A. CEHOV

Schițe și nuvele

Editura Univers

Clasicii

Literaturii Universale

Coperta colecţiei : *Vasile Socoliuc*

Tradus din:

А. П. Чехов
СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ
В ДВЕНАДЦАТИ ТОМАХ
Государственное Издательство
Художественной Литературы
Москва 1955
Toa'e drepturile asupra acestei versiuni sînt rezervate Editurii UNIVERS

A. Cehov

SCHIȚE ȘI NUVELE

Editura UNIVERS

București — 1971

Moartea unui slujbaş

ÎNTR-O seară neobişnuit de frumoasă, Ivan Dmitrici Cerveakov, un slujbaş neobişnuit de conştiincios, şedea în rîndul al doilea de fotolii şi urmărea cu binoclul *Clopotele din Corneville*. Privea şi se simţea în culmea fericirii. Cînd deodată... În povestiri întîlnim adesea acest „cînd deodată", şi scriitorii au dreptate să-l folosească ; viaţa este atît de plină de neprevăzut !... Cînd deodată faţa i se schimonosi, ochii îi ieşiră din orbite, răsuflarea i se tăie... luă binoclul de la ochi, se aplecă şi... hap-ci-i-iu ! ! ! strănută — aşa cum v-aţi dat şi dumneavoastră seama. Nicăieri nu este oprit să strănuţi. Strănută şi mujicii, şi prefecţii de poliţie, ba cîteodată chiar şi consilierii de stat. Oricine strănută. Cerveakov nu se tulbură, aşadar, de fel ; îşi şterse liniştit nasul cu batista şi, fiind un om binecrescut, privi în jur, ca să vadă dacă nu cumva supărase pe cineva cu strănutul său. Şi deodată se tulbură cu adevărat : bătrînelul care şedea în

fața lui, în primul rînd de fotolii, își ștergea grijuliu chelia și ceafa, cu mănușa, mormăind ceva. Cerveakov își dădu seama că bătrînelul nu era altul decît consilierul de stat Brizjalov, de la Ministerul Comunicațiilor.

„L-am stropit! își spuse Cerveakov. Nu este șeful meu direct, totuși e neplăcut. Trebuie să-mi cer iertare."

Își dresе glasul, se aplecă înainte și șopti la urechea consilierului :

— Iertați-mă, excelență, v-am stropit... n-am făcut-o dinadins.

— Nu-i nimic, nu-i nimic...

— Vă rog să mă iertați. Vedeți... ce să fac, n-am vrut...

— Liniștește-te, domnule! Lasă-mă te rog să ascult!

Cerveakov se fîstîci, zîmbi nătîng și începu să se uite din nou la cele ce se petreceau pe scenă. De uitat, se uita el, dar nu mai simțea nici o plăcere. Începuse să-l roadă neliniștea. În timpul pauzei îi dădu tîrcoale lui Brizjalov și, izbutind în sfîrșit să-și biruie sfiiciunea, se apropie de el și bolborosi :

— V-am stropit, excelență... Iertați-mă... Zău că n-am vrut...

— Slăbește-mă, domnule!... Am și uitat, și dumneata tot de asta vii să-mi vorbești! spuse consilierul și buza de jos îi tremură de o ușoară enervare.

„Spune că a uitat și îi citesc perfidia în ochi, gîndi Cerveakov, trăgînd bănuitor cu coada ochiului la consilier. Nici nu vrea să stea de vorbă cu mine. Ar trebui să-i explic că a fost cu totul fără voia mea ; că este o lege a naturii. Altfel, e în stare să-și închipuie că l-am scuipat într-adins. Și chiar dacă nu și-o închipuie acum, și-o va închipui mai tîrziu!..."

Întors acasă, îi povesti nevestei păpănia. I se păru însă că soția sa lua cam prea ușor lucrurile : e drept că la început, femeia fusese cam îngrijorată, dar aflînd că Brizjalov făcea parte din alt minister, se liniști.

— Ar trebui totuși să te duci la el, să te scuzi, îl sfătui ea. Altfel ar putea crede că nu știi să te porți!

— Tocmai aici e buba! De scuzat, m-am scuzat eu chiar atunci, dar a avut o atitudine tare ciudată... Nu mi-a spus nici un cuvînt ca lumea. E drept că nici n-am avut timpul să stau mai pe-ndelete de vorbă cu el.

A doua zi, Cerveakov își îmbrăcă uniforma nouă, se tunse și se înfățișă la Brizjalov ca să se explice... Intrînd în salonul de primire al demnitarului, dădu de o mulțime de petiționari și în mijlocul lor îl zări pe consilier, care și începuse să primească cererile. După ce stătu de vorbă cu unul și cu altul, consilierul își îndreptă privirea și asupra lui Cerveakov.

— Dacă vă aduceți aminte, excelență, începu acesta, aseară la „Arcadia" am strănutat și... v-am stropit fără să vreau... vă rog să mă iertați...

— Fleacuri... se poate să faci atîta caz?! Dumneata ce dorești? se adresă consilierul următorului.

„Nu vrea să vorbească cu mine, își spuse Cerveakov, pălind. Înseamnă că e supărat... Nu, nu pot să las lucrurile așa... Trebuie să-i explic..."

Cînd consilierul încheie convorbirea cu cel din urmă petiționar și se îndreptă spre cabinetul său, Cerveakov se luă după el și bolborosi:

— Excelență! Dacă îndrăznesc s-o tulbur pe excelența-voastră, este tocmai dintr-un sentiment de căință, puteți fi sigur!... N-am făcut-o dinadins, cred că vă dați și dumnea-voastră seama!

Consilierul se uită la el cu un aer chinuit și dădu din mînă a lehamite.

— Domnule, am impresia că dumitale îți arde de glumă! spuse el și se făcu nevăzut îndărătul ușii.

„Care glumă? își spuse Cerveakov. Unde vede el gluma? E cogeamite consilier de stat și nu poate să înțeleagă atîta lucru! Dacă-i așa, n-am să-i mai cer iertare! Dracu să-l ia de încrezut! Am să-i scriu o scrisoare, dar de venit nu mai vin pe la el nici mort! Zău că nu mai vin!"

Așa se gîndea Cerveakov, îndreptîndu-se spre casă. Nu-i scrise însă consilierului nici o scrisoare, fiindcă, deși își stoarse creierii, nu izbuti cu nici un chip să așternă pe hîrtie ceea ce ar fi vrut să spună. A doua zi se văzu deci nevoit să se ducă din nou, în persoană, la consilier, ca să-i explice totul.

— Nu pentru a-mi îngădui o glumă, cum ați binevoit a spune, am venit ieri să tulbur liniștea excelenței-voastre, începu el să bolborosească, văzînd privirea nedumerită a consilierului. Voiam numai să-mi cer iertare pentru faptul că v-am stropit cînd am strănutat. Nici prin gînd nu mi-ar fi

trecut să glumesc. Cum aș îndrăzni să glumesc? Dacă am glumi, ar însemna că nu avem nici un sentiment de respect față de persoanele cu vază...

— Ieși afară!!! zbieră deodată consilierul, făcîndu-se stacojiu la față și tremurînd din tot trupul.

— Cum? întrebă Cerveakov în șoaptă, aproape leșinat de spaimă.

— Ieși afară!!! urlă din nou consilierul, bătînd din picior.

Cerveakov simți că în măruntaiele lui plesnește ceva. Fără să mai vadă și să mai audă nimic, se trase îndărăt spre ușă, coborî năucit în stradă și o porni pe jos, abia putînd să-și mai miște picioarele. Ajuns în neștire acasă, se întinse pe divan fără să-și scoată uniforma și... muri.

1883

Grasul şi slabul

DOI PRIETENI se întîlniră la o gară de pe calea ferată Nikolaevskaia. Unul era rotofei, celălalt, slab. Cel gras tocmai luase masa la restaurantul gării şi buzele, încă unsuroase, îi luceau ca nişte vişine coapte. Mirosea a vin de Xeres şi a *„Fleurs d'oranger"*. Slabul abia coborîse din vagon şi era încărcat cu geamantane, boccele şi cutii de carton. Mirosea a şuncă şi a zaţ de cafea. În spatele lui venea nevastă-sa, o femeie firavă, cu bărbia ascuţită, şi fiul său, elev de liceu, un băiat înalt, cu o pleoapă puţin lăsată pe un ochi.

— Porfiri ! strigă rotofeiul, zărindu-l pe cel slab. Tu eşti ? Dragul meu ! Nu ne-am văzut de un car de ani !

— Doamne ! se minună acesta. Mişa ! Prietenul meu din copilărie ! Ce cauţi aici ?

Prietenii se îmbrăţişară şi se măsurară unul pe altul cu ochii umezi. Amîndoi erau buimăciţi, încîntaţi.

— Dragul meu ! începu cel slab, după ce se mai îmbrăţişară o dată. Nu mă aşteptam de loc ! Ce surpriză ! Ia să

te văd mai bine! Ai rămas tot așa de frumos cum erai, tot atît de îngrijit și de ferches. Doamne, Dumnezeule! Ei, cum o duci? Ești bogat? Ești însurat? Eu, precum vezi, m-am însurat... Asta-i nevastă-mea, Luiza, născută Wanzenbach... e luterană... Iar ăsta e fiul meu, Nafanail, elev în clasa a treia. Nafanea, domnul e prietenul meu din copilărie! Am fost colegi de liceu!

Nafanail stătu o clipă pe gînduri, apoi își scoase șapca.

— Am fost colegi de liceu! repetă slabul. Îți aduci aminte, Mișa, cum ne porecliseră băieții? Pe tine, Herostrat[1], fiindcă arseseși cu țigara o carte a liceului, iar pe mine Efialte[2], fiindcă îmi plăcea să torn... Ha-ha-ha! Păcatele tinereții...! Nu te teme, Nafanea! Vino mai aproape... Și asta e nevastă-mea, născută Wanzenbach... luterană...

După o clipă de gîndire, Nafanail se ascunse după tatăl său..

— Ei, dar tu cum o duci, dragul meu prieten? întrebă rotofeiul, privindu-și încîntat fostul coleg. Ai o slujbă undeva? Ai un post bun?

— Da, dragul meu, am o slujbă. Sînt de doi ani asesor de colegiu, am și ordinul Stanislav. Leafa e cam mică... dar ce să-i faci! Nevastă-mea dă lecții de muzică, eu fac în orele libere tabachere de lemn. Tabachere foarte bune! Le vînd cu o rublă bucata. Dacă cineva ia zece bucăți sau mai multe, fac reducere. Ne descurcăm, de bine, de rău. Am lucrat înainte la un minister, și acum sînt mutat aici, ca șef de birou... Am să fac serviciul aci. Dar tu? Nu cumva ai și ajuns consilier de stat? Ai?

— Nu, dragul meu, caută ceva mai sus, răspunse grasul. Sînt consilier secret... Sînt și decorat. Am două stele.

Slabul păli deodată și înceremeni, apoi fața i se lăți într-un zîmbet pînă la urechi. Ai fi zis că toate trăsăturile începuseră să i se topească. Trupul i se sfrîji, se gîrbovi, și parcă i se făcu și mai puțintel... Geamantanele, boccelele și cutiile de carton se sfrijiră, se zbîrciră și ele... Bărbia lungă

[1] *Herostrat*, numele unui locuitor din Efes care a incendiat în 356 î.e.n. templul zeiței Artemis din acest oraș, cu scopul de a-și cîștiga glorie eternă.

[2] *Efialte* (sec. V i.e.n.), trădător grec în timpul luptei de la Termopile.

a nevestei sale se lungi și mai mult ; Nafanail luă poziția de drepți și își încheie toți nasturii tunicii...

— Eu, excelență... sînt încîntat ! Un prieten din copilărie, ca să zic așa, să ajungă la o situație atît de înaltă ! Hi-hi-hi !

— Ia lasă prostiile ! se încruntă grasul. Ce înseamnă tonul ăsta ? Sîntem doar prieteni din copilărie ; ce rost are respectul ăsta față de grad ?

— Vai de mine... Se poate ?... continuă să rîdă stînjenit slabul, împuținîndu-se și mai mult. Atenția binevoitoare a excelenței-voastre... e ca un fel de vlagă dătătoare de viață... Excelență, acesta e fiul meu, Nafanail... Soția mea Luiza e luterană întrucîtva...

Grasul voi să spună ceva, dar fața celui slab căpătă o expresie atît de servilă și respectuoasă, încît consilierului secret i se făcu greață. Își întoarse capul într-o parte și îi întinse slabului mîna de rămas bun.

Slabul îi strînse respectuos trei degete și, frîngîndu-și trupul într-o plecăciune adîncă, rîse subțire, ca un chinez : „Hi-hi-hi". Nevastă-sa zîmbi și ea. Nafanail făcu o temenea și scăpă șapca din mînă. Tustrei erau extrem de impresionați și măguliți.

1883

Chirurgia

UN SPITAL al zemstvei. În lipsa doctorului, plecat să se însoare, bolnavii sînt primiți de felcerul Kuriatin, un grăsun de vreo patruzeci de ani, cu un veston de mătase ponosit și pantaloni de flanelă jerpeliți. Are înfățișarea omului mulțumit, pătruns de simțul datoriei. În mîna stîngă, între degetul arătător și cel mijlociu, ține o țigară de foi, care răspîndește un miros urît.

În sala de așteptare intră dascălul Vonmiglasov, un bătrîn înalt, vînjos, cu o rasă cafenie, încins cu un brîu lat de piele. La ochiul drept are albeață și îl ține pe jumătate închis, iar pe nas are un neg care de departe aduce cu o muscă. Cîteva clipe, dascălul caută cu privirea o icoană, dar, negăsind așa ceva, își face semnul crucii în fața unei damigene cu fenol, după care scoate dintr-o batistă roșie o prescură și o întinde cu o plecăciune felcerului.

— A-a-a... respectele mele ! spune acesta, căscînd. Cu ce ocazie pe la noi ?

— In primul rînd, îţi urez o duminică plăcută, Serghei Kuzmici... Chiar la domnia-ta veneam... Adevăr grăieşte psaltirea : „Băutura mea am amestecat-o cu lacrimi !“ M-am aşezat deunăzi cu bătrîna mea la ceai şi — ce să-ţi spun ? — nici jeluirile, nici picăturile, nimic, nimic nu m-a ajutat ! Îmi venea să mor, nu alta... Cum luam o înghiţitură de ceai, simţeam că mă apucă leşinul ! Şi să nu crezi că numai măseaua mă durea : tot obrazul îmi zvîcnea înfiorător ! De ureche, nici nu mai vorbesc, parcă mi se înfipsese în ea, să-mi fie cu iertare, un cui, sau cine ştie ce altă drăcovenie ! Şi mă-mpungea, mă-mpungea ! „Încărcatu-mi-am sufletul cu păcate ruşinoase şi în trîndăvie trăitu-mi-am traiul...“ M-a pedepsit Dumnezeu pentru păcatele mele, Serghei Kuzmici ! După liturghie, părintele m-a mustrat : „Te-ai făcut fonf şi sîsîit, Efim ! Nu se înţelege nimic din ceea ce cînţi.“ Dar judecă şi dumneata, Serghei Kuzmici, mai poate fi vorba de cîntat, cînd nici nu pot să deschid gura, de umflată ce mi-e, şi cînd n-am închis ochii toată noaptea...

— Mda... Ia loc, te rog... Deschide gura !

Vonmiglasov se aşază şi deschide gura.

Kuriatin se încruntă, se uită în gura pacientului, şi printre dinţii îngălbeniţi de vreme şi de tutun zăreşte o măsea blagoslovită cu o carie cît toate zilele.

— Părintele diacon m-a învăţat să-i pun mereu votcă cu hrean, da' tot degeaba. Glikeria Anisimovna, Dumnezeu să-i dea sănătate, mi-a dat o aţă de la Muntele Athos, ca s-o port la încheietura mîinii, şi mi-a spus să-mi clătesc gura cu lapte cald ; aţa mi-am pus-o, cît despre lapte, mărturisesc că n-am îndrăznit : sînt om cu frica lui Dumnezeu, sîntem în post...

— Astea-s superstiţii... (Pauză.) Efim Miheici, măseaua trebuie scoasă !

— Apăi, cum zici dumneata c-o fi mai bine, Serghei Kuzmici. Că de aceea ai învăţat, ca să te pricepi la treaba asta, ca să ştii ce trebuie scos şi ce nu, ce poate fi lecuit cu picături sau cu altceva... De aceea sînteţi puşi aici, binefăcătorilor, Dumnezeu să vă dea sănătate... Iar noi să ne rugăm pentru voi zi şi noapte... pînă la sfîrşitul vieţii...

— E o nimica toată... face felcerul pe modestul, apropiindu-se de dulăpior şi scotocind printre instrumente. Chirurgia e un fleac... Îţi trebuie numai obişnuinţă şi mînă si-

gură... încolo... e o nimica toată... Mai zilele trecute a venit aici, ca și dumneata, moșierul Alexandr Ivanîci Eghipetski... Tot pentru o măsea... E om tare învățat, mă întreba de toate, voia să știe despre toate cum și ce. Mi-a strîns mîna, mi-a vorbit respectuos... A stat șapte ani la Petersburg, pe toți profesorii i-a cunoscut... Mult am mai discutat amîndoi... Și el s-a rugat de mine : „Scoate-mi-o, Serghei Kuzmici !" „De ce să n-o scot dacă se poate scoate ?" Numai că, vezi dumneata, la treaba asta trebuie să te pricepi, altfel nu merge... Sînt măsele și măsele : una o scoți cu cleștele, alta cu pîrghia, alta cu cheia... Fiecare e cu socoteala ei.

Felcerul ia în mînă pîrghia, se uită cîteva clipe la ea nehotărît, apoi o pune la loc și ia cleștele.

— Acum deschide gura cît poți de mare... spune el, apropiindu-se de dascăl. Las' că îi venim noi acuși de hac... E o nimica toată... Crestăm puțin gingia... facem o tracțiune pe direcția axului vertical... și gata... (face o incizie în gingie) și gata...

— Sînteți binefăcătorii noștri... Noi, proștii, nu înțelegem nimic, dar pe voi v-a luminat Dumnezeu...

— Nu mai vorbi cu gura deschisă... Măseaua asta e ușor de tras ; cîteodată se întîmplă să fie numai cioturi... Aici e o nimica toată... (Prinde măseaua cu cleștele.) Stai, nu te mișca... Stai liniștit... Acuși... (Începe să tragă.) Principalul este s-o apuci cît mai de jos (continuă să tragă)... ca să nu i se rupă coroana...

— Doamne, Dumnezeule... Maică precistă... A-a-a...

— Stai, stai cuminte... Nu mă apuca de braț ! Lasă mîinile jos ! (Trage din nou.) Nu mai e mult... Acuși, acuși... Să nu crezi că-i treabă ușoară...

— Dumnezeule... mare... sfinții părinți ! Văle-e-u... Smucește-o, smucește-o odată ! Cît ai să tragi de ea ?

— Asta-i treabă serioasă... chirurgia... Nu se poate dintr-o dată... Așa, așa...

Vonmiglasov, cu ochii cît cepele, ridică genunchii pînă la piept, își închircește într-una degetele și gîfîie... Pe fața lui stacojie se ivesc broboane de sudoare, ochii i se umplu de lacrimi. Kuriatin, aplecat peste gura dascălului, suflă zgomotos, se mută mereu de pe un picior pe celălalt, și trage, trage... Trec cîteva clipe chinuitoare și... cleștele alunecă de

pe măsea. Dascălul sare în picioare, bagă degetele în gură, pipăie şi descoperă măseaua tot la locul ei.

— Ai tras-o, ai ? spune el cu glas plîngăreţ şi în acelaşi timp batjocoritor. Trage-te-ar dracii pe lumea cealaltă ! Apăi mulţumesc ! Dacă nu te pricepi să scoţi o măsea, nu te apuca! Văd negru înaintea ochilor...

— Dacă nu-ţi ţii mîinile acasă ! se supără felcerul. Eu trăgeam şi tu mă tot împingeai şi spuneai fel de fel de prostii... Tîmpitule !

— Tîmpit eşti tu !

— Ce crezi, bădărane, că aşa se scoate o măsea ? Cît ai bate din palme ? Poftim, încearcă tu ! Habar n-ai de nimic ! Nu ştii decît să te caţări în clopotniţă şi să tragi clopotele !... Auzi dumneata : „Nu te pricepi ! Nu te pricepi !" S-a găsit cine să mă înveţe ! I-am scos măseaua domnului Alexandr Ivanîci Eghipetski şi n-a spus nici pîs... E un om mai ceva ca tine, da' şi-a ţinut mîinile acasă... Stai jos ! Stai jos, cînd îţi spun !

— Nu mai pot... Lasă-mă să-mi trag sufletul... Of ! (Se aşază pe scaun.) Numai să nu tragi de ea cu încetul : smuceşte-o, şi gata ! Auzi, să nu tragi, să smuceşti... Dintr-o dată !

— Nu te mai apuca să înveţi pe un învăţat ! Doamne, ce lume incultă ! Dacă stai mai mult timp cu oameni ca ăştia, poţi să înnebuneşti ! Deschide gura... (Apucă măseaua cu cleştele.) Chirurgia nu-i un fleac, măi frate... E altceva decît să bolmoşeşti rugăciuni în strană... (Începe să tragă.) Nu te mişca... Măseaua e bătrînă, se vede că are rădăcini adînci... (Trage.) Nu te mişca... Aşa... aşa... Stai liniştit... Ei, ei... (Se aude un pîrîit.) Vezi ! Ştiam eu !

Timp de un minut Vonmiglasov şade nemişcat, de parcă l-ar fi lovit cineva în moalele capului. E ameţit... Priveşte îndobitocit în gol, şi sudoarea îi şiruie pe faţa albă ca varul.

— Trebuia să iau pîrghia... mormăie felcerul. Ei, comedie !

Venindu-şi în fire, dascălul bagă degetele în gură şi, în locul măselei, găseşte doi colţi ascuţiţi.

— Afurisitule !... geme el. V-aţi oploşit aici spre nenorocirea noastră, irozilor !

— Bine-ţi mai stă să înjuri... mormăie felcerul, punînd cleştele la loc în dulăpior. Necioplitule... Pesemne că nu te-au bătut îndeajuns cît ai fost seminarist... Domnul Alexandr Ivanovici Eghipetski a stat vreo şapte ani la Petersburg... Asta zic şi eu cultură... numai hainele de pe el fac o sută de ruble... Şi uite că n-a înjurat... Pe cînd tu... faci pe grozavul ! Lasă, nu-i nimic, n-ai să crăpi !

Dascălul îşi ia prescura de pe masă şi pleacă acasă, cu mîna la falcă.

1884

Cameleonul

COMISARUL de poliție Ociumelov trece prin piață în manta nouă și cu o legăturică în mînă. În urma lui, un vardist roșcovan duce sub braț un ciurel plin cu agrișe confiscate. Împrejur, tăcere adîncă. În piață, nici țipenie... Ușile dughenilor și cîrciumilor stau căscate, ca niște guri flămînde, și se uită jalnic la cele orînduite de Dumnezeu. În fața lor nu se vede nici măcar un cerșetor.

— Care va să zică muști, blestematule! aude dintr-o dată comisarul. Puneți mîna pe el, fraților! Astăzi nu mai e slobod să muști. Ține-l! Aha!

Se aude un chelălăit strident. Ociumelov se uită înspre partea de unde vine tărăboiul și vede o javră dînd buzna în trei picioare pe poarta depozitului de cherestea al lui Piciughin și uitîndu-se speriată înapoi. În urma ei aleargă un individ cu vesta descheiată peste o cămașă de stambă cu piepții scrobiți. Deodată face un salt înainte, ca și cum s-ar

arunca înot, cade la pămînt şi prinde cîinele de picioarele dinapoi. Se aude iar un chelălăit şi strigătul : „Puneţi mîna pe el !“

Capete somnoroase răsar în pragul dughenilor şi, cît ai clipi din ochi, în faţa depozitului de cherestea lumea, ieşită ca din pămînt, se strînge ciopor.

— Trebuie că-i o dezordine, înălţimea-voastră, spune vardistul.

Ociumelov face la stînga şi se îndreaptă către grup. Cetăţeanul cu vesta descheiată stă în faţa porţii depozitului şi, ţinînd mîna dreaptă ridicată, arată mulţimii un deget care-i sîngerează. Pe faţa sa de om beat parcă ar sta scris : „Am să te jupoi de viu, ticălosule !“ Pînă şi degetul lui arată ca un semn al victoriei.

Ociumelov recunoaşte în el pe meşterul bijutier Hriukin. În mijlocul cercului de gură-cască, tremurînd din tot trupul, cu labele dinainte răşchirate, stă autorul tărăboiului : un pui de ogar alb, cu o pată gălbuie pe spate şi cu botul ascuţit. Ochii lui umezi sînt trişti şi înspăimîntaţi.

— Ce s-a întîmplat ? întreabă Ociumelov, croindu-şi drum prin mulţimea de gură-cască. De ce v-aţi strîns aici ? Ce-i cu degetul tău ? Cine a ţipat ?

— Îmi vedeam de treabă, înălţimea-voastră, începe Hriukin să se tînguie, tuşind cu pumnul la gură. Mă duceam să mă înţeleg pentru nişte lemne cu Mitri Mitrici, cînd, haţ, aşa, nitam-nisam, ticălosul ăsta mă apucă de deget ! Să-mi fie cu iertare, dar eu sînt un om care munceşte... meseria mea e gingaşă. Trebuie să mi se dea despăgubiri, fiindcă s-ar putea să stau o săptămînă fără să mă pot folosi de deget. Eu nu ştiu, înălţimea-voastră, să fie scris în vreo lege că trebuie să pătimeşti din pricina lighioanelor. Dacă-i vorba ca fiecare să înceapă să muşte, păi atunci la ce să mai trăiască omul pe pămînt ?

— Hm ! Bine... rosteşte cu asprime Ociumelov, tuşind şi ridicînd din sprîncene. Bine... Al cui e cîinele ? Las' că v-arăt eu ! O să vă-nvăţ eu minte să vă mai lăsaţi cîinii să umble haihui pe străzi ! E timpul să ne ocupăm de domnii ăştia care nu vor să respecte regulamentele ! Cînd ticălosul o să fie pus la amendă, o să ştie ce-i aia un cîine şi alte animale vagabonde ! Îl învăţ eu ! Eldîrin, porunceşte el vardistului, află al cui e cîinele şi dresează proces-verbal. Iar

javra să fie ucisă. Fără zăbavă ! Cu siguranţă că e turbată... Al cui e cîinele, vă-ntreb ?

— Îmi pare, îşi dă cineva cu părerea, că-i al lui don gheneral Jigalov.

— Al domnului general Jigalov ?! Hm, Eldîrin, scoate-mi mantaua... Grozav de cald e azi ! Mă tem c-o să-i tragă iar o ploaie... Hm... Nu pot eu să pricep, se întoarce Ociumelov spre Hriukin, cum de a putut căţeluşul ăsta să te muşte ? Cum să te apuce tocmai de deget ? Vezi cît e de mic, iar tu eşti gogeamite găligan ! Cu siguranţă că ţi-ai spintecat degetul în vreun cui şi după aia ţi-a venit ideea să scoţi măcar un profit. Las' că ne cunoaştem noi... marfa ! Vă ştiu eu, diavolilor !

— I-a dat cu ţigara pe la bot ca să facă haz, şi de, cîinele l-a muşcat. Ce, era prost ? Ăsta se ţine veşnic de şotii, înălţimea-voastră.

— Minţi, chiorule ! M-ai văzut tu pe mine ? Atunci de ce minţi ? Înălţimea-sa e om deştept, ştie cine minte şi cine vorbeşte cinstit ca în faţa lui Dumnezeu... Dacă-i vorba pe aşa, apoi să hotărască judecătorul care din noi minte. Are legea şi acolo stă scris despre toate... Astăzi sîntem toţi egali... Şi dacă vreţi să ştiţi, am şi eu un frate jandarm !

— Gura !

— Nu, nu poate să fie cîinele lui don gheneral ! Îşi dă cu părerea vardistul, după o matură chibzuială. Don gheneral n-are cîini din ăştia. Nu ţine decît prepelicari...

— Eşti sigur ?

— Sigur, nălţimea-voastră !

— Chiar aşa ! Domnul general are cîini de preţ, de rasă, pe cînd javra asta nu face nici două parale ! N-are nici blană ca lumea, nici nu-i arătos... o jigodie ticăloasă ! Ar ţine domnul general un cîine ca ăsta ?... Unde vă sînt minţile ? Dacă un cîine ca ăsta s-ar ivi pe stradă la Petersburg sau la Moscova, ştiţi ce s-ar întîmpla ? Cît ai clipi din ochi ar fi curăţat ! Fără să se mai sinchisească nimeni de ce stă scris la lege ! Tu, Hriukin, ai fost muşcat, nu trebuie să laşi lucrurile aşa... Trebuie să-i învăţăm minte. Nu mai merge...

— De, mai ştii ? S-ar putea să fie totuşi al lui don gheneral ! cugetă vardistul cu glas tare. Ce, e scris pe botul javrei că nu-i a lui ? Am văzut deunăzi unul cam la fel la el în curte...

— Păi sigur, își dă un altul cu părerea, e al generalului...

— Hm... pune-mi mantaua, frate Eldîrin. Vîntu-i cam subțire... M-a luat cu frig... Ia cîinele, dă fuga cu el pînă la don general și întreabă dacă-i al dumnealui. Spune că l-am găsit prin piață și că i l-am trimis. Și să nu-l mai lase așa slobod pe stradă... Poate să fie un cîine scump, și dacă orice măgar îi vîră o țigară sub nas, îi strică mirosul. Cîinele este un animal gingaș. Și tu, zevzecule, lasă mîna jos! Ce tot vîri degetul ăla caraghios în nasul lumii? Singur ți-ai făcut-o!...

— Uite, bucătarul lui don gheneral. Să-l întrebăm pe el. Hei, Prohor, ia fă-te-ncoa, nene! Ia vezi, cîinele ăsta e al vostru?

— Ei, na-ți-o! Cum să fie! N-am avut niciodată un cîine ca ăsta!

— Ce să mai stăm să ne pierdem vremea! E un cîine vagabond! Ce mai tura-vura... Dac-am zis că-i vagabond, apăi e vagabond! Trebuie curățat, și gata!

— Cum o să fie cîinele nostru! continuă Prohor, bucătarul. E al fratelui lui don gheneral, cel care a sosit mai deunăzi. Conașului nostru nu-i plac ogarii, dar fratele dînsului se dă în vînt după ei...

— Cum, a venit fratele domnului general? întreabă Ociumelov și fața i se luminează de un zîmbet înduioșat. Doamne sfinte! A venit Vladimir Ivanîci, și eu nu știam. A venit să-l vadă pe domnul general?

— Da, să-l vadă.

— Ia te uită! I s-a făcut dor de frate-su... Și eu nu știam nimic! Care va să zică e cățelușul lui! Ei, da' ce bine îmi pare!... Ia-l cu tine... E frumușel cîinele... Și deștept foc... L-a înșfăcat de deget pe ăla de colo... Ha-ha-ha... Cuțu-cuțu, de ce tremuri așa? Mîrîie, tîlharul... Drăguțul de el...

Prohor cheamă cîinele și pleacă cu el. Cei de față încep să-l ia pe Hriukin peste picior.

— Mai încapi tu o dată pe mîna mea! îl amenință Ociumelov.

Și, înfășurîndu-se în manta, își vede mai departe de drum prin piață.

1884

Nuntă cu general

Povestire

CONTRAAMIRALUL în retragere Revunov-Karaulov, un bătrîn mărunțel și smochinit, se întorcea într-o zi de la piață, ținînd de urechi o știucă vie. În urma lui venea bucătăreasa Uliana, care ducea la subsuoară o legătură de morcovi și un pachet de foi de tutun, pe care respectabilul amiral le folosea „împotriva moliilor, a ploșnițelor, a libărcilor și a celorlalte infuzorii ce trăiesc pe trupul omului și în locuința acestuia".

— Unchiule! Filipp Ermilîci! auzi el tocmai cînd cotea spre străduța lui. Chiar de la dumneata viu. Am bătut un ceas la ușă! Ce bine că ne-am întîlnit!

Contraamiralul ridică ochii și văzu în fața lui pe nepotul său, tînărul Andriușa Niunin, funcționar la societatea de asigurare „Moftul".

— Am o mare rugăminte, urmă nepotul, strîngînd mîna bătrînelului și prinzînd pe loc un puternic miros de pește... Hai să ne așezăm pe o bancă, unchiule... Așa-a... Uite despre

ce e vorba... Astăzi se cunună un bun prieten de-al meu, un oarecare Liubimski... un băiat minunat... Dar mai lasă jos ştiuca, unchiule ! Ai să-ţi murdăreşti mantaua !

— Nu-i nimica... E o spurcăciune de peşte, nu face doi bani, dar are nişte icre... o grozăvie ! Îi spinteci burta, scoţi icrele, le amesteci, ştii, cu pesmet pisat, cu ceapă, cu piper, şi — să-ţi lingi buzele, nu alta !

— Cum îţi spuneam, e o bomboană de băiat. Lucrează la Muntele de pietate, evaluează obiectele... Dar să nu crezi cumva că-i un coate-goale sau un terchea-berchea... În ziua de azi cucoanele din lumea bună fac serviciu la Muntele de pietate... Te asigur că familia lui... tatăl, mama şi toţi ceilalţi... sînt oameni minunaţi, cumsecade, cu frica lui Dumnezeu... Într-un cuvînt, e o adevărată familie de ruşi, patriarhală, de care ai să rămîi încîntat... Liubimski se însoară din dragoste, cu o orfană... Oameni tare de treabă !... N-ai putea, dragă unchiule, să le faci cinstea să pofteşti şi dumneata diseară la ei la ospăţul de nuntă ?

— Bine, dar... nici... nu-i cunosc ! Cum să mă duc aşa ?

— N-are a face ! Doar nu te duci la nişte baroni sau la nişte conţi ! sînt oameni simpli, nu ţin la etichetă... Adevărat suflet rusesc : totdeauna bucuroşi de oaspeţi, fie cunoscuţi, fie necunoscuţi. Şi apoi vezi... ce mai una alta... Îţi spun deschis : e o familie patriarhală, cu fel de fel de prejudecăţi, de ciudăţenii... O să ţi se pară caraghios... dar grozav ar vrea ca la nuntă să aibă şi un general ! Recunosc că e o vanitate ieftină, o prejudecată, dar... dar de ce să nu le faci această plăcere nevinovată ? Cu atît mai mult că nici dumneata n-ai să te plictiseşti la ei... Au pregătit anume pentru dumneata o sticlă de vin de Ţimliansk şi o cutie de homari... Şi apoi, fie vorba între noi, mai ai şi dumneata prilejul să străluceşti. Acum gradul ţi se iroseşte de pomană, e ca şi cum n-ar fi, şi nimeni nu simte că ai un asemenea rang, pe cînd acolo ai să-l poţi pune în valoare ! Zău aşa !

— Dar o fi oare de demnitatea mea să mă duc, Andriuşa ? întrebă contraamiralul, privind îngîndurat la o birjă. Să mă mai gîndesc...

— Mi se pare ciudat ! Ce să te mai gîndeşti atîta ? Vino, şi gata ! Cît despre teama dumitale că nu s-ar cădea să mergi, drept să-ţi spun, mă şi jigneşti... Crezi oare că aş fi în stare să-mi duc unchiul undeva unde nu s-ar cuveni să se ducă ?

— Poate... Dacă zici tu...

— Prin urmare, am să trec diseară să te iau... Cam pe la unsprezece; cît mai tîrziu, ca să nimerim tocmai la cină... să fie aristocratic...

La ora unsprezece, Niunin veni să-l ia pe unchiul său. Revunov-Karaulov își îmbrăcă uniforma și pantalonii cu lampas de aur, își puse decorațiile, și plecară. Ospățul de nuntă începuse cînd lacheul, tocmit de la un birt, îi scotea amiralului mantaua lui cu glugă, iar doamna Liubimskaia, mama mirelui, venită să-l întîmpine în vestibul, îl cerceta printre gene.

— E chiar general? întrebă ea în șoaptă pe Andriușa, care-și scotea paltonul... Îmi pare foarte bine, excelență... „Dar ce puțin arătos e... ce trecut... Hm... Nici tu semeție în înfățișare, nici tu epoleți... Hm, ce să-i faci, n-avem încotro!" Poftim, excelență! „Slavă Domnului că cel puțin are decorații multe..."

Contraamiralul își înălță bărbia proaspăt rasă, își drese glasul și intră în salon. Aici i se înfățișă un tablou în stare să dea gata și inima cea mai împietrită. În salon era întinsă o masă lungă încărcată cu tot felul de gustări și sticle... la loc de cinste ședea mirele, Liubimski, în frac și mănuși albe. Pe chipul lui asudat plutea un zîmbet. Era vădit că nu-l încîntau atît bunătățile ce se aflau în fața lui, cît gîndul la plăcutele perspective care-l așteptau. Lîngă el ședea mireasa cu ochii plînși și cu o expresie de inocență personificată. Contraamiralul înțelese îndată că-i o fată tare cuminte. Toate celelalte locuri erau ocupate de musafiri de ambele sexe.

— Contraamiralul Revunov-Karaulov! strigă Andriușa.

Musafirii priviră pe sub sprîncene la noii veniți, își șterseră de îndată buzele și se ridicară respectuos de pe scaune.

— Dați-mi voie să fac prezentările, excelență! Tînărul căsătorit Epaminond Săvvici Liubimski cu soția... Ivan Ivanovici Iat, funcționar la telegraf... Harlampi Spiridonîci Dîmba, cofetar, de naționalitate greacă... Feodor Iakovlevici Napoleonov și... așa mai departe... Luați loc, excelență!

Contraamiralul se înclină, se așeză și trase numaidecît spre el farfuria cu scrumbii.

— Cum l-ai prezentat? întrebă gazda în șoaptă pe Andriușa, aruncînd priviri bănuitoare și îngrijorate spre musa-

firul cu vază... Te-am rugat să-mi aduci un general, și nu pe acest... cum îi zice... *cotra... cotra...*

— Contraamiral... Văd că nu te pricepi la grade, Nastasia Timofeevna ! După cum în ierarhia civilă un consilier de stat activ corespunde, după tabelul rangurilor, cu un general-maior, tot astfel contraamiralul corespunde cu un consilier de stat... Numai resorturile diferă, în fond însă e același lucru... Ce mi-i unul, ce mi-i altul !

— Da, da... întări Napoleonov. Așa-i...

Gazdei îi mai veni inima la loc ; puse în fața contraamiralului sticla de vin de Țimliansk.

— Serviți-vă, excelență ! Dar scuzați-ne, vă rog... Dumneavoastră sînteți obișnuiți cu delicatesuri, pe cînd la noi e mai modest !

— Da-a... începu contraamiralul, după o tăcere prelungă. Pe timpuri lumea trăia modest și era mulțumită... Chiar și eu, cu tot rangul meu, duc o viață modestă...

— Sînteți de mult la pensie, excelență ?

— Din 1865... Pe timpuri totul era modest... Dar... Amiralul se opri o clipă ca să tragă aer în piept și zări un tînăr aspirant de marină, așezat chiar în fața lui.

— Dumneata ești în... marina militară ? îl întrebă el.

— Da, să trăiți, excelență !...

— Aha... așa... Îmi închipui că acum totul s-a schimbat, e altfel decît pe vremea mea... Toți sînteți răsfățați, crescuți în puf... Dar oricum, slujba de marinar a fost întotdeauna grea... Nu poți compara marina cu o prăpădită de infanterie, sau chiar cu cavaleria... Infanteria n-are nimic intelectual. Orice țăran se descurcă în ea... Pe cînd la noi, tinere, nu-i același lucru ! La noi e bătaie de cap, nu glumă ! Orice cuvînt, chiar cel mai neînsemnat, are, ca să spun așa, un sens al lui... hm... tainic... Bunăoară : „Gabieri, pe sarturi la trincă, arborele mare !“ Ce-nseamnă asta ? Înseamnă că în clipa aceea oamenii orînduiți la manevra zburătorului trebuie să se găsească neapărat la posturi. Sau, de pildă, comanda : „Gabieri, sus zburătorul !“ Țîlcul acestei comenzi e altul... He-he... Precizie ca la matematică ! Uite, dacă navighezi cu vîntul în prova și trebuie... și trebuie să întinzi zburătorii și rîndunicile, dai comanda : „Gabieri, pe sarturi, la zburători și rîndunici !“ Și în timp ce pe vergi se întind velele, jos se fixează școtele și fungile...

— În sănătatea onorabililor oaspeți! rosti cu glas tare mirele.

— Da-a, îl întrerupse contraamiralul, ridicîndu-se în picioare și ciocnind paharul. Multe comenzi mai sînt... S-o luăm bunăoară, pe asta... stai să-mi aduc aminte... „Întinde școtele zburătorilor și rîndunicilor, și fungile!" Bine-e... Dar ce înseamnă această comandă și care îi e rostul? Foarte simplu! Se întind școtele zburătorilor și rîndunicilor, și se trag fungile... Toate deodată! În același timp se egalează școtele rîndunicii și fungile ei, brațele se slăbesc sau se strîng, după necesitate, iar cînd școtele s-au întins, brațele se întind, și vergile se desfac, după direcția vîntului...

— Unchiule, îi șopti Andriușa, stăpînul casei te roagă să vorbești și de altceva. Nu pricepe nimeni nimic și oaspeții se plictisesc...

— Stai un pic... sînt bucuros că l-am întîlnit pe tînărul acesta... Tinere! Am dorit întotdeauna și... doresc... Doresc din suflet! Să dea Dumnezeu... Mă bucur... da... Dacă nava navighează în voltă cu vînt din prova cu toate velele și trebuie să virezi nava ca să prindă vînt de pupă, ce comandă dai? Ei? Dai următoarea comandă: „Marinari, la posturile de manevră, a face voltă sub vînt!" Ehehei!...

— Ajunge, unchiule! îi șopti iarăși Andriușa.

Dar unchiul nu se lăsa. Striga o comandă după alta și lămurea fiecare strigăt al său răgușit cu un lung comentariu. Ospățul era pe sfîrșite, dar din pricina lui nu se rostise încă nici un toast ca lumea, nici o cuvîntare. Ivan Ivanovici Iat, căruia de mult îi stătea pe limbă un discurs înflorit, începu să se frămînte neliniștit pe scaun, să se încrunte și să vorbească în șoaptă cu vecinii. Într-un rînd, cînd amiralul se înecă la desert cu vin de Țimliansk și fu apucat de un acces de tuse, Ivan Ivanovici profită de pauză, sări în picioare și începu:

— Ziua de azi, ca să zic așa... Hm... cînd ne-am adunat pentru a-l sărbători pe iubitul nostru...

— Da-a... îl întrerupse amiralul. Și toate astea trebuie să le ții minte! „Întindeți școtele la vela trincă, arborele mare și..."

— Sîntem niște bieți oameni neștiutori, excelență, spuse gazda, și nu pricepem o boabă din toate astea. Spuneți-ne mai bine ceva despre...

— Nu înțelegeți fiindcă-s... termeni tehnici! Desigur! Dar tînărul acesta mă înțelege... Da! M-a făcut să-mi aduc aminte de tinerețe... Și e plăcut, tinere! Navighezi pe mare, uiți de toate grijile și... Ochii amiralului se umeziră și urmă cu glas tremurător: De pildă — stai să-mi aduc aminte: „Brațele trincii și randei, la tribord, contrabrațele, la babord!" Amiralul își șterse ochii, scoase un sughiț de plîns și continuă: „Slăbiți școtele trincii și flocului... la tribord!" Nava girează spre vînt și, în cele din urmă, velele încep să se umfle... Plî-î-îng... Dar sînt fericit...

— General, general, da' nu știți să vă purtați! se aprinse gazda. Sînteți un om bătrîn și-ar trebui să vă fie rușine! Nu v-am dat bani ca să vă faceți de cap!.

— Care bani?! holbă ochii contraamiralul.

— Lasă că știți care bani... Nu v-a dat Andrei Ilici douăzeci și cinci de ruble? Iar dumneata, Andrei Ilici, nu te-ai purtat frumos! Nu te-am rugat să angajezi unu ca ăsta...

Moșneagul se uită la Andriușa, care se făcuse roșu ca racul, apoi la gazdă, și înțelese totul. „Prejudecata" familiei patriarhale, despre care îi vorbise nepotul, i se înfățișă în toată josnicia ei... Cît ai clipi din ochi se trezi din amețeala băuturii... Se ridică de la masă, se duse în vestibul cu pașii lui mărunței, se îmbrăcă și plecă.

De atunci nu s-a mai dus la nici o nuntă.

1884

Ultima mohicană

ÎNTR-O dimineață frumoasă de primăvară, eu și căpitanul de cavalerie în retragere Dokukin, care mă poftise la el la moșie, ședeam în niște jilțuri de pe vremea bunicii și ne uitam alene pe fereastră. Ne plictiseam cumplit.

— Măi, măi, măi! mormăi Dokukin. Mi-e atît de urît, că m-aș bucura și de venirea portărelului!

„Ce să fac? Să mă culc?" mă gîndeam eu.

Mai stăturăm mult, foarte mult timp astfel, tot gîndindu-ne cum să ne omorîm plictisul, cînd, deodată, prin geamurile de mult nespălate, ce băteau în toate culorile curcubeului, băgarăm de seamă că în orînduielile universului se petrecea o mică schimbare: cocoșul, cocoțat lîngă poartă pe un morman de frunze veștede și care ridica ba un picior, ba altul (ar fi vrut pesemne să le ridice pe amîndouă deodată), tresări pe neașteptate și sări cît colo, ca mușcat de șarpe.

— Vine cineva... zîmbi Dokukin. Măcar de ne-ar aduce dracu niște musafiri ! Tot ar fi un pic mai vesel...

Cocoșul nu se înșelase. În poartă apăru mai întîi un cap de cal cu un arc mare verde pe hulube, apoi calul întreg și, în cele din urmă, o brișcă greoaie de culoare închisă, cu aripi mari și urîte, ca ale unui cărăbuș gata să-și ia zborul. Brișca intră în curte, cîrmi greoi la stînga și se îndreptă, hurducînd și hodorogind, spre grajd. În brișcă se aflau două făpturi omenești : una era o femeie, cealaltă, mai măruntă, un bărbat.

— La dracu... mormăi Dokukin, privindu-mă cu ochi speriați și scărpinîndu-se după ceafă. Uite cum îi pică omului beleaua pe cap. Nu degeaba am visat eu azi-noapte o sobă.

— Dar ce-i ? Cine a venit ?

— Surioara mea cu bărbatu-său, lua-i-ar dracu !...

Dokukin se sculă în picioare și făcu nervos cîțiva pași prin odaie.

— Parcă mă ia cu frig, uite aici, în dreptul inimii, zău așa... mormăi el. E mare păcat să nu-ți iubești sora, dar, mă crezi ? Mi-ar fi mai ușor să mă pomenesc în plin codru față în față cu un haiduc decît să dau ochii cu ea ! Ce-ar fi să ne ascundem ? Pun pe Timoșka să le spună că m-am dus la adunarea zemstvei.

Dokukin începu să-l strige în gura mare pe Timoșka. Dar era prea tîrziu. Peste cîteva clipe, în vestibul se și auziră șușoteli : un glas femeiesc de bas și un glăscior bărbătesc de tenor își vorbeau pe înfundate.

— Potrivește-mi volanul de jos ! spunea glasul femeiesc de bas. Iar ți-ai pus alți pantaloni decît cei care trebuia !

— Pantalonii albaștri i-ai dat unchiului Vasili Antipîci, iar pe cei pestriți mi-ai poruncit să-i ascund pînă la iarnă, se dezvinovățea glăsciorul de tenor. Dorești să-ți duc șalul, sau să-l las aci ?

În cele din urmă, ușa se deschise și în odaie intră o doamnă de vreo patruzeci de ani, înaltă, trupeșă, cu o rochie de mătase albastră. Pe chipul ei ușor pistruiat, cu obraji rumeni, era întipărită atîta prostească înfumurare, încît am înțeles îndată de ce n-o poate suferi Dokukin. În urma doamnei trupeșe, venea cu pași mărunți un omuleț pirpiriu, îngust în umeri, cu obrajii rași, cu un năsuc roșu. Purta o

haină pestriță, pantaloni largi și o jiletcă de catifea. Pe jiletcă se bălăbănea un lănțișor de aur, semănînd mai mult a lanț de candelă. În îmbrăcămintea lui, în mișcări, în năsuc, în tot trupul lui stîngaci se simțea teamă, umilință și slugărnicie... Doamna intră și, ca și cum nu ne-ar fi văzut, se îndreptă spre icoane și începu să se închine.

— Închină-te și tu! se întoarse ea către bărbatul ei.

Omulețul cu năsuc roșu tresări și începu să-și facă semnul crucii.

— Bună ziua, soro! spuse Dokukin oftînd, după ce doamna își isprăvi rugăciunea.

Doamna zîmbi cu gravitate și își întinse buzele spre Dokukin.

Omulețul se apropie și el să-și sărute cumnatul.

— Dați-mi voie să vă prezint.. Sora mea, Olimpiada Egorovna Hlîkina... Bărbatul ei, Dosifei Andreici. Dumnealui e un bun prieten al meu...

— Îmi pare bine, spuse prelung Olimpiada Egorovna, fără să-mi întindă mîna. Foarte bine...

Ne așezarăm și tăcurăm cîteva clipe.

— Cred că nu te așteptai la musafiri, frățioare? începu Olimpiada Egorovna, adresîndu-se lui Dokukin. Nici eu nu intenționam să viu să te văd, dar mă duc la mareșalul nobilimii, așa că m-am oprit în trecere pe la tine...

— Și de ce te duci la mareșal? întrebă Dokukin.

— De ce? Să mă plîng de dumnealui! spuse doamna, arătînd cu capul spre bărbatul ei.

Dosifei Andreici lăsă ochii în jos, strînse picioarele sub scaun și tuși rușinat în pumn.

— Și de ce vrei să te plîngi de el?

Olimpiada Egorovna oftă.

— Ce să fac, frățioare? Își uită rangul, spuse ea. M-am plîns și ție, și părinților lui, l-am dus la părintele Grigori să-i facă morală, am luat și eu fel de fel de măsuri, dar fără nici un rezultat. De voie, de nevoie, sînt silită să mă adresez domnului mareșal...

— Dar ce a făcut?

— N-a făcut nimic, dar își uită rangul! E drept că de băut — nu bea, e smerit, respectuos, dar la ce bun toate astea dacă își uită rangul! Uită-te la el cum stă de gîrbovit

pe scaun, de parcă ar fi un milog sau un tîrgoveț ! Așa șed boierii ? Stai frumos ! N-auzi ?

Dosifei Andreici lungi gîtul, ridică bărbia în sus, încercînd în felul ăsta să stea cum se cuvine, și aruncă pe sub sprîncene o privire speriată nevestei sale, așa cum privesc copiii mici cînd se simt vinovați. Văzînd că discuția ia o întorsătură intimă, de familie, mă ridicai ca să ies din odaie. Doamna Hlîkina îmi pricepu însă gîndul.

— Nu-i nimic, rămîi ! mă opri ea. Tineretului îi este de folos să audă astfel de lucruri. Cu toate că nu sîntem prea învățați, cunoaștem viața mai bine ca voi ! Dea Domnul să trăiți cum am trăit noi... O să rămînem la masă la tine, frățioare, de vreme ce lucrurile s-au brodit așa, se întoarse doamna Hlîkina spre fratele ei. Dar mă tem că aveți astăzi mîncare de frupt. Te pomenești că ai și uitat că azi e miercuri... Doamna oftă. Așa că poruncește să ne pregătească mîncare de post. Tu faci ce vrei, frățioare, dar noi de frupt nu mîncăm !

Dokukin îl strigă pe Timoșka și porunci un prînz de post.

— După ce luăm masa, mergem la mareșal... continuă doamna Hlîkina. Am să-l rog din suflet să ia cuvenite măsuri. E de datoria lui să vegheze ca boierii să n-o ia razna...

— Dar ce-a făcut Dosifei ? întrebă Dokukin.

— Parcă nu știi ! se încruntă doamna Hlîkina. La drept vorbind, ție puțin îți pasă... Fiindcă și tu îți cam uiți rangul... Uite, să-l întrebăm pe dumnealui, ce părere are... Tinere, mi se adresă ea, găsești că-i bine ca un nobil să întrețină relații cu tot felul de nespălați ?

— Depinde cu cine... mă cam încurcai eu.

— Bunăoară cu negustorul Gusev. Pe acest Gusev nu-l las să se apropie nici măcar de pragul meu, dar Dosifei joacă dame cu el, se duce să ia gustări la el acasă... Sau, treabă-i asta, să meargă la vînătoare cu secretarul primăriei ? Despre ce poate să stea de vorbă cu un secretar ? Dacă vrei să știi dumneata, secretarul n-ar trebui nici măcar să crîcnească în fața lui, darmite să stea la taclale !

— N-am eu destulă voință... șopti Dosifei Andreici.

— Las' că-ți arăt eu voință ! îl amenință nevasta, bătînd mînios cu inelul în speteaza scaunului. N-am să-ți permit să-mi faci neamul de rușine ! Cu toate că-mi ești bărbat,

am să te fac de rîs ! Trebuie să înţelegi ! Eu te-am făcut om ! Neamul Hlîkinilor e un neam scăpătat, domnule, şi dacă eu, născută Dokukina, l-am luat de bărbat, trebuie să preţuiască acest lucru, să-l simtă ! Şi dacă vrei să ştii, domnule, mă costă scump bărbatul ăsta al meu ! Bani grei am dat ca să-l bag în slujbă ! Ia întreabă-l ! Dacă vrei să ştii, numai examenul lui pentru primul grad m-a costat trei sute de ruble ! Şi pentru ce mă zbat ? Crezi că pentru tine, prostănacule, mă zbat eu aşa ? Aş, de unde !... Ţiu la prestigiul neamului meu ! Dacă nu era vorba de prestigiul familiei, de mult te-aş fi expediat la bucătărie, dacă vrei să ştii !

Sărmanul Dosifei Andreici asculta, tăcea şi nu făcea decît să se ghemuiască mai mult pe scaun, nu ştiu de ce — de frică sau de ruşine ?! Nici în timpul mesei nu l-a lăsat în pace neîndurătoarea sa consoartă. Nu l-a slăbit din ochi o clipă.

— Pune-ţi sare în supă ! Cum ţii lingura ? Dă salatiera mai la o parte, că ai să-ţi bagi mîneca în ea ! Nu clipi din ochi !

Iar Dosifei Andreici mînca grăbit şi se făcea tot mai mic sub privirea ei, ca un iepure de casă sub privirea unui boa constrictor. Ca şi nevastă-sa, mînca mîncăruri de post şi arunca priviri pline de jind spre chifteluţele noastre.

— Fă-ţi rugăciunea ! îi spuse nevastă-sa după prînz. Mulţumeşte frăţiorului !

Cînd se sfîrşi masa, doamna Hlîkina se duse în iatac să se odihnească. După plecarea ei, Dokukin se apucă de păr şi începu să se plimbe agitat prin odaie.

— Nenorocit om mai eşti, frăţioare ! îi spuse el lui Dosifei, suflînd din greu. N-am stat decît un ceas cu ea şi mă simt istovit ! Ce trebuie să fie pe capul tău, care stai cu ea zi şi noapte... Of ! Eşti un mucenic, un biet mucenic ! Un prunc de la Bethleem, omorît de Irod !

Dosifei începu să clipească des şi spuse :

— E aspră, asta-i adevărat, dar trebuie să mă rog Domnului zi şi noapte pentru dumneaei, fiindcă din parte-i nu văd decît dragoste şi binefaceri.

— Eşti un om pierdut ! şi Dokukin făcu un gest de deznădejde cu mîna. Şi cînd te gîndeşti că, pe timpuri, ţineai

cuvîntări pe la întruniri, ba chiar ai inventat un tip nou de semănătoare ! Te-a dat gata, scorpia ! O-o-f !

— Dosifei ! se auzi glasul profund de bas al neveste-si. Unde eşti ? Vino să mă aperi de muşte.

Dosifei Andreici tresări şi dădu fuga în vîrful picioarelor în iatac...

— Ptiu ! scuipă Dokukin în urma lui.

1885

Majurul Prişibeev

— PLUTONIER-MAJOR Prişibeev ! Eşti învinuit că, în ziua de 3 septembrie anul curent, ai comis delictul de ultraj cu loviri împotriva uriadnicului Jighin, vătafului de plasă Alcapov, vătăşelului Efimov, martorilor Ivanov şi Gavrilov şi a încă şase ţărani. Primii trei au fost ultragiaţi de dumneata în exerciţiul funcţiunii. Îţi recunoşti vina ?

Majurul Prişibeev, cu o mutră smochinită, hapsînă, ia poziţie de drepţi şi răspunde cu glas răguşit, stăpînit, rostind apăsat fiecare cuvînt, ca şi cum ar comanda :

— Înălţimea-voastră, domnule judecător de pace ! După toate articolele legii, reiese precum că orice împrejurare trebuie arătată cu reciprocitate. Nu eu sînt vinovatul, ci toţi ceilalţi. Toată daravera a pornit de la un mort decedat, Dumnezeu să-l odihnească. În ziua de trei am ieşit şi eu la plimbare cu nevastă-mea, Anfisa ; mergeam liniştit, frumos, cînd, deodată, ce văd : o adunătură de oameni de tot soiul se îmbulzea lîngă malul apei. „În baza cărui drept suveran s-a

strîns aici poporul ? am întrebat eu. Şi pentru ce ? Stă oare scris undeva, în vreo lege, că oamenii au voie să se adune buluc ? Împrăştiaţi-vă !" le-am strigat şi am început să-i îmbrîncesc, ca să se împrăştie pe la casele lor. Am poruncit şi vătăşelului să-i ia la goană...

— Dă-mi voie, dumneata nu eşti nici uriadnic, nici primar. Aşa că nu e treaba dumitale să împrăştii mulţimea.

— Nu e ! Sigur că nu e ! se aud strigăte din toate colţurile sălii. Nu mai putem trăi de răul lui, înălţimea-voastră ! De cincisprezece ani pătimim ! De cînd s-a întors în sat, ne vine să ne luăm lumea în cap. Sufletul ni l-a scos !

— Aşa e, înălţimea-voastră ! întăreşte primarul, citat ca martor. Tot satul se plînge. Nu mai e de trăit din pricina lui. Fie că ieşim cu icoanele, fie că e vreo nuntă, fie că e altceva, mereu e cu gura pe noi, mereu face gălăgie şi vrea să rînduiască totul. Pe copii îi urechează, pe femei le socreşte, să nu cumva să calce pe alături... Deunăzi, ce credeţi că a făcut ? A umblat din casă-n casă şi le-a poruncit oamenilor să nu mai cînte şi să nu mai ţină luminile aprinse. Şi îi tot dădea zor că în nici o lege nu stă scris că oamenii au voie să cînte.

— Stai, ai tot timpul să depui ca martor, îl întrerupe judecătorul de pace pe vorbitor. Deocamdată să-l auzim pe Prişibeev. Continuă, Prişibeev !

— Am înţeles, să trăiţi ! hîrîie majurul. Înălţimea-voastră binevoiţi a spune că nu-i de datoria mea să împrăştii mulţimea... Bine... dar dacă-i neorînduială ? Care va să zică, se poate îngădui poporului să-şi facă de cap ? Unde scrie în lege să laşi poporul liber ? Eu unul nu pot să îngădui aşa ceva. Dacă nu-i împrăştii şi nu mă ţin de capul lor, cine s-o facă ? Nimeni nu pricepe ce-i adevărata ordine, înălţimea-voastră ! Şi, ca să vorbim drept, în tot satul numai eu ştiu să mă port cu oamenii de rînd. Eu le înţeleg pe toate, înălţimea-voastră. Eu nu sînt mujic, ci plutonier-major de intendenţă în retragere, serviciul mi l-am făcut în Varşovia, la statul major, şi, după ce mi-am terminat milităria, am intrat la pompieri. Binevoiţi a lua cunoştinţă. De la pompieri am plecat din cauză de boală şi am fost doi ani de zile portar la gimnaziul clasic de băieţi... Aşadar, cunosc rînduielile. Mujicul e om simplu, nu înţelege nimic şi trebuie să asculte, fiindcă-i spre binele lui. Să luăm, bunăoară, daravera asta...

Am dat la o parte mulțimea și am văzut pe malul gîrlei, întins pe nisip, cadavrul înecat al unui om decedat. „Pentru care motiv zace mortul aici? am întrebat eu. Rînduială-i asta? Uriadnicul ce păzește? De ce nu raportezi superiorilor? zic. Poate că decedatul s-a înecat singur, dar poate că aici miroase a Siberie. Poate că e vorba de un omor penal..." Dar uriadnicul Jighin nici nu m-a luat în seamă: trăgea înainte din țigară. „Ce se bagă ăsta? a întrebat el. De unde a răsărit aici? Parcă fără el n-am ști ce avem de făcut!" „Se vede treaba că nu știi, dobitocule, i-am răspuns, dacă stai aici și caști gura!" „Păi încă de ieri am raportat zapciului". „De ce zapciului? l-am întrebat eu. Potrivit cărui articol din codul de legi? Crezi că atunci cînd e vorba de înecați, de spînzurați sau de alte cazuri de același soi, zapciul poate face ceva? Ăsta-i caz penal, civil... Trebuie, zic, să dai de veste cît mai curînd domnului judecător de instrucție și celorlalți judecători. Și mai-nainte de orice, trebuie întocmit un proces-verbal, pe care să-l trimiți domnului judecător de pace." Da' el, adică uriadnicul, asculta și rîdea. Rîdeau și mujicii. Toți rîdeau, înălțimea-voastră. Pot să depun jurămînt că așa a fost. Rîdea și ăsta de aici, și ăla de colo, rîdea și Jighin. „Ce tot rînjiți?" i-am întrebat eu. Iar uriadnicul mi-a răspuns: „Cazurile astea nu-s de *compitența* judecătorului de pace". Cînd am auzit cuvintele astea, m-au trecut sudorile. Ai spus sau n-ai spus așa, uriadnicule? se adresează Prișibeev lui Jighin.

— Am spus.

— Toți te-au auzit. Ai spus-o în auzul prostimii: „Cazurile astea nu-s de *compitența* judecătorului de pace". Toată lumea a auzit că ai zis așa. Cum vă spuneam, înălțimea-voastră, m-au trecut sudorile, m-am înspăimîntat. „Mai zi o dată, fir-ai să fii, așa și pe dincolo, nătărăule!" i-am strigat eu. Și el a rostit iar aceleași cuvinte... M-am repezit la el. „Cum poți să vorbești așa despre domnul judecător de pace? Ești uriadnic și vorbești împotriva stăpînirii? Ai? Știi tu că domnul judecător de pace, dacă vrea, poate să te trimită la jandarmeria guberniei, pentru purtarea ta suspectă? Știi unde poate să-ți facă vînt domnul judecător de pace pentru asemenea vorbe politice?" Vătaful de plasă s-a amestecat atunci și el: „Judecătorul de pace nu poate hotărî nimic în afară de ceea ce-l privește. Numai pricinile mărunte sînt de *com-*

pitența lui." Întocmai așa a spus și toată lumea l-a auzit... „Cum îndrăznești să înjoseşti stăpînirea ? i-am zis eu. Să nu te joci cu mine, că o pățești." Pe vremuri, la Varșovia, sau cînd eram portar la gimnaziul de băieți, cum auzeam pe cineva rostind vorbe nesăbuite, mă uitam în stradă și de zăream vreun vardist, îl chemam : „Ia fă-te, nene, încoa", și îi raportam totul. Dar în sat la noi, cui să raportez ?... Am simțit că mi se urcă sîngele la cap. Mă durea în suflet să văd atîta samavolnicie și nesupunere. Am ridicat mîna și... l-am plesnit. Bineînțeles, nu l-am lovit prea tare, doar așa, ușurel, cum se cuvine, ca să nu mai îndrăznească altă dată să rostească asemenea cuvinte despre înălțimea-voastră... Uriadnicul a luat partea vătafului. Atunci i-am ars și lui una... Și ne-am încăierat... Ce e drept, m-am cam înfierbîntat, înălțimea-voastră, dar ce să-i faci, fără nițică bătaie nu se poate. Cine nu bate un prost, își încarcă sufletul cu un păcat. Mai ales dacă e cazul... dacă e vorba de dezordine...

— Dă-mi voie ! Are cine să împiedice dezordinea. Pentru asta există uriadnic, primar, vătășel...

— Uriadnicul nu le poate vedea pe toate, și apoi el nici nu pricepe ceea ce pricep eu...

— Dar înțelege odată că nu e treaba dumitale !

— Cum ? Adică de ce să nu fie a mea ? Asta-i bună ! Oamenii își fac de cap și eu să-i las ? Să le cînt în strună ? Vedeți și dumneavoastră : vi se plîng că nu le îngădui să cînte... Dar la ce folosesc cîntecele lor ? În loc să se țină de vreo treabă, ei cîntă... Ba au mai luat și năravul să stea seara cu lumina aprinsă. În loc să se culce, stau la taifas și se veselesc. Am notat totul !

— Ce ai notat ?

— Cine stă cu lumina aprinsă.

Prișîbeev scoate din buzunar o hîrtiuță soioasă, își pune ochelarii pe nas și începe să citească :

— Țăranii care stau seara cu lumina aprinsă : Ivan Prohorov, Savva Mikiforov, Piotr Petrov. Văduva lui Șustrov, soldatul, trăiește în nelegitimă desfrînare cu Semion Kislov. Ignat Sverceok face farmece, iar nevastă-sa, Mavra, e vrăjitoare : se duce noaptea să mulgă vaci străine.

— Ajunge ! rostește judecătorul și începe să ia depozițiile martorilor.

Majurul Prișibeev își ridică ochelarii pe frunte și privește cu uimire la judecătorul de pace, care se vede cît de colo că nu-i ține parte. Ochii holbați ai majurului se aprind, nasul i se face stacojiu. Se uită la judecător, apoi la martori, și nu poate înțelege de loc de ce magistratul este atît de enervat și de ce din toate colțurile sălii se aud cînd șoapte pline de năduf, cînd rîsete înăbușite. Nu înțelege nici sentința : o lună de închisoare !

— Pentru ce ?! exclamă el, desfăcînd brațele într-un gest de nedumerire. Potrivit cărei legi ?

Un singur lucru i se pare limpede : lumea s-a schimbat și nu mai e chip de trăit. Încep să-l copleșească fel de fel de gînduri întunecate, amare. Ieșind însă din sală, dă cu ochii de mujicii care, adunați grămadă, vorbesc cu aprindere. Atunci, dintr-o obișnuință pe care nu o mai poate stăpîni, ia poziția de drepți și strigă cu glas răgușit :

— Împrăștiați-vă ! Nu stați grămadă ! Duceți-vă la casele voastre !

1885

Copiii

TATA, mama și mătușa Nadia nu sînt acasă. Au plecat la un botez, la ofițerul cel bătrîn care umblă mereu cu un căluț sur. Așteptîndu-i să se întoarcă, Grișa, Ania, Aleoșa, Sonia și Andrei, băiatul bucătăresei, stau în sufragerie în jurul mesei și joacă loto. La drept vorbind, ar cam fi timpul să se culce. Dar parcă poți să adormi pînă nu afli de la mama cum arăta copilașul la botez și ce mîncaseră la cină ? Masa, luminată de o lampă atîrnată de tavan, e pestriță de numere, de coji de nucă, de hîrtiuțe și pătrățele de sticlă. În fața fiecărui jucător sînt cîte două cartoane și cîte o grămăjoară de pătrățele pentru acoperit numerele. În mijlocul mesei sclipește o farfurioară albă, cu cinci monede de cîte o copeică. Lîngă farfurioară, un măr mușcat, un foarfece și farfuria în care copiii ar fi trebuit să pună, după cum fusese porunca, cojile de nucă. Copiii joacă pe bani. Miza : o copeică. Condiția : dacă vreunul

trișează, să fie imediat scos din joc. În sufragerie nu e nimeni decît jucătorii. Dădaca, Agafia Ivanovna, e jos la bucătărie, unde-i arată bucătăresei să croiască nu știu ce, iar Vasea, fratele lor mai mare, elev în clasa a V-a, stă întins pe divanul din salon și se plictisește.

Copiii joacă pătimaș. Cel mai ahtiat, după cum i se și vede pe față, e Grișa, un băiețel de nouă ani, tuns chilug, cu obrajii bucălați și cu buzele groase, ca la negri. E în clasa pregătitoare, de aceea e socotit băiat mare și cel mai deștept. Nu joacă decît pentru bani. Ehei, de cînd ar dormi el dacă n-ar fi copeicile din farfurioară! Ochișorii căprui îi fug, neliniștiți și bănuitori, pe cartoanele partenerilor săi. Teama că ar putea să nu cîștige, invidia și calculele, de care e plin capul lui tuns chilug, nu-i îngăduie să stea liniștit și să se concentreze. Se învîrte ca pe ace. Cînd cîștigă, înșfacă banii cu lăcomie și-i vîră numaidecît în buzunar. Sora lui, Ania, o fetiță de vreo opt ani, cu bărbia ascuțită și cu ochi inteligenți și sclipitori, se teme și ea ca să nu-i ia alții înainte. Rînd pe rînd se înroșește și se îngălbenește, urmărind cu atenție jucătorii. N-o interesează banii. Pentru ea, cîștigul e chestie de amor propriu. Sonia, cealaltă soră, fetiță de șase ani cu părul cîrlionțat și cu obrajii rumeni, cum n-au decît copiii foarte sănătoși, păpușile scumpe și fetițele din pozele de pe bomboniere, joacă loto de dragul jocului. Toată fața ei e numai încîntare: oricine ar cîștiga, ea rîde în hohote, bate din palme și se bucură. Aleoșa, dolofan și rotund ca o minge, gîfîie, smorcăie pe nas și stă cu ochii zgîiți la cartoane. La el nu e vorba nici de lăcomie, nici de amor propriu. Dacă nu-l alungă de la masă și nu-l trimit la culcare, se mulțumește cu atît. Ca înfățișare, ai zice că-i un băiat tare potolit, în realitate însă e o mică bestie. Nu s-a așezat la joc atît de dragul jocului, cît al conflictelor inevitabile în asemenea împrejurare. Îi face nespusă plăcere să-i vadă pe ceilalți luîndu-se la ceartă și încăierîndu-se. De mult are nevoie să tragă o fugă pînă undeva, dar nu se ridică de la masă nici o clipă, de frică să nu i se fure, în lipsă, pătrățelele și copeicile. Cum nu cunoaște decît cifrele pînă la zece și pe cele cu zero la sfîrșit, Ania acoperă numerele în locul lui. Cel de al cincilea jucător, Andrei, băiatul bucătăresei — oacheș, bolnăvicios, cu că-

mașă de stambă și cu cruciuliță de aramă la gît — stă nemișcat și se uită visător la numere. Nu-i pasă nici de cîștig și nici de succesul celorlalți, deoarece e adîncit pe de-a-ntregul în aritmetica jocului: Doamne, ce de-a mai cifre sînt pe lumea asta! Cum de nu se încurcă?

Copiii strigă numerele pe rînd, afară de Sonia și de Aleoșa. Avînd în vedere monotonia numerelor, jucătorii le-au dat, cu timpul, tot soiul de nume și de porecle caraghioase. Așa, lui șapte îi zic „cociorva", lui unsprezece — „bețișoarele", lui șaptezeci și șapte — „Semion Semionîci", lui nouăzeci — „bunicul" și așa mai departe. Jocul merge înainte, vioi.

— Treizeci și doi! strigă Grișa, scoțînd din căciula lui taică-său butoiașii galbeni de lemn. Șaptesprezece! Cociorva! Douăzeci și opt, grîul ni s-a copt!

Ania vede că Andrei l-a scăpat pe douăzeci și opt. Altă dată i-ar fi atras atenția. Acum însă, cînd în farfurioară, alături de copeică stă și amorul ei propriu, tace mîlc.

— Douăzeci și trei! urmează Grișa, Semion Semionîci! Nouă!

— Uite-un șvab, uite-un șvab! strigă Sonia arătînd un gîndac care aleargă pe masă. Vai!

— Nu-l ucide, zice Aleoșa, cu voce groasă. Poate că are copii...

Sonia petrece cu ochii șvabul și se gîndește la copiii lui: ce mititei trebuie să fie șvăbuții!

— Patruzeci și trei! Unu! urmează Grișa, suferind crunt la gîndul că Ania are două rînduri completate. Șase!...

— Gata! Am cîștigat partida! strigă Sonia și, alintîndu-se, își dă ochii peste cap rîzînd cu hohote.

Fețele celorlalți se lungesc.

— Să verificăm! zice Grișa, uitîndu-se cu ură la Sonia.

În virtutea dreptului celui mai mare și mai deștept, Grișa are cuvîntul hotărîtor. Ce vrea el, aceea se face. Jucătorii cercetează îndelung și cu de-amănuntul cartoanele fetei și, spre adînca lor părere de rău, se dovedește că Sonia n-a făcut nici o șmecherie. Începe partida următoare.

— Vai, ce-am văzut ieri! zice Ania, ca pentru ea singură. Filipp Filippîci și-a întors nu știu cum pleoapele de

i s-au făcut ochii roșii, roșii... Ca la necuratul, ceva de speriat !

— L-am văzut și eu, întărește Grișa. Opt ! Dar la noi la școală este un băiat care poate să miște din urechi... Douăzeci și șapte !

Andrei ridică ochii la Grișa, se gîndește puțin și zice :

— Și eu pot să mișc din urechi...

— Ia să vedem !

Andrei își strîmbă ochii, gura și degetele, și i se pare că mișcă și din urechi. Rîd cu toții.

— Nu-i om de treabă Filipp Filippîci ăsta, oftează Sonia. Ieri a intrat în odaie la noi și eu eram numai în cămășuță... Vai, ce rușine mi-a fost !

— Gata ! strigă deodată Grișa înșfăcînd banii din farfurioară. Am cîștigat partida ! Controlați dacă vreți !

Băiatul bucătăresei ridică ochii și pălește.

— Atunci, eu nu mai pot juca... zice el în șoaptă.

— De ce ?

— Pentru că... pentru că nu mai am bani.

— Fără bani nu se poate ! hotărăște Grișa.

Ca să se încredințeze, Andrei se mai scotocește o dată prin buzunare. Dar nu găsește decît firimituri de pîine și un capăt de creion. Gura i se strîmbă și începe că clipească des din ochi. E gata să plîngă...

— Lasă că pun eu pentru tine ! zice Sonia, care nu poate suporta privirea lui chinuită. Numai vezi să mi-i dai înapoi la sfîrșit !

Se pun iarăși mizele și jocul merge înainte.

— Mi se pare că trag clopotele undeva, zice Ania, făcînd ochii mari.

Toți lasă jocul și se uită cu gurile căscate la fereastra întunecată. Dincolo de geam, în bezna nopții, pîlpîie reflexul lămpii.

— Ți s-a părut.

— Numai la cimitir trag clopotele noaptea... zice Andrei.

— Și de ce trag ?

— Ca să nu se furișeze tîlharii în biserică... Fiindcă tîlharii se sperie cînd aud clopotele.

— Dar ce să caute tîlharii în biserică ? întreabă Sonia.

— Apoi se știe : ca să ucidă paznicii !

Un minut de tăcere. Copiii se uită unul la altul, tresar, apoi își reiau jocul. De data aceasta cîștigă Andrei.

— Ai făcut coțcării ! zice Aleoșa ca din senin, cu glasul lui gros.

— Minți, n-am făcut nici o coțcărie !

Andrei se îngălbenește, buzele îi tremură și-i trîntește lui Aleoșa una peste cap. Aleoșa holbează ochii cu ură, sare în picioare, pune un genunchi pe masă și, la rîndul lui, îi arde una lui Andrei peste obraz ! Își mai trag cîte o palmă, pe urmă încep să urle amîndoi. Sonia, care nu poate suferi asemenea grozăvii, începe să plîngă și ea. Și sufrageria răsună de urlete pe toate tonurile. Dar să nu credeți cumva că jocul se sparge din pricina asta ! Nu trec nici cinci minute și iată-i din nou rîzînd și vorbind liniștit. Obrajii li-s plînși, dar asta nu-i împiedică să zîmbească. Aleoșa e chiar fericit : a avut loc și un conflict !

În sufragerie intră Vasea, elev în clasa a V-a. E somnoros și are aerul unui om dezamăgit.

„E revoltător ! se gîndește el, uitîndu-se la Grișa care-și pipăie buzunarul și-și zăngănește copeicile. Cum se poate să se dea bani pe mîna copiilor ? Și cum de li se permite să joace jocuri de noroc ? Strașnică pedagogie, n-am ce zice... E revoltător !"

Copiii însă joacă cu atîta plăcere, încît îi vine și lui poftă să se așeze lîngă ei și să-și încerce norocul.

— Stați că vin și eu să joc cu voi, zice el.

— Pune repede o copeică !

— Îndată, face Vasea, scotocindu-se prin buzunare. Copeică n-am, dar am o rublă. Uite, pun o rublă.

— Nu, nu, nu... pune o copeică !

— Proști mai sînteți ! Doar rubla e mai mare decît copeica ! le explică liceanul. Cine cîștigă, îmi dă restul.

— Nu, te rog ! Du-te !

Elevul de clasa a V-a ridică din umeri și se duce la bucătărie să ceară mărunțiș de la servitori. Dar cei de acolo n-au nici o copeică.

— Schimbă-mi tu, îl roagă el pe Grișa, după ce se întoarce de la bucătărie. Îți dau ceva pe deasupra pentru schimb. Nu vrei ? Atunci, dă-mi zece copeici și ia-ți rubla.

Grișa se uită la Vasea bănuitor: oare n-o fi vrînd să-l tragă pe sfoară, să-l înșele ?...

— Nu vreau, răspunde el, ținîndu-și mîna peste buzunar.

Vasea își pierde răbdarea. Începe să-i batjocorească pe jucători, făcîndu-i neghiobi și zevzeci.

— Vasea, pun eu miza pentru tine ! zice Sonia. Așază-te.

Liceanul se așază și-și ia două cartoane. Ania începe să strige numerele.

— Stați că mi-a căzut o copeică ! țipă deodată Grișa, cu glas disperat. Stați puțin !

Copiii coboară lampa și se vîră sub masă, să caute copeica. Dau cu mîna prin coji de nucă, prin scuipați, se ciocnesc în cap, dar copeica nu-i nicăieri. Încep iarăși să bîjbîie pe jos și o caută așa pînă cînd Vasea smucește lampa din mîna lui Grișa și o așază la locul ei. Grișa rămîne să caute singur, pe întuneric.

În cele din urmă copeica s-a găsit. Copiii se așază din nou la masă și vor să reia jocul.

— Sonia a adormit ! îi vestește Aleoșa.

Cu capul cîrlionțat culcat pe brațe, Sonia doarme dusă, de parcă s-ar fi culcat de cel puțin o oră. A ațipit fără să vrea, cît timp ceilalți căutau copeica.

— Du-te și te culcă pe patul mamei ! îi zice Ania, ajutînd-o să plece din sufragerie. Haide, du-te !

O însoțesc cu toții, buluc, și peste cinci minute patul mamei prezintă un tablou cît se poate de interesant: Sonia doarme. Lîngă ea sforăie Aleoșa. Culcați cu capul pe picioarele lor, au adormit și Grișa, și Ania. Tot acolo, ca să le țină tovărășie, s-a cuibărit și Andrei, băiatul bucătăresei.

Iar în jurul lor stau, risipite, copeicile care nu mai au nici un preț pînă la partida următoare. Noapte bună !

1886

Vanka

ÎN NOAPTEA de ajun, Vanka Jukov, un băiat de nouă ani, dat, cu trei luni în urmă, să-şi facă ucenicia la cizmarul Aleahin, nu se mai culcă. După ce stăpînii şi calfele plecară la utrenie, Vanka scoase din dulapul cizmarului un şip cu cerneală şi un condei cu peniţa ruginită, îşi aşeză apoi în faţă o foaie de hîrtie mototolită şi începu să scrie. Dar înainte de a încondeia prima literă, băiatul îşi aruncă de cîteva ori privirea speriată spre uşă şi spre ferestre, după aceea se uită cu coada ochiului la icoana înnegrită, la dreapta şi la stînga căreia se înşirau rafturile cu calapoade, şi oftă adînc. Îşi aşezase hîrtia pe bancă, iar el se lăsase în genunchi în faţa ei.

„Dragă bunelule Konstantin Makarîci ! scria Vanka. Uite, îţi scriu o scrisoare. Te felicit cu sărbătorile Crăciunului şi doresc să-ţi dea Domnul Dumnezeu tot ce doreşti. Că eu nu mai am nici tătucă, nici mămucă, numai pe tine te mai am."

Vanka își întoarse privirea spre geamul întunecat în care se răsfrîngea flacăra pîlpîindă a lumînării, și-l văzu deslușit în minte pe bunicul Konstantin Makarîci, paznic de noapte la boierul Jivariov : un bătrînel de vreo șaizeci și cinci de ani, mărunțel, slăbănog, dar neobișnuit de vioi și de sprinten, cu fața veșnic zîmbitoare și cu ochi ca de om beat. Ziua doarme în bucătăria slugilor sau se ține de glume cu bucătăresele, iar noaptea, înfofolit în cojocul lui larg, se învîrte în jurul conacului și bate toaca. În urma lui, cu capetele în pămînt, merg bătrîna Kaștanka și cățelul Viun [1], botezat așa din pricina părului negru și a trupului lung ca de nevăstuică. Viun e un cîine cum nu se poate mai respectuos și mai prietenos. Se gudură deopotrivă și pe lîngă cei ai casei, și pe lîngă străini, totuși nu se bucură de încrederea nimănui ; sub aparența respectului și a prieteniei, ascunde cea mai neagră perfidie. Nimeni nu se pricepe mai bine ca Viun să te înhațe de picior, cînd nici nu te aștepți, să se strecoare în pivniță sau să fure cîte o găină de la mujici. De cîte ori nu l-au cotonogit de picioarele dindărăt, de vreo două ori erau cît pe ce să-l și spînzure ! Și nu trece săptămînă fără să mănînce cîte o bătaie soră cu moartea, dar totdeauna își vine în fire.

De bună seamă că acum bunelul stă la poartă, se uită clipind la ferestrele viu luminate ale bisericii din sat și, tropăind din pîslari, glumește cu argățimea. Toaca îi atîrnă pe curea. Moșneagul dă din mîini, își îndeasă capul între umeri de frig și, chicotind bătrînește, ciupește cînd pe jupînească, cînd pe bucătăreasă.

— Ce-ar fi să mai tragem oleacă de tutun ? zice el întinzînd muierilor tabachera.

Muierile trag tabac și strănută. Bunicul nu mai poate de bucurie, izbucnește în hohote de rîs și strigă :

— Hei, destul, că vi se lipește de nas !

După aceea le-o vîră sub bot și cîinilor. Kaștanka strănută, își scutură botul și, supărată, se trage la o parte. Viun însă, din respect, nu strănută, ci numai dă din coadă. Vremea e minunată, văzduhul liniștit, străveziu și înghețat. E noapte fără lună, totuși se vede satul întreg, cu acope-

[1] Tipar.

rișurile albe și cu șuvițele de fum ce se înalță din hogeaguri. Se văd și copacii argintați de promoroacă, și nămeții. Tot cerul e numai stele. Și stelele clipesc, vesele, iar Calea Laptelui e așa de strălucitoare, de parcă ar fi spălat-o cineva anume și ar fi frecat-o cu zăpadă pentru sărbători...

Vanka oftă, își muie penița în cerneală și scrise mai departe :

„Da' aseară, bunelule, m-am ales cu o scărmăneală. Stăpînul m-a înșfăcat de păr și, scoțîndu-mă în ogradă, m-a croit strașnic cu cureaua, și asta pentru că m-a furat somnul cînd legănam copilul dumnealor în copaie. Iar mai zilele trecute, stăpîna m-a pus să curăț o scrumbie și eu m-am apucat s-o curăț de la coadă. Și atunci dumneaei a luat scrumbia și a început să mă plesnească peste bot cu capul scrumbiei. Calfele își bat joc de mine, mă trimit la cîrciumă să le cumpăr votcă și mă pun să fur castraveți de la stăpîn, iar stăpînul mă bate cu ce-i vine la îndemînă. Cît despre mîncare, nu-mi dau mai nimic : dimineața pîine goală, la prînz cașă și seara iar pîine goală. De ceai sau de ciorbă nici pomeneală, cu așa ceva se îndoapă numai stăpînii. De dormit, dorm în tindă, iar cînd scîncește copilul nu mai dorm de loc, că trebuie să-l legăn... Dragă bunelule, fă-ți pomană și ia-mă de aici ! Du-mă acasă în sat, că nu mai pot răbda... Mă ploconesc înaintea ta pînă la pămînt și am să mă rog de sănătatea ta cît oi trăi, numai ia-mă de aici, că de nu, să știi că eu mă prăpădesc..."

Buzele lui Vanka începură să-i tremure și, suspinînd de plîns înăbușit, își șterse ochii cu pumnul murdar.

„Am să toc tutun pentru tine, scrise el mai departe, și am să mă închin mereu lui Dumnezeu, iar dacă oi greși cumva, snopește-mă în bătăi. Și să nu-ți faci griji că rămîn fără slujbă, că am să mă rog de administrator să mă primească să-i văcsuiesc cizmele, sau mă bag ajutor de văcar, în locul lui Fedka. Bunelule drag, nu-i chip să mai rabd, tare mă chinuiesc ! M-am gîndit s-o șterg de aici, s-o iau pe jos pînă în sat, dar n-am cizme și m-am temut de frig... Iar pentru binele ăsta, cînd oi crește eu mare, am să te hrănesc și n-am să las pe nimeni să te obijduiască. Iar cînd ai să mori, am să mă rog pentru odihna sufletului tău întocmai ca pentru mămuca mea Pelagheia.

Iar Moscova să știi că e un oraș mare. Toate casele îs case boierești și sînt și cai mulți. Oi însă nu sînt, iar cîinii de pe aici nu-s răi. Băieții nu umblă cu steaua și nici în strană nu-i lasă să cînte. Într-o zi am văzut în fereastra unei dugheni niște cîrlige de undiță. Se vindeau cu sfoară cu tot și erau pentru toate soiurile de pești și foarte trainice. Am văzut unul care ar fi ținut chiar și un somn de un pud! Și am mai văzut dugheni cu fel de fel de puști, cam de acele ale boierului nostru. Eu gîndesc că trebuie să coste măcar o sută de ruble una... Iar la măcelării găsești și cocoși sălbatici, și ierunci, și iepuri, numai că vînzătorii nu spun unde i-au împușcat.

Dragă bunelule, cînd or fi să facă boierii pom de Crăciun cu daruri, ia și pentru mine o nucă poleită și pune-o bine în cufărașul ăl verde. Cere-i-o duducăi Olga Ignatievna, spune-i că e pentru Vanka."

Băiatul oftă din greu și-și ațintì din nou privirea asupra ferestrei. Își aduse aminte că bunelul era cel care se ducea în fiecare an în pădure să aducă bradul pentru boieri, și că-l lua și pe el. Ce vremuri erau pe-atunci! Bunicul icnea, icnea și gerul și, auzindu-i, icnea și Vanka. Înainte de a se apuca să taie bradul, bunelul își fuma luleaua, trăgea tacticos tabac pe nas și făcea glume pe seama lui Vaniușka, rebegit de frig... Brazii tineri și încărcați cu promoroacă stăteau nemișcați, așteptînd parcă să vadă pe care din ei o să cadă năpasta. Deodată, un iepure trecea în goană, ca o săgeată, peste nămeți... Bunelul nu se putea stăpîni să nu strige :

— Ține-l, ține-l... Oho-ho, împielițatule berc!

După ce tăia bradul, bunelul îl ducea la curte și boierii începeau să-l împodobească... Și cel mai mult punea mîna la treaba asta duduca Olga Ignatievna, la care Vanka ținea ca la ochii din cap. Pe vremea cînd trăia mama lui, Pelagheia, care era fată în casă la boieri, Olga Ignatievna îi dădea lui Vanka acadele, ba, neavînd ce face, l-a învățat să citească, să scrie, să numere pînă la o sută și chiar să joace cadril! După ce a murit Pelagheia, orfanul Vanka a fost expediat la bunicul lui, în bucătăria slugilor, iar de acolo la Moscova, la cizmarul Aleahin...

„Vino, bunelule dragă, urmă Vanka, te rog din suflet, vino și ia-mă de aici! Îndură-te de mine, orfanul, că toți

mă bat şi rabd de foame, şi aşa mi-e de urît, că nici nu pot să-ţi spun şi plîng într-una. Iar mai zilele trecute stăpînul m-a pocnit aşa de tare cu calapodul peste cap, de am căzut jos şi abia am putut să-mi vin în fire. Vai şi amar de viaţa mea, că-i mai rea decît a unui cîine!... Şi-i mai trimit plecăciuni şi Alionei, şi lui Egorka cel chior, şi vizitiului, numai că armonica să n-o dea nimănui. Rămîn nepotul tău Ivan Jukov şi să vii, dragă bunelule!"

Vanka împături foaia în patru şi o vîrî în plicul pe care-l cumpărase în ajun cu o copeică... După ce se gîndi puţin, muie peniţa în cerneală şi scrise adresa :

Bunelului, în sat la noi.

Apoi se mai scărpină în cap, se mai gîndi şi adăugă : „Lui Konstantin Makarîci". În sfîrşit, fericit că apucase a-şi scrie scrisoarea în linişte, Vanka îşi înhăţă căciula şi, fără să-şi mai ia cojocelul pe umeri, numai în cămaşă, ieşi repede în stradă...

Vînzătorii de la măcelărie, pe care îi întrebase în ajun, îi spuseseră că scrisorile se vîră în cutiile poştale, de unde le iau şi le duc în toată ţara troicile poştei, mînate de surugii beţi, în clinchet de zurgălăi. Vanka o ţinu tot într-o fugă pînă la cea mai apropiată cutie poştală şi vîrî în deschizătură nepreţuita scrisoare...

Peste o oră, legănat de dulci speranţe, Vanka dormea dus... În visul lui vedea un cuptor. Pe cuptor stătea bunelul, cu picioarele goale atîrnate, şi le citea bucătăreselor scrisoarea... Iar pe lîngă cuptor, Viun se tot învîrtea şi dădea din coadă...

1886

O ființă fără apărare

CU TOATĂ podagra ce-l chinuise cumplit noaptea și cu toate că scîrțîia acum din încheieturi, Kistunov s-a dus totuși de dimineață la slujbă și a început, la ora cuvenită, primirea publicului și a clienților băncii. Arăta obosit, vlăguit, și abia vorbea, ca unul care trage să moară.

— Dumneata ce dorești ? întrebă el pe o cucoană îmbrăcată cu o haină lungă, de modă străveche și care, din spate, aducea cu un gîndac mare de bălegar.

— Să vedeți, excelență, începu femeia să turuie, bărbatul meu, asesorul de colegiu Șciukin, a fost bolnav vreme de cinci luni. Și cît a zăcut, să avem iertare de vorba asta, cît și-a văzut de sănătate, cei de la slujbă l-au dat afară nitam-nisam, fără nici o pricină. Și cînd m-am dus, excelența-voastră, să-i ridic leafa, i-au oprit 24 de ruble și 36 de copeici. „Și pentru ce, mă rog ?" i-am întrebat eu ! „Pentru că a luat din casa de ajutor și au girat alții pentru dînsul !" Parcă a putut să

ia fără să mă întrebe pe mine ?! Asta-i cu neputinţă, excelenţă ! Şi pentru ce o asemenea năpastă pe capul meu ? Sînt o femeie săracă, mă ţin doar cu ce agonisesc de pe urma chiriaşilor... Sînt o fiinţă slabă, fără apărare... Toţi mă năpăstuiesc, nimeni nu-mi spune o vorbă bună...

Şi, zicînd aşa, femeia clipi des din ochi şi prinse a cotrobăi prin haină, după batistă. Kistunov îi luă cererea şi se apucă s-o citească.

— Dă-mi voie, cum vine asta ? spuse el ridicînd din umeri. Nu pricep nimic ! Se vede că ai nimerit din greşeală la noi. Cererea dumitale n-are nici o legătură cu întreprinderea noastră. Fă bunătatea şi du-te cu ea la instituţia unde a lucrat bărbatul dumitale.

— Ehehei, taică ! Am fost cu ea în cinci locuri şi nicăieri n-au vrut să mi-o primească ! îi răspunse Şciukina. Mi-am pierdut capul de atîta alergătură ! Dumnezeu să-i dea sănătate ginerelui meu, Boris Matveici, că numai el m-a îndreptat la domnia-voastră. „Du-te, zice, mamă, la domnul Kistunov, că-i om cu greutate şi poate să-ţi facă orice !" Ajutaţi-mă, excelenţa-voastră !

— Noi, cucoană, nu putem face nimic pentru dumneata... Înţelege-mă : bărbatul dumitale, după cîte pricep eu, era slujbaş la o instituţie medico-militară, pe cînd la noi aici e o întreprindere particulară, comercială, e o bancă ! E foarte simplu de înţeles !

Kistunov mai ridică o dată din umeri, plictisit, şi se întoarse spre un domn în haină militară şi umflat la falcă.

— Excelenţă ! făcu Şciukina cu o voce jalnică şi cîntătoare. Am ţidulă de la doctor cum că bărbatul meu a fost bolnav cu adevărat ! Binevoiţi s-o vedeţi !

— Foarte bine ! Te cred ! spuse Kistunov scos din fire. Dar îţi mai spun o dată că asta nu ne priveşte ! Ce ciudat, zău ! Îmi vine să şi rîd ! Să nu ştie bărbatul dumitale unde să se ducă ?!

— El, excelenţă, nu ştie niciodată nimic ! O ţine într-una cu : „Nu-i treaba ta, lasă-mă-n pace !" şi gata ! Dar a cui treabă o fi ? Cine-i ţine pe toţi, hai ? Eu !

Kistunov se-ntoarse iar spre Şciukina şi începu să-i lămurească deosebirea dintre o instituţie medico-militară şi o bancă particulară. Femeia îl ascultă cu multă luare-aminte, dădu din cap în semn că a priceput şi zise :

— Da, da, da... Înțeleg, taică! Dacă așa stau lucrurile, excelența-voastră să poruncească să mi se dea măcar 15 ruble. Mă învoiesc să-i iau și cu țîrîita!

— Uf! făcu Kistunov, dîndu-și capul pe spate. Cu dumneata nu-i chip să se-nțeleagă omul! Pricepe odată, femeia lui Dumnezeu, că jalba pe care ne-o aduci nouă aici e tot atît de nelalocul ei, ca o cerere de despărțenie, de pildă, dusă la o spițerie sau acolo unde se marchează obiectele de valoare. Zici că bărbatul dumitale n-a primit toți banii cîți i se cuveneau? Se poate, dar noi n-avem nici o vină!

— Excelență, nu mă lăsați, o să mă rog veșnic pentru dumneavoastră! Fie-vă milă de o orfană! spuse Șciukina și începu să plîngă. Sînt o femeie slabă, fără apărare!... Și nu mai pot, zău, de cîte am pe cap! Pricini cu chiriașii, alergătură pentru bărbatu-meu, grijile gospodăriei! Și... colac peste pupăză vreau să mă împărtășesc săptămîna asta, și ginere-meu e fără slujbă... Crezi că beau și că mănînc? Aș, vorba vine! Abia mă țin pe picioare... Toată noaptea n-am închis ochii!

Kistunov simți că începe să aibă palpitații. Cu fața crispată, duse mîna la inimă și se apucă iar s-o lămurească pe Șciukina, dar vocea i se frînse...

— Nu zău, iartă-mă, dar mi-e cu neputință să mai vorbesc cu dumneata, zise el și dădu din mînă a lehamite. Mă apucă și amețeala! Și pe noi ne ții din lucru, și dumneata îți pierzi vremea de pomană! Uf!... Alexei Nikolaici, spuse el unuia dintre slujbașii săi, vin' de-o lămurește dumneata pe doamna Șciukina!

Apoi Kistunov vorbi pe rînd cu toți ceilalți clienți, se duse în biroul său, iscăli și acolo vreo zece hîrtii, iar Alexei Nikolaici tot își mai bătea capul cu Șciukina. Din odaia lui de lucru, Kistunov auzi vreme îndelungată două glasuri: unul gros, potolit și monoton, al lui Alexei Nikolaici, altul chițăit și înecat în lacrimi, al Șciukinei.

— Sînt o femeie slabă, fără apărare, bolnavă, zicea Șciukina. Așa, dacă te uiți la mine, zici că-s voinică, dar dacă stai să cercetezi mai de aproape, nu găsești un locșor zdravăn în trupul meu! Abia mă țin pe picioare și n-am nici poftă de mîncare... Crede-mă zău, pînă și cafeaua pe care am băut-o astăzi n-avea parcă nici un gust!

Iar Alexei Nikolaici îi tot lămurea care-i deosebirea dintre cele două instituții și drumul întortocheat pe care-l fac

hîrtiile oficiale. Curînd însă, obosi și dînsul, iar locul i-l luă contabilul.

— Ce muiere scîrboasă ! își zicea Kistunov scos din fire, pocnindu-și nervos degetele și sorbind mereu din cana cu apă. E o tîmpită, o încuiată ! Și mie mi-a scos sufletul, și pe ei o să-i înnebunească ! Uf ! Cum îmi bate inima !...

Peste o jumătate de oră apăsă pe sonerie și numaidecît veni Alexei Nikolaici.

— Ei, ce se mai aude pe la voi ? îl întrebă, cu o voce sfîrșită, Kistunov.

— Nu putem s-o lămurim, și pace, Piotr Alexandrîci ! Ne-am istovit de tot ! Noi îi spunem una, iar dînsa tot cu ce știe o ține !...

— Eu... eu nu mai pot să-i aud glasul !... Mă îmbolnăvește... nu mai pot, și gata !...

— Să chemăm portarul, Piotr Alexandrîci, ca s-o scoată afară.

— Nu, nu ! făcu speriat Kistunov. O să înceapă să țipe și știi doar cîte locuințe sînt în casa asta ! Cine știe ce dracu o să mai creadă chiriașii despre noi... Încearcă, drăguțule, vezi, poate o faci să-nțeleagă...

Peste o clipă se auzi iar zumzetul lui Alexei Nikolaici. Mai trecu un sfert de ceas și-n locul vocii lui groase, bîzîi tenorul răsunător al contabilului.

— Ne-mai-pomenit de afurisită ! turba Kistunov, și umerii lui săltau des, scuturați de un tremur nervos. Și-i proastă ca noaptea, naiba s-o ia ! Mi se pare că iar m-apucă podagra !... Și iar mă doare capul de-mi crapă...

Iar în odaia vecină, Alexei Nikolaici, scos din fire, ciocăni întîi cu degetul în masă, apoi în fruntea lui.

— Într-un cuvînt, ai pe umeri în loc de cap, uite, asta...

— Ia-o mai încet ! se supără bătrîna. Poți să-i faci așa neveste-ti... Necioplitule ! Ține-ți mîinile acasă !

Și, privind-o cu răutate, crîncen, de parcă ar fi vrut s-o înghită, Alexei Nikolaici spuse încet, cu voce sugrumată :

— Afară !

— Cu-u-um îndrăznești ? țipă deodată Șciukina cu glas pițigăiat. Sînt o femeie slabă, fără apărare ! Nu-ți dau voie. Soțul meu e asesor de colegiu. Necioplitule ! Dacă m-oi duce la Dimitri Karlîci, avocatul, n-o să rămînă nici urmă de

tine ! Trei chiriaşi am băgat la puşcărie, iar tu, pentru vorbele tale de mîrlan, o să-mi ceri în genunchi iertare ! O să ajung pînă la generalul vostru ! Excelenţă, excelenţă !

— Afară, scorpie ! şuieră Alexei Nikolaici.

Kistunov deschise uşa şi privi în odaie.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă el cu glas plîngăreţ.

În mijlocul încăperii stătea Şciukina, roşie ca un rac fiert, rotindu-şi ochii şi împungînd aerul cu degetele. Slujbaşii băncii stăteau şi ei în picioare, pe lîngă pereţi, roşii de istoviţi ce erau, şi-şi aruncau căutături aiurite.

— Excelenţă ! se repezi Şciukina, de cum îl văzu pe Kistunov. Àsta de-aici, da, da, dumnealui... chiar dînsul... (zicea ea arătîndu-l pe Alexei Nikolaici) a ciocănit cu deştul în capul lui, apoi în masă... Domnia-ta i-ai poruncit să vadă ce-i cu jalba mea, iar dînsul mă ia peste picior ! Sînt o femeie slabă, fără apărare... Bărbatu-meu e asesor de colegiu, iar eu îs fată de maior !

— Bine, cucoană, gemu Kistunov. Las'că lămuresc eu totul... O să iau măsuri... Dar pleacă... Altă dată...

— Dar cînd o să-i primesc, excelenţă ? Că banii îmi trebuie chiar azi !

Kistunov îşi trecu mîna tremurătoare peste frunte, oftă şi începu iar povestea :

— Cucoană, ţi-am mai spus o dată ! Aici e bancă, întreprindere particulară, comercială.. Ce vrei de la noi ? Da' înţelege odată că ne ţii de la treabă !

Şciukina îl ascultă pînă la sfîrşit, apoi oftă a încuviinţare.

— Da, da... Numai că o rog pe excelenţa-voastră să facă bunătatea... iar eu o să mă rog veşnic pentru dumnea-voastră ! Ocrotiţi-mă, fiţi tată bun pentru mine ! Dacă dovada ceea de la doctor n-ajunge, pot să aduc şi una de la poliţie... Porunciţi să mi se dea banii...

Kistunov simţi că-i joacă toate pe dinaintea ochilor. Îşi goli plămînii de aer şi se lăsă istovit pe scaun.

— Cît ai de primit ? întrebă dînsul cu glas istovit.

— 24 de ruble şi 36 de copeici.

Kistunov scoase punga din buzunar, luă din ea o hîrtie de 25 de ruble şi i-o întinse Şciukinei :

— Ia-o şi... pleacă !

Şciukina înfăşură banii în batistă, îi puse bine şi, zbîrcindu-şi faţa într-un zîmbet dulceag, delicat şi chiar jucăuş, întrebă :

— Dar nu s-ar putea, excelenţă, ca bărbatul meu să-şi capete iar slujba ?

— Eu plec acasă... sînt bolnav, răspunse Kistunov cu voce stinsă. Am bătăi de inimă !...

După plecarea lui Kistunov, Alexei Nikolaici îl trimise pe Nikita după valeriană, din care luară toţi cîte douăzeci de picături şi se apucară iar de treabă. Iar Şciukina mai rămase vreo două ceasuri în antreu, de vorbă cu portarul, tot aşteptînd să se întoarcă Kistunov.

Ba mai veni şi a doua zi.

1887

Fugarul

A FOST o poveste lungă. Mai întîi, Paşka a mers cu maică-sa pe ploaie, cînd peste cîmpiile cosite, cînd pe poteci de pădure, unde frunzele îngălbenite i se lipeau de cizme, şi a mers aşa, a mers, pînă s-a crăpat de ziuă. După aceea, au stat vreo două ceasuri într-o sală întunecoasă, aşteptînd să li se deschidă uşa. În sală nu era chiar aşa de umed şi de frig ca afară, dar cînd răbufnea vîntul, ajungeau şi acolo stropi de ploaie. După ce sala s-a umplut încetul cu încetul de lume, Paşka, înghesuit, şi-a lipit obrazul de un cojoc care mirosea cumplit a peşte sărat, şi a aţipit. Dar iată că zăvorul a ţăcănit, uşa s-a dat de perete şi Paşka, împreună cu maică-sa, au intrat în odaia de primire. Şi acolo au trebuit să aştepte mult. Toţi bolnavii şedeau nemişcaţi pe bănci şi tăceau. Paşka îi măsura cu ochii şi tăcea şi el, cu toate că vedea multe lucruri ciudate şi vrednice de rîs. Doar o singură dată, cînd în sală intră, sărind într-un picior, un flăcău, lui

Paşka îi veni gust să sară şi el. O împinse cu cotul pe maică-sa, pufni de rîs în mînecă şi-i zise :

— Mamă, ia te uită, parcă-i un vrăbioi !

— Taci, puiule, taci ! făcu mama.

În ferestruică se ivi capul somnoros al felcerului.

— Treceţi de vă înscrieţi ! strigă el, gros.

Toată lumea, printre care şi flăcăul care sărea într-un picior, se repezi la ferestruică. Felcerul îl întrebă pe fiecare cum îl cheamă, ce vîrstă are, unde stă, de cînd e bolnav şi aşa mai departe. Din răspunsurile mamei, Paşka află că pe el nu-l chema Paşka, ci Pavel Galaktionov, că avea şapte ani, că nu ştia carte şi că era bolnav încă de la Paşti.

Curînd, după ce fusese înscris, trebui să se ridice în picioare pentru cîteva clipe, atunci cînd prin odaia de primire trecu doctorul în şorţ alb, încins pe deasupra cu un prosop. Cînd ajunse în dreptul flăcăului care ţopăia, doctorul ridică din umeri şi-i zise, cu glas subţire şi cîntător :

— Măi, da' prost mai eşti ! Ei, spune şi tu dacă nu eşti prost ! Ţi-am poruncit să vii luni şi tu vii vineri. După mine, puteai să nu mai vii de loc, dar nu înţelegi, dobitocule, că ai să-ţi pierzi piciorul ?

Flăcăul făcu o mutră atît de jalnică, de parcă se pregătea să ceară de pomană. Clipi din ochi şi zise :

— Fiţi aşa de bun, Ivan Mikolaici !

— Ce tot îi dai cu Ivan Mikolaici ! îl îngînă doctorul. Ţi-am spus să vii luni, trebuia să mă asculţi. Eşti un prost, asta-i....

Începură consultaţiile. Doctorul stătea în odăiţa lui şi striga bolnavii pe rînd. Din odaie se auzeau ţipete ascuţite, plînsete de copii şi strigătele mînioase ale doctorului :

— Ei, ce-mi urli ? Doar nu te tai ! Stai liniştit !

Veni şi rîndul lui Paşka.

— Pavel Galaktionov ! strigă doctorul.

Mama înlemni, ca şi cum nu s-ar fi aşteptat să-l strige pe fecioru-său, şi, luîndu-l pe Paşka de mînă, intră cu el în odăiţă. Doctorul stătea în faţa mesei şi, distrat, bătea cu un ciocănel într-o carte groasă.

— Ce te doare ? întrebă el fără să se uite la cei care intraseră.

— Băiatul are o bubă la cot, taică, răspunse mama şi înfăţişarea ei arăta limpede că era grozav de amărîtă din pricina bubei lui Paşka.

— Dezbracă-l !

Gîfîind, Paşka îşi desfăcu basmaua de la gît, apoi îşi şterse nasul cu mîneca şi, fără grabă, începu să-şi scoată cojocelul.

— Hai, femeie, că doar n-ai venit în vizită ! se răsti doctorul furios. Ce o tot lungeşti atîta ? Doar nu eşti numai tu aici !

Paşka se dezbrăcă repede de cojocel, îl aruncă la pămînt şi, ajutat de maică-sa, îşi scoase cămaşa... Doctorul se uită la el cu o căutătura leneşă şi-l bătu cu palma peste burta goală.

— Da' straşnică burticică ţi-a mai crescut, frate Paşka ! zise el şi oftă. Ei, ia să văd cotul.

Paşka trase cu ochiul la ligheanul plin cu apă şi cu vată însîngerată, se uită apoi la şorţul doctorului şi începu să plîngă.

— Me-e ! îl îngînă doctorul. Un flăcău bun de însurat, şi urlă ! Mai mare ruşinea !

Silindu-se să nu plîngă, Paşka se uită la mamă-sa şi în ochii lui se citea o rugăminte : „Vezi să nu te-apuci cumva să spui acasă că am plîns la spital !"

Doctorul îi cercetă cotul, îl apăsă cu degetele, oftă, plescăi din buze şi-l mai apăsă o dată.

— N-are cine să te bată, femeie ! zile el. De ce nu mi l-ai adus mai demult ? Braţul e ca şi pierdut ! Nu văzuşi, proasto, că-i ajunsese la încheietură ?!...

— Dumneavoastră ştiţi mai bine, taică... oftă femeia.

— Taică !... Ai lăsat să putrezească braţul băiatului şi acuma îi dai înainte cu „taică" ! Ce muncitor poate să iasă din el fără o mînă ? Ai să fii nevoită să-l dădăceşti o viaţă întreagă. Ia să-ţi fi ieşit ţie un coş pe nas, că numaidecît dădeai fuga la spital ! Dar pe băiat l-ai ţinut o jumătate de an cu puroi... Toate sînteţi la fel !

Doctorul îşi aprinse o ţigară. În timp ce fuma, nu-i mai tăcea gura : o certa pe femeie, dădea din cap în tactul melodiei pe care o cînta în gînd şi se gîndea la altceva. Paşka stătea gol în faţa lui, îl asculta şi îi urmărea cu ochii fumul

țigării. Dar cînd țigara se stinse, doctorul tresări și urmă cu un ton mai jos :

— Uite ce este, femeie. Alifiile și picăturile nu-i mai pot ajuta. Trebuie să-l lași la spital.

— De ce să nu-l las, taică, dacă trebuie ?

— O să-i facem operație. Așa că rămîi, Paşka, zise doctorul, bătîndu-l peste umăr. Mama n-are decît să plece, rămînem noi amîndoi, frate. Aici la mine e bine, e strașnic de bine ! Uite, după ce isprăvim cu treburile, mergem să prindem scatii, pe urmă am să-ți arăt o vulpe. După aceea, ne ducem amîndoi în tîrg, să facem vizite. Ce zici, Paşka ? Vrei ? Iar mîine vine mama și te ia ! Ce zici ?

Paşka se uită întrebător la mamă-sa.

— Rămîi, puiule, zise ea.

— Rămîne, rămîne ! strigă încîntat doctorul. Nici nu mai încape vorbă ! Am să-i arăt o vulpe adevărată. Și avem să mergem amîndoi la iarmaroc, să cumpărăm acadele ! Maria Denisovna, du-l sus !

Doctorul era, pesemne, un om vesel și prietenos, și se bucura că o să aibă un tovarăș, cu care să-și petreacă timpul. Paşka ar fi vrut să-i facă gustul, cu atît mai mult cu cît nu fusese niciodată la iarmaroc, și apoi i-ar fi plăcut și lui să vadă o vulpe adevărată. Dar cum să rămînă fără mama ? După ce se gîndi puțin, se hotărî să-l roage pe doctor s-o lase și pe mamă-sa în spital. Însă nici n-apucă să deschidă gura, că felcerița îl și luă sus, pe scară. În timp ce urca, se uita în jurul lui cu gura căscată. Și scara, și podelele, și tocurile ușilor — uriașe, drepte și strălucitoare — erau vopsite într-o minunată culoare galbenă și răspîndeau un miros plăcut, de ulei. Peste tot atîrnau lămpi, pe jos erau întinse preșuri, iar din pereți ieșeau la iveală robinete de alamă. Dar mai mult decît toate, lui Paşka îi plăcu patul în care îl așezară și pătura păroasă, cenușie. Pipăi pernele și pătura, cercetă cu ochii salonul și-și zise că, fără îndoială, doctorul trăiește strașnic de bine.

Salonul nu era mare, avea numai trei paturi. Unul era gol, pe al doilea stătea Paşka, iar pe al treilea un bătrîn cu căutătura acră, care tușea tot timpul și scuipa într-o cană. De pe patul lui Paşka se vedea prin ușa deschisă o parte din alt salon, cu două paturi : pe unul dormea un bărbat slab, foarte palid, cu o pungă de cauciuc pe frunte,

iar pe celălalt şedea un mujic cu braţele desfăcute. Era legat la cap şi semăna grozav a babă.

După ce-l instală pe Paşka, felcerița ieşi, dar se întoarse curînd cu braţul plin de bulendre.

— Astea-s pentru tine, zise ea. Îmbracă-te.

Paşka îşi lepădă hainele şi, foarte fericit, începu să se îmbrace cu cele noi. După ce-şi puse cămaşa, pantalonii şi halatul cenuşiu, se cercetă satisfăcut şi se gîndi că n-ar strica să dea, aşa cum era, o raită prin sat. Îşi închipuia cum îl trimite mama la grădina de zarzavat de pe malul rîului, să rupă foi de varză pentru purcel, cum îl întîlneşte pe drum băieţii şi fetele şi cum se uită, cu jind, la halatul lui.

În salon intră o îngrijitoare aducînd două castronaşe de cositor, linguri şi două bucăţi de pîine. Aşeză un castronaş dinaintea bătrînului şi altul dinaintea lui Paşka.

— Mănîncă ! îi zise ea.

Paşka se uită în castronaş şi văzu o ciorbă grasă, iar în ciorbă o bucată de carne. Şi iarăşi se gîndi că doctorul o duce bine şi că nu e chiar atît de rău, cum părea la început. Sorbi îndelung din ciorbă, lingînd lingura după fiecare sorbitură, apoi, cînd în castronaş nu mai rămase decît carnea, trase cu coada ochiului la bătrîn, pizmuindu-l că mai avea ce sorbi. Oftă şi se apucă să mănînce carnea, căutînd să facă aşa fel, încît să-i ţină cît mai mult. Dar degeaba : curînd dispăru şi carnea. Nu-i rămăsese decît o bucată de pîine. Nu-i tocmai plăcut să mănînci pîine goală, dar n-avea încotro şi, după ce se gîndi puţin, Paşka dădu gata şi restul de pîine. Chiar atunci intră îngrijitoarea cu alte castronaşe. De data asta aducea friptură cu cartofi.

— Ei, da' unde ţi-e pîinea ? îl întrebă ea.

În loc de răspuns, Paşka îşi umflă obrajii şi răsuflă adînc.

— De ce ai mîncat-o ? îl dojeni îngrijitoarea. Acum, cu ce ai să-ţi mănînci friptura ?

Femeia ieşi şi se întoarse cu altă bucată de pîine. Paşka nu mîncase friptură de cînd era el, şi acum, gustînd-o, găsi că era straşnic de bună. Friptura dispăru repede şi-i rămase iarăşi o bucată de pîine, mai mare însă decît cea de după ciorbă. Terminînd masa, bătrînul îşi ascunse în sertar

pîinea care-i rămăsese. Paşka încercă să facă la fel, dar, după ce se gîndi, o mîncă pe a lui.

Sătul acum, Paşka plecă să se plimbe. În salonul vecin, pe lîngă cei pe care îi văzuse prin uşă, mai erau încă patru bolnavi. Dintre aceştia, numai unul îi atrase atenţia. Era un mujic înalt, peste măsură de slab, cu faţa posomorîtă şi păroasă ; stătea pe marginea patului şi îşi legăna capul într-una, ca limba unei pendule, agitîndu-şi mîna dreaptă. Paşka nu-şi putu lua multă vreme ochii de la el. La început, legănarea aceea regulată, în chip de limbă de pendulă, i se păru ciudată, făcută anume ca să stîrnească rîsul tuturor. Dar cînd se uită mai bine la faţa lui, îl trecură fiorii şi înţelese că omul acela era foarte rău bolnav. Trecu apoi în alt salon, unde văzu doi mujici cu obrazul de un roşu-întunecat, de parcă erau mînjiţi cu lut. Amîndoi stăteau nemişcaţi în paturi şi feţele lor ciudate, cărora cu greu le-ai fi putut desluşi trăsăturile, îi făceau să pară doi idoli.

— Mătuşică, de ce-s aştia aşa ? o întrebă Paşka pe îngrijitoare.

— Îs bolnavi de vărsat, băiete.

După ce se întoarse în salonul lui, Paşka se aşeză pe pat şi începu să-l aştepte pe doctor, ca să se ducă amîndoi la prins scatii, sau la iarmaroc. Dar doctorul nu venea. În uşa salonului vecin se arătă pentru cîteva clipe felcerul. Se aplecă asupra bolnavului, care avea o pungă de gheaţă pe cap, şi strigă :

— Mihailo !

Mihailo pesemne dormea, că nu se mişcă. Felcerul dădu din mînă şi plecă. În aşteptarea doctorului, Paşka începu să-şi cerceteze vecinul. Bătrînul tuşea fără încetare şi scuipa în cană. Avea o tuse prelungă şi hîrîitoare. Lui Paşka îi plăcea că atunci cînd bătrînul tuşea şi trăgea aer în piept, înăuntrul lui se auzea ceva fluierînd şi cîntînd pe mai multe glasuri.

— Moşule, ce fluieră la tine aşa ? îl întrebă Paşka.

Bătrînul nu răspunse nimic. Paşka aşteptă puţin, apoi îl întrebă din nou :

— Moşule, unde-i vulpea ?

— Care vulpe ?

— Aia vie.

— Unde să fie ? În pădure !

Trecu aşa mult timp, şi doctorul tot nu se arăta. Îngrijitoarea aduse ceaiul şi-l certă că nu-şi păstrase pîine pentru seară. Mai veni o dată felcerul şi încercă să-l trezească pe Mihailo. Dincolo de ferestre începea să se întunece, în saloane se aprinseră lămpile, şi doctorul tot nu venea. Era prea tîrziu ca să te mai duci la iarmaroc, sau să prinzi scatii. Paşka se întinse pe pat şi se lăsă dus pe gînduri. Îşi aduse aminte de acadelele pe care i le făgăduise doctorul, de faţa şi de glasul mamei, de întunericul din izba lor, de cuptor, de bunica Egorovna, cea care bombăne tot timpul... şi deodată îl năpădiră jalea şi dorul. Dar, amintindu-şi că a doua zi avea să vină mama să-l ia acasă, zîmbi şi închise ochii.

Îl trezi un foşnet. În salonul vecin se auzeau paşi şi şoapte. La lumina slabă a lămpiţelor de noapte şi a candelelor, lîngă patul lui Mihailo se mişcau trei umbre.

— Să-l scoatem cu pat cu tot, sau fără? întrebă una din ele.

— Fără. Patul nu încape pe uşă. Ce i-o fi venit să moară la o vreme aşa de nepotrivită? Primească-l Domnul în împărăţia sa...

Atunci, unul apucă mortul de umeri, altul de picioare, ridicîndu-l. Braţele lui Mihailo şi poalele halatului spînzurau în aer. Al treilea, mujicul acela care semăna a babă, îşi făcu cruce şi, cîteşitrei, bocănind şi călcînd pe halatul mortului, ieşiră cu el din salon.

Din pieptul bătrînului, care dormea, răzbăteau fluierături şi cîntece pe mai multe glasuri. Paşka ascultă, apoi se uită la ferestrele întunecate şi, îngrozit, sări din pat.

— Mamă!... gemu el cu glas gros.

Şi, fără să aştepte vreun răspuns, se repezi în salonul vecin. Lumina candelei şi a lămpiţei de noapte abia izbutea să risipească întunericul din odaie. Tulburaţi de moartea lui Mihailo, bolnavii şedeau pe paturile lor şi aşa cum erau, cu părul vîlvoi, amestecaţi cu umbrele, arătau mai laţi în umeri, mai înalţi şi păreau că cresc din ce în ce mai uriaşi. Pe patul din fund, unde era mai întuneric, stătea mujicul cel care dădea din cap şi din mînă.

Fără să mai aleagă uşile, Paşka se năpusti în salonul bolnavilor de vărsat, de acolo în coridor şi din coridor, ca o furtună, într-o încăpere mare unde stăteau, culcate pe

paturi sau în capul oaselor, arătări cu părul lung și cu chipuri de babe. După ce străbătu secția de femei, Paşka se pomeni din nou în coridor, văzu balustrada cunoscută și coborî în goană scările. Recunoscu, jos, sala de primire unde așteptase în dimineața aceea și începu să caute ușa care dădea afară.

Zăvorul țăcăni, vîntul rece îl izbi în obraz și, poticnindu-se, Paşka ieși în curte, alergînd. Nu mai avea decît un singur gînd: să fugă, să fugă! Nu cunoștea drumul, dar era încredințat că dacă o să fugă așa, o să se trezească negreșit acasă, lîngă mama. Noaptea era întunecată, însă dincolo de nori se vedea strălucind luna. După ce coborî de pe cerdac, Paşka alergă drept înainte, ocoli șopronul și dădu peste un pîlc de tufișuri desfrunzite. Stătu puțin la gînduri, apoi o luă la goană îndărăt spre spital, îl înconjură, și iarăși se opri nehotărît: în spatele clădirii se deslușeau, albe, cruci de morminte.

— Mămu-că!... strigă Paşka, rupînd-o la fugă înapoi.

Alergînd pe lîngă niște case întunecate și posomorîte, văzu o fereastră luminată.

În întuneric, pata aceea aprinsă și roșie părea înfricoșătoare, dar Paşka, înnebunit de spaimă și neștiind încotro să mai apuce, o luă într-acolo. Lîngă fereastră erau scările unui cerdac și o ușă cu o tăblită albă. Paşka urcă în goană, se uită la fereastră și, deodată, o bucurie nesfîrșită îi tăie răsuflarea: la masă, citind o carte, stătea doctorul cel vesel și prietenos. Rîzînd fericit, Paşka întinse mîinile spre chipul cunoscut. Ar fi vrut să strige, dar o putere tainică îl sugrumă și-l lovi peste picioare. Se clătină și se prăbuși în nesimțire pe trepte.

Cînd își veni în fire, se luminase de ziuă și glasul acela cunoscut, care îi făgăduise în ajun și iarmaroc, și scatii, și vulpe, îl dojenea:

— Măi Paşka, măi, da' prost mai ești! Spune și tu dacă nu ești prost! Ești bun de bătut, numai că n-are cine să te bată!

1887

Kaştanka

Povestire

I. Năravuri proaste

O CĂŢELUŞĂ tînără şi roşcată — corcitură de şoricar cu potaie de rînd — cu un bot drept ca de vulpe, alerga încoace şi încolo pe trotuar, uitîndu-se neliniştită în toate părţile. Din cînd în cînd se oprea, scheuna şi, ridicîndu-şi pe rînd labele îngheţate, încerca să înţeleagă cum se făcuse de s-a rătăcit.

Îşi aducea bine aminte cum îşi petrecuse ziua şi cum nimerise, pînă la urmă, pe trotuarul acela necunoscut.

Iată cum începuse ziua: stăpînul ei, tîmplarul Luka Alexandrîci, îşi pusese căciula, luase subsuoară un obiect de lemn, învelit într-o basma roşie, şi o strigase:

— Hai, Kaştanka!

Auzindu-şi numele, corcitura de şoricar cu potaie de rînd ieşise de sub masă, unde dormea pe talaş, se întinsese cu plăcere şi o luase la trap după stăpîn. Clienţii lui Luka Alexandrîci stăteau foarte departe, aşa că, pînă să ajungă

la fiecare în parte, tîmplarul era nevoit să intre prin cîrciumi, ca să mai prindă putere. Kaştanka îşi aducea aminte că pe drum se purtase din cale-afară de necuviincios: de bucurie că o luase la plimbare, sărea, se repezea lătrînd după tramvaiele cu cai şi intra prin curti fugărind căţeii. Tîmplarul, care o scăpa mereu din ochi, se oprea şi se răstea la ea cu necaz. O dată, peste măsură de înfuriat, o înşfăcase de una din urechile ei de vulpe şi o zgîlţîise bine de cîteva ori, strigîndu-i răspicat:

— Mîn-ca-te-ar ciu-ma, ja-vră!

După ce a umblat pe la clienţi, Luka Alexandrîci s-a abătut o clipă pe la soră-sa, unde a luat ceva în gură şi a băut un pic; de la soră-sa s-a dus la un cunoscut de-al lui, legător de cărţi, de la legător la cîrciumă, de la cîrciumă la un cumătru, şi tot aşa înainte. Într-un cuvînt, cînd s-a pomenit Kaştanka pe trotuarul acela necunoscut, se înserase, iar tîmplarul era beat turtă. Dădea din mîini, ofta din adîncul bojocilor şi bombănea:

— Întru păcat zămislitu-m-a muma mea! Eh, păcatele mele, păcatele mele! Iaca, acuma umblăm pe străzi şi ne uităm la felinare, dar cînd om crăpa, în focul gheenei o să ardem...

Sau, înduioşat, o striga pe Kaştanka şi-i spunea:

— Ascultă, Kaştanka, tu eşti o gînganie şi atîta tot! Faţă de om, eşti aşa cum ar fi dulgherul faţă de tîmplar.

Dar tocmai cînd îi vorbea aşa, se auzi deodată o fanfară. Kaştanka întoarse capul şi văzu venind pe stradă, drept spre ea, un regiment. Cum nu putea să sufere fanfara, pentru că o scotea din fire, începu să se agite şi să urle. Spre marea ei nedumerire, în loc să se sperie şi el, să scheaune şi să latre, tîmplarul a zîmbit cu toată gura, şi-a luat poziţia de drepţi şi şi-a ridicat mîna la cozoroc. Văzînd că stăpînul nu protestează, Kaştanka a început să urle şi mai amarnic şi, nemaiştiind pe ce lume se află, a trecut în goană pe trotuarul celălalt.

Cînd şi-a venit în fire, fanfara nu se mai auzea şi regimentul dispăruse. Speriată, s-a întors repede, îndreptîndu-se spre locul unde-şi lăsase stăpînul. Dar — vai! — tîmplarul nu mai era acolo. Atunci s-a repezit înainte, pe urmă înapoi, a mai traversat o dată strada, dar tîmplarul

parcă intrase în pămînt... Kaştanka a început să adulmece trotuarul, crezînd că o să-şi găsească stăpînul după urme, dar cu puţin înainte trecuse pe acolo un ticălos cu galoşi noi şi toate mirosurile străzii se amestecară cu duhoarea de cauciuc, aşa că nu mai era chip să desluşeşti nimic.

În timp ce Kaştanka alerga de colo pînă colo, să-şi găsească stăpînul, se întunecase. De o parte şi de alta a străzii se aprinseseră felinarele, iar la ferestrele caselor sclipeau lumini. Ningea cu fulgi mari şi înfoiaţi, care înălbeau caldarîmul, spinările cailor şi căciulile birjarilor. Şi cu cît văzduhul se întuneca mai mult, cu atît mai albe păreau toate. Pe lîngă Kaştanka treceau mereu, în sus şi în jos, clienţi necunoscuţi, care o împiedicau să vadă şi o loveau cu picioarele. (Pentru Kaştanka oamenii se împărţeau în două categorii inegale : stăpîni şi clienţi. Între unii şi alţii era o mare deosebire : cei dintîi aveau dreptul s-o bată, în timp ce pe ceilalţi ea avea dreptul să-i apuce de picior.) Clienţii treceau grăbiţi, fără să-i dea nici o atenţie.

Cînd se întunecă de-a binelea, Kaştanka simţi cum o cuprinde deznădejdea şi frica. Se ghemui la intrarea unei case şi începu să scîncească jalnic. Ostenise umblînd toată ziua cu Luka Alexandrîci, urechile şi labele îi îngheţaseră şi, pe deasupra, mai era şi cumplit de flămîndă. Nu mîncase mai nimic. Doar de două ori luase în gură cîte ceva : linsese un pic de pap la legătorul de cărţi, apoi, lîngă tejgheaua unei cîrciumi, găsise o pieliţă de salam. Atîta tot. Dacă ar fi fost om, fără îndoială că şi-ar fi spus :

„Nu, asta nu mai este viaţă ! Mai bine mă împuşc !"

II. Străinul misterios

Însă Kaştanka nu se gîndea la nimic şi scîncea mereu. Zăpada moale şi înfoiată îi acoperise cu totul spinarea şi capul şi, istovită cum era, căţeluşa căzuse într-o somnolenţă adîncă. Dar deodată uşa de la intrare scîrţîi şi o izbi în coastă. Sări în picioare. În prag se ivise un bărbat din categoria clienţilor. Deoarece Kaştanka schelălăia şi i se încurca

printre picioare, ar fi fost greu să n-o observe. Omul se aplecă spre ea și o întrebă:

— Ce-i cu tine, căţeluşă? Te-am lovit? Biata de tine, biata de tine!... Haide, nu te supăra, nu te supăra... Iartă-mă!

Kaştanka se uită la străin printre fulgii de zăpadă care-i îngreuiau genele și văzu înaintea ei un omuleţ scund și rotofei, cu faţa rotundă și rasă, cu joben pe cap și cu şuba descheiată.

— De ce scînceşti? urmă el, scuturîndu-i cu degetul zăpada de pe spinare. Unde ţi-i stăpînul? Nu cumva te-ai rătăcit? Biata căţeluşă! Ce să ne facem acuma, hai?

Simţind în glasul străinului o notă de căldură și de duioşie, Kaştanka îi linse mîna, scîncind și mai jalnic.

— După cum văd, eşti frumuşică, dar și caraghioasă, nu știu cum! Parcă eşti o vulpe! zise străinul. Ei, n-am încotro, trebuie să te iau cu mine! Cine ştie, poate că o să fii bună la ceva... Hai să mergem!

Străinul plescăi din buze și-i făcu semn cu mîna, ceea ce nu putea să însemne decît: „Haide!" Și Kaştanka se luă după el.

Nu trecuse nici o jumătate de oră și căţeluşa stătea pe podea, într-o odaie mare și luminoasă și, cu capul aplecat într-o parte, se uita rugător și cu interes la străinul care-și lua masa și care, mîncînd, îi arunca și ei cîte ceva. Îi dădu, întîi, o felie de pîine și o coajă verde de brînză, apoi o bucăţică de carne, o jumătate de pateu și cîteva oase de găină. Dar, flămîndă cum era, Kaştanka le înghiţise pe toate aşa de repede, încît nici nu apucase să le simtă gustul. Și cu cît mînca mai mult, cu atît îi era mai foame.

— După cît văd, prost te-au mai hrănit stăpînii tăi! zise străinul, privind-o cu cîtă lăcomie înghiţea bucăţile nemestecate. Și ce sfrijită eşti! Numai pielea și oasele...

Cu toate că mîncase mult, Kaştanka tot nu se săturase. Căzuse doar într-un fel de toropeală. După ce termină masa, se tolăni în mijlocul odăii, își întinse picioarele și, simţind un fel de moleşeală dulce revărsîndu-i-se în tot trupul, începu să dea din coadă fericită. În timp ce stăpînul ei cel nou, răsturnat într-un fotoliu, își fuma ţigara de foi, Kaştanka, dînd mereu din coadă, se gîndea: oare unde-i mai bine? Aici, la străinul ăsta, sau la tîm-

plar? Lucrurile din casa asta sînt urîte şi sărăcăcioase: afară de fotolii, de divan, de lampă şi covoare, străinul nu mai are nimic altceva şi odaia parcă-i pustie, pe cînd casa tîmplarului era ticsită de lucruri: o masă, o tejghea, movile întregi de talaş, apoi rindele, dălţi şi ferăstraie, o colivie cu un scatiu, o albie... La străin nu miroase a nimic, pe cînd la tîmplar plutea totdeauna un fel de ceaţă, şi în toată casa mirosea a clei, a lac şi a talaş. Şi ce frumos mirosea! În schimb, în altă privinţă, e mult mai bine la străin: îţi dă de mîncare pînă nu mai poţi şi mai ales — de ce să nu recunoaştem? — se poartă frumos; cît a stat în faţa mesei şi l-a privit rugător, niciodată n-a lovit-o, n-a bătut din picioare la ea şi nu i-a strigat: „Ieşi afară, afurisito!"

După ce-şi fumă ţigara de foi, stăpînul cel nou ieşi, întorcîndu-se peste cîteva clipe cu o salteluţă în mînă.

— Ei, căţeluşo, ia vino încoace! îi zise, aşezînd salteluţa într-un colţ lîngă divan. Culcă-te colea şi trage-i un pui de somn!

Apoi stinse lumina şi plecă. Kaştanka se întinse pe salteluţă şi închise ochii. Din stradă se auzi un lătrat. Căţeluşa ar fi vrut să-i răspundă, dar se simţi deodată năpădită de tristeţe. Îşi aduse aminte de Luka Alexandrîci, de băiatul lui, Fediuşka, de colţişorul ei drag de sub tejghea... Îşi aduse aminte de serile lungi de iarnă, cînd tîmplarul geluia cîte ceva sau citea ziarul în gura mare, iar Fediuşka se hîrjonea cu ea... De obicei, o apuca de labele de dinapoi, o trăgea de sub tejghea şi începea să-i facă tot felul de giumbuşlucuri, de vedea stele verzi şi o dureau toate mădularele. Uneori o punea să meargă în două labe, sau se juca de-a „clopotul", adică o trăgea de coadă cît putea, ca să schelălăie şi să latre, sau îi dădea să tragă tabac pe nas... Dar cea mai chinuitoare năzdrăvănie a lui Fediuşka era următoarea: băieţelul lega o bucăţică de carne cu o sfoară, i-o dădea s-o înghită şi pe urmă i-o trăgea înapoi din stomac şi se prăpădea de rîs... Şi cu cît amintirile Kaştankăi erau mai limpezi, cu atît sîncea mai tare şi mai jalnic.

Dar curînd oboseala şi căldura îi risipiră gîndurile triste... Adormi. În vis, văzu alergînd o mulţime de cîini. Printre alţii, trecu în goană un pudel bătrîn şi lăţos, pe care-l zărise pe stradă chiar în ziua aceea: avea albeaţă pe un ochi

şi în jurul nasului îi spînzurau smocuri de păr. Fediuşka, cu o daltă în mînă, se luă după el, dar dintr-o dată şi Fediuşka se făcu lăţos, începu să latre cu veselie şi se apropie de Kaştanka. Se mirosiră prieteneşte şi o zbughiră amîndoi în stradă...

III. O nouă şi foarte plăcută cunoştinţă

Cînd Kaştanka se trezi, era lumină de-a binelea şi din stradă răzbătea un zgomot cum nu se aude decît ziua. În odaie nu era nimeni. Kaştanka se întinse, căscă şi începu să umble de colo pînă colo, mînioasă şi ursuză. Mirosi prin unghere, mirosi mobila din casă, apoi aruncă o privire în sală, dar nu descoperi nimic de seamă. Afară de uşa care dădea spre sală, mai era una. După ce se gîndi puţin, Kaştanka începu s-o zgîrie cu amîndouă labele, o deschise şi intră în odaia de alături. Acolo, în pat, învelit cu o pătură, dormea un client, în care îl recunoscu pe străinul de aseară.

— Mrrr... începu ea, dar aducîndu-şi aminte de masa din ajun, dădu din coadă şi începu să adulmece.

Mirosind hainele şi cizmele străinului, găsi că duhneau grozav a cal. În dormitor mai era o uşă, tot închisă, care dădea nu ştiu unde. Începu s-o zgîrie şi pe aceea, apoi o apăsă cu pieptul, o deschise şi în aceeaşi clipă simţi un miros ciudat, cît se poate de suspect. Presimţind că o să dea cu ochii de cineva care n-o să-i facă prea multă plăcere, mîrîind şi uitîndu-se mereu îndărăt, Kaştanka pătrunse într-o odăiţă cu tapete murdare. Dar se trase înapoi, speriată : în faţa ei răsărise ca din pămînt ceva înspăimîntător. Cu gîtul întins pe podea şi cu aripile desfăcute, un gînsac cenuşiu venea spre ea, sîsîind. Ceva mai încolo, pe o salteluţă, stătea tolănit un motan alb. Cînd o văzu pe Kaştanka, sări în picioare, îşi arcui spinarea, îşi ridică coada drept în sus, îşi zbîrli cojocul şi începu să scuipe. Căţeluşa se înfricoşă de-a binelea, dar, căutînd să-şi ascundă spaima, lătră şi se repezi la motan... Motanul îşi arcui şi mai mult spinarea,

mai scuipă o dată, apoi îi cîrpi o labă peste cap. Kaştanka sări îndărăt, se lăsă pe cîteşipatru labele şi, întinzînd botul spre motan, începu să latre ascuţit. În vremea asta, gînsacul se apropie de ea pe la spate, tiptil, şi-i trase un cioc zdravăn în spinare. Kaştanka sări ca arsă şi se aruncă asupra gînsacului...

— Ce înseamnă asta ? se auzi un glas furios şi în odaie intră străinul, în halat şi cu o ţigară de foi între dinţi. Ce înseamnă asta ? La loc !

Se apropie de motan, îi dădu un bobîrnac peste spinarea arcuită şi se răsti la el :

— Ce înseamnă asta, Feodor Timofeici ? V-aţi luat la bătaie ? Porc bătrîn ce eşti ! Du-te şi te culcă !

Întorcîndu-se apoi către gînsac, strigă :

— Ivan Ivanîci, treci la locul tău !

Ascultător, motanul se culcă pe salteluţa lui şi închise ochii. Judecînd după expresia botişorului şi a mustăţilor, îi părea rău că se înfierbîntase şi sărise la bătaie. Supărată, Kaştanka scînci, iar gînsacul îşi întinse gîtul şi începu a spune ceva, repede şi cu aprindere, ce e drept, răspicat, dar fără să se înţeleagă nimic din gura lui.

— Bine, bine ! făcu stăpînul căscînd. Trebuie să trăiţi în pace şi prietenie. Apropiindu-se apoi de Kaştanka, o mîngîie şi-i vorbi : Iar tu, roşcato, nu te teme... Aici o să ai de a face numai cu persoane cumsecade, n-o să te obijduiască nimeni. Dar stai puţin, cum să-ţi zicem ? Trebuie să-ţi căutăm un nume, frate, altfel nu se poate !

Se gîndi puţin, apoi hotărî :

— Ştii una ?... O să-ţi zicem „Mătuşa"... Înţelegi ? „Mătuşa" !

După ce-i repetă de mai multe ori numele, stăpînul ieşi din odăiţă. Kaştanka se aşeză şi începu să se uite cu luare-aminte în jurul ei. Cotoiul stătea culcat pe salteluţa lui şi se făcea că doarme. Gînsacul, cu gîtul întins şi jucînd pe loc, turuia înainte din gură, repede şi cu aprindere. Era, pesemne, un gînsac grozav de deştept. După fiecare cuvîntare kilometrică, se trăgea un pas îndărăt, uimit, cu aerul că era cît se poate de încîntat de sine... Kaştanka îl ascultă, îi răspunse cu un mîrîit, apoi se apucă să adulmece prin colţurile odăii. Într-un ungher descoperi o copăiţă cu boabe de mazăre şi cu coji de pîine de secară muiate. Gustă din

mazăre, dar nu-i plăcu ; gustă din pîine şi începu să înfulece. Gînsacul nu se arăta supărat că o căţeluşă străină îi fură mîncarea. Dimpotrivă, începu a turui din gură cu şi mai multă aprindere şi, ca să-i dea o dovadă de încredere, se apropie de copăiţă şi ciuguli şi el cîteva boabe de mazăre.

IV. Tot felul de minunăţii

Ceva mai tîrziu, străinul se întoarse aducînd un obiect ciudat, care semăna cu o ramă de poartă. De stinghia de sus a acestei rame de lemn, cioplită grosolan, atîrna un clopoţel şi era legat un pistol. Atît de limba clopoţelului, cît şi de cocoşul pistolului spînzura cîte o sforicică. Străinul aşează rama în mijlocul odăii şi începu să lege şi să dezlege nu ştiu ce. În sfîrşit, se uită la gînsac şi strigă :

— Ivan Ivanîci, ia poftim încoace !

Gînsacul se apropie şi se opri în faţa lui, aşteptînd.

— Aşa... făcu străinul. Ia s-o luăm de la început. Mai întîi ploconeşte-te şi fă o reverenţă. Haide, mai repede !

Ivan Ivanîci întinse gîtul, se aplecă înainte, la dreapta şi la stînga, apoi se lăsă pe o labă, în chip de reverenţă.

— Aşa, bravo... Ia, închipuieşte-ţi acum că ai murit.

Gînsacul se răsturnă pe spate, cu labele în sus. După ce mai făcu cîteva gjumbuşlucuri de felul acesta, străinul se apucă deodată cu mîinile de cap, îşi luă un aer de om înspăimîntat şi începu să strige :

— Ajutor ! Foc ! Săriţi că ardem !

Ivan Ivanîci se repezi la ramă, apucă în cioc o sforicică şi începu să tragă clopoţelul.

Omul se arătă foarte mulţumit de el, îl mîngîie pe gît şi-i zise :

— Bravo, Ivan Ivanîci ! Închipuieşte-ţi acum că eşti giuvaergiu, că faci negustorie cu aur şi pietre scumpe şi că, venind la prăvălie, dai peste nişte hoţi. Ce faci într-o împrejurare ca asta ?

Gînsacul prinse cu ciocul cealaltă sforicică, trase şi, în aceeaşi clipă, răsună o împuşcătură asurzitoare. Căţeluşei îi

plăcuse grozav și sunetul clopoțelului, dar împușcătura o entuziasmă, pur și simplu. De bucurie, începu să latre și să alerge în jurul ramei.

— Treci la loc, Mătușă, strigă la ea străinul, și taci din gură !

Exercițiile lui Ivan Ivanîci nu se sfîrșiră cu împușcătura. Un ceas întreg îl puse străinul să alerge la „coardă" : el plesnea din bici, iar gînsacul trebuia să fugă în jurul lui, să sară peste obstacole, să treacă printr-un cerc și să se cabreze, adică să se așeze pe coadă și să dea din labe. Kaștanka nu-și mai lua ochii de la Ivan Ivanîci, urla de bucurie, ba de cîteva ori se luă în goană după gînsac, lătrînd cît o ținea gura. Cînd obosi și el, și gînsacul, străinul își șterse sudoarea de pe frunte și strigă :

— Maria, poftește-o încoace pe Havronia Ivanovna !

Peste cîteva clipe se auzi un grohăit... Kaștanka începu să mîrîie, își luă un aer semeț, dar, pentru orice întîmplare, se trase mai aproape de străin. Ușa se deschise, o bătrînică se ivi în prag și, după ce spuse nu știu ce, vîrî în odaie o scroafă neagră și urîtă. Fără să țină seama de mîrîitul cățelușei, scroafa își înălță rîtul și începu să grohăie cu veselie. Era, pesemne, grozav de bucuroasă că-l vede pe stăpînu-său, pe motan și pe Ivan Ivanîci. După felul cum se apropie de motan și-l înghionti ușurel cu rîtul în burtă, după felul cum îi vorbi gînsacului, după mișcările ei, după glasul și chiar și după felul cum îi tremura codița, se vedea bine că era o ființă cît se poate de prietenoasă. Kaștanka își dădu seama numaidecît că n-avea nici un rost să mîrîie și să latre la o persoană ca asta.

Stăpînul împinse rama la o parte și strigă :

— Feodor Timofeici, ia poftim încoace !

Motanul se ridică, se întinse leneș și în silă, ca și cum i-ar fi făcut un mare hatîr, se apropie de scroafă.

— Începem cu piramida egipteană, hotărî stăpînul.

Le explică întîi nu știu ce, mult timp, apoi comandă : Unu... doi... trei !... La „trei", gînsacul își desfăcu aripile și sări pe scroafă. După ce se așeză de nădejde pe spinarea ei țepoasă, cumpănindu-se din gît, Feodor Timofeici se apropie alene și, fără vlagă, cu un aer de totală nepăsare, ca și cum și-ar fi disprețuit propria artă, socotind-o ca pe o nimica toată, sări și el pe spinarea scroafei,

apoi, fără nici un chef, își făcu vînt pe spatele gînsacului, făcînd „sluj". În felul acesta se obținu ceea ce străinul numea „piramida egipteană". Kaștanka începu a schelălăi, entuziasmată, dar chiar în clipa aceea motanul cel bătrîn căscă și, pierzîndu-și echilibrul, se rostogoli jos. Ivan Ivanîci se clătină, apoi căzu și el. Străinul începu să strige, să dea din mîini, și iarăși să le explice nu știu ce. După ce își bătu capul încă vreun ceas cu piramida, stăpînul cel neobosit îl învață pe Ivan Ivanîci să călărească pe motan, apoi încercă să-l învețe pe cotoi să fumeze, și încă multe altele.

Cînd se termină dresajul, străinul își șterse fruntea de sudoare și ieși din odaie. Feodor Timofeici scuipă cu scîrbă, se culcă pe salteluța lui și închise ochii, Ivan Ivanîci se îndreptă spre copăiță, iar pe scroafă o scoase bătrîna afară. Datorită acestor impresii noi, ziua trecu pe nesimțite pentru Kaștanka, iar seara străinul o mută, cu salteluță cu tot, în odăița ceea cu tapete murdare, unde își petrecu noaptea în tovărășia gînsacului și a lui Feodor Timofeici.

V. Talent! Talent!

Trecu așa o lună.

Kaștanka se deprinsese cu mîncarea bună, pe care o primea în fiecare seară, ca și cu numele cel nou, „Mătușa". Se deprinsese și cu străinul, și cu noii ei tovarăși de odaie. Totul mergea ca pe roate.

Fiecare zi începea la fel. De obicei, cel dintîi se trezea Ivan Ivanîci. După ce se scula, se apropia de Mătușă sau de motan, își încovoia gîtul și se pornea să peroreze cu aprindere și convingător, dar, ca de obicei, îi-era cu neputință să înțelegi ce voia să spună. Alteori își înălța capul, îndrugînd monoloage fără sfîrșit. În cele dintîi zile ale cunoștinței lor, Kaștanka își închipuia că Ivan Ivanîci vorbea mult, pentru că era grozav de deștept. Dar în curînd pierdu orice stimă pentru el. Și acum, cînd gînsacul se apropia, gîgîindu-și discursurile nesfîrșite, cățelușa nu mai dădea din coadă, ci îl privea ca pe un palavragiu plictisitor, care nu

lasă oamenii să doarmă şi, fără multă vorbă, îi răspundea cu un mîrîit.

În ceea ce-l privea pe Feodor Timofeici, acesta era un domn cu totul deosebit. Cînd se trezea, nu spunea nimic, nu se clintea din loc şi nici măcar nu deschidea ochii. De altminteri, ar fi fost bucuros să nu se trezească niciodată, deoarece viaţa nu-i făcea nici o plăcere — cel puţin aşa avea aerul. Nu-l interesa nimic, era indiferent şi nesimţitor faţă de tot ce-l înconjura, ba, mai mult, dispreţuia totul, pînă şi mesele bune, la sfîrşitul cărora scuipa totdeauna cu scîrbă.

Cît despre Kaştanka, după ce se trezea, dădea o raită prin odăi şi începea să adulmece prin toate colţurile. Numai ea şi motanul aveau voie să umble prin casă, gînsacului nu i se îngăduia să treacă pragul odăiţei cu tapete murdare, iar Havronia Ivanovna stătea undeva, în curte, într-un şopron mic, şi nu se arăta decît la orele de dresaj. Stăpînul se scula tîrziu şi, după ce-şi bea ceaiul, se apuca imediat de giumbuşlucurile lui. În fiecare zi aducea în odăiţă rama, biciul şi cercurile, şi în fiecare zi se repetau aproape aceleaşi exerciţii, care ţineau cam trei sau patru ore. De aceea Feodor Timofeici arăta uneori aşa de obosit, încît se clătina de parcă era beat, Ivan Ivanîci îşi căsca pliscul şi răsufla din greu, iar stăpînul se făcea roşu ca racul şi nu mai ajungea să-şi şteargă sudoarea de pe frunte.

Datorită exerciţiilor şi meselor bune, zilele erau cît se poate de interesante, în schimb serile se scurgeau plictisitor. De obicei, stăpînul pleca nu ştiu unde, luînd cu el gînsacul şi cotoiul. După ce rămînea singură, Mătuşa se culca pe salteluţă şi începea să tînjească... Tristeţea o cuprindea pe nesimţite şi i se furişa în suflet cu încetul, aşa cum se furişează în odaie, cu încetul, întunericul nopţii. Mai întîi, îi pierea orice chef de lătrat, de mîncare, de alergat prin odăi şi chiar de privit în jurul ei. După aceea îi răsăreau în minte două făpturi nedesluşite, care aduceau parcă a dulăi, parcă a oameni — două feţe dragi şi apropiate, dar tulburi. De cîte ori îi fulgerau pe dinaintea ochilor, Mătuşa dădea din coadă, avînd impresia că-i văzuse cîndva şi că-i fuseseră dragi... Iar cînd adormea, simţea că o învăluie, venind dinspre făpturile acelea, un miros de clei, de talaş şi de lac...

Tocmai cînd se deprinsese mai bine cu noua ei viață și cînd dintr-o javră costelivă și prăpădită, se făcuse o cățeluș grăsuță și frumoasă, într-o zi, înainte de a începe exercițiile, stăpînul o mîngîie și-i zise :

— A sosit timpul să ne apucăm de treabă, Mătușă. Destul ai trîndăvit. Vreau să fac din tine o artistă... Ce zici, vrei s-o faci pe artista ?

Și începu s-o învețe tot felul de năzdrăvănii. La prima lecție învață să se țină și să meargă pe labele de dinapoi, lucru care îi plăcu grozav de mult. La următoarea, să sară în două labe ca să prindă bucățica de zahăr pe care profesorul i-o ținea sus, deasupra capului. La lecțiile următoare învață să joace, să alerge „la coardă", să urle în tactul muzicii, să tragă clopotul și să pocnească din pistol, iar peste o lună putea să-l înlocuiască pe Feodor Timofeici la „piramida egipteană". Era foarte silitoare și părea încîntată de succesele ei. Mai ales alergatul cu limba scoasă „la coardă", săriturile prin cerc și călăritul pe bătrînul Feodor Timofeici, îi făceau o deosebită plăcere. Fiecare figură izbutită o încheia cu un lătrat sonor și fericit, iar profesorul își freca mîinile mirat și, fericit la rîndul lui, îi spunea :

— Talent ! Talent ! Adevărat talent ! O să ai succes, nu mai încape nici o îndoială !

Și Mătușa se deprinsese atît de mult cu vorba aceasta, încît, de cîte ori stăpînul zicea „talent", sărea în picioare și i se uita în ochi, ca și cum așa ar fi chemat-o.

VI. O noapte zbuciumată

Într-o noapte, Mătușa visă un vis de cîine. Se făcea că un portar se luase după ea cu măturoiul. Și, de frică, se trezi.

În odăiță era liniște, întuneric și o căldură înăbușitoare. O pișcau puricii. De felul ei, Mătușa nu se temea de întuneric, acum însă, cine știe de ce, o cuprinse frica și-i veni să latre. În odaia de alături stăpînul oftă adînc, după aceea se auzi scroafa grohăind în șopronul ei, apoi se făcu iarăși

liniște. Cînd te gîndești la mîncare, parcă te simți mai bine. De aceea, Mătușa începu să se gîndească la piciorul de găină, pe care-l furase de cu ziuă de la Feodor Timofeici și-l ascunsese în salon, între dulap și perete, într-un loc cu mult praf și păienjeniș. N-ar fi fost rău să se ducă să vadă dacă piciorul mai era acolo sau nu. Te pomenești că-l găsise stăpînul și i-l mîncase... Dar înainte de a se face ziua, n-ai voie să ieși din odăiță. Așa e regula. Mătușa închise ochii, doar o adormi mai repede. Știa din experiență că, cu cît adormi mai repede, cu atît mai repede se face dimineață. Dar chiar în clipa aceea nu departe de ea se auzi un strigăt ciudat, care o făcu să tresară și să se ridice în picioare. Cel care strigase era Ivan Ivanîci, dar acum nu mai era vorba de obișnuita lui trăncăneală plină de convingere, ci de un țipăt sălbatic, ascuțit și nefiresc, ceva ca scîrțîitul unei porți care se deschide... Și cum nu putea să vadă prin întuneric, nici să-și dea seama ce se întîmplase, Mătușa se sperie și mai tare și începu să mîrîie :

— Mrrr...

Trecu cîtva timp, cam atît cît ți-ar trebui să rozi un os mai măricel, dar strigătul nu se mai repetă. Încetul cu încetul, Mătușa se liniști și aținpi. În vis văzu doi dulăi mari și negri, cu smocuri de păr de anul trecut pe coaste și pe șolduri. Mîncau cu lăcomie, dintr-un hîrdău mare, niște lături din care se înălța un abur alb, răspîndind un miros îmbietor. Din cînd în cînd se uitau la Mătușa, își arătau colții și mîrîiau : „Degeaba, ție n-o să-ți dăm !" Dar iată că un mujic îmbrăcat cu cojoc ieși alergînd din casă și-i luă la goană cu biciul. Atunci Mătușa se apropie de hîrdău și începu să înfulece. Însă, cum ieși mujicul pe poartă, cei doi dulăi negri se repeziră la ea urlînd și în clipa aceea auzi din nou același țipăt ascuțit.

— Ga ! Ga-ga-ga ! striga Ivan Ivanîci.

Mătușa se trezi, sări în picioare și, fără să se coboare de pe salteluță, începu să urle. I se părea că altcineva țipase, un străin, nu Ivan Ivanîci. Tocmai atunci, cine știe de ce, scroafa grohăi și ea în șopronul ei.

Dar iată că se auzi tîrșîit de papuci și în odaie intră stăpînul, în halat și cu o lumînare în mînă. Lumina tremurătoare se urcă pe tapetele murdare, apoi pe tavan, alun-

gînd întunericul. Mătuşa văzu că în odăiţă nu era nici un străin. Ivan Ivanîci zăcea pe podea. Nu dormea. Stătea cu aripile desfăcute şi cu ciocul căscat şi părea grozav de obosit şi de însetat. Nici bătrînul Feodor Timofeici nu dormea. Fără îndoială că şi pe el îl trezise ţipătul acela.

— Ce-i cu tine, Ivan Ivanîci ? întrebă stăpînul pe gînsac. De ce te vaieţi ? Eşti bolnav ?

Gînsacul tăcea. Stăpînul îi puse mîna pe gît, îl mîngîie pe spate şi-i zise :

— Ciudată fiinţă mai eşti ! Nici tu nu dormi, şi nici pe alţii nu-i laşi să doarmă.

După ce ieşi stăpînul din odaie, luînd cu el şi lumînarea, se făcu iarăşi întuneric. Pe Mătuşă o prinse frica. Gînsacul nu mai ţipa, dar ei i se părea că cineva străin era acolo, în beznă. Şi lucrul cel mai înspăimîntător era că nu puteai să-i faci nimic, nici măcar să-l muşti, deoarece nu era chip să-l vezi, neavînd formă. Atunci îi trecu prin minte, fără să ştie de ce, că în noaptea aceea trebuia să se întîmple ceva peste măsură de rău. Nici Feodor Timofeici nu era liniştit. Mătuşa îl auzea cum se foieşte pe salteluţa lui, cum cască şi scutură din cap.

Undeva, pe stradă, cineva bătu într-o poartă şi scroafa începu să grohăie în şopronul ei. Mătuşa scheună, îşi întinse labele de dinainte şi-şi culcă botul pe ele. În ciocănitul din poartă, în grohăitul scroafei care cine ştie de ce nu dormea, în întunericul şi în liniştea din odaie, ca şi în gemetele lui Ivan Ivanîci, căţeluşa presimţea apropierea acelui lucru înspăimîntător şi dureros. I se părea că în toate pătrunsese neliniştea şi spaima. Şi de ce, oare ? Cine să fie străinul cel nevăzut ? Chiar lîngă Mătuşa, licăriră abia, doar o clipă, două scîntei verzi. Era Feodor Timofeici care, pentru întîia oară de cînd se cunoşteau, se apropiase de ea. Ce căuta ? Mătuşa îl linse pe labă şi, fără să-l întrebe de ce venise, începu să urle încetişor, pe felurite tonuri.

— Ga ! ţipă din nou Ivan Ivanîci. Ga-ga-ga !

Şi iarăşi se deschise uşa şi în odaie intră stăpînul cu lumînarea. Gînsacul stătea ca şi adineaori, cu ciocul căscat şi cu aripile desfăcute. Îşi ţinea ochii închişi.

— Ivan Ivanîci ! îl strigă stăpînul.

Gînsacul nu se mişcă. Stăpînul se aşeză pe podea în faţa lui, îl privi în tăcere cîteva clipe, apoi urmă :

— Ivan Ivanîci! Ce înseamnă asta? Nu cumva ai de gînd să mori? Aha, stai, abia acum îmi amintesc, abia acum! strigă el deznădăjduit, luîndu-se cu mîinile de cap. Ştiu ce e! Ştiu ce e! Te-a călcat azi un cal! Doamne Dumnezeule, Doamne Dumnezeule!

Mătuşa nu înţelegea vorbele stăpînului, dar după faţa lui ghici că şi el se aştepta la un lucru înspăimîntător. Îşi întinse botul spre fereastra neagră, prin care i se părea că se uită cineva străin şi începu să urle.

— Moare Ivan Ivanîci al nostru, Mătuşă! zise stăpînul, împreunîndu-şi mîinile deznădăjduit. Da, moare! În odăiţa voastră a intrat moartea. Ce ne facem?

Palid şi tulburat, stăpînul o luă încet spre odaia lui de dormit, oftînd şi clătinînd din cap. Mătuşa se temu să rămînă pe întuneric şi se luă după el. Omul se lăsă pe marginea patului şi repetă de cîteva ori:

— Doamne, ce-i de făcut?

Mătuşa se învîrtea pe lîngă picioarele lui şi, neputîndu-şi da seama de ce era tristă şi de ce erau cu toţii atît de tulburaţi, dar căutînd totuşi să se lămurească, îi urmărea fiecare mişcare. Pînă şi Feodor Timofeici, care rareori îşi părăsea salteluţa lui, veni în dormitorul stăpînului şi începu să i se frece de picioare. Scutura mereu din cap, ca şi cum ar fi vrut să-şi împrăştie gîndurile care-l apăsau şi se uita mereu sub pat, bănuitor.

Stăpînul luă o farfurioară, o umplu cu apă din cana de pe lavoar şi se întoarse din nou la gînsac.

— Bea puţină apă, Ivan Ivanîci! îl îmbie cu duioşie, punîndu-i farfurioara dinainte. Bea, drăguţule!

Însă Ivan Ivanîci nici nu se mişcă şi nici nu-şi deschise ochii. Atunci stăpînul îl aplecă şi-i vîrî pliscul în apă. Dar gînsacul nu bău, îşi desfăcu doar şi mai tare aripile şi rămase aşa, cu capul căzut în farfurioară.

— Gata, nu mai e nimic de făcut! oftă stăpînul. S-a sfîrşit! S-a dus Ivan Ivanîci al nostru!

Şi pe obrajii lui se rostogoliră picături strălucitoare, ca acelea care curg pe geamuri, cînd plouă. Fără să înţeleagă ce se întîmplase, Mătuşa şi Feodor Timofeici se ghemuiră la picioarele stăpînului şi se uitară îngroziţi la gînsac.

— Sărmane Ivan Ivanîci! suspină stăpînul, îndurerat. Şi eu care-mi pusesem în gînd să te iau la primăvară cu

mine la țară, să ne plimbăm pe iarbă verde! Bunul și dragul meu tovarăș, te-ai dus! Ce-o să mă fac eu fără tine?

Mătușii i se părea că și pe ea o așteaptă aceeași soartă, că într-o bună zi, tot așa, din senin, o să închidă și ea ochii, o să-și întindă labele, o să încremenească rînjind, și toată lumea o să se uite la ea cu groază... Se vede că aceleași gînduri treceau și prin capul lui Feodor Timofeici: niciodată cotoiul cel bătrîn nu fusese atît de abătut și de mohorît ca atunci.

În vremea asta începuse să se crape de ziuă, și în odăiță nu se mai simțea prezența acelui străin nevăzut, care o speriase așa de cumplit pe Mătușa. Cînd se lumină de-a binelea, intră portarul, apucă gînsacul de labe și-l duse nu știu unde. Iar mai tîrziu veni bătrîna și scoase afară copăița.

Mătușa trecu în salon și se uită după dulap. Stăpînul nu mîncase piciorul de găină, care era tot acolo unde îl pusese, în praf și păienjeniș. Dar cățelușa se simțea tristă și plictisită și-i venea să plîngă. Nici măcar nu mirosi piciorul, se vîrî sub divan, se întinse și începu să scîncească încetișor, cu glas subțire:

— Hî-hî-hî...

VII. Un debut neizbutit

Într-o seară, stăpînul intră în odăița cu tapetele murdare și, frecîndu-și mîinile, zise:

— Așa-a!...

Vru să mai spună ceva, dar nu spuse nimic și ieși. Mătușa, care în timpul exercițiilor îi cercetase cu luare-aminte expresia feței și intonațiile glasului, își dădu seama că stăpînul era emoționat, neliniștit, ba chiar supărat. Puțin mai tîrziu, se întoarse și zise:

— Astăzi o să-i iau cu mine pe Mătușa și pe Feodor Timofeici. Să știi, Mătușă, că astă seară o să-l înlocuiești pe răposatul Ivan Ivanîci la piramidă. La naiba! Nimic nu-i gata, nimic nu-i pregătit, avem prea puține repetiții! Ne facem de rîs! Dăm reprezentația peste cap!

Vorbind așa, plecă din nou, dar peste cîteva clipe se întoarse îmbrăcat cu șuba și cu jobenul pe cap. Se apropie de motan, îl apucă de labele de dinainte și, ridicîndu-l în sus, îl vîrî la piept, sub șubă, ceea ce nu păru a-l tulbura de loc pe Feodor Timofeici, care nu se osteni măcar să-și deschidă ochii. Pesemne că-i era totuna : ori să stea culcat, ori să-l apuce de picioare și să-l ridice în sus, să zacă tolănit pe salteluță, ori să doarmă la pieptul stăpînului, sub șubă...

— Să mergem, Mătușă ! zise stăpînul.

Fără să înțeleagă nimic, cățelușa dădu din coadă și-l urmă. Peste cîteva clipe stătea în sanie, ghemuită la picioarele stăpînului și ascultîndu-l cum bombănea mereu, zgribulindu-se de frig și de emoție :

— O să ne facem de rîs ! O să dăm reprezentația peste cap !

Sania se opri în fața unei case mari și ciudate, care semăna cu un castron de supă întors cu fundul în sus. Peronul lung din fața celor trei uși de sticlă era luminat de o duzină de felinare care te orbeau. Ușile se deschideau cu zgomot și, ca niște guri uriașe, înghițeau oamenii care se îngrămădeau la intrare. Și erau acolo oameni mulți, adeseori se opreau în fața peronului și cai, dar cîini nu se vedeau de loc.

Stăpînul o luă pe Mătușa în brațe și o vîrî la piept, sub șubă, unde stătea și Feodor Timofeici. Acolo era întuneric și cam înghesuială, dar cald. O clipă licăriră două scîntei verzi : atins de labele reci și aspre ale vecinei, motanul deschisese ochii. Mătușa îl linse pe ureche. Apoi, căutînd să se așeze mai bine, începu să se foiască, îl împinse pe Feodor Timofeici cu labele înghețate și, din nebăgare de seamă, își scoase capul afară. Dar în aceeași clipă mîrîi furioasă și se trase îndărăt sub șubă. I se păruse că vede o încăpere uriașă, rău luminată și plină de tot soiul de dihănii. De după despărțiturile și gratiile înșirate pe cele două laturi ale odăii se deslușeau boturi înspăimîntătoare : boturi de cai, boturi cu coarne, sau cu urechi lungi, iar unul, grozav de mare și butucănos, își purta coada în locul nasului, și din gură îi ieșeau două oase goale, foarte lungi.

Apăsat de labele Mătușii, cotoiul miorlăi răgușit, dar chiar în clipa aceea șuba se desfăcu și stăpînul strigă: „Hop!" Feodor Timofeici și Mătușa săriră jos. Erau acum într-o odăiță cu pereții cenușii de scînduri, unde, afară de o măsuță cu oglindă, un scaun și cîteva zdrențe atîrnate prin unghere, nu mai era nimic, iar în loc de lampă sau lumînare ardea o luminiță sclipitoare în chip de evantai, prinsă într-un tub bătut în perete. Feodor Timofeici își netezi cojocul pe care i-l mototolise Mătușa, apoi se vîrî sub scaun și se întinse. Tot tulburat, stăpînul începu să se dezbrace, frecîndu-și, din cînd în cînd, mîinile... Se dezbrăcă, întocmai așa cum făcea acasă cînd se pregătea să se vîre în pat, sub pătură, adică își scoase tot de pe el, afară de rufărie. După aceea se așeză pe scaun și, uitîndu-se în oglindă, se apucă să facă ceva nemaipomenit: mai întîi, își așeză pe cap o perucă cu cărare la mijloc și cu două vîrtejuri ca două coarne, după aceea își murdări fața cu ceva alb și, peste vopseaua albă, își desenă sprîncene și mustăți, ba își dădu și cu roșu pe obraz. Și năzdrăvăniile lui nu se opriră aici. După ce-și vopsi fața și gîtul, începu să se îmbrace cu niște haine atît de ciudate și de caraghioase, cum nu mai văzuse Mătușa niciodată pînă atunci, nici prin casele oamenilor, nici pe stradă. Închipuiți-vă o pereche de pantaloni largi, grozav de largi, dintr-o stambă cu flori mari, ca aceea din care își fac de obicei tîrgoveții perdele și îmbrăcăminte de mobilă. Pantalonii se încingeau tocmai sub-suoară, un crac era de stambă cafenie, celălalt de un galben țipător. După ce se vîrî în ei, stăpînul îmbrăcă o hăinuță tot de stambă, cu guler mare, încrețit, și cu o stea de aur pe spate, apoi își trase ciorapi de culori diferite și se încălță cu ghete verzi...

Mătușa văzu negru înaintea ochilor și simți ceva, ca o apăsare pe suflet. Făptura din fața ei, cu obrazul alb și vîrîtă într-un fel de sac, păstra ceva din stăpîn: și mirosul, și glasul păreau ale lui. Dar erau clipe cînd pe Mătușa o chinuia îndoiala, și atunci îi venea s-o ia razna, lătrînd. Locul acela necunoscut, lumina în chip de evantai, mirosurile, schimbarea neașteptată a stăpînului — toate îi strecurau în suflet o frică nelămurită și presimțirea că soarta i-a hărăzit să dea peste ceva care s-o înspăimînte de moarte, de pildă peste botul acela uriaș, cu coadă în loc de nas.

Şi, pe deasupra, undeva, departe, cînta o fanfară nesuferită, iar în răstimpuri se mai auzea şi cîte un muget nedesluşit. Un singur lucru o liniştea : nepăsarea lui Feodor Timofeici. Motanul moţăia liniştit, şi nu deschidea ochii nici chiar cînd se mişca scaunul sub care stătea.

La un moment dat, un bărbat în frac şi cu vestă albă îşi vîrî capul pe uşă şi zise :

— Acum e numărul lui *miss* Arabela. După ea, vine rîndul dumitale.

Stăpînul nu-i răspunse nimic. Scoase de sub masă un geamantănaş, se aşeză şi începu să aştepte. Se vedea după buze şi după mîini că era tulburat. Mătuşa auzea cum îi tremura răsuflarea.

— *Mister* George, poftiţi ! strigă cineva din dosul uşii.

Stăpînul se ridică în picioare, îşi făcu de trei ori cruce, apoi luă motanul de sub scaun şi-l băgă în geamantan.

— Vino încoa, Mătuşă ! zise el încet.

Nedumerită, căţeluşa se apropie de mîinile lui. Stăpînul o sărută pe cap şi o aşeză lîngă Feodor Timofeici. Deodată, se făcu întuneric... Mătuşa începu să se zbată, să-l calce în picioare pe motan şi să zgîrie pereţii geamantanului. De spaimă, nu putea să scoată un sunet, iar geamantanul se legăna ca pe valuri şi sălta...

— Hop şi eu ! strigă tare stăpînul. Hop şi eu !

După aceste vorbe, Mătuşa simţi că geamantanul s-a lovit de ceva tare şi nu se mai leagănă. Apoi un muget asurzitor şi adînc îi lovi auzul : parcă băteau pe cineva cu biciul, iar acel cineva nu putea fi decît dihania cea cu coadă în loc de nas. Mugea şi hohotea atît de cumplit, încît zăngăneau pînă şi încuietorile geamantanului. Ca răspuns la mugetul dihăniei, se auzi rîsul pătrunzător şi ascuţit al stăpînului, aşa cum nu rîdea niciodată acasă.

— Ha ! striga stăpînul, încercînd să întrecă mugetul. Onorat public ! Chiar acum am sosit de la gară ! Mi-a răposat bunica şi mi-a lăsat o moştenire ! Geamantanul ăsta e grozav de greu, trebuie să fie plin cu aur... Ha ! Te pomeneşti c-o fi vreun milion ?... Ia să-l deschidem şi să ne uităm...

Încuietorile ţăcăniră, şi o lumină puternică o izbi pe Mătuşa drept în ochi. Ieşi din geamantan şi, asurzită de

muget, începu să alerge cît o ţineau picioarele în jurul stăpînului, lătrînd din răsputeri.

— Ia te uită ! strigă stăpînul. Unchiu-meu Feodor Timofeici ! Şi scumpa mea mătuşă !... Rudele mele cele iubite, lua-le-ar dracul !

Zicînd aşa, se trînti cu burta pe nisip, înşfăcă motanul şi căţeluşa şi-i strînse la piept. În timp ce o îmbrăţişa, Mătuşa se uită repede în jur la lumea în care o aruncase soarta şi, uimită de măreţia ei, încremeni o clipă de încîntare. Apoi se smulse din îmbrăţişarea stăpînului şi, sub năvala impresiilor, începu să se învîrtă pe loc, ca un titirez. Lumea nouă în care pătrunsese era uriaşă, scăldată într-o lumină orbitoare ; ori încotro te uitai, peste tot, din pămînt şi pînă-n bagdadie, nu vedeai decît feţe omeneşti, feţe şi numai feţe. Nimic altceva.

— Ia loc te rog, Mătuşică ! strigă stăpînul.

Aducîndu-şi aminte ce trebuia să facă, Mătuşa sări pe scaun şi se aşeză. Se uită la stăpîn şi văzu că ochii lui priveau grav şi blînd, ca totdeauna, numai faţa şi mai ales buzele şi dinţii i se strîmbaseră într-un rînjet larg, încremenit. Rîdea în hohote, sărea şi scutura din umeri, prefăcîndu-se că e grozav de bucuros de prezenţa acelor mii de feţe. Căţeluşa îi luă veselia în serios şi, simţind cu întreaga ei fiinţă că miile de feţe stăteau cu privirile aţintite asupra ei, îşi ridică botişorul de vulpe şi începu să urle de fericire.

— Dumneata, Mătuşică, să stai acolo, îi zise stăpînul, că eu şi cu unchiu-meu o să-i tragem un cazacioc.

Feodor Timofeici stătea şi se uita cu nepăsare în jur, aşteptînd să-i vină rîndul la giumbuşlucuri. Jucă apoi, dar fără viaţă, cu un aer plictisit şi morocănos. Se vedea după mişcările lui, după coadă şi mustăţi, că dispreţuia din adîncul sufletului şi publicul, şi lumina orbitoare, şi pe stăpîn, şi pe el însuşi... Cînd termină jocul, căscă şi se aşeză jos.

— Ei, Mătuşică, pentru început, să cîntăm ceva, i se adresă iarăşi stăpînul. După aceea o să jucăm şi noi. E bine aşa ?

Scoase din buzunar un fluier şi începu să cînte. Căţeluşa, care nu putea suferi muzica, se frămîntă cu nelinişte pe scaun şi începu să urle. Din toate părţile se pornira strigăte şi aplauze. Stăpînul se înclină, apoi, după ce se făcu linişte, îşi urmă cîntecul... Tocmai lua o notă

foarte înaltă, cînd deodată, de undeva de sus, din mijlocul mulțimii, se auzi un strigăt de mirare :

— Tătucă ! zicea un glas de copil. Asta-i Kaștanka noastră !

— Da, e Kaștanka ! întări un glas subțire și tremurat, de bețiv. E Kaștanka, Fediuțka ! Să mă bată Dumnezeu, dacă nu-i Kaștanka !

Cineva de la galerie fluieră și două glasuri, unul de copil și altul de bărbat, începură să strige în gura mare :

— Kaștanka ! Kaștanka !

Mătușa tresări și se uită spre partea de unde veneau strigătele. Două fețe omenești : una părosă, cu rînjet de bețiv, și alta rotundă, rumenă și mirată, o izbiră în ochi, așa cum o izbise puțin mai înainte lumina orbitoare... Și dintr-o dată le recunoscu. Căzu de pe scaun, începu să se zbată pe nisip, apoi sări în picioare și, cu un scheunat de fericire, se repezi spre fețele acelea. Se stîrni un zgomot asurzitor, străbătut de fluierături și de țipetele ascuțite ale copilului.

— Kaștanka ! Kaștanka !

Mătușa sări peste balustradă, apoi peste umărul nu știu cui, și nimeri într-o lojă. Ca să ajungă la balconul următor, trebuia să sară peste un perete înalt de scînduri. Își făcu vînt, dar nu izbuti să ajungă, ci lunecă pe perete în jos. După aceea trecu din brațe în brațe, linse obrazuri și mîini și, așa, își făcu drum în sus, pînă ajunse în sfîrșit la galerie.

După o jumătate de oră, Kaștanka mergea pe stradă, în urma oamenilor care miroseau a clei și a lac. Luka Alexandrîci se cam clătina și, instinctiv, ca un om cu experiență, făcea tot chipul să se țină cît mai departe de șanț.

— Mă bălăcesc în mocirla păcatelor, ca în pîntecele... bombănea el. Iar tu, Kaștanka, ești... ești un semn de întrebare. Față de om, ești așa cum ar fi dulgherul față de tîmplar...

Alături de bătrîn pășea Fediuțka, cu șapca lui taică-său pe cap. Kaștanka se uita la spinările celor doi, i se părea

că merge de cine știe cînd în urma lor, și era fericită că viața ei nu se întrerupsese nici o clipă.

Își aduse aminte de odăița cu tapete murdare, de gînsac și de Feodor Timofeici, de mesele bune, de exercițiile pe care le făcea, de circ... Dar toate acestea îi păreau acum ca un vis fără sfîrșit, ca un vis încurcat, apăsător...

1887

Stepa

Povestea unei călătorii

I

ÎNTR-O zi de iulie, la revărsatul zorilor, o brișcă jerpelită fără arcuri ieși din orașul N. — capitala unui județ din gubernia Z. — și o luă hodorogind pe drumul cel mare. Era una din acele briști preistorice, cu care nu mai călătoresc astăzi în Rusia decît misiții, negustorii de vite și preoții săraci. La cea mai mică hurducătură scîrțîia și gemea din toate încheieturile, iar căldarea legată de osia din spate îi ținea isonul, zdrăngănind. Larma asurzitoare pe care o făcea, ca și zdrențele de piele care atîrnau jalnic de pe scheletul ei jupuit erau de ajuns ca să-ți dai seama cît era de veche și că ar fi fost numai bună de zvîrlit la gunoi.

În brișcă se aflau doi localnici din N.: negustorul Ivan Ivanîci Kuzmiciov, cu obrazul ras, cu ochelari și cu pălărie de pai, ceea ce-l făcea să semene mai mult a funcționar decît a negustor, și părintele Hristofor Siriiski, parohul bise-

ricii Sf. Nicolae, un bătrînel mic de stat, cu plete lungi, îmbrăcat într-un caftan de pînză cenușie, încins cu un brîu brodat multicolor și, pe cap, cu pălărie tare, lată în boruri. Negustorul era adîncit în gînduri și, din cînd în cînd, scutura din cap să nu aţipească. Expresia lui obișnuită, aspră, de om de afaceri, se lupta cu înduioșarea omului care abia adineaori își luase rămas bun de la ai săi, cinstind, așa cum se cuvine, despărţirea. În schimb, părintele privea uimit, cu ochii lui mici și umezi, și zîmbetul larg, care i se așternuse pe faţă, părea că-i cuprinde pînă și borurile pălăriei. Era stacojiu la obraz de parcă înghețase de frig. Ivan Ivanîci și părintele Hristofor se duceau să vîndă niște lînă. Înainte de a se despărţi de cei de acasă, mîncaseră cîte o porţie zdravănă de papanași cu smîntînă și, cu toate că abia se luminase de zi, dăduseră de dușcă și cîteva păhărele... De aceea, amîndoi erau foarte bine dispuși.

Afară de cei doi pe care i-am descris, și de Deniska vizitiul, care biciuia de zor perechea de murgi iuţi, în brișcă mai era un călător: un băieţaș de vreo nouă ani, cu faţa pîrlită de soare și scăldată în lacrimi — Egoruška, nepotul lui Kuzmiciov. Cu încuviinţarea unchiului și cu binecuvîntarea părintelui Hristofor, se ducea să se înscrie la liceu. Mama băiatului, Olga Ivanovna, văduva unui modest funcţionar cu gradul de secretar de colegiu, soră dreaptă cu Ivan Ivanîci, femeie căreia-i plăceau oamenii cu carte și societatea aleasă, se rugase de frate-său ca acum, cînd se ducea cu lîna la vînzare, să-l ia și pe Egoruška și să-l dea la liceu. Și iată-l, stînd pe capră alături de Deniska și ţinîndu-se de cotul lui, ca să nu cadă, sărind în sus la hopuri ca ceainicul pe samovar, fără să înţeleagă unde se duce și pentru ce. Din pricina iuţelii cu care alerga brișca, rubașca roșie i se umfla la spate, iar pălăriuţa nou-nouţă, cu pană de păun, îi luneca mereu pe ceafă. Se socotea fiinţa cea mai nenorocită de pe lume și mereu îi venea să plîngă.

Cînd brișca trecu prin faţa închisorii, Egoruška se uită la sentinelele care pășeau alene pe sub zidul înalt și alb, la ferestruicile zăbrelite, la crucea strălucind deasupra acoperișului, și-și aduse aminte că săptămîna trecută, de ziua Maicii Domnului, se dusese cu mamă-sa la hramul bisericii de la închisoare, iar și mai demult, de Paști, fusese cu Deniska și cu Ludmila, bucătăreasa, să ducă celor închiși

cozonaci, ouă, plăcinte şi friptură. Puşcăriaşii le mulţumiseră făcîndu-şi cruce, iar unul din ei îi dăruise o pereche de butoni, pe care-i meşterise singur din staniol.

Băiatul se uita cu drag la locurile cunoscute, dar afurisita de brişcă alerga mereu lăsîndu-le toate în urmă. După închisoare se iviră, ca să rămînă apoi departe îndărătul lor, şoproanele afumate şi negre ale fierăriilor şi cimitirul verde şi plăcut, împrejmuit cu zid de piatră. Peste zid, înotînd în verdeaţa vişinilor, se desluşeau monumente şi cruci albe care, de departe, păreau pete vesele de lumină. Egoruşka îşi aduse aminte că primăvara, cînd înfloresc copacii, petele acelea albe sînt una cu vişinii bătuţi de floare, ca o mare albă, iar cînd se coc vişinile, crucile şi monumentele par stropite cu mărgele roşii ca sîngele. Acolo, undeva, la umbra vişinilor, dorm şi ziua, şi noaptea tatăl lui Egoruşka şi bunica Zinaida Danilovna. Cînd a murit bunica, au culcat-o într-un sicriu lung şi îngust, iar pe ochi, care nu voiau să se închidă, i-au pus cîte-un pitac. Pînă-n ultima zi, bunica era vioaie şi-i aducea lui Egoruşka din piaţă covrigi proaspeţi, presăraţi cu mac. Şi iată că acuma doarme, doarme...

Dincolo de cimitir se ridica fumul negru şi gros de la cărămidării. Ieşea în rotocoale mari de sub şoproanele mici şi scunde, de stuf, şi se înălţa leneş în văzduh. Deasupra cărămidăriilor şi a cimitirului, cerul era plumburiu, şi umbrele nesfîrşite ale rotocoalelor de fum se tîrau pe cîmpia de peste drum. Pe lîngă şoproane, învăluiţi în fum, umblau încoace şi încolo oameni şi cai plini de colb roşcat...

O dată cu cărămidăriile, oraşul se sfîrşea, şi dincolo de ele începea cîmpia. Egoruşka îşi mai aruncă privirea, pentru cea din urmă oară, asupra oraşului, îşi lipi obrazul de cotul lui Deniska şi lacrimi amare începură să-i picure din ochi...

— Tot n-ai mai isprăvit cu plînsul, miorlăitule ? îi zise Kuzmiciov. Iar te scînceşti, alintătură ! Dacă nu vrei să mergi, din partea mea n-ai decît să nu mergi. Nu te ia nimeni cu sila !

— Lasă, Egor, nu te teme, frate, că nu-i nimic... mormăi repede părintele Hristofor. Nu-i nimic, frate... Roagă-te lui Dumnezeu... Doar nu te duci la rău, te duci la bine. Învă-

ţătura, cum se spune, înseamnă lumină, iar neştiinţa întuneric... Adevăr grăiesc ţie.

— Vrei să te întorci acasă? îl întrebă Kuzmiciov pe băiat...

— V...v... vreau... îi răspunse Egoruşka printre lacrimi.

— Atunci întoarce-te. După mine, degeaba te şi duci, că tot n-ai să faci nici o scofală!

— Nu-i nimica, frate, lasă că nu-i nimic... îi dădea înainte părintele Hristofor. Roagă-te lui Dumnezeu să te ajute. Iaca, şi Lomonosov cînd a plecat la învăţătură, a mers la drum cu nişte negustori de peşte. Şi vezi că a ajuns vestit în toată Europa. Învăţătura pe care ţi-o însuşeşti cu credinţă dă roade plăcute lui Dumnezeu. Cum spune rugăciunea? „Întru slava Ziditorului, întru mîngîierea părinţilor noştri, întru binele Bisericii şi al patriei..." Asta-i!

— Binele ăsta nu-i pentru toată lumea la fel... zise Kuzmiciov, aprinzîndu-şi o ţigară ieftină de foi. Că unii învaţă cîte douăzeci de ani, şi tot degeaba!

— Se mai întîmplă şi aşa.

— Unora, învăţătura le prieşte, pe alţii mai rău îi zăpăceşte de cap. Soră-mea-i femeie nepricepută, ţine morţiş să fie în rînd cu nobilii, să scoată din Egorka un învăţat, şi nu vrea să înţeleagă că eu, cu negustoria mea, aş putea să-l fac fericit pentru toată viaţa. De ce-ţi spun eu asta: că dacă s-ar umple lumea de învăţaţi şi de nobili, n-ar mai avea cine să facă negoţ şi să semene pîine. Şi am muri cu toţii de foame!

— În schimb, dacă toată lumea ar face negoţ şi ar semăna pîine, n-ar mai avea cine să înveţe carte.

Şi, socotind că spuseseră vorbe cu greutate şi înţelepte, îşi luară un aer grav şi tuşiră, amîndoi odată. Deniska vizitiul, care ascultase tot ce vorbiseră ei, dar nu pricepuse nimic, clătină din cap şi, săltîndu-se pe capră, dădu bici murgilor. Tăcură cu toţii.

În vremea asta, înaintea ochilor călătorilor începuse să se aştearnă o cîmpie întinsă, fără sfîrşit, întretăiată într-o parte de un şir de dealuri. Îngrămădindu-se şi uitîndu-se unul pe deasupra celuilalt, dealurile se uneau într-un podiş, care se întindea pe dreapta drumului pînă la orizont, pierzîndu-se în depărtările sinilii; puteai să mergi mult şi bine, fără să-ţi dai seama unde începea şi unde se sfîrşea

podișul... Soarele se ivi din spate, dincolo de oraș și, domol, fără grabă, se apucă de treburile lui. Mai întîi, așternu peste șes o fîșie lată, de un galben-auriu, petrecînd-o pe lîngă un șir de gorgane, apoi pe lîngă o moară de vînt care semăna, de departe, cu un omuleț care ar da din mîini, și făcînd-o să alunece pînă în fundul zării, acolo unde cerul se întîlnea cu pămîntul. Peste cîteva clipe, o fîșie la fel se aprinse ceva mai aproape, tîrîndu-se spre dreapta și învăluind dealurile. Fără veste, ceva cald mîngîie spinarea lui Egoruška. O rază se furișă din spate, sări peste brișcă și peste cai, alergă în întîmpinarea celorlalte și, dintr-o dată, stepa întinsă și fără sfîrșit, aruncînd vălurile dimineții, zîmbi și străluci sub rouă.

Secara seceră, buruienile, laptele-cucului, cînepa sălbatică, tot ce arșița înnegrise, îngălbenise și aproape uscase, spălate acum de rouă și mîngîiate de soare, înviau, gata parcă să înflorească din nou. Deasupra drumului chirighițele zburau cu strigăte vesele, în iarbă țiștarii se chemau unii pe alții, iar undeva departe, spre stînga, se tînguiau nagîții. Speriat de zdrăngănitul briștii, un stol de potîrnichi se înălță din miriște și, sfîrîind, se avîntă spre coline. Greierii, lăcustele verzi și cele negre, scripcarii și coropișnițele, începură să-și depene în iarbă melopeea lor țîrîitoare și monotonă.

Dar nu trecu mult și roua se zvîntă, văzduhul încremeni, și stepa, înșelată în nădejdile ei, își reluă înfățișarea mohorîtă de iulie. Iarba își lăsă capul la pămînt, viața parcă se opri. Dealurile arse, de un verde-cafeniu, liliachii în depărtare, cu tonurile lor șterse, ca de umbră: cîmpia cu zările încețoșate și cerul răsturnat peste ea — înfricoșător de adînc și de străveziu în stepă, unde nu sînt nici păduri, nici dealuri înalte — totul era nemărginit și plin de nostalgie...

Zăduf și plictiseală! Brișca aleargă, dar Egoruška nu vede decît unul și același lucru: cerul, șesul, dealurile... Concertul din iarbă a amuțit și el. Chirighițele au plecat, potîrnichile s-au făcut nevăzute. Stoluri de ciori, neavînd ce face, se rotesc pe deasupra ierbii veștede. Și cum seamănă leit una cu alta, fac să pară stepa și mai monotonă.

Un uliu trece în zbor aproape de fața pămîntului, bătînd lin din aripi. Deodată se oprește în văzduh, ca și cum ar medita asupra plictiselii vieții, apoi bate iarăși din aripi, avîntîndu-se ca o săgeată pe deasupra stepei. Te întrebi, nedumerit : de ce o fi zburînd și ce-o fi căutînd ?... În depărtare, moara de vînt își învîrte mereu brațele...

Din cînd în cînd, parcă anume ca să mai rupă monotonia, albește printre buruieni o tidvă sau un bolovan, răsare o clipă o piatră cenușie cioplită, se ivește o salcie uscată cu o gaiță în vîrf, sau le taie calea cîte-un țiștar... Și iarăși buruieni, coline, ciori...

Dar, slavă Domnului, iată pe drum un car cu snopi. În vîrful carului stă întinsă o fată. Somnoroasă, moleșită de căldură, își ridică leneș capul și se uită la drumeți. Deniska rămîne cu ochii la ea, murgii întind boturile spre snopi, și brișca, scîrțîind din încheieturi, se sărută cu carul, în timp ce spicele țepoase trec ca o măturică peste pălăria tare a părintelui Hristofor.

— Ho că dai peste oameni, grăsuno ! strigă Deniska. Ia te uită la ea cît e de umflată la obraz, de parcă au pișcat-o bondarii !

Fata zîmbește somnoros, mișcă încet din buze și se culcă din nou... Deodată, pe colină se ivește un plop singuratic. Cine l-o fi sădit și ce caută acolo, numai Dumnezeu știe. Nu-ți vine să-ți mai iei ochii de la tulpina lui înaltă și subțire, de la veșmîntul lui verde. O fi fericit plopul cel mîndru ? Vara arșiță, iarna ger și viscol, toamna nopți înspăimîntătoare și negre, fără lună, cînd n-auzi decît urletul furios al vîntului. Dar mai cu seamă să fii toată viața singur, singurel !... De la plop, din vîrful colinei și pînă în drum, se așternu, ca un covor auriu, lanuri de grîu. Pe deal grîul e cosit și adunat în clăi, dar în vale abia acum se coseste... Șase oameni, unul lîngă altul, își avîntă coasele care sclipesc vesel în aer și fac toate o dată : „Vjj, vjj !" După felul cum se mișcă femeile care leagă snopii, după chipurile cosașilor și după sclipirea coaselor, poți să-ți dai seama că arșița dogorăște cumplit. Un dulău negru se repede cu limba scoasă la brișcă, fără îndoială cu gîndul să latre. Dar, ajuns la jumătatea drumului, se oprește și se uită nepăsător la Deniska, cu toate că omul îl amenință cu biciul : prea e cald ca să mai latre ! Una din femei se

îndreaptă din mijloc şi, sprijinindu-şi cu mîinile şalele înţepenite, petrece cu ochii rubaşca roşie a lui Egoruşka. I-o fi plăcînd culoarea ei aprinsă, sau şi-o fi adus aminte de copii ? Cine ştie... Dar rămîne încă multă vreme încremenită, uitîndu-se lung în urma briştii...

Iată că au trecut şi de lanurile de grîu. Şi iarăşi încep să le treacă pe dinaintea ochilor cîmpia arsă de soare, dealurile îngălbenite, cerul încins de căldură. Şi iarăşi zboară uliul, lin, deasupra pămîntului. Ca şi înainte, moara îşi învîrte braţele în depărtare, semănînd, ca şi înainte, cu un omuleţ care ar da din mîini. La drept vorbind, de la o vreme, ţi se şi urăşte să te tot uiţi într-acolo şi ţi se pare că moara fuge de brişcă şi că n-ai să mai ajungi niciodată pînă la ea.

Părintele Hristofor şi Kuzmiciov tăceau. Deniska îşi îndemna murgii, şfichiuindu-i din cînd în cînd cu biciul, iar Egoruşka se uita cu nepăsare în jurul lui. Nu mai plîngea. Arşiţa şi monotonia stepei îl dăduseră gata. I se părea că e o veşnicie de cînd îl hurducă brişca şi că soarele îi dogoreşte spinarea de cine ştie cînd. Nu făcuseră încă nici zece verste, şi el se şi gîndea : „Ar cam fi vremea să facem un popas, să ne mai odihnim !" De pe faţa unchiului său duioşia dispăruse încetul cu încetul şi nu lăsase în urmă decît o expresie de preocupare, de asprime, care dădea obrazului ras, ciolănos şi cu ochelari — mai ales acum, cînd nasul şi tîmplele îi erau pline de praf — un aer inchizitorial, neînduplecat. În schimb, părintele Hristofor nu mai contenea să se minuneze de lumea lui Dumnezeu şi să surîdă. Se gîndea în tăcere la ceva frumos şi vesel, şi un surîs blajin şi plin de voie bună i se întipărise pe faţă. Ai fi zis că, din pricina căldurii dogorîtoare, gîndul acela frumos şi vesel îi încremenise în minte...

— Ce zici, Deniska, mai ajungem noi din urmă astăzi căruţele noastre ? întrebă Kuzmiciov.

Deniska se uită la cer, săltă puţin pe capră, dădu bici cailor şi abia după aceea îi răspunse :

— Dacă o vrea Dumnezeu, le-om ajunge înainte de a se înnopta.

Deodată se auzi un lătrat de cîini. Vreo şase dulăi mari, ciobăneşti, ieşiră ca din pămînt, de parcă stătuseră pînă atunci la pîndă, şi se aruncară înaintea briştii, urlînd asurzitor.

Furioşi, cu ochii roşii şi cu capetele zburlite înconjurară brişca, îmbrîncindu-se cu ciudă, şi începură să latre răguşit. Păreau gata să rupă în bucăţi şi caii, şi brişca, şi oamenii din ea, atît de aprigă era ura lor... Lui Deniska îi plăcea să stîrnească dulăii, ca să-i ardă apoi cu biciul. De aceea, bucuros de întîmplare, se aplecă şi, cu răutate, îl arse pe unul cu şfichiul. Dulăii se îndîrjiră şi mai amarnic, caii luară vînt. Abia ţinîndu-se pe capră, Egoruşka se uita la ochii şi la colţii cîinilor şi-şi dădea seama că, dacă s-ar întîmpla să cadă, l-ar rupe pe loc. Dar nu-i era frică. Se uita la cîini cu răutate, ca şi Deniska, şi-i era ciudă că n-are şi el un bici.

Brişca ajunse din urmă o turmă de oi.

— Opreşte ! strigă Kuzmiciov. Ţine caii ! Prrr...

Deniska se lăsă cu tot trupul pe spate şi trase hăţurile. Brişca se opri.

— Vino încoace ! strigă Kuzmiciov către cioban. Şi potoleşte-ţi cîinii, lua-i-ar naiba !

Ciobanul, un bătrîn zdrenţăros şi desculţ, cu căciulă pe cap, cu o desagă murdară atîrnată la şold şi, în mînă, cu un toiag lung, cu cîrjă la capăt — un exemplar de păstor într-adevăr biblic — îşi potoli cîinii şi, scoţîndu-şi căciula, se apropie de brişcă. Un alt exemplar, tot atît de biblic, stătea nemişcat de cealaltă parte a turmei şi se uita cu nepăsare la drumeţi.

— A cui e turma ? întrebă Kuzmiciov.

— A lui Varlamov, răspunse ciobanul cu glas tunător.

— A lui Varlamov, repetă şi ciobanul care stătea de cealaltă parte a turmei.

— Nu ştii, Varlamov a trecut ieri pe aici ?

— Nu, el n-a trecut... N-a trecut decît vechilul lui.

— Mînă, băiete !

Brişca plecă mai departe, iar ciobanii, cu dulăii cei răi, rămaseră în urmă. Egoruşka se uita fără nici un chef înainte, la depărtările liliachii, şi i se părea că moara, ale cărei aripi se învîrteau mereu, începea să se apropie. Creştea mai mare, tot mai mare, pînă se făcu mare de tot, de i se deslueau bine cele două aripi : una din ele era veche şi peticită, cealaltă nouă, cioplită de curînd, cu lemnul proaspăt sclipind în bătaia soarelui.

Brișca mergea drept înainte, iar moara părea că o ia la stînga. Și pe măsură ce înaintau, moara se trăgea tot mai la stînga, însă fără să piară din ochii lor.

— Frumoasă moară i-a durat Boltva lui fecioru-său ! zise Deniska.

— Da' nu-i văd gospodăria.

— E peste vale.

În curînd se arătă și gospodăria lui Boltva. Moara însă nu rămînea în urmă, nu se depărta : se uita la Egoruşka cu aripa ei strălucitoare și se învîrtea mereu. Drept ca o vrăjitoare !

II

Pe la amiază brișca o luă la dreapta, merse o bucată de drum la pas, apoi se opri. Egoruşka auzi un murmur blînd și simți lunecîndu-i peste obraz o adiere moale și răcoroasă. Dintr-un deluşor durat din pietre uriaşe și pocite țîșnea un firicel de apă scurgîndu-se printr-o tulpină de soc, înfiptă între pietre de un trecător milostiv. Apa cădea de-a dreptul pe pămînt și, şopotind domol, o lua repede încotrova, la stînga, veselă, străvezie, sclipind în bătaia soarelui și închipuindu-și, fără îndoială, că era un șuvoi năvalnic și puternic. Nu departe de deluşor, pîrîiaşul se lăţea într-o băltoacă. Soarele fierbinte și pămîntul încins îl sorbeau cu sete, luîndu-i toată vlaga. Dar puţin mai la vale se unea, pesemne, cu alt pîrîiaş, deoarece la vreo sută de paşi de acolo, de-a lungul apei se vedea, înverzind, rogoz des și bogat, din care, la apropierea briștii, zvîcniră ţipînd trei becaţine.

Drumeţii se opriră lîngă pîrîiaş, să se odihnească și să dea de mîncare la cai. Kuzmiciov, părintele Hristofor și Egoruşka se aşezară pe o bucată de pîslă, întinsă la umbra săracă a briștii și a cailor deshămaţi, și începură să mănînce. După ce părintele Hristofor îșî potoli setea și mîncă un ou răscopt, gîndul cel frumos și vesel, pe care căldura dogorîtoare i-l ferecase în minte, ceru să iasă la lumină. Părintele se uită cu bunăvoinţă la Egoruşka, mestecă ce avea de mestecat și începu :

— Şi eu am umblat la învăţătură, frate. Domnul a sădit în mine, încă din cea mai fragedă copilărie, înţelepciune şi dreaptă judecată, aşa că, fără să mă laud, cînd eram ca tine îi fericeam pe părinţi şi pe dascăli cu deşteptăciunea mea. Nici n-aveam cincisprezece ani, cînd vorbeam şi făceam stihuri în latineşte, tot atît de uşor ca şi în ruseşte. Odată, pe cînd purtam cîrja preasfinţitului Hristofor episcopul — mi-aduc aminte ca acum : era ziua preacredinciosului împărat Alexandr Pavlovici Blagoslovitul — în timp ce preasfinţitul îşi scotea odăjdiile în altar, după liturghie, iată că se uită la mine cu blîndeţe şi mă întrebă : *„Puer bone, quam appelaris?"* [1] Eu îi răspund : *„Christophorus sum"*. Iar el : *„Ergo connominati summus"* adică, avem acelaşi nume... După aceea m-a întrebat tot pe latineşte : „Al cui eşti ?" I-am răspuns şi eu tot pe latineşte că sînt feciorul diaconului Siriiski din satul Lebedinskoe. Auzind răspunsurile mele deslușite şi pline de grabă, episcopul m-a binecuvîntat şi mi-a spus aşa : „Scrie tatălui tău că o să am grijă de el, şi că nici pe tine n-o să te uit". Protoiereii şi preoţii, care se găseau în altar, au rămas şi ei grozav de miraţi cînd ne-au auzit vorbind în limba latinească şi fiecare din ei şi-a arătat mulţămirea şi m-a lăudat. Nici nu-mi mijise mustaţa, frate, cînd citeam latineşte, greceşte şi franţuzeşte. Cunoşteam filozofia, matematica, istoria şi toate celelalte învăţături. Dumnezeu mă înzestrase cu o ţinere de minte, de se minuna lumea. Era de ajuns să citesc un lucru o dată sau de două ori, ca să ştiu pe de rost tot ce citisem. Dascălii şi binefăcătorii mei erau uimiţi şi-şi ziceau că din mine o să iasă un mare învăţat, o făclie a bisericii. De altfel, şi eu îmi pusesem în minte să mă duc la Kiev, să învăţ mai departe, însă părinţii n-au vrut să-mi dea binecuvîntarea lor. „Cum adică, zicea tata, vrei să înveţi carte toată viaţa ? Dar cu noi cînd ai să mai stai ?" Dacă am văzut eu aşa, m-am lăsat de învăţătură şi mi-am luat o parohie. Se înţelege că n-am ajuns mare învăţat, în schimb am ascultat de părinţi, le-am mîngîiat bătrîneţele şi i-am îngropat cu cinste... După cum spune şi Sfînta Scriptură : ascultarea e mai presus ca postul şi rugăciunea !

— Nu-i aşa că ai uitat tot ce-ai învăţat ? îl întrebă Kuzmiciov.

[1] Copil bun, cum te cheamă (în lb. lat. în original.)

— Cum era să nu uit ? Doar, mulţămesc lui Dumnezeu, am trecut de şaptezeci de ani ! Din filozofie şi din retorică îmi mai aduc aminte cîte ceva, dar limbile şi matematica le-am uitat de tot.

Părintele Hristofor închise ochii pe jumătate, se gîndi puţin şi zise, cu glas scăzut :

— Ce este fiinţa ? Fiinţa este ceva desăvîrşit, care nu mai are nevoie de nimic întru împlinirea ei.

Apoi clătină din cap şi rîse înduioşat.

— Hrană spirituală ! urmă el. Aşa şi este : materia hrăneşte trupul, iar hrana spirituală, sufletul !

— Învăţătură în sus, învăţătură în jos ! oftă Kuzmiciov. Mai bine gîndeşte-te că dacă nu-l ajungem din urmă pe Varlamov, atunci chiar o să ne fie de învăţătură !

— Omul doar nu-i ac, îl găsim noi ! Şi pe urmă, de la o vreme numai pe meleagurile noastre se învîrte.

Pe deasupra rogozului trecură în zbor cele trei becaţine, şi în ţipetele lor ascuţite se simţea neliniştea şi necazul că fuseseră alungate din apropierea pîrîiaşului. Caii mîncau fără grabă, sforăind în răstimpuri, iar Deniska se tot învîrtea pe lîngă ei. Făcînd tot chipul să pară că prea puţin îi păsa de castraveţii, de plăcintele şi ouăle cu care se ospătau stăpînii, flăcăul se apucă să vîneze tăunii şi muştele, care năvăliseră pe pîntecele şi pe spinările cailor. Icnind ciudat, din gît, cu o răutate triumfătoare, îşi plesnea victimele cu sînge rece, iar cînd nu izbutea să le ucidă, mîrîia înciudat, urmărind cu ochii gîngăniile fericite, care scăpaseră din ghearele morţii.

— Unde eşti, Deniska ? Hai de mănîncă şi tu ceva ! îl strigă Kuzmiciov, oftînd din adîncul bojocilor, semn că se săturase.

Deniska se apropie cu sfială de bucata de pîslă întinsă la pămînt, îşi alese cinci castraveţi mari şi bătrîni, zişi „galbenei" (nu îndrăzni să pună mîna pe cei mai mărunţi şi tineri), luă două ouă răscoapte, cu coaja crăpată şi neagră de spuză, apoi, nehotărît, ca şi cum i-ar fi fost frică să nu-i dea cineva peste mînă, atinse cu degetul o plăcintă.

— Haide, ia-o ! îl încurajă Kuzmiciov.

Deniska luă plăcinta, se duse ceva mai încolo şi se aşeză cu spatele spre brişcă. Şi peste o clipă începu să mestece cu atîta zgomot, încît pînă şi caii îşi întoarseră capetele şi se uitară la el, bănuitori.

După ce sfîrşi de mîncat, Kuzmiciov scoase din brişcă un săculeţ şi-i spuse lui Egoruşka :

— Eu mă culc, da' tu bagă de seamă să nu-mi fure careva săculeţul de sub cap !

Părintele Hristofor îşi scoase brîul, caftanul şi antereul. Cînd se uită la el, Egoruşka rămase mirat : nu-şi închipuise niciodată că şi preoţii poartă pantaloni. Iar părintele Hristofor avea o pereche de pantaloni de doc, vîrîţi în cizme înalte şi un surtuc de alpaca, îngust şi scurt. Privindu-l, Egoruşka se gîndi că în hainele acelea, nepotrivite cu harul lui de preot, părintele Hristofor, cu barba şi cu pletele cele lungi, semăna mai curînd cu Robinson Crusoe. După ce se dezbrăcară, părintele Hristofor şi Kuzmiciov se întinseră la umbră sub brişcă, faţă în faţă, şi închiseră ochii. Iar Deniska, sfîrşind de mîncat, se lungi cu burta la soare, închizîndu-şi şi el ochii.

— Ia seama să nu ne fure careva caii ! îi spuse el lui Egoruşka, şi adormi într-o clipă.

Se lăsă o tăcere adîncă. Nu se auzeau decît sforăiturile celor adormiţi şi caii care ronţăiau şi suflau cu zgomot pe nări. Ceva mai încolo suspina un nagîţ şi din cînd în cînd răsuna ţipătul ascuţit al celor trei becaţine, care mai dădeau cîte o raită pe deasupra, să vadă dacă nu plecaseră cumva oaspeţii cei nepoftiţi. Pîrîiaşul şopotea şi el domol, dar toate aceste zgomote nu izbuteau să tulbure liniştea şi să trezească văzduhul amorţit. Dimpotrivă, păreau că îmbie natura la somn.

Gîfîind de căldura, parcă mai nesuferită acum, după ce mîncase, Egoruşka alergă pînă la rogoz şi se uită de jur împrejur. Dar nu văzu decît tot ce văzuse şi înainte de amiază : cîmpia, dealurile, cerul şi zările liliachii. Atîta doar, că acum colinele erau mai aproape, iar moara nu se mai zărea : rămăsese undeva, cu mult în urmă. În spatele deluşorului de piatră, din care izvora pîrîiaşul, se înălţa un deal, mai neted şi mai întins, pe povîrnişul căruia se cuibărise un cătun mic, alcătuit numai din cinci sau şase izbe. În jurul căsuţelor nu se vedeau nici oameni, nici copaci, nici umbră, ca şi cum cătunul s-ar fi uscat, înăbuşit în aerul fierbinte. Neavînd ce face, Egoruşka prinse din iarbă un scripcar, îşi duse la ureche pumnul în care îl ţinea şi-l ascultă cîtva timp cum ţîrîia din scripca lui. Cînd i se urî cu cîntecul scripcarului, se luă după un stol de fluturi galbeni, care se duceau

spre rogoz să se adape și, fără să-și dea seama, se pomeni din nou lîngă brișcă. Unchiu-său și părintele Hristofor dormeau duși. Fără îndoială că aveau să doarmă așa încă două sau trei ceasuri, cît s-or odihni caii... Cum să-și omoare el timpul pînă atunci și unde să se vîre ca să scape de căldură? Grea treabă... Fără voie, Egoruška puse gura sub firișorul de apă care curgea din tulpina de soc. Gura îi îngheță și simți pe limbă gustul buruienii. La început bău cu sete, pe urmă în silă, pînă cînd frigul îi pătrunse în tot trupul și începu să-i curgă apă pe rubașcă. Apoi se apropie de brișcă și se uită la cei care dormeau. Fața unchiului purta întipărită aceeași expresie aspră și preocupată. Îndrăgostit pînă la nebunie de meserie, chiar cînd dormea sau era la biserică, ascultînd „Heruvimii", Kuzmiciov tot la afacerile lui se gîndea și nu le uita nici o clipă. Fără îndoială că și acum visa tot baloturi de lînă, căruțe, prețuri, îl visa pe Varlamov... În timp ce părintele Hristofor, om blajin și glumeț, care lua lucrurile în ușor, nu se lăsa prins niciodată în lațul vreunei negustorii care să-i înlănțuie sufletul ca un șarpe boa. În nenumăratele treburi negustorești, de care se apucase în viață, nu-l atrăsese atît afacerea propriu-zisă, cît bătaia de cap și faptul de a intra în legături cu oamenii, cu care orice negustorie te silește să ai de-a face. Tot așa și în călătoria pe care o făcea acum nu-l interesau atît lîna, Varlamov și prețurile, cît drumul lung, taifasurile din timpul mersului, somnul sub brișcă și mesele la ore neregulate... Judecînd după fața lui, el îl visa fără îndoială pe preasfințitul Hristofor și discuțiile lor latinești, o visa pe preoteasă, visa papanași cu smîntînă și multe alte lucruri pe care n-ar fi putut să le viseze Kuzmiciov.

În timp ce se uita la cei care dormeau, Egoruška auzi deodată, venind din depărtare, un cîntec ușor ca o șoaptă. Cînta o femeie, dar unde anume, în care parte, ar fi fost greu să-și dea seama. Cîntecul tărăgănat și trist, ca un plîns abia auzit, părea că vine cînd din dreapta, cînd din stînga, cînd de sus și cînd de sub pămînt, de parcă un duh nevăzut ar fi zburat, cîntînd, pe deasupra stepei. Egoruška se uită în toate părțile, fără să înțeleagă de unde venea cîntecul acela ciudat. După ce ascultă mai cu luare-aminte, începu să i se pară că nu cînta decît iarba: secătuită, pe jumătate moartă, ai fi zis că încerca să încredințeze pe nu știu cine,

cu şoapta ei melodioasă şi fără cuvinte, că soarele a pîrlit-o pe nedrept, că ea nu avea nici o vină, că era încă tînără şi dornică de viaţă şi că ar fi putut să fie încă frumoasă, dacă n-ar fi venit arşiţa şi seceta. Parcă-şi cerea iertare, cu toate că nu se simţea vinovată cu nimic, jurîndu-se că trecea prin chinuri îngrozitoare şi că era atît de amărîtă, încît i se făcea milă de ea însăşi...

După ce ascultă cîtva timp, lui Egoruşka începu să i se pară că din pricina cîntecului aceluia trist şi tărăgănat, aerul se făcea tot mai înăbuşitor şi mai încremenit, tot mai fierbinte... Ca să nu mai audă nimic, o luă la fugă spre rogoz, încercînd să cînte şi el şi să tropăie cît mai tare din picioare. Ajungînd acolo, se uită în jurul lui şi se dumeri cine cînta : lîngă izba din marginea drumului stătea o femeie, îmbrăcată numai cu cămaşă scurtă, de sub care îi ieşeau la iveală picioarele lungi şi uscate, ca de cocostîrc. Femeia cernea nu ştiu ce prin sită. Un praf alb se lăsa domol peste povîrniş. Nu mai încăpea nici o îndoială acum că ea cînta. La cîţiva paşi mai încolo stătea încremenit un băieţel, în cămăşuţă şi cu capul gol. Ai fi zis că era vrăjit de cîntecul femeii. Fără să se clintească din loc, se uita undeva, în vale, poate chiar la rubaşca roşie a lui Egoruşka.

Cîntecul amuţi. Egoruşka o luă domol înapoi spre brişcă şi, neavînd ce face, începu să se joace cu firicelul de apă.

Dar cîntecul tărăgănat se auzi din nou. Cînta aceeaşi femeie cu picioare lungi, din cătunul de peste deal. Şi pe Egoruşka îl cuprinse iarăşi plictiseala. Lăsă în plata Domnului tulpina de soc şi se uită spre vîrful dealului. Şi văzu ceva atît de neaşteptat, încît chiar se cam sperie un pic. Deasupra lui, sus, pe unul din bolovanii mari şi colţuroşi, stătea un băieţel rotofei, numai în cămăşuţă, cu o burticică tuguiată şi cu picioare subţiri : era băieţelul pe care-l văzuse cu puţin înainte lîngă femeie. Se uita cu gura căscată, fără să clipească, cu frică şi cu mirare prostească la rubaşca roşie a lui Egoruşka şi la brişcă, de parcă avea înaintea lui nu ştiu ce vedenii de pe altă lume. Stacojiul cămăşii îi plăcea şi-l ispitea, iar brişca şi oamenii adormiţi dedesubt îi stîrneau curiozitatea. Poate că, atras de culoarea cea frumoasă şi împins de curiozitate, coborîse din cătun la vale, fără să-şi dea seama, şi acum era speriat de propria lui îndrăzneală. Egoruşka se uită lung la băieţelul care, la rîndul lui, se uita

la el. Tăceau amîndoi, şi nici unuia nu-i era tocmai la îndemînă. După cîtva timp, Egoruşka îl întrebă pe celălalt :

— Cum te cheamă ?

Băieţelul îţi umflă şi mai tare obrajii, se lipi cu spatele de piatră, îşi holbă ochii şi răspunse, gros şi răguşit :

— Tit !

Nici unul, nici celălalt nu mai spuseră nimic. După ce se măsurară cîteva clipe în tăcere, misteriosul Tit, fără să-şi ia ochii de la Egoruşka, ridică un picior, căută cu călcîiul un punct de sprijin şi se urcă pe bolovan. Apoi, trăgîndu-se de-a-ndaratelea şi uitîndu-se ţintă la Egoruşka, de parcă s-ar fi temut să nu-l atace pe la spate, se urcă pe alt bolovan, după aceea pe altul, şi tot aşa pînă se făcu nevăzut dincolo de culmea deluşorului.

După ce-l petrecu cu ochii, Egoruşka îşi cuprinse genunchii cu braţele şi-şi lăsă capul în piept... Razele dogorîtoare ale soarelui îi frigeau ceafa, gîtul şi spinarea. Cîntecul tînguitor cînd se stingea, cînd răzbea din nou prin aerul încins şi neclintit, pîrîiaşul şoptea monoton, caii ronţăiau... Iar timpul se tîra nesfîrşit de încet, de parcă se oprise şi încremenise şi el. Ai fi zis că de dimineaţă şi pînă acum trecuse un veac... Oare nu cumva asta era voia lui Dumnezeu, ca el, Egoruşka, împreună cu brişca şi caii să încremenească în văzduhul fierbinte, asemenea dealurilor, şi să rămînă pe veşnicie în locul acela ?

Egoruşka îşi ridică fruntea şi se uită drept înainte, cu ochii înceţoşaţi. Zările liliachii, care pînă atunci rămăseseră nemişcate, începură să tremure şi, împreună cu cerul, să se tragă mai în fund, tîrînd cu ele iarba arsă şi rogozul... O putere necunoscută îl luă pe Egoruşka şi-l purtă, cu o repeziciune ameţitoare, pe urma zărilor liliachii. Şi o dată cu el, porniră în iureş şi arşiţa cea dogorîtoare, şi cîntecul cel tînguitor. Băiatul îşi lăsă din nou capul în piept şi închise ochii.

Cel dintîi se trezi Deniska. Îl pişcase nu ştiu ce, pentru că sări în picioare, se scărpină amarnic la umăr şi bombăni :

— Fire-ai tu afurisită să fii ! Lua-te-ar naiba să te ia !

Apoi se apropie de izvor, îşi potoli setea şi-şi răcori mult timp obrajii. Bălăceala aceea şi plescăitul apei îl treziră pe Egoruşka din amorţeală. Băiatul se uită la faţa udă a vi-

zitiului, plină de stropi și de pistrui mari, care o făceau să pară de marmură, și întrebă :

— Plecăm degrabă ?

Deniska se uită la soare, să vadă cît se ridicase de sus, și răspunse :

— Așa cred !

Își șterse fața cu poala cămășii, apoi, luîndu-și un aer foarte serios, începu să sară într-un picior.

— Ia să vedem, zise, care din doi ajunge mai repede la rogozul de colo, sărind într-un picior ?

Cu toate că era moleșit de căldură și de somn, Egoruşka se luă pe urma lui, sărind și el. Deniska avea aproape douăzeci de ani, era vizitiu de cine știe cînd, se gîndea la însurătoare, și rămăsese copilăros. Îi plăcea nespus de mult să înalțe zmeie, să fugărească porumbeii, să joace arșice, să se ia la întrecere alergînd și să se amestece în jocurile și în certurile copiilor. Era destul să plece stăpînii de acasă sau să se culce, pentru ca Deniska să se apuce de tot felul de năzdrăvănii, să sară într-un picior sau să arunce cu pietre. Un om în toată firea, văzîndu-l cu cîtă plăcere se zbenguia cu copiii, greu s-ar fi putut stăpîni să nu zică : „Ce l-o fi apucat pe găliganul ăsta ?...“ Dar copiii nu se mirau de loc că vizitiul cel cît un munte se amesteca în jocurile lor : „Joace-se cît o vrea, numai să nu se bată !“ Tot așa, nici cățeilor nu li se pare ciudat cînd vreun dulău mare și bun se zbenguie laolaltă cu ei.

Deniska îl întrecu pe Egoruşka și se arătă cît se poate de încîntat. Făcu șiret cu ochiul și, ca să-i dovedească băiatului că era în stare să sară într-un picior oricît, îi propuse să alerge împreună pînă la drum și de acolo înapoi, fără oprire, pînă la brișcă. Însă Egoruşka nu mai primi : obosise, abia mai sufla.

Deodată, Deniska își luă o mutră grozav de serioasă, cum nu-și lua nici atunci cînd îl certa Kuzmiciov sau cînd se repezea la el cu bățul. Ascultă cu luare-aminte, apoi se lăsă încetișor într-un genunchi. Chipul lui arăta și asprime, dar și frică, întocmai ca atunci cînd îți spune cineva o poveste de groază. După aceea își ațintì privirea într-un punct, ridică încet mîna făcută căuș și, trîntindu-se cu burta la pămînt, își repezi palma în iarbă.

— Gata! strigă el biruitor, cu glasul răgușit de emoție, și, ridicîndu-se, vîrî sub nasul lui Egoruşka un cosaș mare.

Închipuindu-și că-i fac plăcere, Egoruşka și Deniska începură să mîngîie cu degetul spinarea lată și verde a cosașului și-i pipăiră mustățile. Deniska prinse apoi o muscă grasă, cu burta plină de sînge de cal, și i-o dădu cosașului care, fără sfială, ca și cum îl cunoștea pe Deniska de cine știe cînd, își puse în mișcare mandibulele lungi, asemeni unei viziere de coif, și mîncă pîntecele muștei. După aceea îi dădură drumul. În clipa următoare, căptușeala trandafirie a aripioarelor lui sclipi în bătaia soarelui, apoi gîngania se lăsă în iarbă și începu să țîrîie. În urmă, îi dădură drumul și muștei care își întinse aripile și, așa fără pîntece cum era, o luă în zbor spre cai.

De sub brișcă se auzi un suspin adînc. Se trezise Kuzmiciov. Își ridică repede capul și-și pironi ochii neliniștiți în depărtările sinilii. După felul cum își trecuse căutătura indiferentă pe deasupra lui Egoruşka și a lui Deniska, se vedea bine că, deși abia se trezise din somn, gîndurile lui erau la lînă și la Varlamov.

— Părinte Hristofor, ia scoală-te, că-i vremea! începu el, îngrijorat. Ai dormit destul. Mă tem că am pus-o de mămăligă cu treburile noastre! Deniska, înhamă caii...

Părintele Hristofor se trezi cu același zîmbet cu care adormise. Somnul îi mototolise obrazul, care părea acum închircit. După ce se spălă și se îmbrăcă, scoase fără grabă din buzunar o psaltire mică și soioasă și, întorcîndu-se cu fața spre răsărit, începu să citească în șoaptă și să-și facă cruce.

— Părinte! zise Kuzmiciov cu dojană în glas. E timpul să plecăm, caii stau înhămați, și dumneata, pe cinstea mea...

— Îndată, îndată... mormăi părintele Hristofor. Trebuie să-mi citesc catismele... Azi încă nu le-am citit.

— Catismele le poți citi și mai pe urmă.

— Ivan Ivanîci, la mine fiecare zi își are rînduiala ei... Altfel nu se poate!

— Nu se supără Dumnezeu numai pentru atîta lucru!

Dar părintele Hristofor rămase încă aproape un sfert de oră neclintit, cu fața întoarsă spre răsărit, mișcînd din buze. Kuzmiciov se frămînta pe loc, ridica din umeri nerăb-

dător şi-i arunca priviri pline de ură. Ceea ce-l scotea mai cu seamă din sărite era că, după fiecare „Slavă ţie", părintele Hristofor trăgea adînc aerul în piept, îşi făcea repede cruce şi zicea de trei ori, tare, ca să se închine şi ceilalţi :

— Aleluia, aleluia, slavă Ţie, Dumnezeule !

În sfîrşit, părintele zîmbi, îşi înălţă ochii la cer şi, vîrîndu-şi psaltirea în buzunar, zise :

— *Fini* !

După cîteva clipe, brişca se porni la drum. Prin faţa călătorilor se perindau aceleaşi privelişti ca şi înainte de prînz, de-ai fi zis că o luaseră îndărăt. Dealurile se pierdeau în depărtările liliachii, de nu puteai să vezi unde se sfîrşeau, iar în urmă rămîneau aceleaşi buruieni, aceleaşi pietre şi aceleaşi mirişti. Aceleaşi ciori şi aceiaşi ulii cu aripi puternice se învîrteau alene pe deasupra stepei. Văzduhul încins şi liniştit părea mai încremenit încă, şi toată natura era cufundată într-o tăcere ca de mormînt... Nici o adiere, nici un zgomot proaspăt şi viu, şi nici un nor pe nicăieri...

Dar iată că soarele începu să coboare spre afinţit. Stepa, dealurile şi văzduhul nu mai puteau suporta apăsarea şi chinul şi, pierzîndu-şi răbdarea, încercau să-şi scuture jugul. Pe neaşteptate, se ivi de după dealuri un nor învolburat, cenuşiu şi tivit cu argint. Schimbă o privire cu stepa ca şi cum ar fi vrut să-i spună : „Uite eu sînt gata" — şi se încruntă. Deodată, în aerul stătut, plesni ceva. Vîjîind şi şuierînd, vîntul se aruncă asupra stepei. Un foşnet de răscoală se rostogoli prin iarbă şi prin bălăriile rămase de anul trecut, iar de-a lungul drumului se înălţară vîrtejuri de praf, care, ducînd cu ele paie, libelule şi pene, o luară în iureş peste şes, adunîndu-se în coloane uriaşe şi negre şi întunecînd soarele. De-a lungul şi de-a latul stepei, ciulinii alergau, sărind şi poticnindu-se. Unul, prins în vîrtej, se răsuci ca o pasăre, se ridică spre cer şi, ajungînd doar un simplu punct negru, dispăru în înălţime. În urma lui plecă încă unul, apoi încă unul, şi Egoruşka văzu doi din ei ciocnindu-se în înălţimile albastre, apoi încleştîndu-se, ca la trîntă dreaptă.

Un spîrcaci se ridica în zbor, chiar din marginea drumului. Aşa cum dădea din aripi şi din coadă, părea, în bătaia soarelui, unul din acei peştişori de tinichea, pe care-i folosesc pescarii drept momeală, sau un fluture de baltă, ale cărui aripi, cînd zboară peste faţa apei, se confundă cu antenele,

de parcă i-ar fi crescut mustăcioare și în față, și la spate, și pe de lături... Tremurînd în văzduh ca o gînganie și jucîndu-și culorile în soare, spîrcaciul se ridică drept în sus, dar, speriat de norul de praf, o luă brusc într-o parte, sclipind încă multă vreme în lumina soarelui...

Tulburat și buimăcit de furtună, pesemne, țîșni din iarbă un cristei. Zbura cu vîntul în spate, nu împotriva lui ca celelalte păsări, și din pricina asta penele i se zbîrliseră de părea cît o găină, ceea ce-i dădea un aer fioros și impunător. Numai ciorile, îmbătrînite în stepă și deprinse cu toanele ei, pluteau liniștite pe deasupra ierbii, sau, fără să-și bată capul cu ceea ce se petrecea în jurul lor, scormoneau nepăsătoare pămîntul tare cu pliscurile lor groase.

Undeva, dincolo de dealuri, se auzi tunînd și îndată se simți o adiere de răcoare. Deniska fluieră vesel și dădu bici cailor. Ținîndu-și pălăriile, părintele Hristofor și Kuzmiciov își îndreptară privirile spre dealuri... Ce bine ar fi să tragă o ploaie!

Încă puțin, și stepa ar fi ieșit biruitoare. Dar o putere nevăzută, copleșitoare, încătușă vîntul și văzduhul, potoli praful, și liniștea se așternu iarăși, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic. Norul se ascunse, dealurile arse se încruntară, văzduhul încremeni supus, și numai nagîții, tulburați, se tînguiau undeva, blestemîndu-și soarta...

Apoi se făcu seară.

III

Din umbra înserării se desprinse o casă mare, cu etaj, cu acoperiș de tablă ruginită și cu ferestrele întunecate. I se zicea han, deși nu avea în jurul ei nici grajduri, nici șoproane. Stătea singură în mijlocul stepei, fără să fie măcar împrejmuită. Doar puțin mai la o parte se deslușea o livadă de vișini, prăpădită, înconjurată cu gard de nuiele, iar sub ferestre cîteva tulpini de floarea-soarelui își aplecau capetele grele, adormite. În livadă cîrîia o morișcă, pusă acolo anume

ca să sperie iepurii. Încolo, nu se auzea şi nu se vedea nimic. În jurul casei nu mai era altceva decît stepa.

Nici nu apucase brişca să oprească în faţa cerdacului că din casă se şi auziră două glasuri bucuroase, unul de bărbat şi altul de femeie. Apoi uşa scîrţîi din ţîţîni şi, aproape în aceeaşi clipă, lîngă brişcă se ivi o făptură deşirată şi slăbănoagă, care dădu din mîini, fluturîndu-şi pulpanele hainei. Era stăpînul hanului, Moisei Moiseici, un bărbat între două vîrste, cu faţa gălbejită şi cu barba mare şi frumoasă, neagră cum e tuşul. Purta o redingotă ponosită, care-i spînzura pe umerii înguşti, ca atîrnată într-un cui, şi de cîte ori plesnea din palme, de bucurie sau de spaimă, pulpanele ei fluturau ca două aripi. Afară de redingotă, Moisei Moiseici, hangiul, mai purta şi o pereche de pantaloni albi şi largi, şi o vestă de catifea, cu floricele roşcate ca nişte ploşniţe uriaşe.

Recunoscînd drumeţii, Moisei Moiseici rămase o clipă încremenit de bucurie, apoi îşi împreună mîinile şi suspină. Pulpanele redingotei începură să fluture, spinarea i se îndoi ca un arc şi un zîmbet îi strîmbă obrazul palid, de parcă apariţia briştii nu ar fi prilejuit numai o plăcere, ci şi o fericire adîncă, aproape ca o durere.

— Doamne, Dumnezeule ! începu el cu glas subţirel şi cîntat. Respira greu şi se învîrtea pe loc, împiedicîndu-şi oaspeţii să coboare din brişcă. Ce zi mare pentru mine, ce zi fericită ! Doamne, oare ce trebuie să fac ? Ivan Ivanîci ! Părintele Hristofor ! Şi ia te uită ce cuconaş frumuşel şade pe capră, aşa să mă bată Dumnezeu ! Ei, Doamne, dar ce-i cu mine ? Stau colea şi nu-mi poftesc oaspeţii în casă ! Poftiţi vă rog, poftiţi, faceţi-mi onoarea ! Lăsaţi, lăsaţi, duc eu bagajele... Doamne, Dumnezeule !

După ce cotrobăi prin brişcă şi-i ajută pe oaspeţi să coboare, Moisei Moiseici se întoarse fără veste şi strigă, cu un glas atît de sălbatic şi de sugrumat, de parcă se îneca şi cerea ajutor :

— Solomon ! Solomon !

— Solomon ! Solomon ! repetă în casă, ca un ecou, un glas de femeie.

Uşa scîrţîi din nou şi în prag se ivi un evreu tînăr, mic de statură, roşcat, cu nasul mare ca un plisc de pasăre şi cu chelie în creştetul capului cu păr aspru şi creţ. Avea pe el o hăinuţă bearcă grozav de jerpelită, cu pulpane rotunjite

şi cu mîneci scurte, şi o pereche de pantaloni tot scurţi, ceea ce-l făcea şi pe el să pară scurt şi ciuntit, ca un fel de găină jumulită. Acesta era Solomon, fratele lui Moisei Moiseici. Fără să-i salute pe oaspeţi, zîmbind doar ciudat, Solomon se apropie în tăcere de brişcă.

— A venit Ivan Ivanîci şi părintele Hristofor! îl vesti Moisei Moiseici, cu un glas de parcă se temea că n-o să fie crezut. *Oi, vei,* asta-i curată minune să ne pice la casă nişte oameni de treabă! Hai, ce stai? Ia bagajele, Solomon! Poftiţi, dragii mei oaspeţi!

Puţin mai tîrziu, Kuzmiciov, părintele Hristofor şi Egoruşka stăteau într-o încăpere mare, întunecoasă şi goală, la o masă veche de stejar. Masa părea stingheră, deoarece, afară de ea, în odaie nu mai era decît o canapea lată, cu muşamaua găurită şi trei scaune, cărora nu oricine ar fi îndrăznit să le zică aşa. Păreau mai curînd trei jalnice caricaturi de scaune: îmbrăcate într-o muşama care de mult îşi trăise traiul, spătarele lor erau atît de nefiresc lăsate pe spate, încît aduceau mai mult cu nişte săniuţe de copii. Cine ar putea înţelege ce o fi fost în mintea tîmplarului necunoscut care îndoise aşa de tare spătarele? Îţi venea să crezi că le încovoiase vreun atlet care trecuse pe acolo, ca să-şi arate puterea şi că, încercînd să le îndrepte, le îndoise şi mai rău. Odaia era mohorîtă, cu pereţii cenuşii, cu tavanul şi cornişele înnegrite de fum şi cu podeaua plină de crăpături şi de găuri misterioase, de-ţi venea să crezi că le făcuse acelaşi atlet, cu tocul. Într-un cuvînt, aveai impresia că dacă s-ar aprinde zece lămpi, în odaie ar fi tot atît de întuneric. Pe pereţi, ca şi la ferestre, nu se vedea nimic care să semene a podoabă. Adică, nu: pe un perete atîrna o ramă de lemn, afumată şi ea, cu un brevet purtînd stema imperială, iar pe altul, o ramă la fel, cu o gravură sub care stătea scris: „Nepăsarea oamenilor". Dar nu puteai să înţelegi faţă de cine îşi arătau oamenii nepăsarea lor, atît era de înnegrită de vreme şi atît de nenumărate erau urmele pe care le lăsaseră muştele pe ea. În încăpere stăruia un aer închis şi acru. Chiar şi după ce îşi instalase oaspeţii în odaie, Moisei Moiseici făcea mereu temenele, îşi împreuna mîinile, se frîngea din şale şi scotea strigăte de bucurie. I se părea lui că trebuie neapărat să le facă toate astea, ca să se arate cît mai politicos şi mai prietenos faţă de noii sosiţi.

— Cînd au trecut pe aici căruțele noastre ? îl întrebă Kuzmiciov.

— Apoi o parte au trecut dis-de-dimineață, iar o parte au poposit aici la amiază și au plecat spre seară.

— Așa... Dar Varlamov n-a trecut și el ?

— Nu, Ivan Ivanîci. Numai Grigori Egorîci, vechilul lui, a trecut ieri dimineață. Zicea că stăpînu-său a plecat la molocan [1].

— Bun... Asta înseamnă că o să ajungem repede căruțele din urmă, și după aceea o să ne repezim și noi pînă la molocan.

— Pentru Dumnezeu, Ivan Ivanîci ! făcu Moisei Moiseici speriat, împreunîndu-și mîinile. Cum o să plecați noaptea ? Stați să mîncați și vă odihniți la noi, iar mîine dimineață, dacă o vrea Dumnezeu, o să plecați și o să ajungeți din urmă pe cine vă poftește inima !

— N-avem timp, n-avem timp... Nu te supăra, Moisei Moiseici, altă dată poate, dar acum n-avem timp. Stăm un sfert de ceas și plecăm. De dormit, o să dormim la molocan.

— Numai un sfert de ceas ! țipă Moisei Moiseci pițigăiat. Dar, pentru Dumnezeu, Ivan Ivanîci ! O să mă siliți să vă ascund pălăriile și să pun lacăt pe ușă ! Măcar să luați ceva în gură și să beți un ceai.

— N-avem timp pentru ospățuri ! îi răspunse Kuzmiciov.

Moisei Moiseici își lăsă capul pe umăr, își îndoi genunchii, întinse înainte mîinile cu palmele desfăcute, ca și cum voia să se apere de lovituri, și începu să se roage cu un zîmbet mieros și chinuit :

— Ivan Ivanîci ! Părinte Hristofoare ! Fiți buni și luați măcar un ceai ! Sînt eu un om chiar atît de păcătos, încît nă nu puteți lua un ceai la mine ? Ivan Ivanîci !

— Un ceai am putea lua, oftă împăciuitor părintele Hristofor. Asta nu poate să ne întîrzie cine știe cît.

— Bine, fie ! se învoi și Kuzmiciov.

[1] *Molocani*, sectă religioasă, apărută în Rusia prin secolul al XVIII-lea. Propovăduia „perfecționarea morală" și nu recunoștea ritualul bisericesc.

Moisei Moiseici tresări, slobozi un țipăt de bucurie și scuturîndu-se, de parcă chiar atunci ar fi ieșit din apă rece și ar fi dat de căldură, se repezi la ușă și strigă, cu același glas sălbatic și sugrumat cu care îl strigase adineauri pe Solomon :

— Roza ! Roza ! Trimite samovarul !

Peste cîteva clipe ușa se deschise și în odaie intră Solomon, cu o tavă mare în mîini. În timp ce așeza tava pe masă, se uita cu un zîmbet batjocoritor și ciudat, undeva, într-o parte. Acum, la lumina lămpii, puteai să vezi lămurit zîmbetul acela, care părea că răsfrînge diferite sentimente, dar mai cu seamă disprețul față. Ai fi zis că se gîndea la ceva foarte hazliu, dar că în același timp ura și disprețuia pe cineva, că se bucura în taină de nu știu ce și că aștepta momentul prielnic să înțepe pe cineva cu ironia lui, ca să izbucnească apoi în hohote de rîs. Și nasul lui nesfîrșit de lung, și buzele lui groase, și ochii vicleni și bulbucați, toate păreau că abia se țin să nu izbucnească în rîs. Kuzmiciov se uită la el, zîmbi și-l întrebă :

— Ascultă, Solomon, de ce n-ai venit și vara asta la noi la iarmaroc, s-o faci pe ovreiul ?

Cu vreo doi ani în urmă — asta o ținea bine minte și Egoruška — într-una din barăcile iarmarocului din orășelul N., Solomon avusese mare succes, povestind scene din viața evreilor. Solomon parcă nici nu auzi întrebarea, nu răspunse nimic și ieși din odaie, dar se întoarse imediat aducînd samovarul.

După ce-și termină treburile prin jurul mesei, se trase mai la o parte, își încrucișă brațele pe piept, își scoase un picior înainte și-și ațintì privirea batjocoritoare asupra părintelui Hristofor. În atitudinea lui provocatoare, plină de trufie și dispreț, era în același timp ceva și nespus de jalnic, dar și vrednic de rîs, deoarece cu cît căuta să pară mai impunător, cu atît te izbeau mai mult pantalonii lui scurți, hăinuța bearcă, nasul lung de caricatură și întreaga lui înfățișare de găină jumulită.

Moisei Moiseici își aduse din odaia de alături un scăunaș și se așeză la oarecare distanță de masă.

— Poftă bună ! Mîncați, vă rog ! începu el, așa, ca să le țină oaspeților de urît. Mîncați sănătoși ! Sînteți scumpi la vedere, tare scumpi. Iaca, pe părintele Hristofor nu l-am

mai văzut de cinci ani. Dar oare de ce nu vrea nimeni să-mi spună al cui e cuconaşul ăsta, frumuşelul ? întrebă el uitîndu-se cu duioşie la Egoruşka.

— E băiatul sorei mele, Olga Ivanovna, îi răspunse Kuzmiciov.

— Şi unde merge, mă rog ?

— La învăţătură. Îl dăm la liceu.

Din politeţe, Moisei Moiseici îşi arătă mirarea, dînd din cap cu înţeles.

— Asta-i foarte frumos ! zise el, ameninţînd cu degetul samovarul. Asta-i foarte frumos ! După ce ai să mîntui mata liceul, ai să ajungi aşa un domn mare, încît toţi avem să stăm cu căciula în mînă în faţa dumitale. Şi ai să fii aşa un bărbat deştept şi bogat şi ai să cauţi să ajungi departe, şi mămica matale are să se bucure... Da, asta-i foarte frumos !

Tăcu o clipă, îşi trecu palmele peste genunchi şi urmă pe jumătate glumeţ, pe jumătate respectuos :

— Să nu vă fie cu supărare, părinte Hristofor, dar am de gînd să trimit o jalbă la arhiereu, să mă plîng că luaţi pîinea de la gura negustorilor. Da, am să iau o coală de hîrtie cu timbru şi am să scriu aşa, că părintele Hristofor n-are bani destui şi de aceea s-a apucat să facă negustorie cu lîna...

— Închipuieşte-ţi că mi-a abătut şi mie, la bătrîneţe, să mă apuc de negustorie... îi răspunse părintele Hristofor şi începu să rîdă. Din tagma popilor, am trecut în tagma negustorilor. În loc să stau liniştit acasă şi să mă închin lui Dumnezeu, alerg pe drumuri ca un faraon în carul lui... Ce vrei, deşertăciunea omenească !...

— În schimb, aveţi să vă umpleţi de bani !

— Ţi-ai găsit ! N-am să mă aleg cu nimic. Marfa nu e a mea, e a ginerelui meu Mihailo.

— Atunci de ce nu merge el s-o vîndă ?

— Uite-aşa !... Încă nu i s-a uscat caşul la gură. De cumpărat s-a priceput să cumpere lîna, dar de vîndut n-a fost în stare s-o vîndă. E prea tînăr. Şi-a băgat toţi banii în marfă, a vrut să se îmbogăţească şi să facă pe grozavul ! A încercat el s-o vîndă, a umblat încoace, a umblat încolo, dar nu i-a dat nimeni nici măcar preţul cu care-a luat-o. Un an întreg s-a zbătut băiatul şi în cele din urmă a venit la mine :

„Tătucă, zice, vinde-mi dumneata lîna, fă-mi acest bine, că eu nu mă pricep de loc la treburi de astea!" Uite-așa. Cum dă de greu, cum fuge la tata. Altfel însă, poate și fără el. Cînd i s-a năzărit să cumpere lîna, nu m-a întrebat, dar cum a dat de bucluc, fuga la mine. Și parcă eu aș putea să fac ceva, dacă n-ar fi Ivan Ivanîci? Eh, mare bătaie de cap cu copiii ăștia!

— Mie-mi spuneți! oftă Moisei Moiseici. Îți scot peri albi, nu alta! Iaca, eu am șase. Pe unul trebuie să-l înveți carte, pe altul să-l cauți, că-i bolnav, pe celălalt să-l porți în brațe... Iar cînd cresc mari, apoi îți dau și mai multă bătaie de cap. Și asta nu-i de azi ori de ieri, că și în vremurile biblice tot așa era. Cît au fost mai mici copiii lui Iacov, Iacov a plîns, iar cînd au crescut mari, a plîns și mai amarnic.

— Așa-i... încuviință părintele Hristofor, uitîndu-se pe gînduri la paharul de ceai. Eu unul n-am de ce mă plînge. Am ajuns la capătul zilelor mele și să dea Dumnezeu la fiecare o viață ca a mea... Mi-am măritat fetele cu oameni cumsecade, pe băieți i-am îndrumat pe calea cea bună, se cheamă că mi-am făcut datoria. Acuma-s slobod, pot să mă duc unde poftesc. Trăiesc bătrînește, în bună înțelegere cu preoteasa, mănînc, beau, dorm, mă bucur de nepoți și mă rog lui Dumnezeu. Mai mult decît atît nu-mi trebuie. Mă simt ca în sînul lui Avraam și nu-mi pasă de nimeni. De cînd mă știu, necazuri n-am avut și dacă, să zicem, m-ar întreba acuma țarul: „Ce nevoie ai? Ce-ți dorește inima?" Eu i-aș răspunde: „N-am nevoie de nimic! Am tot ce-mi trebuie și slavă Domnului, toate îmi merg în plin." În tot tîrgul nu-i om mai fericit ca mine. Atîta doar, că am multe păcate. Cu toate că, la drept vorbind, numai Dumnezeu e fără de păcat. Nu-i așa?

— Așa-i, fără îndoială!

— Acuma, se înțelege, dinți nu mai am de loc și mă dor, de bătrînețe, cînd șalele, cînd una, cînd alta... mă mai chinuiește și astma și celelalte... Bolesc cam des, mi s-a șubrezit cheresteaua. Ce vrei, am în urma mea o viață de om, asta nu-i glumă! Am trecut de șaptezeci de ani. Și pe urmă vorba ceea, parcă omul trebuie musai să ajungă la o sută de ani bătuți pe muche?

Deodată părintele Hristofor își aduse aminte de ceva, izbucni de rîs în pahar și se înecă. Politicos, Moisei Moiseici începu și el să rîdă și să tușească.

— Să vedeți poznă! începu părintele Hristofor, dînd din mînă. Într-o zi, vine la noi feciorul meu cel mai mare, Gavrilo, care-i doctor de zemstvă în gubernia Cernigov... Bun... „Uite ce-i, zic eu, am astmă, am și asta, și ceilaltă... Ești doctor, ia vezi ce-i cu taică-tău!" M-a dezbrăcat îndată, m-a ciocănit, m-a ascultat, m-a sucit și la urmă mi-a spus: „Dumneata, tată, ar trebui să faci un tratament cu aer comprimat".

Părintele Hristofor izbucni într-un rîs cu sughițuri și rîse pînă-i dădură lacrimile. Apoi se ridică și urmă:

— Eu i-am răspuns: „Ia mai dă-l încolo de aer comprimat!" și iarăși izbucni în hohote, dînd din mîini. Dă-l încolo de aer comprimat!

Moisei Moiseici se ridică și el și, ținîndu-se cu mîinile de pîntece, se porni să rîdă subțirel, de parcă schelălăia o javră.

— Dă-l încolo de aer comprimat! repetă în hohote părintele Hristofor.

Moisei Moiseici o luă cu două tonuri mai sus și rîse așa de nebunește, încît abia se mai ținea pe picioare.

— Mor, Doamne!... suspina el printre sughițuri. Lăsați-mă să-mi trag sufletul... M-ați făcut să mor de rîs...

Rîdea și vorbea, dar în același timp arunca priviri înfricoșate și bănuitoare spre Solomon, care rămăsese în aceeași poziție, zîmbind. Judecînd după ochii și după zîmbetul lui, Solomon arăta a fi plin de ură și dispreț, dar ura și disprețul se potriveau așa de puțin cu înfățișarea lui de găină jumulită, încît Egoruška se gîndi că tînărul își luase dinadins aerul acela provocator și încruntat, ca s-o facă pe măscăriciul și să înveselească pe scumpii săi oaspeți.

După ce bău în tăcere vreo șase pahare de ceai, Kuzmiciov curăți locul de pe masă din fața lui, luă săculețul pe care și-l pusese sub cap cît dormise lîngă brișcă, îi dezlegă sfoara de la gură și-l răsturnă. Pe masă se împrăștiară pachete de bumăști.

— Părinte Hristofoare, cît mai stăm aici, hai să ne numărăm banii, zise negustorul.

Văzînd atîta bănet, Moisei Moiseici se simţi stingherit şi, ridicîndu-se, ca un om bine crescut care nu ţine să afle tainele altora, ieşi din odaie în vîrful picioarelor, bălăbănindu-şi braţele. Solomon însă nu se clinti din loc.

— Cîte hîrtii sînt în pachetele de cîte-o rublă ? întrebă părintele Hristofor.

— Cincizeci... În cele de trei ruble, cîte nouăzeci. Bumăştile de douăzeci şi cinci şi de o sută sînt în pachete de cîte-o mie de ruble. Numără dumneata şapte mii opt sute pentru Varlamov, că eu număr pentru Gusevici. Bagă de seamă să nu greşeşti...

Egoruşka nu văzuse de cînd era pe lume o grămadă de bani ca aceea de pe masă. Trebuie să fi fost grozav de mulţi, pentru că pachetul de şapte mii opt sute de ruble, pe care părintele Hristofor îl puse la o parte pentru Varlamov, părea mic de tot alături de toată grămada aceea. În altă împrejurare, atîta bănet poate că l-ar fi speriat şi l-ar fi făcut să se întrebe cîţi covrigi, cîţi cozonaci şi cîte plăcinte cu mac şi-ar putea cumpăra cu ei. Însă acum se uita cu nepăsare la vrafurile de hîrtii de pe masă, strîmbînd din nas la mirosul scîrbos de mere putrede şi de gaz pe care-l răspîndeau. Drumul şi hurducăturile briştii îl dăduseră gata, şi oboseala îl îmbia la somn. Capul îi cădea pe piept, ochii i se lipeau şi gîndurile i se încîlceau. Dacă i s-ar fi îngăduit, bucuros şi-ar fi culcat capul pe masă, ar fi închis ochii, să nu mai vadă lampa şi degetele care umblau prin grămada de bani, şi şi-ar fi lăsat gîndurile adormite şi moleşite să se încurce de-a binelea. Făcea în tot chipul să nu adoarmă, şi lumina lămpii, paharele cu ceai şi degetele care numărau banii se înmulţeau, samovarul se clătina, iar mirosul de mere putrede era şi mai pătrunzător, şi mai scîrbos.

— Of, banii, banii ! oftă părintele Hristofor, zîmbind. Mare pacoste cu ei ! În vremea asta, nici vorbă că Mihailo al meu doarme dus şi visează că-i aduc o grămadă de bani, cît asta de mare.

— Mihailo Timofeici al dumitale nu se pricepe de loc la afaceri, zise Kuzmiciov cu glasul pe jumătate. S-a apucat de treburi care nu-s de nasul lui. În schimb, dumneata ai şi pricepere, şi judecată. De aceea, cum ţi-am mai spus, vinde-mi mie lîna şi întoarce-te liniştit acasă. Îţi dau cîte cincizeci de

copeici pe deasupra, şi asta numai din respect faţă de sfinţia-ta.

— Nu pot, Ivan Ivanîci, oftă părintele Hristofor. Îţi mulţumesc pentru bunătate... Bineînţeles că, dacă ar fi după mine, n-aş pregeta o clipă. Dar ştii bine că marfa nu-i a mea...

Moisei Moiseici intră în vîrful picioarelor. Încercînd, din delicateţe, să nu se uite la grămada de bani, se apropie pe furiş de Egoruşka şi-l trase de rubaşcă.

— Hai cu mine, cuconaşule, îi şopti el. Am să-ţi arăt un urs. Vai, ce urs rău şi fioros !

Pe jumătate adormit, Egoruşka se ridică de la masă şi, abia tîrîndu-şi picioarele, se luă după Moisei Moiseici, să vadă ursul. Intrară într-o odăiţă, în care, înainte de a vedea ceva, i se tăie răsuflarea de mirosul acru şi stătut, mult mai greu decît în odaia cea mare şi care, fără îndoială, de acolo se împrăştia în toată casa. O jumătate din odăiţă era prinsă de un pat mare acoperit cu o plapumă soioasă, iar cealaltă de un scrin şi grămezi de boarfe de tot felul, de la fuste scrobite pînă la pantalonaşi cu bretele. Pe scrin ardea o lumînare de seu.

În locul ursului promis, Egoruşka văzu o evreică mătăhăloasă, neînchipuit de grasă, cu părul despletit, într-o rochie de barchet roşu cu picăţele negre. Abia avea unde să se întoarcă în locul strîmt dintre pat şi scrin şi gemea lung, de parcă o dureau măselele. Cînd îl văzu pe Egoruşka, femeia îşi luă o mutră plîngăreaţă, gemu din nou şi, înainte ca băiatul să se fi putut dumeri, îi duse la gură o bucată de pîine unsă cu miere.

— Mănîncă, puiule, mănîncă ! îi zise ea. Dacă nu-i mama lîngă mata, n-are cine să-ţi dea să mănînci. Hai, mănîncă !

Egoruşka începu să mănînce, cu toate că, după acadelele şi plăcintele cu mac pe care le mînca în fiecare zi acasă, nu găsea că mierea aceea, amestecată cu ceară şi cu aripioare de albine, e cine ştie ce bunătate. În timp ce mînca, Moisei Moiseici şi nevastă-sa se uitau la el şi oftau.

— Unde mergi mata, puiule ? îl întrebă femeia.

— La liceu, îi răspunse Egoruşka.

— Cîţi copii are mama dumitale ?

— Nu mă are decît pe mine.

— Of !... suspină femeia ridicîndu-şi ochii la cer. Săraca mamă, săraca mamă ! Are să-ţi ducă dorul şi are să plîngă. Iaca, la anul îl dăm şi noi la învăţătură pe Naum al nostru. Of !

— Of, Naum, Naum ! oftă şi Moisei Moiseici, iar pielea de pe obrazul palid începu să-i tremure. Cînd mă gîndesc cît îi de bolnav !

Plapuma soioasă începu să se mişte şi de sub ea se ivi un cap de copil cu părul creţ, pe un gît foarte subţire. Doi ochi negri sclipiră şi se opriră, plini de curiozitate, asupra lui Egoruşka. Moisei Moiseici şi nevastă-sa, fără să înceteze de a ofta, se apropiară de scrin şi începură să se sfătuiască pe evreieşte. Moisei Moiseici vorbea în şoaptă, cu glas gros, şi din evreiasca lui nu se auzea decît un neîntrerupt „hal-hal-hal-hal..." în timp ce nevastă-sa îi răspundea cu un piuit subţire, de curcă, ceva ca un „tu-tu-tu-tu..." În timp ce părinţii se sfătuiau aşa, de sub plapuma cea soioasă se mai ivi un căpşor creţ, pe un gît tot atît de subţire, apoi al treilea, apoi al patrulea... Dacă Egoruşka ar fi fost înzestrat cu mai multă imaginaţie, şi-ar fi putut închipui că sub plapumă zăcea o hidră cu o sută de capete.

— Hal-hal-hal-hal... îi dădea înainte Moisei Moiseici.

— Tu-tu-tu-tu... îi răspundea nevastă-sa.

După ce terminară sfatul, femeia se aplecă spre scrin oftînd adînc, desfăcu o cîrpă verde şi scoase din ea o turtă dulce mare, în chip de inimă.

— Ia, puiule, zise ea, întinzîndu-i lui Egoruşka turta dulce. Că de, acuma nu-i mama lîngă mata şi n-are cine să-ţi facă şi matale o bucurie...

Egoruşka vîrî turta dulce în buzunar şi se trase de-a-ndaratelea spre uşă. Nu se mai simţea în stare să respire aerul acela acru şi închis, în care trăiau gazdele. După ce se întoarse în odaia cea mare, se cuibări pe divan şi se lăsă în voia gîndurilor.

Chiar atunci Kuzmiciov terminase numărătoarea banilor şi-i îndesa la loc în săculeţul cel murdar, cu atîta nepăsare şi lipsă de respect, de parcă nu erau bani, ci nişte biete hîrtii, bune de aruncat la coş.

Părintele Hristofor vorbea cu Solomon.

— Ei, cum îţi merg treburile, înţeleptule Solomon ? îl întrebă, căscînd şi făcîndu-şi semnul crucii peste gură.

— Despre care treburi mă întrebaţi ? îi răspunse Solomon tot cu o întrebare, săgetîndu-l cu o privire veninoasă, ca şi cum părintele ar fi vrut să aducă vorba de o crimă.

— Aşa, în general... Ce mai faci ?

— Ce fac ? repetă Solomn întrebarea şi ridică din umeri. Fac şi eu ce face toată lumea... Iaca, după cum vedeţi, sînt lacheu. Eu îs lacheul fratelui meu, fratele meu e lacheul călătorilor, călătorii îs lacheii lui Varlamov, şi dacă eu aş avea vreo zece milioane, Varlamov ar fi lacheul meu !

— Şi pentru ce ar fi lacheul tău ?

— Pentru ce ? Pentru că nu este pe lume boier sau milionar care, pentru o copeică mai mult, să nu lingă mîna unui păcătos de ovrei. Acuma nu-s decît un ovrei păcătos şi calic, la care toată lumea se uită ca la un cîine. Dar ia să am eu bani, să vezi cum s-ar ploconi Varlamov în faţa mea, aşa cum se ploconeşte Moisei în faţa dumneavoastră.

Părintele Hristofor şi Kuzmiciov se uitară unul la altul. Nici unul din ei nu prinsese înţelesul vorbelor lui Solomon. Kuzmiciov îi aruncă o privire aspră şi îngheţată, apoi îl întrebă :

— Cum poţi tu să te crezi deopotrivă cu unul ca Varlamov, măi prostule ?

— Nu-s eu chiar aşa de prost, ca să mă cred deopotrivă cu Varlamov, răspunse Solomon, măsurîndu-i pe cei doi cu o privire batjocoritoare. Cu toate că Varlamov e rus, în sufletul lui e tot un ovrei păcătos ; pentru el viaţa nu înseamnă decît bani şi iar bani. Pe cînd eu mi-am ars bănişorii în sobă. Nu-mi trebuie nici bani, nici pămînt, nici oi, şi nu vreau să tremure oamenii de frică în faţa mea şi să-şi scoată căciula, cînd mă văd trecînd. Asta înseamnă că eu îs mai deştept decît Varlamov al dumneavoastră şi că semăn mai mult a om.

Mai tîrziu, prin somnul care-l doborîse, Egoruşka îl auzi pe Solomon vorbind despre evrei, repede, cu glas hîrîit şi răguşit, încărcat de ura care-l înăbuşea. La început vorbi corect rusește, apoi luă accentul exagerat al acelora care spun anecdote din viaţa evreilor, aşa cum făcuse pe vremuri, la iarmaroc.

— Stai oleacă... îl întrerupse părintele Hristofor. Dacă nu-ţi place credinţa ta, n-ai decît s-o schimbi. Dar e păcat

să rîzi de ea : cel ce-şi bate joc de credinţa lui, e cel mai de prejos dintre oameni.

— Dumneavoastră nu înţelegeţi nimic ! îi tăie vorba, grosolan, Solomon. Ce spun eu, şi ce înţelegeţi dumneavoastră !...

— Iaca, se vede cît de colo că eşti om fără judecată, oftă părintele Hristofor. Eu te învăţ de bine, aşa cum mă taie capul, şi tu te superi. Te iau cu binişorul, ca un bătrîn ce sînt, şi tu sari cu gura la mine, ca un curcan : bla-bla-bla ! Sucit om mai eşti, pe cinstea mea...

Chiar în clipa aceea intră Moisei Moiseici. Îi învălui într-o privire neliniştită, întîi pe Solomon, apoi pe oaspeţi, şi pielea de pe obraji începu iarăşi să-i tremure nervos. Egoruşka scutură din cap şi se uită în jurul lui. O clipă, zări faţa lui Solomon, chiar cînd stătea întoarsă pe trei sferturi către el şi cînd umbra nasului lung îi tăia în două obrazul stîng. Zîmbetul batjocoritor, umbra nasului, ochii aprinşi cu sclipiri de dispreţ, aerul provocator şi toată înfăţişarea lui de pasăre jumulită, care parcă se dubla şi juca înaintea ochilor băiatului, îl făceau să semene mai curînd cu diavolul, aşa cum ţi se arată uneori în vis, decît cu un măscărici.

— Moisei Moiseici, îmi vine a crede că în frăţiorul dumitale, Domnul să-l aibă în pază, sălăşluieşte necuratul ! zise părintele Hristofor zîmbind. N-ar fi rău să-i găseşti vreun rost, ori să-l însori... Parcă nici nu-i om, Doamne fereşte...

Kuzmiciov stătea încruntat şi furios. Moisei Moiseici se uită din nou, neliniştit şi iscoditor, întîi la frate-său, apoi la oaspeţi.

— Ieşi afară ! se răsti el, aspru, la Solomon. Ieşi afară !

Şi mai adăugă nu ştiu ce pe evreieşte. Solomon izbucni într-un rîs întretăiat şi ieşi.

— Dar ce s-a întîmplat, mă rog ? îl întrebă Moisei Moiseici, speriat, pe părintele Hristofor.

— A cam întrecut măsura, îi răspunse Kuzmiciov. E obraznic şi încrezut.

— Mi-am închipuit eu ! făcu Moisei Moiseici înspăimîntat, împreunîndu-şi mîinile. Doamne, Dumnezeule ! Doamne, Dumnezeule ! se tîngui el, aproape în şoaptă. Dar iertaţi-l, vă rog, şi nu vă supăraţi. Doamne, Dumnezeule ! Doamne, Dumnezeule ! Aşa un om ca el nici n-am mai văzut ! Mi-e

frate drept, dar, afară de necazuri, nimica n-am avut de la el. Ce vreți, îi...

Și Moisei Moiseici își învîrti degetul în dreptul frunții, apoi urmă :

— Nu-i în toate mințile, asta-i... e un om pierdut. Drept să vă spun, nu știu ce să mă mai fac cu el. Nu ține la nimeni... Își bate joc de toată lumea, vorbește numai prostii și caută să înțepe pe fiecare. N-aveți să mă credeți, dar într-un rînd a venit la noi Varlamov, și Solomon i-a spus în față așa niște vorbe urîte, că omul, nici una, nici două, ne-a ars cîte-un bici și mie, și lui... Ei, da' de ce și mie ? Eu cu ce i-am greșit ? Dacă i-a luat Dumnezeu mințile, înseamnă că așa a fost voia lui, da' eu ce vină am ?

Trecuseră cam zece minute, și Moisei Moiseici tot mai ofta și tot se mai tînguia cu glas domol :

— Nu doarme noaptea, se gîndește, se gîndește și iar se gîndește. Și numai Dumnezeu știe la ce s-o fi gîndind. Dacă te apropii atunci de el, se supără și începe să rîdă. Nici la mine nu ține... Și nu vrea să aibă nimic. Cînd a murit tata, ne-a lăsat la fiecare cîte șase mii de ruble. Eu mi-am cumpărat hanul, m-am însurat și am făcut copii, iar el și-a vîrît banii în sobă și le-a dat foc. Păcat, mare păcat ! De ce trebuia să-i ardă ? Dacă nu-i trebuiau banii, n-avea decît să mi-i dea mie. Da' de ce să-i ardă ?

Deodată ușa scîrții și podeaua se cutremură sub pașii cuiva. Egoruška simți o adiere ușoară de vînt și i se păru că o pasăre mare și neagră a trecut fîlfîind din aripi chiar prin dreptul lui. Deschise ochii... Unchiul stătea lîngă divan, cu săculețul în brațe, gata de plecare. Părintele Hristofor, ținîndu-și pălăria cu borurile late într-o mînă, saluta pe cineva, dar nu cu zîmbetul lui obișnuit, blînd și duios, ci cu un aer plin de respect, nefiresc, care nu-l prindea de loc. Iar Moisei Moiseici făcea niște temenele atît de adînci, de-ai fi gîndit că trupul i se frînsese în trei și că omul încerca în tot chipul să nu se desfacă în bucăți. Numai Solomon stătea nepăsător într-un colț și zîmbea mereu cu dispreț, ținîndu-și mîinile încrucișate pe piept.

— S-avem iertare, luminăția-voastră, la noi nu-i chiar așa de curat, se tînguia Moisei Moiseici, zîmbind chinuit și mieros, fără să-i mai ia în seamă nici pe Kuzmiciov și nici pe părintele Hristofor, dar legănîndu-și mereu trupul,

de frică să nu i se risipească în bucăți. Nu sîntem decît niște oameni simpli, luminăția-voastră !

Egoruşka se frecă la ochi. Într-adevăr, în mijlocul odăii stătea o „luminăție", întruchipată într-o femeie tînără și foarte frumoasă, plinuță, cu rochie neagră și cu pălărie de pai pe cap. De cum o văzu, înainte chiar de a-i desluși bine trăsăturile, lui Egoruşka îi veni în minte plopul cel înalt și singuratic, pe care-l văzuse în dimineața aceea pe culmea dealului.

— Varlamov n-a fost azi pe aici ? întrebă străina.

— Nu, luminăția-voastră ! îi răspunse Moisei Moiseici.

— Dacă îl vezi mîine, roagă-l să treacă pe la mine.

Deodată, cu totul pe neașteptate, Egoruşka văzu, doar la doi centimetri de el, o pereche de sprîncene negre și catifelate, doi ochi mari, căprui și un obraz neted cu gropițe, din care, ca razele de soare, se împrăștia peste toată fața un surîs strălucitor. În același timp, simți cum îl învăluie un parfum care îl îmbăta.

— Ce băiețel frumos ! zise străina. Al cui e ?... Kazimir Mihailovici, ia uite ce copil drăguț ! O, dar doarme ! Dolofanule, frumușelule !

Și străina îl sărută apăsat pe amîndoi obrajii. Băiatul zîmbi și, închipuindu-și că visează, închise ochii. Ușa scîrțîi din nou și se auziră pași grăbiți : cineva intră, apoi ieși.

— Egoruşka ! Egoruşka ! se auziră șoptind două glasuri groase. Scoală, că plecăm.

Nu știu cine — Deniska parcă — îl ridică în picioare și-l luă de mînă. Cînd să plece, deschise puțin ochii și se mai uită o dată la cucoana cea frumoasă în rochie neagră, care-l sărutase. Stătea în mijlocul odăii și se uita la el cum pleacă, zîmbindu-i și dînd din cap cu prietenie. Aproape de ușă zări un bărbat frumos, oacheș și bine legat, cu gambetă și cu jambiere de piele. După toate semnele, era tovarășul de drum al străinei celei frumoase.

— Prr ! se auzi în curte.

Afară, în fața ușii, Egoruşka văzu o caleașcă scumpă nou-nouță, la care erau înhămați doi cai negri. Pe capră stătea un vizitiu în livrea, cu un bici lung în mînă. Numai Solomon ieși să-i petreacă la plecare. Fața lui era schimonosită : abia se ținea să nu izbucnească în hohote. Dacă te uitai

la ochii lui, vedeai că arde de nerăbdare să-i vadă plecați, ca să poată rîde de ei în voie.

— Asta-i contesa Draniţkaia, şopti părintele Hristofor, urcîndu-se în brişcă.

— Da, contesa Draniţkaia, repetă Kuzmiciov, tot în şoaptă.

Se vede că impresia lăsată de sosirea contesei fusese foarte puternică, deoarece pînă şi Deniska vorbea în şoaptă, şi nu se hotărî să strige şi să dea bici cailor decît după ce brişca făcuse cam un sfert de verstă, şi cînd, departe în urmă, acolo unde era hanul, nu se mai vedea decît o luminiţă şovăitoare.

IV

Cine era, la urma urmei, acel misterios şi mult căutat Varlamov, despre care se vorbea aşa de mult, pe care Solomon îl disprețuia, dar de care pînă şi contesa cea frumoasă avea nevoie? Stînd pe capră alături de Deniska şi încă somnoros, Egoruşka se gîndea la el. Nu-l văzuse niciodată, dar auzind atît de des pomenindu-i-se numele, şi-l închipuise de multe ori în mintea lui. Ştia că Varlamov are cîteva zeci de mii de deseatine de pămînt, aproape o sută de mii de oi şi foarte mulţi bani. Despre viaţa şi ocupaţiile lui, Egoruşka ştia doar că „se învîrtea mereu pe meleagurile acelea" şi că toată lumea alerga după el.

Şi despre contesa Draniţkaia auzise de multe ori vorbindu-se în casă. Şi ea avea cîteva zeci de mii de deseatine de pămînt, oi multe, o crescătorie de cai şi bani cu nemiluita. Dar nu „se învîrtea" prin ţinut, îşi ducea viaţa la conacul ei bogat despre care şi cunoştinţele, şi Ivan Ivanîci, care fusese de mai multe ori la contesă cu treburi, povesteau fel de fel de minunăţii. Se spunea, de pildă, că în salonul cel mare, unde erau atîrnate pe pereţi portretele tuturor regilor Poloniei, se afla şi o pendulă uriaşă, în chip de stîncă. Pe stîncă stătea în picioare un cal de aur cu ochi de briliante, iar călăreţul, de aur şi el, îşi arunca sabia la dreapta şi la stînga, de cîte ori bătea pendula. Se mai spunea că, o dată sau de

două ori pe an, contesa dădea un bal, la care invita toată nobilimea şi toate notabilităţile din gubernie. Varlamov era invitat şi el. Invitaţii beau ceai din samovare de argint, mîncau mîncăruri alese (li se dădea, de pildă, zmeură şi fragi la Crăciun) şi dansau în sunetele unei orchestre, care cînta fără întrerupere toată ziua şi toată noaptea...

„Tare-i frumoasă!" îşi zicea Egoruşka, aducîndu-şi aminte de chipul şi de zîmbetul ei.

Se vede că şi Kuzmiciov tot la contesă se gîndea, deoarece, după ce brişca făcu vreo două verste, zise :

— Străşnic o mai jumuleşte de parale Kazimir Mihailîci ăsta! Acum trei ani, cînd am cumpărat lînă de la ea — cred că-ţi mai aduci aminte — a ciupit de la afacerea aceea vreo trei mii de ruble.

— La ce alta te poţi aştepta de la un leah! răspunse părintele Hristofor.

— Şi ea habar n-are! Vorba ceea, tînără şi proastă. Trăieşte cu capul în nori!

Fără să ştie de ce, Egoruşka nu voia să se gîndească decît la Varlamov şi la contesă, dar mai ales la contesă. Mintea lui înceţoşată de somn alunga toate celelalte gînduri şi nu oprea decît imaginile neasemuite şi fantastice, care au avantajul că vin singure, fără nici o osteneală, şi e de ajuns să scuturi uşurel din cap, ca să se destrame şi să dispară fără urmă. De altfel, nimic din tot ce se perinda pe dinantea ochilor lui împăienjeniţi nu-l înclina la gînduri obişnuite. La dreapta, se înşirau dealuri întunecate, care păreau că ascund după ele ceva tainic şi înfricoşător ; la stînga, tot cerul de deasupra zării părea o mare de vîlvătăi purpurii, şi ar fi fost greu să-ţi dai seama dacă ardea undeva vreun foc uriaş, sau dacă se pregătea să răsară luna. Depărtările se vedeau limpede ca ziua, dar coloritul lor liliachiu şi delicat, umbrit încet-încet de întunericul înserării, pierise, şi acum toată stepa era ascunsă în beznă, întocmai ca odraslele lui Moisei Moiseici sub plapumă.

În serile şi în nopţile de iulie, ţipătul potîrnichilor şi al cristeilor nu se mai aude, privighetorile nu mai cîntă prin văile pădurilor şi mireasma florilor nu te mai învăluie, dar stepa e tot frumoasă şi plină de viaţă. E destul să apună soarele şi întunericul să învăluie pămîntul, ca să uiţi de plictiseala zilei şi să uiţi de toate. Stepa respiră cu voie

bună, din adîncul pieptului. Ca şi cum în beznă, iarba nu şi-ar da seama că e bătrînă, din sînul ei se înalţă un zvon tînăr şi plin de bucurie, care ziua nu se aude. Trosnete, şuierături şi ţîrîituri — başii, baritonii şi tenorii stepei — toate se amestecă într-un zumzet monoton şi neîntrerupt, în mijlocul căruia e aşa de dulce să te laşi furat de amintiri şi de tristeţe... Zvonul acela monoton te adoarme ca un cîntec de leagăn, căruţa te duce tot înainte, şi nici nu-ţi dai seama cînd te doboară somnul. Dar iată că, de undeva, se aude ţipătul neliniştit şi întretăiat al unei păsări care stă de veghe, sau suspinul prelung al alteia, care visează, un fel de „a-a !" de mirare aducînd cu un glas omenesc. Şi somnul greu îşi închide ochii. Uneori treci pe lîngă o vîlcea năpădită de tufişuri şi auzi : „Spliu, spliu, spliu" — strigătul păsării căreia băştinaşii stepei îi zic „spliuh", sau hohotele de rîs şi de plîns isteric ale vreunei bufniţe. Pe cine cheamă păsările acestea, şi cine le aude în largul stepei ? Asta numai Dumnezeu o ştie. Chemarea lor e plină de tristeţe şi de dor... Miroase a fîn, a buruieni uscate şi a flori tîrzii, cu mireasmă pătrunzătoare, gingaşă şi dulce.

Prin pîcla nopţii se vede tot, însă-i greu să deslueşti culorile şi contururile : toate par altfel de cum sînt. Mergi cît mergi, şi deodată vezi răsărind în faţa ta, chiar la marginea drumului, o arătare aducînd cu un călugăr : stă neclintită, de parcă aşteaptă ceva şi ţine nu ştiu ce în mînă... N-o fi vreun hoţ ? Vedenia se apropie, creşte, iat-o în dreptul briştii — şi abia atunci îşi dai seama că nu e om, ci un tufiş singuratic sau o piatră uriaşă. Asemenea umbre încremenite, care par că aşteaptă pe cineva, le vezi cocoţate pe dealuri, ascunzîndu-se îndărătul gorganelor sau răsărind dintre bălării, toate seamănă a făpturi omeneşti şi-ţi strecoară bănuiala în suflet.

Dar îndată ce răsare luna, noaptea păleşte şi se întunecă. Pîcla dispare ca prin farmec, aerul se face străveziu, proaspăt şi călduţ, şi ochiul deslueşte totul în jur, pînă şi tulpinile buruienilor din marginea drumului. Tîdvele şi pietrele se văd pînă cine ştie unde. Vedeniile tulburătoare, cu înfăţişare de călugări, par şi mai posomorîte, şi mai întunecate pe pînza luminoasă a nopţii. Tot mai des se aude în mijlocul zvonului monoton suspinul acela prelung şi mirat, sau strigătul vreunei păsări, care nu doarme sau visează, tulburînd văzduhul

încremenit. Umbre mari alunecă pe deasupra stepei, ca norii pe cer, iar dacă te uiți mult, mult, în depărtările nelămurite, imagini ciudate de ceață se înalță și se așază unele peste altele... Și parcă te trec fiorii. Dar dacă arunci o privire spre cerul de un verde-șters, presărat cu stele și fără o scamă de nor, fără o pată, începi să înțelegi de ce văzduhul cald e neclintit și de ce natura stă la pîndă, temîndu-se parcă să se miște : nu vrea să piardă nici o clipă din viață. De cerul adînc și necuprins nu-ți poți da seama cu adevărat decît pe mare sau în stepă, în nopțile cu lună. Abia atunci vezi cît e de înspăimîntător, de minunat și de mîngîietor, cum te privește blînd și te îmbie, iar mîngîierea lui te amețește.

Mergi așa un ceas, mergi două... Întîlnești cîte-un gorgan străvechi și mut, sau cîte-o stană de piatră, înălțată acolo cine știe de cine și cine știe cînd. Deodată, o pasăre de noapte trece în zbor lin deasupra pămîntului. Și, încetul cu încetul, încep să-ți învie în minte legendele stepei, poveștile auzite de la oamenii pe care i-ai întîlnit în drum și basmele dădacei, fiică a stepei și ea, precum și tot ce ai văzut cu ochii tăi și ți-a încîntat sufletul. Și atunci, în țîrîitul greierilor, în vedeniile și în gorganele misterioase, în cerul albastru, în lumina rece a lunii, în zborul păsării de noapte — într-un cuvînt în tot ce cuprinzi cu ochiul și cu urechea, începi să bănuiești triumful frumuseții și al tinereții. Simți cum îți sporesc puterile și te cuprinde o sete pătimașă de viață. Frumusețea neasemuită și aspră a patriei își află răsunet în sufletul tău, și parcă ai vrea să zbori și tu pe deasupra stepei, ca pasărea de noapte. Totuși, în acel triumf al frumuseții și în belșugul acela de fericire se simte o încordare și o tristețe, ca și cum stepa și-ar da seama că e nesfîrșit de singură și că bogățiile și minunățiile ei, care ar putea inspira poeții, se pierd fără folos pentru oameni, de nimeni cîntate și nimănui trebuitoare. Iar prin freamătul ei vesel răzbate o rugă tînguitoare și deznădăjduită : dați-mi un cîntăreț, dați-mi un cîntăreț !

— Prr ! Bună seara, Pantelei ! Toate bune ?

— Slavă Domnului, Ivan Ivanîci !

— Nu l-ați văzut pe Varlamov, băieți ?

— Nu, nu l-am văzut.

Egoruşka se trezi şi deschise ochii. Brişca se oprise. Pe partea dreaptă a drumului se înşira pînă departe un convoi de căruţe, pe lîngă care umblau încoace şi încolo oameni. Încărcate cu baloturi mari de lînă, căruţele păreau foarte înalte şi umflate, iar caii mici şi cu picioarele scurte.

— Atunci, noi ne ducem la molocan! zise Kuzmiciov cu glas puternic. Ovreiul ne-a spus că Varlamov o să doarmă noaptea asta acolo. Aşa că mergeţi cu bine, fraţilor!. Dumnezeu să vă aibă în pază!

— Cu bine, Ivan Ivanîci! răspunseră mai multe glasuri.

— Ce-ar fi, băieţi, adăugă repede Kuzmiciov, să-l luaţi cu voi pe Egoruşka? De ce să-l purtăm degeaba cu noi? Pantelei, ia-l în căruţă la tine şi culcă-l pe un balot, să meargă şi el trei-trei, trei-trei... Vă ajungem noi din urmă. Hai, Egor, du-te!

Egoruşka se coborî de pe capră. Mai multe braţe îl luară şi-l ridicară în sus. Se trezi pe ceva larg şi moale, uşor umezit de rouă. I se părea acum că cerul e mai aproape de el, iar pămîntul mai departe.

— Hei, uite paltonul! strigă Deniska de undeva, din adînc.

Aruncate de jos, paltonul şi bocceluţa căzură lîngă Egoruşka. Nevrînd să se mai gîndească la nimic, băiatul îşi puse repede bocceluţa sub cap, se înveli cu paltonul, îşi întinse picioarele şi zgribulindu-se de frig — balotul era plin de rouă — începu să rîdă fericit.

„De-acuma pot să dorm, pot să dorm, pot să dorm!..." se gîndea el.

— Băgaţi de seamă, diavolilor, să nu-mi necăjiţi băiatul! se auzi din nou, de jos, glasul lui Deniska.

— Mergeţi cu bine, fraţilor! Dumnezeu să vă aibă în pază! strigă Kuzmiciov. Mă bizui pe voi!

— Poţi să fii liniştit, Ivan Ivanîci!

Deniska îndemnă caii şi brişca porni hurducîndu-se, dar nu pe drumul mare, ci de-a dreptul prin stepă. Cîteva clipe se făcu linişte, ca şi cum convoiul de căruţe aţipise. Se auzea doar, pierzîndu-se încet în depărtare, zăngănitul căldării legate la spatele briştii. Dar iată că din capătul convoiului se auzi un strigăt:

— Hei, Kiriuha, dă-i drumul!

Căruța din față scîrțîi, după ea alta, apoi alta... Egoruşka simți căruța pe care era culcat, legănîndu-se, apoi scîrțîind și ea : convoiul pornise. Băiatul apucă mai de nădejde frînghia cu care era legat balotul, mai rîse o dată de plăcere, își așeză bine turta dulce în buzunar și adormi, așa cum dormea în pat, la el acasă...

Cînd se trezi, răsărea soarele. Un gorgan îl ascundea însă, dar, grăbit să-și arunce lumina asupra universului, el își împrăștie razele în toate părțile cu dărnicie, poleind zările cu aur. Lui Egoruşka i se păru că soarele nu era la locul lui, deoarece ieri îi răsări în spate, iar astăzi mult mai la stînga... De altfel, nici priveliștea nu semăna cu cea de ieri. Dealurile dispăruseră și, încotro te uitai, se întindea la nesfîrșit o cîmpie roșcată și mohorîtă. Doar ici și colo se mai înălțau gorgane mici, iar în văzduh se învîrteau încă ciorile de ieri. Drept în față, în depărtare, se zăreau clopotnițele și izbele albe ale unui sat. Fiind zi de duminică, ucrainenii erau pe-acasă, coceau pîine și-și pregăteau fiertura. Asta se ghicea ușor după fumul care se înălța din toate hogeagurile și plutea peste sat, o pînză albicioasă și străvezie. Între izbe și în spatele bisericii se vedea albăstrind un rîu, iar dincolo de rîu, depărtările învăluite în ceață. Însă nimic nu semăna mai puțin cu tot ce văzuse ieri, ca drumul. O fîșie ca de cenușă, neînchipuit de largă și de impunătoare, se întindea de-a lungul stepei, bătătorită și plină de praf ca toate drumurile, dar lată de zeci de stînjeni. Această lărgime neobișnuită îl surprinse pe Egoruşka, și în același timp îl făcu să se gîndească la povești. Cine putea să meargă pe un drum ca acela ? Cine avea nevoie de atîta lărgime ? Era ciudat, era de neînțeles. Ai crede că în Rusia mai trăiau încă uriași cu pasul de-un stînjen, ca Ilia Muromeț sau Solovei-Tîlharul, și că nici caii lor uriași nu pieriseră. Măsurînd drumul cu ochii, Egoruşka își închipui șase care cu roți înalte, ca acelea din cartea de religie, gonind alături, unul lîngă altul. Cu roțile uriașe, trase de cîte șase cai sălbatici, ca turbați, stîrnind nori de praf pînă la cer, carele erau mînate de oameni cum nu poți vedea decît în vis sau în basme. Și ce bine s-ar potrivi aceste plăsmuiri ale minții lui, dacă ele ar exista într-adevăr, cu stepa și cu drumul acela !

În dreapta drumului, pe toată lungimea lui, se înșirau stîlpi de telegraf susținînd două fire. Urmărindu-i, îi ve-

deai cum se fac tot mai mici, cum dispar în sat, în spatele izbelor şi în verdeaţă, apoi răsar din nou în depărtarea liliachie, ca nişte beţişoare subţiri, sau ca nişte creioane înfipte în pămînt. Pe sîrme se legănau şoimi, ulii şi ciori, uitîndu-se cu nepăsare la şirul de căruţe care trecea pe drum.

Întins deasupra căruţei din urmă, Egoruşka vedea tot convoiul. Erau aproape douăzeci de căruţe cu cîte un căruţaş la fiecare trei. Pe lîngă căruţa, în care era Egoruşka, mergea un bătrîn cu barba căruntă, tot atît de pirpiriu şi de mărunţel ca şi părintele Hristofor, dar cu faţa arsă de soare, aspră şi îngîndurată. Poate că bătrînul nu era nici aspru şi nici îngîndurat, însă pleoapele roşii şi nasul lung şi ascuţit dădeau feţei lui o înfăţişare aspră şi rece, cum au mai cu seamă oamenii deprinşi să se gîndească numai la lucruri grave şi să fie totdeauna singuri. Purta, ca şi părintele Hristofor, o pălărie cu boruri largi, dar nu boierească, ci o biată pălărie de pîslă cafenie, avînd mai curînd forma unui con retezat decît a unui cilindru. Umbla desculţ. Dintr-un obicei căpătat pesemne în iernile grele, cînd de-atîtea ori îngheţase păşind pe lîngă căruţă, se plesnea mereu cu palmele peste coapse şi tropăia din picioare. Văzîndu-l pe Egoruşka treaz, se uită la el şi-l întrebă, zgribulindu-se ca de frig :

— Ei, te-ai trezit, flăcăuaşule ? Eşti feciorul lui Ivan Ivanîci ?

— Nu, i-s nepot...

— Aha, va să zică, este nepotul lui Ivan Ivanîci... Iaca, eu mi-am scos cizmele şi merg desculţ. Îs beteag de picioare, mi-au degerat, şi fără cizme mi-e mai uşor... Da, mi-e mai uşor, flăcăuaşule... Fără cizme, zic... Cum s-ar spune, îi eşti nepot ? Bun om, ce-i drept, e drept... Să-i dea Dumnezeu sănătate !... Ce-i drept, e drept... Vorbesc de Ivan Ivanîci... Acum s-a dus la molocan... Miluieşte-ne pe noi, Dumnezeule !

Bătrînul vorbea întretăiat, cu opriri, aproape fără să deschidă gura, de parcă era cine ştie ce ger. Pronunţa cu greu labialele, bîlbîindu-se, ca şi cum îi îngheţaseră buzele. Cît vorbi cu Egoruşka, nu zîmbi măcar o singură dată. Părea să fie un om ursuz.

Mai încolo, lîngă cea de a treia căruţă, mergea cu biciul în mînă un bărbat într-un suman lung, roşcat, cu

șapcă și cu cizme cu carîmbii încrețiți ca armonicile. Nu era bătrîn, avea doar vreo patruzeci de ani. Cînd își întoarse capul, Egoruška îi văzu fața lungă și roșie, cu barbă rară, de țap și cu un neg mare, ca un burete, sub ochiul drept. Afară de negul acela urît, omul mai avea încă o ciudățenie care te izbea de la început: își ținea biciul în mîna stîngă, iar cu dreapta făcea așa, de parcă dirija un cor nevăzut. Din cînd în cînd își punea biciul subsuoară și atunci dirija cu amîndouă mîinile, bombănind nu știu ce pe sub mustăți.

Căruțașul următor era deșirat și țeapăn, cu umerii lăsați în jos și cu spinarea ca o scîndură. Se ținea drept, de parcă mărșăluia în front sau parcă înghițise o prăjină. Nu-și bălăbănea mîinile, lăsîndu-le să-i atîrne ca două bețe, și pășea ca și cum era de lemn, ca soldații-jucărie, abia îndoindu-și genunchii și căutînd să facă pași cît mai mari. În timp ce bătrînul și căruțașul cel cu negul ca un burete făceau doi pași, el nu făcea decît unul și de aceea părea că merge mai încet decît ceilalți și rămîne mereu în urmă. Era legat la obraz cu o cîrpă, iar pe cap avea un fel de tichie de călugăr. Purta o rubașcă ucraineană numai zdrențe, șalvari albaștri, lungi, și opinci.

Pe cei care mergeau mai către capul convoiului Egoruška nu-i mai putu vedea bine. Se întinse pe burtă, făcu o găurice în balot și, neavînd ce face, începu să răsucească fire de lînă. Bătrînul, care mergea pe lîngă căruță, se dovedi mai puțin aspru și grav de cum îl arăta chipul. Își dăduse drumul la gură și acum nu se mai putea opri.

— Și unde te duci? îl întrebă el, tropăind din picioare.

— La învățătură, îi răspunse Egoruška.

— La învățătură? Aha... Ei, să-ți ajute Maica Domnului. Va să zică, așa. E bine să ai o minte, da' dacă ai două, e și mai bine. Unuia îi dă Dumnezeu numai una, altuia două, iar altuia îi dă și trei... Altuia îi dă și trei, să știi... Una cu care l-a făcut maică-sa, alta pe care o capătă de la învățătură, și alta de la viața cea bună. Și tare-i bine, frățioare, de acela care are trei minți: că și de trăit trăiește ușor, și de murit moare ușor. De murit, zic... Că doar, cu toții sîntem muritori... Moșneagul se

scărpină pe frunte, își ridică spre Egoruşka ochii înroşiți și urmă: Și Maxim Nikolaici, boierul de la Slaveanoserbsk, și-a trimis anul trecut feciorul la învățătură. Nu știu cum o fi scoțînd-o la capăt cu cartea, însă-i băiat bun. Să le dea Dumnezeu sănătate, că-s boieri de treabă! Și cum îți spun, l-au dat la învățătură... La Slaveanoserbsk nu-i o școală din care să ieși mare cărturar. Așa o școală nu-i acolo... Da' tîrgul e frumos, nimic de zis... Este școală, da-i de cele obișnuite, pentru oamenii de rînd, că din cele în care să te faci tobă de carte nu se pomenește... N-avem, de ce să nu spunem adevărul adevărat! Cum te cheamă?

— Egoruşka.

— Egorîi, cum s-ar zice... Marele mucenic Ehorghie Biruitorul, cu praznicul la douăzeci și trei aprilie... Eu port numele Sfîntului Pantelei... Pantelei Zaharov Holodov... Că Holodovi ne zice. De felul meu îs din Tim, poate că ai auzit, din gubernia Kursk. Frații mei s-au făcut tîrvogeți și au fiecare cîte un meșteșug la oraș, da' eu am rămas mujic... Am rămas mujic. Acum vreo șapte ani, m-am repezit pe-acolo, adică pe-acasă... Am fost și în sat, și la tîrg... la Tim, cum s-ar zice. Pe atunci, slavă Domnului, trăiau toți și erau sănătoși... Acuma, numai știu, poate-o fi murit vreunul... Nu-i vorbă, le-a venit și vremea, că toți îs bătrîni, unii chiar mai bătrîni ca mine. Moartea n-are de ce să ne sperie, numai, se înțelege, să nu mori nepocăit. Nimica nu-i mai rău decît să mori nepocăit! O asemenea moarte e întru bucuria satanei. Iar dacă vrei să mori pocăit, ca să nu fii oprit să intri în împărăția cerurilor, apoi trebuie să te rogi sfintei mucenice Varvara. Ea e cea care pune cuvînt pe lîngă Cel-de-sus. Numai ea și nimeni altul... Așa a fost rînduit de Dumnezeu, fiecare să aibă cuvînt și să i se roage întru iertarea păcatelor...

Pantelei vorbea mereu, fără să-i pese dacă Egoruşka îl ascultă sau ba. Vorbea istovit, mai mult mormăind în barbă, monoton, fără să ridice sau să coboare glasul, și izbuti să-i spună multe în timp puțin. Vorbea dezlînat, fără nici o legătură și tot lucruri care nu-l priveau pe Egoruşka. Poate că vorbea numai așa, ca să-și cumpănească gîndurile cu glas, după o noapte de tăcere, și să se încre-

dinţeze că toate erau la locul lor. După ce sfîrşi cu pocăinţa, aduse iarăşi vorba de Maxim Nikolaievici al lui, din Slaveanoserbsk :

— Şi, cum spuneam, şi-a dat flăcăul la învăţătură... Da vezi, l-a dat...

În clipa aceea, unul dintre căruţaşii care mergeau cu mult înainte, în capul convoiului, se repezi fără veste spre marginea drumului şi începu să lovească cu biciul în pămînt. Era un bărbat voinic, de cel mult treizeci de ani, înalt şi lat în umeri, cu părul bălai şi creţ. Plesnea de sănătate. Judecînd după zvîcniturile umerilor şi după setea cu care repezea biciul, se vedea bine că loveşte o vietate. Alt căruţaş, scund şi bine legat, cu barba neagră şi deasă, în vestă şi cu rubaşca scoasă peste pantaloni, alergă şi el într-acolo şi, aproape înecîndu-se într-un rîs întretăiat de tuse, strigă cu glas gros :

— Fraţilor, Dîmov a ucis o viperă ! Pe cinstea mea !

Sînt oameni cărora le poţi cîntări într-o clipă mintea după glasul şi după rîsul lor. Omul cel cu barbă neagră era unul dintre aceşti fericiţi : din glasul şi din rîsul lui ieşea la iveală o nemaipomenită prostie. Sfîrşind ce avea de făcut cu biciul, Dîmov cel bălai ridică de la pămînt, cu codirişca, ceva ca o frînghie, aruncînd-o spre căruţe.

— Asta nu-i viperă, ăsta-i şarpe de casă, strigă cineva.

Omul cel cu faţa oblojită, călcînd de parcă avea picioare de lemn, se apropie cu paşi largi de şarpele din drum, se uită la el, apoi îşi încrucişă braţele subţiri ca două beţe.

— Ocnaşule ! urlă el cu glas înăbuşit şi plîngător. De ce l-ai zdrobit ? Ce rău ţi-a făcut, afurisitule ? Nu vezi că ai ucis un şarpe de casă ? Ce-ai zice să-ţi facă şi ţie cineva una ca asta ?

— Ce e drept, e drept, nu se cade să ucizi un şarpe de casă... mormăi Pantelei, liniştit. Nu se cade... Doar nu-i năpîrcă. Arată el ca o tîrîtoare, da-i o jivină blîndă, nu face nici un rău. Şi trebuie să ştii că el, şarpele de casă, va să zică, ţine la om...

Lui Dîmov şi omului cu barba neagră le era ruşine, pesemne, deoarece începură să rîdă tare şi, fără să răspundă la ocările celorlalţi, se îndreptară încet spre căru-

țele lor. Cînd cea din urmă căruță ajunse în dreptul locului unde zăcea șarpele, omul cu fața oblojită, care stătea tot acolo, se întoarse către Pantelei și-l întrebă cu glas plîngător :

— Spune și dumneata, moșule, de ce-a ucis șarpele de casă ?

Abia acum văzu Egoruška că omul avea ochii mici și stinși, iar fața lui pămîntie și bolnăvicioasă părea stinsă și ea. Bărbia îi era umflată și roșie, aproape stacojie.

— Te întreb, moșule, de ce l-a ucis ? repetă el, pornind în pas cu Pantelei.

— E un prost, avea pesemne mîncărime la palme, de aceea l-a ucis ! îi răspunse bătrînul. Și doar nu se cade să ucizi un șarpe de casă... Ce e drept, e drept... Numai că Dîmov al nostru e cam într-o ureche, asta se știe, și cînd îl apucă, ar ucide orice-i iese în cale. Nu-i vorbă, că nici Kiriuha nu-i mai breaz. În loc să sară în apărarea șarpelui, el îi tot dădea cu hi-hi-hi și ho-ho-ho... Dar tu nu trebuie să te superi, Vasea... De ce să te superi ? L-au ucis, și basta, Dumnezeu cu ei... Dîmov e un smintit, iar Kiriuha un dobitoc... Nu-i nimic... Oameni proști, oameni fără judecată, Dumnezeu cu ei. Iaca, Emilian n-ar ucide niciodată ceva ce nu se cade. Adevărat, niciodată... Fiindcă-i om cu carte, pe cînd aceia îs niște proști... Emelian, asta-i știut... nu s-ar atinge.

Auzindu-și numele, căruțașul cel cu suman roșcat și cu negul ca un burete, care părea că dirijează mereu un cor nevăzut, se opri din mers și, așteptîndu-i pe Pantelei și pe Vasea să-i ajungă din urmă, porni alături de ei.

— Despre ce vorbeați ? întrebă el cu glas răgușit și înfundat.

— Iaca, Vasea s-a supărat, îi răspunse Pantelei. Și-i spun și eu, ca să-l împac, fel de fel de vorbe... Of, picioarele mele cele betege și degerate ! Of !... Tocmai acuma v-a apucat, în zi de sfîntă duminică, ziua Domnului !

— Te dor din pricină că umbli mult, îi zise Vasea.

— Nu, flăcăule, nu... Asta nu-i din pricina umblatului. Dimpotrivă, cînd umblu parcă mi-e mai îndemînă, da' cînd mă culc și mă încălzesc, apoi e prăpăd ! Mi-e mai îndemînă cînd umblu...

Emilian cel cu sumanul roșcat se vîrî între Pantelei și Vasea și ridică mîna, de parcă ceilalți doi erau gata să

începă a cînta. După ce-şi legănă mîna de cîteva ori prin aer, o lăsă în jos, gemînd cu deznădejde :

— Eh, s-a dus glasul meu ! oftă el. S-a dus, vai de păcatele mele ! Toată noaptea şi toată dimineaţa mi-a umblat prin minte cîntarea „Doamne miluieşte", întreita cîntare, pe care am cîntat-o la cununia lui Marinovski. Uite, o am colea în minte, îmi stă pe limbă... gata-gata să-i dau drumul ! Şi nu pot. Nu mai am glas !

Tăcu cîteva clipe, chinuit de un gînd, apoi urmă :

— Cincisprezece ani am cîntat în cor. În toată uzina de la Lugansk nimeni n-avea glas ca al meu. Dar de cînd m-a pus necuratul de m-am scăldat în Doneţ — iaca, îs trei ani de atunci — nu mai pot lua o notă. Am răcit la gît. Iar fără glas, sînt ca un muncitor fără braţe.

— Asta aşa-i ! încuviinţă Pantelei.

— Ce mai încoace-încolo, sînt un om pierdut, şi basta !

Deodată Vasea îl zări pe Egoruşka. Ochii i se umeziră şi i se făcură şi mai mici.

— Cum s-ar zice, merge şi cuconaşul cu noi ! strigă el, acoperindu-şi nasul cu mîneca, de parcă-i era ruşine. Ia te uită ce căruţaş grozav avem ! Haide, rămîi cu noi, să umbli cu căruţele şi să cari lînă !

Gîndul că un cuconaş ca acela ar putea să ajungă căruţaş, i se păru, fără îndoială, neaşteptat şi plin de haz, deoarece începu să rîdă în gura mare, brodînd înainte pe aceeaşi temă. Emilian ridică şi el ochii spre Egoruşka, în treacăt însă şi cu nepăsare. Era cufundat în gîndurile lui, şi dacă n-ar fi fost Vasea, nici nu l-ar fi luat în seamă pe băiat. În mai puţin de cinci minute începu din nou să dea din mînă, căutînd să-i facă pe tovarăşii lui de drum să se pătrundă de frumuseţea acelui „Doamne miluieşte", care se cîntă la cununii şi de care îşi aduse aminte în noaptea aceea. Apoi îşi vîrî biciul subsuoară şi începu să dea din amîndouă mîinile.

La o verstă de sat, convoiul de căruţe se opri lîngă o fîntînă cu cumpănă. Kiriuha cel cu barba neagră dădu drumul ciuturii, apoi se lungi cu burta pe colacul fîntînii şi-şi vîrî în gaura întunecată capul zburlit, umerii şi o parte din trunchi, aşa fel, încît Egoruşka nu-i mai vedea decît picioarele scurte, care abia mai atingeau pămîntul.

Zărindu-şi chipul răsfrînt în apa din adînc, Kiriuha se bucură grozav şi izbucni într-un rîs prostesc şi gros, la care ecoul fîntînii se grăbi să-i răspundă pe acelaşi ton. Cînd se ridică, faţa şi gîtul lui erau roşii ca para focului. Cel dintîi se repezi la ciutura cu apă Dîmov. Înghiţea şi rîdea. Din cînd în cînd îşi scotea capul din ciutură şi-i spunea ceva de haz lui Kiriuha. Cînd termină de băut, se întoarse şi aruncă în gura mare, de răsună toată stepa, cîteva vorbe de ruşine, vreo cinci. Egoruşka nu ştia ce înseamnă acele vorbe, dar ştia că-s murdare. Ştia cîtă scîrbă le făceau vorbele acelea părinţilor şi cunoscuţilor, şi chiar şi lui, fără să înţeleagă de ce. Se deprinsese să creadă că numai beţivii şi scandalagiii se bucură de dreptul de a le striga în gura mare. Îşi aminti cum ucisese Dîmov şarpele de casă şi, ascultînd mai cu luare-aminte rîsul lui, simţi deodată o pornire duşmănoasă împotriva omului aceluia. Ca un făcut, chiar în acea clipă Dîmov îl zări pe Egoruşka coborînd din căruţă şi îndreptîndu-se spre fîntînă. Căruţaşul izbucni în rîs şi strigă :

— Ia uitaţi-vă, fraţilor, moş, Pantelei a născut azi-noapte un băiat !

Kiriuha se înecă de rîs. După el, mai rîse nu ştiu cine. Egoruşka se înroşi tot şi se gîndi că Dîmov trebuie să fie, fără îndoială, un om grozav de rău.

Aşa cum stătea, cu capul gol şi cu cămaşa descheiată la piept, cu părul bălai şi cîrlionţat, Dîmov părea frumos şi neobişnuit de puternic. Fiecare mişcare pe care o făcea scotea la iveală pe omul bun de glumă, pe voinicul conştient de forţa lui. Stătea cu mîinile în şolduri şi-şi învîrtea umerii, vorbea şi rîdea mai tare decît toţi şi-ţi făcea impresia că se pregăteşte să ridice cu o singură mînă o greutate atît de mare încît să sperie pe toată lumea. Privirea lui veselă şi batjocoritoare se strecura cînd de-a lungul drumului, cînd la şirul de căruţe, cînd la cer, fără să se oprească nicăieri. Ai fi zis că, neavînd ce face, căuta ori încă o vietate s-o ucidă, ori să-şi bată joc de cineva. Se vedea bine că nu se temea de nimeni, că era gata să facă orice i-ar fi trăsnit prin cap şi că nu-i păsa de ce gîndeşte Egoruşka despre el... Iar băiatul, care nu-i putea suferi nici faţa frumoasă, nici părul roşcat şi nici puterea lui, îl

asculta cum rîde, scîrbit și înfricoșat, chinuindu-și mintea să născocească o vorbă de ocară cît mai usturătoare și să se răzbune.

Pantelei se apropie și el de fîntînă. Scoase din buzunar un păhăruț verde, de candelă, îl șterse cu o cîrpă, luă apă din ciutură și bău. Mai luă o dată, apoi înveli păhăruțul în cîrpă și-l vîrî la loc în buzunar.

— De ce bei din candelă, moșule ? îl întrebă Egoruška, mirat.

— Unul bea din ciutură, altul din candelă, îi răspunse bătrînul în doi peri. Fiecare cum poftește... Iaca, tu bei din ciutură. Să fii sănătos...

— Porumbița mea, frumoasa mea, începu deodată Vasea cu glas mîngîietor și trist. Porumbița mea !

Ochii lui priveau departe, dar acum erau umezi și surîzători, iar fața lui avea aceeași expresie de mai adineauri, cînd se uitase la Egoruška.

— Cu cine vorbești ? îl întrebă Kiriuha.

— Uite colo o vulpe... stă răsturnată pe spate și se joacă întocmai ca un cățel.

Toți se uitară în depărtare, căutînd să vadă vulpea, dar n-o găsiră nicăieri. Numai Vasea o vedea, cu ochișorii lui cenușii și stinși, și nu mai putea de bucurie. Privirea îi era surprinzător de ageră, așa cum avea să se încredințeze și Egoruška mai tîrziu, și ochii neobișnuit de pătrunzători. Pentru el, stepa mohorîtă și pustie era totdeauna plină de mișcare și de viață. Era destul să-și aținteasca privirea în depărtare, ca să vadă o vulpe, un iepure, o dropie sau orice altă sălbăticiune, din cele care se feresc de oameni. Nu e mare lucru să vezi un iepure rupînd-o la fugă, sau o dropie zburînd. Oricine a umblat prin stepă, a avut prilejul să surprindă asemenea priveliști. Dar nu-i e dat oricui să vadă sălbăticiunile în viața lor de toate zilele, cînd nu aleargă, nu' se ascund și nu se uită cu spaimă în toate părțile. Iar Vasea vedea și cum se joacă vulpile, și cum își spală iepurii botul cu lăbuțele, și cum își netezesc dropiile penele, și cum își aleg „ținta" spîrcacii. Datorită vederii lui atît de ascuțite, Vasea cunoștea și altă lume decît aceea pe care o cunosc ceilalți oameni, o lume a lui,

la care alții nu puteau ajunge și fără îndoială neînchipuit de frumoasă, deoarece de cîte ori o privea părea atît de fermecat, încît ar fi fost greu să nu-l pizmuiești.

Cînd convoiul se puse din nou în mișcare, în clopotnița bisericii trăgeau clopotele de liturghie.

V

Căruțele poposiră pe malul rîului, puțin mai la o parte de sat. Soarele dogorea ca și în ajun, văzduhul părea încremenit și trist. Pe mal se înălțau cîteva sălcii, dar umbra lor cădea peste apă, nu pe pămînt, pierzîndu-se fără folos, iar sub căruțe era zăpușeală și ți se ura. Apa, albastră ca cerul răsfrînt în valurile ei, te atrăgea ca o chemare pătimașă.

Căruțașul Stiopka, pe care Egoruška nu-l băgase de seamă pînă atunci, un ucrainean de vreo optsprezece ani, cu rubașcă lungă și descinsă, cu șalvari largi, care fluturau în mers ca două steaguri, se dezbrăcă cu grabă, coborî malul prăpăstios și se aruncă în apă. Se cufundă întîi de vreo trei ori, apoi pluti pe spate închizîndu-și ochii de plăcere. Pe față i se întipări un zîmbet încruntat, de parcă-l gîdila cineva, făcîndu-l în același timp să și rîdă, dar să și sufere.

Pe o zi de arșiță ca aceea, cînd n-ai unde să te adăpostești de căldură și de zăduf, plescăitul apei și respirația întretăiată și zgomotoasă a cuiva care se scaldă îți mîngîie auzul, ca un cîntec frumos. Imitîndu-l pe Stiopka, Dîmov și Kiriuha se dezbrăcară și ei și, bucurîndu-se dinainte de plăcerea care-i aștepta, se aruncară unul după altul în apă, rîzînd și țipînd. Și rîul cel cuminte și liniștit se umplu de plescăit și de strigăte de veselie. Kiriuha tușea, rîdea și țipa, de parcă încerca cineva să-l înece, în timp ce Dîmov se ținea după el, căutînd să-l prindă de picior.

— Prinde-l, mă !... striga el. Ține-l bine !

Kiriuha se prăpădea de rîs, nu mai putea de plăcere și totuși fața lui păstra aceeași expresie ca și pe mal : tîmpă și zăpăcită, de-ai fi zis că se apropiase cineva de el pe la spate și-l pocnise cu maiul în cap. Egoruška se dezbrăcă și el, dar nu coborî malul, ci își făcu vînt și se

aruncă de sus, de la un stînjen și jumătate. Descriind un arc prin văzduh, căzu în apă, se cufundă, dar nu-i dădu de fund : o putere tainică, rece și plăcută, îl prinse și-l ridică la suprafață. Băiatul scoase capul din apă, suflînd cu putere și făcînd clăbuci la gură, și-și deschise ochii. Soarele se oglindea în apa rîului chiar acolo, lîngă el. În primele clipe începură să-i joace pe dinaintea ochilor scîntei orbitoare, apoi curcubeie și pete întunecate. Se grăbi să se cufunde din nou, deschise ochii sub apă și văzu ceva tulbure și verzui, ca un cer de noapte cu lună. Aceeași putere nu-l lăsă nici acum să atingă fundul și să se bucure de răcoare, ci îl săltă iarăși în sus. Cînd ajunse în fața apei, răsuflă așa de adînc, încît simți răcoarea pătrunzîndu-i nu numai în piept, dar și în stomac. După aceea, ca să se bucure cît mai mult de apă, începu să facă tot ce-i trăsnea prin minte : să stea culcat pe spate, lăsîndu-se în voia valurilor, să se zbenguie, să se de-a tumba, să înoate pe burtă, pe-o coastă, pe spate, în picioare, pînă obosi. Celălalt mal, năpădit de stuf, părea auriu în bătaia soarelui. Spicele bogate și înflorite se aplecau deasupra apei. Într-un loc, stuful se legăna cînd la dreapta, cînd la stînga, trosnind și lăsîndu-și vîrfurile în jos, de parcă saluta pe cineva : Stiopka și Kiriuha erau acolo, căutînd raci.

— Un rac ! Uitați-vă, fraților, am prins un rac ! strigă Kiriuha triumfător, arătînd într-adevăr un rac.

Egoruşka înotă spre stufăriș, se cufundă și începu să scurme în jurul rădăcinilor. Scotocind prin mîlul lipicios, simți sub degete ceva ascuțit și scîrbos. Poate să fi fost un rac, dar în aceeași clipă cineva îl apucă de picior și-l trase în sus. Înecîndu-se și tușind, Egoruşka deschise ochii și văzu în fața lui obrazul ud și strîmbat de rîs al lui Dîmov poznașul. Flăcăul sufla din greu și, judecînd după felul cum se uita la el, ar fi vrut să ducă jocul mai departe. Îl ținea zdravăn de picior și ridicase mîna să-l apuce de gît. Dar Egoruşka se smuci cu silă din mîinile lui, de parcă-i era frică să nu-l înece, și-i strigă în obraz :

— Prostule ! Cînd te-oi plesni o dată peste bot !

Dar părîndu-i-se că ceea ce-i spusese nu era de ajuns ca să-i arate cît îl ura, se mai gîndi puțin și adăugă :

— Ticălos ce ești ! Porc de cîine !

Însă Dîmov nici nu-l luă în seamă, de parcă nu se întîmplase nimic, şi se îndreptă înot spre Kiriuha, strigînd :

— Ştiţi ceva, băieţi ? Hai să prindem peşte !

— N-ar fi rău ! încuviinţă Kiriuha. Trebuie să fie mult peşte pe-aici...

— Stiopka, dă o fugă pînă în sat şi cere de la vreun mujic un voloc.

— N-o să-mi dea nimeni.

— Ba o să-ţi dea ! Roagă-te de oameni, spune-le să-şi facă pomană cu noi, că sîntem nişte bieţi drumeţi.

— Apoi aşa şi este !

Stiopka ieşi din apă, se îmbrăcă la repezeală şi, cu capul gol, fîlfîindu-şi şalvarii, o luă în goană spre sat. După întîmplarea cu Dîmov, Egoruşka nu mai avea nici un chef să înoate. Ieşi din rîu şi începu să se îmbrace. Pantelei şi Vasea stăteau pe creasta malului povîrnit, cu picioarele atîrnate, şi se uitau la cei care se scăldau. Emelian intrase şi el în apă, dar numai pînă la genunchi. Gol puşcă, se oprise chiar lîngă mal, ţinîndu-se cu o mînă de ierburi, să nu cadă, iar cu cealaltă frecîndu-se pe trup. Şi aşa cum stătea, încovoiat, cu omoplaţii ieşiţi în afară, cu negul cel mare sub ochi şi înspăimîntat fără îndoială de valuri, părea într-adevăr vrednic de rîs. Faţa îi era gravă şi aspră, şi se uita la apă cu mînie, de parcă era gata să-i ceară socoteală că, atunci cînd se scăldase în Doneţ, îl făcuse să răcească şi-i luase glasul.

— Şi tu, de ce nu te scalzi ? îl întrebă Egoruşka pe Vasea.

— Uite-aşa... Nu-mi place... îi răspunse Vasea.

— Şi de ce eşti umflat la falcă ?

— Mă doare... Eu, cuconaşule, am fost muncitor la o fabrică de chibrituri... Doctorul zice că de-acolo mi se trage boala, de mi se umflă falca. Zice că aerul din fabrică e otrăvit. Apoi, afară de mine, li s-au mai umflat fălcile încă la trei băieţi, ba unuia chiar i-au putrezit de-a binelea...

Stiopka se întoarse curînd cu un voloc. Dîmov şi Kiriuha se învineţiseră şi răguşiseră de mult ce stătuseră în apă. Totuşi se apucară bucuroşi de pescuit. La început, se îndreptară spre stufăriş, unde rîul era mai adînc. Acolo, apa îi ajungea lui Dîmov pînă la bărbie, iar lui Kiriuha,

care era mai scurt, pînă deasupra capului, aşa că mereu înghiţea la apă şi făcea clăbuci. Cît despre Dîmov, aluneca pe rădăcini, cădea şi se încurca în voloc. Se zbenguiau amîndoi şi făceau atîta gălăgie, încît păreau mai curînd că se joacă decît că pescuiesc.

— Aici e prea adîncă apa, gîfîia Kiriuha. Nu prindem nimic.

— Nu smuci, diavole! striga Dîmov, încercînd să dea volocului o înclinare potrivită. Ţine-l zdravăn cu mîinile!

— N-o să prindeţi nimic acolo! răcnea Pantelei de pe mal. Speriaţi peştii degeaba, proştilor! Luaţi-o mai la stînga, unde apa nu-i aşa de adîncă!

Pe neaşteptate, se văzu sclipind deasupra volocului un peşte mărişor. Toţi scoaseră un strigăt de mirare, iar Dîmov, peste măsură de înciudat, izbi apa cu pumnul în locul unde se cufundase peştele.

— Ei, drăcia dracului! strigă Pantelei bătînd din picioare. Au scăpat un biban. A şters-o dihania!

Dîmov şi Kiriuha o luară încetişor spre stînga şi, ajungînd într-un loc mai puţin adînc, începură să pescuiască temeinic. Erau cam la trei sute de metri depărtare de locul unde poposiseră căruţele. De pe mal, îi vedeai cum se osteneau, în tăcere şi abia mişcîndu-şi picioarele, să tragă volocul cît mai la fund şi mai către stuf, cum loveau cu pumnii în apă şi scuturau stuful, foşnindu-l ca să sperie peştii şi să-i mîne spre voloc. De la stufăriş o luau spre celălalt mal, scoteau volocul, apoi, înciudaţi, porneau iarăşi îndărăt, ridicîndu-şi genunchii cît mai sus. Vorbeau unul cu altul, dar nu se auzea ce-şi spun. Soarele le frigea spinările, muştele îi pişcau şi trupurile lor, din vinete ce fuseseră, se făcuseră stacojii. În urma lor venea Stiopka, purtînd în mînă o căldare şi ţinîndu-şi cu dinţii poalele cămăşii suflecate pînă la subsuoară. De cîte ori aveau noroc să prindă cîte ceva, Stiopka ridica mîna în care ţinea peştele, îl făcea să sclipească în bătaia soarelui şi striga:

— Ia uitaţi-vă ce mai biban! Pînă acum avem cinci ca ăsta!

După ce scoteau volocul, Dîmov, Kiriuha şi Stiopka scotoceau cîtva timp în mîlul care intrase în ochiurile lui, mai puneau cîte ceva în căldare, mai aruncau nu ştiu ce,

iar uneori îşi treceau unul altuia vreo vietate prinsă în voloc, se uitau curioşi la ea, apoi o azvîrleau...

— Ce-aţi găsit ? îi întrebau cei de pe mal.

Stiopka răspundea ceva, dar era greu să înţelegi ce anume. Peste cîtva timp ieşi din apă şi, ţinînd căldarea cu amîndouă mîinile, alergă spre căruţe, uitînd să-şi mai lase cămaşa în jos.

— E plină ! strigă el, suflînd din greu. Daţi-mi alta.

Egoruşka se uită în căldare. Era plină pînă sus. Un pui de ştiucă îşi scoase din apă botul lung şi slut, iar în jurul lui forfoteau raci şi peşti mărunţei. Băiatul vîrî mîna pînă la fund şi amestecă apa. Ştiuca dispăru printre raci, iar în locul ei ieşiră la iveală un biban şi un lin. Vasea se uită şi el în căldare. Ochii i se umeziră, iar faţa îi căpătă aceeaşi expresie duioasă, pe care o avusese atunci cînd zărise vulpea. Vîrî mîna în căldare, duse ceva la gură şi începu să mestece. Îl auzirăronţăind.

— Fraţilor, strigă cu mirare Stiopka, fraţilor, Vaska mănîncă un ghigorţ de viu ! Ptiu !

— E un porcuşor, nu un ghigorţ ! îi răspunse Vasea liniştit, mestecînd înainte.

Peste puţin scoase din gură o codiţă de peşte, se uită la ea cu duioşie, apoi o vîrî iarăşi în gură. În timp ce mesteca şi ronţăia, lui Egoruşka i se păru că nu mai are înaintea lui o făptură omenească. Falca umflată, ochii stinşi, căutătura neînchipuit de ageră, codiţa aceea de peşte şi plăcerea cu care îşi mesteca porcuşorul, îl făceau pe Vasea să semene mai mult a animal.

Lui Egoruşka îi fu scîrbă să mai stea lîngă el. De altfel, pescuitul se sfîrşise. Băiatul făcu ocolul căruţelor, rămase o clipă pe gînduri, apoi, de plictiseală, se îndreptă spre sat.

Nu mult după aceea stătea în biserică, şi, cu fruntea lipită de spinarea cuiva care mirosea a cînepă, asculta cum cînta corul în strană. Liturghia era pe sfîrşite. Egoruşka nu se pricepea la cîntările bisericeşti, de aceea nu-i trezeau nici un interes. După ce ascultă cîtva timp, începu să caşte şi să cerceteze cefele şi spinările celor din faţă. Una din cefe, roşie şi încă udă de apă, era a lui Emelian — o recunoscu. Purta părul retezat în chip de paranteză şi mult mai scurt decît se obişnuieşte, tîmplele îi erau şi ele tunse mărunt,

iar urechile roșii, care semănau cu două frunze de brusture, aveau aerul că nu se simt la locul lor. Uitîndu-se la ceafa și la urechile lui Emelian, Egoruşka se gîndi, Dumnezeu știe de ce, că omul acela trebuie să fie grozav de nenorocit. Își aminti cum dădea din mîini dirijînd un cor închipuit, își aminti glasul lui răgușit și înfățișarea speriată pe care o avea în timp ce se scălda. I se făcu milă de el și simți nevoia să-i spună o vorbă bună.

— Sînt și eu pe-aici! îi șopti, trăgîndu-l de mînecă.

Cei care au cîntat cîndva în vreun cor, fie că erau tenori sau bași, mai ales dacă au mai și dirijat corul, se deprind să se poarte aspru și fără prietenie cu băieții. Obiceiul acesta nu-i părăsește nici chiar atunci cînd nu mai cîntă în cor. Întorcîndu-și capul spre Egoruşka, Emelian îl privi încruntat și-i spuse :

— Stai cuminte în biserică !

Atunci Egoruşka se strecură înainte, mai aproape de iconostas. Descoperi acolo doi oameni care ieșeau din comun : în partea dreaptă, în fața tuturor, stăteau pe un covor un domn și o doamnă. La spatele lor erau două scaune. Domnul, îmbrăcat în haine de *soie écrue* bine călcate, stătea țeapăn ca un ostaș care dă onorul, scoțîndu-și înainte bărbia rasă, albăstruie. Totul în domnul acela dovedea o deosebită demnitate : și gulerul înalt, și bărbia albăstruie, și chelia mică, ba chiar și bastonul pe care-l ținea în mînă. De atîta demnitate i se înțepenise gîtul, iar bărbia îl trăgea în sus cu atîta putere, încît te așteptai din clipă în clipă să-i vezi capul desprinzîndu-se de grumaz și luîndu-și zborul. Iar doamna, grasă și trecută, cu un șal alb de mătase pe umeri, își ținea capul aplecat pe un umăr și se uita în jurul ei, cu aerul unui om care a făcut cuiva un serviciu și e gata să-i spună : „O, nu vă deranjați să-mi mulțumiți ! Nu țin de loc la asta...“ Iar la dreapta și la stînga covorului stăteau, ca un zid, mujicii...

Egoruşka se apropie de iconostas și începu să sărute icoanele. În fața fiecăreia bătea, fără grabă, cîte o metanie adîncă, se uita îndărăt la popor, apoi se ridica în picioare și săruta icoana. Îi făcea o deosebită plăcere să atingă cu fruntea podeaua rece. Cînd paracliserul ieși din altar cu o mucarniță lungă, să stingă lumînările, Egoruşka se ridică repede, se apropie de el și-l întrebă :

— S-a împărțit anafura ?

— Nu este, nu este... bombăni paracliserul, ursuz. Nu mai...

Liturghia se terminase. Egoruşka ieşi încet din biserică şi o luă spre piaţa satului. Văzuse pînă acum atîtea sate şi pieţe şi atîţia mujici, încît nu-l mai interesa nimic din tot ce se ivea înaintea ochilor. Neavînd ce face, şi ca să-şi mai omoare vremea, intră într-o dugheană, de uşa căreia era atîrnată o bucată de stambă lată, roşie. Dugheana mare şi întunecoasă era împărţită în două : într-o parte se vindeau pînzeturi şi de-ale băcăniei, în cealaltă erau cîteva butoaie cu dohot şi hamuri spînzurate de tavan. Mirosea plăcut a dohot şi a piele. Podeaua de lut fusese stropită de curînd. Şi se vede treaba că o stropise un om cu imaginaţia bogată, un liber-cugetător, deoarece toată era numai desene şi semne cabalistice. În spatele tejghelei, cu burta sprijinită de pupitrul care-i slujea drept casă, stătea negustorul : gras, cu faţa lată şi cu barba tăiată rotund. Îşi bea ceaiul sugînd dintr-o bucăţică de zahăr şi după fiecare sorbitură dădea drumul la cîte-un oftat adînc. Chipul lui arăta o desăvîrşită nepăsare, însă fiecare oftat avea aerul că spune : „Stai puţin, că-ţi arăt eu ţie !"

— Dă-mi de o copeică seminţe ! ceru Egoruşka.

Negustorul îşi ridică sprîncenele, ieşi de după tejghea şi turnă în buzunarul băiatului seminţe de floarea-soarelui, cu un borcănaş de la pomadă care-i servea de măsură. Lui Egoruşka nu-i mai venea să plece de acolo. Cercetă mult timp lăzile cu turtă dulce, se gîndi puţin, apoi întrebă, arătînd spre turtele mici, zise de Veazma, care, de vechi ce erau, prinseseră parcă un fel de rugină :

— Cum daţi turtele astea ?

— Două la copeică.

Egoruşka scoase din buzunar turta dulce, pe care o primise în ajun de la evreică, şi întrebă iarăşi :

— Da' una ca asta cîte parale face ?

Negustorul luă turta dulce în mînă, se uită la ea din toate părţile, apoi ridică o sprînceană :

— Una ca asta ?... repetă el întrebarea.

Ridică şi cealaltă sprînceană, se gîndi o clipă şi răspunse :

— Trei copeici perechea...

Se făcu liniște.

— Al cui ești ? se interesă negustorul, turnîndu-și ceai în pahar dintr-un ceainic de aramă.

— Îs nepotul lui Ivan Ivanîci.

— Apoi, sînt fel de fel de Ivan Ivanîci, oftă negustorul. După aceea se uită spre ușă, pe deasupra capului lui Egoruşka, tăcu o clipă și-l întrebă :

— Bei un ceai ?

— Dacă vrei... se învoi Egoruşka cu oarecare rezervă, cu toate că-i era grozav de poftă să bea un ceai, căci nu luase nimic dimineața.

Negustorul îi turnă un pahar și i-l întinse, împreună cu o bucățică de zahăr din care mușcase și el. Egoruşka se așeză pe un scăunaș și începu să-și bea ceaiul. Ar fi vrut să-l mai întrebe pe negustor cît costă un funt de migdale zaharisite, dar abia deschise gura, că și intră un mușteriu. Negustorul își împinse paharul cu ceai mai încolo și ieși să-l întîmpine. Îl duse în partea de prăvălie unde mirosea a dohot și stătu mult cu el de vorbă. Mușteriul, un om grozav de încăpățînat, și pe cît se pare viclean, dădea mereu din cap că, adică, nu-i convine, trăgîndu-se de-a-ndaratelea spre ușă. În cele din urmă, negustorul îl înduplecă și începu să-i toarne ovăz într-un sac mare.

— Ce, ăsta-i ovăz ? făcu mușteriul cu glas plîngător. Asta-i pleavă, nu ovăz, să rîdă și curcile... Nu, nu iau, mă duc la Bondarenko !

Cînd se întoarse Egoruşka la rîu, pe mal se aprinsese un foc potrivit, mai mult fum decît foc. Căruțașii își găteau prînzul. Stiopka stătea în mijlocul fumului și cu o lingură mare și știrbă mesteca într-un ceaun. Ceva mai încolo, cu ochii înroșiți de fum, Kiriuha și Vasea curățau peștele. În fața lor zăcea volocul plin de mîl și de ierburi, în care străluceau peștii și foiau racii.

Emelian, care abia se întorsese de la biserică, stătea alături de Pantelei, dădea din mînă și, cu glas răgușit, cînta încetișor : „Pe tine te lăudăm, Doamne..." Dîmov se învîrtea pe lîngă cai.

Terminînd de curățat peștii, Kiriuha și Vasea le dădură drumul, o dată cu racii vii, în căldare, îi spălară, apoi îi răsturnară în apa clocotită din ceaun.

— Să pun și slănină ? întrebă Stiopka, adunînd cu lingura spuma de pe ceaun.

— Pentru ce ? Peștele își are grăsimea lui, îi răspunse Kiriuha.

Înainte de a lua ceaunul de pe foc, Stiopka aruncă în apă trei pumni de mei și o lingură de sare. După aceea gustă, plescăi din buze, linse lingura și icni mulțumit, ceea ce însemna că fiertura era gata.

Toți, afară de Pantelei, se așezară în jurul ceaunului și începură să lucreze cu lingurile.

— Ia dați-i și băiatului o lingură ! zise Pantelei, cu asprime. Că i-o fi foame și lui !

— Mîncarea noastră e mîncare de mujici !... oftă Kiriuha.

— Lasă că și bucatele mujicilor or să-i priască, numai să aibă poftă de mîncare !

Egoruşka primi o lingură și începu să mănînce. Dar nu se așeză, ci rămase în picioare lîngă ceaunul în care se uita ca într-o groapă. Fiertura răspîndea miros tare de pește. Printre firele de mei întîlneai și solzi, iar racii nu-i puteai prinde cu lingura, așa că oamenii îi scoteau din ceaun de-a dreptul cu degetele. Vasea, încalte, nu se sfia de fel și-și vîra în ceaun nu numai mîinile, dar și mînecile hainei. Totuși, lui Egoruşka fiertura i se păru tare gustoasă și-i amintea supa de raci pe care o făcea mama acasă, în zilele de post. Pantelei stătea mai la o parte și mînca pîine goală.

— Da' dumneata de ce nu mănînci, moșule ? îl întrebă Emelian.

— Mie nu-mi plac racii... Dă-i încolo ! făcu bătrînul, întorcîndu-se cu scîrbă.

În timp ce mîncau, oamenii vorbeau ba de una, ba de alta. Din ce-și spuneau, Egoruşka înțelese că noile lui cunoștințe, cu toate că se deosebeau în ce privește vîrsta și caracterul, aveau totuși ceva comun, ceva care-i făcea să semene unul cu altul. Toți păreau că au avut un trecut luminos și un prezent întunecat, toți vorbeau cu aprindere despre trecutul lor și aproape cu dispreț de prezent. Rusului îi plac mai mult amintirile decît viața însăși. Asta Egoruşka încă n-o știa și, înainte de sfîrșitul mesei, era adînc încredințat că în jurul ceaunului stăteau numai oameni pe care soarta îi nedreptățise și-i umilise. Pantelei povestea cum altă-

dată, cînd nu era încă drum de fier, umbla cu căruțele la Moscova și la Nijni-Novgorod și cîștiga atîta bănet, încît nu știa ce să mai facă cu el. Și ce negustori erau pe vremea aceea, și ce pește! Și toate ieftine... Acuma, drumurile de cărăușie îs scurte, negustorii mai zgîrciți, norodul mai sărac, pîinea mai scumpă. Într-un cuvînt, nimic nu mai este așa cum a fost. Emelian spunea că altădată, pe vremea cînd era la uzina din Lugansk și cînta în cor, avea un glas neîntrecut și citea notele ca pe apă, în timp ce acum nu-i decît un mujic de rînd, trăind din mila lui frate-său, care-l trimite la cărăușie cu caii lui, oprindu-i pentru asta jumătate din cîștig. Vasea muncise cîndva la o fabrică de chibrituri, iar Kiriuha fusese vizitiu la un boier cumsecade, și nu găseai în tot ținutul altul care să mîne o troică mai bine decît el! Dîmov era feciorul unui mujic cuprins, trăia și petrecea după pofta inimii și nu știa ce e necazul. Dar abia trecuse de douăzeci de ani cînd taică-său, om aspru și autoritar, căutînd să-l deprindă cu munca, de frică să nu ajungă un răsfățat dacă rămîne acasă, a început să-l trimită în cărăușie, ca pe un mujic care n-ar avea o palmă de pămînt la viața lui. Numai Stiopka tăcea. Dar pe fața lui spînă puteai să citești că și el o dusese altădată mult mai bine ca acum.

Aducîndu-și aminte de tată-său, Dîmov lăsă mîncarea și se posomorî. Se uită încruntat la tovarășii lui, apoi își opri privirea asupra lui Egorușka.

— Scoate-ți căciula, păgînule! se răsti la el. Cum se poate să mănînci cu căciula pe cap? Și cică ești boier!

Egorușka își scoase pălăria fără să zică o vorbă, dar nu mai simți gustul mîncării. Și nici nu auzi măcar cînd Pantelei și Vasea îi luară apărarea. O mînie grea i se aprinse în piept împotriva zurbagiului și se hotărî să se răzbune, cu orice preț.

După ce mîncară, căruțașii se îndreptară spre harabalele lor și se culcară la umbră.

— Moșule, spune, plecăm curînd? îl întrebă Egorușka pe Pantelei.

— Avem să plecăm cînd o vrea Dumnezeu... Acuma nu-i de plecat, că-i prea mare zăpușeala... Doamne, Dumnezeule, facă-se voia ta... Maică Precistă... Hai, voinicule, culcă-te și tu!

Nu trecu mult și de sub căruțe se porniră sforăieli cumplite. Egoruşka ar fi vrut să se mai întoarcă în sat, dar după ce se gîndi o clipă, căscă și se întinse și el alături de bătrîn.

VI

Convoiul rămase toată ziua acolo, lîngă rîu, și nu se urni din loc decît la asfințitul soarelui.

Egoruşka se culcă din nou pe balot, carul se legăna și scîrțîia alene, Pantelei mergea pe lîngă căruță și, ca și înainte, tropăia din picioare, se plesnea cu palmele peste coapse și vorbea singur. Ca și ziua trecută, văzduhul era plin de simfonia stepei.

Culcat pe spate, cu mîinile sub cap, Egoruşka se uita la cer. Văzu cum se aprinse, apoi cum se stinse amurgul. Îngerii păzitori, care-și întinseseră peste zare aripile lor de aur, se pregăteau acum să se culce. Ziua se sfîrșise cu bine, noaptea se arăta liniștită și senină, așa că puteau să stea fără grijă la ei acasă, în cer... Băiatul văzu cum se întuneca încet, încet văzduhul, văzu cum se lăsa negura, pe nesimțite, peste pămînt și cum se aprindeau stelele, sus, una după alta.

Dacă te uiți mult la cerul cel adînc, fără să-ți iei ochii de la el, ți se furișează și în gînd și în suflet simțămîntul unei singurătăți fără sfîrșit. Ți se pare că ești neînchipuit de singur, și tot ce pînă atunci ți se părea apropiat și drag începe să-ți fie străin și-și pierde orice valoare. Stelele, care de mii de ani se uită din înălțimi, și pînă și cerul plin de taine, și negura — toate atît de indiferente față de scurta viață omenească, îți apasă sufletul cu tăcerea lor, atunci cînd rămîi singur cu ele și încerci să le pătrunzi înțelesul... Gîndul singurătății care ne așteaptă pe fiecare în mormînt pune stăpînire pe tine, și viața ți se pare fără nădejde, înfricoșătoare...

Egoruşka își aduse aminte de bunica lui, care dormea acuma în cimitir, sub vișini. O văzu întinsă în sicriu, cu pitacii de aramă pe ochi, își aduse aminte cum au pus oamenii capacul peste sicriu și cum l-au coborît în groapă, apoi zgomotul înăbușit al bulgărilor de pămînt izbindu-se

de capac... Şi-o închipui în sicriul strîmt şi întunecos, părăsită de toţi, neputincioasă. I se păru că o vede trezindu-se şi, neînţelegînd unde se află, începînd să bată cu pumnii în capac şi să strige după ajutor şi, în cele din urmă, istovită de spaimă, murind a doua oară. Şi-o închipui pe mamă-sa moartă, apoi pe părintele Hristofor, pe contesa Draniţkaia, pe Solomon... Dar cu toate silinţele lui, nu izbuti să se vadă pe el însuşi mort, într-un mormînt întunecos, departe de casă, părăsit de toţi, lipsit de orice ajutor. Nu putea să-şi închipuie că e cu putinţă să-i vină şi lui rîndul şi i se părea că el n-o să moară niciodată...

Iar bătrînul Pantelei, căruia de mult ar fi trebuit să-i vină rîndul, mergea pe lîngă căruţă şi-şi depăna gîndurile, cu glas.

— Ce să spun... cumsecade boieri... mormăia el înainte. Şi-au dat feciorul la învăţătură, dar cum o scoate-o el la capăt, asta încă nu se ştie... Cum spuneam, la Slaveanoserbsk nu-i nici o şcoală din care să ieşi cine ştie ce mare cărturar... Dacă nu-i, nu-i, ce să mai vorbim... Da' băiatul îi bun, nimica de zis... Cînd o creşte mare, are să-l ajute pe taică-său. Tu, Egori, eşti mititel acuma, da' cînd ai să fii om în toată firea, ai să ţii şi tu pe tată-tău şi pe mamă-ta. Că aşa-i rînduit de Dumnezeu. Cinsteşte pe tatăl şi pe mama ta... Şi eu am avut copii, numai că au ars... O dată cu ei mi-a ars şi nevasta... Aşa-i cum îţi spun : mi s-a aprins casa în noaptea de Bobotează... Eu nu eram acolo, eram plecat la Oriol. Da, la Oriol... Maria a fugit afară, dar şi-a adus aminte că înăuntru dormeau copiii şi s-a întors în goană înapoi. Şi a ars şi ea cu ei... Da, aşa... A doua zi nu le-am mai găsit decît oscioarele.

Pe la miezul nopţii, căruţaşii şi Egoruşka stăteau iarăşi roată în jurul unui foc. Pînă să se aprindă ca lumea buruienile, Kiriuha şi Vasea plecaseră să aducă apă dintr-o vîlcea. Şi cu toate că se făcuseră nevăzuţi în beznă, glasurile lor şi zăngănitul căldărilor se auzea mereu, semn că vîlceaua nu era departe. Lumina focului aşternea pe pămînt o pată uriaşă şi tremurătoare şi, cu toate că era o noapte cu lună, dincolo de pata aceea roşie totul se cufunda într-un întuneric de nepătruns. Flăcările îi orbeau pe căruţaşi, aşa că nu vedeau decît o mică parte din drum. În întuneric, căruţele încărcate cu baloturi şi caii păreau coline mari, cu liniile ne-

lămurite. La douăzeci de paşi de foc, la marginea drumului, se înălţa pe un mormînt o cruce de lemn lăsată într-o rînă. Înainte de a se aprinde focul, cînd se vedea pînă departe, Egoruşka observase şi de cealaltă parte a drumului încă o cruce, tot atît de veche şi de prăvălită.

După ce se întoarseră cu apa, Kiriuha şi Vasea umplură ceaunul şi-l aşezară deasupra focului. Stiopka îşi luă locul în fum, lîngă ceaun şi, în mînă cu lingura cea ştirbă, se uita pe gînduri la apă, aşteptînd să dea în clocot. Pantelei şi Emelian stăteau unul lîngă altul, în tăcere, gîndindu-se Dumnezeu ştie la ce. Întins pe burtă şi cu capul sprijinit în pumni, Dîmov se uita la foc. Umbra lui Stiopka juca peste el, şi faţa lui frumoasă era cînd întunecată de umbră, cînd luminată de flăcări... Kiriuha şi Vasea strîngeau de pe cîmp buruieni şi uscături. Cu mîinile în buzunare, Egoruşka se aşezase lîngă Pantelei, uitîndu-se cum se mistuiau buruienile în foc.

Toţi se odihneau, fiecare cu gîndurile lui. Din cînd în cînd, trăgeau cu ochiul la crucea peste care dănţuiau pete roşii. Un mormînt singuratic are în el ceva nespus de trist şi nespus de poetic, ceva care te predispune la visare... Parcă-i auzi tăcerea, şi în tăcerea aceea simţi cum freamătă sufletul necunoscutului care zace sub cruce. Cum s-o fi simţind el în stepă? Nu l-o fi chinuind dorul, în nopţile cu lună? În apropierea mormîntului, stepa pare tristă, abătută şi îngîndurată, iarba mîhnită, şi pînă şi greierii ţîrîie mai cu sfială parcă... Şi nu e trecător al cărui gînd să nu se oprească la sufletul singuratic şi să nu-şi întoarcă mereu capul spre cruce, pînă rămîne departe în urmă, înghiţită de negură...

— Moşule, ce e cu crucea asta? întrebă Egoruşka.

Pantelei se uită întîi la cruce, pe urmă la Dîmov:

— Mikola, n-o fi ăsta locul unde i-au ucis cosaşii ceia pe negustori?

Dîmov se ridică alene într-un cot, aruncă o căutătură către drum şi răspunse:

— Ba chiar ăsta-i...

Se făcu tăcere. Kiriuha luă un mănunchi de iarbă uscată, îl răsuci şi-l vîrî sub ceaun. Focul izbucni în vîlvătăi mari, fumul negru îl învălui pe Stiopka, iar umbra crucii, răzbătînd prin întuneric, se întinse pe drum de-a lungul carelor.

— Da, aici i-au ucis... urmă Dîmov în silă. Erau doi negustori, tatăl şi feciorul, se duceau să vîndă icoane. Şi au

poposit, nu departe de aici, la hanul pe care-l ține acum Ignat Fomin. Bătrînul, care băuse mai mult decît se cuvenea, a început să se laude că are bani mulți la el. E lucru știut că negustorii îs oameni lăudăroși, să ferească Dumnezeu cît îs de lăudăroși... Nu-i rabdă inima să nu facă pe grozavii față de unii ca noi. Și se întîmplase ca tot atunci să tragă la han și niște cosași. Se înțelege că l-au auzit pe negustor lăudîndu-se și le-a încolțit în minte gîndul cel rău.

— Doamne, Dumnezeule... Maică preacurată!... oftă Pantelei.

— A doua zi, cînd s-a crăpat de ziuă, urmă Dîmov, negustorii erau gata de plecare. Atunci cosașii s-au apropiat de ei și au intrat în vorbă: „Noi am zice să mergem împreună, înălțimea-voastră. Una că te mai iei cînd ești cu mai mulți, da' e și mai sigur, că locurile-s cam pustii..." Ca să nu li se spargă icoanele, negustorii mergeau la pas. Asta și așteptau cosașii...

Dîmov se ridică în genunchi și se întinse.

— Da, făcu el căscînd, la început toate au mers bine. Numai, cînd au ajuns aici, cosașii au tăbărît asupra negustorilor și au început a-i căsăpi cu coasele... Feciorul negustorului, care era voinic, a smuls o coasă din mîna unuia și unde s-a pornit să dea, și în dreapta, și în stînga... Se înțelege că pînă la urmă tot i-au răpus ceilalți, că erau opt. N-a rămas bucățită neciopîrțită din trupul negustorilor! După ce și-au dus pînă la capăt nelegiuirea, cosașii au tîrît morții din drum, pe bătrîn într-o parte și pe fecioru-său în cealaltă. Mai era o cruce dincolo, drept în fața ăștia... Nu știu dacă mai este și acuma... De-aici nu se vede.

— Este, răspunse Kiriuha.

— Se zice că nici n-au găsit cine știe ce bani la ei.

— Adevărat, puțini, întări Pantelei. Vreo sută de ruble.

— După aceea, trei dintre hoți au murit și ei: îi tăiase zdravăn negustorul cel tînăr... Și-au prăpădit tot sîngele și au murit... Unuia îi retezase o mînă, și oamenii zic că a fugit așa, fără mînă, vreo patru verste. L-au găsit tocmai lîngă Kurikovo, stînd pe un mușuroi, cu capul pe genunchi, de parcă se gîndea. Cînd s-au uitat mai bine la el, își dăduse sufletul, murise...

— L-au dibuit după urmele de sînge... adăugă Pantelei.

Toți întoarseră capul spre cruce. Și iarăși se făcu liniște. De undeva, din vîlcea pesemne, se auzi țipătul tînguitor al unei păsări de noapte : „Spliu ! spliu ! spliu !...“

— Mulți oameni răi sînt pe lumea asta ! făcu Emelian.

— Mulți, mulți ! întări Pantelei, trăgîndu-se mai aproape de foc. Văzîndu-l, ai fi zis că-l prinsese frica. Mulți, urmă el în șoaptă. Ce să spun, am văzut destui oameni de ăștia în viața mea... oameni răi, va să zică... Am întîlnit și mulți oameni sfinți și drepți, da' păcătoși am văzut atîția, că nici nu i-aș putea număra... Mîntuiește-ne pre noi și ne miluiește, Maică Precistă !... Îmi aduc aminte că odată, să tot fie vreo treizeci de ani de atunci, poate chiar mai mult, duceam cu căruța pe un negustor din Morșansk. Negustorul era un om cumsecade, chipeș, și avea bani mulți la el... negustorul, va să zică... Era tare cumsecade... Și cum vă spun, am mers noi cît am mers, pînă ne-am oprit peste noapte la un han. În Rusia, hanurile nu-s ca pe-aici. Acolo, acoperișul hanului se întinde peste toată curtea, ca la ogrăzile de vite sau șurile cele mari de pe la conacele bine gospodărite. Atîta doar că șurile îs poate oleacă mai înalte... Și cum vă spuneam, am poposit noi la hanul acela, negustorul în odaie și eu la grajd pe lîngă cai, precum se și cuvine. Așa... Mi-am făcut eu rugăciunea și pe urmă, ce m-am gîndit ? Hai să trag o raită prin ogradă, înainte de a mă culca. Era o noapte întunecoasă de nu vedeai la doi pași. Merg eu așa, cam cît ar fi de aici pînă la căruțe, și deodată numai ce văd o luminiță. Ce-o mai fi și asta ? zic. După socoteala mea, hangiii se culcaseră demult, și pe urmă, afară de mine și de negustor, alți călători nu mai erau la han... Atunci, de unde lumina aceea ?... Și am intrat la bănuială... M-am dat mai aproape... mai aproape de lumină, cum s-ar zice... Și ce să vezi ! Miluiește-ne, Dumnezeule, și mîntuiește-ne Maică Precistă ! La o palmă de la pămînt era o ferestruică cu gratii... în zidul hanului, adică... M-am trîntit la pămînt și m-am uitat înăuntru. Și cum m-am uitat, mi-a și înghețat sîngele în vine...

Kiriuha vîrî în foc un șomoiog de buruieni, căutînd să nu facă zgomot. Cînd trosnetul și pîrîitul buruienilor se potoli, bătrînul urmă :

— Da, m-am uitat și am văzut un beci mare și întunecos, de te-apuca groaza... Pe un butoi ardea un felinar mititel. Și în mijlocul beciului, vreo zece oameni cu rubăști roșii și

cu mînecile suflecate ascuțeau niște cuțite uite-așa de lungi... „Ehei, m-am gîndit, cum s-ar zice, am nimerit într-o vizuină de tîlhari... Ce-i de făcut?" Am alergat la negustor, l-am trezit încet din somn și i-am spus: „Nu te speria, jupîne, da'-i vai de noi... Am nimerit într-o vizuină de tîlhari". Negustorul s-a schimbat la față. „Ei, zice, ce ne facem, Pantelei? Am bani mulți la mine și nici măcar nu-s ai mei, sînt ai unor orfani. Mie, unuia, nu mi-e frică de moarte, cum o vrea Dumnezeu... Da' tare n-aș vrea să se prăpădească bănișorii bieților orfani..." Ce puteam face? Porțile erau încuiate, nu era chip să ieși nici cu căruța, nici pe jos... Să fi fost gard, l-am fi sărit. Da' cum v-am spus, ograda era acoperită!... Atunci i-am spus negustorului așa: „Să nu-ți fie frică, jupîne, roagă-te celui de sus, poate că s-o îndura de orfani. Dumneata rămîi aici și fă-te că nu știi nimic. Te pomenești că mi-o da mie ceva prin minte..." Așa... M-am rugat eu lui Dumnezeu, și ce credeți? Mi-a luminat mintea... M-am urcat pe tarantas și încetișor, să nu mă simtă nimeni, am început să smulg paiele din acoperiș. După ce am făcut o gaură bună, am ieșit afară. Afară, va să zică. Așa... De pe acoperiș am sărit jos și am rupt-o la fugă pe drum, de gîndeam că-mi sare inima din piept! Și-am alergat, am alergat, pînă nu m-au mai ținut picioarele de oboseală... Am făcut așa, într-o întinsoare, poate vreo cinci verste, poate și mai mult... Și deodată, slavă Ție Doamne, văd un sat. M-am repezit la cea dintîi casă și am început să bat în geam. „Pravoslavnicilor, am strigat, uite așa și așa, nu lăsați să se prăpădească un suflet creștin!..." Am trezit tot satul... Au sărit mai mulți oameni și au mers cu mine, care cu o frînghie, care cu un ciomag, care cu o furcă... Am spart porțile hanului și am năvălit buluc în beci. În vremea asta, tîlharii isprăviseră de ascuțit cuțitele și se pregăteau să-l căsăpească pe negustor. Oamenii au pus mîna pe ei, i-au legat burduf și i-au dus în fața nacealnicilor... De bucurie, jupînul le-a dat trei hîrtii de cîte o sută de ruble, iar mie mi-a dat cinci galbeni și mi-a trecut și numele în pomelnic... Se vorbește că în beciul acela s-au găsit o mulțime de oseminte omenești. Oseminte omenești, care va să zică... Tîlharii jefuiau drumeții, îi ucideau și pe urmă îi îngropau, să nu rămînă nici urmă din ei... Mai tîrziu și-au primit pedeapsa de la călăul din Morșansk.

După ce-şi termină povestea, Pantelei îi învălui cu privirea pe cei care-l ascultau. Toţi tăceau şi se uitau la el. Apa din ceaun dădu în clocot şi Stiopka o spumi.

— Gata slănina ? îl întrebă Kiriuha în şoaptă.

— Acuşi... Mai aşteaptă puţin.

Fără să-şi ia ochii de la Pantelei, de parcă se temea să nu înceapă cumva vreo poveste în lipsa lui, Stiopka alergă pînă la căruţe, de unde, după cîteva clipe, se întoarse cu o strachină de lemn şi se apucă să frece slănina în ea.

— Altă dată, începu din nou Pantelei, tot în şoaptă şi tot fără să clipească, mergeam cu căruţa cu alt negustor. Îl chema Piotr Grigorîci, ţin minte ca acum. Era un om bun... negustorul va să zică... Ca şi atunci, am tras la un han... El în odăiţă, eu pe lîngă cai... Hangiii, bărbatul şi nevasta, păreau oameni cumsecade şi prietenoşi, argaţii de asemenea păreau a fi la locul lor. Cu toate astea, fraţilor, nu puteam să închid ochii de loc, aveam eu aşa, o nelinişte în inimă... o nelinişte şi pace ! Porţile erau deschise, lume multă peste tot, dar mie-mi era frică, nu mă simţeam în apele mele. Trecuse de miezul nopţii, toată lumea dormea de cine ştie cînd, acuşi trebuia să ne sculăm, şi numai eu stăteam lungit în căruţă şi holbam ochii în întuneric, ca o bufniţă ! Deodată, fraţilor, numai ce aud : lip, lip, lip... Cineva se furişa... Mă uit şi văd o femeie numai în cămaşă şi desculţă... „Ce-i cu tine, sufleţelule ?“ o întreb. Tremura toată şi faţa-i era albă ca varul... „Scoală iute, om bun ce eşti ! E primejdie mare... Stăpînii mei au gînduri rele... Vor să-l ucidă pe jupîn. I-am auzit cu urechile mele cum şuşoteau...“ Va să zică, nu degeaba mi-era inima neliniştită, mi-am zis. „Da' tu cine eşti ?“ o întreb. „Eu îs bucătăreasa lor...“ Aşa... Atunci m-am dat eu jos din căruţă şi m-am dus la jupînul meu. L-am trezit din somn şi i-am spus : „Uite ce-i, Piotr Grigorîci, aici nu se petrec lucruri tocmai curate... Lasă că ai să dormi altă dată, acuma îmbracă-te şi s-o ştergem cît mai e vreme, ca să scăpăm cu obraz curat...“ Dar nici n-a apucat omul să se îmbrace, cînd iaca, uşa s-a deschis şi ce să vezi ? Miluieşte-ne, Maică Precistă şi ne păzeşte... Au intrat în odaie hangiul, hangiţa şi încă vreo trei argaţi... Se înţeleseseră, va să zică, şi cu argaţii... Negustorul avea bani mulţi la el, şi ce şi-au zis ? Ia hai să-i împărţim... Toţi cinci ţineau în mînă cîte un cuţit lung... Cîte un cuţit lung, va să zică... Hangiul a

încuiat uşa cu cheia şi a spus: „Hai, drumeţilor, închinaţi-vă! Da' să ştiţi că dacă începeţi a striga, apoi n-o să mai aveţi cînd vă ruga înainte de moarte!" Cine să mai strige?! Că, de frică, ne înţepenise şi gîtlejul, cum să mai strigi?... Jupînul meu a izbucnit în plîns: „Pravoslavnicilor, le-a zis, văd că aveţi de gînd să mă ucideţi şi să-mi luaţi bănişorii. Apoi, n-oi fi eu cel dintîi, nici cel de pe urmă. Mulţi negustori de-ai noştri au fost căsăpiţi prin hanuri. Însă, fraţi creştini, de ce să ucideţi şi căruţaşul? De ce să pătimească şi el din pricina banilor mei?" Şi punea atîta suflet în vorbele astea, de parcă te pătrundeau... Da' hangiul de colo: „Uite ce-i, zise, dacă l-am lăsa pe el în viaţă, ar fi cel dintîi care ne-ar pîrî! Pentru noi e totuna, ori ucidem unul, ori ucidem doi. Vorba ceea: un păcat ori şapte, tot un drac! Aşa că, ce mai încoace-încolo, mai bine rugaţi-vă lui Dumnezeu!" Ne-am pus amîndoi în genunchi, unul lîngă altul şi am început a plînge şi a ne închina. Jupînul îşi pomenea copiii, eu eram încă tînăr şi-mi era dragă viaţa... Ne închinam cu ochii ţintă la icoane, cu atîta durere ne închinam că, iaca, şi acum îmi dau lacrimile... Atunci hangiţa—muiere, ce să-i faci? — se uită la noi şi zice: „Oameni buni, să nu ne blestemaţi pe lumea cealaltă şi să nu vă înfăţişaţi cu jalbă înaintea lui Dumnezeu, ca să ne pedepsească. Noi nu facem fapta asta decît pentru că sîntem oameni nevoiaşi". Noi ne-am mai rugat cît ne-am mai rugat, am mai plîns cît am mai plîns, şi iaca, Dumnezeu ne-a auzit! I s-a făcut milă de noi va să zică... Tocmai cînd îl apucase hangiul pe negustor de barbă, ca să-i taie beregata, numai ce am auzit bătînd în ferăstruică... Ne-am lăsat cu toţii la pămînt, iar hangiului i s-au muiat mîinile... Şi iar s-au auzit bătăi în ferăstruică, apoi un glas strigînd: „Piotr Grigorîci, aici eşti? Găteşte-te de drum, că trebuie să plecăm! Văzînd că a venit cineva după jupînul meu, hangiii s-au speriat cumplit şi au rupt-o la fugă... Iar noi am ieşit repede în ogradă, am înhămat caii şi pe-aici ne-a fost drumul...

— Şi cine a bătut în ferăstruică? întrebă Dîmov.

— În ferăstruică?... Vreun înger sau vreun sfînt, pesemne, trimis de bunul Dumnezeu. Că altul n-avea cine... Cînd am ieşit noi din ogradă, nu era ţipenie de om pe drum. Mîna lui Dumnezeu, va să zică...

Pantelei mai spuse și alte povești, toate cu tîlhari și cu „cuțite lungi". Se vedea cît de colo că erau născociri. Cine știe, poate că le auzise și el de la alții, sau poate că le scornise singur cîndva, demult... Și, cu timpul, tocindu-i-se ținerea de minte, se amestecaseră cu întîmplările trăite, fără ca el să-și mai dea seama care din ele era adevărată și care născocită. Se poate și așa, și așa. Însă, ceea ce era ciudat, e că și în noaptea aceea, și în tot lungul drumului, de cîte ori povestea cîte ceva, Pantelei alegea cu deosebită plăcere întîmplări născocite, fără să vorbească niciodată despre acelea prin care trecuse într-adevăr în viața lui. Oricum ar fi fost, Egorușka îl credea cuvînt cu cuvînt, încredințat că tot ce spunea bătrînul era adevărat. Dar mai tîrziu, cînd își aducea aminte de Pantelei, i se părea lucru neînțeles că un om ca el, care cutreierase toată Rusia, care văzuse atît de multe și știa atîtea, căruia îi arseseră de vii și copiii, și nevasta, își nesocotea viața bogată în întîmplări și, de cîte ori se găsea în jurul unui foc, ori tăcea, ori povestea lucruri care nu se petrecuseră niciodată.

În timp ce mîncau, nimeni nu scoase o vorbă. Fiecare se gîndea la cele ce auzise mai înainte. Viața e și cumplită, dar și frumoasă, și de aceea, oricît de înfricoșătoare ar fi o întîmplare povestită în Rusia, oricît ar înflori-o povestitorul cu viziuni de tîlhari, cu cuțite lungi sau cu minuni dumnezeiești, ea va aminti fără îndoială celor care o ascultă cîte o întîmplare petrecută aievea, și doar vreunul cu mintea luminată de învățătură de s-o uita la el cu neîncredere, însă fără să sufle nici acela o vorbă. Crucea de lîngă drum, baloturile negre, întinderile nesfîrșite și soarta tuturor celor adunați în jurul focului erau atît de înfricoșătoare și de neasemuite, încît tot ce ar fi fost nefiresc fie într-o poveste închipuită, fie într-una adevărată, pălea, făcînd-o una cu viața.

Mîncau cu toții de-a dreptul din ceaun, numai Pantelei stătea mai la o parte, sorbindu-și fiertura dintr-o strachină de lemn. Nici lingura lui nu era la fel cu a celorlalți : era de chiparos și avea o cruciuliță la coadă. Uitîndu-se la ea, Egorușka își aduse aminte de păhărețul de candelă cu care Pantelei băuse apă, și-l întrebă încet pe Stiopka :

— De ce stă moșul așa, la o parte ?

— El e de credinţă veche, îi răspunseră în şoaptă Stiopka şi Vasea, căutînd unul la altul cu înţeles, de parcă era vorba de cine ştie ce meteahnă sau năravuri ascuns.

Tăceau cu toţii, adînciţi în gînduri. După nişte poveşti atît de înfricoşătoare, nimeni nu mai avea chef să vorbească de nimicuri. Deodată, în mijlocul acelei tăceri, Vasea se îndreptă din mijloc şi, aţintindu-şi în beznă ochii stinşi, trase cu urechea.

— Ce este ? îl întrebă Dîmov.

— Vine cineva, îi răspunse Vasea.

— Unde-i ?

— Uite-l colo ! De-abia se zăreşte...

Dar în partea unde se uita Vasea, nu se vedea nimic decît întuneric. Toţi ascultară cu luare-aminte — degeaba : nu auziră nici un pas de om.

— Pe drum ? întrebă iarăşi Dîmov.

— Nu, peste cîmp... Vine încoace, spre noi.

Cîteva clipe trecură în tăcere.

— Cine ştie, poate că negustorul care-i îngropat aici s-o fi plimbînd prin stepă, zise Dîmov.

Toţi se uitară cu coada ochiului la cruce, apoi unul la altul şi deodată izbucniră în rîs : le era ruşine de spaima lor.

— De ce să se plimbe ? făcu Pantelei. Numai morţii pe care nu vrea să-i primească pămîntul umblă aşa, noaptea. Cu cei doi negustori e altă poveste... Ei şi-au primit cununa de mucenici...

Dar deodată se auziră paşi. Cineva se apropia repede.

— Duce ceva cu el, zise Vasea.

Nu trecu mult şi începu să se audă iarba foşnind şi buruienile trosnind sub picioarele celui care se apropia. Dar din pricina focului nu se vedea nimic. În sfîrşit, paşii se auziră aproape de tot, cineva tuşi, lumina pîlpîitoare a focului se trase în lături parcă, pînza le căzu de pe ochi, şi înaintea căruţaşilor se ivi un om.

Fie că flăcările izbucniseră mai cu putere în clipa aceea, fie că toţi voiau să vadă mai întîi faţa străinului, nu ştiu cum se făcu, dar de la prima aruncătură de ochi îi izbi zîmbetul lui, şi nicidecum înfăţişarea sau îmbrăcămintea : un zîmbet neînchipuit de bun, deschis şi blînd, ca al unui copil trezit din somn, unul din acele zîmbete molipsitoare, cărora ţi-ar veni greu să nu le răspunzi tot cu un zîmbet. Cînd se

uitară mai bine, văzură că necunoscutul era un bărbat de vreo treizeci de ani, urît şi fără nimic deosebit : un ucrainean deşirat, cu nasul lung, cu braţele şi picioarele lungi. De altfel, toate erau lungi la el, numai gîtul îl avea scurt, atît de scurt, încît omul părea adus de spate. Purta o cămaşă albă şi curată, cu guler înflorat, şalvari tot albi şi cizme noi. Pe lîngă căruţaşi, arăta chiar ferchez. Ţinea în braţe ceva mare şi alb, ciudat la prima aruncătură de ochi, iar de după umăr îi ieşea la iveală ţeava unei puşti de vînătoare, lungă şi ea.

Intrînd din întuneric în cercul de lumină, străinul se opri ca încremenit, şi rămase cîteva clipe cu ochii la căruţaşi, ca şi cum ar fi vrut să le spună : „Ia uitaţi-vă la mine ce frumos zîmbesc !" Apoi se apropie de foc, zîmbi şi mai deschis, şi le spuse :

— Poftă bună, fraţilor !

— Pofteşte cu noi la masă ! îi răspunse Pantelei pentru toţi.

Necunoscutul lăsă lîngă foc povara din braţe — era o dropie împuşcată — şi le mai ură încă o dată poftă bună.

Căruţaşii se apropiară de dropie şi începură s-o cerceteze.

— Frumoasă pasăre ! Cu ce ai împuşcat-o ? întrebă Dîmov.

— Cu alice de iepuri. Cu cele de raţe n-o poţi atinge, că dropia nu te lasă să te apropii... Nu vreţi s-o cumpăraţi, fraţilor ? V-o las cu douăzeci de copeici.

— Dar ce să facem cu ea ? Că nu-i bună decît friptă, fiartă e tare ca talpa, îţi rupi dinţii într-însa...

— Eh, păcat ! Dacă aş duce-o la boieri, la conac, aş lua pe ea cincizeci de copeici. Dar îi departe, la vreo cincisprezece verste...

Omul se aşeză, îşi coborî puşca de pe umăr şi o lăsă lîngă el. Avea o înfăţişare somnoroasă şi galeşă şi zîmbea mereu, clipind din ochi de dogoarea focului şi gîndindu-se, pesemne, la un lucru foarte plăcut. îi dădură şi lui o lingură şi omul începu să mănînce.

— Da' tu cine eşti ? îl întrebă Dîmov.

Necunoscutul nu-l auzi, nu-i răspunse şi nici măcar nu se uită la el. Omul acela zîmbitor părea că nu simte gustul mîncării : mesteca alene, în neştire, ducînd lingura la gură cînd prea plină, cînd aproape goală. Nu era beat, dar parcă-i umbla prin cap un fel de aiureală.

— Te-am întrebat cine eşti ? repetă Dîmov.

— Eu ? tresări necunoscutul. Konstantin Zvonîk din Rovnoie. La vreo patru sute verste de aici.

Şi vrînd să arate, chiar de la început, că nu era mujic de rînd, ci un om mai răsărit, Konstantin se grăbi să adauge:

— Avem prisacă şi creştem porci.

— Stai la părinţi, ori ai gospodăria ta ?

— Nu, am gospodăria mea. Am plecat de acasă. M-am însurat chiar luna trecută, îndată după Sînpetru. Acuma îs însurat... Iaca, îs optsprezece zile de cînd m-am cununat.

— Bună treabă ! zise Pantelei. Mare lucru e o femeie la casa omului ! Te-a blagoslovit Dumnezeu...

— Are acasă muiere tînără şi el umblă haihui noaptea prin stepă ! rîse Kiriuha. Sucit om !

Ca şi cum l-ar fi înţepat cineva acolo unde-l ustura mai tare, Konstantin tresări, se făcu roşu ca para focului şi începu să rîdă :

— Ei, Doamne iartă-mă, da' nevastă-mea nu-i acasă, zise el scoţîndu-şi grăbit lingura din gură şi învăluindu-i pe toţi într-o privire mirată şi fericită. Nu-i acasă ! S-a dus pentru două zile la maică-sa. S-a dus, vă spun cinstit, şi dacă am rămas singur, se cheamă că-s ca şi neînsurat...

Konstantin dădu din mînă, apoi scuturâ din cap. Ar fi vrut să se lase iarăşi în voia gîndurilor lui, dar fericirea care-i lumina faţa nu-i îngăduia. Se aşeză mai bine, ca şi cum nu-i era la îndemînă aşa cum stătea, apoi începu să rîdă şi iarăşi dădu din mînă. Se sfia să mărturisească unor străini gîndurile care-i umpleau inima de bucurie, dar în acelaşi timp nu-şi putea stăpîni dorinţa de a-i face şi pe ei părtaşi la fericirea lui.

— S-a dus la Demidovo, la maică-sa ! urmă el, înroşindu-se şi mutîndu-şi puşca din loc. Se întoarce mîine... Aşa mi-a spus, că mîine pe la prînz e acasă.

— Şi ţi-e urît fără ea, hai ? îl întrebă Dîmov.

— Cum să nu-mi fie, Doamne iartă-mă ? Doar de-abia ne-am luat ! Şi, acum a plecat... Ce-i drept, e cam iute din fire, să mă bată Dumnezeu. Încolo însă, e o femeie bună şi frumoasă, tot timpul rîde şi cîntă. Da' îi iute, iute foc ! Cînd e de faţă, îmi pierd cumpătul, cînd nu-i, parcă-mi lipseşte ceva : umblu haihui prin stepă ca un bezmetic. De la amiază hoinăresc aşa, de-mi vine să strig după ajutor...

Konstantin se frecă la ochi, se uită la flăcări și începu să rîdă.

— Înseamnă că ți-e dragă... zise Pantelei.

— Așa-i de bună, așa de frumoasă, repetă Konstantin fără să-l asculte. E o gospodină fără pereche, și așa de deșteaptă și de cuminte, cum nu mai găsești alta în toată gubernia printre oamenii de rînd! Acuma-i dusă de-acasă... Dar și ei i-e dor, de asta-s sigur! Îmi cunosc eu coțofana! Mi-a spus că mîine pînă-n prînz e acasă... Ei, da' să vedeți! aproape că striga Konstantin, ridicînd deodată glasul și așezîndu-se mai bine. Acum mă iubește și-mi duce dorul, însă la început nici nu voia să audă să mă ia de bărbat!

— Hai, mănîncă! îl îndemnă Kiriuha.

— Nici nu voia să audă de una ca asta! repetă Konstantin, fără să-l asculte. Trei ani la șir m-am ținut de capul ei! De cum am văzut-o la iarmarocul din Kalacik, m-am îndrăgostit de ea ca un nebun, de-mi venea să mă spînzur, nu alta! Numai că eu stăteam la Rovnoie, și ea la Demidovo, la douăzeci și cinci de verste unul de altul. I-am trimis peținorii, da' ea o ținea pe-a ei: „Nu vreau". Uite-așa, coțofana!... Am încercat eu în toate chipurile, i-am dat o pereche de cercei, i-am dat turtă dulce, o jumătate de pud de miere — degeaba: „Nu vreau", ăsta-i era răspunsul. Măi, drăcia dracului, ce să fac? Acum, dacă stăm și judecăm drept, apoi nici eu nu prea sînt de nasul ei. Ea e tînără, chipeșă, iute ca spirtul, pe cînd eu îs bătrîn, am aproape treizeci de ani, și-s frumos ca dracu: cu barbă de țap, și cu obrazul numai bube... Ce să mai vorbim, nu i-s pe potrivă și pace! Atîta doar că-s din neam de oameni cuprinși... de altfel și neamul ei, Vahramenko, e înstărit. Are trei perechi de boi, și doi argați. Și cum să spun, fraților, m-am îndrăgostit lulea, mai-mai să-mi prăpădesc mințile... Nu puteam să dorm, nu puteam să mănînc, și-mi umblau prin cap tot felul de gînduri. Mă rog, eram așa de buimăcit, de să ferească Dumnezeu! Eu nu mai puteam de dragul ei, iar ea tocmai la Demidovo!... Atunci, ce credeți că făceam? Să mă bată Cel-de-sus dacă vă mint! Mă duceam pe jos, de trei ori pe săptămînă, numai așa, s-o văd cîteva clipe. Nu mai munceam de loc, îmi pierdusem mințile, și gata! Aș fi fost în stare să mă tocmesc argat la Demidovo, numai să fiu mai aproape de ea. Cum v-am spus, îmi pierdusem mințile! Mama che-

mase o babă să mă descînte, iar tata de cîteva ori era cît pe ce să mă omoare în bătăi ! Trei ani m-am perpelit așa, pînă ce într-o bună zi, m-am hotărît : mă duc la tîrg, lua-o-ar naiba de muiere, și mă tocmesc vizitiu !... Ce să fac, pesemne că nu mi-a fost scris s-o iau, și basta ! Mă duc de Paști la Demidovo, s-o mai văd o dată, și pe urmă gata...

Konstantin își lăsă capul pe spate și se porni să rîdă măruntel și cu atîta veselie, cum nu rîde omul decît cînd îi trage cuiva o păcăleală zdravănă.

— Cînd să intru în sat, numai ce o văd pe malul rîului cu mai mulți flăcăi, urmă el. Mi s-a urcat sîngele la cap... Am chemat-o mai la o parte și vreme de un ceas i-am tot spus cîte-n lună și-n stele... Și să vedeți comedie, s-a îndrăgostit fata de mine ! Trei ani de zile nici n-a vrut să mă vadă în ochi, și pentru cîteva vorbe, acolo, m-a și îndrăgit !...

— Și ce vorbe i-ai spus ? îl întrebă Dîmov.

— Ce vorbe ? Parcă le mai țin minte ?!... Atunci îmi curgeau pe nerăsuflate, ca apa de la izvor : glu-glu-glu ! Iar astăzi n-aș fi în stare să spun măcar una singură... Și iaca m-a luat. Acum s-a dus la maică-sa, coțofana, și eu hoinăresc prin stepă. Nu pot să stau acasă, n-am astîmpăr !

Mișcîndu-se stîngaci, Konstantin își scoase picioarele de sub el, se întinse la pămînt și-și sprijini capul în pumni. Dar îndată se ridică, apoi iarăși se așeză. Oamenii înțeleseră că aveau în fața lor pe cel mai îndrăgostit dintre îndrăgostiți, pe cel mai fericit dintre fericiți. În fiecare mișcare a lui, în zîmbet, în priviri, se ghicea o fericire aproape dureroasă. Omul nu-și mai găsea locul, nu știa cum să se mai așeze și ce să mai facă, pînă într-atît îl stăpînea gîndul dragostei lui. Însă după ce-și deschise inima în fața acestor străini, se simți parcă mai ușurat. Rămase liniștit lîngă foc și, cu ochii ațintiți în flăcări, se lăsă în voia visurilor.

Uitîndu-se la omul acela atît de fericit, căruțașii se întristară. Începu să le fie și lor dor de fericire. Căzură cu toții pe gînduri. Dîmov se ridică și, călcînd domol, făcu înconjurul focului. După mers, după felul cum își mișca umerii, se vedea că sufletul îi era chinuit de dor. Rămase o clipă pe gînduri, se mai uită o dată la Konstantin, apoi se așeză din nou la locul lui.

În vremea asta focul începuse să se potolească. Flăcările nu mai jucau, iar pata cea roșie, pe care jeraticul o arunca în

beznă, se micşorase şi se întunecase... Şi cu cît scădea focul, cu atît noaptea părea mai luminoasă. La lumina lunii, ochiul deslușea limpede şi drumul în toată lăţimea lui, şi baloturile, şi hulubele căruţelor, şi caii care mîncau liniştiţi. Se zărea chiar şi crucea cealaltă, de peste drum...

Dîmov îşi sprijini capul în palmă şi începu să cînte încet, un cîntec de dor. Konstantin zîmbi somnoros şi-i ţinu isonul cu glas subţirel. Cîntară cîtva timp, apoi tăcură... Emelian tresări, începu să dea din mîini, să-şi mişte degetele, şi se rugă :

— Fraţilor, hai să cîntăm un cîntec bisericesc !

Şi ochii i se umplură de lacrimi.

— Fraţilor, mai zise o dată, ducîndu-şi mîna la inimă. Hai să cîntăm un cîntec bisericesc !

— Eu, unul, nu mă pricep, răspunse Konstantin.

Nici ceilalţi nu se învoiră. Atunci Emelian încercă să cînte singur. Bătînd măsura cu mîinile şi cu capul, deschise gura. Dar din gîtlejul lui nu ieşi decît un fel de şuier răguşit şi stins. Cînta înainte, cu mîinile, cu capul, cu ochii, ba şi cu negul lui cel mare cît un burete. Cînta cu patimă şi cu durere. Şi cu cît îşi umfla mai tare pieptul, ca să scoată din el măcar o singură notă, cu atît şuierul îi era mai stins...

Lui Egoruşka, ca şi tuturor celorlalţi, începu să i se urască. Se îndreptă spre căruţă, se căţără sus şi se întinse pe balot. Cu ochii aţintiţi la cer, se gîndea la fericitul Konstantin şi la femeia lui. Oare de ce se însoară oamenii ? De ce mai sînt pe lumea asta şi femei ?... Întrebări nedeslușite i se îngrămădeau în minte. Îşi zicea că un bărbat trebuie să se fi simţind grozav de bine, cînd are în apropierea lui o femeie frumoasă, veselă şi darnică în mîngîieri. Îşi aduse deodată aminte de contesa Draniţkaia, şi se gîndi ce plăcut ar fi să-ţi trăieşti viaţa alături de o femeie ca ea, şi că ar lua-o bucuros de nevastă, bineînţeles dacă nu i-ar fi ruşine. I se păru că-i vede sprîncenele şi ochii, caleaşca şi pendula aceea cu călăreţul de aur... Noaptea liniştită şi caldă îl învăluia, şoptindu-i la ureche vorbe blînde, şi lui i se părea că femeia aceea frumoasă se apleacă spre el, îl priveşte zîmbind şi vrea să-l sărute...

Acum, din foc nu mai rămăseseră decît doi ochi roşii, care se micşorau din ce în ce. Căruţaşii şi Konstantin stăteau nemişcaţi în jurul lui, iar umbrele lor întunecate parcă se

înmulțiseră. Acum se deslușeau bine amîndouă crucile și undeva, foarte departe, tot pe drumul mare, se mai zărea încă un foc. Fără îndoială că alți drumeți își pregăteau și ei mîncarea.

— *Maica noastră Rosia este capul lumii întregi!...* începu să cînte Kiriuha, cu glas sălbatic, dar se înecă și tăcu. Ecoul stepei îi repetă vorbele, ducîndu-le în depărtări, de parcă însăși prostia trecea cu roțile ei grele peste întinderile fără de sfîrșit.

— E vremea s-o luăm din loc! strigă Pantelei. Sus, băieți!

În timp ce oamenii înhămau caii, Konstantin se tot învîrtea pe lîngă căruțe, ridicîndu-și mereu nevasta în slavă.

— Mergeți cu bine, fraților! strigă el, cînd convoiul se puse în mișcare. Acum mă duc la celălalt foc, că nu pot avea astîmpăr...

Și dispăru repede în întunericul nopții, însă căruțașii îi mai auziră cîtva timp pașii, îndreptîndu-se spre locul unde sclipea cealaltă luminiță: se ducea să le mai spună și altora cît era el de fericit...

Cînd se trezi Egorușka, abia se crăpa de ziuă. Soarele însă nu răsărise. Convoiul de căruțe se oprise pe loc. Un om cu șapcă albă pe cap, cu haine cenușii dintr-o stofă ieftină, stătea călare pe un armăsar căzăcesc și vorbea cu Dîmov și cu Kiriuha, lîngă căruța din față. În depărtare, cam la vreo două verste de convoi, se zăreau, albe, cîteva hambare lungi și scunde și cîteva căsuțe cu acoperișul de țiglă. În jurul lor nu erau nici curți, nici copaci.

— Moșule, ce sat e ăsta? întrebă Egorușka.

— E un cătun armenesc, flăcăule, îi răspunse Pantelei. Acolo stau armeni. Tare de treabă oameni, armenii, va să zică...

Omul cu haine cenușii sfîrși ce avea de vorbit cu Dîmov și Kiriuha și, întorcînd scurt calul, se uită spre cătun.

— Ia te uită, treabă-i asta?! oftă Pantelei, zgribulindu-se în răcoarea dimineții și uitîndu-se și el într-acolo. A mînat un om pînă în cătun să-i aducă o hîrtie și nu mai vine... Ce-ar fi să-l trimitem pe Stiopka?

— Moșule, cine-i omul ăsta? întrebă Egorușka.

— Ăsta-i Varlamov.

Sfinte Dumnezeule! Egoruşka se ridică repede, se aşează în genunchi şi îşi aţinti ochii la şapca cea albă. Rămăsese nedumerit, aflînd că omuleţul acela în haine cenuşii, cu cizme mari şi călare pe un căluţ urît, omul, care stătea de vorbă cu mujicii la un ceas cînd oamenii cumsecade dorm încă, era misteriosul Varlamov, pe care toţi îl căutau fără să-l poată găsi niciodată, care se învîrtea veşnic pe meleagurile astea, şi avea mult mai mulţi bani decît contesa Draniţkaia...

— E om bun, ce mai vorbă!... urmă Pantelei, uitîndu-se spre cătun. Să-i dea Dumnezeu sănătate, că-i un stăpîn cumsecade... Varlamov, Semion Alexandrîci, va să zică... Oameni ca el duc pămîntul pe umeri, frăţioare! Aşa-i cum îţi spun... Nici n-apucă cocoşii să cînte, şi el e în picioare... Altul ar şedea tolănit în pat sau şi-ar petrece vremea stînd la taifas cu oaspeţii, pe cînd el, cît îi ziulica de mare, aleargă prin stepă... Veşnic bate drumurile... Asta nu scapă din mînă nici un prilej de cîştig! Ehei!... Într-un cuvînt, om ca el mai rar!...

Varlamov spunea ceva, fără să-şi ia ochii de la sătuc, iar armăsarul juca în picioare cu neastîmpăr.

— Semion Alexandrîci! strigă Pantelei, scoţîndu-şi pălăria. Îngăduiţi-mi să-l trimit pe Stiopka! Emelian, spune-i lui Stiopka să se ducă.

Dar iată că la marginea cătunului se ivi, în sfîrşit, un călăreţ. Aplecat tare într-o parte şi învîrtindu-şi biciuşca deasupra capului, de-ai fi zis că se pregătea să-şi arate îndemînarea de călăreţ şi să-i sperie pe toţi cu îndrăzneala lui, se îndreptă, zburînd, spre căruţe.

— Trebuie să fie vreun vătaf de-al lui, zise Pantelei. Are vreo sută de vătafi, poate şi mai mulţi.

Ajungînd în dreptul căruţei din fruntea convoiului, călăreţul opri calul şi, scoţîndu-şi căciula, îi întinse lui Varlamov o condicuţă. Varlamov scoase din ea cîteva hîrtii, le citi şi strigă:

— Dar unde-i bileţelul lui Ivanciuk?

Călăreţul luă înapoi condicuţa, cercetă hîrtiile şi ridică din umeri, apoi încercă să spună ceva: poate că se dezvinovăţea şi cerea voie să se mai repeadă o dată pînă la cătun.

Calul lui Varlamov începu să se frămînte, de parcă stăpînu-său s-ar fi făcut mai greu. Varlamov se frămînta și el :

— Piei din ochii mei ! strigă cu năduf, repezindu-se cu cravașa la călăreț.

Apoi întoarse calul și o luă la pas de-a lungul șirului de căruțe, adîncit în cercetarea hîrtiilor din condicuță. Cînd ajunse lîngă ultima căruță, Egorușka se aplecă, să-l vadă mai bine. Varlamov trecuse de mult de vîrsta tinereții. Fața lui, lungită de o bărbuță căruntă, față simplă și arsă de soare, cu adevărat rusească, era roșie, întrețesută cu vinișoare vinete și umedă de rouă. Purta întipărită aceeași preocupare aspră de om de afaceri, ca și Ivan Ivanîci, aceeași dorință nebună de cîștig. Cu toate acestea, ce deosebire izbitoare între el și Ivan Ivanîci ! Pe fața unchiului, pe lîngă preocuparea și asprimea omului de afaceri, mai stăruia și îngrijorarea, și frica de fiecare clipă, că n-o să-l găsească pe Varlamov, că o să scape momentul favorabil și că n-o să mai capete prețul dorit. Nimic din toate aceste scăderi de om mărunt, de om care atîrnă de alții, nu se vedea nici pe fața, nici în întreaga făptură a lui Varlamov. El însuși hotăra prețurile, prin urmare nu căuta pe nimeni și nu atîrna de nimeni. Deși avea o înfățișare obișnuită, simțeai în toate, pînă și în felul cum își ținea cravașa, pe omul conștient de puterea lui, pe stăpînul stepei.

Trecu pe lîngă Egorușka fără să se uite la el. Doar armăsarul binevoi să-i arate oarecare atenție, privindu-l cu ochii lui mari și tîmpi, nepăsători ca și ai lui stăpînu-său. Pantelei îl salută pe Varlamov, care fără să-și ridice ochii de pe hîrtiile lui îi zise, îndulcindu-l pe *r* :

— Bună ziua, băthîne !

Felul cum strigase Varlamov la călăreț și faptul că-l amenințase cu cravașa, lăsaseră o impresie apăsătoare în sufletele căruțașilor. Toți se întunecaseră la obraz. Descumpănit de mînia stăpînului aprig și puternic, călărețul rămăsese încremenit, cu capul gol, lîngă căruța din fruntea convoiului. Scăpase frîul din mînă și stătea mut, de parcă nu-i venea a crede că ziua începuse așa de rău pentru el.

— Aprig om, bătrînul... mormăi Pantelei. Nevoie mare ! Altminteri om bun... N-ar obijdui pe nimeni fără vină, ferească Dumnezeu ! Altminteri...

După ce-şi cercetă hîrtiile, Varlamov îşi vîrî condicuţa în buzunar. Atunci, ca şi cum i-ar fi ghicit gîndul, armăsarul se opinti şi, fără să mai aştepte îndemnul stăpînului, o luă în trap întins pe drumul mare de stepă.

VII

Ca şi noaptea trecută, căruţaşii se opriră să se odihnească şi să-şi pregătească fiertura. De data aceasta, în aer plutea un fel de apăsare şi era zăduf : oricîtă apă beau oamenii, tot nu-şi puteau astîmpăra setea. Luna răsărise roşie şi mohorîtă, de parcă era bolnavă, stelele erau şi ele mohorîte, întunericul era mai adînc şi depărtările mai tulburi. Ai fi zis că natura întreagă presimţea ceva şi tînjea în aşteptare.

În jurul focului nu mai era voie bună ca noaptea trecută şi nimeni nu mai spunea poveşti. Oamenii păreau plictisiţi şi vorbeau alene, în silă parcă. Pantelei ofta tot timpul, se plîngea că-l dor picioarele şi aducea mereu vorba de moartea cea fără pocăinţă.

Întins cu burta la pămînt, Dîmov tăcea mestecînd un fir de iarbă. Faţa lui îşi luase o înfăţişare rea, de oboseală şi în acelaşi timp de scîrbă, ca şi cum firul de iarbă ar fi mirosit urît... Vasea se plîngea că-l durea falca şi pretindea că aceasta-i semn că o să se strice vremea. Emelian nu mai dădea din mîini, stătea încremenit şi se uita în foc, încruntat. Egoruşka simţea şi el un fel de apăsare. Drumul la pas îl obosise şi-l durea capul de căldura pe care o îndurase în tot timpul zilei.

Cînd a fost gata fiertura, Dîmov, care nu era în apele lui, începu să se lege de ceilalţi căruţaşi.

— Ce mi te-ai lăţit aici ca o ploşniţă, tu, cel cu negul ? Te-ai şi înfiinţat cu lingura, hai ? se răsti el, uitîndu-se urît la Emelian. Mîncăule ! Totdeauna eşti cel dintîi la ceaun ! Crezi că dacă ai fost cîntăreţ, eşti mare boier ? Am văzut eu mulţi cîntăreţi ca tine, cerînd de pomană la drumul mare.

— Ce te legi de mine, omule ! întrebă Emelian, întorcîndu-se spre el furios.

— Pentru că te bagi înaintea tuturor... la ceaune. Ia nu te mai crede lucru mare !

— Eşti un prost, asta-i ! şuieră Emelian răguşit.

Ştiind bine cum se terminau de obicei aceste certuri, Pantelei şi Vasea încercară să-l facă pe Dîmov să înţeleagă că nu se cuvine să-i caute omului pricină pe degeaba.

— Zice că-i cîntăreţ... nu se lăsa zurbagiul, rînjind cu dispreţ. Aşa poate să cînte oricine. N-are decît să se aşeze în pridvorul bisericii şi să înceapă a se milogi : „Faceţi-vă milă şi pomană, pentru numele lui Hristos !" Eh !...

Emelian nu-i răspunse. Tăcerea lui îl întărîtă şi mai mult pe Dîmov. Se uită şi mai urît la fostul cîntăreţ, şi urmă :

— Nu vreau să-mi pun mintea cu tine, că altfel te-aş învăţa eu să-mi umbli cu nasul pe sus !...

— Ce tot te legi de mine, Mazepa ! îşi ieşi din fire Emelian. Ţi-am făcut eu ceva ?

— Cum ai spus ? se răsti Dîmov îndreptîndu-se din mijloc, cu ochii injectaţi. Cum ai spus ? Eu, Mazepa ? Eu ? Atunci, na-ţi : du-te de-o caută !

Şi smulgînd lingura din mîna lui Emelian, o azvîrli cît colo. Kiriuha, Vasea şi Stiopka săriră în picioare şi se repeziră s-o caute, iar Emelian, uluit, aruncă o căutătură rugătoare spre Pantelei. Obrazul i se făcu dintr-o dată mic şi i se încreţi, apoi fostul cîntăreţ începu a clipi din ochi şi izbucni în plîns, ca un copil.

De la început Egoruşka nu-l putea înghiţi pe Dîmov. Acum i se părea că aerul era dintr-o dată înăbuşitor şi că flăcările îi ardeau obrajii. Ar fi vrut să fugă la căruţe, să se scufunde în întuneric, dar ochii răi şi scîrbiţi ai zurbagiului îl atrăgeau. Din tot sufletul ar fi vrut să-i spună ceva, ceva care să-l usture cît mai amarnic. Şi atunci, apropiindu-se de el îi strigă gîfîind :

— Eşti cel mai ticălos dintre toţi ! Nu te pot suferi !

După nişte vorbe ca acestea ar fi trebuit să fugă la căruţe, dar nu se putu urni din loc şi-i dădu înainte :

— Pe lumea cealaltă ai să arzi în focul gheenei ! Am să te spun lui Ivan Ivanîci ! N-ai nici un drept să-ţi baţi joc de Emelian !

— Ia uitați-vă la el ! rîse Dîmov. Un purceluș cu caș la gură vrea să-mi dea mie sfaturi !... Da' dacă ți-oi rupe urechile, ce-ai să zici ?

Egoruşka simți că se înăbuşă : niciodată nu i se întîmplase așa ceva. Fără veste începu să tremure din tot trupul, să bată din picioare și să urle :

— Bățeți-l ! Bățeți-l !

Dar ochii i se umplură de lacrimi, se ruşină și, fără să mai stea la gînduri, fugi clătinîndu-se spre căruțe. Nu văzu ce impresie făcuseră țipetele lui. Culcat pe balot, plîngea dînd din mîini și din picioare și îngăimînd :

— Mamă ! Mamă !

Totul i se părea acum sălbatic și înspăimîntător : și oamenii aceia, și umbrele din jurul focului, și baloturile negre, și fulgerele ce scăpărau într-una în depărtare. Era îngrozit și, în deznădejdea lui, se întreba prin ce întîmplare nimerise pe locurile acestea necunoscute, în mijlocul unor mujici așa de răi. Pe unde or fi acum unchiul, părintele Hristofor și Deniska ? De ce întîrzie atîta ? Nu cumva or fi uitat de el ? Gîndul că l-au uitat și l-au lăsat în voia soartei îl înfioră și-l cuprinse o spaimă atît de cumplită, încît de cîteva ori îi veni să sară din căruță și s-o ia la goană îndărăt, acasă. Și nu se răzgîndi decît cînd își aduse aminte de crucile înnegrite și triste pe lîngă care trebuia să treacă, și de fulgerele care scăpărau în depărtare... Nu se simțea mai ușurat decît atunci cînd striga în șoaptă : „Mamă, mamă !...“

Dar nici căruțașilor nu le era tocmai la îndemînă. După ce Egoruşka fugi de lîngă foc, oamenii tăcură o vreme, apoi cu glasul scăzut și înfricoșat, începură să vorbească despre ceva care se apropia și de care ar fi fost bine să se pună la adăpost, plecînd cît mai repede de acolo... Mîncară în fugă, stinseră focul și se apucară în tăcere să înhame caii. După graba și după vorbele lor întretăiate, se vedea bine că presimțeau apropierea unei primejdii.

Înainte de a porni la drum, Dîmov se apropie de Pantelei și-l întrebă în șoaptă :

— Cum îi zice ?

— Egori... îi răspunse Pantelei.

Dîmov puse un picior pe butucul roții, se prinse de frînghia cu care era legat balotul și se aburcă sus. Egoruşka îi

zări capul cîrlionțat. Fața palidă, obosită și gravă, nu mai păstra nici urmă de răutate.

— Egor ! șopti Dîmov. Hai, bate-mă !

Egorușca se uită la el nedumerit. În clipa aceea un fulger străbătu cerul.

— Nu-ți fie frică, bate-mă ! repetă Dîmov.

Și fără să mai aștepte să-l bată Egoruțka sau să-i spună ceva, sări jos oftînd :

— Mi-e lehamite de toate !

Apoi, mișcîndu-și greoi umerii, o luă agale, în mers legănat, de-a lungul șirului de căruțe. Mai zise o dată, cu glas pe jumătate jalnic, pe jumătate înciudat :

— Mi-e lehamite de toate ! Doamne, Dumnezeule ! Iar cînd ajunse în dreptul lui Emelian, îi spuse : Nu te supăra pe mine, Emelea, așa-i viața noastră, viață amărîtă, viață de cîine !

Un fulger despică cerul spre dreapta și, ca și cum s-ar fi răsfrînt într-o oglindă, sclipi numaidecît și în altă parte.

— Ține, Egori ! strigă Pantelei, aruncîndu-i jos un obiect mare și negru.

— Ce-i asta ? întrebă Egoruțka.

— O rogojină ! Dacă plouă, să te învelești cu ea.

Egoruțka se ridică în capul oaselor și se uită împrejur. Zarea se înnegrea văzînd cu ochii și lumina palidă licărea acum tot mai des, clipind parcă din pleoape. Întunericul se lăsa spre dreapta, de parcă-l trăgea într-acolo nu știu ce greutate.

— Moșule, vine furtuna ? întrebă Egoruțka.

— Of, săracele mele picioare degerate ! se tînguia înainte Pantelei, bătînd din tălpi. Nu-l auzise.

La stînga, nu știu cine frecă un chibrit pe cer, și în aceeași clipă o dungă palidă și fosforescentă sclipi și se stinse. Apoi, undeva, foarte departe, cineva începu să alerge pe un acoperiș de tablă : era desculț pesemne, deoarece tabla bubui înăbușit.

— Vine ploaie mare ! strigă Kiriuha.

Un fulger scăpără în dreapta, atît de strălucitor, încît lumină și o bucată bună din stepă, și locul unde cerul senin se întîlnea cu bezna. Un nor înspăimîntător se apropia încet. De marginea lui atîrnau zdrențe mari și negre. Alte zdrențe la fel se îngrămădeau una peste alta și la dreapta, și la

stînga lui. Zdrenţele şi flendurile acelea îi dădeau o înfăţişare beată şi neruşinată. Deodată tunetul bubui mai puternic şi mai apropiat. Egoruşka îşi făcu cruce şi se îmbrăcă repede cu paltonul.

— Mi-e lehamite de toate! se auzi strigătul lui Dîmov spre capul convoiului, şi după glas îţi puteai da seama că era din nou furios. Mi-e lehamite de toate!

Pe neaşteptate se stîrni un vînt atît de puternic, încît era cît pe ce să smulgă legăturica şi rogojina din mîinile lui Egoruşka. Rogojina se zbătea şi se răsucea în toate chipurile, cînd izbind balotul, cînd plesnind băiatul peste obraz. Şuierînd, vîntul se năpusti asupra stepei, ridică vîrtejuri nebune şi făcu ierburile să vuiască atît de asurzitor, încît nu se mai auzea nici tunetul, nici scîrţîitul roţilor. Ai fi zis că vine dinspre norul cel negru, aducînd cu el învolburări de praf şi miros de ploaie şi de pămînt ud. Lumina lunii se înceţoşă, mai murdară parcă, iar stelele se încruntară şi mai tare. Pe marginea drumului, norii de praf şi umbrele lor alergau grăbite undeva, îndărăt. Fără îndoială că în clipa aceea, învîrtindu-se nebuneşte, vîrtejurile măturau de pe pămînt praful, ierburile uscate şi penele, înălţîndu-le pînă la cer. Ciulinii stepei ajungeau pînă sub norul cel mare şi negru, şi fără îndoială că şi lor le era frică! Curînd însă, prin praful care îţi umplea ochii, nu se mai văzu nimic decît sclipirea fulgerelor.

Închipuindu-şi că ploaia o să înceapă numaidecît, Egoruşka se lăsă în genunchi şi se înveli cu rogojina.

— Pantelei!... strigă cineva dinspre căruţele din faţă. A... a... va!

— Nu se aude nimic! răspunse Pantelei tare şi prelung.

— A... a... va! Area... a!

Tunetul bubui mînios, se rostogoli pe cer de la dreapta la stînga, apoi se întoarse îndărăt, şi se stinse lîngă căruţele din faţă.

— Sfînt, sfînt, sfînt, Domnul Savaot! şopti Egoruşka făcîndu-şi cruce. Plin e cerul şi pămîntul de mărirea ta!

Cerul negru îşi căscă gura şi slobozi un şuvoi de foc alb. În clipa următoare, se auzi bubuind tunetul. Dar abia se potolise, că alt fulger scăpără, atît de prelung, încît Egoruşka văzu prin rogojină drumul pînă cine ştie unde, îi văzu pe toţi căruţaşii şi desluşi pînă şi vesta lui Kiriuha. Zdrenţele

negre de pe partea stîngă a norului se ridicau tot mai sus, iar una din ele, mătăhăloasă și greoaie, aducînd cu o labă cu degetele răsfirate, se întindea spre lună. Egoruşka închise ochii, hotărît să nu-i mai deschidă, ca și cum n-ar vedea și n-ar auzi nimic, pînă ce s-o sfîrși totul.

Dar, Dumnezeu știe de ce, ploaia întîrzia. Crezînd că norul s-a îndepărtat, Egoruşka își scoase capul de sub rogojină. Era un întuneric de spaimă. Nu-l mai văzu acum nici pe Pantelei, nu mai văzu nici balotul și nici chiar pe el însuși. Își aruncă ochii înspre partea unde mai adineaori se vedea luna, dar și acolo stăruia aceeași beznă ca și în jurul căruței. Iar fulgerele, tot mai albe, erau așa de orbitoare, că te dureau ochii.

— Pantelei ! strigă Egoruşka.

Nu-i răspunse nimeni. Vîntul mai încercă o dată să-i smulgă rogojina, apoi fugi undeva, departe. Se auzi un zgomot domol și lin. O picătură mare și rece căzu pe genunchii lui Egoruşka, alta i se prelinse pe mînă. Văzînd că genunchii nu-i erau acoperiți, încercă să-și potrivească mai bine rogojina, cînd deodată auzi o răpăială pe drum, apoi pe hulube și pe balot. Începea ploaia. Rogojina și ploaia se înțeleseseră îndată de minune și se porniră să trăncănească repede, vesel și supărător totodată, întocmai ca două coțofene.

Egoruşka stătea în genunchi sau, mai bine zis, pe călcîie. Cînd ploaia începu a ciocăni în rogojină, el se aplecă să-și învelească genunchii, care i se și udaseră. Izbuti să și-i acopere, în schimb, după alte cîteva clipe, simți o umezeală supărătoare ceva mai jos de spate și pe pulpe. Se întoarse la poziția de mai înainte, lăsîndu-și genunchii afară, în ploaie și chibzuind cum ar face să se învelească, pe întuneric, cu rogojina. Dar mîinile îi erau ude, apa i se prelingea pe mîneci și pe după guler, iar umerii îi înghețaseră. Atunci se hotărî să nu mai facă nimic, să stea nemișcat și să aștepte pînă se va sfîrși totul.

— Sfînt, sfînt, sfînt...șopti el.

Deodată, sus, deasupra capului, cerul se despică cu un trosnet cumplit și asurzitor. Egoruşka se făcu mic și își ținu răsuflarea, așteptînd să-i cadă pe cap și pe spinare țăndările cerului. Fără să vrea deschise ochii și văzu cum pe degetele lui, pe mînecile îmbibate de ploaie, pe șuvițele de apă care se scurgeau pe rogojină, pe balot și jos, pe pămînt, scăpără

și sclipi de vreo cinci ori la șir o lumină orbitoare. Răsună apoi o nouă bubuitură tot atît de puternică și de cumplită. Cerul nu mai vuia acum prelung ci trosnea scurt, sec, ca lemnul uscat.

„Bum... bum-bum-bum!" bubuia cu putere tunetul, rostogolindu-se și poticnindu-se în văzduh, ca apoi să se prăvălească, cu un trosnet furios și scurt, undeva, în apropierea căruțelor din față, sau departe în urmă.

Pînă atunci, fulgerele fuseseră înspăimîntătoare, însă acum, însoțite de niște tunete ca acestea, erau de-a dreptul sinistre. Lumina lor orbitoare pătrundea ca vrăjită prin pleoapele închise și făcea să-ți înghețe tot trupul. Cum să stai, ca să nu le mai vezi? Egoruška se hotărî să se întoarcă cu fața în cealaltă parte. Cu băgare de seamă, de parcă se temea să nu-l vadă cineva, se lăsă în patru labe și, pipăind cu palmele balotul ud și lunecos, se întoarse.

„Bum! bum-bum!" îi trecu ceva pe deasupra capului, căzu sub căruță și se sparse: „Rrra!"

Ochii băiatului se deschiseră iar fără voia lui, și el văzu că acum îl pîndea o altă primejdie: în urma căruței veneau trei uriași cu sulițe lungi în mînă. Fulgerul sclipi în vîrfurile ascuțite ale sulițelor și lumină ca ziua făpturile uriașilor. Erau trei bărbați de statură nemaipomenită, cu fețele acoperite, cu capetele plecate și cu pasul greoi. Păreau triști, posomorîți și adînciți în gînduri. Poate că mergeau în urma căruțelor fără gîndul de a face cuiva vreun rău, dar era destul să-i vezi în apropiere, ca să te apuce groaza.

Egoruška se întoarse din nou cu fața înainte și tremurînd din tot trupul, strigă:

— Pantelei! Moșule!...

„Bum! bum! bum!" îi răspunse cerul.

Băiatul deschise ochii să vadă dacă uriașii mai erau pe lîngă căruțe. Un fulger sclipi în două locuri deodată și lumină drumul pînă în depărtare, toate căruțele convoiului și pe toți căruțașii. Pe drum alergau șuvoaie de apă și jucau clăbuci. Pantelei mergea pe lîngă căruță. Pălăria înaltă și umerii îi erau acoperiți cu o rogojină mică. Fața lui nu arăta nici frică și nici tulburare, de parcă era asurzit de tunete și orbit de fulgere.

— Moșule, uriașii! strigă Egoruška plîngînd.

Dar bătrînul nu-l auzi. Ceva mai încolo mergea Emelian. Acoperit din cap pînă-n picioare cu o rogojină mare, avea acum forma unui triunghi. Vasea, care nu avea cu ce să se apere de ploaie, păşea ţanţoş ca totdeauna, ridicîndu-şi picioarele sus fără să-şi îndoaie genunchii. Cînd scăpărau fulgerele, aveai impresia că şirul de căruţe stătea pe loc, că toţi căruţaşii încremeniseră şi că piciorul lui Vasea rămăsese înţepenit în aer. Egoruşka îl mai strigă o dată pe bătrîn. Neprimind nici un răspuns, se aşeză pe balot şi rămase nemişcat. Pierduse orice nădejde că ploaia o să se mai oprească vreodată. Era încredinţat că trăsnetul o să-l ucidă din clipă în clipă, că or să i se deschidă ochii fără voie şi că o să-i vadă iarăşi pe uriaşii cei înspăimîntători. Nu-şi mai făcea cruce, nu-l mai striga pe Pantelei şi nici nu se mai gîndea la maică-sa. Simţea doar cum îi înţepeneşte trupul de frig şi de frică la gîndul că furtuna n-o să se mai oprească niciodată.

Dar fără veste auzi glasuri.

— Egorghi, nu cumva ai adormit ? striga Pantelei de jos. Haide, coboară ! O fi asurzit, săracul...

— Grozavă furtună, zicea un glas gros necunoscut, icnind de parcă dădea de duşcă un pahar mare de votcă.

Egoruşka deschise ochii. Jos, lîngă căruţă, stăteau Pantelei, Emelian în chip de triunghi şi cei trei uriaşi. Uriaşii păreau acum mult mai mici, iar cînd Egoruşka se uită mai bine la ei, văzu că nu erau decît trei bieţi mujici, care duceau pe umăr furci de fier şi nicidecum suliţe. Printre Pantelei şi Emelian cel triunghiular se zărea fereastra luminată a unei căsuţe scunde. Prin urmare, convoiul se oprise într-un sat. Egoruşka aruncă rogojina de pe el, îşi luă legăturica şi coborî repede din căruţă. Acum, cînd auzea în jurul lui glasuri omeneşti şi se vedea, la cîţiva paşi, o fereastră luminată, nu-i mai era frică, deşi tunetul bubuia ca şi pînă atunci, iar fulgerele brăzdau cerul fără încetare.

— Grozavă furtună, nimic de zis... bombănea Pantelei. Slavă Domnului... Mi-a cam muiat picioarele, dar nu-i nimic... Te-ai dat jos, Egorghi ? Hai, intră în casă... Nu-i nimic, or să treacă ele toate...

— Sfînt, sfînt, sfînt... cînta Emelian cu glas tărăgănat şi răguşit. Hotărît lucru că a trăsnit pe undeva... Sînteţi de prin părţile astea ? îi întrebă el pe cei trei uriaşi.

— Nu, sîntem din Glinovo... Glinovceni, cum s-ar zice. Muncim pe moşia boierilor Plater.

— Treieraţi ?

— Facem de toate. Deocamdată trebuie să secerăm grîul. Da' ştiu că a turnat ! De mult nu s-a pomenit o furtună ca asta...

Egoruşka intră în izbă. Îl întîmpină o bătrînă slabă şi cocoşată, cu bărbia ascuţită. Avea în mînă o lumînare de seu şi-şi ţinea ochii pe jumătate închişi. Ofta mereu, prelung.

— Grozavă furtună ne-a trimis Cel-de-sus ! îngăimă bătrîna. Ai noştri au rămas peste noapte în stepă. Ce s-or fi făcut, săracii, pe o ploaie ca asta... Dezbracă-te, cuconaşule, dezbracă-te...

Tremurînd de frig şi mişcîndu-se în silă, Egoruşka îşi scoase paltonul ud, apoi îşi depărtă picioarele şi braţele de trup şi rămase o vreme aşa, ca înţepenit. Orice mişcare, cît de uşoară, îi stîrnea o senzaţie neplăcută de frig şi de umezeală. Mînecile şi tot spatele cămăşii îi erau ude, pantalonii i se lipiseră de picioare, iar din păr îi picura într-una apă...

— De ce stai aşa răşchirat, voinicuţule ? întrebă bătrîna. Stai colea jos.

Cu picioarele depărtate, Egoruşka se apropie de masă şi se aşează pe laviţă, lîngă un cap de om. Capul se mişcă, slobozi pe nas o şuviţă de aer, mestecă în sec, apoi se potoli. De la cap, de-a lungul laviţei se deslușea o mogîldeaţă învelită într-un cojoc : era o femeie care dormea.

Bătrîna ieşi din casă, oftînd, dar se întoarse îndată cu un harbuz şi cu un pepene galben.

— Mănîncă, cuconaşule ! N-am altceva să-ţi dau... zise ea căscînd. Apoi scotoci în sertarul mesei şi scoase de acolo un cuţit lung şi bine ascuţit, ca acela cu care tîlharii spintecă negustorii pe la hanuri. Mănîncă, cuconaşule !...

Tremurînd ca de friguri, Egoruşka mîncă o felie de pepene galben cu o bucată de pîine neagră, apoi o felie de harbuz, după care se simţi şi mai înfrigurat.

— Ai noştri au mas în stepă... oftă bătrîna în timp ce băiatul mînca. Şi afară e mînia lui Dumnezeu... Ar trebui să aprind lumînarea la icoane, da' nu ştiu unde-a pus-o Stepanida. Mănîncă, sufleţelule, mănîncă !...

Bătrîna căscă şi, ducîndu-şi mîna dreaptă la spate, îşi scărpină umărul stîng.

— Trebuie să fie ceasurile două, zise ea. Acuşi vine vremea de sculare. Şi ai noştri care au mas în stepă... Or fi uzi leoarcă...

— Bunicuţo, se rugă Egoruşka, mi-e somn.

— Culcă-te, cuconaşule, culcă-te... oftă bătrîna căscînd. Doamne, Isuse Hristoase! Dormeam, şi deodată mi se păru că bate cineva. Mă trezesc şi mă uit. Cînd colo, Dumnezeu ne trimisese furtuna... Am vrut să aprind lumînarea, dar n-am găsit-o.

Vorbind înainte singură, femeia adună boarfele de pe laviţă — aşternutul ei, pesemne — coborî două cojoace din cui de lîngă cuptor şi începu să-i facă lui Egoruşka culcuş.

— Ia te uită că nu mai conteneşte furtuna! bombănea ea. Ferească Dumnezeu, să nu se aprindă pe undeva. Şi ai noştri care au rămas pe noapte în stepă... Culcă-te, cuconaşule, culcă-te... Domnul nostru Isus Hristos să te aibă în pază, nepoţele... Pepenele ţi-l las aici, poate că mai mănînci cînd te scoli.

Oftaturile şi căscatul bătrînei, respiraţia regulată a femeii care dormea pe laviţă, întunericul din odaie şi zgomotul ploii de dincolo de fereastră, toate îmbiau la somn. Egoruşka se ruşină să se dezbrace în faţa bătrînei. Îşi scoase numai cizmele şi se culcă, învelindu-se cu unul din cojoace.

— S-a culcat băiatul? auzi peste cîteva clipe glasul lui Pantelei, în şoaptă.

— S-a culcat, îi răspunse bătrîna, tot în şoaptă. Mare-i pedeapsa lui Dumnezeu! Tună, tună şi nu-i nici un semn că are de gînd să contenească...

— Lasă că acuşi trece... mormăi Pantelei, aşezîndu-se. S-a mai potolit... Flăcăii noştri s-au împrăştiat pe la casele oamenilor, n-au rămas decît doi pe lîngă cai... Băieţii noştri, va să zică... Altfel nu-i chip... Ne-ar fura caii... Mai stau puţin şi pe urmă mă duc să-i schimb...Altfel nu-i chip, te pomeneşti că ni-i fură.

Pantelei şi bătrîna se aşezară unul lîngă altul la picioarele lui Egoruşka şi începură să se sfătuiască în şoaptă, întrerupîndu-se ca să suspine şi să caşte. Egoruşka însă nu putea să se încălzească de loc, cu tot cojocul greu şi călduros cu care se învelise. Dîrdîia din tot trupul, mîinile şi picioarele

îi tremurau, iar măruntaiele i se strîngeau ghem... Se dezbrăcă sub cojoc, dar nici asta nu-i ajută. Îl scuturau frigurile din ce în ce mai tare.

Pantelei plecă să schimbe oamenii. Cînd se întoarse, Egoruşka tot nu dormea şi tremura din tot trupul. Părea că-i strînge ceva şi capul şi pieptul, că-l apasă, şi nu ştia ce anume : şoaptele bătrînilor sau mirosul greu al cojocului de oaie. Harbuzul şi pepenele galben îi lăsaseră în gură un gust supărător de cocleală. Şi, pe deasupra, îl mai pişcau şi purecii,.

— Moşule, mi-e frig ! scînci el, dar nu-şi mai recunoscu glasul.

— Dormi, nepoţele, dormi ! oftă bătrîna.

Tit se apropie de pat cu picioruşele lui subţiri şi începu să dea din mîini, apoi dintr-o dată crescu pînă în tavan şi se prefăcu într-o moară de vînt. Părintele Hristofor — dar nu aşa cum era în brişcă, ci îmbrăcat în odăjdii şi cu sfeştocul în mînă — înconjură moara şi o stropi cu aghiazmă, iar moara nu se mai învîrti. Dîndu-şi seama că aiurează Egoruşka deschise ochii.

— Moşule ! strigă el. Dă-mi puţină apă !

Nu-i răspunse nimeni. Egoruşka simţi că se înăbuşă şi că nu mai putea să stea culcat. Se sculă, se îmbrăcă şi ieşi din casă. Se luminase de ziuă. Cerul era mohorît, dar nu mai ploua. Tremurînd şi zgribulindu-se în paltonul lui ud, Egoruşka trecu prin curtea plină de noroi, ascultînd liniştea care stăpînea pretutindeni. Se pomeni în faţa unui grajd mic, cu acoperiş de stuf şi cu uşa pe jumătate deschisă. Se uită înăuntru, intră şi se aşeză într-un ungher întunecos, pe un morman de tizic.

Gîndurile i se învălmăşeau în capul greu, limba îi era uscată şi în gură simţea acelaşi gust scîrbos de cocleală. Începu să-şi cerceteze pălăria, îi îndreptă pana de păun şi-şi aduse aminte cum se dusese, cu mama, s-o cumpere. Vîrî apoi o mînă în buzunar şi scoase de acolo un bulgăraş de chit, cafeniu şi lipicios. Cum de ajunsese chitul acela în buzunarul lui ? Se gîndi, îl duse la nas... Mirosea a miere. În sfîrşit, îşi aduse aminte : era turta dulce pe care i-o dăduse evreica, hangiţa. Cum se muiase săraca !

După aceea, Egoruşka îşi cercetă paltonul cenuşiu, cu nasturi mari de os, croit în chip de surtuc. Cum era nou

şi costase bani mulţi, mama ţinea paltonul atîrnat în dormitor, lîngă rochiile ei, nu în sală, iar Egoruşka n-avea voie să-l îmbrace decît în zilele de sărbătoare. Uitîndu-se la el, îl cuprinse mila : îşi zise că atît el cît şi paltonul fuseseră lăsaţi în voia soartei şi că nu le era dat să se mai întoarcă acasă. Şi începu să plîngă cu lacrimi atît de amare, încît era cît pe ce să cadă de pe mormanul de tizic.

Un dulău mare şi alb, ud leoarcă de ploaie, cu smocuri de lînă pe bot, ca nişte papiote, intră în grajd şi se uită cu mirare la Egoruşka. Se întreba, fără îndoială, ce trebuia să facă : să latre ori nu ? Hotărînd că ar fi mai bine să nu latre, se apropie încetişor de băiat, înfulecă chitul şi plecă.

— Sînt ale lui Varlamov ! strigă cineva din uliţă.

După ce plînse pînă se sătură, Egoruşka ieşi din grajd şi, ocolind o băltoacă, o luă încetişor spre uliţă. Convoiul de căruţe se oprise în faţa porţii. Uzi pînă la piele, cu picioarele goale încărcate de noroi, moleşiţi şi somnoroşi ca muştele de toamnă, căruţaşii se învîrteau pe lîngă cai sau stăteau pe hulube. Egoruşka se uită la ei şi se gîndi : „Tare-i rău şi tare-i greu să fii ţăran". Şi apropiindu-se de Pantelei, se aşeză alături de el pe huluba căruţei.

— Moşule, tare mi-e frig ! zise, tremurînd din tot trupul şi vîrîndu-şi mîinile în mîneci.

— Nu-i nimica, mai avem numai puţintel şi ajungem ! îi răspunse Pantelei căscînd. Nu-i nimica, las' că ai să te încălzeşti acuşi.

Convoiul plecă de dimineaţă, pe răcoare. Egoruşka stătea culcat pe balot şi dîrdîia de frig, cu toate că soarele răsărise în vremea asta, uscînd şi hainele lui, şi balotul, şi pămîntul. Îndată ce închise ochii, îl văzu din nou pe Tit şi văzu şi moara. Îi era greaţă şi simţea o greutate în tot trupul. Se silea să-şi gonească vedeniile, dar abia dispăreau, şi Dîmov se repezea la el urlînd, cu ochii înroşiţi de mînie şi cu pumnii ridicaţi. Alteori, îl auzea tînguindu-se : „Mi-e lehamite de toate !" Apoi i se părea că-l vede pe Varlamov trecînd călare pe armăsarul lui căzăcesc, sau pe Konstantin cu zîmbetul lui fericit şi cu dropia în braţe. Şi toţi oamenii aceştia, greoi şi plictisitori, îi erau nespus de urîţi.

La un moment dat — asta se întîmpla spre seară — băiatul îşi ridică puţin capul şi ceru de băut. Căruţele se opriră

în mijlocul unui pod mare aruncat peste un rîu lat. Dedesubt, prin pînza unei dîre de fum, se vedea plutind pe apă un vapor care remorca un șlep. Iar pe malul celălalt se înălța un deal, al cărui povîrniș era presărat cu case și biserici. La poalele dealului, de-a lungul unui șir de vagoane, alerga o locomotivă.

Egoruška nu văzuse încă nici vapoare, nici locomotive, nici rîuri așa de late. Uitîndu-se acum la ele, nici nu se sperie și nici nu rămase mirat. Mai mult încă, pe fața lui nu se vedea nici umbră de curiozitate. Nu simțea decît că-i era greață. Se întinse repede cu fața în jos, se trase către marginea balotului și vărsă. Văzîndu-l, Pantelei tuși și clătină din cap.

— Iaca, s-a îmbolnăvit băiatul nostru! făcu el. Trebuie să fi răcit la burtă... băiatul, va să zică... Și încă pe locuri străine... Nu, asta nu-i treabă bună!

VIII

Convoiul de căruțe poposi la un han mare din apropierea portului, unde trăgeau de obicei negustorii. În timp ce coborau din căruță, Egoruška auzi un glas cunoscut. Cineva îl ajuta să se dea jos și-i spunea:

— Noi am sosit de-aseară... V-am așteptat azi toată ziua. Am fi vrut să vă ajungem din urmă, dar ne-a fost peste mînă și a trebuit s-o luăm pe alt drum. Ia te uită cum ți-ai mototolit paltonașul! Să vezi ce-o să te mai certe unchiu-tău!

Egoruška se uită la fața celui care vorbea, pistruiată ca marmura, și-și dădu seama că era Deniska.

— Unchiu-tău și părintele Hristofor sînt în odaie la ei, urmă Deniska. Beau ceai. Hai cu mine!

Și-l duse la o casă mare, cu etaj, neagră și mohorîtă, care semăna cu spitalul din N. După ce trecură printr-o sală, apoi pe niște scări întunecoase și printr-un coridor lung și strîmt, Egoruška și Deniska intrară într-o odăiță unde, într-adevăr, Ivan Ivanîci și părintele Hristofor stăteau la o mă-

suță și-și beau ceaiul. Văzîndu-l pe Egoruška, cei doi bătrîni îl întîmpinară și mirați, dar și bucuroși, în același timp.

— Aha, Egor Nikolaici!... zise părintele Hristofor, cu glas cîntat. Domnul Lomonosov al nostru!

— Poftiți, cinstiți boieri! făcu Kuzmiciov. Poftiți, mă rog, poftiți!

Egoruška își scoase paltonul, sărută mai întîi mîna unchiului său, apoi pe a părintelui Hristofor și se așeză la masă.

— Ei, cum ai călătorit, *puer bone*? sări la el cu întrebările părintele Hristofor, turnîndu-i un ceai. Avea pe față același zîmbet larg, ca întotdeauna. Ți s-a urît de atîta drum, nici vorbă. Să te ferească Dumnezeu să umbli cu carul cu boi ori cu convoiul de căruțe! Mergi, mergi, și, Doamne, iartămă, nu vezi înaintea ta decît stepa, aceeași stepă monotonă, plictisitoare și nesfîrșită... Asta numai călătorie nu-i, e adevărat chin, nu alta! Da' de ce nu-ți bei ceaiul? Haide, bea. În timp ce tu mergeai cu convoiul trei-trei, trei-trei, noi ne-am isprăvit treburile. Și, mulțămim lui Dumnezeu, le-am isprăvit bine, cum nu se poate mai bine, dea Domnul tot așa la toată lumea! Am vîndut lui Cerepahin toată lîna și am avut cîștig bun, bun de tot...

Îndată ce-și regăsi pe ai lui, Egoruška simți o nevoie nestăpînită să se jeluiască. Nu asculta ce-i spunea părintele Hristofor, ci se gîndea de ce anume să se plîngă și cu ce să înceapă. Dar glasul părintelui, care acum i se părea supărător și aspru, îl împiedica să-și adune gîndurile și-l tulbura. Nu trecuseră nici cinci minute de cînd se așezase, și se ridică de la masă, se îndreptă spre divan și se culcă.

— Ia te uită! se minună părintele Hristofor. Nu-ți bei ceaiul?

Gîndindu-se mereu de ce ar putea să se plîngă, Egoruška își sprijini fruntea de speteaza divanului și, fără veste, izbucni în plîns.

— Ia te uită! repetă părintele Hristofor, ridicîndu-se și apropiindu-se de divan. Ce-i cu tine, Gheorghi? De ce plîngi?

— Îs... îs bolnav! îngăimă Egoruška.

— Bolnav? se tulbură părintele. Iaca, asta nu-i bine, frate... Cum te-ai îmbolnăvit tocmai acum, pe drum? Doamne, frățioare, cum se poate una ca asta?...

Își lăsă mîna pe fruntea băiatului și-i pipăi obrajii.

— Da, îți arde capul... Se vede treaba că ai răcit, ori poate ai mîncat ceva care nu ți-a priit... Roagă-te lui Dumnezeu să te ajute !

— Ar trebui să-i dăm o chininã... făcu Ivan Ivanîci, tulburat.

— Ba eu zic să-i dăm să mănînce ceva fierbinte... Gheorghi, vrei o farfurie de supă ? Hai ?

— Nu... nu vreau... răspunse Egoruşka.

— Nu cumva te scutură frigurile ?

— M-au scuturat înainte... acuma... acuma mi-e tare cald şi mă doare tot trupul...

Ivan Ivanîci se apropie de divan, puse şi el mîna pe fruntea băiatului, tuşi îngrijorat şi se întoarse la masă.

— Uite ce-i, dezbracă-te şi culcă-te să dormi, îl sfătui părintele Hristofor. Trebuie să tragi un somn zdravăn.

Îl ajută să se dezbrace, îi dădu o pernă şi-l înveli cu o plapomă iar peste plapomă mai puse şi paltonul lui Ivan Ivanîci. După aceea, se îndepărtă în vîrful picioarelor şi se aşeză din nou la masă. Egoruşka închise ochii, şi într-o clipă i se păru că nu mai este în odaia de la han, ci undeva, pe drumul mare, în apropierea focului. Emeliam dădea din mîini, iar Dîmov, cu burta la pămînt, se uita batjocoritor la el, cu ochii lui întreţesuţi cu vinişoare roşii.

— Bateţi-l ! Bateţi-l ! strigă Egoruşka.

— Aiurează... zise părintele Hristofor în şoaptă.

— Altă belea ! oftă Ivan Ivanîci.

— Trebuie să-l frecăm cu untdelemn şi cu oţet. Poate că o da Dumnezeu şi s-o face sănătos pînă mîne.

Ca să scape de vedenii, Egoruşka deschise ochii şi rămase cu ei aţintiţi la lumina lămpii. Părintele Hristofor şi Ivan Ivanîci îşi băuseră ceaiul şi acum vorbeau nu ştiu ce în şoaptă. Preotul zîmbea fericit : nu putea să uite, pesemne, că luase bani buni pe lînă. La drept vorbind, nu se bucura atît de cîştig, cît de gîndul că, ajungînd acasă, o să-şi adune în jurul lui tot neamul cel numeros, o să clipească şiret din ochi şi o să izbucnească în rîs. La început o să-i păcălească, spunîndu-le că a vîndut lîna cu pierdere, dar pe urmă o să-i întindă lui ginere-său Mihailo portofelul doldora de bani şi o să-i spună : „Na, ţine ! Iaca aşa se fac afacerile !" Kuzmiciov însă părea nemulţumit. Faţa lui păstra acelaşi aer rece şi preocupat.

— Ehei, dacă aș fi știut că Cerepahin o să ne dea asemenea preț, zicea el cu glas scăzut, nu i-aș fi vîndut lui Makarov, încă de acasă, cele trei sute de puduri! Tare mi-e ciudă! Da' cine putea să știe că în vremea asta s-au urcat prețurile?

Un argat cu rubașcă albă aprinse candela din fața icoanei din colț și ridică samovarul de pe masă. Părintele Hristofor îi șopti ceva la ureche. Omul își luă un aer misterios de conspirator — cu alte cuvinte: lasă, că știu eu ce trebuie să fac! — și ieși din odaie. Apoi se întoarse și vîrî sub divan un vas. Ivan Ivanîci își așternu pe jos, căscă de cîteva ori, își făcu rugăciunea fără chef și se culcă.

— Mîine am de gînd să mă duc la catedrală... zise părintele Hristofor. Îl cunosc pe marele eclisiarh. Ar trebui să mă duc după liturghie și la preasfințitul, dar aud că-i bolnav în pat.

Apoi căscă și stinse lampa. Odaia nu mai era luminată acum decît de candelă.

— Am auzit că nu primește, urmă părintele Hristofor, dezbrăcîndu-se. Ce pot să fac? Am să plec fără să-l văd...

Își scoase anteriul, și lui Egoruška i se păru iarăși că-l are în față pe Robinson Crusoe. Iar Robinson amestecă ceva într-o farfurie, se apropie de Egoruška și-i șopti:

— Dormi, Lomonosov? Scoală-te, să te frec cu puțin untdelemn și cu oțet. Are să-ți facă bine. Da' nu uita și roagă-te și lui Dumnezeu...

Egoruška se ridică repede din pat. Părintele Hristofor îi scoase cămașa și începu să-l frece pe piept. Sufla din greu și se strîmba urît, ca și cum el era cel gîdilat.

— În numele Tatălui, al Fiului și al Sfîntului Duh... șoptea părintele. Întoarce-te acuma cu spatele în sus!... Așa... Mîine ai să fii sănătos tun, numai vezi, de azi încolo, să nu mai păcătuiești... Ia te uită, arzi ca focul. Nu cumva v-a prins furtuna pe drum?

— Ba ne-a prins.

— Ei, poftim! Apoi cum era să nu te îmbolnăvești? În numele Tatălui, al Fiului și al Sfîntului Duh... Cum era să nu te îmbolnăvești?

După ce-l frecă foarte bine, părintele Hristofor îl ajută să-și pună cămașa, îl înveli, făcu peste el semnul crucii și se depărtă. Peste puțin Egoruška îl văzu cum se închină. Se

vede că bătrînul știa tare multe rugăciuni pe de rost, deoarece rămase mult timp în fața icoanei, rugîndu-se în șoaptă. După ce termină, făcu cîte o cruce spre ferestre, spre ușă, spre Egoruška și spre Ivan Ivanîci, apoi se culcă fără pernă, învelindu-se cu anteriul. În coridor, pendula bătu de zece ori. Egoruška socoti cîte ceasuri mai erau pînă la ziuă, își sprijini, amărît, fruntea de spătarul divanului și nu mai încercă să se scuture de visele lui tulburi și apăsătoare. Dar dimineața sosi mult mai curînd decît socotise el.

I se părea că nu stătuse cine știe cît culcat, cu fruntea sprijinită de spătarul divanului. Dar cînd deschise ochii, raze piezișe de soare pătrundeau pe cele două ferestre ale odăiței, întinzîndu-se pe podea. Nici părintele Hristofor, nici Ivan Ivanîci nu mai erau acolo. Odăița era dereticată, prietenoasă, plină de lumină și mirosea a părintele Hristofor, care împrăștia întotdeauna mireasmă de chiparos și de albăstrele uscate (acasă la el, obișnuia să pună la icoane albăstrele în loc de busuioc). Egoruška se uită la pernă, la razele piezișe de soare, la cizmele lui, bine lustruite acum, care așteptau lîngă canapea, și începu să rîdă. I se părea ciudat că nu mai era culcat pe balot, că în jurul lui totul era uscat și că tavanul nu era străbătut de fulgere și tunete. Sări de pe divan și începu să se îmbrace. Se simțea nespus de bine. Din boala de ieri nu-i mai rămăsese decît o ușoară slăbiciune în picioare și în ceafă. Asta însemna că untdelemnul și oțetul îi făcuseră bine. Își aduse aminte de vapor, de locomotivă și de rîul cel lat, de toate cîte le văzuse aseară ca prin ceață, și se grăbi cu îmbrăcatul, ca să tragă o raită prin port, să le vadă pe toate mai bine. Tocmai se spălase și-și trăgea pe el rubașca cea roșie, cînd auzi cheia întorcîndu-se în broască și în prag se ivi părintele Hristofor, cu pălăria lui tare, cu boruri late, cu cîrjă și cu sutană de mătase cafenie peste caftanul de pînză. Zîmbind cu voie bună (cînd se întorc de la biserică bătrînii au totdeauna un aer fericit), puse pe masă o prescură și un pachet, îngînă o rugăciune, apoi zise.

— Domnul primească! Ei, cum o duci cu sănătatea?

— Acum mi-e bine! îi răspunse Egoruška, sărutîndu-i mîna.

— Slavă Domnului... Am fost la liturghie... M-am dus să-l văd pe marele eclisiarh, o cunoștință veche. M-a poftit acasă la el, să iau un ceai, dar nu m-am dus, că nu-mi place

să umblu de dimineață pe la ușile oamenilor. Dumnezeu să-i aibă în pază !

Își scoase anteriul, își mîngîie barba, apoi desfăcu pachetul tacticos. Egoruşka văzu o cutie de tinichea cu icre moi, o bucată de batog și o franzelă.

— Am trecut prin fața unei pescării și uite ce-am cumpărat, zise părintele Hristofor. În zi de lucru nu se cuvine să faci risipă, dar mi-am zis că avem acasă un bolnav, așa că o să ni se ierte păcatul. Îs icre bune, de nisetru...

Argatul cel cu rubașca albă aduse samovarul și o tavă cu farfurii și tacîmuri.

— Mănîncă, îl îndemnă părintele Hristofor, întinzînd icre pe o felie de pîine, și dîndu-i-o lui Egoruşka. Mănîncă și du-te de te plimbă, că pe urmă ai să te duci la școală. Și vezi de ia aminte : să înveți bine, cu sîrguință, ca să-ți fie de folos. Ceea ce trebuie să știi pe de rost, învață pe de rost, iar ceea ce trebuie să spui cu vorbele tale, adică să scoți înțelesul, spune cu vorbele tale. Caută de-ți însușește toate științele. Pentru că, vezi, unul cunoaște foarte bine matematica și habar n-are cine a fost Piotr Moghila [1]. Altul știe cine a fost Piotr Moghila, dar nu-i în stare să spună nimic despre lună. Tu să înveți așa fel, ca să știi de toate. Învață latina, franceza, germana... apoi, bineînțeles, geografia, istoria, teologia, filozofia, matematica... Și cînd ai să le deprinzi pe toate, are să-ți vină ușor și în viață, orice cale ai să apuci. Atîta ai de făcut : să înveți și să-ți umpli sufletul de lumină, că pe urmă are grijă Dumnezeu să-ți arate ce să te faci : doctor, judecător, inginer...

Părintele Hristofor luă o bucățică de pîine, o unse cu icre, și-o vîrî în gură și urmă :

— Apostolul Pavel spune : „Nu vă lăsați duși întru rătăcire de fel de fel de învățături nesăbuite". Se înțelege, dacă te ții de vrăjitorii și de farmece, ori dacă te-apuci să chemi duhuri de pe lumea cealaltă, cum făcea Saul, ori dacă-ți însușești învățături de pe urma cărora nu tragi nici un folos, nici tu, nici ceilalți, atunci mai bine să te lași pă-

[1] *Piotr Moghila (1596—1647) (Petru Movilă,* fiul domnitorului moldovean Simion Movilă) mitropolit al Kievului, care a luptat împotriva expansiunii catolice în Ucraina.

gubaș de învățătură. Trebuie să înveți numai ceea ce a fost binecuvîntat de Domnul Dumnezeu. Ia aminte... Sfinții apostoli vorbeau toate limbile, învață și tu toate limbile. Vasili cel Mare învăța matematica și filozofia, învață-le și tu. Sfîntul Nestor scria istoria, învață și scrie și tu istorie. Într-un cuvînt, urmează pilda sfinților...

Părintele Hristofor sorbi o înghițitură de ceai din farfurioară, își șterse mustățile și clătină din cap.

— Așa !... făcu el, apoi urmă : Iaca, eu am învățat după moda veche și nici vorbă că am uitat multe din cele învățate, și cu toate astea mă port altfel decît mulți alții. Nici nu se poate compara. De pildă, cînd se întîmplă să mă aflu într-o societate mai numeroasă, la vreo masă, sau la vreo adunare, nu pierd niciodată prilejul să strecor două-trei vorbe latinești, sau cîte ceva din istorie sau din filozofie, lucru care bucură și pe cei care te ascultă, și pe tine însuți... Sau uneori, cînd se întrunește sesiunea în orașul nostru și trebuie să luăm jurămîntul, ceilalți preoți se dau la o parte, pe cînd eu mă simt la largul meu alături de judecători, de procurori și de avocați. Vorbesc cu ei ca un om învățat, bem ceaiul împreună, rîdem, îi întreb de una, de alta... și simt că asta le face plăcere. Asta-i frățioare... Știința e lumină, neștiința întuneric. De aceea, învață ! Știu, e greu. În vremurile noastre învățătura cere multe parale... Maică-ta e văduvă, trăiește din pensie... cu toate astea...

Părintele Hristofor aruncă o privire temătoare spre ușă, apoi urmă în șoaptă :

— Are să te mai ajute și Ivan Ivanîci. Nu te lasă el. Copii n-are, așa că are să-ți poarte de grijă. Fii pe pace.

După aceea își luă o înfățișare gravă și zise, coborînd glasul :

— Numai ia aminte, Gheorghi, să te ferească Dumnezeu să uiți de maică-ta și de Ivan Ivanîci ! „Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta", așa glăsuiește una din porunci, iar Ivan Ivanîci e binefăcătorul tău și-ți ține loc de tată. Dacă ai să ajungi om învățat și — ferească Dumnezeu — ai să disprețuiești pe cei din jur și are să-ți fie rușine să stai alături de ei, numai pentru că sînt mai puțin deștepți decît tine, atunci vai și amar de capul tău !

Părintele Hristofor își ridică mîna în sus și repetă cu glas pițigăiat :

— Da, vai și amar de capul tău !

Părintele se cam înfierbîntase sau, cum se spune, își cam luase vînt. N-ar mai fi isprăvit nici pînă la amiază, dacă nu s-ar fi deschis ușa și n-ar fi intrat Ivan Ivanîci. Unchiul le dădu un bună ziua scurt, se așeză la masă și începu să-și bea ceaiul grăbit.

— În sfîrșit, mi-am încheiat toate socotelile, zise el. Am putea să ne întoarcem acasă, dar mai am de furcă cu Egor. Trebuie să-i găsesc un adăpost. Soră-mea mi-a spus că are pe aici o prietenă, una Nastasia Petrovna. Poate că o vrea să-l ia în gazdă.

Scotoci în portofel, scoase de acolo un plic mototolit și citi :

— „Nastasiei Petrovna Toskunova, strada Malaia Nijneaia. Casă proprie". Trebuie să mă duc s-o caut. Altă bătaie de cap !

După ce-și bău ceaiul, Ivan Ivanîci plecă de la han cu Egoruška.

— Altă bătaie de cap ! bodogănea bătrînul. Te-ai ținut de mine ca scaiul, bată-te Dumnezeu să te bată ! Vouă vă arde de învățătură și de noblețe, și eu trebuie să trag ponoasele !...

Cînd trecură ei prin curtea hanului, căruțele și căruțașii nu mai erau acolo, plecaseră încă din zori în port. În fundul curții se vedea faimoasa brișcă, lîngă care murgii stăteau și mîncau ovăz.

„Rămîi cu bine, brișcă ! se gîndi Egoruška.

Merseră mai întîi, urcînd mereu, de-a lungul unui bulevard nesfîrșit, trecură apoi printr-o piață mare, unde Ivan Ivanîci întrebă pe un vardist în ce parte se află strada Malaia Nijneaia.

— Oho ! făcu vardistul zîmbind. E departe, tocmai spre imaș.

Pe drum le ieșiră în cale mai multe birje. Dar Ivan Ivanîci nu-și îngăduia slăbiciunea de a se urca într-o birjă decît în cazuri cu totul excepționale, la zile mari. Merseră așa multă vreme, la început pe străzi pavate, pe urmă pe străzi care aveau trotuare, dar n-aveau pavaj, și în cele din urmă pe niște străzi care n-aveau nici pavaj, nici trotuare. Cînd ajunseră în sfîrșit, cu ajutorul limbii și al picioarelor, în Malaia Nijneaia, își scoaseră amîndoi pălăriile și începură

să-şi şteargă de zor sudoarea de pe obrajii roşii ca para focului.

— Mă rog dumitale, se adresă Ivan Ivanîci, unui bătrîn care stătea pe o bancă în faţa unei porţi. Nu ştii unde-i casa Nastasiei Petrovna Toskunova ?

— Pe aici nu stă nici o Toskunova, răspunse bătrînul, iar după ce se gîndi o clipă, adăugă : Poate Timoşenko ?

— Nu, Toskunova...

— Nu vă fie cu supărare, dar pe strada noastră nu stă nici o Toskunova.

Ivan Ivanîci ridică din umeri şi plecă mai departe.

— N-o căutaţi degeaba ! strigă în urma lui bătrînul. Dacă am spus că nu-i, apoi nu-i !

— Ascultă, mătuşică, întrebă apoi Ivan Ivanîci pe o bătrînă care stătea în colţul străzii, la o tarabă, şi vindea pere şi seminţe de floarea soarelui. Nu ştii unde-i casa Nastasiei Petrovna Toskunova ?

Bătrîna îi aruncă o privire plină de nedumerire şi se porni pe rîs.

— Da' parcă Nastasia Petrovna mai stă în casa ei ? D-apoi, Doamne iartă-mă, îs opt ani de cînd şi-a măritat fata şi i-a dat casa lui ginere-său. În casa ei stă el acuma.

Iar ochii bătrînei păreau a spune : „Cum se poate, proştilor, să nu ştiţi atîta lucru ?..."

— Şi ea unde stă ? întrebă Ivan Ivanîci.

— Doamne, Dumnezeule, se minună iarăşi bătrîna, plescăind din palme, de cînd stă cu chirie ! De opt ani, de cînd şi-a dat casa lui ginere-său. Vai de mine şi de mine !

Se aştepta fără îndoială să-l vadă şi pe Ivan Ivanîci minunîndu-se şi strigînd : „Cum se poate una ca asta ?..." Dar el o întrebă foarte liniştit :

— Şi unde stă acum ?

Precupeaţa îşi suflecă mînecile şi, arătînd cu braţul gol în lungul străzii, începu să strige cu glas ascuţit şi spart :

— Apoi, luaţi-o drept înainte... După ce treceţi de o casă roşie, se face la stînga o ulicioară. Apucaţi pe ulicioară şi la a treia poartă o găsiţi.

Ivan Ivanîci şi Egoruşka ajunseră la casa cea roşie, o luară la stînga, pe ulicioară, şi se opriră la a treia poartă de pe dreapta. Gardul, care se întindea de o parte şi de alta, era tot atît de negru şi de stricat ca şi poarta. Partea

din dreapta se aplecase mult spre stradă şi ameninţa să cadă, iar cea din stînga se lăsase către curte. Numai poarta se ţinea dreaptă, de parcă nu se hotărîse încă în care parte să se aplece: înainte sau îndărăt. Ivan Ivanîci deschise portiţa şi dădură într-o curte mare, năpădită de ierburi şi de scaieţi. Cam la o sută de paşi de poartă era o căsuţă cu acoperiş roşu şi obloane verzi. O femeie grasă, cu mînecile suflecate şi cu şorţul în brîu, stătea în mijlocul curţii, arunca grăunţe la păsări şi striga, cu un glas tot atît de spart ca şi al precupeţei:

— Pui, pui, pui!

La spatele ei şedea un cîine roşcat, cu urechile ascuţite. Văzîndu-i pe străini, se repezi spre portiţă lătrînd cu glas de tenor (toţi cîinii roşcaţi latră cu glas de tenor).

— Pe cine căutaţi? strigă femeia, ferindu-şi cu mîna ochii de soare.

— Bună ziua! strigă la rîndul lui Ivan Ivanîci, apărîndu-se cu bastonul de cîinele cel roşcat. Spune-mi, te rog, aici stă Nastasia Petrovna Toskunova?

— Aici. Da' ce treabă aveţi cu ea?

Ivan Ivanîci şi Egoruşka se apropiară. Femeia îi cercetă, bănuitoare, şi repetă:

— Ce treabă aveţi cu ea?

— Nu cumva chiar dumneata eşti Nastasia Petrovna?

— Ba chiar eu!

— Îmi pare foarte bine... Uite despre ce-i vorba: vechea dumitale prietenă, Olga Ivanovna Kniazeva, îţi trimite multe plecăciuni. Acesta e băiatul ei. Iar eu îs Ivan Ivanîci, fratele Olgăi Ivanovna... Poate că-ţi mai aduci aminte de mine, doar eşti de la noi din N. Acolo te-ai născut şi tot acolo te-ai măritat...

Urmară cîteva clipe de tăcere. Femeia cea grasă se uită buimăcită la Ivan Ivanîci, ca şi cum nu-i venea să creadă ce-i spune. Apoi se înroşi toată şi-şi împreună mîinile. Ovăzul din şorţ se risipi, iar ochii femeii se umplură de lacrimi.

— Olga Ivanovna! strigă ea, cu răsuflarea tăiată de emoţie. Porumbiţa mea dragă! Dumnezeule, dar ce-i cu mine de-am încremenit aici, ca o proastă! Îngeraşul meu!...

Şi zicînd aşa, îl îmbrăţişă pe Egoruşka, udîndu-i obrajii cu lacrimi, şi se porni să plîngă şi mai amarnic.

— Doamne, făcea frîngîndu-şi mîinile, băieţelul Olecikăi ! Doamne, cît îs de fericită ! Cum mai seamănă cu maică-sa ! Leit maică-sa ! Ei, da' ce stăm în ogradă ? Poftiţi în casă.

Plîngînd şi vorbind înainte, o luă grăbit spre casă, gîfîind. Cei doi veneau în urma ei.

— Iertaţi-mă, dar încă n-am dereticat prin odăi, zise ea, poftindu-i într-un salonaş, neaerisit, plin de icoane şi de glastre cu flori. Maică Precistă ! Vasilisa, vino măcar de deschide obloanele ! Îngeraşule ! Frumuşelule ! Şi eu care nu ştiam că Olecika are un băiat aşa de mare...

După ce gospodina se mai linişti şi se obişnui cu noii sosiţi, Ivan Ivanîci îi spuse că ar dori să-i vorbească între patru ochi. Egoruşka trecu în altă odaie. Acolo era o maşină de cusut, iar la fereastră atîrna o colivie cu un graur. Ca şi salonaşul, odaia era plină de icoane şi de glastre cu flori. Lîngă maşina de cusut, stătea nemişcată o fetiţă cu obrajii arşi de soare şi bucălaţi, ca ai lui Tit, îmbrăcată cu o rochiţă curată de stambă. Fetiţa se uita la Egoruşka, fără să clipească şi părea stingherită. Băiatul o cercetă şi el din ochi, şi, după cîteva clipe de tăcere, o întrebă :

— Cum te cheamă ?

Fetiţa îşi mişcă buzele, îşi luă un aer jalnic şi răspunse încet :

— Atka...

Asta însemna Katka...

— Noi am dori să lăsăm băiatul la dumneata, zicea în şoaptă Ivan Ivanîci în salonaş, dacă ai fi bună să-l primeşti. Ţi-am plăti cîte zece ruble pe lună. Băiatul e liniştit, nu-i răsfăţat...

— Ştiu eu ce să spun, Ivan Ivanîci ? oftă Nastasia Petrovna cu glas plîngător. Zece ruble îs bani buni, nimic de zis, dar mi-e frică să primesc un copil străin. Dacă se îmbolnăveşte, sau mai ştiu eu ce i se întîmplă ?

Cînd îl chemară pe Egoruşka în salonaş, Ivan Ivanîci stătea cu pălăria în mînă şi-şi lua rămas bun de la gazdă.

— Atunci, aşa : rămîne la dumneata, zicea el. Cu bine ! Ai să stai aici, Egor, se întoarse apoi către nepot. Bagă de seamă să fii cuminte şi s-o asculţi pe Nastasia Petrovna... Cu bine ! Mai trec eu pe-aici şi mîine.

Şi plecă. Nastasia Petrovna îl mai îmbrăţişă o dată pe Egoruşka, îi mai spuse „îngeraşule" şi, cu ochii plini de lacrimi, începu să pună masa. Trei minute mai tîrziu, Egoruşka stătea lîngă gazda lui, şi-i răspundea la întrebările ei nesfîrşite, sorbind din ciorba grasă şi fierbinte.

Cînd se înseră, Egoruşka stătea la aceeaşi masă şi, cu bărbia sprijinită în palme, o asculta pe Nastasia Petrovna. Cînd rîzînd, cînd plîngînd, femeia îi povestea despre viaţa şi căsnicia ei, despre copii, despre tinereţea mamei lui... Un greier ţîrîi după sobă şi fitilul lămpii sfîrîia uşor. Nastasia Petrovna vorbea aproape în şoaptă şi, de emoţie, îşi scăpa mereu degetarul. Iar Katia, nepoţica ei, se băgase sub masă să-l caute, şi de fiecare dată întîrzia, ca să se uite, pesemne, la picioarele băiatului. Egoruşka asculta şi se uita cu ochii împăienjeniţi de somn la faţa bătrînei, la negul ei cu păr, la urmele pe care i le lăsau lacrimile pe obraji... Şi o tristeţe nesfîrşită, fără seamăn, i se furişa în suflet. Gazda îi pregăti patul pe un sipet şi-i spuse că, dacă i-o fi foame, la noapte, să se ducă în sală unde, pe fereastră, o să găsească un pui fript acoperit cu o farfurie.

A doua zi dimineaţa, Ivan Ivanîci şi părintele Hristofor veniră să-şi ia rămas bun de la Egoruşka. Bucuroasă, Nastasia Petrovna alergă să pună samovarul, dar Ivan Ivanîci, care era grozav de grăbit, o opri cu un gest.

— N-avem noi vreme de băut ceai acuma! Trebuie să plecăm la drum, fără întîrziere.

Înainte de a pleca, se aşezară cu toţii şi păstrară o clipă de tăcere. Nastasia Petrovna oftă adînc, şi, cu ochii în lacrimi, se uită la icoane.

— Va să zică, aşa, începu Ivan Ivanîci ridicîndu-se. Tu rămîi..

Expresia obişnuită, aspră şi preocupată, îi dispăru de pe faţă. Se înroşi şi un zîmbet trist îi flutură pe buze.

— Sileşte-te şi învaţă bine... Nu uita pe mamă-ta şi ascultă pe Nastasia Petrovna... Dacă te ţii de carte, Egor, apoi să ştii că nici eu n-am să te las.

Şi zicînd aşa, Ivan Ivanîci îşi scoase portofelul din buzunar, se întoarse cu spatele spre Egoruşka, căută mult prin mărunţiş şi găsind, în sfîrşit, o monedă de zece copeici, i-o întinse. Părintele Hristofor oftă şi-l binecuvîntă, fără grabă, pe băiat.

— In numele Tatălui, al Fiului și al Sfîntului Duh... Vezi de învață, îi zise el. Dă-ți toată silința, frățioare... Dac-o fi să mor, să-ți aduci aminte de mine. Ține și din partea mea zece copeici...

Egoruşka îi sărută mîna și începu să plîngă. Parcă-i spunea inima că n-avea să-l mai vadă niciodată.

— Nastasia Petrovna, am lăsat o cerere la liceu, zise Ivan Ivanîci cu glas stins, ca și cum în salonaș ar fi fost un mort. Să te duci cu băiatul la examen, în ziua de șapte august... Și acum, rămîneți cu bine ! Dumnezeu să vă aibă în pază. Să ne vedem sănătoși, Egoruşka.

— Să fi luat măcar cîte un pahar de ceai, suspină Nastasia Petrovna.

Lui Egoruşka lacrimile îi înceţoşaseră ochii și nu-i văzu pe Ivan Ivanîci și pe părintele Hristofor, ieșind din casă. Se repezi la fereastră, dar ei nu mai erau în curte. Dinspre poartă, cu aerul cuiva care-și făcuse datoria pe deplin, se întoarse la trap cîinele cel roșcat : lătrase în urma străinilor. Fără să-și dea seama ce face, Egoruşka o luă din loc și ieși în goană din casă. Cînd ajunse în poartă, Ivan Ivanîci și părintele Hristofor treceau pe după colțul străzii, unul legănîndu-și paltonul, celălalt cîrja. Și dintr-o dată, Egoruşka simți că o dată cu acești oameni se risipea pentru totdeauna, ca un fum, toată viața lui de pînă atunci. Năpădit de gînduri triste, se lăsă pe banca de lîngă portiță și întîmpină cu lacrimi amare viața nouă și necunoscută, care începea în clipa aceea pentru el...

Cum o să fie oare această viață ?

Zvăpăiata

I

LA NUNTA Olgăi Ivanovna veniseră toţi prietenii şi toţi cunoscuţii ei mai apropiaţi.

— Uitaţi-vă la el : nu-i aşa că are ceva aparte ? le spunea ea, arătînd spre bărbatul ei, de parcă voia să găsească o justificare faptului că se măritase cu un om simplu, un om obişnuit, care nu se deosebea prin nimic de ceilalţi.

Mirele, Osip Stepanîci Dîmov, era medic, cu gradul de consilier. Lucra la două spitale : la unul ca intern extrabugetar, la celălalt ca prosector. În fiecare dimineaţă, de la nouă pînă la douăsprezece, primea bolnavii şi îşi vedea de treburi în salonul lui, iar după douăsprezece se urca în tramvaiul cu cai şi se ducea la celălalt spital, unde făcea autopsii. Clientela lui particulară era foarte redusă. Cel mult dacă-i aducea vreo cinci sute de ruble pe an. Cam asta era tot. Ce s-ar fi putut spune despre el ? Pe cînd Olga Ivanovna, prietenii şi cunoscuţii ei mai apropiaţi nu

erau de loc oameni obișnuiți. Fiecare era cunoscut și oarecum renumit prin cîte ceva — avea, ca să zicem așa, un nume și trecea drept celebru, iar dacă nu era chiar celebru, măcar promitea să fie. Printre ei se găsea un artist de la Teatrul de dramă și comedie, talent mare, consacrat de mult, bărbat elegant, inteligent și modest, care declama admirabil și dădea Olgăi Ivanovna lecții de dicție. Apoi un cîntăreț de operă, unul grăsun și blajin, care căuta s-o convingă că ar fi ajuns o cîntăreață celebră dacă se ținea serios de studiu și nu se lăsa pe tînjală, pe cînd așa, zicea, oftînd, se nenorocea singură. Mai erau și cîțiva pictori, în frunte cu Reabovski, peisagistul, pe care însă îl preocupa și pictura de interior, și de animale — un tînăr de vreo 25 de ani, blond, foarte frumos, ale cărui expoziții aveau succes și care-și vînduse ultimul tablou cu cinci sute de ruble. Reabovski retușa „studiile" Olgăi Ivanovna, asigurînd-o că promite. Venea apoi un violoncelist, un virtuoz în mîinile căruia violoncelul plîngea nu altceva și care susținea cu toată sinceritatea că dintre toate femeile pe care le cunoscuse numai Olga Ivanovna știa să-l acompanieze. Mai era și un literat, tînăr, ce e drept, dar deja cunoscut, care scria povestiri, piese de teatru și nuvele. Și cine mai era ? Da, mai era și Vasili Vasilici, un adevărat boier, proprietar de moșii, ilustrator și vinietist diletant, adînc cunoscător al eposului, al vechiului stil rusesc și al legendelor populare ruse. Desenele pe care le făcea pe hîrtie, pe porțelan și pe farfurii arse erau adevărate minuni. În mijlocul acestei societăți aristocratice, libere, răsfățate de soartă, delicate și, ce e drept, modeste, dar care își amintea de existența doctorilor numai la boală și pentru care numele lui Dîmov era tot atît de necunoscut ca și Sidorov sau Tarasov, în mijlocul acestei societăți Dîmov părea străin, de prisos și mărunt, deși era înalt și lat în umeri. Ai fi zis că fracul de pe el era de împrumut, iar bărbuța luată de la un vînzător de prăvălie. Dacă ar fi fost scriitor sau pictor, s-ar fi spus, fără îndoială, că bărbuța aceea îl făcea să semene cu Zola.

Artistul îi spunea Olgăi Ivanovna că în rochia de mireasă și cu părul ei cînepiu părea un copăcel subțirel de vișin, primăvara, cînd e încărcat cu flori albe și delicate.

— Nu, te rog, ascultă! îl întrerupea Olga Ivanovna, apucîndu-l de mînă. Vrei poate să ştii cum s-a întîmplat, aşa, pe neaşteptate? Ascultă, ascultă... Trebuie să-ţi spun că tata lucra la acelaşi spital cu Dîmov. Cînd bietul bătrîn s-a îmbolnăvit, Dîmov a stat zile şi nopţi de-a rîndul la căpătîiul lui. Ce spirit de sacrificiu! Ascultă, Reabovski... Ascultă şi dumneata, scriitorule, e foarte interesant. Veniţi mai aproape. Ce spirit de sacrificiu, cîtă omenie! Nici eu n-am închis ochii nopţi în şir şi am stat lîngă tata... Ei bine, atunci l-am dat gata pe voinicul nostru! Dîmov s-a îndrăgostit lulea de mine. Cînd te gîndeşti, ce capricioasă e uneori soarta! După moartea tatii, Dîmov venea din cînd în cînd pe la mine, uneori ne întîlneam pe stradă — şi, într-o bună zi, mi-a cerut mîna... din senin... Am plîns toată noaptea şi... m-am îndrăgostit şi eu de el, nebuneşte. Şi uite, aşa am ajuns soţia lui! Dar spuneţi, nu-i aşa că e voinic şi puternic ca un urs? În clipa asta stă numai pe trei sferturi spre noi şi e luminat prost, dar cînd s-o întoarce din faţă, să vă uitaţi la fruntea lui. Ce ai de spus de fruntea asta, Reabovski?

— Vorbim despre tine, Dîmov! îi strigă ea, bărbatului ei. Vino încoace. Întinde-i lui Reabovski mîna ta cinstită... Aşa! De azi înainte, să fiţi prieteni.

Cu un zîmbet blînd şi naiv, Dîmov îi întinse lui Reabovski mîna, zicînd:

— Îmi face o deosebită plăcere. Împreună cu mine a terminat facultatea un oarecare Reabovski. N-o fi rudă cu dumneata?..

II

Olga Ivanovna avea 22 de ani, iar Dîmov 31, şi după nuntă începu pentru ei o viaţă de vis. Olga Ivanovna îşi împodobi pereţii salonului cu tablouri pictate de ea sau de alţii, unele în rame, altele fără, iar între pian şi fotolii îşi rezervă un colţişor frumos, gătindu-l cu umbreluţe chinezeşti, cu şevalete, cu bucăţi de stofă de felurite culori,

cu pumnale, cu cîteva busturi minuscule și fotografii... Pereții sufrageriei îi umplu cu un adevărat tapet de litografii, anină ici și colo cîteva încălțări din curmei și seceri, rezemă într-un colț o coasă și o greblă, și căpătă, astfel, o sufragerie în stil rusesc. Iar odaia de culcare, ca să aducă a peșteră, o drapă peste tot — și tavanul și pereții — cu stofă de culoare închisă, atîrnă deasupra paturilor un felinar venețian și așeză lîngă ușă o statuie cu halebardă... Și toată lumea găsea că tinerii căsătoriți își făcuseră un cuib cît se poate de drăguț.

În fiecare zi, Olga Ivanovna avea același program : se dădea jos din pat pe la unsprezece și începea să cînte la pian sau, dacă era o zi luminoasă, să picteze. Apoi, pe la douăsprezece și ceva, pleca la croitoreasă. Cum nici ea și nici Dîmov nu aveau bani decît pentru strictul necesar, Olga Ivanovna și croitoreasa trebuiau să recurgă la tot felul de subterfugii ca să dea impresia că tînăra căsătorită avea mereu alte toalete, care de care mai elegante. De multe ori, dintr-o rochie veche și vopsită, sau din cîteva resturi de mătase, catifea, dantelă sau tul, care nu mai făceau nici două parale, ieșea ceva încîntător — un adevărat vis, nu rochie ! De la croitoreasă, Olga Ivanovna se ducea de obicei la vreo actriță cunoscută, să afle ultimele noutăți teatrale și în același timp să facă rost de vreun bilet pentru spectacolul de premieră sau pentru o reprezentație jubiliară. De la actriță trecea pe la atelierul vreunui pictor sau pe la vreo expoziție de pictură și de acolo pe la vreuna din celebritățile zilei, fie ca s-o invite la ea, fie să-i întoarcă vizita, sau, pur și simplu, să stea de vorbă. Și peste tot era primită cu plăcere și prietenie, și toată lumea căuta s-o asigure că era bună, că era drăguță și că avea un suflet rar... Cei pe care-i considera celebrități și oameni mari o primeau ca pe una dintr-a lor, ca pe o egală, și-i prevesteau într-un glas că, date fiind talentul, gustul și inteligența ei, o să ajungă fără îndoială ceva, dacă n-o să se risipească... Olga Ivanovna cînta din gură și la pian, picta, sculpta, juca în spectacole de amatori, și toate le făcea cu talent, nu așa de mîntuială ! Fie că lucra lampioane pentru vreo serbare, fie că se gătea sau înnoda cuiva cravata, în toate punea grație, gust și o desăvîrșită îndemînare artistică. Dar nimic nu scotea mai bine în lumină talentul ei ca priceperea de a lega repede cunoștință cu oamenii ce-

lebri. Era destul să se facă cineva cunoscut cît de cît şi să înceapă a se vorbi despre el, că Olga Ivanovna se şi grăbea să-l cunoască, şi tot în aceeaşi zi se împrietenea cu el şi-l invita acasă. Pentru ea era o adevărată sărbătoare cînd făcea o nouă cunoştinţă : diviniza oamenii celebri, era mîndră de prietenia lor şi-i visa în fiecare noapte. Umbla moartă după ei şi nu se mai sătura niciodată de hazul lor. Cei vechi plecau şi ea îi uita, în locul lor veneau alţii, dar Olga Ivanovna se deprindea repede şi cu aceştia, sau o dezamăgeau, şi atunci începea să caute alţii, îi găsea, îi uita, şi iarăşi o lua de la capăt. Şi pentru ce ?...

La patru şi ceva lua dejunul cu bărbatul ei. Simplitatea, bunătatea şi judecata lui sănătoasă o înduioşau şi o entuziasmau. Sărea mereu de la locul ei, îi lua capul în braţe şi-l acoperea de sărutări.

— Dîmov, tu eşti un om inteligent şi nobil, îi spunea, totuşi ai un mare cusur : nu te interesează arta de loc. Tăgăduieşti şi muzica, şi pictura.

— Pentru că nu le înţeleg, îi răspundea el cu blîndeţe. Toată viaţa mea nu m-am ocupat decît de ştiinţele naturale şi de medicină, aşa că n-am avut cînd să-mi mai bat capul şi cu arta.

— Bine, Dîmov, dar e îngrozitor !

— De ce ? Prietenii tăi nu se pricep nici la ştiinţele naturale şi nici la medicină, şi totuşi nu le scoţi ochii cu asta. Fiecare cu specialitatea lui. Eu nu înţeleg muzica de operă şi pictura, dar îmi zic aşa : din moment ce atîţia oameni inteligenţi îşi consacră toată viaţa lor, iar alţi oameni inteligenţi plătesc bani grei pentru ele, înseamnă că-s necesare. Eu unul nu le înţeleg, dar a nu înţelege nu înseamnă a tăgădui.

— Dă-mi mîna ta cinstită, să ţi-o strîng !

După dejun, Olga Ivanovna pleca pe la vizite, apoi la teatru sau la vreun concert şi se întorcea acasă după miezul nopţii. Şi tot aşa în fiecare zi.

Miercurea, Olga Ivanovna dădea serate acasă la ea. La aceste serate, amfitrioana şi oaspeţii nu jucau cărţi, nu dansau, ci se distrau, producîndu-se fiecare în arta lui preferată. Actorul de la Teatrul de dramă şi comedie declama, cîntăreţul cînta, pictorii pictau în nenumăratele albumuri ale Olgăi Ivanovna, violoncelistul concerta, iar stăpîna casei

declama, picta, sculpta, cînta şi-i acompania pe ceilalţi. În pauzele dintre declamaţii, muzică instrumentală şi cînt, se discuta despre literatură, teatru şi pictură. Femei nu veneau, deoarece, afară de actriţe şi de croitoreasa ei, Olga Ivanovna le categorisese pe toate ca plictisitoare şi banale. Nu trecea nici o seară fără ca stăpîna casei să nu tresară la fiecare zbîrnîit de clopoţel şi să nu spună cu un aer victorios : „El e !" înţelegînd prin „el" noua celebritate pe care o invitase. Dîmov nu venea la aceste petreceri şi nimeni nu-şi amintea măcar de existenţa lui. Doar, exact la unsprezece şi jumătate, uşa care dădea spre sufragerie se deschidea şi Dîmov se ivea în prag, cu zîmbetul lui blînd şi bun, şi zicea frecîndu-şi mîinile :

— Domnilor, poftiţi, vă rog să gustaţi cîte ceva.

Toată lumea trecea în sufragerie, şi totdeauna pe masă se găseau aceleaşi bunătăţi : o farfurie mare cu stridii, o bucată de şuncă sau un jigo de viţel, sardele, brînză, icre, ciuperci, vodcă şi două carafe cu vin.

— Dragul meu *maître d'hôtel !* striga Olga Ivanovna, bătînd din palme entuziasmată. Eşti fermecător ! Domnilor, uitaţi-vă la fruntea lui. Dîmov, întoarce-te puţin de profil. Priviţi : o faţă de tigru bengalez, dar cu o expresie blîndă şi dulce ca un miel. O, dragule !

Oaspeţii mîncau şi, uitîndu-se la Dîmov, îşi ziceau : „Într-adevăr, bun băiat !" Dar curînd uitau de el şi continuau să vorbească despre teatru, despre muzică şi pictură.

Tinerii căsătoriţi erau fericiţi şi viaţa lor conjugală mergea ca pe roate. Numai săptămîna a treia din luna de miere le-a fost umbrită de un mare necaz : Dîmov s-a molipsit de la spital de erizipel, a stat şase zile în pat şi a fost nevoit să-şi tundă pînă la piele părul negru şi frumos. Olga Ivanovna l-a vegheat şi a plîns, dar îndată ce a văzut că se simte mai bine, l-a legat la cap cu o basma albă şi s-a apucat să-l picteze în chip de beduin, făcînd mare haz amîndoi. Însă n-au trecut nici trei zile de la vindecare, Dîmov îşi reluase serviciul la spitalele lui, cînd li s-a întîmplat alt necaz.

— Nu-mi prea merge bine, mamă ! i-a spus el la masă Olgăi Ivanovna. Am făcut azi patru autopsii şi chiar de la prima m-am tăiat la două degete. Dar n-am observat decît cînd am ajuns acasă.

Olga Ivanovna s-a speriat. El însă a zîmbit, asigurînd-o că nu era nimic grav și că de multe ori i se întîmpla să se taie la mînă în timpul autopsiilor.

— Mă pasionează, mamă, și atunci nu mai sînt atent...

Îngrijorată, Olga Ivanovna se aștepta la o septicemie și se închina noaptea lui Dumnezeu. Dar totul a trecut cu bine. Și iarăși a început pentru ea aceeași viață liniștită și fericită, fără griji și fără necazuri. Prezentul se arăta minunat, iar după el venea cu pași repezi primăvara, care-i zîmbea de pe acum din depărtare, promițîndu-i nenumărate bucurii. Și atunci, fericirea ei n-o să mai aibă sfîrșit! Aprilie, mai și iunie o să le petreacă la vila lor de la țară, departe de oraș, unde o așteaptă plimbările, pictura, pescuitul și privighetorile. Apoi, din iulie și pînă în toamnă excursia pictorilor pe Volga, la care era invitată și ea, în calitate de membru permanent al societății. În acest scop își și făcuse două rochii de călătorie, din pînză de casă, își cumpărase vopsele, penele, pînze și o paletă nouă. Aproape în fiecare zi Reabovski venea să vadă ce progrese a făcut. Cînd îi arăta picturile, el își îndesa adînc mîinile în buzunare, își strîngea buzele, începea să fosăie pe nas și zicea :

— Da... Norul ăsta al dumitale e cam șarjat ; nu redă suficient reflexele luminii de seară. Planul din față e cam turtit și... cum să-ți spun ?... nu se potrivește... Iar căsuța parcă s-a înecat cu ceva și urlă a jale... Colțul ăsta ar trebui să-l faci mai întunecat... Dar, în general, nu-i rău. Bravo !

Și cu cît vorbea mai neînțeles, cu atît Olga Ivanovna îl înțelegea mai bine.

III

De Rusalii, după-amiază, Dîmov cumpără bomboane și tot felul de gustări și plecă la nevastă-sa, la țară. N-o văzuse de două săptămîni și-i era dor de ea. Tot timpul cît stătuse în vagon și apoi cît umblase căutînd vila prin dumbrava întinsă, mort de foame și de oboseală, Dîmov

se gîndea cu plăcere la masa pe care avea s-o ia singur cu Olga Ivanovna și la somnul care-l aștepta după aceea. Și, urmărit de gîndul acesta, se uită vesel la pachetul în care avea icre, brînză și somon.

Cînd își găsi și-și recunoscu în sfîrșit vila, soarele apunea. Servitoarea, o bătrînă, îi spuse că doamna nu era acasă, dar că trebuie să sosească din moment în moment. Vila, foarte puțin arătoasă, cu tavanele scunde îmbrăcate în hîrtie de scris și cu podelele crăpate, n-avea decît trei odăi. În prima era un pat, în cealaltă, pe scaune și pe ferestre stăteau împrăștiate pînze, penele, hîrtie pătată de grăsime, pelerine și pălării bărbătești, iar în cea din urmă, Dîmov dădu peste trei bărbați necunoscuți. Doi dintre ei erau smoliți și purtau barbișon, iar al treilea, actor pesemne, era gras și se purta bărbierit. Pe masă sforăia un samovar.

— Ce doriți ? îl întrebă pe Dîmov actorul, vorbind gros și măsurîndu-l cu o privire neprietenoasă. O căutați pe Olga Ivanovna ? Așteptați o clipă, trebuie să sosească numaidecît.

Dîmov se lăsă pe un scaun și începu să aștepte... Unul dintre bărbații cei smoliți îl întrebă, privindu-l somnoros și fără viață și turnîndu-și ceai :

— Poate dorești și dumneata un pahar ?

Lui Dîmov îi era foame și sete, dar, ca să nu-și strice pofta de mîncare, refuză. Curînd se auziră pașii și rîsul cunoscut. După cîteva clipe ușa se deschise cu zgomot și în odaie năvăli Olga Ivanovna, purtînd pe cap o pălărie cu boruri largi și în mînă o trusă. În urma ei, ducîndu-i umbrela uriașă și scaunul pliant, venea Reabovski, vesel și cu chipul îmbujorat.

— Dîmov ! strigă Olga Ivanovna și se înroși toată de bucurie. Dîmov ! repetă ea, sprijinindu-și capul și mîinile amîndouă de pieptul lui. Tu ești ? De ce n-ai venit de-atîta timp ? De ce ? De ce ?

— Cînd era să viu, mamă ? Sînt toată vremea ocupat, iar cînd se întîmplă să fiu liber, parcă-i un făcut : nu se potrivește mersul trenurilor !

— Dacă ai ști ce bine-mi pare că te văd ! Te-am visat toată noaptea și mi-era frică să nu te fi îmbolnăvit cumva. Doamne, cît ești de drăguț, ce bine ai picat ! Ești salvatorul

meu ! Numai tu m-ai putea scoate din încurcătură ! Mîine avem aici o nuntă foarte originală, urmează ea, rîzînd și înnodîndu-i cravata. Se însoară un tînăr telegrafist de la gară, un oarecare Cikeldeev. E un băiat frumos, deștept, și are în el ceva puternic, de urs... Ar fi bun de model pentru un tînăr variag. Noi, vileagiaturiștii, îl simpatizăm și i-am dat cuvîntul de onoare că o să ne ducem la nunta lui... E un băiat sărac, timid, n-are pe nimeni, și bineînțeles că ar fi păcat să nu-i dovedim simpatia noastră. Cununia o să se oficieze îndată după liturghie, pe urmă tot alaiul o s-o ia pe jos pînă la casa miresei... Imaginează-ți : dumbrava, cîntece de păsărele, pete de lumină pe iarbă, și noi, toți, pete de toate culorile pe fondul de un verde viu !... Nu-i așa că e original ? Ceva în stilul expresioniștilor francezi... Un lucru însă, Dîmov : cu ce mă duc eu la biserică ? urmă Olga Ivanovna, luîndu-și un aer nenorocit. Aici n-am absolut nimic ! Nici rochie, nici flori, nici mănuși... Trebuie să mă salvezi ! Dacă ai venit, înseamnă că însăși providența îți ordonă să mă salvezi ! Ascultă, dragul meu, ia cheile, te rog, întoarce-te acasă și scoate din garderob rochia mea cea roz. O știi, e atîrnată chiar în față... După aceea, du-te în cămară și, imediat în dreapta, jos, ai să găsești două cutii de carton. O deschizi pe cea de deasupra, dai întîi de niște tul, tul, tul, tul, și de felurite cîrpușoare, iar la fund ai să găsești florile. Scoate-le toate, dar cu băgare de seamă, drăguță, să nu le mototolești, că de ales, le aleg eu aici... Și nu uita să-mi cumperi mănuși !

— Bine, îi răspunse Dîmov. O să plec mîine dimineață și o să-ți trimit tot.

— Cum asta, mîine ? se miră Olga Ivanovna. Parcă ai timp mîine ? Primul tren pleacă de aici la 9 dimineața, iar cununia e la 11 ! Nu, drăguță, trebuie să pleci azi, neapărat azi. Iar dacă nu poți să vii mîine, trimite-mi lucrurile cu vreun comisionar. Haide, du-te... Acuși trebuie să sosească personalul. Vezi să nu întîrzii, dragule !

— Bine.

— Doamne, ce rău îmi pare că trebuie să te trimit înapoi ! strigă Olga Ivanovna și ochii i se umplură de lacrimi. Cine m-a pus, proastă ce-s să-mi dau cuvîntul telegrafistului ?...

Dîmov bău repede un pahar cu ceai, îşi vîrî în buzunar un covrig şi, zîmbind blajin, plecă spre gară, în timp ce bărbaţii cei smoliţi şi actorul cel gras înfulecau icrele, brînza şi somonul.

IV

Într-o noapte liniştită de iulie, cu lună, Olga Ivanovna stătea pe coverta vaporului şi se uita cînd la apa Volgăi, cînd la malurile ei pitoreşti. Lîngă ea stătea Reabovski şi-i spunea că umbrele întunecate de pe apă nu-s umbre, ci visuri, iar pentru că şi undele fermecate, cu sclipirile lor fantastice, şi cerul fără fund, şi malurile triste şi visătoare nu vorbesc decît despre deşertăciunea vieţii şi de existenţa unei lumi mai bune, fericite şi veşnice, ar fi mai bine să uite de toate şi să moară, să nu lase în urmă decît o amintire... Trecutul e banal, searbăd, zicea el, viitorul e meschin, iar noaptea aceea neasemuită, unică în viaţa lor, se va sfîrşi curînd, făcîndu-se şi ea una cu veşnicia... Şi atunci, ce rost mai are viaţa?

Olga Ivanovna asculta şi glasul lui Reabovski, şi liniştea nopţii, şi i se părea că e nemuritoare, că va trăi mereu. Culoarea de peruzea a apei, pe care n-o mai văzuse pînă atunci, cerul, malurile, umbrele negre şi fericirea neînţeleasă care-i umplea sufletul, toate îi şopteau că o să ajungă o mare pictoriţă şi că undeva, dincolo de depărtări, dincolo de noaptea cu lună, în spaţiul nemărginit, o aşteaptă succesul, gloria, dragostea poporului... Cînd se uita mult în zare fără să clipească, se vedea în rochie albă, în jur mulţime de oameni, lumini orbitoare, acorduri triumfătoare de orchestră, strigăte de entuziasm şi o ploaie de flori căzînd peste ea din toate părţile... Îşi zicea că bărbatul care stătea lîngă ea, sprijinit cu coatele de balustradă, era un om într-adevăr mare, ou geniu, un ales al lui Dumnezeu... Tot ce crease pînă acuma era minunat, nou şi original. Iar ce va crea de aici înainte, cînd, o dată cu maturitatea, i se va desăvîrşi talentul excepţional, va fi cu adevărat ui-

mitor şi măreţ, lucru care se vedea pe chipul lui, după felul lui de a se exprima şi după atitudinea lui faţă de natură. Aşa cum vorbea el despre umbre, despre tonurile amurgului şi despre strălucirea lunii, într-un fel care nu era decît al lui, te făcea să simţi fără voie farmecul cu care stăpînea natura. Pe lîngă asta, era un bărbat frumos şi original, iar viaţa lui liberă, lipsită de orice constrîngere şi străină de tot ce era banal, aducea cu viaţa unei păsări.

— Se face cam răcoare, zise Olga Ivanovna şi se înfioră.

Reabovski o înveli cu pelerina lui şi-i şopti cu tristeţe:

— Mă simt cu totul în puterea dumitale. Da, sînt robul dumitale. De ce eşti aşa de fermecătoare în noaptea asta?

Reabovski nu-şi mai lua ochii de la Olga Ivanovna, iar ochii lui aveau sclipiri care te înspăimîntau. Îi era frică să se uite la el.

— Te iubesc ca un nebun... îi şoptea, şi îi simţea respiraţia pe obraz. Spune-mi un cuvînt, numai unul, şi-s în stare să mor, să mă las de pictură... îi şoptea, peste măsură de tulburat. Iubeşte-mă, iubeşte-mă...

— Nu mai vorbi aşa, se rugă Olga Ivanovna, închizînd ochii. E înspăimîntător! Şi Dîmov?...

— Ce am eu cu Dîmov? Ce amestec are Dîmov în toate astea? Ce-mi pasă mie de Dîmov? Uite Volga, luna, frumuseţe, dragoste, entuziasmul meu... Şi nici un fel de Dîmov. Nu vreau să ştiu de nimeni şi de nimic... Nu-mi pasă de trecut şi nu-ţi cer decît o singură clipă... numai una...

Inima Olgăi Ivanovna începu să bată cu putere. Ar fi vrut să se gîndească la bărbatul ei, dar tot trecutul, nunta, Dîmov, seratele de fiecare miercuri i se păreau acum mărunte, meschine, neînsemnate, de prisos şi nespus de îndepărtate... Într-adevăr, ce avea ea cu Dîmov? Ce amestec avea Dîmov în toate astea? Ce-i păsa ei de Dîmov? Şi, pe urmă oare exista el cu adevărat, sau era numai un vis?

„Lui Dîmov, om simplu, obişnuit, fericirea pe care a avut-o pînă acum i-e prea de ajuns, îşi zicea ea, acoperindu-şi faţa cu mîinile. N-au decît cei de acolo să mă osîndească, să mă anatemizeze... eu, însă, o să le fac în ciudă şi o să cad, şi basta!... Omul trebuie să încerce de toate în viaţă. Doamne, cît mi-e de frică, şi totuşi ce bine mă simt!"

— Ei, ce zici ? Ce zici ? murmura pictorul, îmbrățișînd-o și sărutîndu-i cu patimă mîinile, care încercau în zadar să-l îndepărteze. Mă iubești ? Da ? Da ?... Doamne, ce noapte ! Ce noapte minunată !

— O, da, ce noapte ! șopti ea, cu ochii în ochii care sclipeau de lacrimi.

Apoi se uită repede împrejur, îl îmbrățișă și-l sărută apăsat pe gură.

— Se apropie Kineșma ! răsună un glas de cealaltă parte a covertei.

Se auziră pași grei. Trecea chelnerul de la bufet.

— Ascultă ! îl strigă Olga Ivanovna, rîzînd și plîngînd în același timp de fericire. Adu-ne niște vin.

Palid de emoție, pictorul se lăsă pe o bancă, se uită la Olga Ivanovna cu recunoștință și adorație, își acoperi ochii cu mîna și șopti, zîmbind galeș :

— Sînt obosit...

Și-și sprijini fruntea de balustradă.

V

Ziua de două septembrie era liniștită și caldă, dar mohorîtă. Dis-de-dimineață, o ceață ușoară plutea pe Volga, iar după ora nouă începu să cadă o ploaie măruntă. Și nu se arăta nici un semn că ar avea de gînd să se însenineze. În timp ce-și beau ceaiul, Reabovski îi spunea Olgăi Ivanovna că pictura e cea mai plictisitoare dintre arte, că el nu-i pictor, că numai proștii cred că are talent... Și, fără nici un motiv, luă deodată un cuțit, și-și ciopîrți cel mai bun studiu. După ceai, se așeză la fereastră și, ursuz, se uita la Volga. Iar Volga își pierduse strălucirea, părea acum tulbure, întunecată și rece. Totul, totul prevestea apropierea toamnei triste și mohorîte. Ai fi zis că însăși natura adunase de pe Volga toate podoabele ei : covoarele verzi, bogate, de pe maluri, sclipirile de diamant ale razelor răsfrînte în apă, siniliul transparent al depărtărilor, și le strînsese în cufere pînă la primăvara viitoare. Numai ciorile se roteau pe deasupra apei, stîrnind-o : „Goală ! Goală !...“

Reabovski le asculta croncănitul și gînduri sumbre îi treceau prin minte : că s-a răsuflat, că nu mai are talent, că pe lumea asta toate sînt convenționale, relative și fără rost, și că n-ar fi trebuit să se încurce cu femeia asta... Într-un cuvînt, nu era în apele lui și vedea totul în negru.

Olga Ivanovna ședea pe patul de după paravan și, răsfirîndu-și cu degetele părul frumos, cînepiu, se vedea cînd în salonaș, cînd în odaia de dormit, cînd în biroul bărbatului ei. Apoi închipuirea o purta pe la teatru, pe la croitoreasă și pe la prietenii ei celebri. Ce vor fi făcînd ei acum ? Își mai amintesc oare de ea ? A început sezonul și ar fi timpul să se gîndească la seratele ei de miercuri... Dar Dîmov ? Drăguțul de el ! Cu cîtă bunătate și duioșie de copil o ruga în scrisori să se întoarcă mai repede acasă ! Îi trimitea în fiecare lună cîte 75 de ruble, iar cînd i-a scris ea că a luat cu împrumut de la pictori încă o sută de ruble, i le-a trimis și pe acelea... Ce suflet bun și nobil !... Excursia o obosise, începuse a se plictisi și ar fi vrut să scape mai curînd și de mujicii aceia, și de izul de umezeală al Volgăi, și de senzația de murdărie care n-o părăsise tot timpul cît stătuse prin casele țărănești, rătăcind din sat în sat... Dacă Reabovski nu și-ar fi dat cuvîntul față de ceilalți pictori că o să rămînă cu ei pînă la 20 septembrie, ar putea să plece chiar astăzi. Și ce bine ar fi !

— Doamne, Dumnezeule, gemu Reabovski, oare cînd o să iasă soarele ? Mi-e imposibil să lucrez un peisaj însorit dacă n-am soare !...

— Bine, dar ai început un studiu cu cerul mohorît, zise Olga Ivanovna, ieșind de după paravan. Ți-aduci aminte ? O pădure pe planul din dreapta, o cireadă de vaci și cîteva gîște pe cel din stînga. Ai putea să-l termini pe acela.

— Eh ! se încruntă pictorul. Să-l termin ! Îți închipui că-s atît de dobitoc, încît să nu știu ce trebuie să fac !

— Doamne, cît te-ai schimbat față de mine ! oftă Olga Ivanovna.

— Bine, bine !

Un tremur trecu peste obrazul Olgăi Ivanovna. Se trase lîngă sobă și începu să plîngă.

— Numai lacrimile îmi mai lipseau ! Sfîrșește odată ! Eu am mii de motive să plîng, și uite, nu plîng.

— Mii de motive? îngăimă Olga Ivanovna. Singurul motiv ar fi că te-ai plictisit de mine. Da, așa e! urmă ea, izbucnind în hohote. Adevărul adevărat e că ți-e rușine de dragostea noastră. Nu știi ce să mai faci să nu observe pictorii legătura noastră, cu toate că așa ceva nu se poate ascunde. Și, pe urmă, te asigur că ei știu de mult...

— Olga, un singur lucru te rog, și pictorul își duse o mînă la inimă, un singur lucru: nu mă mai chinui! Atîta îți cer, nimic mai mult!

— Bine, însă jură-mi că tot mă mai iubești!

— O, dar asta-i adevărată tortură! zise pictorul printre dinți, sărind ca ars. Pînă la urmă mă arunc în Volga, ori înnebunesc! Lasă-mă în pace!

— Atunci ucide-mă, ucide-mă! strigă Olga Ivanovna. Ucide-mă!

Și trecînd după paravan, izbucni din nou în hohote de plîns. Pe acoperișul de paie al izbei se auzi foșnetul ploii. Reabovski se luă cu mîinile de cap, măsură de cîteva ori odaia în lung și în lat, apoi cu un aer hotărît, de parcă voia să demonstreze ceva, își îndesă șapca pe cap, își petrecu pușca pe după umăr și ieși.

După plecarea lui, Olga Ivanovna rămase culcată și plînse mult. La început se gîndi că ar fi bine să se otrăvească, s-o găsească Reabovski moartă cînd s-o întoarce. Dar gîndurile o purtară iarăși acasă, în biroul bărbatului ei. Se văzu stînd nemișcată lîngă Dîmov, bucurîndu-se de liniștea și de curățenia ei trupească, apoi seara, la teatru, ascultîndu-l pe Masini... Și-i veni un dor de viață civilizată, de larma orașului și de celebritățile ei, de i se strînse inima. Ușa se deschise. În odaie intră gospodina și, fără grabă, se apucă să aprindă focul în sobă, ca să le gătească masa. Curînd încăperea se umplu de un miros de ars și aerul se făcu albastru de fum. După aceea începură să vină pictorii, cu cizmele pline de noroi și cu fețele ude de ploaie. Își cercetau studiile și, ca să se mîngîie, își ziceau că Volga, chiar și pe vreme rea, își are farmecul ei. Iar ceasul ieftin din perete bătea într-una: tic-tac, tic-tac... Muștele se adunaseră de frig în colțul din dreapta, lîngă icoane, și bîzîiau acolo, în timp ce pe sub laviță se auzea cum foșnesc șvabii prin mapele groase...

Reabovski se întoarse acasă abia cînd asfinţea soarele. Îşi aruncă şapca pe masă şi, aşa cum era, palid, istovit şi cu cizmele murdare, se lăsă pe laviţă şi închise ochii.

— Sînt obosit... zise el, ridicînd din sprîncene ca să-şi deschidă ochii.

Alintîndu-se la el, să-i arate că-i trecuse supărarea, Olga Ivanovna se apropie, îl sărută în tăcere şi-i trecu pieptenele prin părul bălai. Îi venise gust să-l pieptene.

— Ce-i ? întrebă el tresărind şi deschizînd ochii, de parcă-l atinsese ceva rece. Ce-i ? Lasă-mă în pace, te rog.

O împinse cu mîinile şi se trase mai încolo, iar ei i se păru că faţa lui era plină de scîrbă şi necaz. Tocmai atunci gazda se îndrepta încetişor spre Reabovski, aducîndu-i o farfurie cu ciorbă, pe care o ţinea cu amîndouă mîinile. Fără să vrea, Olga Ivanovna o văzu cum îşi muiase degetele mari în zeamă, şi deodată o cuprinse o scîrbă cumplită şi de femeia aceea murdară, cu pîntecul strîns în şorţ, şi de ciorba pe care o înghiţea cu lăcomie Reabovski, şi de izbă, şi pînă şi de viaţa de acolo, care la început îi plăcuse prin simplitatea şi harababura ei plină de pitoresc. Se simţi dintr-o dată jignită şi zise cu răceală :

— Trebuie să ne despărţim pentru cîtva timp... Astfel, am putea să ne certăm definitiv de-atîta plictiseală... Eu una m-am săturat. Plec chiar astăzi.

— Cu ce ? Călare pe băţ ?

— Azi e joi, prin urmare la nouă şi jumătate vine vaporul.

— Da, ai dreptate... Bine, pleacă, încuviinţă Reabovski cu blîndeţe, ştergîndu-se la gură cu prosopul, în loc de şervet. Aici te plictiseşti şi nici n-ai ce face, aş fi un mare egoist dacă te-aş opri... Da, pleacă... O să ne vedem după douăzeci ale lunii.

Olga Ivanovna începu să-şi împacheteze lucrurile, şi era atît de veselă şi de fericită, încît se înroşise în obraz. Oare e adevărat, se întreba, că în curînd o să picteze în salon, o să doarmă în dormitor şi o să mănînce pe o faţă de masă ? Îi trecuse ciuda şi nu mai era supărată pe pictor.

— Vopselele şi penelele ţi le las, Reabuşa, zise ea. Dacă-ţi mai rămîn mi le aduci cînd vii... Şi vezi să nu fii leneş şi să te laşi pradă melancoliei cît lipsesc eu. Să lucrezi. Ştiu eu că tu eşti băiat bun, Reabuşa !

La ora zece, Reabovski îşi luă rămas bun de la Olga Ivanovna acasă, să n-o sărute pe vapor de faţă cu ceilalţi pictori, îşi zise ea, apoi o conduse la debarcader. Curînd acostă şi vaporul şi o luă cu el.

După două zile şi jumătate de drum, Olga Ivanovna ajunse acasă. Cu pălăria pe cap şi în haină de ploaie, cu răsuflarea tăiată de emoţie, trecu în salon şi de acolo în sufragerie. Dîmov stătea la masă, fără surtuc, cu vesta descheiată şi-şi ascuţea cuţitul de furculiţă. În faţa lui, pe farfurie, era o ieruncă friptă. În timp ce intra în casă, Olga Ivanovna era hotărîtă să nu mărturisească nimic bărbatului ei, convinsă că o să aibă şi puterea, şi priceperea necesară. Dar acum, cînd îi văzu zîmbetul larg, fericit şi blînd, şi ochii strălucitori de bucurie, înţelese că a-i ascunde adevărul ar fi tot atît de murdar, de scîrbos şi de imposibil ca şi a calomnia, a fura sau a ucide. Şi într-o clipă se hotărî să-i spună tot ce i se întîmplase. După ce îl lăsă s-o sărute şi s-o îmbrăţişeze, căzu în genunchi în faţa lui şi-şi acoperi faţa cu mîinile.

— Ce este? Ce este, mamă? o întrebă el cu duioşie. Ţi-a fost dor de casă, hai?

Ea îşi ridică obrazul înroşit de ruşine şi se uită la el cu o căutătură vinovată şi rugătoare, dar frica şi sfiala o împiedicară să-i mărturisească adevărul.

— Nu-i nimic... îi răspunse. Mi-a venit, aşa...

— Ia să stăm colea, zise el, ridicînd-o şi aşezînd-o lîngă el la masă. Uite-aşa... Iei o bucăţică de friptură? Trebuie să fii flămîndă, sărăcuţa de tine!

Olga Ivanovna respira lacom aerul drag, mînca friptură, iar Dîmov se uita la ea cu duioşie şi rîdea, fericit.

VI

Dar se vede că pe la mijlocul iernii, Dîmov începu a bănui că e înşelat. Ca şi cînd el şi nu ea ar fi avut ceva pe suflet, se ferea acum să i se uite în ochi, nu-i mai zîmbea cu voioşie cînd o întîlnea şi, ca să fie cît mai puţin

singuri, îl aducea de multe ori la masă pe colegul lui, Korostelev, un omuleț mărunt, cu capul tuns chilug, cu fața boțită. Cînd vorbea cu Olga Ivanovna, își descheia și-și încheia mereu nasturii de la surtuc, trăgîndu-se cu mîna dreaptă de mustața stîngă. În timpul mesei, cei doi doctori vorbeau de-ale lor. Spuneau, de pildă, că uneori, cînd diafragma e așezată prea sus, provoacă intermitențe cardiace, că în ultimul timp s-au constatat foarte multe cazuri de polinevrite, iar Dîmov povestea că, făcînd ieri autopsia cadavrului unui bolnav cu diagnosticul de „anemie pernicioasă", găsise că în realitate era vorba de un cancer al pancreasului. Și părea că amîndoi discutau medicina numai ca să-i îngăduie Olgăi Ivanovna să tacă, cu alte cuvinte, să nu spună minciuni. După masă, Korostelev se așeza la pian, iar Dîmov ofta și-l ruga :

— Eh, frate, ce să mai vorbim ! Mai bine cîntă ceva trist...

Atunci, ridicîndu-și umerii și desfăcîndu-și larg degetele, Korostelev lua cîteva acorduri și, cu glas subțirel, începea să cînte :

Arată-mi și mie un loc cît de mic,
Un colț doar, ce-o fi neștiut,
În care nu geme al nostru mujic... [1]

Iar Dîmov mai ofta o dată, își sprijinea capul în pumni și rămînea dus pe gînduri.

În vremea din urmă, Olga Ivanovna era peste măsură de imprudentă. Se scula de obicei foarte rău dispusă și primul ei gînd zbura la Reabovski ; își spunea că nu-l mai iubește și-i mulțumea lui Dumnezeu că s-a sfîrșit totul. Dar după ce își bea cafeaua, îi venea iarăși în minte același Reabovski și, gîndindu-se la el, își dădea seama că, la drept vorbind, Reabovski o îndepărtase de bărbatul ei, iar acum rămăsese și fără Reabovski, și fără bărbat ! Își amintea apoi de zvonul care circula printre cunoștințele lor cum că Reabovski pregătea pentru expoziție ceva extraordinar, o combinație de peisaj cu interior, ceva în genul

[1] Din poezia *Gînduri-naintea unei intrări principale* de Nekrasov ; în românește de Miron Radu Paraschivescu.

lui Polenov, și că toată lumea care trecuse pe la atelierul lui rămase entuziasmată. Bine, dar opera aceasta i-o datora ei, își zicea, și, în general, numai datorită ei făcuse aceste progrese remarcabile ! Influența ei fusese atît de fericită și de substanțială, încît, dacă s-ar întîmpla să-l părăsească, Reabovski ar putea să și dispară. Își mai aminti apoi că ultima oară cînd venise la ea purta o haină cenușie cu dungi, că avea cravată nouă și că o întrebase, cu un zîmbet alintat : „Nu-i așa că-s frumos ?“ Și, într-adevăr, elegant, cu ochii albaștri și cu părul lung și buclat, era chiar frumos. (Sau poate că numai i se păruse ?) Și ce drăguț se purtase cu ea !

Aducîndu-și aminte de toate acestea și cîntărindu-le, Olga Ivanovna se îmbrăca și, foarte emoționată, pleca la atelierul lui Reabovski. Îl găsea bine dispus și încîntat de tabloul cel nou, care într-adevăr, era extraordinar. Sărea într-un picior de bucurie, făcea tot felul de nebunii și, la întrebările ei serioase, răspundea cu glume. Tabloul cel nou îi provoca Olgăi Ivanovna un sentiment de ură și de gelozie. Dar, din politețe, păstra cîteva clipe de tăcere în fața șevaletului, apoi ofta ca înaintea unei icoane, și șoptea, cu glasul stins :

— Într-adevăr, niciodată n-ai realizat ceva mai frumos ! Știi, parcă te înfiori cînd îl privești...

Începea apoi să-l implore s-o iubească, să n-o părăsească, să-i fie milă de ea, o biată nenorocită... Și în vremea asta plîngea, îi săruta mîinile, îi cerea să-i jure că o iubește și căuta să-l convingă că, fără influența ei sănătoasă, s-ar abate din drumul cel drept și ar dispare. Și după ce se umilea și-i strica și lui buna dispoziție, pleca la croitoreasă sau la vreo actriță cunoscută să-i ceară un bilet de teatru.

Dacă se întîmpla să nu-l găsească la atelier, îi lăsa cîteva rînduri, în care jura că, dacă nu vine astăzi pe la ea, se otrăvește. De frică, Reabovski se ducea, ba mai rămînea și la dejun. Fără să se sfiască de Dîmov, îi spunea necuviințe, la care și ea îi răspundea tot cu necuviințe. Vedeau bine amîndoi că se încătușau unul pe altul, că erau tirani și dușmani, și asta îi înfuria. Și, furioși, nu-și mai dădeau seama că erau aproape indecenți și că pînă și Korostelev cel tuns chilug înțelegea totul. Îndată după masă, Reabovski își lua rămas bun în grabă și pleca.

— Unde te duci ? îl întreba în sală Olga Ivanovna, privindu-l cu ură.

Încruntîndu-se şi închizîndu-şi ochii pe jumătate, Reabovski îi arunca numele vreunei femei, cunoştinţă comună, şi se vedea bine că-şi bate joc de gelozia ei, căutînd s-o exaspereze. Umilită, Olga Ivanovna se retrăgea în dormitor, se trîntea pe pat şi izbucnea în hohote de plîns. Atunci Dîmov îl lăsa pe Korostelev singur în salon, venea în dormitor şi, jenat şi descumpănit, îi spunea încet :

— Nu mai plînge, mamă, că te-aude lumea... Parcă asta foloseşte la ceva ? Caută să fii mai discretă... Nu-i frumos să arăţi că suferi... Ce să-i faci ? Mortul de la groapă nu se mai întoarce.

Neştiind cum să-şi mai potolească focul geloziei, din pricina căreia îi plesnea capul de durere, şi nădăjduind că ar mai putea să dreagă cumva lucrurile, Olga Ivanovna se spăla, îşi pudra obrajii plînşi şi pleca în goană la femeia cu pricina. Dar, negăsindu-l pe Reabovski acolo, se ducea la alta, pe urmă la alta... La început, îi era ruşine de vizitele acestea făcute prin surprindere, dar curînd se obişnui şi uneori, căutîndu-l pe Reabovski, i se întîmpla să treacă într-o singură după-amiază pe la toate cunoştinţele. Şi toate îşi dădeau seama despre ce era vorba.

Într-o zi îi spuse lui Reabovski, vorbind despre bărbatul ei :

— Omul ăsta mă striveşte cu măriminia lui !

Cuvintele acestea îi plăcură atît de mult, încît de cîte ori se întîlnea cu pictorii, care ştiau de legătura ei cu Reabovski, aducea vorba despre bărbatul ei şi spunea, făcînd cu mîna un gest hotărît :

— Omul ăsta mă striveşte cu mărinimia lui !

Viaţa îşi urma vechea ei rînduială, ca şi anul trecut. În fiecare miercuri dădea obişnuitele serate. Actorul declama, pictorii pictau, violoncelistul cînta la violoncel, cîntăreţul — din gură şi, ca şi înainte, la ora unsprezece şi jumătate precis se deschidea uşa spre sufragerie şi în prag se ivea Dîmov care spunea, zîmbind :

— Domnilor, poftiţi, vă rog, să gustaţi cîte ceva...

Ca şi înainte, Olga Ivanovna era veşnic în căutarea oamenilor celebri, îi descoperea, o dezamăgeau şi căuta alţii. Ca şi înainte, ieşea în fiecare zi în oraş şi se întorcea acasă

noaptea tîrziu. Însă Dîmov nu mai dormea, ca anul trecut, ci stătea în biroul lui şi lucra. Se culca acum pe la ora trei şi se scula la opt.

Într-o seară, în timp ce Olga Ivanovna se îmbrăca să se ducă la teatru, cum stătea în faţa oglinzii, Dîmov intră în dormitor în frac şi cu cravată albă. Un zîmbet blînd îi flutura pe buze şi, ca pe vremuri, se uita vesel în ochii nevestei lui. Faţa îi strălucea de fericire.

— Ştii, adineauri mi-am susţinut teza de doctorat, o anunţă, lăsîndu-se pe un scaun şi netezindu-şi genunchii cu palma.

— Chiar ai susţinut-o ? întrebă Olga Ivanovna.

— Şi încă cum ! îi răspunse el, rîzînd şi întinzîndu-şi gîtul să vadă în oglindă faţa femeii care stătea tot cu spatele la el şi-şi potrivea părul. Şi încă cum ! repetă el. Ştii, s-ar putea să mă facă conferenţiar universitar şi să mi se încredinţeze catedra de patologie generală. Cam aşa se pare...

După faţa lui radioasă era vădit că dacă Olga Ivanovna i-ar fi împărtăşit bucuria şi succesul, el i-ar fi iertat şi prezentul, şi viitorul, şi ar fi uitat totul. Dar ea nu ştia ce înseamnă nici conferenţiar universitar, nici patologie generală. Şi afară de asta se temea să nu întîrzie de la teatru, aşa că nu-i răspunse nimic.

Dîmov mai rămase puţin, apoi zîmbi cu un zîmbet vinovat şi ieşi.

VII

Ziua aceea a fost una dintre cele mai tulburi.

Dîmov nu se simţea bine, avea dureri mari de cap. Dimineaţa nu-şi băuse ceaiul şi nu se dusese la spital, ci stătuse tot timpul culcat pe divanul din birou. Ca de obicei, Olga Ivanovna plecase pe la douăsprezece şi ceva la Reabovski, să-i arate studiul ei de natură moartă şi să-l întrebe de ce nu venise la ea cu o zi înainte. Vedea bine că studiul ei era mizerabil, dar îl pictase numai ca să aibă un pretext să se ducă la el.

Olga Ivanovna intră fără să sune și, în timp ce-și scotea galoșii în sălița, i se păru că aude un pas ușor, depărtîndu-se în grabă, și un foșnet ca de rochie. Și, într-adevăr, cînd își aruncă repede ochii prin atelier, zări un colț de rochie cafenie fluturînd o clipă și dispărînd îndărătul unui tablou mare, acoperit, cu șevalet cu tot, cu o pînză neagră. Nu mai încăpea nici o îndoială că acolo se ascunsese o femeie. De cîte ori nu-și găsise și ea adăpost îndărătul acelui tablou! Încurcat, Reabovski se prefăcu mirat de vizita ei, îi întinse amîndouă mîinile și-i zise, zîmbind în silă:

— Așa!... Sînt încîntat că te văd! Ce mai nou?

Olgăi Ivanovna i se umplură ochii de lacrimi. Simțea un gol amar în suflet, dar îi era rușine, și pentru nimic în lume n-ar fi primit să vorbească de față cu o femeie străină, o rivală mincinoasă, care stătea acum îndărătul tabloului și, fără îndoială, rîdea satisfăcută.

— V-am adus un studiu... zise ea cu glas subțirel și sfios, și buzele începură să-i tremure. *Nature morte.*

— Aha... un studiu?

Pictorul luă pînza și, cercetînd-o, trecu așa, ca din întîmplare, în odaia de alături.

Olga Ivanovna îl urmă, resemnată.

— *Nature morte*... primul sort, îngăimă el, căutînd rime, tort... cort... port...

În atelier se auziră pași grăbiți și foșnet de rochie. Asta însemna că „ea" plecase. Olga Ivanovna ar fi vrut să țipe, să-i dea lui Reabovski cu ceva în cap și să plece și ea. Dar lacrimile o împiedicau să vadă și se simțea copleșită de rușine. În clipa aceea avea impresia că nu era decît o biată gînganie și nu Olga Ivanovna, pictoriță.

— Sînt obosit... zise Reabovski galeș, uitîndu-se la studiu și scuturînd din cap ca să-și alunge somnul. E drăguț, incontestabil... dar azi studiu, anul trecut studiu, peste o lună tot studiu... Cum de nu te-ai plictisit? În locul dumitale aș da dracului pictura și m-aș apuca serios de muzică sau de altceva. Dumneata ești muzicantă, nu pictoriță. Dacă ai ști cît sînt de obosit! Mă duc să spun să ni se aducă ceaiul... Ce zici?

Reabovski ieși din odaie și Olga Ivanovna îl auzi dînd porunci valetului. Ca să nu fie nevoită să-și ia rămas bun și ca să evite orice explicație, dar mai ales ca să nu izbuc-

nească în hohote de plîns, trecu repede în săliță, își puse galoșii și, înainte de a se întoarce el, ieși în stradă. Acolo respiră ușurată și se simți liberată pentru totdeauna și de Reabovski, și de pictură, și de rușinea apăsătoare care o năpădise în atelier.

Fără să mai stea la gînduri, se duse la croitoreasă, apoi la Barnai, care sosise abia ieri, de la Barnai la magazinul de instrumente și note muzicale. Și tot timpul nu se gîndea decît la scrisoarea pe care avea s-o scrie lui Reabovski, o scrisoare plină de demnitate, rece și severă, și la călătoria pe care o s-o facă la primăvară sau la vară cu Dîmov în Crimeia, cînd o să se descătușeze pentru totdeauna de trecutul ei și o să înceapă o viață nouă.

După ce se întoarse acasă seara tîrziu, trecu de-a dreptul în salon și, fără să se dezbrace, se așeză să scrie scrisoarea. Reabovski îi spusese că nu e pictoriță. Drept răzbunare, o să-i scrie că și el e răsuflat, că n-o să dea nimic mai mult decît ceea ce a dat pînă acum, că în fiecare an pictează aceleași și aceleași tablouri și în fiecare zi repetă unul și același lucru. Voia să-i mai scrie cît de mult datorește el influenței ei sănătoase și că, dacă acum a început să calce strîmb, e numai din pricină că influența ei e paralizată de existența unor persoane îndoielnice, cum ar fi, de pildă, aceea care se ascunsese astăzi îndărătul tabloului...

— Mamă ! o strigă atunci Dîmov din birou, fără să deschidă ușa.

— Ce vrei ?

— Nu intra, mamă, apropie-te numai de ușă. Uite ce este... alaltăieri, la spital, m-am molipsit de difterie și acum... acum nu mă simt tocmai bine. Trimite repede după Korostelev.

Olga Ivanovna obișnuia să-i spună bărbatului ei, ca de altfel tuturor bărbaților, pe numele de familie și nu pe cel de botez. Nu-i plăcea prenumele lui Dîmov, Osip, pentru că-i amintea de Osip al lui Gogol și de calamburul : „Osip, ohrip, Arhip osip". [1] Dar acum îi strigă :

— Cum se poate, Osip ? !

[1] Joc de cuvinte, bazat pe apropierea fonetică dintre cele două nume, Osip și Arhip, și verbele *ohripnut* și *osipnut*, care amîndouă înseamnă a răguși.

— Trimite ! Nu mă simt bine... repetă el de după uşă. apoi îl auzi întorcîndu-se la divan şi culcîndu-se. Trimite ! îi mai auzi o dată glasul stins.

„Cum se poate una ca asta ? îşi zise Olga Ivanovna, înghe̦ţînd de spaimă. E în primejdie !"

Luă lumînarea în neştire şi trecu în dormitor. Şi acolo, chibzuind ce să facă, se văzu din întîmplare în oglindă. Imaginea ei — fa̦ţa palidă şi speriată, jacheta cu mîneci bufante şi rochia cu volănaşe galbene la piept şi cu linia dungilor de la fustă peste măsură de bizară — i se păru în acelaşi timp şi groaznică, şi respingătoare. Şi deodată i se făcu milă de Dîmov, de dragostea lui nemărginită pentru ea, de tinere̦tea lui şi chiar de patul lui pustiu, în care nu se mai culcase de-atîta timp... Îşi aminti apoi zîmbetul lui blajin şi resemnat, şi lacrimi amare începură să-i curgă pe obraji. Se aşeză şi-i scrise lui Korostelev o scrisoare deznădăjduită. Era ora două după miezul nopţii.

VIII

La şapte şi ceva dimineaţa, cînd Olga Ivanovna ieşi din dormitor cu capul buimac de nesomn, nepieptănată, urîtă şi cu un aer de vinovăţie pe faţă, trecu pe lîngă ea spre ieşire un bărbat cu barbă neagră, probabil doctorul. Mirosea a medicamente. Lîngă uşa care dădea în birou stătea Korostelev, răsucindu-şi cu mîna dreapta mustaţa stîngă.

— Iartă-mă, dar nu pot să te las la Dîmov, îi zise el, ursuz. S-ar putea să te molipseşti. Şi, pe urmă, nici nu mai are rost, şi-a pierdut cunoştinţa. Aiurează.

— Are chiar difterie ? îl întrebă Olga Ivanovna în şoaptă.

— Cei care-l caută pe dracu cu lumînarea ar trebui, pur şi simplu, daţi în judecată ! bombăni Korostelev, fără să răspundă la întrebarea Olgăi Ivanovna. Ştii cum s-a molipsit ? S-a apucat, marţi, să aspire cu un tub membranele difterice din gîtul unui băiat bolnav ! De ce-o fi făcut-o ?... Mare prostie !... Aşa, din ţicneală...

— Şi e în primejdie ? întrebă Olga Ivanovna

— Da, se zice că are o formă gravă. Ar trebuie să trimitem după Şrek.

Rînd pe rînd au venit : întîi un bărbat mărunt, roşcovan, cu nasul lung şi cu accent evreiesc, apoi unul înalt, adus din spate şi ciufulit, care semăna a protodiacon, după aceea unul tînăr, foarte gras, cu faţa stacojie şi cu ochelari. Erau medici care făceau de gardă la căpătîiul confratelui lor. După ce îşi făcea orele de gardă, Korostelev nu pleca acasă, rămînea acolo, rătăcind ca o umbră prin toate încăperile. Cum fata din casă avea fel de fel de treburi — fie că pregătea ceaiul pentru medicii care stăteau de gardă, fie că o trimiteau la farmacie — n-avea cine să facă curat prin casă. Peste tot stăruia o linişte dezolantă.

Olga Ivanovna stătea în dormitor şi se gîndea că asta era pedeapsa lui Dumnezeu că-şi înşelase bărbatul. Fiinţa aceea neînţeleasă, tăcută şi resemnată, despersonalizată de propria ei blîndeţe şi lipsită de voinţă din pricina bunătăţii nemărginite, se chinuia acum undeva, pe un divan, şi nu se plîngea de loc. Dacă s-ar fi plîns, fie şi în delir, medicii de gardă ar fi aflat că de vină nu era numai difteria. Dar ar fi fost de ajuns să-l întrebe pe Korostelev, că el ştia tot adevărul. Nu degeaba o urmărea cu nişte ochi, de parcă ea ar fi fost criminalul principal, iar difteria numai un complice... Şi Olga Ivanovna uită şi seara cu lună plină de pe Volga, şi declaraţiile de dragoste, şi zilele pline de poezie petrecute în izbă... Un singur lucru nu-l uită : că dintr-un simplu capriciu şi din prea mult răsfăţ, se murdărise toată, din cap pînă în picioare, cu ceva spurcat şi vîscos, de care n-o să se mai poată spăla niciodată...

„Doamne, ce îngrozitor am minţit ! îşi zise ea, amintindu-şi de dragostea plină de nelinişte pe care o avusese cu Reabovski. Blestemate să fie clipele acelea !..."

La ora patru, Olga Ivanovna se aşează la masă cu Korostelev. Doctorul nu mînca nimic. Stătea încruntat şi bea vin roşu. Nici Olga Ivanovna nu mînca nimic. Se ruga în gînd lui Dumnezeu, făgăduindu-i că dacă Dîmov se vindecă, o să-l iubească iarăşi şi o să-i fie o soţie credincioasă. Apoi, uitînd o clipă de toate, se uita la Korostelev şi se întreba : „Oare e cu putinţă să nu te simţi nenorocit cînd eşti atît de banal, şters, necunoscut şi, pe deasupra, lipsit de ma-

niere şi cu o faţă atît de boţită ?" Îşi zicea apoi că Dumnezeu o s-o pedepsească pe loc, nimicind-o, pentru că nu se dusese niciodată în birou la bărbatul ei, de frică să nu se molipsească. Într-un cuvînt, îşi simţea sufletul împovărat şi trist, convinsă fiind că viaţa ei era distrusă şi că n-o să se mai refacă niciodată.

Curînd după masă începu să se însereze. Cînd Olga Ivanovna intră în salon, Korostelev adormise pe sofa. Îşi pusese sub cap o perinuţă de mătase tivită cu fir auriu şi acum sforăia : „Khi-pua, khi-pua..."

Doctorii care veneau să facă de gardă, ca şi cei care plecau, nu luau în seamă neorînduiala din casă. De altfel, nimic nu le mai făcea nici o impresie, nici că un străin dormea în salon şi sforăia, nici picturile de pe pereţi, nici mobila extravagantă şi nici măcar faptul că stăpîna casei umbla îmbrăcată neîngrijit şi nepieptănată. La un moment dat, unul din ei începu să rîdă, nu ştiu de ce. Şi rîsul lui sună atît de ciudat, descumpănit parcă, încît pe Olga Ivanovna o trecură fiorii.

Cînd trecu din nou prin salon, Korostelev nu mai dormea, stătea şi fuma.

— A făcut difteria cavităţii nazale, îi spuse el mai mult în şoaptă. Nici inima nu mai merge cum trebuie. Într-un cuvînt, urîtă treabă !

— Atunci să trimitem după Şrek, îl rugă Olga Ivanovna.

— A şi fost. El a observat că difteria i-a cuprins şi cavitatea nazală... Dar ce contează Şrek ! Nimic. El e Şrek, eu îs Korostelev, tot atîta-i !

Timpul trecea din cale-afară de greu. Olga Ivanovna se culcase îmbrăcată în patul nestrîns de dimineaţă şi aţipise. Şi în vis i se păru că toată casa, din podele pînă în tavan, era cuprinsă de o bucată uriaşă de fier, şi că ar fi fost destul să scoată cineva fierul din casă, ca toată lumea să se simtă uşurată şi fericită. Cînd se trezi, înţelese că fierul acela era boala lui Dîmov.

„*Nature morte*, port... îşi zise, aţipind din nou. Sport... tort... Oare cu ce rimează Şrek ? Şrek, grec, vrek... krek. Dar unde or fi fiind prietenii mei ? Or fi aflat ei oare de nenorocirea noastră ? Doamne, mîntuieşte-mă... şi izbăveşte-mă ! Şrek, grec..."

Şi din nou visă fierul acela... Timpul trecea încet, iar pendula de la etajul de jos bătea des. Şi mereu se auzea soneria : veneau doctorii. La un moment dat intră fata din casă cu o tavă cu un pahar gol şi întrebă :

— Coniţă, să vă fac patul ?

Dar, neprimind nici un răspuns, ieşi. Pendula bătu din nou la etajul de jos, apoi Olga Ivanovna visă ploaia de pe Volga. Şi iarăşi intră cineva în dormitor, un străin, pesemne. Olga Ivanovna sări din pat şi recunoscu pe Korostelev.

— Cît e ceasul ? întrebă ea.

— Aproape trei.

— Şi cum merge ?

— Cum să meargă ! Am venit să-ţi spun că se sfîrşeşte...

Şi izbucni în plîns. Apoi se aşeză pe pat alături de ea şi îşi şterse lacrimile cu mîneca hainei. Olga Ivanovna nu pricepu numaidecît, dar îngheţă toată şi începu să-şi facă cruce încet.

— Se sfîrşeşte... repetă el cu un glas subţirel, şi iarăşi începu să plîngă. Moare, pentru că s-a jertfit... Ce pierdere grea pentru ştiinţă ! urmă cu amărăciune. Nici unul din noi nu ne-am putea asemui cu el. Era un om mare, excepţional ! Şi aşa de talentat ! Atîta nădejde ne puneam în el, noi toţi ! urmă frîngîndu-şi mîinile. Doamne, Dumnezeule, să cauţi cu lumînarea şi nu găseşti un savant ca el ! Oska Dîmov, Oska Dîmov, ce-ai făcut ? Doamne, Dumnezeule ! În desperarea lui, Korostelev îşi acoperi faţa cu mîinile şi clătină din cap. Şi ce forţă morală ! urmă, de parcă se înfuriase pe cineva. Ce suflet bun, curat şi iubitor, vedeai prin el ca prin sticlă ! A slujit ştiinţa şi a murit din pricina ei. Şi cum muncea, şi ziua şi noaptea, ca un taur... Dar nimeni nu-l cruţa. Şi tînărul savant, viitor profesor, trebuia să alerge pe la pacienţi, iar noaptea să facă traduceri, ca să poată plăti... cîrpele astea blestemate ! Korostelev se uită cu ură la Olga Ivanovna, apucă cearşaful de pe pat cu amîndouă mîinile şi-l smulse furios, ca şi cînd ar fi fost vinovat de ceva. Nici el nu s-a cruţat şi nici alţii nu l-au cruţat. Eh, ce să mai vorbim !

— Da, a fost un om rar ! se auzi un glas gros din salon.

Olga Ivanovna își trecu prin minte cu toate amănuntele, de la început și pînă la sfîrșit, viața pe care o trăise alături de Dîmov. Și înțelese abia acum că Dîmov fusese un om rar, un om excepțional, iar în comparație cu cei pe care-i cunoștea ea, un om într-adevăr mare! Iar cînd își aduse aminte de felul cum se purtau cu el colegii lui, doctorii, și răposatul ei tată, înțelese că toți își dăduseră seama că Dîmov va ajunge o celebritate. Pereții, tavanul, lampa și covorul de pe jos începură să-i facă cu ochiul, în batjocură, de parcă voiau să-i spună: „Ți-a scăpat de sub nas!" Și fără veste Olga Ivanovna izbucni în plîns, se repezi în salon, trecu pe lîngă un necunoscut și intră alergînd în biroul bărbatului ei. Dîmov zăcea pe divan, învelit în plapumă pînă la brîu. Era tras la față — înspăimîntător și avea o culoare galben-cenușie, cum n-o au oamenii vii. Și numai după frunte, după sprîncenele negre și după zîmbetul blajin îl mai puteai recunoaște. Olga Ivanovna îi pipăi grăbită pieptul, fruntea și mîinile. Pieptul îi era cald încă, dar fruntea și mîinile înspăimîntător de reci. Iar ochii lui întredeschiși se uitau la plapumă, nu la Olga Ivanovna.

— Dîmov! îl strigă ea, tare. Dîmov!

Ar fi vrut să-i mărturisească: da, păcătuise, însă nu era totul pierdut. Viața lor mai putea, fi încă frumoasă și fericită, doar ei era un om rar, excepțional, un om mare, și pînă la sfîrșitul zilelor ea o să se uite la el ca la o icoană: cu smerenie și cu sfîntă adorație...

— Dîmov! îl strigă ea, scuturîndu-l de umăr. Nu-i venea să creadă că n-o să se mai trezească niciodată. Dîmov, te rog, Dîmov!...

În vremea asta, în salon, Korostelev îi spunea fetei din casă:

— Ce rost mai are să întrebi? Du-te la paznicul bisericii și roagă-l să-ți spună unde stau îngrijitoarele de la azilul de bătrîne. Ele or să-l spele, or să-l îmbrace și or să facă tot ce se cuvine.

1892

Salonul nr. 6

I

ÎN CURTEA spitalului e un mic pavilion, înconjurat de o adevărată pădure de scaieți, urzici și cînepă sălbatică. Acoperișul i-e ruginit, hogeacul pe jumătate dărîmat, treptele scării putrede și năpădite de iarbă, iar din tencuială n-a mai rămas decît urma. Fațada dă spre spital iar spatele spre cîmp, de care îl desparte gardul cenușiu, cu țepi de cuie, al spitalului. Și cuiele acestea înfipte cu vîrful în sus și gardul, și pavilionul însuși au aerul acela trist și blestemat, pe care-l capătă la noi numai clădirile care servesc de spitale și de închisori.

Dacă nu vă speriați de înțepăturile urzicilor, s-o luăm pe cărarea îngustă care duce la pavilion și să vedem ce se petrece înăuntru. După ce deschidem ușa din față, intrăm în sală. Aici, de-a lungul pereților și lîngă sobă, se înalță grămezi întregi de boarfe spitalicești : saltele, halate vechi și rupte, pantaloni, cămăși cu dungulițe albastre și încălțăminte

ponosită. Vechiturile acestea, aruncate de-a valma unele peste altele, au început să putrezească și răspîndesc un miros înăbușitor.

Peste boarfele împuțite stă lungit, veșnic cu luleaua între dinți, paznicul Nikita, veteran cu galoanele îngălbenite de vreme. Fața i-e aspră și suptă, sprîncenele stufoase îl fac să semene cu un cîine ciobănesc de stepă și nasul i-e roș. E mic și uscățiv, dar vînjos, cu pumnii mari și cu o ținută impunătoare. Face parte din acei oameni naivi și așezați, conștiincioși și mărginiți, care pun mai presus de orice ordinea, și de aceea sînt convinși că bătaia e ruptă din rai. Și cînd bate Nikita, dă unde nimerește : în obraz, în piept, în spate, încredințat că, altfel, n-ar mai fi ordine.

După aceea pătrundem într-un salon mare și larg, care, dacă nu socotim și sala, ocupă tot pavilionul. Pereții sînt vopsiți într-un albastru murdar și tavanul e afumat, ca într-un bordei fără hogeac : nici vorbă că iarna soba scoate fum și bate la cap. Ferestrele sînt slute de gratiile înfipte pe dinăuntru. Podeaua negeluită e cenușie. Duhnește a varză acră, a lampă care fileză, a ploșnițe și a amoniac. În primul moment după ce intri, ai impresia că ești într-o menajerie.

În salon sînt cîteva paturi înșurubate de podea. Pe unele stau, așezați sau culcați, oameni în halate albastre de spital și pe cap cu tradiționalele scufii. Sînt nebunii.

În total sînt cinci oameni, dintre care numai unul face parte din nobilime, iar ceilalți sînt tîrgoveți. Primul de lîngă ușă e înalt, slab, cu mustață roșcată și cu ochii însîngerați de plîns. Stă cu capul în pumni și se uită țintă într-un singur punct. E trist mereu, dă din cap, oftează și zîmbește cu amărăciune, și ziua și noaptea. Nu se amestecă în vorbă decît foarte rar și, de obicei, nu răspunde la întrebări. Mănîncă și bea în neștire, cînd i se dă. După accesele chinuitoare de tuse, după trupul peste măsură de slăbit și roșeața din obraji, se vede bine că e ofticos.

Alături de el e un bătrîn mărunțel, vioi și neastîmpărat, cu bărbuța ascuțită și cu părul ca smoala și creț ca la negri. Ziua se plimbă prin salon de la o fereastră la alta, sau stă turcește pe pat. Fluieră într-una, ca un scatiu, cîntă încetișor și chicotește. Veselia lui copilărească și vioiciunea lui și le arată uneori și noaptea, cînd se scoală să-și facă

rugăciunea, adică se bate cu pumnii în piept și atinge ușa cu degetele. E jidovul Moisenka, zis și prostălăul. Și-a pierdut mințile acum vreo douăzeci de ani, cînd i-a ars atelierul de șepcărie.

Dintre toți pacienții salonului nr. 6, numai el are voie să iasă din pavilion, ba chiar și din curtea spitalului. De privilegiul acesta se bucură de mult, fiind considerat ca edecul spitalului și fiind un nebun liniștit și inofensiv, bufonul tîrgului, pe care lumea s-a deprins să-l vadă pe străzi, înconjurat totdeauna de o droaie de copii și de cîini. În halat și în papuci, cu o scufie caraghioasă pe cap, uneori desculț, ba chiar și fără pantaloni, rătăcește din uliță în uliță, se oprește pe la porțile caselor sau în pragul prăvăliilor și cere de pomană. Ici i se dă cvas, dincolo o bucată de pîine, în altă parte o copeică, așa că se întoarce în pavilion și sătul, și bogat. Dar tot ce aduce îi ia Nikita. Și o face brutal, cu mînie, întorcîndu-i buzunarele pe dos și luîndu-l martor pe dumnezeu că n-o să-i mai dea voie jidovului în tîrg, deoarece nimic nu-i mai rău pe lumea asta ca dezordinea.

Moiseika e îndatoritor, îi place să le facă servicii celorlalți. Le dă apă, îi învelește cînd dorm, îi promite fiecăruia că o să-i aducă din tîrg o copeică sau o să-i facă o șapcă nouă și hrănește cu lingura pe vecinul din stînga, care e paralizat. Și toate acestea nu le face din bunătate sau din cine știe ce considerații umanitare, ci pentru că, fără să-și dea seama, îl imită pe vecinul lui din dreapta, Gromov.

Ivan Dmitrici Gromov, un bărbat de vreo treizeci și trei de ani, din nobilime, fost portărel și secretar guvernial, are mania persecuției. De obicei, ori stă culcat, ghemuit cu genunchii la gură, ori umblă din colț în colț, ca și cum ar face mișcare. Dar foarte rar stă așezat. E într-o stare de veșnică agitație, de tulburare și de încordare, de parcă l-ar apăsa sentimentul unei așteptări nelămurite. La cel mai mic zgomot din sală sau strigăt din curte, își înalță capul și întinde urechea, ascultînd : oare nu cumva au venit să-l caute pe el ? Și, în clipele acelea, fața lui arată și o mare neliniște, dar și scîrbă.

Îmi place fața lui lată, ciolănoasă, totdeauna palidă și nenorocită, dezvăluind un suflet chinuit de luptă și de îndelungată spaimă. Convulsiile lui sînt ciudate și bolnăvicioase,

dar liniile delicate, pe care i le-a săpat pe față o suferință adîncă și neprefăcută, dovedesc înțelepciune și inteligență, iar în ochi îi sclipește o lumină caldă și sănătoasă. Îmi place și felul lui de a fi : politicos, îndatoritor și nespus de delicat în raporturile cu toată lumea, afară de Nikita. Dacă scapă cineva un nasture sau o lingură, el sare grăbit din pat și le ridică. În fiecare zi, cînd se scoală, le spune celorlalți „bună dimineața", iar seara, cînd se culcă „noapte bună".

Pe lîngă convulsiile feței și starea de veșnică încordare, nebunia lui se mai arată și altfel. Uneori, seara, se înfășoară în halat și, tremurînd din tot trupul și clănțănind din dinți, începe să umble repede din colț în colț și printre paturi. S-ar părea că-l scutură frigurile. După felul cum se oprește din cînd în cînd și se uită la ceilalți, se vede bine că vrea să le spună ceva, ceva foarte important, dar închipuindu-și pesemne, că ei n-or să-l asculte sau n-or să-l înțeleagă, scutură din cap, nervos, și-și reia plimbarea. Însă, curînd, nevoia de a se destăinui învinge orice considerente și începe să vorbească, cu entuziasm și pasiune. Vorba lui e descusută și înfrigurată ca delirul, e violentă și nu tocmai ușor de înțeles. Cu toate acestea, și în cuvintele și în glasul lui vibrează ceva nespus de bun. În timp ce vorbește, îți dai seama de două lucruri în același timp și că e nebun, și că e om. Ar fi aproape imposibil să însemni pe hîrtie discursurile lui de nebun. Vorbește despre ticăloșia omenească, despre încălcarea adevărului, despre viața frumoasă care va fi cîndva pe pămînt, despre gratiile de fier de la ferestre, care-i amintesc în fiecare clipă de lipsa de omenie și de cruzimea asupritorilor. Într-un cuvînt, discursul lui pare un potpuriu, fără șir și fără înțeles, improvizat din cîntece vechi și totuși încă noi...

II

Cu vreo doisprezece sau cincisprezece ani în urmă, pe strada principală a tîrgului locuia, în casă proprie, funcționarul Gromov, om cuprins și cu greutate. Avea doi băieți : Serghei și Ivan. Pe cînd era student în anul al patrulea, Ser-

ghei s-a îmbolnăvit de tuberculoză galopantă şi a murit. Moartea lui a fost, parcă, începutul unui şir întreg de nenorociri, care s-au abătut asupra familiei Gromov. La o săptămînă după înmormîntarea lui Serghei, bătrînul Gromov a fost dat în judecată pentru delapidare şi falsuri în acte publice şi, nu mult după aceea, a murit de tifos în infirmeria închisorii. Casa şi tot ce era în casă s-a vîndut la mezat, aşa că Ivan Dmitrici şi mamă-sa au rămas pe drumuri.

Înainte, pe cînd trăia bătrînul, Ivan Dmitrici, student la Petersburg, primea cîte 60 sau 70 de ruble pe lună şi nu ştia ce înseamnă lipsa. Iar acum, deodată, s-a văzut nevoit să-şi schimbe felul de viaţă : trebuia să dea, de dimineaţă şi pînă seara, lecţii prost plătite, să copieze acte şi totuşi să rabde de foame, deoarece tot ce cîştiga îi trimitea mamei lui, să aibă cu ce trăi. Dar Ivan Dmitrici n-a putut să suporte mult felul acesta de a trăi. Demoralizat şi istovit, a lăsat baltă facultatea şi s-a întors acasă. Acolo, în oraşelul lui, a căpătat prin protecţie un post de profesor la gimnaziul judeţean. Dar cum nu s-a putut înţelege cu colegii, şi nici elevilor nu le-a fost pe plac, l-a părăsit curînd. În vremea asta i-a murit mama. Aproape şase luni a stat fără slujbă, mîncînd numai pîine cu apă, apoi a fost numit portărel la tribunal, post în care a rămas pînă în ziua cînd l-au dat afară, bolnav.

Niciodată Ivan Dmitrici n-a făcut impresia unui om sănătos, nici chiar în anii lui de studenţie. Totdeauna era palid, slab, răcea uşor, mînca puţin şi dormea rău. Dacă bea un păhăruţ de vin, ameţea şi-l apucau crize de nervi. Îi erau dragi oamenii, dar din pricina felului de a fi, supărăcios şi bănuitor, nu se lega sufleteşte de nimeni şi nu avea nici un prieten. Despre concetăţenii lui vorbea cu dispreţ, socotind că ignoranţa lor grosolană era de-a dreptul ruşinoasă şi dezgustătoare. Cu glasul lui de tenor, vorbea tare şi cu aprindere, cînd indignat şi furios, cînd entuziasmat şi admirativ, dar totdeauna deschis. Despre orice ai fi vorbit cu el, nu ştiu cum o întorcea că revenea mereu la aceeaşi temă : că atmosfera din tîrguşor era plictisitoare şi te înăbuşea, că oamenii nu aveau preocupări mai înalte, ci se mulţumeau să ducă o viaţă searbădă şi absurdă, avînd ca variaţie doar persecuţia, desfrîul cinic şi fătărnicia. Că ticăloşii erau totdeauna sătui şi bine îmbrăcaţi, în timp ce oamenii cinstiţi se hrăneau doar

cu fărîmituri şi că se simţea grozav nevoia unei şcoli, a unui ziar local cu tendinţe cinstite, a unui teatru, a unor conferinţe publice şi a concentrării tuturor forţelor intelectuale. Conştiinţa societăţii trebuia să se trezească odată şi să-şi recunoască lacunele. Şi atunci, se va înspăimînta singură. În felul lui de a judeca oamenii întrebuinţa culori tranşante, albul şi negrul, fără să admită tonuri intermediare. Împărţea oamenii în cinstiţi şi ticăloşi ; o categorie de mijloc nu exista pentru el. Despre femei şi despre dragoste vorbea totdeauna cu patimă şi cu entuziasm, dar nu fusese niciodată îndrăgostit.

Cu toată nervozitatea lui şi cu toată severitatea părerilor lui, oamenii din orăşel îl iubeau şi, cînd vorbeau despre el, îi spuneau prieteneşte : „Vanea." Pe de o parte delicateţea înnăscută, purtarea plăcută, cinstea şi curăţenia lui sufletească, pe de altă parte surtucul lui sărăcăcios, înfăţişarea bolnăvicioasă şi nenorocirile care se abătuseră asupra familiei lui trezeau în fiecare om un sentiment cald şi trist, de duioşie. Apoi, era cult, citise mult şi ştia de toate, cel puţin asta era părerea cetăţenilor, care-l socoteau o adevărată enciclopedie ambulantă.

Citea foarte mult. De multe ori puteai să-l vezi la club, răsucindu-şi nervos bărbuţa şi răsfoind ziare şi cărţi. Şi imediat îţi dădeai seama că nu citea, ci devora. Probabil că obiceiul acesta era una din deprinderile lui bolnăvicioase, deoarece citea cu aceeaşi lăcomie orice îi cădea în mînă, chiar şi ziare sau calendare vechi, din anii trecuţi. Acasă la el nu citea decît culcat.

III

Într-o dimineaţă de toamnă, Ivan Dmitrici şi-a ridicat gulerul paltonului şi a plecat pe nişte ulicioare dosnice, lipăind prin noroi, să caute un negustor de la care trebuia să încaseze o amendă. Era prost dispus, ca totdeauna dimineaţa. Pe drum a întîlnit doi arestaţi în lanţuri, pe care-i escortau patru ostaşi cu baioneta la armă. I se mai întîm-

plase şi altă dată, ba chiar destul de des, să întîlnească arestaţi. Şi totdeauna îi treziseră un sentiment de compătimire şi de sfială. Dar de data aceasta a încercat ceva cu totul aparte, ceva destul de ciudat. I s-a părut, deodată, că şi pe el l-ar putea fereca în lanţuri şi duce prin noroi la închisoare. După ce a trecut pe la negustor, întorcîndu-se acasă, a întîlnit, în dreptul oficiului poştal, un inspector de poliţie, care l-a salutat şi a mers cu el o bucată de drum. Lucrul acesta i s-a părut cam suspect, deşi îl cunoştea pe inspector. Acasă, nu s-a gîndit toată ziua decît la arestaţii aceia şi la ostaşii înarmaţi, şi o neînţeleasă neliniştе sufletească l-a împiedicat să citească şi să-şi caute de treburi. Seara n-a aprins lumina, iar noaptea n-a închis ochii, gîndindu-se mereu că şi el ar putea fi arestat, pus în lanţuri şi aruncat în închisoare. Nu se ştia vinovat cu nimic şi ar fi putut să jure că nici de aci înainte n-ar fi în stare să ucidă, să dea foc sau să fure. Dar parcă-i mare lucru să faci o crimă din imprudenţă, fără să-ţi dai seama, şi parcă nu poţi fi victima vreunei calomnii, sau chiar a unei erori judiciare? Doar nu degeaba înţelepciunea de veacuri a poporului zice că de două lucruri e greu să scape omul: de sărăcie şi de puşcărie. Iar o eroare judiciară, cu actuala procedură penală, nu e de loc exclusă, şi asta nu e de mirare. Oamenii care, prin profesia lor, au de-a face cu suferinţele altora, cu judecătorii, poliţiştii sau medicii, cu timpul, datorită obişnuinţei, se călesc pînă într-atîta, încît, chiar dacă ar vrea, nu pot să aibă faţă de clienţii lor altă atitudine decît una formală. Din acest punct de vedere, ei nu se deosebesc cu nimic de mujicul care taie în fundul curţii berbeci şi viţei, fără să-l impresioneze sîngele. Şi în cazul acestei atitudini formale şi lipsite de suflet faţă de oameni, judecătorul nu are nevoie decît de un singur lucru ca să-i răpească unui nevinovat toate drepturile civile şi să-l condamne la ocnă: nu are nevoie decît de timp. De timpul necesar ca să îndeplinească unele formalităţi pentru care primeşte o leafă. După aceea, totul s-a sfîrşit. Încearcă să cauţi dreptate şi apărare într-un tîrguşor murdar ca ăsta, aruncat la două sute de verste de orice cale ferată! De altfel, e şi ridicol să te gîndeşti la dreptate, cînd orice silnicie e socotită de către societate ca un lucru înţelept şi foarte necesar şi, dimpotrivă,

orice act de clemenţă, cum ar fi o sentinţă de achitare, trezeşte un sentiment de răzbunare nesatisfăcută !

A doua zi, dimineaţă, Ivan Dmitrici s-a dat jos din pat cu broboane de sudoare pe frunte. Înspăimîntat, era convins că dintr-o clipă în alta ar putea să-l aresteze. Dacă gîndurile apăsătoare de ieri nu-l slăbesc, îşi zicea, înseamnă că au în ele un sîmbure de adevăr. Doar nu erau să-i vină în minte aşa, din senin !

Prin faţa ferestrelor lui a trecut, fără grabă, sergentul de stradă. Asta nu-i a bine... Iată, doi indivizi s-au oprit în tăcere în faţa casei. Oare de ce nu-şi spun nimic ?...

Şi de atunci au început pentru Ivan Dmitrici zile şi nopţi chinuitoare. Toţi oamenii care treceau prin faţa ferestrelor sau intrau în curte i se păreau spioni sau detectivi. Pe la amiază, ca de obicei, trecea pe stradă ispravnicul, în trăsura lui cu doi cai. Venea de la moşia pe care o avea la marginea oraşului şi se ducea la poliţie, dar lui Ivan Dmitrici i se părea că prea trecea repede şi prea avea o înfăţişare ciudată : nici vorbă că se grăbea să dea de veste că în oraş îşi făcuse apariţia un criminal primejdios. De cîte ori suna careva sau bătea în poartă, Ivan Dmitrici tresărea. Dacă la gazda lui întîlnea pe cineva necunoscut, îl prindea frica, iar cînd dădea cu ochii, pe stradă, de poliţişti sau de jandarmi, le zîmbea şi fluiera, ca să aibă aerul că nu-i pasă de ei. Nu dormea nopţi în şir, aşteptînd să-l aresteze, dar se prefăcea că sforăie şi geme prin somn, ca să creadă proprietăreasa că doarme dus. Dacă s-ar afla că nu doarme, ar zice că-l chinuiesc mustrările de conştiinţă — un concludent cap de acuzare ! Faptele ca şi logica sănătoasă, îi arătau că toată spaima lui era nefondată, simplă psihoză, şi că, dacă ar privi lucrurile mai larg, închisoarea n-ar trebui să-l înspăimînte, atîta timp cît conştiinţa lui e curată. Dar cu cît judeca mai cuminte şi mai logic cu atît neliniştea lui sufletească sporea, devenea tot mai chinuitoare. I se întîmpla, ca în povestea cu pustnicul care, vrînd să-şi ridice o chilioară într-o pădure sălbatică, a început să dea cu toporul, dar cu cît dădea mai amarnic cu atît pădurea se făcea mai deasă. Pînă la urmă, văzînd că raţionamentul lui nu-i folosea la nimic, Ivan Dmitrici renunţă la el şi se lăsă pradă spaimei şi deznădejdii.

Din ziua aceea a început să trăiască tot mai izolat şi să se ferească de oameni. Dacă pînă atunci îi era urîtă

slujba, acum îi ajunsese de-a dreptul nesuferită. Se temea să nu-i facă cineva o glumă proastă : să-i vîre pe furiș bani în buzunar și pe urmă să-l denunțe că a luat mită, sau să comită singur vreo greșeală în scripte, egală cu o delapidare, sau să piardă bani străini... Și, ciudat, niciodată mintea lui nu fusese mai ascuțită și mai inventivă ca acum : nu trecea zi să nu-și scornească nenumărate și felurite motive de a-și vedea libertatea și onoarea grav amenințate. În schimb, interesul pentru lumea exterioară și pentru cărți îi slăbise mult, iar memoria începuse să-l părăsească.

Într-o zi — se desprimăvărase bine și se topise zăpada — în rîpa de lîngă cimitir s-au găsit două cadavre pe jumătate descompuse : o femeie bătrînă și un băiat, care prezentau urme de violență. În oraș nu se mai vorbea decît de cadavrele acelea și de ucigașii necunoscuți. Ca să nu creadă cumva că el ar fi ucigașul, Ivan Dmitrici rătăcea pe străzi zîmbind, iar cînd se întîlnea cu vreun cunoscut, întîi pălea, apoi se înroșea și începea să-și arate indignarea, afirmînd că nu există crimă mai abjectă decît să-i ucizi pe cei slabi și lipsiți de apărare. Dar toată această prefăcătorie l-a obosit curînd și, după ce a mai chibzuit, a hotărît că, în situația lui, cel mai bun lucru ar fi să se ascundă în pivnița proprietăresei. A intrat în pivniță și a stat acolo o zi, o noapte și încă o zi. Dar l-a răzbit frigul și a doua zi, cînd s-a înserat, s-a strecurat pe furiș, ca un hoț, în odaia lui. Pînă în zori nu s-a mișcat din mijlocul odăii, ascultînd... Dis-de-dimineață, înainte de a răsări soarele, au venit niște sobari. Ivan Dmitrici știa foarte bine că veniseră să dreagă soba din bucătărie, dar spaima îl făcea să creadă că erau polițiștii travestiți în sobari. A ieșit încetișor din casă și, îngrozit, fără pălărie și fără surtuc, a luat-o la goană de-a lungul străzii. O haită de cîini s-a ținut după el lătrînd, un mujic a strigat nu știu ce în urma lui, vîntul a început să-i șuiere pe la urechi, și lui Ivan Dmitrici i se părea că silnicia lumii întregi se dezlănțuise împotriva lui și-l urmărea...

L-au prins, l-au adus acasă și au trimis după medic. Doctorul Andrei Efimîci, despre care vom vorbi mai tîrziu, i-a prescris comprese reci la cap și apă de migdale amare. La plecare, a clătinat din cap cu tristețe și i-a spus gazdei că n-o să mai revină, deoarece nu-i bine să împiedici oamenii

să-şi iasă din minţi. Şi, cum n-avea cu ce să se întreţină şi să-şi caute de sănătate, peste puţin timp Ivan Dmitrici a fost dus la spital şi internat în salonul de boli venerice. Însă nici acolo nu dormea nopţile, era nervos şi-i tulbura pe ceilalţi bolnavi. Atunci, din ordinul lui Andrei Efimîci, a fost mutat în salonul nr. 6.

După un an, nimeni în oraş nu-şi mai amintea de Ivan Dmitrici. Iar cărţile lui, aruncate claie peste grămadă în sania de sub şopronul proprietăresei, i le-au şterpelit băieţii din mahala.

IV

Vecinul din stînga lui Ivan Dmitrici era, aşa cum am mai spus, jidovul Moiseika, iar cel din dreapta un mujic gras, rotund ca un butoi, cu faţa tîmpă şi lipsită de orice expresie : un animal trîndav, lacom şi murdar, care-şi pierduse de mult facultatea de a gîndi şi de a simţi. Toată făptura lui duhnea respingător.

Nikita, care făcea curat după el, îl bătea cumplit, pînă nu mai putea, fără să-şi cruţe pumnii. Dar ceea ce era mai grozav nu era că-l bătea — cu bătaia se deprinde omul — ci faptul că animalul acela abrutizat nu reacţiona la lovituri nici măcar cu un scîncet, cu un gest sau cu o clipire din ochi, ci numai se clătina, ca un butoi uriaş.

Al cincilea şi cel din urmă oaspete al salonului nr. 6 era un tîrgoveţ, fost sortator la oficiul poştal, un bărbat blond, mărunţel şi slăbănog, cu obrazul blînd, dar cam viclean. După ochii lui inteligenţi şi calmi, cu căutătura senină şi veselă, părea un hîtru, care ascunde o taină mare, dulce inimii lui. Ţinea mereu cîte ceva ascuns sub pernă sau sub saltea, dar nu arăta nimănui. Şi asta nu de frică să nu i se fure sau să nu i se ia, ci de ruşine. Din cînd în cînd, se ducea pînă la fereastră, se întorcea cu spatele spre ceilalţi, îşi prindea ceva pe piept şi, aplecîndu-şi capul, se uita să vadă cum îi şade. Dacă te-ai fi apropiat atunci de el, s-ar

fi ruşinat şi şi-ar fi smuls acel ceva de pe piept. Dar taina lui nu era greu de dezlegat.

— Felicită-mă ! îi spunea el adesea lui Ivan Dmitrici. Ştii, m-au propus pentru ordinul Sf. Stanislav clasa a doua, cu stea. Clasa a doua nu se conferă decît străinilor, dar pentru mine, cine ştie de ce, vor să facă excepţie. Zîmbea, ridicînd din umeri nedumerit. Îţi spun drept că nu mă aşteptam...

— Nu mă pricep la chestiile astea, îi răspundea Ivan Dmitrici, încruntat.

— Dar ştii ce aş dori să capăt mai curînd sau mai tîrziu ? urma fostul sortator, clipind cu viclenie din ochi. „Steaua polară" suedeză. Şi o s-o capăt ! Da, e o decoraţie pentru care face să te dai peste cap : o cruce albă cu o panglică neagră. Straşnic de frumoasă !

Fără îndoială că nicăieri viaţa nu e atît de monotonă ca în salonul nr. 6. Dimineaţa, bolnavii, afară de paralitic şi de mujicul cel gras, se spală în sală, într-un hîrdău uriaş şi se şterg cu poalele halatului. Apoi îşi beau ceaiul în ceşti de tablă, pe care le aduce Nikita din corpul de clădire principal. Fiecare are dreptul la o singură ceaşcă. La prînz li se dă ciorbă de varză acră şi un terci, iar seara terciul rămas de la prînz. Între mese, bolnavii stau culcaţi, dorm, se uită pe fereastră sau măsoară salonul în lung şi lat. Şi tot aşa în fiecare zi. Pînă şi fostul sortator de la poştă nu vorbeşte despre altceva decît despre decoraţiile lui.

Feţe noi se văd rar în salonul nr. 6. Doctorul nu mai primeşte de mult alţi nebuni, iar amatori de a vizita ospiciile nu sînt mulţi pe lumea asta. Doar o dată la două luni vine bărbierul, Semion Lazarîci. Nu mai spun cum îi tunde pe nebuni, cum îl ajută Nikita şi ce spaimă îi cuprinde pe toţi cînd îl văd intrînd, totdeauna beat şi cu zîmbetul pe buze.

Afară de bărbier, nimeni nu se mai arată în salon şi nebunii sînt condamnaţi să-l vadă, zi după zi, numai pe Nikita.

Totuşi, de cîtva timp a început să circule prin spital un zvon destul de ciudat, şi anume că doctorul a început să facă vizite şi în salonul nr. 6.

V

Ciudat zvon !

Doctorul Andrei Efimîci Reghin e un om admirabil în felul lui. Se zice că în tinereţe ar fi fost foarte credincios, că se pregătise chiar să se facă preot şi că, după ce şi-a terminat liceul, în 1863, ar fi vrut să se înscrie la teologie. Dar tatăl lui, medic chirurg, l-a luat în rîs şi i-a spus că dacă se face popă nu-l mai recunoaşte de fiu. Nu se ştie cît adevăr era în toată povestea aceasta. Un lucru însă e sigur : însuşi Andrei Efimîci a mărturisit, şi nu numai o dată, că n-a simţit nici o vocaţie pentru medicină şi, în general, pentru ştiinţele speciale.

În orice caz, după ce a terminat medicina nu s-a făcut preot, nu s-a arătat a fi cucernic şi la începutul carierei lui de medic semăna tot atît de puţin a faţă bisericească, ca şi acum.

Andrei Efimîci are un aspect ţărănos, grosolan şi greoi. Obrazul, barba, părul ţepos şi lins şi trupul necioplit îl fac să semene cu un hangiu la drumul mare, mîncăcios, lacom şi brutal. Faţa i-e aspră, plină toată de vinişoare albăstrii, ochii mici şi nasul roşu. Fiind înalt şi lat în umeri şi mîinile şi picioarele îi sînt mari ; dacă ţi-ar repezi un pumn, te-ar face praf. Cu toate acestea, calcă uşor şi mersul i-e prudent, de parcă se tot furişează. Dacă te întîlneşte într-un coridor îngust, totdeauna se opreşte el întîi să-ţi facă loc, şi tot el îşi cere iertare, cu glas dulce şi subţire, nu gros, cum te-ai aştepta. Are pe gît o mică umflătură, care-l împiedică să poarte guler scrobit, aşa că umblă cu cămăşi moi, de pînză sau de stambă. Şi, în general, nu se poartă îmbrăcat ca un doctor. Un costum ţine la el cîte zece ani, orice haină nouă, pe care o cumpără de obicei de la vreo prăvălie ovreiască, pare tot atît de ponosită şi de mototolită pe el ca şi una veche. Cu acelaşi surtuc primeşte pacienţii, mănîncă şi face vizite, şi asta nu din zgîrcenie, ci pentru că nu dă nici o atenţie înfăţişării sale.

Cînd a venit Andrei Efimîci în oraş să-şi ia serviciul în primire, „aşezămîntul de caritate" era într-o stare înspăimîntătoare. În saloane, pe coridoare şi chiar în curte, nu puteai să-ţi tragi răsuflarea de duhoare. Personalul spitalului,

bărbaţi şi femei cu copiii lor dormeau prin saloane, la un loc cu bolnavii. Se plîngeau că nu se mai poate trăi de gîndaci, de ploşniţe şi de şoareci. La secţia chirurgicală erizipelul nu se mai termina. În tot spitalul nu erau decît două scalpele şi nici un termometru. În căzile de baie se ţineau cartofii. Administratorul spitalului, lenjereasa şi felcerul furau bolnavii. Cît despre predecesorul lui Andrei Efimîci, se povestea că vindea pe furiş spirtul spitalului şi că-şi făcuse un adevărat harem din infirmiere şi bolnave. Oamenii din tîrg cunoşteau cît se poate de bine aceste nereguli, ba unii le mai exagerau, dar în general le priveau cu nepăsare. Erau şi alţii care le justificau, zicînd că spitalul era doar pentru oamenii de rînd şi pentru mujici, care n-aveau de ce se plînge, deoarece acasă la ei trăiau mult mai prost decît la spital şi că doar nu era să le dea fazani ! Alţii găseau că numai oraşul, fără ajutorul zemstvei, n-ar putea să întreţină în bune condiţii un spital, aşa că să mulţumim lui Dumnezeu că-l avem şi pe ăsta, aşa cum e. Pe de altă parte, tînăra generaţie a zemstvei nu se grăbea să deschidă alt spital în oraş sau în judeţ, sub cuvînt că oraşul avea deja unul.

După ce a vizitat spitalul, Andrei Efimîci a ajuns la concluzia că era o instituţie imorală şi cu totul dăunătoare sănătăţii locuitorilor. Cel mai cuminte lucru ar fi, şi-a zis el, să trimită bolnavii acasă şi să închidă spitalul. Dar s-a gîndit că, pentru a se lua această hotărîre, n-ar fi de ajuns numai părerea lui şi, mai ales, că n-ar folosi la nimic dacă alungi ticăloşia fizică şi morală dintr-un loc, ea se mută în altul. De aceea trebuie să aştepţi pînă ce răul se stîrpeşte de la sine. Şi, pe urmă, dacă oamenii şi-au înjghebat un spital şi-l rabdă aşa cum este, înseamnă că au nevoie de el. Prejudecăţile şi toate murdăriile şi ticăloşiile sînt necesare, deoarece cu timpul se prefac în ceva folositor, aşa cum se preface bălegarul în cernoziom. De altfel, nici nu se află pe lume lucru bun care, la începutul începutului, să nu fi avut şi părţile lui rele.

După ce şi-a luat postul în primire, Andrei Efimîci a rămas nepăsător faţă de dezordinea din spital. Le-a cerut doar oamenilor de serviciu şi infirmierelor să nu mai doarmă prin saloane şi a înzestrat spitalul cu două dulapuri cu instrumente chirurgicale. Dar administratorul, lenjereasa, felcerul şi erizipelul au rămas la locul lor.

Andrei Efimîci iubea nespus de mult și dreapta judecată, și cinstea. Dar nu avea nici destulă energie și nici încredere în forța lui, ca să organizeze în preajma sa o viață întemeiată pe cinste și pe dreapta judecată. Nu se pricepea să poruncească, să stăruie într-o hotărîre pe care ar fi luat-o, sau să oprească pe cineva de a face cum voia el. Parcă s-a jurat să nu ridice glasul niciodată și să nu folosească niciodată modul imperativ. Îi venea greu să zică „dă-mi" sau „adă-mi". Cînd voia să-și bea ceaiul sau să mănînce, tușea timid și îi spunea bucătăresei: „Cum aș face să beau un ceai?" Sau: „Cum aș face să mănînc ceva?" Era peste puterile lui să-i spună administratorului să nu mai fure, să-l dea afară, sau să desființeze postul acela inutil, adevărată sinecură. Cînd încerca cineva să-l înșele, sau să-l lingușească, sau îi dădea să semneze conturi vădit măsluite, Andrei Efimîci se înroșea ca racul, de parcă el ar fi fost autorul falsului și, totuși, le semna. Cînd i se plîngeau bolnavii că rabdă de foame, sau că au ajuns batjocura infirmierelor, se rușina și îngăima, cu un aer vinovat:

— Bine, bine, lasă că cercetez eu mai tîrziu... Trebuie să fie vreo neînțelegere la mijloc...

La început, Andrei Efimîci muncea cu multă tragere de inimă. De dimineață și pînă la prînz primea bolnavii, opera ba uneori făcea și pe mamoșul. Cucoanele spuneau despre el că e un medic foarte atent și mare meșter în a dibui bolile de femei și de copii. Cu timpul, însă, meseria lui de doctor, monotonă și hotărît inutilă, a început să-l plictisească. Primești într-o zi 30 de bolnavi, a doua zi — ce să vezi? — vin 35, a treia — 40, și tot așa, zi după zi, an după an. Nici mortalitatea nu scade și nici bolnavii nu încetează de a veni. Ca să dai un ajutor medical serios unui număr atît de mare de bolnavi într-un timp atît de scurt — de dimineață și pînă la prînz — e imposibil fizicește, așa că, fără să vrei, comiți o înșelătorie. În anul care s-a încheiat a consultat 12.000 de bolnavi, cu alte cuvinte a înșelat 12.000 de oameni. Și nici să spitalizezi pe toți cei grav bolnavi nu se poate, deoarece există reguli, dar lipsește știința. Iar dacă lași la o parte filozofia și încerci să te ții cu de-amănuntul de reguli, cum fac ceilalți medici, atunci ai nevoie, înainte de toate, de curățenie, de o bună ventilație, de hrană consistentă și de

ajutoare cinstite — nu de murdărie, de ciorbă cu varză acră stricată și de tîlhari.

Și, la urma urmei, de ce să nu lași omul să moară, dacă moartea e sfîrșitul firesc și legitim al fiecăruia din noi? Cine trage vreun folos din faptul că negustorul X sau funcționarul Y trăiește cinci sau zece ani mai mult? Iar dacă iei în considerație și celălalt punct de vedere, că scopul medicinei e să ușureze suferințele, atunci te întrebi, fără să vrei: de ce să le ușurezi? Mai întîi se zice că suferința îl duce pe om spre perfecțiune, și apoi, dacă omenirea o să se deprindă să-și aline într-adevăr suferințele cu hapuri și cu picături, fără îndoială că o să se lepede de religie și de filozofie, în care nu găsește numai un scut împotriva tuturor mizeriilor, dar chiar și fericirea. Înainte de a muri, Pușkin a suferit chinuri înspăimîntătoare, iar bietul Heine a zăcut paralizat ani de zile. Atunci, de ce n-ar zăcea și un Andrei Efimîci sau o Matriona Savișna oarecare, a căror viață searbădă ar rămîne cu totul fără conținut, ca a unei amibe, dacă n-ar avea parte și de suferință?

Copleșit de asemenea gînduri, Andrei Efimîci o lăsa mai domol cu munca și nu se mai ducea chiar în fiecare zi la spital.

VI

Iată cum îi treceau zilele. De obicei, se scula pe la opt dimineața, se îmbrăca și își bea ceaiul. Apoi intra în birou și începea să citească, sau se ducea la spital. Acolo, într-un coridor îngust și mohorît, îl așteptau bolnavii veniți la consultație. Prin fața lor alergau grăbiți gardienii și infirmierele, bocănind cu cizmele pe podeaua de cărămidă, treceau în halate bolnavi sfîrșiți de suferință, și tot pe acolo se scoteau morții și oalele de noapte. Era curent, copiii scîncean. Andrei Efimîci știa că pentru bolnavii cu temperatură, pentru tuberculoși și, în general, pentru cei lesne impresionabili, mediul acela era cu totul nefavorabil. Dar ce putea el să facă? În camera de consultații îl întîmpina felcerul Serghei

Sergheici, un bărbat scurt și gras, cu obrazul puhav, totdeauna curat și bărbierit. Cu mișcări domoale și delicate, îmbrăcat cum era în haine noi și largi, aducea mai curînd cu un senator decît cu un felcer. Avea o clientelă particulară întinsă, purta cravată albă și se considera mai priceput decît doctorul, care nu făcea clientelă. Într-un colț al odăii de primire era așezată o icoană mare în chivot, cu o candelă grea, iar alături, un analog cu o față albă. Pe pereți atîrnau portrete de arhierei, o vedere a mînăstirii Sveatogorsk și cununi de albăstrele uscate. Serghei Sergheici era credincios și ținea la practicile religioase și la obiectele sfinte. Icoana o cumpărase el, cu banii lui. În fiecare duminică, un bolnav pe care-l alegea citea un acatist, apoi însuși Serghei Sergheici trecea prin toate saloanele și le tămîia cu cădelnița.

Bolnavi erau mulți, iar timp puțin, de aceea consultația se mărginea la cîteva scurte întrebări, urmate de prescrierea vreunui medicament, cum ar fi alifia calmantă sau uleiul de ricin. Andrei Efimîci stătea pe scaun, cu capul sprijinit în pumn, rămînea pe gînduri și punea întrebările automat. Serghei Sergheici stătea și el pe scaun, își freca mîinile și, din cînd în cînd, se amesteca în vorbă.

— Iaca, zăcem și îndurăm lipsuri, zicea el, pentru că nu ne rugăm destul dumnezeului celui milostiv... Asta-i!

În timpul cît consulta bolnavii, Andrei Efimîci nu făcea nici un fel de intervenție chirurgicală. De mult se dezobișnuise de operații și sîngele îl impresiona rău. Cînd trebuia să deschidă gura unui copil ca să i se uite în gît, și pacientul se pornea să țipe și să se apere cu mînuțele, lui Andrei Efimîci începeau să-i vuiască urechile, îl apuca amețeala și-i dădeau lacrimile. Atunci se grăbea să scrie rețeta și-i făcea semn femeii să-și ia copilul și să plece.

Nu trecea mult și Andrei Efimîci se plictisea de timiditatea și de nerozia bolnavilor, de prezența cucernicului Serghei Sergheici, de portretele de pe pereți și de propriile lui întrebări, mereu aceleași în cei douăzeci de ani și ceva de carieră. Acum, după ce consulta cinci sau șase bolnavi, pleca acasă, lăsîndu-i pe ceilalți pe seama felcerului.

Mulțumit că, slavă domnului, nu mai avea de mult clientelă particulară, și că nu-l mai supăra nimeni, îndată ce ajungea acasă, Andrei Efimîci se așeza la masa din birou și se apuca de citit. De obicei citea foarte mult și cu

deosebită plăcere. O jumătate din leafă o dădea pe cărți, și trei odăi din cele șase cîte avea erau pline cu tomuri și cu reviste vechi. Mai mult ca oricare îi plăceau cărțile de istorie și de filozofie. Lucrări privitoare la specialitatea lui nu prea citea, afară de revista *Medicul*, la care era abonat și pe care o răsfoia totdeauna luînd-o de la coadă. Citea ceasuri întregi, fără să se întrerupă și fără să obosească. Și nu citea repede și pe apucate, ca Ivan Dmitrici pe vremuri, ci încet și cu atenție, revenind asupra părților care-i plăceau sau pe care nu le înțelegea. Avea totdeauna lîngă el un clondir cu votcă și un castravete sau un măr murat, puse de-a dreptul pe postavul biroului, nu pe farfurie. La fiecare jumătate de oră, fără să-și ridice ochii de pe carte, își turna și bea cîte un păhărel de votcă, apoi, și tot fără să se uite, căuta pe pipăite castravetele și mușca o bucățică din el.

Cînd se făcea ora trei, se apropia încetișor de ușa bucătăriei, tușea și întreba :

— Dariușka, cum aș face să mănînc ceva ?...

După o masă destul de proastă și gătită fără multă bătaie de cap, Andrei Efimîci se plimba prin odăi cu brațele la piept, adîncit în gînduri. Pendula bătea ora patru, apoi cinci, și el măsura înainte odăile și se gîndea. Din cînd în cînd scîrțîia ușa de la bucătărie și în prag se ivea fața roșie și somnoroasă a Dariușkăi.

— Andrei Efimîci, oare n-ar fi timpul să vă aduc berea ? întreba ea, îngrijorată.

— Nu, încă nu, îi răspundea el. Mai aștept... mai aștept...

De obicei, spre seară, venea dirigintele poștei. Mihail Averianîci, singurul om din oraș a cărui societate nu-l plictisea. Mihail Averianîci fusese cîndva ofițer de cavalerie și moșier foarte bogat, dar scăpătase și, silit de sărăcie, intrase spre bătrînețe slujbaș la departamentul poștei. Avea aerul unui om sănătos și vioi, glasul puternic și plăcut, obrajii încadrați de favoriți cărunți, impunători ; era foarte manierat, bun și sensibil, dar prea impulsiv. Dacă se întîmpla ca vreunul din cetățenii care veneau la poștă să protesteze sau să-l contrazică, sau numai să-și spună o părere, Mihail Averianîci se înroșea, începea să tremure din tot trupul și striga : „Să taci !“ așa fel, încît oficiul poștal avea de mult reputația unei instituții cu care e mai bine să

n-ai de-a face. Mihail Averianîci îl stima şi-l iubea mult pe Andrei Efimîci pentru cultura lui întinsă şi pentru noblețea lui sufletească. Pe ceilalți cetățeni ai tîrgului îi privea de sus, ca pe niște subalterni.

— Iată-mă ! zicea el, intrînd. Bună ziua, dragul meu ! Cred că te-ai cam plictisit de mine, nu-i aşa ?

— Dimpotrivă, îmi face plăcere, îi răspundea doctorul. Sînt totdeauna fericit că te văd.

Prietenii se aşezau pe divanul din birou şi fumau cîtva timp în tăcere.

— Dariuşka, oare cum am face noi să avem niște bere ? întreba Andrei Efimîci.

Prima sticlă o beau tot tăcînd, doctorul pe gînduri, Mihail Averianîci cu zîmbetul vesel al omului care are de povestit ceva grozav de interesant. Totdeauna cel care vorbea întîi era Andrei Efimîci.

— Mare păcat, începea el încet şi domol, clătinînd din cap, dar fără să se uite în ochii prietenului (de altfel, niciodată nu se uita în ochii nimănui). Mare păcat, stimate Mihail Averianîci, că în tîrgul nostru n-avem oameni care să ştie să întreţină şi în acelaşi timp să guste o conversaţie inteligentă şi interesantă. Pentru noi e o mare pierdere. Nici chiar intelectualitatea noastră nu e în stare să se ridice deasupra banalității. Şi te asigur că nivelul ei cultural nu e cu nimic mai presus decît al păturii de jos.

— Foarte adevărat ! Sînt de aceeaşi părere cu dumneata.

— Doar ştii şi dumneata, urma doctorul încet, făcînd mereu pauze, că pe lumea asta totul e searbăd şi fără importanță, afară de manifestările măreţe ale spiritului omenesc. Inteligenţa e aceea care determină net deosebirea dintre animal şi om, care dovedeşte esenţa divină a acestuia din urmă şi-i ţine loc într-o oarecare măsură de nemurire, care, de altfel, nici nu există. Drept corolar al premiselor de mai sus, inteligenţa e singurul izvor al desfătării. Iar cum noi nu vedem şi nu auzim în jurul nostru nici o manifestare a spiritului omenesc, înseamnă că sîntem lipsiți de orice desfătare. E drept că avem cărți, dar slova scrisă nu poate înlocui viul grai şi contactul cu se-

menii. Dacă îmi permiți să fac o comparație nu tocmai reușită, cărțile sînt notele, iar viul grai muzica.

— Foarte adevărat!

Și iarăși se făcea tăcere. În vremea asta, Dariuşka ieșea din bucătărie și, sprijinindu-și obrazul în pumn cu un aer de tristețe idioată, se oprea în prag să asculte ce vorbeau cei doi.

— Eh! ofta Mihail Averianîci. Vrei inteligență la oamenii din ziua de azi!

Și începea să povestească ce viață frumoasă, interesantă și veselă era altădată, ce intelectuali luminați erau în Rusia și ce mult prețuiau ei cinstea și prietenia. Dacă cereai bani împrumut de la cineva, ți-i dădea fără poliță, iar faptul de a nu întinde o mînă de ajutor unui prieten în suferință era considerat ca o adevărată rușine. Și ce călătorii, și ce aventuri, și ce bătăi!... Și ce camarazi, și ce femei! D-apoi Caucazul, ce ținut nemaipomenit! Iar nevasta unui comandant de batalion, o femeie ciudată, se îmbrăca în haine ofițerești și pleca în fiecare seară în munți, singură, fără însoțitor. Se vorbea că era în dragoste cu un cneaz caucazian.

— Maică Precistă!... ofta Dariuşka.

— Și ce se mai bea! Ce se mai mînca! Și ce liberali neînduplecați erau pe vremea aceea!

Andrei Efimîci îl asculta, dar nu-l auzea. Își sorbea berea, cu gîndul aiurea.

— Mi se întîmplă de multe ori să visez că discut cu oameni inteligenți, zicea el pe neașteptate, întrerupîndu-l pe Mihail Averianîci. Tatăl meu mi-a dat o instrucție foarte îngrijită, dar, influențat de ideile de-atunci, din vremea anilor 60, m-a silit să mă fac doctor. Dacă nu-l ascultam, cred că astăzi aș fi fost în mijlocul mișcării intelectuale, profesor la vreo facultate, poate. Bineînțeles că nici inteligența nu e veșnică, ci trecătoare, însă dumneata știi de ce mă atrage. Viața e o regretabilă capcană. Cînd omul care cugetă ajunge la maturitatea fizică și intelectuală, se simte fără să vrea ca într-o capcană, din care nu mai poate scăpa. Într-adevăr, datorită întîmplării e adus, fără voia lui, din neființă la viață... De ce? Dacă vrea să afle rostul și scopul existenței, nimeni nu-i răspunde, iar dacă-i răspunde cineva, îi debitează absurdități. Dacă încearcă să bată, nu i

se deschide. Şi, în cele din urmă, vine moartea — tot fără voia lui. După cum în închisoare condamnaţii, legaţi între ei prin nenorocirea comună, îşi simt sufletul mai uşurat cînd se văd laolaltă, tot aşa şi în viaţă oamenii înclinaţi spre analiză şi sinteză nu observă capcana dacă se adună şi-şi petrec timpul schimbînd între ei idei libere şi îndrăzneţe. Din acest punct de vedere, inteligenţa e o voluptate fără pereche.

— Foarte adevărat! încuviinţă Mihail Averianîci.

Fără să i se uite în ochi, încet şi cu pauze, Andrei Efimîci vorbea înainte despre oamenii inteligenţi şi despre conversaţiile lor, iar Mihail Averianîci îl asculta cu atenţie, încuviinţînd: „Foarte adevărat".

— Cum, dumneata nu crezi în nemurirea sufletului? îl întreba deodată dirigintele poştei.

— Nu, stimate Mihail Averianîci. Nu cred şi n-am nici un motiv să cred.

— Îţi mărturisesc că şi eu mă cam îndoiesc, deşi am impresia că n-o să mor niciodată. Îmi spun în gînd: ar cam fi vremea să te cari, moşule! Dar un glas dulce îmi şopteşte din adîncul sufletului: „Să nu crezi, n-ai să mori!..."

Pe la ora nouă şi ceva, Mihail Averianîci se ridica şi pleca. În timp ce-şi îmbrăca şuba în sală, zicea oftînd:

— Şi cînd te gîndeşti în ce pustietate ne-a aruncat soarta! Partea proastă e că aici o să şi murim. Eh!...

VII

După ce-şi conducea prietenul, Andrei Efimîci se aşeza iarăşi la birou şi iarăşi începea să citească. Liniştea serii, apoi liniştea nopţii nu era tulburată de nici un zgomot, şi ai fi zis că însuşi timpul se oprea şi încremenea împreună cu el deasupra cărţii şi că, afară de carte şi de lampa cu abajur verde, nu mai exista nimic. În faţa inteligenţei, chipul grosolan, de mujic, al doctorului se lumina de un zîmbet plin de duioşie şi de entuziasm. Doamne, de

ce nu e omul nemuritor? se întreba el. La ce mai există centrele nervoase, circumvoluţiile cerebrale, văzul, auzul, geniul, dacă toate acestea sînt osîndite să se prefacă în ţărînă, să se răcească o dată cu scoarţa pămîntului şi apoi, împreună cu el, să se învîrtă fără rost şi fără sens în jurul soarelui, milioane şi milioane de ani?... Ca să se răcească şi pe urmă să se învîrtă, nu era de loc nevoie să-l scoată pe om din nefiinţă, cu mintea lui atotcuprinzătoare, aproape dumnezeiască, şi apoi, ca în batjocură, să-l prefacă în lut...

Transformarea materiei! Dar e curată laşitate să te mîngîi cu acest surogat de nemurire! Procesele inconştiente care se petrec în natură sînt mai prejos chiar decît prostia omenească, deoarece în prostie există cel puţin conştiinţă şi voinţă, pe cîtă vreme în aceste procese nu există absolut nimic. Numai laşul care îşi pierde cumpătul înaintea morţii şi se înfricoşează, numai el se poate mîngîia cu gîndul că trupul lui după moarte va trăi în iarbă, în piatră sau într-o broască... A te crede nemuritor pentru că vei intra în procesul de transformare a materiei e tot atît de absurd ca şi cînd ai prezice un viitor strălucit cutiei de vioară, după ce vioara cea scumpă s-a făcut ţăndări şi nu mai e bună de nimic.

Cînd bate pendula, Andrei Efimîci se lasă pe speteaza fotoliului şi închide ochii, ca să se poată gîndi în voie. Sub impresia ideilor atrăgătoare din carte, aruncă o privire asupra propriului său trecut şi asupra prezentului. Trecutul e trist, şi cel mai bun lucru ar fi nici să nu te mai gîndeşti la el, iar prezentul e întocmai ca trecutul. Andrei Efimîci ştie că în timp ce gîndurile lui zboară în jurul soarelui împreună cu pămîntul răcit, alături de locuinţa medicului, în corpul principal al spitalului, bolnavii se zbat în chinurile bolii, în mizerie şi în murdărie. Poate că unii nu dorm şi se războiesc cu păduchii, alţii se îmbolnăvesc de erizipel sau gem din pricina pansamentului legat prea strîns. Dar poate că joacă cărţi cu infirmierele şi beau votcă... În cursul anului care a trecut, el a înşelat 12.000 de oameni, şi asta numai pentru că toată rînduiala spitalului e clădită, ca şi acum douăzeci de ani, pe hoţie, pe certuri, pe intrigi, pe favoritism şi şarlatanie murdară, făcînd din această instituţie un aşezămînt imoral şi cît se poate de dăunător pentru sănătatea cetăţenilor. Ştie, de

asemenea, că în salonul nr. 6, îndărătul gratiilor, Nikita stîlcește bolnavii în bătăi și că Moiseika umblă în fiecare zi prin oraș și cerșește.

Pe de altă parte, Andrei Efimîci mai știe, și încă foarte bine, că în ultimii douăzeci și cinci de ani medicina a făcut progrese uimitoare. Pe cînd era student i se părea că n-o să treacă mult și medicina o să aibă soarta alchimiei și a metafizicii. Acum însă, din tot ce citește, își dă seama de pașii uriași pe care-i face. Și nu e numai mirat, ci de-a dreptul entuziasmat. Și cu drept cuvînt: cîte descoperiri strălucite nu s-au făcut! O adevărată revoluție! Datorită antisepsiei, se fac astăzi operații pe care marele Pirogov le socotea cu neputință chiar în viitor! Medicii de zemstvă au curajul să facă rezecția articulației genunchiului; dintr-o sută de laparatomii, numai una se întîmplă să fie mortală, iar litiaza e socotită un fleac, despre care nici nu se mai publică nimic. Sifilisul se vindecă radical. Dar teoria eredității, hipnotismului, descoperirile lui Pasteur și Koch, igiena, cu rezultatele ei sprijinite pe statistici, dar medicina noastră rusă, practicată de zemstvă? Psihiatria, cu actualele ei clasificări, cu metodele noi de a pune diagnosticul și de a vindeca, este, în comparație cu ceea ce a fost, un adevărat Elbrus[1]! Nebunii nu mai sînt tratați cu dușuri reci și nu mai sînt puși în cămașă de forță. Dimpotrivă, toată lumea se poartă cu ei omenește și chiar, după cum scriu revistele, li se organizează spectacole și baluri. Andrei Efimîci își dă seama că mizeria din salonul nr. 6, avînd în vedere progresele medicinii, nu e cu putință decît într-un tîrgușor ca acesta, aruncat la două sute de verste depărtare de orice cale ferată, unde și primarul și consilierii sînt aproape analfabeți și își închipuie că medicul nu e decît un vrăjitor, în cuvîntul căruia trebuie să ai o încredere oarbă, chiar dacă ți-ar turna plumb topit pe gît. Oriunde în altă parte, presa și cetățenii de mult ar fi făcut praf această mică Bastilie.

„Ei și? se întrebă Andrei Efimîci, deschizînd ochii. Ce folos avem din toate acestea? Există și antisepsie, îl avem și pe Koch, și pe Pasteur, dar în fond nu s-a schimbat nimic. Procentul de îmbolnăviri și mortalitatea au rămas

[1] Cel mai înalt vîrf din munții Caucaz.

aceleași. Nebunilor li se organizează baluri și spectacole, totuși nu sînt lăsați liberi. Prin urmare, toate-s vorbe goale, toate-s fleacuri și, de fapt, nu este nici o deosebire între spitalul meu și cea mai bună clinică vieneză."

Totuși un sentiment de amărăciune și de invidie parcă îl împiedică să rămînă indiferent. Fără îndoială, totul e din pricina oboselii. Își lasă capul greu pe carte, își pune mîinile sub obraz ca să-i fie mai moale și își zice, în gînd :

„Sînt în serviciul unei instituții care nu face decît rău și primesc leafă de la oamenii pe care-i înșel. Prin urmare, sînt un om necinstit. La drept vorbind, eu nu reprezint nimic, nu-s decît o părticică dintr-un rău social indispensabil. Toți funcționarii din județ nu fac decît rău societății și primesc leafă de pomană... Prin urmare, nu eu sînt vinovat de necinstea mea, ci vremurile... Dacă m-aș fi născut cu două sute de ani mai tîrziu, aș fi fost altfel de om..."

Cînd pendula bate ora trei, Andrei Efimîci stinge lampa și se duce în dormitor. Dar nu-i este somn.

VIII

Cu vreo doi ani în urmă, consiliul zemstvei se arătase generos și hotărîse, pînă la deschiderea unui spital județean, să acorde spitalului orășenesc o sumă de trei sute de ruble pe an, sub formă de ajutor în vederea sporirii personalului medical. Drept urmare, medicul județean Evgheni Feodorîci Hobotov fusese angajat ca medic ajutor al lui Andrei Efimîci. Era un bărbat tînăr — nu avea nici treizeci de ani — înalt, brun, cu pomeții largi și cu ochii mici, semn că strămoșii lui fuseseră de neam străin. Hobotov sosise în oraș fără un ban în buzunar, doar cu un geamantănaș și cu o femeie tînără și urîtă, pe care o dădea drept bucătăreasă. Femeia avea un copil la sîn. Evgheni Feodorîci purta șapcă și cizme înalte, și iarna, cojoc. Cum a venit, s-a împrietenit cu felcerul Serghei Sergheici și cu casierul. De ceilalți slujbași se ținea mai la distanță, spunînd, cine știe de ce, că erau aristocrați. În biblioteca

lui nu avea decît o singură carte : *Cele mai noi reţete ale clinicilor vieneze pe anul 1881.* Cînd trebuia să viziteze un bolnav, lua cu el şi cărticica aceea. Seara se ducea la club şi juca biliard ; jocul de cărţi nu-i plăcea. În discuţii întrebuinţa expresii ca : „ce mai harababură !", „mantifolie cu oţet", „încurcă iţele !" şi altele la fel.

La spital venea de două ori pe săptămînă, făcea vizita bolnavilor din saloane şi primea noi pacienţi. Se indigna de lipsa oricărei antisepsii şi era împotriva ventuzelor scarificate, dar nu lua nici o măsură de îndreptare, de frică să nu-l jignească pe Andrei Efimîci, pe care îl socotea drept un şarlatan bătrîn, îl bănuia că ar avea bani mulţi, puşi deoparte şi, în taină, îl invidia. Ar fi fost bucuros să-i poată lua locul.

IX

Într-o seară de primăvară, pe la sfîrşitul lui martie, cînd zăpada se topise şi în grădina spitalului cîntau graurii, Andrei Efimîci ieşi să-l petreacă pînă la poartă pe dirigintele poştei. Tocmai atunci intra în curtea spitalului ovreiul Moiseika, întorcîndu-se de la cerşit. Era fără căciulă şi cu picioarele goale în galoşi, iar în mînă ţinea un săculeţ cu pomana căpătată.

— Dă-mi o copeică ! îi ceru el doctorului, zîmbind şi tremurînd de frig.

Andrei Efimîci, care nu refuza pe nimeni niciodată, îi întinse un ban de zece copeici.

„Săracul, poate să răcească pe umezeala asta !" îşi zise doctorul, uitîndu-se la picioarele goale ale lui Moiseika, cu gleznele subţiri şi roşii.

Şi, împins de un sentiment de milă, şi în acelaşi timp de scîrbă, intră după evreu în pavilion, uitîndu-se cînd la chelia, cînd la gleznele lui. Văzîndu-l pe doctor, Nikita sări de pe grămada lui de boarfe şi-şi luă poziţia militărească.

— Bună seara, Nikita, îi zise Andrei Efimîci cu blîndeţe. Cum am face să dăm evreului ăstuia nişte cizme? Altfel poate să răcească...

— Am înţeles, înălţimea-voastră! O să-i raportez administratorului.

— Te rog. Vorbeşte cu el în numele meu. Spune-i că l-am rugat.

Uşa care dădea din sală în salon era deschisă. Ivan Dmitrici, care stătea culcat, se ridică într-un cot şi, cu o mutră speriată, începu să asculte vorbele străinului, în care îl recunoscu pe doctor. Furios, sări din pat şi, roşu de mînie şi cu ochii ieşiţi din orbite, păşi grăbit în mijlocul salonului.

— A venit doctorul, fraţilor! strigă el, izbucnind în hohote de rîs. În sfîrşit! Ura, prieteni, domnul doctor a binevoit să ne facă o vizită! Spurcăciune blestemată! urlă apoi şi, cu o furie pe care nu i-o mai văzuseră pînă atunci pacienţii salonului, bătu din picior. Ticălosul ăsta trebuie ucis! Nu, nu-i destul să-l ucidem. Trebuie să-l înecăm în privată! Asta-i!

Auzind asemenea vorbe, Andrei Efimîci îşi vîrî capul în odaie şi-l întrebă, cu blîndeţe:

— De ce?

— De ce? răcni Ivan Dmitrici, apropiindu-se ameninţător şi strîngîndu-şi, nervos, halatul pe el. De ce, întrebi? Pentru că eşti un hoţ! şuieră apoi printre dinţi, cu scîrbă, ţuguindu-şi buzele, de parcă se pregătea să-l scuipe. Eşti un şarlatan! Un călău!

— Linişteşte-te, îl rugă Andrei Efimîci, zîmbind cu un aer vinovat. Te rog să mă crezi că n-am furat niciodată nimic. Cît despre celelalte învinuiri, am impresia că exagerezi. Văd că eşti supărat foc pe mine. Dar linişteşte-te, te rog, şi, dacă poţi, spune-mi fără înconjur: cu ce te-am supărat?

— De ce mă ţii aici?

— Pentru că eşti bolnav.

— Bine, să admitem că sînt bolnav. Dar zeci şi sute de nebuni se plimbă nesupăraţi şi asta pentru că ignoranţa voastră nu e în stare să-i deosebească de cei sănătoşi. Adică de ce nenorociţii ăştia şi cu mine trebuie să ne chinuim aici pentru toţi, ca nişte ţapi ispăşitori? Din punct de vedere moral, dumneata, felcerul, administratorul şi toată

şleahta voastră de ticăloşi sînteţi cu mult mai prejos ca oricare dintre noi. Şi, atunci, mă întreb : de ce pe noi ne-au zăvorît aici, şi pe voi nu ? Unde găseşti vreo logică în asta ?

— Morala şi logica n-au ce căuta aici. Totul depinde numai de întîmplare. Cel pe care au pus mîna stă după gratii. Cel pe care nu — se plimbă nesupărat. Asta e tot. Dacă eu sînt doctor, iar dumneata bolnav, asta n-are nici o legătură nici cu morala, nici cu logica. E o întîmplare ca oricare alta.

— Prostia asta eu n-o pricep... bombăni încet Ivan Dmitrici, aşezîndu-se pe pat.

În vremea asta, Moiseika, pe care Nikita nu-l percheziţionase de ruşinea doctorului, îşi înşira pe pat felioarele de pîine, hîrtiuţele şi oscioarele. Tremurînd înainte de frig, începu să mormăie ceva pe ovreieşte, tărăgănat. Îşi închipuia, desigur, că-şi deschisese taraba.

— Lasă-mă să ies de aici ? se rugă Ivan Dmitrici, cu tremur în glas.

— Nu pot.

— De ce nu poţi ? De ce ?

— Pentru că nu stă în puterea mea. Gîndeşte-te, ce ai folosi dacă ţi-aş da drumul ? Din partea mea, poţi să pleci oricînd, dar or să te prindă cetăţenii sau poliţia şi or să te aducă înapoi.

— Da, aşa-i, ai dreptate... bombăni Ivan Dmitrici, frecîndu-şi fruntea. E îngrozitor ! Şi atunci, ce să fac ? Ce ?

Lui Andrei Efimîci îi plăcu faţa lui tînără şi inteligentă, ca şi glasul lui. Simţi deodată nevoia să-i spună cîteva cuvinte de mîngîiere, să-l liniştească. Se aşeză lîngă el pe pat, se gîndi puţin şi-i zise :

— Mă întrebi ce să faci ?... Cel mai bun lucru, în situaţia dumitale, ar fi să fugi. Din păcate însă, asta nu ţi-ar ajuta la nimic. Te-ar prinde... Cînd societatea a hotărît să se apere de criminali, de nebuni şi, în general, de oamenii primejdioşi — n-ai ce-i face ! Aşa că nu-ţi rămîne decît să te resemnezi şi să te deprinzi cu gîndul că şederea dumitale aici e necesară.

— Dar nu foloseşte nimănui !

— O dată ce există închisori şi ospicii, trebuie să stea cineva în ele ! Dacă nu dumneata, atunci eu, şi dacă nu eu, atunci altcineva. Bineînţeles că într-un viitor îndepărtat,

cînd n-or să mai existe închisori și ospicii, atunci n-or să mai existe nici gratii la ferestre, nici halate. Și nu mă îndoiesc că, mai curînd sau mai tîrziu, o să vină și vremea aceea.

Ivan Dmitrici zîmbi ironic.

— Dumitale îți arde de glumă, zise, clipind din ochi. Unor oameni ca dumneata și ca ajutorul dumitale Nikita puțin le pasă de viitor. Totuși, te asigur, stimate domn, că vor veni și timpuri mai bune. Poate că nu știu să mă exprim, și n-ai decît să rîzi de mine dacă vrei, dar sînt sigur că or să strălucească zorile unei vieți noi, că o să triumfe dreptatea, și atunci... atunci o să fie sărbătoare și pe ulița noastră! Eu n-o să mai apuc zilele acelea, o să mor... dar or să le apuce strănepoții altora... Îi salut de pe acum din tot sufletul și mă bucur pentru ei! Înainte? Dumnezeu să vă ajute, prieteni! Ivan Dmitrici se ridică în picioare, întinse brațele spre fereastră și, cu ochii strălucitori, urmă cu adîncă emoție: De aici, de după gratiile acestea, vă binecuvîntez! Trăiască dreptatea! Ura! Da, mă bucur pentru voi...

— Nu văd nici un motiv de bucurie, zise Andrei Efimîci, căruia gestul lui Ivan Dmitrici i se păruse teatral, și totuși îi plăcuse. N-or să mai existe pușcării și ospicii, iar dreptatea o să triumfe, cum ai binevoit să spui. Așa-i! Cu toate acestea, mersul vieții n-o să se schimbe, legile naturii or să rămînă aceleași. Oamenii vor zăcea, ca și acum, vor îmbătrîni și vor muri. Oricît de strălucitori vor fi zorii vieții noi, pînă la urmă tot or să te bage în sicriu și or să te-arunce în groapă!

— Dar nemurirea?

— Lasă fleacurile!

— Bine, dumneata nu crezi, dar eu cred. Un erou al lui Dostoievski sau Voltaire, nu mai știu bine, spune undeva că, dacă n-ar fi fost Dumnezeu, oamenii l-ar fi născocit. În orice caz, eu sînt adînc convins că, dacă nu există nemurire, mai curînd sau mai tîrziu mintea omenească o s-o inventeze!

— Frumos ai spus! zise Andrei Efimîci, zîmbind cu plăcere. Minunat lucru e să poți crede! Cu o credință ca a dumitale, viața ți s-ar părea un paradis chiar dacă te-ar zidi într-un perete! Ai studiat pe undeva, nu-i așa?

— Da, am urmat o facultate, dar n-am terminat-o.

— Dumneata eşti un om care gîndeşti, care le pătrunzi toate. În orice împrejurare îţi poţi găsi liniştea în dumneata însuţi. Cugetarea liberă şi ascuţită, care caută să pătrundă înţelesul vieţii, ca şi dispreţul total faţă de frămîntarea stupidă a omenirii, iată două bunuri nepreţuite, mai presus de care omul nu cunoaşte altele. Şi dumneata poţi să te bucuri de ele chiar dacă ai trăi într-o puşcărie cu trei rînduri de gratii ! Diogene stătea într-un butoi, era însă mai fericit decît toţi regii pămîntului.

— Diogene al dumitale era un mare gogoman, se încruntă Ivan Dmitrici. Ce-mi tot spui mie de Diogene şi de înţelesul vieţii ? se înfurie el deodată, sărind în picioare. Mie mi-e dragă viaţa, mi-e dragă la nebunie ! Sufăr de mania persecuţiei, sînt veşnic chinuit de o frică apăsătoare, şi, totuşi, sînt clipe cînd mă prinde setea de viaţă şi atunci mă tem să nu-mi pierd minţile. Grozav vreau să trăiesc, grozav !

Şi, tulburat, începu să se plimbe prin salon. Apoi urmă, coborînd glasul :

— Cînd mă las în voia visurilor, mi se întîmplă de multe ori să am halucinaţii. Mi se pare că vin la mine tot felul de oameni, aud glasuri, aud muzică, apoi parcă mă plimb prin pădure sau pe malul mării, şi atunci mă apucă un dor nebun de forfotă, de frămîntare... Spune-mi, te rog, ce mai e nou ? îl întrebă pe doctor. Ce se mai aude ?

— Vrei să ştii ce se întîmplă în oraş, sau aşa, în general ?

— Ei, spune-mi întîi veştile din oraş şi pe urmă pe celelalte.

— Ce să-ţi spun ? În oraş e o plictiseală înspăimîntătoare... N-ai cu cine să schimbi o vorbă. Aceeaşi oameni pe care-i ştii. Ba nu, a sosit de curînd un medic nou, unul Hobotov, un bărbat tînăr.

— Ştiu, asta s-a întîmplat pe vremea cînd eram încă liber. E un bădăran, nu ?

— Da, un om incult. Un lucru mi se pare ciudat... După toate aparenţele, în capitalele noastre viaţa intelectuală e în plină evoluţie, n-ai zice că stagnează. Aşa că ar trebui să existe şi oameni adevăraţi. Ei bine, nu ştiu cum se face că ni se trimit nişte exemplare care nu merită nici să te uiţi la ele ! Ce să-ţi spun, oropsit tîrg !

— Oropsit, aşa-i ! oftă Ivan Dmitrici, apoi începu să rîdă. Şi altceva ? Ce scriu ziarele, ce scriu revistele ?

În salon era întuneric. Doctorul se ridică şi, în picioare, începu să-i spună ce scriau ziarele din străinătate şi din Rusia şi care erau noile curente de idei. Ivan Dmitrici îl asculta cu atenţie şi, din cînd în cînd, îi punea cîte o întrebare. Dar, ca şi cum şi-ar fi adus aminte de ceva înspăimîntător, se apucă pe neaşteptate cu mîinile de cap şi se aruncă pe pat, cu spatele la doctor.

— Ce-i cu dumneata ? îl întrebă Andrei Efimîci.

— Gata, nu mai scoţi o vorbă de la mine ! îi răspunse Ivan Dmitrici, cu grosolănie. Lasă-mă în pace !

— Dar de ce ?

— Ţi-am spus o dată să mă laşi în pace ! Ce naiba mai vrei ?

Andrei Efimîci ridică din umeri, oftă şi ieşi. În timp ce trecea prin sală, îi spuse lui Nikita :

— Cum am face să mai dereticăm puţin pe aici ? Al dracului mai duhneşte !...

— Am înţeles, înălţimea-voastră !

„Tînăr simpatic ! îşi zicea Andrei Efimîci, îndreptîndu-se spre locuinţa lui. De cînd sînt aici, cred că e cel dintîi om cu care se poate sta de vorbă. Judecă sănătos şi-l interesează numai lucrurile serioase."

Mai tîrziu, în timp ce citea ca de obicei, şi chiar după ce se culcă, nu se gîndi decît la Ivan Dmitrici. A doua zi dimineaţă, îndată ce se trezi, îşi aminti că făcuse cunoştinţă în ajun cu un bărbat inteligent şi interesant, şi se hotărî să mai treacă pe la el, cu prima ocazie.

X

Ivan Dmitrici zăcea culcat în aceeaşi poziţie ca şi aseară, ţinîndu-se cu mîinile de cap. Nu i se vedea faţa.

— Bună ziua, prietene, zise Andrei Efimîci. Nu dormi ?

— Mai întîi nu ţi-s prieten, bombăni Ivan Dmitrici cu nasul în pernă, şi al doilea, degeaba îţi baţi capul, că n-ai să scoţi de la mine nici un cuvîntel !

— Curios... îngînă Andrei Efimîci, stingherit. Ieri am discutat amîndoi aşa de liniştit, dar deodată te-ai supărat nu ştiu de ce şi n-ai mai vrut să vorbeşti... Poate că am spus vreo vorbă nepotrivită, sau poate că părerile mele sînt în contradicţie cu ale dumitale...

— Degeaba, că tot nu te cred, zise Ivan Dmitrici şi, ridicîndu-se, se uită la doctor cu ironie, dar şi cu nelinişte. Avea ochii roşii. Te sfătuiesc să te duci şi să spionezi pe alţii. Cu mine nu-ţi merge! Am înţeles eu încă de ieri cu ce gînduri mi-ai venit!

— Ce ciudăţenii îţi mai trec prin minte! zîmbi doctorul. Prin urmare, îţi închipui că-s un spion?

— Da, aşa îmi închipui... Spion, sau doctor căruia i-am fost dat pe seamă să mă iscodească, nu-i acelaşi lucru?

— Doamne, iartă-mă că ţi-o spun, dar anapoda mai eşti!

Şi, clătinînd din cap cu dojană, doctorul se aşează pe scăunaşul de lîngă pat.

— Să admitem că ai dreptate, urmă el. Să admitem că vreau să-ţi surprind vreo vorbă, ca să te dau înapoi pe mîna poliţiei. După asta, te arestează şi pe urmă te judecă. Dar te întreb: oare la arest sau la închisoare ai să te simţi mai prost decît aici? Şi chiar dacă te-ar deporta, sau te-ar trimite la muncă silnică, nu cred că ai duce-o mai rău ca în salonul ăsta... Atunci, de ce să-ţi fie frică?

Se vede că vorbele doctorului îl impresionaseră pe Ivan Dmitrici. Se ridică şi se aşează pe pat, mai liniştit.

Era ora patru trecute, cînd, de obicei, Andrei Efimîci se plimba prin odăi şi Dariuşka îl întreba dacă n-ar fi vremea să-i aducă berea. Afară era senin şi linişte.

— Am ieşit să mă plimb puţin după masă, şi, ce mi-am zis? Ia să trec şi pe la dumneata, spuse doctorul. A venit primăvara..

— În ce lună sîntem? În martie, nu-i aşa? întrebă Ivan Dmitrici.

— Da. Sfîrşitul lui martie.

— E noroi afară?

— Nu prea. În grădină s-au şi zbicit cărările.

— Acum ar fi plăcut să te sui într-o birjă şi să faci o plimbare undeva, afară de oraş, zise Ivan Dmitrici, frecîndu-şi ochii înroşiţi, de parcă atunci s-ar fi trezit din somn.

După aceea să te întorci acasă, într-o odaie caldă și primitoare, și... și un doctor cumsecade să-ți vindece durerile de cap... De mult n-am mai trăit și eu ca oamenii ! Aici e mizerabil ! Îngrozitor de mizerabil !

După tulburarea din ajun, părea obosit, istovit, și fără prea mult gust de vorbă. Îi tremurau degetele și se vedea după față că-l durea capul.

— Între odaia caldă și primitoare la carte te gîndești și salonul ăsta nu-i nici o deosebire, zise Andrei Efimîci. Liniștea și mulțumirea le aflăm în noi înșine, nu în afara noastră.

— Cum vine asta ?

— Omul de rînd așteaptă să-i vină binele sau răul din afară, adică de la o birjă sau de la odaia cea plăcută, pe cînd cel care cugetă — de la el însuși.

— Eu zic să te duci să predici filozofia asta în Grecia, unde e cald și miroase a portocale. Aici, nu-i prieste clima. Cu cine am vorbit despre Diogene ? Nu cumva cu dumneata ?

— Ba chiar cu mine, ieri.

— Diogene n-avea nevoie de odaie caldă, pentru că Grecia e o țară plină de soare. Să tot stai culcat în poloboc și să mănînci măsline și mandarine ! Dar dacă ar fi trebuit să trăiască în Rusia, atunci, nu în decembrie, ci chiar în mai s-ar fi rugat să-l primească cineva în casă ! L-ar fi dat gata frigul...

— Nu. Frigul, ca orice durere de altfel, poți să nu-l simți. Marc Aureliu a spus : „Durerea nu e altceva decît reprezentarea vie a durerii. Încearcă prin puterea voinței tale să te lepezi de această reprezentare, alung-o, nu te mai plînge — și durerea o să dispară." Și asta e perfect adevărat. Omul înțelept sau, mai simplu, omul care gîndește, care caută să pătrundă pînă în miezul lucrurilor, se deosebește de ceilalți muritori tocmai prin aceea că disprețuiește suferința : el e totdeauna mulțumit și nimic nu-l impresionează.

— Prin urmare, eu sînt un idiot că sufăr, că-s veșnic nemulțumit și că nu pot să rămîn nepăsător în fața ticăloșiei omenești !

— Foarte rău. Dacă ai căuta să aprofundezi lucrurile mai des, ți-ai da seama de nimicnicia fenomenelor din afară,

care ne tulbură atîta. Omul trebuie să năzuiască spre o înțelegere cît mai deplină a vieții. În asta cred că stă adevărata fericire.

— Înțelegerea cît mai deplină... se încruntă Ivan Dmitrici. Fenomene din afară, fenomene dinăuntru... Iartă-mă, dar așa ceva eu nu înțeleg. Eu știu una și bună, zise, ridicîndu-se în picioare și aruncînd spre doctor priviri furioase. Știu că dumnezeu m-a făcut din sînge cald și din nervi. Asta-i! Și țesutul organic, dacă e viabil, trebuie să reacționeze la orice excitație. Și uite, eu reacționez! La durere răspund cu lacrimi și cu lamentări, la ticăloșie — cu indignare și la monstruozitate — cu scîrbă. După mine, tocmai asta înseamnă viață. Cu cît un organism e mai inferior cu atît e mai puțin sensibil și cu atît reacționează mai slab la excitații. Și, dimpotrivă, cu cît e mai superior cu atît e mai receptiv și reacționează mai energic. Cum de nu le știi toate astea? Ești doctor și nu cunoști lucruri atît de elementare! Ca să disprețuiești suferința, ca să fii veșnic mulțumit și să privești totul cu nepăsare, trebuie să fii în halul ăstuia — și Ivan Dmitrici arătă spre mujicul cel gros, înecat în grăsime — sau să te călești atît de mult în suferință încît să ajungi nesimțitor, adică, cu alte cuvinte, să încetezi de a mai trăi. Iartă-mă, dar eu nu-s nici înțelept, nici filozof, încheie Ivan Dmitrici, enervat, și nici nu mă pricep în chestii de astea. De altfel, nici nu-s în stare să raționez.

— Dimpotrivă, raționezi admirabil.

— Stoicii, pe care-i parodiezi dumneata, au fost oameni extraordinari, dar învățătura lor a încremenit pe loc încă de acum două mii de ani, n-a mai făcut un pas înainte și nici n-o să mai facă, pentru că nu e practică și nu se potrivește cu viața. A avut trecere numai la o infimă minoritate, adică la oamenii care își petreceau viața cercetînd și buchisind tot felul de învățături, dar marea majoritate n-a înțeles-o. O învățătură care propovăduiește nepăsarea față de bogăție și de bunul trai și disprețul față de suferință și de moarte nu e de loc pe înțelesul marii majorități, pentru simplul motiv că cei mulți n-au cunoscut niciodată bogăția și n-au simțit plăcerea bunului trai, iar a disprețui suferința ar însemna, pentru ei, să disprețuiască însăși viața, deoarece făptura omenească nu-i decît senzații și sentimente: foame, frig, durere, lipsuri și frica hamletiană de

moarte... Din acestea e alcătuită viața omului. De aceea ai dreptul să-ți fie lehamite de ea, ai dreptul s-o urăști, dar n-ai dreptul s-o disprețuiești. Așa că, repet : învățătura stoicilor nu poate să aibă viitor. În schimb, după cum vezi și dumneata, de la începutul veacurilor și pînă astăzi nu progresează decît lupta, durerea, capacitatea de a reacționa la excitații... Fără veste, Ivan Dmitrici își pierdu șirul gîndurilor, se opri și începu să-și frece fruntea, înciudat. Voiam să spun ceva foarte important, dar m-am încurcat... zise el. Despre ce vorbeam ? A, da ! Voiam să-ți spun că un stoic oarecare s-a robit ca să-și răscumpere un prieten. După cum vezi, și stoicul a reacționat la excitații, deoarece pentru o faptă atît de generoasă, ca aceea de a te jertfi pentru aproapele tău, trebuie să ai un suflet mare, capabil de revoltă și compasiune. Stînd aici, în închisoarea asta, am uitat tot ce am învățat, altfel poate că îmi mai aduceam aminte de cîte ceva... Dar Hristos ? Și Hristos era sensibil la realitate, și el plîngea, zîmbea, se întrista, se înfuria și chiar se plictisea. Să nu crezi că răspundea cu zîmbet la suferință și că disprețuia moartea. Dimpotrivă, în grădina Ghetsemani a înălțat rugă către tatăl ceresc, cerîndu-i să treacă de la el paharul acela... Ivan Dmitrici începu să rîdă și se întinse iarăși pe pat. Să admitem că liniștea și mulțumirea omului nu vin din afară, ci sălășluiesc în el însuși, urmă. Să admitem, de asemenea, că sîntem datori să disprețuim suferința și să rămînem indiferenți față de toate vicisitudinile vieții. Dar te întreb : cu ce drept le propovăduiești dumneata toate acestea ? Ești un înțelept ? Un filozof ?

— Nu, nu sînt filozof, dar oricare dintre noi e dator să propovăduiască aceste idei, pentru că ele țin de înțelepciune.

— Totuși, aș vrea să știu de ce te consideri competent în probleme ca : înțelegerea vieții, disprețul față de suferință, și așa mai departe ? Ai suferit vreodată ? Ai vreo idee despre ce înseamnă suferința ? Îmi dai voie să te întreb : ai mîncat bătaie cînd erai copil ?

— Nu, părinții mei erau împotriva pedepselor corporale.

— Pe mine, însă, tata mă bătea cumplit. Tatăl meu a fost funcționar, un om aspru, ursuz, cu nasul mare și cu

gîtul uscat... Dar să vorbim despre dumneata. Toată viața nu te-a atins nimeni nici măcar cu un deget, nimeni nu te-a speriat, nimeni nu te-a bătut, și ești sănătos tun. Ai crescut sub aripa protectoare a părintelui dumitale, studiile ți le-ai făcut pe cheltuiala lui, și, îndată ce le-ai terminat, ai și pus mîna pe o sinecură. Stai de mai bine de douăzeci de ani într-o casă gratuită, cu încălzit, luminat și servitori... Unde mai pui că te bucuri de dreptul de a munci cînd vrei și cît vrei, sau chiar de a nu munci de fel. Ești leneș și molîu din fire, de aceea cauți să-ți rînduiești viața așa fel, încît nimic să nu te deranjeze și să nu te urnească din loc. Toate treburile dumitale le-ai lăsat pe seama felcerului și a celorlalți șnapani, iar dumneata stai tihnit la căldurică, strîngi bani la chimir, citești cărți, îți delectezi mintea, filozofînd asupra diferitelor fleacuri de esență sublimă și (Ivan Dmitrici se uită la nasul roșu al doctorului)... și tragi zdravăn la măsea. Într-un cuvînt, habar n-ai ce înseamnă viața, iar realitatea o cunoști numai din teorii. Cît privește disprețul dumitale pentru suferință și indiferență față de vicisitudinile vieții, ele se datoresc unui fapt foarte simplu. Tot ce e legat de idei ca : deșertăciunea deșertăciunilor, influența fenomenelor din afară și dinăuntru, disprețul pentru viață, pentru suferință și moarte, înțelegerea vieții, adevărata fericire — toate acestea fac parte dintr-o filozofie ce-i convine de minune rusului care taie frunză la cîini. Dacă vezi, de pildă, că un mujic își bate nevasta, dumneata îți zici : de ce i-aș lua apărarea ? N-are decît s-o bată, mai curînd sau mai tîrziu tot or să moară și unul, și altul. Și apoi, cel care sare la bătaie se înjosește pe el, nu pe cel pe care-l bate. A bea e o prostie și e și urît. Dar, spui dumneata, ori bei, ori nu bei, tot nu scapi de moarte. Vine la dumneata o femeie cu dureri de măsele. Ei, și ? zici dumneata. Durerea nu-i decît o reprezentare a durerii, și pe urmă, de boală nu scapă nimeni pe lumea asta și toți o să murim. Așa că du-te, femeie, și vezi-ți de treabă, nu mă împiedica să cuget și să-mi beau vodca... Un tînăr îți cere un sfat : ce să facă și cum să trăiască. Oricare altul, înainte de a-i răspunde, s-ar gîndi. Dumneata însă ai răspunsul gata pregătit : caută să înțelegi viața, să năzuiești la adevărata fericire... Dar ce este „adevărata fericire" ? Întrebarea rămîne, firește, fără răspuns. Ne țineți aici după gratii, putrezim de vii, ne schingiuiți... Dum-

neata însă pretinzi că e foarte bine şi cuminte să fie aşa, că între salonul nostru şi biroul dumitale cald şi confortabil nu e nici o deosebire. Foarte comodă filozofie ! Nici nu te prăpădeşti muncind, nici nu-ţi simţi conştiinţa încărcată, ba chiar te consideri printre înţelepţi... Să mă ierţi, domnule, dar asta nu-i filozofie, nu-i cugetare, nu-i orizont larg. E pur şi simplu trîndăvie, fachirism, amorţeală... Asta-i ! se înfurie iarăşi Ivan Dmitrici. Dispreţuieşti suferinţa, dar ia să-ţi strivesc un deget în uşă, să vezi cum ai urla !

— Poate că n-aş urla, îi răspunse Andrei Efimîci, zîmbind cu bunătate.

— Aşa crezi dumneata ! Dar ia să te lovească damblaua, sau, să zicem, vreun dobitoc obraznic, abuzînd de situaţia şi de gradul lui, să te insulte în public, iar dumneata să ştii că n-o să i se întîmple nimic... Ei bine, poate numai atunci ai pricepe ce înseamnă a sfătui pe alţii să caute înţelegerea deplină a vieţii şi adevărata fericire !

— Foarte original, răspunse Andrei Efimîci, zîmbind încîntat şi frecîndu-şi mîinile. Mă impresionează plăcut că pot să constat la dumneata tendinţa spre sinteză. Iar caracteristica pe care mi-ai făcut-o e pur şi simplu strălucită. Îţi mărturisesc, îmi face mare plăcere să stau de vorbă cu dumneata. Şi acum, după ce te-am ascultat, fii bun şi ascultă-mă şi dumneata pe mine...

XI

Discuţia lor se mai prelungi încă vreun ceas şi, pe cît se pare, lăsă o impresie adîncă asupra lui Andrei Efimîci. Acum, se ducea aproape în fiecare zi în salonul nr. 6. Se ducea şi dimineaţa, şi după-amiază, şi de multe ori îl apuca noaptea stînd de vorbă cu Ivan Dmitrici. La început, Ivan Dmitrici se ferea de el, bănuindu-l că ar avea intenţii rele şi arătîndu-i-se pe faţă duşmănos. Pe urmă se deprinse cu el şi purtarea lui cam brutală se schimbă într-o atitudine ironică şi îngăduitoare.

Curînd se răspîndi în spital zvonul că doctorul Andrei Efimîci a început să viziteze salonul nr. 6. Dar nimeni, nici

felcerul, nici Nikita, nici infirmierele nu se puteau dumiri ce caută el acolo, de ce stătea ceasuri întregi, despre ce vorbea şi de ce nu prescria reţete bolnavilor din salonul nr.6. Purtarea lui părea ciudată. Acum, Mihail Averianîci îl găsea tot mai rar acasă, ceea ce nu se întîmpla înainte, iar Dariuşka nu pricepea de loc de ce doctorul nu-şi mai bea berea la ora obişnuită, iar uneori întîrzia chiar şi de la masă.

Într-o zi, pe la sfîrşitul lui iunie, doctorul Hobotov veni la Andrei Efimîci cu o treabă oarecare. Dar, negăsindu-l acasă, se duse să-l caute prin curtea spitalului. Cineva îi spuse că doctorul cel bătrîn intrase în salonul nebunilor. Pătrunzînd în sală, Hobotov se opri şi auzi următoarea discuţie :

— Niciodată n-o să ajungem să vorbim aceeaşi limbă si n-o să mă poţi converti la crezul dumitale ! striga Ivan Dmitrici, scos din fire. Dumneata nu cunoşti realitatea, nu ştii ce e suferinţa, te-ai îmbuibat ca o lipitoare din suferinţele altora, pe cînd eu am suferit toată viaţa mea, de cînd am deschis ochii şi pînă azi. De aceea, îţi declar în faţă că mă consider cu mult superior şi mai competent, şi că nu primesc lecţii de la unul ca dumneata !

— Nici n-am pretenţia să te convertesc la crezul meu, îi răspundea Andrei Efimîci, încet, cu vădită părere de rău că nu era înţeles. Nu-i vorba de asta, dragul meu. Nu-i vorba de faptul că dumneata ai suferit şi eu nu. Suferinţele şi bucuriile sînt trecătoare, prin urmare să le lăsăm în plata domnului. Altceva aş fi vrut să înţelegi. Şi anume, că amîndoi sîntem capabili să raţionăm, că vedem unul în celălalt oameni capabili să raţioneze şi să judece, ceea ce ne face solidari, cu toată deosebirea de vederi dintre noi. Dacă ai şti, dragul meu, cît sînt de sătul de ţicneala oamenilor, de stupizenia şi de tîmpenia lor, şi cît mă simt de fericit cînd stau de vorbă cu dumneata ! Pentru mine e o adevărată bucurie să te ascult. Eşti un om inteligent şi să discut cu dumneata e o desfătare pentru mine.

Hobotov crăpă puţin uşa şi se uită în salon. Ivan Dmitrici, cu scufia pe cap, şi doctorul Andrei Efimîci stăteau alături pe pat. Nebunul se strîmba, tremura din tot trupul şi se strîngea mereu în halatul lui, iar doctorul stătea nemişcat, cu capul în piept, aprins la faţă, trist şi obosit. Hobo-

tov ridică din umeri, zîmbi şi se uită cu înţeles la Nikita, care, la rîndul lui, ridică şi el din umeri.

A doua zi, Hobotov veni însoţit de felcer. Au stat amîndoi pe sală şi au ascultat...

— Eu zic că moşul nostru s-a scrîntit de-a binelea zise Hobotov în timp ce ieşeau din pavilion.

— Iartă-ne, doamne, pre noi păcătoşii! oftă cucernicul Serghei Sergheici, ocolind cu băgare de seamă băltoacele ca să nu-şi stropească cizmele bine lustruite. Ca să spun drept, stimate Evgheni Feodorîci, de mult mă aşteptam eu la una ca asta!

XII

În zilele următoare Andrei Efimîci începu să observe ceva ciudat în purtarea celor din jurul lui. Cînd îl întîlneau, oamenii de serviciu, infirmierele şi bolnavii se uitau lung la el, apoi şuşoteau între ei. Maşa, fetiţa administratorului, care-i era dragă şi cu care-i făcea plăcere să se întîlnească în grădina spitalului, cînd se apropia acum de ea, zîmbind, şi încerca s-o mîngîie, fugea de el. Pînă şi dirigintele poştei, Mihail Averianîci nu-i mai răspundea ca de obicei „Foarte adevărat", ci îngăima încurcat, dumnezeu ştie de ce: „Da, da, da..." uitîndu-se la el cu tristeţe, îngîndurat parcă. Iar de la o vreme, începu să-l sfătuiască, din senin, să se lase de vodcă şi de bere. Dar, ca om bine crescut ce era, nu i-o spunea chiar de-a dreptul, ci pe ocolite, povestindu-i cînd despre un comandant de batalion, un om minunat, cînd despre un preot militar, suflet ales şi cinstit, care s-au îmbolnăvit din pricina băuturii. Dar cum s-au lăsat de vodcă, cum s-au vindecat. De două sau de trei ori veni la Andrei Efimîci acasă şi Hobotov. Îl sfătui şi el să se lase de băutură şi, fără nici un motiv, îi recomandă să ia bromură.

În august, Andrei Efimîci primi o scrisoare din partea primarului, în care-l ruga să treacă pe la el pentru o chestiune foarte importantă. Cînd ajunse la primărie, în ziua şi la ora hotărîtă, îi găsi acolo pe comandantul cercului de

recrutare, pe directorul gimnaziului județean, pe consilierul comunal, pe Hobotov și pe încă un domn, gras și blond, pe care i-l prezentară ca fiind doctor. Domnul acela, cu un nume polonez greu de rostit, stătea la o crescătorie de cai, la treizeci de verste depărtare, și nu venise la tîrg decît întîmplător.

— Avem aici un referat care e de resortul dumneavoastră, i se adresă consilierul comunal, după ce-și strînseră mîna și se așezaseră cu toții în jurul mesei. Evgheni Feodorîci pretinde că farmacia nu mai încape în corpul principal al spitalului și că ar trebui mutată într-unul din pavilioane. Bineînțeles, nu e lucru mare s-o mutăm, dar vezi că ar necesita unele reparații.

— Așa-i, fără reparații nu se poate, răspunse Andrei Efimîci după ce se gîndi puțin. Dacă am amenaja pavilionul din colț pentru farmacie, cred că lucrările n-ar costa mai puțin de cinci sute de ruble. Sînt de părere că ar fi o cheltuială cu totul de prisos.

Trecură cîteva clipe de tăcere.

— De altfel, încă de acum zece ani am avut onoarea să vă raportez, urmă Andrei Efimîci cu glasul stins, că spitalul nostru, așa cum se prezintă în momentul de față, este un lux care depășește mijloacele orașului. Și nu e de mirare. A fost zidit prin 1840, cînd tîrgul nostru avea alte venituri. După părerea mea, orașul cheltuiește mult prea mult cu construcții inutile și cu posturi de prisos. Cu banii aceștia, dar cu altă rînduială, s-ar putea întreține două spitale model.

— Atunci să încercăm să stabilim împreună alte rînduieli, îi răspunse cu entuziasm consilierul comunal.

— După cît îmi aduc aminte, am mai avut onoarea de a vă propune să treceți sectorul sanitar pe seama zemstvei.

— Hm... A încredința fondurile zemstvei, ar însemna să aruncăm banii pe gîrlă : i-ar fura ! își dădu părerea doctorul cel blond, rîzînd.

— După obiceiul pămîntului ! încuviință consilierul comunal și începu să rîdă și el.

Andrei Efimîci aruncă doctorului celui blond o privire stinsă, lipsită de viață, și adăugă :

— Să nu exagerăm.

Şi iarăşi se făcu tăcere. Se servi ceaiul. Comandantul cercului de recrutare, care părea foarte stingherit, atinse peste masă mîna lui Andrei Efimîci şi-i zise :

— Ne-ai uitat de tot, doctore. Dar ai o scuză : duci o viaţă de călugăr — nu joci cărţi, femeile nu-ţi plac, aşa că te-ai plictisi cu noi...

Şi începură să vorbească toţi de viaţa monotonă şi plictisitoare pe care e silit s-o trăiască un om civilizat în tîrgul acela. Nici tu teatru, nici tu muzică, iar la ultima serată dansantă de la club au fost vreo douăzeci de doamne şi numai doi cavaleri ! Tineretul, în loc să danseze, dădea tîrcoale bufetului sau petrecea jucînd cărţi. Fără să se uite la nimeni, Andrei Efimîci începu să vorbească, încet şi rar, despre viaţa deşartă pe care o duc oamenii, cheltuindu-şi energia, inima şi mintea cu jocul de cărţi şi cu intrigile. Şi ce păcat, ce mare păcat ! Oamenii nu se pricep, şi nici nu vor să-şi treacă timpul citind sau întreţinînd discuţii interesante, într-un cuvînt, nu se bucură de plăcerile pe care le poate oferi mintea. Şi doar numai mintea e vrednică de interes şi minunată, încolo totul e meschin şi vulgar. Hobotov îl asculta cu atenţie şi deodată îl întrebă pe neaşteptate :

— Andrei Efimîci, în cîte sîntem astăzi ?

După ce primi răspunsul, Hobotov şi doctorul cel blond începură să-i pună tot felul de întrebări, ca la examen : ce zi din săptămînă era, cîte zile are anul, şi dacă e adevărat că în salonul nr. 6 se află internat un mare profet.

La ultima întrebare, Andrei Efimîci răspunse înroşindu-se :

— Da, avem acolo un pacient, un tînăr cît se poate de interesant.

Alte întrebări nu i s-au mai pus.

La plecare, în timp ce Andrei Efimîci îşi îmbrăca paltonul pe sală, comandantul cercului de recrutare îşi lăsă mîna pe umărul lui şi-i spuse oftînd :

— Noi, bătrînii, ar trebui să ne cam gîndim la odihnă...

După ce ieşi de la primărie, Andrei Efimîci înţelese că fusese chemat în faţa unei comisii însărcinate cu constatarea facultăţilor lui mintale. Îşi aminti întrebările pe care i le puseseră, se îmbujoră şi pentru întîia oară în viaţa lui în-

cerca un sentiment de adînc regret pentru ceea ce reprezintă medicina.

„Doamne, dumnezeule, își zicea, gîndindu-se la felul cum îl cercetaseră adineauri cei doi doctori. Mai ieri au studiat psihiatria, au dat examene... Atunci cum se explică ignoranța lar rușinoasă ? Nu, habar n-au ce-i aceea psihiatrie !"

Și pentru întîia oară în viață se simți jignit și furios.

În aceeași zi, spre seară, veni la el Mihail Averianîci. Fără nici o introducere, dirigintele poștei se apropie de el, îi luă amîndouă mîinile într-ale lui și începu, emoționat :

— Dragul meu, dovedește-mi că ești convins de simpatia mea pentru dumneata și că mă consideri prieten... Dragul meu ! și, fără să-l lase să spună o vorbă, urmă tulburat : Știi cît te prețuiesc pentru cultura dumitale și pentru noblețea sufletului dumitale. Ascultă-mă, drăguță, dumneata ești bolnav ! Anumite obligații medicale îi silesc pe doctori să-ți ascundă adevărul, dar eu ți-l spun deschis, ostășește. Iartă-mi sinceritatea, drăguță, dar lucrul acesta l-au observat de mult toți cei din jurul dumitale. Chiar mai adineauri m-am întîlnit cu Evgheni Feodorîci, doctorul, și mi-a spus că, în interesul sănătății dumitale, ai neapărat nevoie de odihnă și de distracție. Și, într-adevăr, cred că are perfectă dreptate ! Știi ce ? Peste cîteva zile îmi iau concediu și plec să respir aer curat. Vino cu mine, dovedește-mi că-mi ești prieten ! Haide, vino să ne mai aducem aminte de tinerețe !

— Dar eu mă simt cît se poate de bine ! răspunse Andrei Efimîci, după ce se gîndi puțin. Și, pe urmă, nici n-aș putea să plec. Dă-mi voie să-ți dovedesc în alt chip prietenia mea...

Gîndul de a pleca undeva, așa, fără nici un rost, fără cărți, fără Dariuşka lui și fără bere, de a-și schimba dintr-o dată felul de viață, statornicit de douăzeci de ani, i se păru în primul moment barbar și nebunesc. Dar își aminti de scena petrecută la primărie, de jignirea adîncă pe care o simțise după aceea și drumul spre casă, și ideea de a părăsi pentru cîtva timp orașul, unde proștii îl socoteau nebun, începu să-i surîdă.

— Și unde ai vrea să pleci ? întrebă el.

— La Moscova, la Petersburg, la Varşovia... La Varşovia am petrecut cinci ani, şi pot să spun că au fost anii cei mai fericiţi din viaţa mea. E un oraş minunat! Hai să mergem împreună, dragul meu!

XIII

Peste mai puţin de o săptămînă, Andrei Efimîci a fost avertizat de către forurile în drept că ar fi bine să treacă la odihnă, adică să-şi dea demisia, ceea ce nu-i făcu nici o impresie. Iar după altă săptămînă Mihail Averianîci şi Andrei Efimîci, instalaţi în diligenţa poştei, se îndreptau spre gara cea mai apropiată. Vremea era răcoroasă, cerul albastru şi senin, depărtările străvezii. Cele două sute de verste pînă la gară le făcură în două zile, cu două popasuri de noapte. La staţiile de poştă, cînd li se aducea ceaiul în pahare murdare, sau cînd se pierdea prea mult timp cu înhămatul cailor, Mihail Averianîci îşi ieşea din fire, se înroşea şi începea să tremure şi să ţipe la servitori: „Tacă-ţi gura! Fără vorbă!" În schimb, pe drum, nu mai contenea povestind despre călătoriile lui prin Caucaz şi prin Regatul Poloniei. Cîte aventuri, cîte amintiri! Vorbea tare şi, în timp ce vorbea, îşi lua un aer atît de nedumerit, de-ai fi putut crede că minte. Afară de asta, cînd vorbea îi răsufla drept în obraz şi-i hohotea drept în ureche, ceea ce nu numai că-l enerva pe Andrei Efimîci, dar nici nu-i îngăduia să rămînă singur cu gîndurile lui.

În tren, ca să facă economie, călătoriră într-un vagon de clasa a treia pentru nefumători. Cel puţin o jumătate din tovarăşii lor de drum erau oameni curăţei. Mihail Averianîci făcu imediat cunoştinţă cu toată lumea şi, mutîndu-se de pe o bancă pe alta, declara în gura mare că cea mai mare prostie pe care o poate face omul e să călătorească cu trenurile astea mizerabile. La fiecare pas, numai înşelătorie! Cu totul altceva e cînd mergi călare: îi tragi un galop de o sută de verste pe zi într-o întinsoare — şi să

vezi ce minunat și sănătos te simți după aceea! Și seceta asta care nu ne mai slăbește! De vină sînt cei care au secat bălțile de la Pinsk! Și, în general, peste tot e un haos... Mihail Averianîci vorbea cu aprindere de răsuna vagonul și nu lăsa pe nimeni să mai deschidă gura. Pe Andrei Efimîci vorbăria aceea nesfîrșită, întreruptă doar de hohote răsunătoare și de gesturi largi, îl obosea grozav.

„Care din noi doi e nebun? se întreba el, furios. Eu, care mă feresc să nu-i supăr cu nimic pe ceilalți, sau egoistul ăsta, care se crede cel mai inteligent și mai interesant dintre noi și nu lasă în pace pe nimeni?"

Îndată ce ajunse la Moscova, Mihail Averianîci își puse tunica militară fără epoleți și pantalonii cu vipușcă roșie. Ieșea pe stradă în manta de ofițer și cu chipiu, și toți soldații îl salutau. Lui Andrei Efimîci i se părea acum că Mihail Averianîci pierduse toată boieria pe care o avusese cîndva în el, păstrînd din ea numai părțile rele. Ținea să fie servit chiar și cînd nu era nici o nevoie. Așa, de pildă, avea chibriturile pe masă, înaintea lui, se uita la ele, și totuși striga servitorul să-i aducă chibrituri. Nu se sfia să umble în fața fetei din casă numai în cămașă și izmene. Tuturor lacheilor, chiar și celor bătrîni, le spunea „tu", iar cînd se supăra pe ei, îi onora cu epitetul de idiot sau dobitoc. „O fi el boierește să te porți așa, își zicea Andrei Efimîci, dar e din cale-afară de scîrbos!"

Cel dintîi lucru pe care-l făcu Mihail Averianîci la Moscova a fost să-și ducă prietenul la icoana făcătoare de minuni a maicii domnului din mînăstirea Iver. Acolo se rugă mult și fierbinte, cu lacrimi în ochi și bătu mătănii. Iar cînd își sfîrși rugăciunea, oftă adînc și zise:

— Chiar dacă nu crezi, tot te simți mai liniștit după ce te închini. Sărută și dumneata icoana.

Andrei Efimîci se rușină, totuși sărută icoana. Iar Mihail Averianîci își țuguie buzele, clătină din cap, și iarăși începu să se închine în șoaptă, și iarăși i se umplură ochii de lacrimi. După aceea se duseră la Kremlin și se uitară la tunul cel înalt și la clopotul cel mare, ba chiar puseră degetul pe ele. Admirară apoi priveliștea spre Zamoskvorecie, vizitară hramul lui Isus Hristos și muzeul Rumeanțev.

Masa o luară la Testov. Mihail Averianîci cercetă îndelung lista, apoi, netezindu-şi favoriţii, zise ca un gurmand deprins să se simtă la restaurant ca la el acasă :

— Ia să vedem ce bunătăţi ne dai azi, drăguţă !

XIV

De cînd ajunsese la Moscova, fie că se plimba, fie că cerceta cîte ceva, fie că mînca sau bea, starea de spirit a doctorului rămînea aceeaşi : o furie neîmpăcată împotriva lui Mihail Averianîci. Ar fi vrut să se descotorosească de el, să fie singur, să se ascundă. Dar Mihail Averianîci se credea obligat să nu-l lase singur un pas, să-l distreze cît mai mult. Cînd nu mai avea ce vizita, îi ţinea de urît cu flecăreala lui nesfîrşită. Andrei Efimîci a răbdat două zile, dar a treia i-a declarat că vrea să stea toată ziua în casă. Însă prietenul i-a răspuns că, în cazul acesta rămîne şi el. „Într-adevăr, e bine să ne mai odihnim, că altfel ne lasă picioarele !" Andrei Efimîci s-a întins pe divan cu faţa la perete, şi-a încleştat dinţii şi a ascultat înainte peroraţiile celuilalt, care încerca să-l convingă că, mai curînd sau mai tîrziu, Franţa va doborî Germania, că în Moscova erau foarte mulţi pungaşi şi că nu se putea aprecia rasa unui cal numai după înfăţişarea exterioară... Doctorului începea să-i bată inima şi să-i vîjîie urechile, dar din delicateţe nu îndrăznea să-l roage să plece ori să tacă. Din fericire, Mihail Averianîci se plictisi în odaia de hotel şi, după masă, ieşi să se plimbe.

Rămînînd singur, Andrei Efimîci se lăsă în voia odihnei. Ce bine e să stai întins pe divan, nemişcat, şi să ştii că nu mai e nimeni în odaie ! Adevărata fericire n-o află omul decît în singurătate. Îngerul căzut l-a trădat pe dumnezeu numai pentru că a vrut să guste şi el din fericirea singurătăţii, fericire pe care îngerii n-o cunosc. Andrei Efimîci ar fi dorit să se gîndească la tot ce văzuse şi auzise în zilele din urmă, dar Mihail Averianîci nu-i mai ieşea din minte.

„Şi cînd te gîndeşti că şi-a luat concediu şi a venit cu mine numai din prietenie, din generozitate ! îşi zicea el cu necaz. Dar nu cred că există ceva mai nesuferit decît

tutela unui prieten. Altfel, pare a fi om blînd, bun la inimă, totdeauna vesel — însă așa de plictisitor ! Nemaipomenit de plictisitor !... E drept, se întîmplă să dai uneori peste oameni din gura cărora să nu auzi decît vorbe înțelepte — și totuși să-ți dai seama că ai de-a face cu niște mărginiți."

În zilele următoare Andrei Efimîci se prefăcu bolnav și nu mai ieși din odaie. Stătea tot timpul culcat pe divan, cu fața la perete, se simțea nenorocit cînd prietenul lui încerca să-l distreze, povestindu-i fel de fel de nimicuri, și nu se odihnea decît cînd rămînea singur. Nu putea să-și ierte greșeala de a fi plecat în această călătorie și-i era tot necaz pe Mihail Averianîci care, pe zi ce trecea, era tot mai vorbăreț și mai degajat. Nu putea cu nici un chip să-și îndrepte gîndurile spre lucruri mai serioase și mai înalte.

„Am început a simți roadele realității, despre care vorbea Ivan Dmitrici... își zise Andrei Efimîci, furios de propria lui meschinărie. Dar nu face să mă prăpădesc cu firea pentru asemenea nimicuri... Cînd o să ajung acasă, o să-mi reiau viața obișnuită."

Și la Petersburg lucrurile se petrecură ca și la Moscova. Andrei Efimîci nu ieșea zile la șir din odaia lui de hotel : stătea tot timpul întins pe divan și nu se scula decît ca să bea bere.

Mihail Averianîci îl zorea mereu să plece la Varșovia.

— Dragul meu, dar ce să caut eu la Varșovia ? îl întreba Andrei Efimîci cu deznădejde. Du-te singur și pe mine lasă-mă să mă întorc acasă. Te rog !

— Absolut imposibil ! se împotrivea Mihail Averianîci. Varșovia e un oraș încîntător. Acolo am petrecut eu cinci ani, cei mai frumoși din viața mea !

Andrei Efimîci n-avea destulă voință să facă ce voia și, călcîndu-și pe inimă, plecă împreună cu Mihail Averianîci la Varșovia. Dar nici acolo nu ieșea din odaie, stătea mereu întins pe divan, furios și pe el însuși, și pe prietenul lui, și pe lacheii care nici în ruptul capului nu voiau să te înțeleagă cînd le vorbeai rușește. Iar Mihail Averianîci, sănătos, vioi și vesel, ca de obicei, se plimba de dimineață și pînă seara prin oraș, căutînd să-și întîlnească vechile cunoștințe. De cîteva ori nici n-a dormit acasă, iar după o noapte petrecută nu știu unde, s-a întors în zori, într-un hal fără hal :

nervos, roşu la faţă şi cu părul răvăşit. A început să se plimbe din colţ în colţ, bombănind. După cîtva timp s-a oprit în loc şi a zis :

— Onoarea înainte de toate ! Şi iarăşi a început să măsoare odaia. Pe urmă s-a apucat cu amîndouă mîinile de cap şi a strigat cu glas tragic : Da, onoarea înainte de toate ! Blestemat fie ceasul cînd m-am hotărît să viu în Babilonul ăsta ! Dragul meu, a zis, întorcîndu-se spre doctor, sînt vrednic de dispreţul dumitale : mi-am pierdut toţi banii la cărţi şi am mai rămas şi dator. Împrumută-mi cinci sute de ruble !

Andrei Efimîci a numărat cinci sute de ruble şi i-a întins în tăcere. Încă roşu de ruşine şi de mînie, Mihail Averianîci a îngăimat nu ştiu ce jurămînt, de care nimeni n-avea nevoie, şi-a pus şapca pe cap şi a ieşit. Cînd s-a întors, după vreo două ore, s-a trîntit într-un fotoliu, a oftat şi a zis :

— Onoarea e salvată ! Şi acum, să plecăm, dragul meu ! Nu mai vreau să rămîn o clipă în oraşul ăsta blestemat. Şarlatani ! Spioni austrieci !

Cînd cei doi prieteni s-au întors în oraşul lor era prin noiembrie şi străzile înotau în zăpadă. Locul de la spital al lui Andrei Efimîci îl ocupase doctorul Hobotov. Stătea încă în vechea lui locuinţă, aşteptînd întoarcerea predecesorului, să-i libereze apartamentul de la spital. Femeia cea urîtă, pe care Hobotov o prezentase drept bucătăreasa lui, se şi instalase în una din dependinţe.

Prin oraş umblau acum alte zvonuri cu privire la cele ce se petreceau în spital. Se povestea că femeia cea urîtă se certase cu administratorul şi că administratorul îi căzuse în genunchi, cerîndu-i iertare.

Îndată ce sosi, Andrei Efimîci trebui să-şi caute casă.

— Dragă prietene, îi spuse dirigintele poştei cu sfială, iartă-mi o întrebare indiscretă : cîţi bani mai ai ?

Andrei Efimîci îşi numără banii în tăcere şi-i răspunse :

— Optzeci şi şase de ruble.

— Nu, altceva voiam să ştiu, urmă Mihail Averianîci stingherit, fără să priceapă. Ce rezerve ai ?

— Doar ţi-am spus : optzeci şi şase de ruble... Asta-i toată averea mea.

Mihail Averianîci îl socotea pe doctor om cinstit şi nobil, totuşi era sigur că pusese deoparte măcar douăzeci de mii de ruble. Aflînd chiar din gura lui că era sărac lipit pămîntului şi că nu avea din ce trăi, izbucni fără veste în plîns şi îşi îmbrăţişă prietenul.

XV

Andrei Efimîci se mută într-o căsuţă cu trei ferestre, proprietatea tîrgoveţei Belova. Casa n-avea decît trei odăi, fără a socoti bucătăria. Două din ele, cu ferestrele la stradă, le ocupă doctorul, iar cea de a treia şi în bucătărie se instalară Dariuşka şi gazda cu cei trei copii ai ei. Mai venea uneori la dormit şi amantul proprietăresei, un mujic. Veşnic beat, făcea atîta scandal noaptea, de băga în toţi sperieţii şi pe copii, şi pe Dariuşka. Cum sosea, se aşeza pe pat în bucătărie şi începea să ceară votcă. Treziţi din somn, copiii începeau să plîngă şi, cum nu mai aveau loc din pricina beţivului, doctorul, mai mult din milă, îi lua la el şi-i culca pe jos. Şi asta îi făcea o nespusă plăcere.

Ca şi înainte, Andrei Efimîci se scula la ora opt, iar după ce îşi bea ceaiul, începea să citească din cărţile şi revistele vechi. Nu mai avea cu ce să-şi cumpere cărţi noi. De altfel, lectura nu-l mai pasiona chiar atît de mult şi-l obosea : fie că nu-l mai interesau cărţile cele vechi, fie că îşi schimbase felul de viaţă. Ca să nu stea degeaba, începu să-şi catalogheze cărţile, lipindu-le etichete pe cotor. Această ocupaţie mecanică şi migăloasă nu numai că i se părea mai interesantă decît lectura, dar, lucru ciudat, parcă-i amorţea gîndurile. Nu se mai gîndea la nimic şi timpul trecea repede. Pînă şi curăţatul cartofilor sau alesul boabelor de hrişcă, treburi pe care le făcea laolaltă cu Dariuşka la bucătărie, i se păreau interesante. Sîmbăta şi duminica se ducea la biserică. Rezemat de perete, asculta cîntările cu ochii închişi, se gîndea la părinţii lui, la universitate, la religie... O linişte

tristă îi cuprindea atunci sufletul şi, cînd ieşea din biserică, îi părea rău că slujba se sfîrşise aşa de repede.

De două ori se duse la spital, să-l vadă pe Ivan Dmitrici şi să mai stea cu el de vorbă. Dar de amîndouă rîndurile îl găsi în toane rele. Îl rugă să-l lase în pace, deoarece era sătul pînă peste cap de discuţii deşarte şi nu cerea decît un singur lucru de la omenirea aceea ticăloasă şi mizerabilă şi anume: pentru toate suferinţele lui să-i acorde privilegiul de a fi închis într-o celulă. Era cu putinţă, oare, să i se refuze şi această favoare? Cînd, la plecare, Andrei Efimîci şi-a luat rămas bun de la el şi i-a urat noapte bună, de amîndouă dăţile Ivan Dmitrici s-a înfuriat şi i-a răspuns:

— La dracu!

Şi acum, Andrei Efimîci nu ştia dacă să se mai ducă şi a treia oară, sau nu. Şi tare ar fi vrut să se mai ducă...

Înainte, îndată după dejun, Andrei Efimîci se plimba prin odăi şi se gîndea, pe cînd acum, între dejun şi ceaiul de seară, stătea culcat pe divan cu faţa la perete, furat de gînduri meschine, de care nu putea să se scuture. Era furios că, după douăzeci de ani de slujbă, fusese concediat fără drept de pensie şi că nu i se dăduse măcar ajutorul obişnuit. E drept că nu-şi prea făcuse cinstit datoria. Dar pensie primesc toţi funcţionarii, fie c-au fost, fie că n-au fost cinstiţi. De altfel, dreptatea din zilele noastre e aşa fel rînduită, încît gradele, decoraţiile şi pensiile se dau pentru slujba în sine, oricare ar fi, şi nu pentru merite şi calităţi morale. Şi atunci, cum erau să facă excepţie tocmai pentru el? Nu mai avea nici un ban. Îi era ruşine să treacă prin faţa băcăniei şi să se uite la negustoreasă; îi rămăsese dator 32 de ruble pentru bere. Şi proprietăresei îi era dator. Dariuşka vindea pe ascuns haine vechi şi cărţi şi o ducea pe proprietăreasă cu minciuni, spunîndu-i că doctorul o să primească în curînd o mare sumă de bani.

Era furios pe el însuşi că cheltuise cu călătoria o mie de ruble, singurii lui bani economisiţi. Ce bine i-ar fi prins acum! Îi mai era necaz şi pe lume, că nu-l lăsa în pace. Hobotov socotea că era de datoria lui să-şi viziteze din cînd în cînd colegul, pe care îl credea bolnav. Lui Andrei Efimîci, însă, îi displăceau şi obrajii bucălaţi ai doctorului, şi tonul lui protector şi grosolan, şi cuvîntul „colega" cu care

i se adresa, şi pînă şi cizmele lui înalte. Dar ceea ce-l scîrbea mai mult era faptul că Hobotov se considera obligat să-l îngrijească, închipuindu-şi că, de bună seamă, o să-l vindece. De cîte ori venea, îi aducea cîte o sticluţă cu bromură şi pilule de revent.

Şi Mihail Averianîci socotea că era de datoria lui să-şi viziteze prietenul şi să-i ţină de urît. De cîte ori venea, îşi lua un aer de prefăcută nepăsare, zîmbea în silă şi începea să-l asigure că arăta minunat şi că, slavă domnului, mergea spre vindecare. Dar din felul cum vorbea puteai să-ţi dai seama că starea prietenului lui i se părea deznădăjduită. Încă nu-i plătise datoria de la Varşovia şi-i era ruşine. Nu se simţea în apele lui, de aceea se silea să rîdă tare şi să spună tot lucruri de haz. Anecdotele şi întîmplările pe care le povestea acum păreau nesfîrşite şi erau chinuitoare nu numai pentru Andrei Efimîci, dar chiar şi pentru el însuşi.

Cînd venea dirigintele, Andrei Efimîci se culca pe divan cu faţa la perete şi-l asculta, strîngînd din dinţi. Avea senzaţia că amărăciunea i se depune straturi-straturi pe suflet, iar după fiecare din vizitele prietenului său i se părea că i-a ajuns pînă la gît.

Ca să-şi înăbuşe sentimentele meschine, se grăbea să-şi spună, că, mai curînd sau mai tîrziu, şi el, şi Hobotov, şi Mihail Averianîci tot or să moară, oricum, fără să lase nimic în urma lor. Dacă ne-am închipui că peste un milion de ani un spirit ar trece din întîmplare pe lîngă pămînt, el n-ar vedea decît lut şi stînci goale. Pentru că totul : şi civilizaţia, şi preceptele morale vor pieri, şi nici măcar o tufă de brusture nu va mai creşte pe ruinele pămîntului. Şi atunci, ce importanţă mai are că i-e ruşine de băcăneasă, că Hobotov e o nulitate, că prietenia obositoare a lui Mihail Averianîci îl dă gata ? Toate-s fleacuri, toate-s nimicuri.

Dar gîndurile acestea nu-i mai foloseau acum la nimic. Nici nu apuca bine să-şi imagineze cum ar fi globul pămîntesc peste un milion de ani, că de după o stîncă goală se şi ivea Hobotov cu cizmele lui înalte, sau Mihail Averianîci cu rîsul lui silit, ba i se mai auzea şi şoapta lui sfioasă : „Ştii, drăguţă, datoria ceea de la Varşovia... ţi-o plătesc zilele astea... negreşit !“

XVI

Într-o zi, Mihail Averianîci sosi imediat după prînz, cînd Andrei Efimîci apucase a se culca pe divan. Întîmplarea făcuse ca tot atunci să vină şi Hobotov cu bromura lui. Andrei Efimîci se ridică cu greu şi se aşeză pe divan, sprijinindu-se în mîini.

— Dar ştii, dragul meu, că astăzi arăţi mult mai bine ca ieri ! începu Mihail Averianîci. Bravo ! Bravo dumitale !

— E şi timpul să te vindeci, colega, adăugă Hobotov, căscînd. Cred că ţi s-a urît şi dumitale cu toată comedia asta !

— Lasă că ne facem noi bine ! se înveseli Mihail Averianîci. Mai trăim încă o sută de ani ! Nu-i aşa ?

— Poate că nu chiar o sută, dar douăzeci, fără îndoială, îl mîngîie Hobotov. Nu-i nimic, colega, nu-i nimic, nu trebuie să te descurajezi... Alungă gîndurile negre.

— Ehei, o să mai arătăm noi ce putem ! rîse în hohote Mihail Averianîci, bătîndu-şi prietenul peste genunchi. Mai arătăm noi, mai arătăm ! La vară, cu ajutorul lui dumnezeu, plecăm în Caucaz şi o să umblăm numai călare : hop, hop ! hop ! Iar la întoarcere, te pomeneşti că jucăm şi la nuntă ! Şi Mihail Averianîci făcu cu ochiul, şiret. Că o să te însurăm, drăguţă, o să te însurăm...

Andrei Efimîci simţi deodată că straturile de amărăciune îi ajunseră pînă în gît şi că inima era gata să-i sară din piept.

— Asta-i curată infamie ! strigă, ridicîndu-se repede şi îndreptîndu-se spre fereastră ! Cum de nu vă daţi seama că nu spuneţi decît ticăloşii ?

Ar fi vrut să vorbească liniştit şi cuviincios, dar deodată, fără să vrea, îşi strînse pumnii şi îi ridică deasupra capului.

— Lăsaţi-mă în pace ! strigă cu glas străin, înroşindu-se şi tremurînd din tot trupul. Ieşiţi afară ! Afară amîndoi, afară !

Mihail Averianîci şi Hobotov se ridicară în picioare, uitîndu-se la el întîi cu nedumerire, apoi cu spaimă.

— Ieşiţi afară ! Amîndoi ! răcnea mereu Andrei Efimîci. Sînteţi nişte mărginiţi, nişte idioţi ! N-am nevoie nici de prie-

tenia dumitale, nici de doctoriile dumitale, tîmpitule ! Ticăloşie ! Nemernicie !

Descumpăniţi, Hobotov şi Mihail Averianîci se uitară unul la altul, apoi se traseră de-a-ndăratelea spre uşă şi trecură în săliţă. Andrei Efimîci puse mîna pe sticluţa cu bromură şi o aruncă după ei. Sticluţa se sparse cu zgomot de uşorul uşii.

— Duceţi-vă dracului ! strigă el cu glas jalnic, alergînd după ei în săliţă. Dracului !

După plecarea oaspeţilor, tremurînd ca de friguri, Andrei Efimîci se culcă pe divan şi repetă încă mult timp :

— Nişte mărginiţi ! Nişte idioţi !...

Cînd se linişti, cel dintîi gînd i se îndreptă spre Mihail Averianîci. Bietul om, cît trebuie să fie de ruşinat şi de amărît ! Într-adevăr, se petrecuse un lucru înspăimîntător. Niciodată nu i se mai întîmplase aşa ceva. Unde era inteligenţa, unde era tactul lui ? Unde era înţelegerea vieţii şi nepăsarea lui filozofică ?...

N-a închis ochii toată noaptea, torturat de ruşine şi de remuşcări, iar dimineaţa, pe la ora zece, se duse la oficiul poştal şi-i ceru iertare lui Mihail Averianîci.

— Să nu ne mai gîndim la ce-a fost, zise Mihail Averianîci emoţionat şi-i strînse mîna cu putere, oftînd. Să-i sară ochii cui o să mai aducă vorba de asta ! Liubavkin ! strigă el deodată, dar aşa de tare, încît tresăriră toţi poştaşii şi clienţii. Adă un scaun ! Iar tu, mai aşteaptă ! strigă el unei femei, care îşi întinsese mîna printre gratiile ghişeului cu o scrisoare recomandată. Nu vezi că-s ocupat ? Să nu ne mai gîndim la ce a fost, urmă el domol, întorcîndu-se spre Andrei Efimîci. Stai, drăguţă, stai te rog. Îşi mîngîie cîteva clipe genunchii, apoi urmă : Nici prin gînd nu mi-a trecut să mă supăr pe dumneata. Boala nu ţi-e frate, asta se ştie... Criza dumitale de ieri ne-a cam speriat, şi pe mine, şi pe doctor... şi după aceea am vorbit mult despre dumneata. Dragul meu, de ce nu vrei să te ocupi serios de boala dumitale ? Cum se poate să te laşi aşa, în halul ăsta ? Iartă-mă că ţi-o spun deschis, prieteneşte, şi Mihail Averianîci coborî glasul : dumneata trăieşti în nişte condiţii mizerabile ! strîmtoare, murdărie, n-are cine să te îngrijească, n-ai cu ce să te cauţi... Dragul meu, doctorul şi cu mine te rugăm din tot sufletul să asculţi şi de sfatul nostru şi să te

internezi în spital. Acolo ai de toate : şi mîncare ca lumea, şi îngrijire, şi medic la dispoziţie... Evgheni Feodorîci, cu toate că, fie vorba între noi, e un bădăran, dar oricum, se pricepe în medicină, aşa că poţi să ai toată încrederea în el. Mi-a promis că o să se ocupe de dumneata...

Andrei Efimîci rămase adînc mişcat de sentimentele de dragoste ale dirigintelui şi de lacrimile care-i străluciră deodată pe obraji.

— Dar, dragul meu, nu-l crede ! îi răspunse în şoaptă ducîndu-şi mîna la inimă. Nu-l crede ! E o minciună ! Toată boala mea se reduce la atîta : că în cei douăzeci de ani de cînd trăiesc în oraşul ăsta, am dat de un singur om într-adevăr inteligent, dar care, din nenorocire, e nebun. Nu sufăr de nici o boală, dar am intrat într-un cerc vicios, din care pentru mine nu mai este scăpare. Însă mi-e perfect egal, sînt gata să fac orice.

— Internează-te în spital, dragul meu.

— Mi-e perfect egal, în spital sau în mormînt.

— Dă-mi cuvîntul, drăguţă, că o să te supui în totul lui Evgheni Feodorîci.

— Uite, dacă vrei, îţi dau cuvîntul... Dar îţi repet, dragul meu, că am intrat într-un cerc vicios. De aci încolo toate vor duce la pieirea mea, chiar şi dragostea atît de sinceră a prietenilor mei. Îmi dau seama că-s condamnat şi totuşi am tăria s-o recunosc.

— Dragul meu, să ştii că te faci sănătos !

— Ce tot spui ? îi întoarse vorba Andrei Efimîci, enervat. Cred că sînt puţini oameni care, la sfîrşitul zilelor lor, să nu treacă prin încercările prin care trec eu acum. Cînd o să ţi se spună că ai ceva la rinichi sau că ţi-e inima mărită, şi o să începi a te îngriji, sau cînd or să te declare nebun sau criminal, într-un cuvînt, cînd oamenii or să-şi îndrepte atenţia asupra dumitale, să ştii că ai intrat într-un cerc vicios din care nu mai e scăpare. Şi cu cît ai să încerci să scapi cu atît ai să te împotmoleşti mai tare. Cel mai bun lucru e să capitulezi, pentru că nici o putere omenească sau supraomenească nu e în stare să te salveze... Cel puţin asta e impresia mea...

În vremea asta, în faţa ghişeului se adunase destulă lume. Ca să nu-l împiedice pe diriginte de la lucru, Andrei

Efimîci se ridică să-şi ia rămas bun. Mihail Averianîci îi ceru încă o dată cuvîntul de onoare şi-l petrecu pînă la uşa care dădea afară.

În aceeaşi zi, spre seară, Andrei Efimîci se pomeni pe neaşteptate cu Hobotov, în cojoc şi cu cizme înalte. Ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic, zise :

— Am venit să te rog ceva, colega. Dacă eşti bun, hai cu mine la un consult. Ce zici, mergi ?

Închipuindu-şi că Hobotov voia să-l scoată la plimbare, sau că într-adevăr căuta să-i dea prilejul de a cîştiga ceva, Andrei Efimîci se îmbrăcă şi ieşiră împreună. Era bucuros că avea ocazia să-şi îndrepte greşeala din ajun şi să se împace cu Hobotov, şi în adîncul sufletului îi era recunoscător că nu făcea nici o aluzie la întîmplarea de ieri, fără îndoială, ca să-l menajeze. De la un om atît de puţin civilizat, era greu să te aştepţi la un gest atît de delicat.

— Dar unde-i bolnavul dumitale ? întrebă Andrei Efimîci.

— În spital. De mult tot voiam să ţi-l arăt... E un caz deosebit de interesant.

Intrară în curte şi, ocolind corpul principal al spitalului, se îndreptară spre pavilionul unde erau internaţi nebunii. Şi, ciudat, Hobotov nu scotea o vorbă. Cînd pătrunseră în pavilion, Nikita, ca de obicei, sări în sus şi-şi luă poziţia militărească.

— Unul dintre bolnavii de aici a făcut o complicaţie la plămîni, îi şopti Hobotov în clipa cînd intră cu Andrei Efimîci în salon. Aşteaptă-mă aici, că vin îndată. Mă duc să-mi iau stetoscopul.

Şi plecă.

XVII

Începuse să se însereze. Ivan Dmitrici zăcea întins în patul lui, cu faţa înfundată în pernă. Paraliticul, încremenit în capul oaselor, plîngea încetişor, mişcîndu-şi buzele, iar

mujicul cel gros și fostul sortator dormeau. În salon era liniște.

Andrei Efimîci stătea pe patul lui Ivan Dmitrici și aștepta. Dar trecu o jumătate de oră și în locul lui Hobotov intră în salon Nikita, ținînd în brațe un halat, niște rufe și o pereche de papuci.

— Vă rog să vă îmbrăcați, înălțimea-voastră, zise el aproape în șoaptă. Poftiți aici, ăsta-i patul dumneavoastră, adăugă, arătînd spre un pat gol, adus pesemne de curînd. Lăsați, nu-i nimic, o să dea dumnezeu și o să vă vindecați...

Andrei Efimîci înțelese totul. Fără să spună un cuvînt, se mută pe patul pe care i-l arătă Nikita și se așeză. Dar, văzînd că Nikita stătea și aștepta, se dezbrăcă pînă la piele. Îi era rușine. După aceea se îmbrăcă în hainele de spital. Izmenele erau prea scurte, cămașa prea lungă, iar halatul duhnea a pește afumat.

— O să dea bunul dumnezeu și o să vă vindecați! repetă Nikita.

Și, zicînd aceasta, luă în brațe hainele lui Andrei Efimîci și ieși, închizînd ușa după el.

„Totuna mi-e... se gîndi Andrei Efimîci, înfășurîndu-se rușinat în halat și dîndu-și seama că în noul lui echipament semăna grozav a ocnaș. Totuna... Ce mi-e un frac, ce mi-e o tunică sau halatul ăsta?... Dar unde mi-e ceasul? Unde mi-e carnețelul de note din buzunarul din dreapta? Dar țigările? Unde mi-a dus Nikita hainele? Cine știe dacă o să mă mai îmbrac vreodată cu pantaloni, cu vestă și ghete? La început, toate acestea par ciudate și oarecum de neînțeles..." Andrei Efimîci părea încă convins că între casa tîrgoveței Belova și salonul nr. 6 nu era nici o deosebire și că toate cîte se întîmplau pe lumea asta nu erau decît nimicuri și deșertăciuni. Totuși, mîinile începură să-i tremure, picioarele să-i înghețe, iar gîndul că Ivan Dmitrici, cînd o să se trezească, o să-l vadă în halat făcea să i se zbîrlească părul de spaimă și de rușine. Se ridică, făcu cîțiva pași prin salon și iarăși se așeză.

Rămase așa o jumătate de oră, o oră, pe urmă, începu să se plictisească. Oare e cu putință să stai aici o zi întreagă, o săptămînă, ba chiar ani întregi, cum stau oamenii

aceştia ? Ce a făcut el, de pildă, de cînd a venit ? A stat cît a stat pe pat, pe urmă s-a plimbat prin salon şi iarăşi s-a aşezat. Ar mai fi putut să se uite pe fereastră, apoi să se plimbe din nou din colţ în colţ. Da, şi pe urmă ?... Să stai tot timpul ca o mumie, să te gîndeşti şi atîta tot ?... Nu, aşa ceva e aproape cu neputinţă !

Andrei Efimîci se întinse pe patul lui, dar numaidecît sări în picioare, îşi şterse cu mîneca sudoarea rece de pe frunte şi simţi că toată faţa începe să-i miroasă a peşte afumat. Şi iarăşi începu să măsoare odaia în lung şi în lat...

— Trebuie să fie o neînţelegere la mijloc... îşi zise făcînd un gest de nedumerire. Trebuie să le cer o explicaţie, sînt sigur că nu e decît o neînţelegere...

În clipa aceea Ivan Dmitrici se trezi din somn. Se aşează pe pat, îşi sprijini capul în pumni, scuipă, apoi se uită alene la doctor. În primul moment păru a nu înţelege nimic. Dar nu trecu mult şi faţa lui căpătă un aer ironic şi răutăcios.

— Aha, va să zică şi pe dumneata te-au băgat aici, drăguţă ? întrebă el răguşit, ca după somn, închizînd dintr-un ochi. Îmi pare foarte bine. Pînă acum dumneata ai supt sîngele oamenilor, dar de azi înainte or să sugă alţii sîngele dumitale. Admirabil !

— Trebuie să fie o neînţelegere... îngăimă Andrei Efimîci, înfricoşat de vorbele lui Ivan Dmitrici. Ridică din umeri şi repetă : Cred că e o neînţelegere...

Ivan Dmitrici scuipă iarăşi şi se culcă.

— Blestemată viaţă ! oftă el. Şi ceea ce e mai dureros şi mai revoltător e că viaţa asta n-o să se încheie cu cine ştie ce răsplată pentru suferinţele pe care le-am îndurat, şi nici cu vreo apoteoză, ca la operă, ci cu moartea. Or să vină cîţiva mujici, or să te-apuce de mîini şi de picioare şi or să te-arunce în subsol. Brr ! Ei, dar nu-i nimic... În schimb, pe lumea cealaltă, o să avem parte de fericire... Eu o să mă întorc aici în chip de stafie şi o să-i bag în toţi sperieţii pe ticăloşii ăştia. O să le scot eu peri albi, n-avea grijă !

Chiar atunci se întoarse din oraş Moiseika şi, văzîndu-l pe Andrei Efimîci, întinse mîna şi-i ceru :

— Dă-mi o copeică !

XVIII

Andrei Efimîci se apropie de fereastră şi se uită spre cîmp. Se întunecase. Din dreapta, de undeva, departe, răsărea luna purpurie şi rece. Iar în faţa lui, la cel mult o sută de stînjeni de gardul spitalului, se înălţa o clădire albă, împrejmuită cu zid de piatră. Era închisoarea.

„Asta-i realitatea!" îşi zise Andrei Efimîci şi simţi că-l trec fiori de groază.

Înspăimîntătoare era şi luna, şi închisoarea, şi cuiele înfipte ca nişte ţepi în vîrful gardului, şi vîlvătăile depărtate ale unei fabrici. Cineva oftă la spatele lui. Andrei Efimîci întoarse capul şi văzu un om cu pieptul plin de stele şi de decoraţii strălucitoare. Rîdea şi clipea din ochi cu viclenie. Şi nebunul acela i se păru de asemenea înspăimîntător...

Încercă să-şi facă curaj, zicîndu-şi că nici luna şi nici închisoarea n-aveau nimic înspăimîntător în ele, că decoraţii poartă şi oamenii cu mintea sănătoasă şi că va veni timpul cînd totul va putrezi şi se va preface în ţărînă. Dar deodată se simţi năpădit de deznădejde, se prinse cu amîndouă mîinile de gratii şi le zgîlţîi din răsputeri. Dar gratiile nu se dădură învinse.

Apoi, ca să se apere de spaimă, se aşeză pe patul lui Ivan Dmitrici.

— Mi-am pierdut curajul, dragul meu! suspina, tremurînd din tot trupul şi ştergîndu-şi sudoarea rece de pe frunte. Mi-am pierdut curajul!

— Încearcă să filozofezi, îi răspunse Ivan Dmitrici în bătaie de joc.

— Doamne, dumnezeule... Doamne, dumnezeule... Aşa-i... Mi-ai spus o dată că în Rusia nu există filozofie, şi totuşi toată lumea filozofează, chiar oamenii de rînd. Însă, de pe urma filozofiei oamenilor de rînd nimeni nu are de suferit, zise Andrei Efimîci, cu un glas de parcă era gata să izbucnească în lacrimi, ca să-l înduioşeze pe Ivan Dmitrici. Atunci, ce rost are rîsul dumitale ironic şi răutăcios? Şi cum să nu filozofeze oamenii de rînd, dacă-s nemulţumiţi? Unui om, făcut după chipul şi asemănarea domnului inteligent, cult, mîndru, iubitor de libertate, nu-i rămîne altă ieşire decît să se ducă medic într-un oraşel idiot şi murdar şi să nu mai

facă nimic altceva toată viaţa lui decît să pună ventuze, lipitori şi cataplasme cu muştar. Ei, spune şi dumneata dacă asta nu-i şarlatanie, miopie, ticăloşie! Doamne, doamne!

— Spui prostii. Dacă nu-ţi place meseria de doctor, fă-te ministru!

— Nu, nu sîntem buni de nimic. Sîntem prea bicisnici, dragul meu, asta-i... Iaca, uită-te la mine: am fost nepăsător din fire, am avut o judecată sănătoasă şi îndrăzneaţă, dar a fost de ajuns să mă zgîlţîie viaţa mai zdravăn, ca să-mi pierd curajul... să cad în prostraţie.... Sîntem bicisnici, sîntem nişte cîrpe, acolo... Nici dumneata nu eşti mai breaz, dragul meu. E drept că eşti inteligent, ai un suflet nobil, ai supt de la sînul mamei, o dată cu laptele, şi cele mai bune însuşiri... Dar ce folos! Nici n-ai apucat să păşeşti în viaţă, că te-ai şi obosit şi te-ai îmbolnăvit... De aceea îţi spun: sîntem bicisnici, bicisnici!

Dar afară de chinul pe care i-l dădea sentimentul de spaimă şi de înjosire, Andrei Efimîci era stăpînit de o dorinţă nelămurită, care nu-l mai părăsea de cînd se înserase. Pînă la urmă, înţelese că avea gust de-o bere şi de-o ţigară.

— Eu ies o clipă, dragul meu, zise el. Mă duc să spun să ne facă focul... Nu mai pot... nu-s în stare...

Andrei Efimîci se îndreptă spre uşă şi o deschise. Dar în aceeaşi clipă Nikita sări în picioare, tăindu-i drumul!

— Încotro? Nu se poate, nu se poate! strigă el. E timpul să vă culcaţi!

— Numai cîteva clipe, să iau puţin aer! răspunse Andrei Efimîci, năucit.

— Nu se poate, nu, e interzis! Doar ştii şi dumneata.

Şi Nikita trînti uşa, sprijinind-o cu spinarea pe din afară.

— Dar parcă pierde cineva ceva, dacă o să ies puţin de aici? întrebă Andrei Efimîci, ridicînd din umeri. Nu înţeleg! Nikita, am nevoie să ies! repetă el şi glasul îi tremura de emoţie. Am nevoie, trebuie!

— Nu faceţi dezordine, că nu-i bine, făcu Nikita sentenţios.

— Asta-i curat bătaie de joc! răcni deodată Ivan Dmitrici, sărind în picioare. Cum îşi permite el să nu-ţi dea drumul? Cu ce drept ne ţin aici? Dacă nu mă înşel, le-

gea spune categoric că nimeni nu poate fi închis fără judecată ! Asta-i curată silnicie !

— Da, curată silnicie ! repetă Andrei Efimîci, încurajat de răcnetele lui Ivan Dmitrici. Am nevoie să ies, trebuie să ies, şi el n-are dreptul să mă oprească ! Deschide, cînd îţi spun !

— N-auzi, dobitocule, idiotule ? urla Ivan Dmitrici, bătînd cu pumnii în uşă. Deschide, că de nu, sparg uşa, hingherule !

— Deschide ! strigă şi Andrei Efimîci, tremurînd din tot trupul. Îţi poruncesc, mă auzi ?

— Nu mai bate cîmpii de pomană ! îi răspunse Nikita din dosul uşii. Că tot degeaba-i !

— Bine, atunci du-te şi cheamă-l pe Evgheni Feodorîci. Spune-i că-l rog să poftească pînă aici... măcar o clipă.

— Lasă că vine el singur, mîine, fără să-l mai chem.

— N-o să ne mai dea drumul de aici în vecii vecilor ! se tînguia în vremea asta Ivan Dmitrici. Aici or să ne putrezească oasele ! Doamne, oare să fie adevărat că nu există infern pe lumea cealaltă şi că ticăloşii aceştia n-or să-şi primească pedeapsa ? Unde e dreptatea ? Deschide, netrebnicule, deschide că mă înăbuş ! strigă răguşit, opintindu-se cu toată puterea în uşă. O să-mi zdrobesc capul, ucigaşilor !

Nikita deschise repede uşa, îl înşfăcă pe Andrei Efimîci cu amîndouă mîinile şi, cu o lovitură de genunchi, îl dădu la o parte. Apoi îşi făcu vînt şi-l pocni din răsputeri cu pumnul în obraz. O clipă, Andrei Efimîci avu impresia că un val uriaş, un val sărat l-a acoperit pînă peste cap şi l-a tîrît pînă la pat. Într-adevăr, simţi în gură un gust sărat. I se umpluse, pesemne, gura cu sînge... Începu să-şi fluture braţele în aer, de parcă se pregătea să înoate, apoi se prinse cu o mînă de pat. În clipa aceea simţi încă doi pumni în spinare.

Deodată, Ivan Dmitrici începu să ţipe. Se vede că Nikita îl bătea acum pe el.

Se lăsă apoi o linişte adîncă. Lumina palidă a lunii se strecura printre gratii, aşternînd pe podele o reţea de umbre, ca un grătar. Andrei Efimîci simţea cum îl cuprinde spaima. Se întinse pe pat şi-şi ţinu răsuflarea : aştepta, îngrozit, să-l mai lovească o dată. O durere ascuţită îi răscoli toate măruntaiele, de parcă-i vîrîse cineva

o seceră în trup şi i-o răsucise de cîteva ori în coşul pieptului şi în pîntece. De durere, îşi muşcă perna şi-şi strînse dinţii. Şi dintr-o dată, prin haosul din mintea lui îşi făcu deslușit un gînd înspăimîntător şi neînduplecat: că, fără îndoială, o durere ca aceea au încercat ani de-a rîndul, zi după zi, toţi nenorociţii aceştia care acum, la lumina lunii, păreau doar nişte umbre întunecate. Cum s-a făcut că, timp de peste douăzeci de ani, el n-a cunoscut şi n-a încercat măcar să cunoască această tragedie? Dar dacă n-a ştiut şi n-a cunoscut această durere înseamnă că n-are nici o vină, încerca el să se consoleze. Conştiinţa însă, crudă şi necruţătoare ca şi Nikita, făcea să-i îngheţe sîngele din creştet pînă-n tălpi. Sări în picioare. Ar fi vrut să strige în gura mare, să alerge cît mai repede şi să-l ucidă întîi pe Nikita, apoi pe Hobotov, pe administrator şi pe felcer, iar pe urmă să-şi facă seama şi el. Dar din piept nu-i ieşea nici un sunet, iar picioarele nu-l mai ascultau. Simţind că se înăbuşă, îşi sfîşie la piept halatul şi cămaşa şi căzu pe pat, în nesimţire.

XIX

Cînd se trezi a doua zi dimineaţa, îl durea capul, îi vîjîiau urechile şi simţea o sfîrşeală în tot trupul. Îşi aduse aminte cît de slab se dovedise în ajun, dar nu se ruşină de asta. Fusese laş, îi fusese frică pînă şi de lună, şi mărturisise pe faţă gînduri şi sentimente, pe care nici nu şi le bănuise pînă atunci, de pildă, părerea lui despre filozofia omului de rînd, veşnic nemulţumit. Dar acum îi era totuna...

Nu mai voia nici să mănînce, nici să bea. Stătea culcat, fără să se clintească din loc, şi tăcea.

„Acum mi-e totuna, îşi zicea, cînd îi punea cineva vreo întrebare. Ce să-i mai răspund?... Mi-e tot una acum..."

După-amiază se prezentă Mihail Averianîci, aducîndu-i un pachetel cu ceai şi un funt de marmeladă. Veni

și Dariușka, și rămase un ceas întreg la căpătîiul lui, privindu-l cu un aer de durere îndobitocită, iar la urmă veni și doctorul Hobotov. Aduse o sticluță cu bromură și-i porunci lui Nikita să afume cu ceva prin salon.

Spre seară, Andrei Efimîci își dădu sufletul, în urma unui atac de apoplexie. Mai întîi, începură să-l scuture frigurile, apoi i se făcu greață. O senzație scîrboasă, de ceva vîscos care, după cît i se părea, îi pătrunsese în tot trupul, pînă în vîrful degetelor, și pornea de la stomac spre cap, revărsîndu-i-se în ochi și în urechi. I se făcu verde înaintea ochilor, și atunci înțelese că i se apropie sfîrșitul. Își aduse aminte că Ivan Dmitrici, Mihail Averianîci și milioane de alți oameni cred în nemurirea sufletului. Dar dacă o fi adevărat?... Însă el n-avea nevoie de nemurire și nu se opri asupra acestui gînd decît o clipă. O turmă de cerbi, neînchipuit de frumoși și de grațioși — citise așa ceva cu o zi înainte — trecu în goană pe dinaintea lui, apoi o femeie îi întinse o scrisoare recomandată... Mihail Averianîci șopti nu știu ce. După aceea totul dispăru, și Andrei Efimîci adormi pentru totdeauna.

Veniră apoi cîțiva mujici, îl apucară de mîini și de picioare și-l duseră în capelă. Noaptea aceea zăcu pe masă cu ochii deschiși, în bătaia lunii. Dimineața intră Serghei Sergheici, se închină cu smerenie în fața crucifixului și închise ochii fostului său șef.

Andrei Efimîci a fost îngropat a doua zi. La înmormîntare n-au venit decît Mihail Averianîci și Dariușka.

1892

Profesorul de literatură

I

TROPĂITUL copitelor răsună pe podeaua de bîrne. Din grajd fu scos întîi Contele Nulin, negru ca pana corbului, apoi Uriaşul, alb din cap pînă în picioare, şi soră-sa Maika. Toţi erau cai minunaţi, de preţ. Bătrînul Şelestov puse el însuşi şaua pe Uriaş şi spuse fiicei sale Maşa :

— Hai, Maria Godefroy, încalecă !

Maşa Şelestova era cea mai tînără din casă. Împlinise optsprezece ani, dar familia nu pierduse încă obiceiul să o socotească tot o copilă, şi toţi îi spuneau Mania sau Maniusia ; iar de cînd trecuse prin oraş un circ la care se dusese aproape seară de seară, o porecliseră Maria Godefroy.

— Hop-la ! strigă ea, urcîndu-se pe Uriaş.

Soră-sa, Varia, se urcă pe Maika, Nikitin pe Contele Nulin, ofiţerii pe caii lor ; apoi, lung şi falnic, şirul călăreţilor, în care tunicile albe ale ofiţerilor contrastau cu ţinuta neagră a amazoanelor, ieşi la pas din curte.

Nikitin băgase de seamă atît la încălecare cît și acum pe stradă că Maniusia nu se uită decît la dînsul. Îl cerceta cu oarecare îngrijorare, atît pe el cît și pe Contele Nulin.

— Serghei Vasilici, îl sfătui ea, ține-l tot timpul în frîu. Nu-l lăsa să se sperie, se preface !

Fie că Uriașul era bun prieten cu Contele Nulin, fie dintr-o simplă întîmplare, dar și ieri și alaltăieri, Maniusia călărise tot alături de Nikitin. Iar el sorbea din ochi trupul ei mărunt, dar zvelt, pe care și-l ținea atît de drept pe calul alb și falnic, profilul ei fin, jobenul care nu o prindea de loc și o îmbătrînea ; o învăluia toată într-o privire plină de încîntare, de iubire, de extaz și, ascultînd-o fără să mai înțeleagă bine ce îi spune, se gîndea : „Îmi dau cuvîntul de onoare, jur pe bunul dumnezeu, că nu mă voi mai sfii și îi voi destăinui chiar azi totul !"

Se făcuse șase seara — ceas la care salcîmul și liliacul răspîndesc un miros atît de puternic, încît s-ar zice că văzduhul și copacii înșiși se îmbată de parfumul lor. În grădina publică a orașului cînta muzica militară. Caii loveau sonor caldarîmul, pretutindeni se auzeau rîsete, crîmpeie de conversație și zgomotul porților care se trînteau. Soldații de pe stradă salutau pe ofițeri, iar elevii de liceu, pe Nikitin, și era vădit că lumea care ieșise la plimbare și se îndrepta spre grădina publică privea cu plăcere pîlcul de călăreți. Seara era caldă, nori albi, ușori pluteau alene pe cer, plopii și salcîmii așterneau pe caldarîm, pînă la balcoanele și ferestrele caselor cu etaj de pe partea cealaltă a străzii, umbre molatece, învăluitoare.

Călăreții ieșiră din oraș și porniră în trap pe șosea. Nu mai mirosea a salcîm și a liliac și nu se mai auzea muzica. În schimb, te îmbătau miresmele cîmpului, se vedeau lanurile verzi de secară și grîu, țipau țiștarii și ciripeau păsările. Cît vedeai cu ochii, întinderile erau verzi, tărcate ici-colo de fîșiile negre ale bostănăriilor, iar departe, spre stînga, în jurul cimitirului, se vedea, alb, un șir de meri înfloriți.

Trecură pe lîngă abator, apoi pe lîngă fabrica de bere și ajunseră din urmă muzicanții unei fanfare militare, care se grăbeau spre o grădină din afara orașului.

— Polianski are un cal foarte bun, nimic de zis ! spunea Maniusia lui Nikitin, arătînd din ochi spre ofițerul care

mergea alături de Varia. Are însă un năravaș — ca să nu mai vorbim de pata albă de pe piciorul stîng — dă mereu din cap ; acum nu mai poate fi dezvățat de năravul ăsta. O să tot dea ușor din cap cît o să trăiască.

Maniusia era o cunoscătoare de cai la fel de pasionată ca și tatăl ei. Suferea cînd vedea la cineva un cal bun și era bucuroasă cînd putea descoperi metehne la caii altora. Nikitin, însă, nu se pricepea de loc și i se părea totuna dacă strunea calul cu frîul, ori cu zăbala, dacă mergea la trap sau în galop ; își dădea seama de un singur lucru : că ținuta lui pe cal e stîngace și țeapănă, și își spunea că ofițerii care știu atît de bine să stea în șa fără doar și poate că-i plac Maniusiei mult mai mult decît el. Era gelos pe ei.

Trecînd prin fața grădinii publice de la marginea orașului, cineva propuse să se oprească și să bea sifon. Intrară toți călări. Prin frunzișul proaspăt, abia mijit al stejarilor, vedeai grădina ca-n palmă — cu băncile, măsuțele și scrîncioabele ei — iar printre ramurile copacilor cuiburile de ciori semănînd cu niște căciuli mari. Călărețiii și amazoanele coborîră din șa lîngă una din mese și cerură sifon. În jurul lor se strînseră cîțiva cunoscuți. Printre aceștia era și un medic militar, încălțat cu cizme, și dirijorul orchestrei, care își aștepta muzicanții. Se vede că medicul îl luase pe Nikitin drept student, fiindcă îl întrebă :

— Ați venit să vă petreceți vacanța la noi ?

— Nu. Locuiesc în oraș, răspunse Nikitin. Sînt profesor de liceu.

— Cum se poate ? se miră medicul. Atît de tînăr și profesor ?

— Atît de tînăr ? Slavă domnului, merg pe douăzeci și șapte de ani.

— Deși purtați mustăți și barbă, nimeni nu v-ar da mai mult de douăzeci și doi, douăzeci și trei de ani. Ce tînăr păreți !

„Ce pacoste ! se gîndi Nikitin. Și ăsta m-a luat drept un mucos."

Nu-i plăcea de loc cînd cineva îi vorbea de tinerețea lui, mai ales în fața femeilor sau a elevilor. De cum sosise în oraș și își luase catedra în primire, începuse să-și urască înfățișarea lui de băiețandru. Din pricina ei nu izbutea să se impună școlarilor, domnii în vîrstă îi spuneau „tinere",

iar femeile preferau să danseze cu el decît să-l asculte discutînd despre lucruri serioase. Nikitin ar fi dat mult să poată îmbătrîni dintr-o dată cu zece ani.

De la grădină, plecară mai departe spre ferma Şelestovilor, unde se opriră la poartă, o strigară pe Praskovia, soţia îngrijitorului, şi cerură lapte muls proaspăt. Nimeni nu gustă însă din lapte ; se uitară unii la alţii, izbucniră în rîs şi porniră înapoi spre oraş. În grădina unde băuseră sifon începuse să cînte muzica. Soarele coborîse dincolo de cimitir şi în zare cerul ardea văpaie.

Maniusia îşi apropiase din nou calul de cel al lui Nikitin. Tînărul profesor ar fi vrut să-i spună cu ce patimă o iubeşte, dar se temea că îl vor auzi ofiţerii şi Varia, şi de aceea tăcea. Maniusia tăcea şi ea, dar el îşi dădea seama de ce tăcea, de ce călăreşte alături, şi era atît de fericit, încît pămîntul, cerul în flăcări, luminile oraşului, silueta întunecată a fabricii de bere, totul se contopea în ochii lui în ceva neînchipuit de frumos şi de mîngîietor, şi i se părea că Nulin al lui pluteşte în văzduh, avîntîndu-se spre volburile de purpură ale apusului.

Ajunseră acasă. Pe masa din grădină fierbea samovarul. La unul din capetele mesei şedea bătrînul Şelestov cu prietenii săi, magistraţi, şi potrivit obiceiului său, critica ceva sau pe cineva.

— Asta-i mojicie nu altceva ! spunea el. Mojicie sadea ! Da : mo-ji-cie !

De cînd Nikita se îndrăgostise de Maniusia, totul îi plăcea la Şelestovi : şi casa, şi grădina, şi ceaiul zilnic în grădină, şi scaunele de trestie împletită, şi bătrîna dădacă, chiar şi cuvîntul acesta „mojicie", pentru care bătrînul avea o deosebită slăbiciune. Nu se împăca doar cu mulţimea de cîini şi de pisici ce forfoteau pretutindeni şi cu turturelele egiptene care se tînguiau toată ziulica în colivia mare de pe terasă. Erau atît de mulţi cîini de curte şi de casă, încît, deşi venea de atîta vreme la Şelestovi, nu-i recunoştea decît pe doi din ei : pe Muşka şi pe Som. Muşka era o căţeluşă mică, cu părul rar, cu botul lăţos, rea şi răsfăţată. Îl ura pe Nikitin. Cum dădea cu ochii de el, îşi apleca într-o parte capul, îşi arăta colţii şi începea să mîrîie : „Rrr-nga, rrr-nga, rrr-nga".

Apoi se așeza sub scaun. Dacă încerca s-o alunge de sub scaun, începea să latre ascuțit, iar gazdele se grăbeau să intervină :

— Nu te teme, nu mușcă, e foarte blîndă.

Som era un dulău negru, cît un vițel, cu picioarele lungi și coada tare, țeapănă. În timpul cinei, ca și în timpul ceaiului se plimba în voie pe sub masă, plesnind cu coada picioarele mesei și ale musafirilor. Era un cîine blînd, bleg, dar Nikitin nu-l putea suferi fiindcă avea obiceiul să-și pună botul pe genunchii mesenilor și să le murdărească pantalonii cu bale. Nikitin încerca să scape de el, lovindu-l cu mînerul cuțitului în fruntea lui cea lată, dîndu-i bobîrnace peste bot, răstindu-se la el. Uneori îndrăznise chiar să se plîngă discret gazdelor. Dar nimic nu-i salva pantalonii de la pete.

După plimbarea călare, ceaiul, dulceața, untul și pesmeții s-au bucurat de mult succes. Prima ceașcă au băut-o toți cu multă poftă, în tăcere. În timp ce se servea al doilea rînd de cești, limbile se dezlegară. Atît la ceai cît și la masă, discuția o începea întotdeauna Varia. Fiica cea mai mare a lui Șelestov împlinise douăzeci și trei de ani. Bine făcută, mai frumoasă decît Maniusia, era socotită drept cea mai deșteaptă și mai cultă din familie, și avea o purtare serioasă, chiar severă, așa cum se cădea să aibă o fată mai mare, ce luase în casă locul mamei care murise. Ca stăpînă a casei, își îngăduia să se arate musafirilor numai în foi și bluză, se adresa ofițerilor cu numele lor de familie, o considera pe Maniusia tot o fetiță și vorbea cu ea pe tonul unei pedagoge. Deseori își spunea „fată bătrînă", deci era convinsă că se va mărita.

Orice conversație, chiar și despre vreme, era neapărat transformată de ea în controversă. Avea o ciudată pasiune să te prindă cu o contrazicere, să se lege de orice vorbă, de cîte o frază spusă cu totul la întîmplare. Începeai să-i vorbești despre te miri ce, și numai ce o vedeai uitîndu-se țintă la tine și întrerupîndu-te : „Iartă-mă, iartă-mă, Petrov, alaltăieri ai spus exact contrariul !"

Alteori o vedeai dintr-o dată surîzînd ironic și o auzeai spunînd : „Bravo, văd că începi să adopți procedeele de teroare ale secției a III-a. Te felicit !"

Dacă spuneai o vorbă de duh sau făceai un calambur, murmura, ridicînd uşor din umeri : „Răsuflat !“ sau „Ieftin“, iar dacă cel ce făcuse gluma era ofiţer, Varia strîmba dispreţuitor din nas şi exclama : „spirit de cazar-rmă !“ Acest „rr“ era atît de impunător, încît Muşka îi răspundea imediat de sub masă : „rrr-nga, rrr-nga“.

În seara aceea discuţia pornise de la examenele de sfîrşit de an, despre care Nikitin pomenise în treacăt.

— Dă-mi voie, Serghei Vasilici, îl întrerupse Varia, spui că elevii se plîng că examenele sînt prea grele. Dar dă-mi voie să te întreb : cine e de vină ? Se pare că s-a dat elevilor din clasa a VIII-a o teză cu subiectul „Puşkin ca psiholog“. În primul rînd : cum se pot da teme atît de grele ? Iar în al doilea : ce fel de psiholog este Puşkin ? Şcedrin sau Dostoievski înţeleg. Dar Puşkin ? E un mare poet, şi atîta tot !

— Şcedrin este una şi Puşkin alta ! răspunse Nikitin, posac.

— Ştiu, la dumneavoastră, la liceu, meritele lui Şcedrin nu sînt recunoscute. Dar nu de asta e vorba. Spune-mi dumneata, ce fel de psiholog este Puşkin ?

— Cum să nu fie psiholog ? Iată, am să vă dau cîteva exemple.

Şi Nikitin recită cîteva crîmpeie din *Evgheni Oneghin*, apoi din *Boris Godunov*.

— Nu văd în exemplele dumitale nici umbră de psihologie, răspunse cu un uşor oftat Varia. Pentru mine psiholog este acel ce descrie ascunzişurile sufletului omenesc, iar versurile pe care ni le-ai recitat sînt versuri admirabile, şi atît !

— Ştiu eu ce fel de psihologie vrei dumneata ! se supără Nikitin. Ţi-ar plăcea să-mi reteze cineva cu un ferăstrău tocit un deget, şi eu să urlu, cît mă ţin puterile. După părerea dumitale, asta e psihologie.

— Ieftin şi nu demonstrează în ce măsură Puşkin e psiholog !

Cînd Nikitin era scos din fire de o afirmaţie care i se părea o dovadă de mărginire sau de rutină, sărea de pe scaun, se apuca cu mîinile de cap şi începea să se plimbe dintr-un colţ într-altul, gemînd şi suspinînd. Şi acum se întîmplă la fel. Sări de pe scaun, se apucă cu mîinile de

păr și făcu ocolul mesei, tînguindu-se. Apoi se așeză mai la o parte.

Ofițerii îi veniră în ajutor ; căpitanul Polianski începu s-o asigure pe Varia că Pușkin este într-adevăr un psiholog, și, ca să-și întărească spusele, îi cită două versuri de Lermontov. Locotenentul Ghernet declară și mai convingător :

— Dacă Pușkin nu ar fi fost un psiholog, nu i s-ar fi ridicat o statuie la Moscova.

— Asta e o mojicie ! se auzi din celălalt capăt al mesei. Am și spus-o, de altfel, și guvernatorului : „Excelență, este o mojicie !"

— Nu mai discut ! strigă Nikitin. Ar însemna să nu mai sfîrșim niciodată. Basta ! Ei, dar mai du-te odată de aici, javră ! se răsti apoi la Som, care îi pusese iarăși botul și o labă pe genunchi. „Rrr-nga", se auzi de sub scaun.

— Recunoaște că n-ai dreptate ! se încăpățînă Varia.

Sosirea unor domnișoare, în vizită, curmă discuția. Trecură cu toții în salonul cel mare. Varia se așeză la pian și începu să cînte arii de dans. Se dansă mai întîi un vals și o polcă, apoi cadril, cu *grand-rond*, condusă prin toate încăperile de căpitanul Polianski. După aceea se dansă din nou vals.

În acest timp bătrînii ședeau în salon pe canapele și în jilțuri, fumau și se uitau la cei tineri. Printre ei se afla și Șebaldin, directorul Societății de credit urban. Amator pasionat de teatru și de literatură, fondase Cercul de muzică și artă dramatică din localitate și participa el însuși la spectacole, jucînd întotdeauna numai roluri de bătrîni valeți caraghioși, sau declamînd cu voce jalnică *Fecioara rătăcită*. Fusese poreclit Mumia, fiindcă era înalt, uscat și vînos, și avea întotdeauna un aer solemn întipărit pe figura lui cu ochii stinși, nemișcați. Pasiunea lui pentru teatru mersese pînă acolo încît își răsese mustățile și barba, ceea ce îi dădea și mai mult înfățișarea unei mumii.

Îndată după *grand-rond*, Șebaldin se apropie cu oarecare șovăială de Nikitin și, dregîndu-și glasul, îi spuse :

— Am avut plăcerea să fiu de față la ceai în timpul discuției. Împărtășesc cu totul părerea dumitale. Avem aceleași fel de a vedea. Mi-ar face mare plăcere să stăm mai mult de vorbă. Ai citit *Dramaturgia de la Hamburg* a lui Lessing ?

— Nu, n-am citit-o !

Şebaldin păru îngrozit de o asemenea mărturisire, îşi scuturâ mîinile, ca şi cum şi-ar fi fript degetele şi, fără să mai spună un cuvînt, se îndepărtă de tînărul profesor. Figura „mumiei", întrebarea şi uimirea sa i se părură nespus de caraghioase lui Nikitin. Totuşi se gîndi : „Într-adevăr, e cam ruşinos : eu, profesor de literatură, să nu-l fi citit pe Lessing. Va trebui să-l citesc."

Înainte de cină se aşezară cu toţii, tineri şi bătrîni, să joace „soarta". Se aduseră două pachete de cărţi de joc. Unul din ele fu împărţit jucătorilor. Celălalt fu pus pe masă.

— Cine are în mînă cartea asta, spuse solemn bătrînul Şelestov, ridicînd în sus prima carte din pachetul de pe masă, acela se va duce imediat în odaia copiilor s-o sărute pe dădacă.

Plăcerea aceasta îi fu hărăzită lui Şebaldin. Toţi îl înconjurară, îl duseră în odaia copiilor, unde, rîzînd şi bătînd din palme, îl siliră să sărute dădaca. Toţi rîdeau şi făceau gălăgie.

— Nu atît de pătimaş, strigă Şelestov, rîzînd cu lacrimi. Nu atît de pătimaş !

Nikitin trebui să spovedească pe toţi cei de faţă. Îl aşezară pe un scaun în mijlocul salonului şi îi puseră pe cap un şal mare. Cea dintîi veni la spovedanie Varia.

— Vă cunosc păcatele ! începu Nikitin, privind în semiîntuneric profilul ei sever. Spuneţi-mi, domnişoară, de ce vă plimbaţi în fiecare zi cu Polianski ? Nu-n zadar, nu-n zadar, umblă ea cu un husar !

— E ieftin ! spuse Varia şi plecă.

Sub şal străluciră apoi doi ochi mari, nemişcaţi ; în întuneric se desenă profilul drag şi se răspîndi parfumul minunat atît de bine cunoscut, care îi amintea de odaia Maniusiei.

— Maria Godefroy ! spuse el cu un ton atît de tandru, de drăgăstos, încît nu-şi mai recunoscu propria-i voce. Cu ce-ai păcătuit ?

Maniusia îl privi printre gene şi îi arătă vîrful limbii, apoi izbucni în rîs şi fugi.

După un minut reapăru în mijlocul salonului, strigînd :

— La masă, la masă !

Şi toţi trecură în sufragerie.

În timpul cinei Varia se avîntase iarăşi într-o discuţie, de data aceasta, cu tatăl ei ; Polianski mînca lacom, bea vin roşu şi îi povestea lui Nikitin cum odată, într-o iarnă, în timpul războiului, stătuse toată noaptea într-o baltă pînă la genunchi. Inamicul fiind aproape, nu era voie nici de vorbit, nici de fumat. Noaptea era rece şi întunecoasă şi bătea un vînt pătrunzător. Nikitin îl asculta şi se uita pe furiş la Maniusia. Ea îl privea fără să clipească, nemişcată, ca şi cum nici nu l-ar fi văzut, pierdută în gînduri. Îngîndurarea aceasta a ei îl fermeca, dar îl şi neliniştea.

„De ce se uită aşa la mine ? se frămînta el. Lumea poate să bage de seamă. Doamne, cît e de tînără şi de naivă !"

Pe la miezul nopţii musafirii începură să plece. Cînd Nikitin ieşi şi el în curte, o fereastră se deschise la etaj şi apăru Maniusia.

— Serghei Vasilici ! strigă ea.

— Porunceşte !

— Iată ce e, spuse Maniusia, şi se opri cu intenţia vădită de a născoci chiar atunci ceva. Polianski ne-a făgăduit că va veni zilele acestea cu aparatul lui de fotografiat. Ar trebui să ne adunăm cu toţii.

— Bine... voi veni bucuros.

Maniusia dispăru, fereastra se închise, şi îndată după aceea se auzi pianul.

„Ce casă ! se gîndea Nikitin, traversînd strada. O casă în care numai turturelele egiptene se tînguie, şi acelea doar fiindcă nu-şi pot manifesta altfel bucuria !"

Dar nu numai la Şelestovi se ducea o viaţă atît de veselă. Nikitin nu făcuse nici două sute de paşi, şi dintr-o altă casă se auziră acorduri de pian. Puţin mai departe, în poarta unei curţi, un ţăran cînta din balalaică. Iar în grădina publică orchestra intona un potpuriu de cîntece ruseşti.

Nikitin locuia cam la o jumătate de verstă depărtare de casa Şelestovilor, într-un apartament de opt camere, pentru care plătea trei sute de ruble pe an, împreună cu un coleg al său, Ippolit Ippolitîci, profesor de istorie şi geografie. Acest Ippolit Ippolitîci era un om încă tînăr, cu nasul cîrn, cu o ţăcălie roşcovană pe chipul lui blajin, dar cam grosolan, care nu avea nimic de intelectual. Cînd Nikitin intră în casă, îl găsi la masa de lucru, corectînd hărţile elevilor.

El socotea că la geografie lucrul cel mai important este să ştii să desenezi hărţi, şi la istorie, să cunoşti datele cronologice. Stătea nopţi întregi cu creionul albastru în mînă, corectînd hărţile făcute de elevii şi de elevele sale, sau alcătuind tabele cronologice.

— Ce seară minunată ! spuse Nikitin, intrînd în odaie. Mă mir cum te lasă inima să stai în casă pe o asemenea vreme.

Ippolit Ippolitîci era de felul lui un om scump la vorbă. Sau tăcea, sau spunea lucruri de toţi ştiute.

— Da, este o vreme minunată ! răspunse. Sîntem în mai, acuşi vine vara. Iar vara nu este acelaşi lucru ca iarna. Iarna trebuie să faci foc în sobă ; pe cîtă vreme vara e cald şi fără foc în sobă. În nopţile de vară laşi geamul deschis şi e cald ; dimpotrivă, iarna pui geamuri duble, şi tot îngheţi de frig.

Nikitin rămase lîngă masa acoperită cu hărţi cîteva clipe, dar îndată se simţi cuprins de plictiseală.

— Noapte bună ! spuse el căscînd. Eram gata să-ţi povestesc ceva romantic în legătură cu mine, dar mi-am adus aminte că eşti „geografie". Dacă aş începe să-ţi vorbesc de dragoste, m-ai întrerupe şi m-ai întreba în ce an s-a dat bătălia de la Kalka. Să te ia naiba cu bătăliile şi cu peninsulele tale !

— De ce te superi ?

— Uite-aşa, mi-e necaz !

Şi, nemulţumit că nu-i mărturisise încă Maniusiei sentimentele sale şi că acum nu are cu cine să vorbească despre dragostea ce-i umplea sufletul, se duse în biroul său şi se-ntinse pe divan. În cameră era întuneric şi linişte. Stînd culcat, cu privirea pierdută în noapte, Nikitin începu să se gîndească cum va fi cînd peste doi sau trei ani se va duce cu vreo treabă oarecare la Petersburg ; cum Maniusia îl va petrece la gară şi va plînge. La Petersburg va primi de la ea o scrisoare lungă, prin care-l va ruga să se întoarcă acasă cît mai curînd. Îi va scrie şi el o scrisoare, pe care o va începe aşa : „Draga mea pisicuţă..."

— Da, chiar aşa : „Draga mea pisicuţă !" spuse el cu glas tare şi începu să rîdă.

Nu stătea comod. Îşi încrucişă mîinile sub cap şi-şi rezemă piciorul stîng de spătarul divanului. Aşa se simţea

mult mai bine. Albastrul din cadrul ferestrei începu să pălească. Afară prinseră să cînte, încă somnoroşi, cocoşii. Nikitin continua să se gîndească cum se va întoarce de la Petersburg, cum îi va ieşi Maniusia în întîmpinare la gară şi, cu un strigăt de bucurie, îi va sări de gît. Sau mai bine nu : va fi mai şiret ; va veni noaptea tiptil, fără veste ; bucătăreasa îi va deschide uşa, apoi va intra în vîrful picioarelor în dormitor, se va dezbrăca fără zgomot şi... buf !... în pat. Ea se va trezi şi... doamne, ce bucurie !

Văzduhul se lumină. Odaia şi fereastra dispăruseră dintr-o dată. Maniusia şedea pe scările fabricii de bere, pe lîngă care trecuseră mai înainte, şi îi spunea ceva. Apoi îl luă de braţ şi intră cu el în grădina aceea din afară de oraş, unde revăzu stejarii şi cuiburile de ciori semănînd cu nişte căciuli. Unul din cuiburi începu să se aplece. Din el scoase capul Şebaldin şi îi strigă tare : „nu l-ai citit pe Lessing !"

Nikitin se cutremură din tot trupul şi deschise ochii. În faţa divanului stătea Ippolit Ippolitîci, care îşi înnoda cravata cu capul dat pe spate.

— Scoală-te ! E timpul să mergem la şcoală. Nu e bine să dormi îmbrăcat, se strică hainele. Omul doarme în pat, dezbrăcat ! Şi, după obiceiul său, continuă să vorbească pe îndelete despre lucruri de mult cunoscute de toată lumea.

Prima oră a lui Nikitin era de limba rusă, la clasa a doua. Cînd, la ceasul nouă punct, intră în clasă, văzu pe tablă, scrise cu cretă, două litere mari M. şi Ş. Cu siguranţă că însemnau Maria Şelestova.

„Au şi mirosit puşlamalele ! gîndi Nikitin. Nimic nu le scapă !"

Ora a doua era de literatură, în clasa a cincea. Şi aci era scris pe tablă : M. Ş. Iar la sfîrşitul lecţiei, cînd Nikitin ieşi din clasă, în urma lui izbucni un strigăt ca la teatru, de la galerie :

— Ura-a-aa ! Trăiască Şelestova !

Fiindcă dormise îmbrăcat şi nu se odihnise ca lumea, capul îi era greu şi trupul ostenit, cuprins de un fel de moleşeală. Elevii, care aşteptau din zi în zi să li se dea obişnuita vacanţă dinaintea examenelor, nu învăţau nimic, fremătau de nerăbdare în bănci şi se ţineau de şotii. Nikitin se frămînta şi el de aceeaşi nerăbdare, nu le lua în seamă năzbîtiile şi se apropia mereu de fereastră. Privirea i se furişa spre

strada scăldată în soare, spre cerul albastru, transparent, de deasupra caselor ; urmărea zborul păsărelelor, apoi se pierdea peste acoperişuri şi peste grădinile verzi, în depărtările întinse, împînzite de pădurici albăstrui şi de fumul unui tren care alerga printre lanuri.

Pe stradă, pe sub umbra salcîmilor, trecură doi ofiţeri în tunici albe de vară, învîrtind cravaşa între degete. Hurui apoi o căruţă cu nişte evrei cu bărbi cărunte. Nepoţica directorului se plimba de mînă cu guvernanta ; după colţ apăru Som, însoţit de două javre şi urmat de Varia, într-o rochie simplă de culoare gri, cu ciorapi roşii, ţinînd în mînă un număr din *Vestnik Evropî*. Se vede că fusese la biblioteca municipală.

Orele nu se mai terminau ! Abia pe la ceasul trei avea să scape de la liceu. Şi nici atunci nu se putea duce acasă sau la Şelestovi. Trebuia să fie la Wolf, pentru o meditaţie. Acest Wolf, un evreu bogat, care trecuse la protestantism, nu-şi dădea copiii la liceu, ci chema la el acasă profesorii, plătind cinci ruble ora.

„Ce plictiseală, ce plictiseală, ce plictiseală !"

La ceasul trei se duse la Wolf, unde i se păru că stă de o veşnicie. Ieşi de acolo abia la cinci, şi la şase trebui să se întoarcă la liceu la un consiliu pedagogic, pentru alcătuirea programului examenelor orale pentru clasa a IV-a şi a VI-a.

Cînd seara tîrziu se îndreptă în sfîrşit spre casa Şelestovilor, inima îi bătea puternic şi faţa îi ardea. Cu o săptămînă, cu o lună mai înainte, de cîte ori îşi pusese în gînd să-i vorbească Maniusiei, Nikitin pregătise un întreg discurs, cu introducere şi încheiere. Acum, însă, nu avea nici o idee în cap. Totul se amestecase în mintea lui şi nu ştia decît atît : că astăzi îi va vorbi neapărat şi că îi era peste putinţă să mai aştepte.

„Am s-o rog să coboare în grădină, să ne plimbăm puţin, se gîndea el, şi am să-i spun".

În vestibul nu era nimeni ; trecu în salonul cel mare, apoi într-altul mai mic : nici acolo nu întîlni pe nimeni. Se auzea, însă, sus la etaj, cum Varia discuta cu cineva şi cum în odaia de alături, a copiilor, o croitoreasă cu ziua clănţănea foarfecele.

În casă era o odăiță care purta trei denumiri : mică, de trecere și întunecoasă. În ea se afla un dulap mare, vechi, în care se țineau medicamentele, praf de pușcă și toate cele de trebuință pentru vînătoare. O scară mică de lemn, pe treptele căreia dormeau veșnic pisici, ducea la etaj. Odăița avea două uși : una dădea în odaia copiilor, cealaltă în salon. Cînd Nikitin intră acolo cu gîndul să urce la etaj, ușa de la odaia copiilor se deschise brusc, apoi se trînti cu atîta putere, încît făcu să se cutremure și scara, și dulapul. Și în cămăruță năvăli Maniusia. Purta o rochie de culoare închisă, iar în mînă avea o bucată de stofă albastră ; fără să-l vadă pe Nikitin, se îndreptă glonț spre scară.

— Stai puțin ! o opri el. Bună seara, Godefroy, dă-mi voie să...

Respirația i se tăiase, i se făcuse un gol în cap. Cu o mînă o ținea de braț, și cu cealaltă de stofa albastră. Iar ea, surprinsă și parcă un pic speriată, se uita la el cu ochii mari.

— Dă-mi voie, reluă el grăbit, de frică să nu o vadă plecînd. Trebuie să-ți spun ceva... Atît numai că... aici nu e locul. Nu pot... nu sînt în stare... Înțelegi, Godefroy, nu pot... și asta...

Stofa albastră lunecă jos, și Nikitin o apucă pe Maniusia și de mîna cealaltă. Ea se făcu palidă, mișcă buzele, se dădu înapoi și se trezi în colțul dintre perete și dulap.

— Îți dau cuvîntul meu de onoare, șopti el, te asigur Maniusia pe cuvînt de onoare că...

Ea își lăsă capul pe spate și el o sărută pe buze, iar ca sărutul să dureze cît mai mult, o ținu cu mîna de bărbie. Fără să știe cum, se treziră în colțul acela strîmt dintre dulap și scară, iar Maniusia îi cuprinse gîtul cu brațele și își lipi capul de obrazul lui. Apoi amîndoi fugiră afară.

Grădina Șelestovilor era de peste patru hectare. Afară de vreo două duzini de arțari și de tei bătrîni, și de un singur brad, tot restul era plantat numai cu pomi fructiferi : cireși, meri, peri, castani, măslini argintii... Erau și multe flori.

Nikitin și Maniusia alergau tăcuți pe alei, rîdeau, își puneau din cînd în cînd întrebări scurte la care nu răspundeau ; un firicel de lună atîrna deasupra grădinii, și din iarba întunecată, abia poleită de lună, se înălțau lalele și stînjenei somnoroși, rugîndu-se parcă să le spună și lor cineva vorbe de dragoste.

Cînd Nikitin şi Maniusia se întoarseră în casă, obişnuitul grup de ofiţeri şi domnişoare era în păr şi se dansa mazurca. Din nou Polianski conduse prin toate încăperile cadrilul şi se jucă „soarta". Înainte de cină, în timp ce musafirii treceau în sufragerie, Maniusia, rămînînd singură cu Nikitin, se lipi de el şi îi spuse :

— Vorbeşte tu singur cu tata şi cu Varia. Mie mi-e ruşine.

Îndată după masă, vorbi cu bătrînul. După ce îl ascultă, Şelestov stătu puţin pe gînduri, apoi îi spuse :

— Îţi sînt foarte recunoscător pentru cinstea pe care ne-o faci, mie şi fiicei mele. Dar, dă-mi voie acum să vorbesc cu dumneata prieteneşte, ca de la bărbat la bărbat. Spune-mi te rog, ce ţi-o fi venit să te însori aşa devreme ? Numai ţăranii au obiceiul ăsta, dar ei, mă rog, îs necioplţi ! Pe cînd dumneata ! Ce plăcere poate fi să-ţi pui singur lanţuri de mîini şi de picioare cînd eşti atît de tînăr ?

— Dar nu sînt de loc tînăr ! se supără iarăşi Nikitin. Merg pe douăzeci şi şapte de ani.

— Tată, a venit veterinarul ! strigă Varia din odaia vecină. Şi convorbirea fu întreruptă.

Cînd să plece, Varia, Maniusia şi Polianski îl conduseră pînă acasă. Apropiindu-se de portiţa de fier a curţii sale, Varia îl întrebă :

— De ce oare misteriosul dumitale Mitropolit Mitropolitîci nu se arată nicăieri ? Ar trebui să-l aduci pe la noi.

Cînd Nikitin intră în odaie, „misteriosul" Ippolit Ippolitîci şedea pe pat şi-şi scotea pantalonii.

— Nu te culca încă, dragul meu ! îi strigă Nikitin, abia ţinîndu-şi răsuflarea. Stai puţin !

Ippolit Ippolitîci îşi trase înapoi pantalonii şi întrebă alarmat :

— Dar ce s-a întîmplat ?

— Mă însor...

Nikitin se aşează şi el pe pat, alături de colegul său, şi îl privi mirat, ca şi cum s-ar fi mirat de el însuşi :

— Închipuieşte-ţi că mă însor cu Maria Şelestova ! Chiar astă-seară i-am cerut mîna.

— Foarte bine. Mi se pare că e o fată bună, atît numai că e foarte tînără.

— Da, e adevărat ! Foarte tînără... oftă Nikitin şi strînse îngrijorat din umeri. Foarte, foarte tînără !

— A fost eleva mea la liceu. La geografie era aşa şi aşa, iar la istorie, slabă. Era cam neatentă în clasă.

Fără să ştie de ce, lui Nikitin i se făcu milă de colegul său şi vru să-i spună ceva prietenos şi mîngîietor :

— De ce nu te însori şi tu, dragul meu ? De ce n-ai lua-o, bunăoară, pe Varia, Ippolit Ippolitîci ? Este o fată minunată, desăvîrşită... Ce-i drept, îi cam place să despice firul în patru, dar în schimb are o inimă... Ce inimă ! Tocmai adineauri a întrebat de dumneata. Căsătoreşte-te cu ea, dragul meu... Ce zici ?

Nikitin ştia foarte bine că Varia nu l-ar lua niciodată pe omul acesta cîrn şi plicticos. De ce oare mai încerca atunci să-l convingă să se însoare cu ea ?

— Însurătoarea este un pas serios ! spuse Ippolit Ippolitîci, după ce reflectă adînc. Trebuie să judeci şi să cîntăreşti totul bine. Altfel nu se poate. Prudenţa nu strică niciodată, dar mai ales la însurătoare, cînd omul, încetînd de a mai fi burlac, începe o viaţă nouă.

Şi se porni iarăşi să înşire o serie de locuri comune. Nikitin îi ură noapte bună şi trecu în camera lui. Se dezbrăcă numaidecît şi se întinse în pat ca să se poată gîndi în linişte la fericirea sa, la Maniusia, la viitor. Surîse şi, dintr-o dată, îşi aduse aminte că nu-l citise pe Lessing.

„Va trebui neapărat să-l citesc ! îşi spuse el. Dar la urma urmei, de ce să-l citesc ? Să-l ia dracu !"

Copleşit de atîta fericire, adormi îndată şi zîmbi în somn pînă dimineaţa. I se părea prin vis că aude tropăitul copitelor pe podeaua de bîrne şi că din grajd era scos întîi Contele Nulin, negru ca pana corbului, apoi Uriaşul, alb din cap pînă în picioare, şi soră-sa, Maika...

II

„În biserică era îmbulzeală şi zumzet de glasuri ; la un moment dat, cineva chiar a strigat ceva, şi protoiereul care mă cununa cu Mania s-a uitat peste ochelari la mul-

ţime şi a spus aspru : «Nu vă foiţi prin biserică şi nu faceţi zgomot ; staţi liniştiţi şi rugaţi-vă. Trebuie să fim cu frica lui dumnezeu !»

Cavalerii mei de onoare erau doi colegi de la liceu, iar ai Maniei, căpitanul Polianski şi locotenentul Gherent. Corul catedralei cînta admirabil. Sfîrîitul lumînărilor, strălucirea lor, toaletele, uniformele ofiţerilor, privirile tuturor vesele şi mulţumite, aerul serafic al Maniei, ambianţa generală şi cuvintele slujbei de cununie, toate mă mişcau pînă la lacrimi şi în acelaşi timp îmi dădeau un sentiment de triumf. Mă gîndeam : cum a înflorit, ce frumos s-a orînduit în ultima vreme viaţa mea ! Acum doi ani eram încă student, trăiam într-una din locuinţele ieftine pe Neglinnaia, fără bani, fără rude şi — după cum mi se părea atunci — fără viitor. Iar acum iată-mă profesor de liceu într-una din cele mai de seamă capitale de gubernie, cu viitorul asigurat ; iată-mă, mai ales, iubit şi răsfăţat. Pentru mine s-a adunat toată această mulţime, pentru mine ard trei policandre, pentru mine slujeşte protoiereul şi îşi dau toată silinţa cîntăreţii ; şi tot pentru mine fiinţa aceasta fermecătoare, unică pe lume, căreia în curînd îi voi putea spune «nevasta mea», este atît de tînără, de elegantă, de fericită ! Mi-am adus aminte din nou de primele noastre întîlniri, de excursiile afară din oraş, de declaraţia mea de dragoste, de vremea care parcă înadins fusese atît de frumoasă în vara aceasta. Şi fericirea ceea, pe care altădată o socoteam cu putinţă numai în romane şi în basme, iată că o trăim acum aievea, atît de intens, încît mi se pare că o pot atinge cu mîinile.

După cununie, toată lumea din biserică ne-a înconjurat, pe mine şi pe Mania, exprimîndu-ne o bucurie sinceră, felicitîndu-ne şi urîndu-ne noroc. Un general de brigadă, septuagenar, a felicitat-o pe Mania, spunîndu-i cu o voce hodorogită de bătrîn, dar atît de tare, încît s-a auzit în toată biserica : «Sper, draga mea, că şi după nuntă ai să rămîi acelaşi boboc de trandafir ca şi acum !»

Ofiţerii, directorul liceului şi toţi profesorii au zîmbit politicos şi am simţit că pe buzele mele se schiţase acelaşi surîs convenţional, făţarnic. Ippolit Ippolitîci, profesorul de geografie şi de istorie, care se exprimă numai în truisme,

mi-a spus cu multă însufleţire : «Pînă acum n-ai fost însurat şi ai fost singur. De acum eşti însurat şi veţi fi doi !».

De la biserică ne-am îndreptat spre casa cu etaj, de cărămidă roşie, pe care am primit-o de zestre. Afară de această casă, Mania are douăzeci de mii ruble bani şi o moşioară cam părăginită — Melitonovskaia, cu o ogradă plină cu tot felul de orătănii, care se sălbăticesc din lipsă de îngrijire. Sosind acasă, m-am întins să mă odihnesc puţin pe divanul turcesc din noul meu birou şi am aprins o ţigară. Divanul era moale, confortabil, mă simţeam mai bine ca oricînd ; jos, la parter, musafirii strigau neîncetat : «Ura», iar în vestibul o orchestră ca vai de lume cînta : «Mulţi ani trăiască !» şi fel de fel de alte fleacuri. Deodată uşa s-a deschis şi Varia, sora Maniei, a intrat în fugă în birou cu o cupă în mînă cu o expresie neobişnuită, încordată, parcă i-ar fi fost gura plină cu apă. Se vede că voia să treacă mai departe, în cealaltă cameră, dar pe neaşteptate a început să rîdă, apoi a izbucnit în hohote de plîns şi cupa s-a rostogolit cu zgomot pe parchet. Am luat-o pe Varia de braţ şi am încercat s-o liniştesc. «Nimeni nu poate să înţeleagă ! suspina ea puţin mai tîrziu, stînd pe patul dădacă-i din camera cea mai retrasă a casei. Nimeni, nimeni, nimeni ! Doamne, nimeni nu poate să înţeleagă !»

Totuşi, toţi înţelegeau cît se poate de bine că era cu patru ani mai mare decît Mania, că rămăsese încă nemăritată, şi că nu din invidie plîngea, ci din presimţirea tristă că îi trece timpul şi că poate îi şi trecuse. Cînd a început să se danseze cadrilul, Varia era din nou în salon, cu ochii plînşi şi tare pudrată. Am văzut apoi cum căpitanul Polianski ţinea în faţa ei o cupă din care ea mînca îngheţată cu linguriţa.

E şase dimineaţa. Am început să-mi scriu jurnalul ca să descriu fericirea mea deplină, mereu aceeaşi, şi totuşi mereu alta. Credeam că voi umple pe puţin şase, şapte pagini, pe care apoi le voi citi Maniei, dar, ciudat, în amintirea mea totul s-a învălmăşit, s-a contopit ca într-un vis. Nu-mi mai aduc aminte limpede decît episodul cu cumnată-mea, şi am impresia că singurul lucru pe care mai găsesc să-l scriu este : sărmana Varia ! Dar frunzişul copacilor din grădină a început să freamăte, va ploua... Ciorile

croncănesc prelung și, nu știu de ce, Mania mea, care abia a adormit, are fața tristă."

Nikitin închise jurnalul, și multă vreme după aceea nu se mai atinse de el. În primele zile ale lunii august începură examenele de corigență și cele de admitere, iar după adormirea maicii domnului, cursurile. Pleca la școală dimineața, după ora opt, iar pe la nouă i se făcea dor de Mania, de noul lui cămin, și începea să se uite la ceas. În clasele inferioare punea pe unul dintre elevi să dicteze și, pe cînd ceilalți scriau, el se așeza pe pervazul ferestrei cu ochii închiși și visa. Fie că făcea planuri de viitor, fie că se gîndea la trecut, totul i se părea la fel de minunat, ca un basm. În clasele superioare, elevii citeau cu glas tare din Gogol sau proza lui Pușkin ; lectura aceea cu glas monoton îl făcea să somnoleze ; oamenii, caii de călărie, copacii și cîmpiile întinse i se perindau prin fața ochilor și el exclama într-un suspin, ca și cum s-ar fi extaziat de proza lui Gogol sau a lui Pușkin :

— Minunat !

În recreația cea mare, Mania îi trimitea micul dejun într-un șervet alb ca zăpada, și el mînca încet, tacticos, pentru a-și prelungi desfătarea ; iar Ippolit Ippolitîci, care de obicei își aducea o chiflă, se uita la el cu respect și invidie, și-i spunea, ca totdeauna, cîte ceva răsuflat. Bunăoară :„Fără hrană, oamenii n-ar putea trăi".

De la liceu, Nikitin mergea la meditații, și cînd, în sfîrșit după ora cinci, se întorcea acasă, îl cuprindea o bucurie și o îngrijorare, de parcă ar fi lipsit un an întreg. Urca scările în goană, gîfîind, o găsea pe Mania, o strîngea în brațe, o săruta, îi jura că o iubește și că nu poate trăi fără ea, o asigura că i-a fost un dor nebun și o întreba cu teamă dacă se simte bine și de ce e atît de serioasă. După aceea se așezau la masă, numai ei doi.

După masă se întindea pe divanul turcesc din biroul lui și fuma, iar ea se așeza lîngă el și îi povestea cu glas scăzut o mie de nimicuri.

Zilele cele mai fericite pentru ei erau acum duminicile și sărbătorile, cînd rămîneau acasă de dimineață pînă seara. În zilele acelea gusta din plin viața simplă, tihnită, dar neobișnuit de frumoasă, care îi aducea aminte de idilele pastorale. Urmărea cu nesaț grija cu care Mania lui cuminte

și chibzuită își gospodărea și înfrumusețea cuibul, și uneori, dorind să-i arate că nu stă nici el cu mîinile în sîn, se apuca de ceva cu totul nefolositor : bunăoară scotea din șopron șarabana și o cerceta cu luare-aminte pe toate părțile.

Cu laptele de la trei vaci, Mania înjghebase o adevărată lăptărie : pivnița și cămara erau pline de ulcioare cu lapte și străchini cu smîntînă. Ca să o necăjească, Nikitin îi cerea cîteodată un pahar cu lapte. Ea se speria, fiindcă laptele și smîntîna se păstrau numai pentru unt. Atunci el o cuprindea în brațe, rîzînd, și-i spunea :

— Lasă, lasă, am glumit, comoara mea, am glumit !

Alteori rîdea de spiritul ei de economie, cînd, de pildă, găsind în dulap cîte o rămășiță de cîrnat sau de brînză, tari ca piatra, Mania declara pe un ton grav :

— Asta o să mănînce slugile.

Nikitin îi spunea că o bucată atît de mică e bună doar pentru o capcană de șoareci. Dar ea începea să-i demonstreze cu aprindere că bărbații habar n-au de gospodărie și că pe servitori nu-i poți mulțumi cu nimic, chiar dacă le-ai da și cincizeci de ocale de gustări. Pînă la urmă el ceda și o îmbrățișa transportat. Tot ce era logic în cuvintele ei i se părea uimitor, neobișnuit ; iar ceea ce nu concorda cu convingerile lui era, după părerea lui, naiv și înduioșător.

Uneori avea chef să filozofeze și începea să vorbească despre lucruri abstracte. Mania îl asculta atentă, făcînd ochii mari.

— Sînt nesfîrșit de fericit cu tine, bucuria mea ! spunea el, jucîndu-se cu degetele mîinilor ei, sau despletindu-i coadele și împletindu-i-le la loc. Dar eu nu consider fericirea drept ceva picat din cer. Am credința că omul este făuritorul propriei sale fericiri, și acum eu culeg ceea ce singur am creat. Da, o spun fără falsă modestie : această fericire am creat-o eu însumi și am tot dreptul să mă bucur de ea. Cunoști trecutul meu : singur, orfan, sărăcie, copilărie nefericită, o adolescență destul de tristă... Toate acestea au reprezentat o luptă, au fost drumul pe care-l croiam spre fericire...

În luna octombrie liceul suferi o pierdere grea : Ippolit Ippolitîci se îmbolnăvi de erizipel și muri. În ultimele două zile, înainte de a-și da sfîrșitul, nu mai recunoștea pe ni-

meni şi delira, dar chiar în delir spunea tot lucruri îndeobşte cunoscute :

— Volga se varsă în Marea Caspică... Caii mănîncă ovăz şi fîn.

În ziua înmormîntării nu se ţinură cursuri la liceu. Sicriul şi capacul fură purtate de colegi şi de elevi. Iar corul liceului cîntă tot drumul pînă la cimitir : „Sfinte dumnezeule, sfinte tare, sfinte fără de moarte !"

La cortegiul funebru luară parte trei preoţi, doi diaconi, tot liceul de băieţi şi corul catedralei în odăjdii de ceremonie. Văzînd o înmormîntare atît de solemnă, trecătorii se opreau, îşi făceau semnul crucii şi spuneau :

— Să dea dumnezeu oricui să moară astfel !

Întors de la cimitir, Nikitin, mişcat, s-a aşezat la biroul său şi-a deschis jurnalul şi a scris :

„Adineauri a fost coborît în mormînt Ippolit Ippolitîci Rîjiţki.

Pace cenuşii tale, modest truditor !

Mania, Varia şi toate femeile care au asistat la înmormîntare au plîns sincer, poate pentru că ştiau că pe omul acela şters, lipsit de orice farmec, nu l-a iubit nici o femeie. Aş fi vrut să spun la mormîntul camaradului meu un cuvînt din inimă, dar am fost înştiinţat că treaba asta ar putea să-i displacă directorului, care nu l-a prea simpatizat.

Mi se pare că e prima zi de la căsătoria mea cînd îmi simt sufletul greu..."

În tot restul anului şcolar nu s-a mai petrecut nici un eveniment deosebit.

Iarna a fost blîndă, fără geruri mari, cu zăpadă puţină ; în ajun de bobotează, bunăoară, toată noaptea vîntul s-a jeluit ca toamna, streşinile au curs, iar dimineaţa, la sfinţirea apelor, poliţia nu a lăsat pe nimeni să coboare pe rîu din pricină că gheaţa se umflase şi se înnegrise. Dar cu toată vremea închisă a iernii, Nikitin era tot atît de fericit, ca şi vara. La plăcerile lui se mai adăugase o distracţie nouă : învăţase să joace whist. Un singur lucru îl tulbura şi îl supăra cîteodată, împiedicîndu-l să fie cu totul fericit ; pisicile şi cîinii pe care îi primise de zestre. Dimineaţa, mai ales, domnea în casă un miros de menajerie, pe care nimic nu-l putea face să dispară. Adesea pisicile se în-

căierau cu cîinii, şi se stîrnea o hărmălaie de nedescris. Muşka cea arţăgoasă era hrănită de zece ori pe zi. Ca şi înainte, ea nu-l putea suferi pe Nikitin şi mîrîia la el: „Rrr-nga, rrr-nga".

Într-o seară din postul mare se întorcea acasă pe la miezul nopţii, de la club, unde jucase cărţi. Ploua, era întuneric, noroi. Nikitin simţea în adîncul sufletului un fel de amărăciune şi nu se putea dumeri care să-i fi fost pricina. Pierderea celor 12 ruble, sau tonul cu care unul din partenèri, cînd îl văzuse punînd pe masă rublele pierdute, spusese că Nikitin e stup de bani, făcînd vădit aluzie la zestrea pe care o primise. Nu-i părea rău nici de cele 12 ruble şi nici cuvintele partenerului nu avuseseră, în fond, nimic jignitor. Totuşi, nu era în apele lui. Nu mai regăsea în el nici graba şi nici plăcerea de altădată de a se întoarce acasă.

— Ptiu, ce-o fi cu mine?! exclamă el, oprindu-se lîngă un felinar.

Se gîndi deodată că nu-i părea rău de cele 12 ruble pierdute, fiindcă erau bani nemunciţi. Dacă ar fi muncit, ar fi cunoscut preţul fiecărei copeici, şi nu ar fi fost nepăsător la cîştig sau la pierdere. Toată fericirea lui, de altfel, îşi spuse el mai departe, o dobîndise tot atît de gratuit, pe degeaba. Pentru el această fericire era un lux, ca o doctorie pentru un om sănătos. Dacă ar fi fost şi el ca marea majoritate a oamenilor, copleşit de grija unei bucăţi de pîine, dacă ar fi trebuit să lupte din greu pentru existenţă, dacă l-ar fi durut spinarea şi pieptul de muncă grea, masa cea zilnică, căminul cald şi plăcut şi căsnicia-i fericită ar fi fost o necesitate, o răsplată, un farmec al vieţii. Aşa însă, toate acestea căpătau o semnificaţie stranie, nelămurită.

— Ptiu, ce-o fi cu mine?! repetă el, dîndu-şi limpede seama că însuşi faptul că îi putuseră trece prin minte asemenea gînduri era un semn rău.

Cînd ajunse acasă, Mania dormea; respira regulat şi surîdea prin somn. S-ar fi zis că şi somnul îi face plăcere.

Lîngă ea torcea pisoiul alb, strîns ghem. Nikitin aprinse lumînarea. Apoi o ţigară. Mania se trezi şi bău cu sete un pahar cu apă.

— Am mîncat prea multă dulceaţă! spuse ea, începînd să rîdă. Ai fost la ai noştri? întrebă apoi, după o scurtă tăcere.

— Nu, n-am fost.

Nikitin aflase că Polianski, în care Varia îşi pusese în ultima vreme mari speranţe, primise ordin de mutare într-una din garnizoanele din apusul ţării şi începuse să facă în oraş vizitele de rămas bun; de aceea în casa Şelestovilor nu domnea prea multă veselie.

— Spre seară a trecut Varia pe aici, spuse Mania, aşezîndu-se în capul oaselor. Nu mi-a spus nimic, dar i se citea pe faţă cît de greu îi vine, sărăcuţa de ea! Nu-l pot suferi pe Polianski. E gras, greoi, şi cînd merge sau dansează îi tremură obrajii. Nu, nu-mi place de loc! Totuşi îl consideram cumsecade.

— Eu şi acum îl consider un om cumsecade.

— Atunci de ce s-a purtat atît de urît cu Varia?

— De ce urît? întrebă Nikitin, simţind în el o pornire împotriva pisoiului care se sculase şi îşi întindea mădularele. După cîte ştiu, nu i-a făcut nici o propunere de căsătorie şi nu s-a angajat cu nimic.

— De ce venea atît de des la noi? Dacă nu ai intenţia să te însori, nu veni toată ziua-bună ziua în casa oamenilor.

Nikitin stinse lumînarea şi se culcă. Dar nu-i era somn şi nici nu putea sta întins. Capul i se părea nemăsurat de mare, gol, ca un hambar pustiu, şi în golul acesta pîndeau gînduri noi, ciudate, ca nişte umbre ameninţătoare. Îşi spunea că dincolo de lumina blîndă a candelei, dincolo de fericirea tihnită şi surîzătoare a familiei, dincolo de universul acesta îngust, în care el şi pisoiul alb duceau o viaţă atît de molcomă şi de dulce, mai exista şi o altă lume... Şi, dintr-o dată, îl cuprinse un dor nebun să se ducă în acea lume, să muncească şi el undeva într-o fabrică sau într-un atelier mare, să vorbească de pe o catedră universitară, să scrie, să publice, să trudească, să sufere... Simţea c-ar vrea să fie mistuit de o pasiune nobilă, de o chemare, căreia să i se consacre pînă la uitare de sine, pînă la nepăsare faţă de fericirea personală, atît de monotonă. În minte îi apăru pe neaşteptate Şebaldin, care striga la el îngrozit:

— Nici măcar nu l-ai citit pe Lessing! Ce mult ai rămas în urmă! Doamne, cum ai decăzut!

Mania se sculă din nou să bea apă. Nikitin se uită la gîtul, la umerii și la sînii ei plini, și-și aduse dintr-o dată aminte de complimentul făcut de generalul de brigadă în biserică: să rămînă întotdeauna un boboc de trandafir.

— Un boboc de trandafir! murmură el și începu să rîdă.

— R-rr-nga, rr-nga, îi răspunse de sub pat cățeluța somnoroasă.

O mînie tăioasă ca un pumnal rece i se răsuci în inimă; îi veni să-i spună Maniei o grosolănie, ba chiar să sară la ea și s-o lovească. Inima începu să-i bată puternic.

— Prin urmare, o întrebă el, stăpînindu-se, dacă eu veneam zilnic la voi în casă însemna că trebuia neapărat să te iau de nevastă?

— Bineînțeles! De altfel, îți dai seama și tu singur foarte bine.

— Frumos!

Și după o clipă repetă:

— Frumos!

Pentru a nu spune vorbe de prisos și pentru a-și potoli bătăile inimii, Nikitin se duse în birou și se culcă, întîi pe divan, fără pernă, apoi jos, pe covor.

„Prostii! încerca el să se liniștească. Ești profesor, muncești pe un tărîm dintre cele mai nobile... Ce altceva mai vrei? E absurd!"

Dar îndată tot el își răspunse că nu era de loc profesor, ci un funcționar tot atît de puțin înzestrat și lipsit de personalitate, ca și profesorul ceh de limba greacă; că nu avusese niciodată o adevărată chemare pentru profesorat; că nu cunoștea de loc pedagogia, care nu-l interesase cîtuși de puțin; că nu știa să se poarte cu copiii; că rostul materiilor pe care le preda îi era necunoscut; poate erau chiar fără de nici un folos. Răposatul Ippolit Ippolitîci era om mărginit, de aceea și profesorii, și elevii știau bine ce puteau și ce nu puteau aștepta de la el; Nikitin însă, întocmai ca și cehul, știa să-și ascundă mărginirea, să înșele cu îndemînare pe toată lumea și să dea impresia că, slavă domnului, totul merge cum nu se poate mai bine.

Gîndurile acestea îl speriau. Voia să le alunge, îşi spunea că nu sînt decît prostii, pricinuite de nervii săi prea încordaţi, şi că mîine va fi cel dintîi care va rîde de ele. Şi, într-adevăr, spre ziuă începu să-i vină a rîde de această nervozitate nefirească, şi se învinui că „e mai rău ca o muiere". Totuşi, în adîncul sufletului îşi dădea limpede seama că liniştea lui de mai înainte se spulberase pentru totdeauna şi că în casa netencuită cu etaj nu va mai exista de acum încolo fericire pentru el. Ghicea că vremea amăgirilor se sfîrşise, că iluziile secaseră şi că începea o viaţă nouă, frămîntată, conştientă, care nu se împacă cu tihna şi fericirea personală.

A doua zi, fiind duminică, se duse la biserica liceului şi-l întîlni acolo pe director şi pe colegi. I se părea că toţi erau stăpîniţi de o singură grijă: aceea de a ascunde mai adînc ignoranţa lor şi nemulţumirea lor de viaţă, şi că la rîndul său, pentru a nu dezvălui propria sa neliniştе, surîdea şi el tot atît de convenţional şi de făţarnic, vorbind despre nimicuri. De la biserică, paşii îl purtară, la întîmplare, spre gară, unde văzu sosind şi plecînd un marfar. Era fericit că era singur şi că nu trebuia să stea de vorbă cu cineva.

Acasă găsi pe tata-socru şi pe Varia, care veniseră la masă. Varia avea ochii roşii de lacrimi şi se plîngea că o doare capul, iar Şelestov mînca fără măsură şi, făcînd vădit aluzie la Polianski, vorbea cu amărăciune despre tinerii din ziua de azi, care nu inspiră nici o încredere şi sînt atît de puţini gentlemeni.

— Este o mojicie. Am să i-o spun de la obraz! O mojicie, domnul meu!

Nikitin zîmbea politicos şi o ajuta pe Mania să servească musafirii, dar îndată după masă se duse şi se încuie în birou.

Soarele strălucea vesel şi îşi trimitea prin ferestrele mari razele fierbinţi. Era abia 20 martie, dar afară, pe străzile oraşului, trăsurile luaseră locul săniilor şi grădinile răsunau de ciripitul graurilor. Dintr-o clipă în alta Maniusia avea să deschidă uşa, să-i cuprindă gîtul cu braţul şi, vestindu-i că s-a pus şaua pe cai, sau că s-a tras şarabana la scară, avea să-l întrebe cu ce să se îmbrace ca să nu-i fie frig. Începea o primăvară tot atît de minunată ca şi cea de anul

trecut, făgăduind aceleași bucurii... Dar Nikitin se gîndea că ar fi bine să-și ia un concediu, să se ducă la Moscova, să tragă undeva pe Neglinnaia... În odaia vecină se bea cafeaua și se vorbea despre căpitanul Polianski, dar el se silea să nu asculte și scria în jurnalul lui: „Unde mă aflu, Doamne?! Mă împresoară și mă cotropește banalitatea. Oameni plicticoși, meschini, strâchini cu smîntînă, ulcioare cu lapte, gîndaci, femei mărginite... Nu există nimic pe lume mai înspăimîntător, mai înjositor și mai plicticos decît banalitatea! Trebuie să fug de aici, să fug chiar astăzi, altfel înnebunesc..."

Ordinul Anna

I

DUPĂ oficierea cununiei, nu se servi nici cea mai simplă gustare. Noii căsătoriţi băură cîte un pahar de şampanie, se schimbară de haine şi porniră la gară. Nici bal, nici masă mare de nuntă, nici muzică, nici dans. În schimb, se hotărîse o călătorie la mînăstire, la vreo două sute de verste depărtare. Cei mai mulţi aprobară această idee fiindcă, ziceau ei, Modest Alexeici ocupa o funcţie destul de importantă, nu mai era tînăr, şi o nuntă cu tămbălău ar fi putut să pară oarecum nepotrivită ; de altfel, e plictisitor să asculţi muzică la căsătoria unui funcţionar de cincizeci şi doi de ani cu o fată care abia a împlinit optsprezece. Se mai spunea că Modest Alexeici, om cu principii, proiectase călătoria la mînăstire tocmai pentru a o face să înţeleagă pe tînăra lui soţie că pînă şi în căsătorie el dă primul loc religiei şi moralei.

Nuntaşii veniseră la gară să petreacă pe noii căsătoriţi. Colegii şi rudele stăteau cu paharul în mînă, aşteptînd să

pornească trenul ca să strige : ura ! Tatăl fetei, Piotr Leontici, cu fracul lui sărăcăcios de profesor şi cu jobenul în cap, se şi îmbătase şi, foarte palid la faţă, se întindea într-una spre fereastra vagonului, cu paharul în mînă, strigînd cu glas rugător :

— Ania ! Ania ! Aniuta ! Numai un cuvînt.

În cele din urmă, Ania se aplecă la fereastră, şi el îi şopti ceva, suflîndu-i în obraz duhoarea de vin ; îi şuiera la ureche nişte vorbe neînţelese şi o binecuvînta, făcîndu-i cruci pe faţă, pe piept şi pe mîini, cu lacrimi în ochi şi cu respiraţia sugrumată de emoţie. Cei doi fraţi ai ei, Petea şi Andriuşa, liceeni amîndoi, îl trăgeau mereu de frac şi îi şopteau ruşinaţi :

— Lasă, tătuţă... Haide, tătuţă...

Cînd se urni trenul din loc, Ania îl văzu pe tatăl ei fugind în urma vagonului, clătinîndu-se pe picioare şi vărsîndu-şi vinul din pahar ; şi abia atunci îşi dădu seama ce expresie blîndă, jalnică şi vinovată avea, strigîndu-i : ura !

Noii căsătoriţi rămaseră singuri. Modest Alexeici îşi roti privirea în compartiment, rîndui pachetele în plasele de sus şi se aşeză zîmbind pe banca din faţa tinerei lui soţii. Era un om de statură mijlocie, cam gras, puhav, prea bine hrănit, cu favoriţi lungi şi fără mustăţi ; bărbia rotundă şi rasă, puternic conturată, semăna cu un călcîi. Te izbea în înfăţişarea lui lipsa mustăţilor — locul acela gol şi proaspăt bărbierit, care se contopea treptat cu cele două fălci grase, tremurătoare ca o piftie. Avea o ţinută gravă, mişcări încete şi gesturi potolite.

— Fără să vreau, îmi vine în minte o întîmplare, începu el deodată, cu zîmbetul pe buze. Se zice că acum cinci ani, cînd Kosorotov a primit ordinul Sf. Anna, gradul al doilea, şi s-a dus să mulţumească guvernatorului, excelenţa-sa i-ar fi spus : „Va să zică, aveţi acum trei Anne : una la butonieră şi două de gît". Trebuie să ştii că acest Kosorotov avea o nevastă peste măsură de uşuratică şi de capricioasă cu numele de Anna, care-l părăsise o bucată de vreme şi care tocmai atunci se reîntoarse la bărbatul ei. Sper că atunci cînd voi primi şi eu ordinul Anna de gradul doi, excelenţa-sa nu va avea motiv să-mi spună şi mie asemenea vorbe.

Vorbind astfel, ochii mici îi zîmbeau, zîmbi și Ania, tremurînd la gîndul că în orice clipă omul acesta cu buze groase și umede ar putea s-o sărute, iar ea nu mai avea dreptul să-l respingă.

Mișcările domoale ale trupului său gras o speriau și-o dezgustau. Deodată, Modest Alexeici se ridică, își scoase fără grabă fracul, decorația de la gît, vesta și își puse un halat de casă.

— Uite așa, rosti el, așezîndu-se lîngă Ania.

Iar ea își aminti de clipele chinuitoare din timpul cununiei, cînd îi păruse că și preotul, și invitații, și toată lumea din biserică o priveau cu compătimire și se întrebau de ce o fată atît de tînără și de drăguță se mărită cu un domn atît de bătrîn și de puțin atrăgător? Încă în dimineața aceea fusese încîntată că toate se orînduiseră așa de bine pentru ea, dar mai tîrziu, în timpul cununiei, și acum, în tren, se simțea vinovată, înșelată și ridicolă. S-a măritat cu un om bogat, dar ea n-are nici un ban. Rochia de nuntă și-a făcut-o pe datorie, iar astăzi în gară, cînd au venit tatăl și cu frații ei s-o petreacă, a înțeles după fețele lor că n-au nici o copeică în buzunar. Ce-o să mănînce în seara aceea? Dar mîine? I se părea că acum, fără ea, frații ei stau acasă flămînzi și la fel de îndurerați cum au fost cu toții în prima seară după înmormîntarea mamei.

„Ah, cît de nenorocită sînt! gîndi ea. De ce sînt atît de nenorocită?"

Cu stîngăcia omului grav, care nu este deprins cu femeile, Modest Alexeici o cuprinse de talie și o bătu peste umăr, în timp ce ea se gîndea la bani și la mama ei moartă.

După moartea mamei sale, tatăl ei, Piotr Leontici, profesor de caligrafie și desen la liceu, a început să bea, și a intrat mizeria în casă; băieții nu mai aveau galoși, nici ghete, iar tatăl ei era mereu tras pe la judecăți... Apoi au venit portăreii să pună sechestru pe mobilă... Ce rușine! Ania fu nevoită să îngrijească de un tată bețiv, să cîrpească ciorapii fraților ei, să se ducă în piață la tîrguit; iar cînd cineva îi lăuda frumusețea, prospețimea și grația, ei îi părea că toată lumea se uită la pălăria ei ieftină și la crăpăturile pantofilor astupate cu cerneală. Plîngea nopți de-a rîndul chinuită, urmărită de gîndul că mîine, poimîine, tatăl său va fi dat afară din liceu din pricina beției, că nu va putea

să îndure această decădere și va muri ca și mama ei. Niște doamne, cunoștințe de ale lor, se apucară să caute pentru Ania un bărbat bun. Și în scurtă vreme îl găsiră pe acest Modest Alexeici, care, dacă nu era tînăr, nici frumos, avea în schimb bani. Avea o sută de mii de ruble la bancă și o moșie în arendă. Îi spuseră Aniei că este un om cu principii, care se bucură de trecere la guvernator, și că i-ar fi ușor să capete de la acesta un cuvînt către directorul liceului sau chiar către epitrop, ca să nu se atingă nimeni de Piotr Leontici...

Fără veste, pe cînd se gîndea la toate aceste amănunte, se auzi muzică la fereastră și larmă de glasuri. Trenul se oprise la o haltă. Dincolo de peron, în mulțime, răsuna vesel o armonică și scîrțîia o vioară, iar dinspre plopii și mestecenii cei înalți, dinspre vilele risipite ici-colo, scăldate în lumina lunii, răzbăteau sunetele orchestrei militare; se vede că era o serată dansantă pe undeva. Localnicii și cei veniți din oraș să se bucure de vremea frumoasă și să respire aer curat se plimbau pe peron. Se afla printre ei și Artînov, proprietarul vilelor din mica localitate, mare bogătaș, un bărbat înalt, trupeș, negricios la față, cu ochii bulbucați, semănînd cu un armean; era ciudat îmbrăcat, purta o cămașă descheiată la piept, niște cizme cu pinteni, iar pe umeri îi atîrna o pelerină neagră, care mătura pămîntul ca o trenă. Doi ogari, cu boturile ascuțite adulmecînd pe jos, îl urmau.

Deși lacrimile mai străluceau încă în ochii Aniei, ea nu se mai gîndea acum nici la mama ei, nici la bani, nici la ceremonia cununiei, ci flutura într-una din mînă spre liceenii și ofițerii cunoscuți, rîdea tare și spunea grăbită:

— Bună ziua! Ce mai faceți?

Coborî apoi pe peron sub razele de lună și stătu astfel ca să fie văzută din cap pînă-n picioare, să-i poată admira toată lumea pălăria și rochia ei nouă atît de frumoasă.

— De ce ne-am oprit aici? întreba ea.

— E o haltă, i se răspunse, așteptăm trenul poștal.

Observînd că Artînov o privește, clipi din ochi cu cochetărie și începu să vorbească tare în franțuzește. Pentru că avea voce frumoasă, pentru că răsuna muzica și luna se oglindea în heleșteu, pentru că Artînov, cunoscut Don

Juan, mare amator de aventuri, se uita la ea cu ochi lacomi și pentru că toată lumea de acolo era veselă, Ania se simți deodată cuprinsă de bucurie ; iar cînd trenul se puse în mișcare și cei cîțiva ofițeri cunoscuți o salutară cu mîna la cozoroc, ea începu să fredoneze polca pe care o cînta orchestra militară undeva departe, dincolo de copaci. Se întoarse în compartiment plină de speranțe, ca și cum la acea haltă ar fi încredințat-o cineva că, în ciuda oricăror aparențe, va fi fericită.

Noii căsătoriți petrecură două zile la mînăstire, apoi se înapoiară în oraș și se instalară într-o locuință a instituției. În timp ce Modest Alexeici se afla la slujbă, Ania cînta la pian, ori plîngea de plictiseală, ori sta întinsă pe canapea și citea romane sau răsfoia jurnale de modă. La masa de prînz, Modest Alexeici mînca mult și vorbea despre politică, despre cine a mai fost numit în cutare post, cine a fost mutat și cine decorat ; îi spunea că omul trebuie să muncească că viața de familie nu este o plăcere, ci o datorie, că banul trebuie cheltuit cu socoteală și că mai presus de orice el pune religia și morala. Și, strîngînd cuțitul în mînă, ca pe o spadă, rostea :

— Fiecare om trebuie să-și cunoască datoria !

Ania asculta, se înfricoșa și nu mai putea să mănînce nimic, încît de cele mai multe ori se ridica de la masă flămîndă. După masă, bărbatul ei se culca și sforăia tare, iar ea pleca la ai săi. De cîte ori venea, tatăl și frații ei o priveau ciudat, de parcă pînă la sosirea ei nu făcuseră altceva decît s-o condamne că s-a măritat pentru parale cu un om searbăd și plicticos, pe care nu-l iubește ; rochia foșnitoare, brățările, înfățișarea ei de doamnă din societate îi intimidau și îi uimeau parcă ; în preajma ei se fîstîceau, nu găseau subiecte de conversație, deși o iubeau ca și altădată și nu se obișnuiseră încă să prînzească fără ea. De fiecare dată Ania se așeza la masă cu ei și mînca ciorbă de varză, păsat și cartofi prăjiți în grăsime de berbec mirosind a lumînare arsă de seu.

Cu mîna tremurîndă, Piotr Leontici își turna votcă din carafă și o dădea pe gît lacom, sumîmbîndu-se la fiecare înghițitură... Își umplea apoi al doilea păhărel, al treilea... Andriușa și Petea, firavi, palizi, cu ochii mari apucau carafa și spuneau speriați...

— Lasă, tătuță... Ajunge, tătuță...

Ania se neliniștea și ea, și îl ruga fierbinte să nu mai bea ; atunci Piotr Leontici se făcea foc, bătea cu pumnul în masă și striga :

— Nu dau voie nimănui să mă dădăcească ! Mucoșilor ! Am să vă dau pe toți afară, auziți ?

Glasul lui era însă atît de slab și de blînd, încît nimeni nu se temea de el.

După masă, Piotr Leontici de obicei începea să se dichisească ; cu obrazul palid, cu bărbia zgîriată de brici, își întindea gîtul slab în fața oglinzii și se gătea vreme îndelungată : se pieptăna, își răsucea mustățile negre, își înnoda cravata, se stropea cu parfum, apoi cînd termina în sfîrșit cu dichisitul, își punea mănușile și jobenul și se ducea la lecțiile lui particulare. Dacă se întîmpla să fie zi de sărbătoare rămînea acasă, picta sau cînta la armoniu, care scotea niște mugete îngrozitoare ; Piotr Leontici se străduia să stoarcă din el sunete mai plăcute, mai armonioase, acompaniindu-se din gură, și, fiindcă nu izbutea, se supăra pe băieți :

— Ticăloșii, nemernicii ! Mi-au stricat instrumentul !

În fiecare seară, soțul Aniei obișnuia să joace cărți cu colegii lui, care locuiau în apartamentele vecine din aceeași clădire a instituției. Soțiile lor, urîte, îmbrăcate fără gust, vulgare, ca niște bucătărese, veneau întotdeauna să asiste la jocul de cărți, și atunci în casa Aniei începeau bîrfelile, tot atît de urîte și lipsite de gust ca și acele doamne.

Uneori, Modest Alexeici se ducea cu Ania la teatru și în timpul antractelor se plimba cu ea la braț prin culoare și la foaier, fără s-o lase nici un pas de lîngă el. De cîte ori saluta pe cineva, îi șoptea Aniei : „Îl vezi, e consilier de stat cu trecere la guvernator", sau : „Asta e bine situat... are casa lui".

Cînd treceau pe lîngă bufet, Aniei i se făcea poftă de ceva dulce ; îi plăceau ciocolata și prăjiturile cu mere, dar n-avea bani la ea și se sfia să-i ceară soțului. El punea mîna pe cîte o pară, o pipăia șovăitor și întreba :

— Cît costă ?

— Douăzeci și cinci de copeici, i se răspundea.

— Oho ! făcea el și punea îndată para la loc ; dar, fiindu-i totuși rușine să plece de la bufet fără să ia nimic,

cerea o sticlă cu apă minerală şi o dădea singur pe gît, pe nerăsuflate, aşa încît i se umpleau ochii de lacrimi ; în acele clipe, Ania simţea că-l urăşte.

Altă dată, roşea pe neaşteptate şi îi spunea Aniei grăbit :

— Salut-o pe doamna asta !

— Dar n-o cunosc, se împotrivea ea.

— Ce-are a face. Este soţia directorului administraţiei financiare. Salut-o, îţi spun, şoptea el cu stăruinţă în glas, nu-ţi cade capul !

Ania saluta şi capul îi rămînea pe umeri, într-adevăr, numai că acele momente erau un chin pentru ea.

Făcea întotdeauna tot ce voia soţul şi îi era ciudă pe ea însăşi că s-a lăsat dusă de nas ca cea din urmă gîsculiţă. Îl luase doar pentru bani, şi cu toate acestea avea mai puţini decît înainte de măritiş. Înainte tot îi mai dădea taică-su cîte douăzeci de copeici, acum însă nu căpăta nici o leţcaie. Ca să ia pe furiş sau să ceară, nu putea, îi era frică de el, tremura în faţa lui. I se părea că frica, pe care i-o inspira acest om, exista în sufletul ei de cine ştie cînd. În copilărie, forţa cea mai teribilă şi mai impunătoare, care vine spre tine ca un nor întunecat sau ca o locomotivă ameninţătoare, era în ochii ei directorul liceului ; o altă forţă, la fel de cumplită era excelenţa-sa, despre care se vorbea adesea în casă şi de care se temeau toţi. Apoi existau alte forţe de proporţii mai mici, cum ar fi profesorii din liceu, cu mustăţile rase, severi şi necruţători ; iar acum, era acest Modest Alexeici, omul cu principii, care pînă şi la faţă semăna leit cu directorul liceului. În închipuirea Aniei toate aceste forţe se contopiseră într-una singură luînd înfăţişarea unui urs alb, enorm şi înspăimîntător, care urmărea pe oamenii slabi şi vinovaţi, de felul tatălui ei ; din pricina asta ea nu îndrăznea să-şi contrazică bărbatul, zîmbea forţat şi simula mulţumirea de cîte ori o mîngîia într-un chip grosolan sau o pîngărea cu îmbrăţişările lui de care avea groază.

O singură dată a îndrăznit Piotr Leontici să-i ceară ginerelui său cu împrumut o sumă de cincizeci de ruble ca să-şi plătească o datorie ce nu suferea amînare. Dar cîte n-a îndurat pentru asta !

— Fie, îţi dau, i-a spus Modest Alexeici, după un timp de gîndire, dar te previn că n-o să te mai ajut dacă nu te laşi de băutură. E ruşinos pentru un om care ocupă o slujbă la stat să aibă asemenea slăbiciune. Sînt nevoit să-ţi atrag atenţia că patima beţiei a dus mulţi oameni capabili la pierzanie. Dacă ar fi ştiut să se stăpînească la vreme, cine ştie, ar fi putut ajunge oameni de vază.

Urmă apoi un lung şir de fraze moralizatoare, împănate cu expresii de felul acestora : „pe măsură ce...", „pornind de la ipoteza că...", „pe baza celor spuse, urmează că...", iar bietul Piotr Leontici, chinuit de atîta umilinţă, simţea o aprigă dorinţă de a se îmbăta. La fel şi cei doi băieţi, care veneau de obicei în vizită la Ania cu ghetele rupte şi cu pantalonii peticiţi, erau nevoiţi să asculte poveţe.

— Fiecare om trebuie să-şi cunoască datoria, le repeta Modest Alexeici.

Bani, însă, nu le dădea niciodată. În schimb, îi dăruia Aniei tot soiul de inele, de brăţări şi de broşe, spunînd că asemenea obiecte prind bine omului la zile negre. Şi deseori îi descuia scrinul, să facă o revizie, să vadă dacă nu lipseşte cumva vreo bijuterie.

II

Între timp, sosi iarna. Cu mult înainte de Crăciun, se anunţase în ziarul local că la data de 29 decembrie va avea loc la cercul nobilimii tradiţionalul bal de iarnă. De atunci, în fiecare seară, după jocul de cărţi, Modest Alexeici, foarte preocupat, vorbea în şoaptă cu nevestele colegilor săi, aruncînd spre Ania priviri îngrijorate, iar pe urmă, după plecarea lor, se plimba dintr-un colţ într-altul al camerei, frămîntat de gînduri. În sfîrşit, într-una din seri, la o oră destul de înaintată, după ce se plimbase multă vreme prin odaie, se opri în faţa Aniei şi îi spuse :

— Trebuie să-ţi faci o rochie de bal. Ai înţeles ? Dar, te rog, să te sfătuieşti mai întîi cu Maria Grigorievna şi cu Natalia Kuzminişna. Apoi îi dădu o sută de ruble. Ania luă

banii, dar își comandă rochia de bal fără să se sfătuiască cu nimeni ; vorbi despre acest lucru numai cu taică-său și căuta să-și închipuie cum și-ar fi făcut-o mama ei. Răposata ei mamă se îmbrăca întotdeauna după ultima modă și se ocupa mult de Ania, pe care o gătea ca pe o păpușă ; o învățase să vorbească franțuzește și să danseze fără cusur mazurca (pînă a nu se mărita ea fusese cinci ani guvernantă). Întocmai ca mama ei, Ania se pricepea să facă o rochie nouă dintr-una veche, să spele mănușile în benzină, să închirieze bijuterii și, ca și mama ei, știa să privească cu cochetărie, printre gene, să graseieze, să se așeze pe scaun cu grație, să scoată exclamații de admirație la momentul potrivit, să se uite trist și enigmatic. De la taică-său moștenise culoarea închisă a ochilor și a părului, nervozitatea și plăcerea de a se dichisi.

Cu o jumătate de ceas înainte de plecarea la bal, cînd Modest Alexeici intră în odaia Aniei, fără haină, să-și pună decorațiile în fața oglinzii, rămase extaziat de frumusețea ei, de prospețimea și de strălucirea rochiei vaporoase ; foarte satisfăcut, își mîngîie favoriții și spuse :

— Ia te uită, cît e de frumoasă Aniuta mea ! Cît e de frumoasă ! repetă el și urmă cu glas solemn : Eu te-am făcut fericită, iar astăzi poți și tu să mă fericești. Fă, te rog, cunoștință cu soția excelenței-sale ; te rog mult, fă asta pentru mine. Ea m-ar ajuta să avansez în slujbă.

Plecară la bal. Iată și clădirea cercului nobilimii, iată intrarea somptuoasă, cu un portar în livrea. Iată garderoba plină de blănuri ; lachei alergînd încolo și încoace, doamne în rochii decoltate, care își acoperă umerii cu evantaiul, să se apere de curent. Stăruie un miros de gaz aerian și parcă de cazarmă. Urcînd scara la brațul soțului ei, Ania auzi muzica, iar cînd se văzu toată, din cap pînă-n picioare, în oglinda imensă, scăldată în lumină, simți în inima ei trezindu-se dintr-o dată bucuria și acel presentiment de fericire pe care îl mai încercase cîndva, în mica haltă, într-o seară cu lună.

Pășea mîndră, sigură de ea, simțindu-se pentru prima oară doamnă și imitînd, fără să vrea, mersul și gesturile mamei sale. Și tot pentru prima oară în viața ei se simți bogată și liberă. Nici prezența soțului ei n-o mai stingherea, căci, de cum trecuse pragul, ea ghicise instinctiv că un soț

bătrîn la braţul ei n-o coboară de loc, ci, dimpotrivă, îi dă acel aer deosebit de femeie enigmatică, care place atît de mult bărbaţilor.

În salonul cel mare răsuna muzica şi începuse dansul. Venind din locuinţa ei searbădă, Ania, orbită de risipa de lumină şi de culori, asurzită de muzică şi de larma din jur, îşi plimbă privirea prin salon şi exclamă în sinea ei: „O, cît e de frumos!" Din prima clipă deosebi prin mulţimea de oameni pe toţi cei pe care îi cunoştea, pe toţi cei pe care îi mai întîlnise şi înainte la serate ori în timpul plimbărilor; erau acolo excelenţa-sa guvernatorul, Artînov şi multe alte persoane cunoscute, ofiţeri, profesori, avocaţi, funcţionari, moşieri; doamnele din înalta societate, gătite şi foarte decoltate, frumoase sau urîte, se şi grăbiseră să-şi ocupe locurile la chioşcurile şi pavilioanele bazarului de binefacere, organizat în folosul săracilor. Un ofiţer înalt, un adevărat uriaş, cu epoleţi strălucitori pe umeri, cu care făcuse cunoştinţă odată, de mult, pe strada Staro-Kievskaia, pe cînd era încă elevă de liceu, dar al cărui nume îl uitase, răsări ca din pămînt şi o invită la vals. Zbură de lîngă soţul ei şi îi părea că pluteşte într-o corabie cu pînze pe furtună şi că Modest Alexeici a rămas pe undeva departe, la ţărm.

Dansă pătimaş şi vals, şi polcă, şi cadril, trecînd de la un dansator la altul, ameţită de muzică şi de zgomot, vorbind cînd ruseşte, cînd franţuzeşte, graseind, rîzînd, nemaigîndindu-se la soţul ei, la nimeni şi la nimic. Avea mare succes la bărbaţi, era limpede şi cît se poate de firesc; cu răsuflarea întretăiată de atîtea emoţii, îşi făcea vînt cu evantaiul şi simţea că îi este sete.

Chiar în clipa aceea, taică-său, Piotr Leontici, cu fracul mototolit şi mirosind a benzină, se apropie de ea, oferindu-i îngheţată pe o farfurioară.

— Ce fermecătoare eşti astă-seară! rosti el, privind-o cu admiraţie. Niciodată n-am regretat atît de mult că te-ai grăbit să te măriţi... Păcat! Ştiu, ai făcut asta de dragul nostru, dar... Piotr Leontici îşi întrerupse vorba, vîrî mîinile tremurînde în buzunar, scoase un plic cu bani şi adăugă: Uite, am primit astăzi pentru lecţii, aşa că pot să-i achit bărbatului tău tot ce-i datorez.

Ania nu răspunse nimic, şi abia apucă să-i dea farfurioara goliă, că şi zbură de lîngă el, răpită de un dansator.

Uitîndu-se peste umărul cavalerului, îl văzu pe taică-său cu mîna pe după talia unei doamne, lunecînd uşor pe parchet, în ritmul muzicii : „Cît e de drăguţ cînd e treaz", gîndi Ania.

La mazurcă, Ania fu invitată de acelaşi ofiţer uriaş, cu care dansase la început ; ofiţerul se mişca grav, greoi ca un buştean în uniformă, legănîndu-şi încetişor trupul şi abia mişcînd din picioare ; n-avea poftă să danseze, iar ea strălucea în preajma lui de o frumuseţe provocătoare, cu umerii ei goi ; ochii îi scînteiau, toate mişcările trupului său erau pătrunse de patima dansului, iar el rămînea nepăsător şi îi întindea numai mîinile cu îngăduinţă, ca un rege.

— Bravo ! Bravo ! răsunară cîteva voci.

Dar, încetul cu încetul, uriaşul ofiţer se însufleţi, deveni mai sprinten şi, lăsîndu-se furat de farmecul ei, se avîntă tinereşte la dans, pe cînd Ania îşi legăna doar umerii, privindu-l galeş. Ai fi zis că acum ea era regina, iar el, sclavul ei. În clipele acelea, Aniei i se părea că toată sala se uită la ei, că toţi îi admiră şi îi invidiază.

Abia apucă să-i mulţumească ofiţerului pentru dans că lumea din jur se dădu la o parte, bărbaţii înlemniră cu mîinile în jos şi cu gîturile ciudat întinse înainte : excelenţa-sa însuşi, pe al cărui frac străluceau două stele, venea spre Ania. Da, nu mai putea fi nici o îndoială, guvernatorul se îndrepta spre ea, căci o privea ţintă şi îi zîmbea dulce, mestecînd într-una din buze, aşa cum obişnuia să facă ori de cîte ori vedea o femeie frumoasă.

— Sînt încîntat să vă cunosc, începu excelenţa-sa, încîntat... Dar, să ştiţi că am să-l pun la arest pe soţul dumneavoastră, fiindcă a ascuns de noi pînă acum o asemenea comoară... Am venit cu o misiune din partea soţiei mele... Trebuie să ne ajutaţi... Mda, urmă el apoi fără legătură, s-ar cuveni să vi se acorde un premiu de frumuseţe ca în America... Se spune că americancele... dar să ne grăbim, soţia mea vă aşteaptă cu nerăbdare.

O duse pînă în dreptul unuia dintre chioşcuri şi o prezentă unei doamne bătrîne care avea partea de jos a feţei atît de disproporţionat dezvoltată, încît puteai crede că ţine în gură un pietroi.

— Dă-ne o mînă de ajutor, vorbi ea pe nas, cu o voce cîntată. Toate femeile frumoase lucrează la bazarul nostru, numai dumneata nu faci nimic. De ce nu vrei să ne ajuți?

Doamna în vîrstă plecă, iar Ania îi luă locul lîngă samovarul de argint înconjurat de cești. Pe loc, vînzarea se însufleți. Pentru o ceașcă de ceai, Ania nu primea mai puțin de o rublă; pe ofițerul uriaș îl făcu să bea trei cești la rînd. Veni apoi Artînov, bogătașul, cu ochii bulbucați și cu răsuflarea greoaie de astmatic; acum nu mai purta costumul ciudat cu care îl văzuse Ania în seara aceea de vară, ci frac, ca toți ceilalți. Fără să-și ia ochii de la Ania bău o cupă cu șampanie și plăti o sută de ruble; pe urmă mai bău un pahar de ceai, după care plăti încă o sută de ruble... toate acestea, fără să scoată un cuvînt din pricina astmei care-l supăra. Ania îmbia într-una lumea să cumpere și încasa banii, convinsă că zîmbetul și privirea ei nu pot face oamenilor decît o nemărginită plăcere. Începea să înțeleagă acum că ea a fost anume creată pentru viața asta zgomotoasă și veselă, cu muzică, cu dans și cu admiratori, iar vechea spaimă față de acea forță teribilă, gata să te strivească, îi păru caraghioasă; nu se mai temea de nimeni, îi părea numai rău că nu mai trăiește maică-sa, ca să se bucure împreună cu ea de succesul ei.

Piotr Leontici, care, deși palid la față, se ținea încă destul de bine pe picioare, veni spre chioșc și ceru un păhărel cu coniac. Temîndu-se că va spune vreo vorbă nepotrivită, Ania roși (îi era acum rușine că are un tată sărac și atît de neînsemnat), dar el bău, zvîrli zece ruble din pachețelul cu bani și se depărtă cu un aer important, fără să spună un cuvînt. Îndată după aceea, Ania îl văzu dansînd cu o doamnă, în *grand rond*-ul cadrilului, de data asta se clătina de-a binelea și striga ceva, spre marea rușine a partenerei sale. Atunci Ania își aduse aminte că la un bal de acum trei ani el fusese în aceeași stare și avusese aceeași purtare, pînă cînd polițaiul îl trimisese acasă să se culce, iar în ziua următoare directorul îl amenințase c-o să-l dea afară din slujbă. Cît de nelalocul ei îi părea această amintire!

După ce samovarele de prin chioșcuri fură stinse, iar doamnele filantroape, obosite, dădură toți banii încasați din vînzare doamnei în vîrstă cu pietroiul în gură, Artînov o

luă pe Ania de braț și o conduse în sala unde se servea supeul pentru toți cei care își dăduseră concursul la bazarul de binefacere. Nu erau mai mult de douăzeci de persoane, dar masa fu foarte însuflețită și veselă. Ridicînd paharul, excelența-sa spuse: „La această masă bogată se cuvine să bem pentru prosperitatea meselor pentru săraci — scopul bazarului nostru de astăzi".

Generalul de brigadă propuse să se bea „în cinstea forței în fața căreia pînă și artileria se dă bătută", și toți întinseră paharele să ciocnească cu doamnele. Fu într-adevăr vesel, cît se poate de vesel.

Cînd o conduseră pe Ania acasă, se lumina de ziuă, iar bucătăresele se duceau la piață după tîrguieli. Bine dispusă, amețită de băutură, plină de impresii noi, ea se dezbrăcă, puse capul pe pernă și în aceeași clipă adormi.

La două după-amiază o trezi camerista din somn, anunțîndu-i că a sosit în vizită domnul Artînov. Ania se îmbrăcă în grabă și se duse în salon. Îndată după plecarea lui Artînov, veni excelența-sa să-i mulțumească pentru aportul adus la bazarul de binefacere. Îi sărută mîna, privind-o mieros și mestecînd din buze; apoi îi ceru permisiunea să o mai viziteze și plecă; iar ea rămase în mijlocul salonului, uluită, încîntată de această schimbare neașteptată în viața ei, nevenindu-i să creadă că s-a putut face atît de repede. Tocmai în clipa aceea intră soțul său, Modest Alexeici; avea aceeași mutră smerită, aceeași expresie dulceagă și slugarnică pe care se obișnuise să le vadă la el ori de cîte ori vorbea cu un om de vază, cu influență, și atunci ea, cu bucurie, cu dispreț, cu indignare, sigură că de acum înainte i se permite orice, îi spuse răspicat, apăsînd pe fiecare cuvînt:

— Ieși afară, dobitocule!

Din dimineața aceea Ania nu mai avu nici o clipă liberă, fiind mereu poftită la picnicuri, la plimbări, la spectacole. Aproape nu era zi să nu se întoarcă acasă în zori; nu se culca în patul ei, ci în salon, de-a dreptul pe covor, apoi istorisea tuturor, alintîndu-se, cum doarme între flori. Avea acum nevoie de mulți bani, dar nu se mai temea de Modest Alexeici; cheltuia din banii lui ca și cum ar fi fost ai ei; și nu-i cerea, nici nu se ruga de el, ci îi trimi-

tea numai nota sau un bilețel pe care scria atît : „Să i se dea aducătorului 200 de ruble". Ori : „Să se achite pe loc 100 de ruble".

O dată cu sosirea Paștilor, Modest Alexeici primi ordinul Anna, gradul al doilea. Cînd veni la guvernator să-i mulțumească, excelența-sa puse deoparte gazeta din care citea și se cufundă mai adînc în fotoliu.

— Va să zică aveți acum trei Anne, rosti el, privindu-și mîinile albe cu unghii trandafirii. Una la butonieră și două la gît.

Modest Alexeici se grăbi să-și pună două degete pe buze să nu izbucnească în rîs, apoi spuse :

— Acum rămîne să așteptăm să vină pe lume un mic Vladimir. Pot îndrăzni să rog pe excelența-voastră să-i fie naș ?

Făcea aluzie la o viitoare decorare a sa cu ordinul Sf. Vladimir, gradul al patrulea, și în timp ce vorbea se gîndea cum o să le povestească cunoscuților săi despre jocul lui de cuvinte atît de abil și de îndrăzneț ; vru să mai adauge ceva tot atît de reușit, dar excelența-sa îl salută ușor din cap, încheind audiența, și se cufundă din nou în cititul gazetei.

Ania se plimba mereu cu troica, mergea cu Artînov la vînătoare, juca în piesele de amatori, cina în oraș și din ce în ce mai rar se ducea să-i vadă pe ai săi, care se obișnuiseră acum să prînzească fără ea. Piotr Leontici bea mai mult decît înainte ; în casă nu era un ban, armoniul fusese de mult vîndut. Andriușa și Petea nu-l mai lăsau pe tatăl lor singur pe stradă și erau toată vremea cu ochii pe el, de grijă să nu cadă.

Deseori, la ceasul plimbărilor obișnuite de-a lungul străzii Staro-Kievskaia, o zăreau pe Ania trecînd în trăsură trasă de doi cai, cu unul lăturaș, și cu Artînov pe capră în locul vizitiului.

Atunci Piotr Leontici scotea jobenul gata să strige ceva, dar cei doi băieți îl apucau de braț și stăruiau cu glas rugător :

— Lasă, tătuță... Haide, tătuță...

1895

Casa cu mezanin

Povestirea unui pictor

I

ASTA mi s-a întîmplat acum șase-șapte ani, cînd am locuit o bucată de vreme într-un județ din gubernia R., la conacul lui Belokurov, un moșier tînăr, care se scula cu noaptea-n cap, umbla în podiovcă, bea seara bere și mi se plîngea mereu că nu găsește nicăieri înțelegere. El locuia într-un corp mic de casă din grădină, iar mie îmi dăduse un salon în casa cea mare, boierească, un salon imens, cu coloane, fără nici un fel de mobilă decît un divan lat pe care dormeam și o masă pe care făceam pasiențe. Aici, chiar și în zilele cele mai calme, vuia ceva în sobele mari, iar pe vreme de furtună cu fulgere și tunete toată casa tremura, părînd că se desface în bucăți; încremeneai de frică, mai ales noaptea, cînd cele zece ferestre le lumina deodată fulgerul.

Condamnat de soartă la o lene continuă, nu mă ocupam cu nimic. Priveam ore întregi pe fereastră, la cer, la păsări, la aleile parcului, citeam tot ce mi se aducea de la

poştă şi dormeam. Cîteodată plecam să mă plimb şi rătăceam pînă noaptea tîrziu pe coclauri.

O dată, întorcîndu-mă acasă, am nimerit din greşeală la un conac străin. Soarele apunea, iar pe secara înflorită se aşternuseră umbrele înserării. Două şiruri dese de brazi bătrîni, foarte înalţi, se ridicau ca două ziduri ; formau o alee frumoasă şi întunecată. Am sărit uşor peste gard şi am păşit pe această alee, lunecînd pe acele de brad care acopereau pămîntul ca un aşternut de un lat de palmă. Era linişte şi întuneric, şi numai undeva departe, sus, tremura o lumină aurie, reflectînd curcubeie în pînzele de păianjen. Mirosea tare şi înăbuşitor a brad. Am cotit apoi pe o alee lungă de tei. Şi aici, aceeaşi vechime şi paragină ; frunzişul de anul trecut foşnea trist sub picioare şi în ceaţa amurgului, printre copaci, se ascundeau umbre. Din dreapta, dintr-o livadă bătrînă, răzbea cîntecul stins al unui grangur, fără îndoială bătrîn şi el. Am lăsat în urmă şi teii, am trecut pe lîngă o casă albă, cu terasă şi mezanin, şi în faţa mea s-a deschis deodată vederea curţii boiereşti şi a unui iaz mare, cu loc bun de scăldat lîngă un pîlc de sălcii verzi. Un sat se întindea pe malul dimpotrivă, cu o clopotniţă lungă şi subţire pe care ardea o cruce, răsfrîngînd razele soarelui în apus.

O clipă m-am simţit învăluit de farmecul unei senzaţii cunoscute, apropiate, ca şi cum tabloul ce-l vedeam îl mai văzusem odată, demult, în copilărie.

Lîngă porţile albe de piatră care duceau în curte spre cîmp, lîngă aceste porţi mari şi vechi, străjuite de doi lei impunători, stăteau două fete. Una din ele, mai mare de ani, zveltă, palidă, foarte frumoasă, cu o claie de păr castaniu în cap şi o gură mică şi încăpăţînată, avea o expresie severă pe chip şi abia dacă m-a observat trecînd. Cealaltă, însă, încă foarte tînără — părea de cel mult 17—18 ani — tot subţirică şi palidă, cu o gură mare şi ochii, mari, m-a privit uimită, a spus ceva în englezeşte şi s-a fîstîcit, iar mie mi se păru că şi aceste două figuri îmi sînt cunoscute de mult. M-am înapoiat acasă cu senzaţia de a fi visat un vis frumos.

Curînd după aceea, pe cînd mă plimbam cu Belokurov în jurul casei, a intrat în curte, pe neaşteptate, o trăsură cu arcuri în care se afla una din cele două fete. Era cea

mai mare de ani. Venise cu o listă de subscripție pentru sinistrații rămași de pe urma unui incendiu. Fără să ne privească, ea povesti foarte serios și amănunțit cîte case au ars în satul Sianovo, cîți bărbați, femei și copii au rămas fără adăpost, și ce anume are de gînd să facă, în primul rînd, comitetul de ajutorare a sinistraților, printre membrii căruia se numără și ea. Ne-a dat lista s-o semnăm, a luat-o înapoi și s-a sculat numaidecît să plece.

— Ne-ai uitat cu totul, Piotr Petrovici, zise ea lui Belokurov, întinzîndu-i mîna. Mai vino pe la noi, și dacă *monsieur X* (îmi spuse numele) va dori să vadă cum trăiesc admiratorii talentului său, și veți veni împreună, mama și cu mine vom fi foarte fericite.

Mă înclinai.

După plecarea vizitatoarei, Piotr Petrovici începu să povestească. Tînăra aceasta, îmi spuse el, era de familie bună, o chema Lidia Volcianinova. Moșia unde locuia împreună cu mama și sora ei se numea Șelkovka, după numele satului de pe malul opus al iazului. Tatăl ei a ocupat pe vremuri un post însemnat la Moscova ; a murit cu rangul de consilier. Deși dispuneau de o avere și de venituri foarte mari, familia Volcianinov trăia tot timpul la moșie, și iarna și vara ; Lidia era învățătoare la școala din satul Șelkovka și primea 25 de ruble pe lună. Pentru propriile ei nevoi nu cheltuia decît acest salariu și era foarte mîndră că trăiește din banii cîștigați de ea.

— Interesantă familie, adăugă Belokurov, să mergem pe la ei într-o zi. Vor fi foarte bucuroși să te cunoască.

În după-amiaza unei zile de sărbătoare, ne-am adus aminte de Volcianinovi și am plecat la ei la Șelkovka. Și mama, și amîndouă fiicele erau acasă. Mama, Ekaterina Pavlovna, se vedea că fusese odinioară o femeie frumoasă ; acum, însă, părea mult mai trecută față de anii ce-i avea, suferea de astm, era tristă și căuta să mă distreze cu discuții despre pictură. Aflînd de la fiica ei că poate voi veni și eu la Șelkovka, ea își reamintise îndată că a văzut două-trei peisaje de-ale mele la expozițiile din Moscova și mă întreba acum ce voisem să exprim prin ele. Lidia, sau Lida, cum i se spunea acasă, discuta mai mult cu Belokurov. Serioasă, fără să zîmbească, ea îl întreba de ce nu-și ia un

serviciu la zemstvă şi de ce n-a participat pînă acum la nici o şedinţă organizată de zemstvă.

— Nu e bine, Piotr Petrovici, îl dojenea ea. Nu e bine. Ar trebui să vă fie ruşine.

— Ai dreptate, Lida, aşa e, aproba şi mama. Nu e bine.

— Tot judeţul nostru se află în mîna lui Balaghin, continuă Lida, adresîndu-mi-se deodată mie. De cînd e preşedinte a împărţit toate posturile din judeţ la nepoţii şi ginerii săi, şi acuma taie şi spînzură. Trebuie să luptăm. Tineretul trebuie să formeze un partid puternic, dar vedeţi şi dumneavoastră cum e tineretul nostru. Ruşine, Piotr Petrovici!

Cît timp s-a vorbit de zemstvă, sora mai mică, Jenia, a tăcut. Ea nu lua parte la discuţiile serioase, familia încă n-o socotea mare şi toţi o alintau strigînd-o Missius, deoarece în copilărie ea îi zicea astfel lui miss, guvernanta ei. Jenia m-a privit curioasă tot timpul, şi cînd am luat în mînă albumul ca să mă uit la poze a început să-mi dea lămuriri: „Acesta e unchiul... Acesta e naşul...“ mişcîndu-şi degeţelul pe fotografii, atingîndu-mă copilăreşte cu umărul, astfel că puteam să-i văd de aproape pieptul slăbuţ, nedezvoltat, umerii mici, părul împletit într-o coadă şi trupul subţirel, strîns tare în talie cu cordonul.

Am jucat crochet şi tenis, ne-am plimbat prin grădină, am băut ceai şi apoi am cinat îndelung. După salonul meu imens şi gol, cu coloane, o senzaţie stranie mă cuprindea în această casă mică şi mai plăcută, în care nu vedeai pe pereţi oleografii, şi servitorii îţi spuneau scurt „dumneavoastră“. Datorită prezenţei Lidei şi lui Missius, totul îmi părea tînăr, curat, neprihănit. În timpul cinei Lida a discutat din nou cu Belokurov despre zemstvă, despre Balaghin şi bibliotecile şcolare. Era o fată vioaie, sinceră şi cu convingeri personale — o ascultai cu interes, deşi vorbea prea mult şi prea tare — poate din pricina obişnuinţei de a cuvînta de la catedră. În schimb Piotr Petrovici, care încă din timpul studenţiei avea mania de a transforma orice discuţie în controversă, vorbea acum plictisitor, fără vlagă, înnădind fraze lungi, cu dorinţa vădită de a face impresia unui om deştept şi cu vederi înaintate. Gesticulînd, răsturnă cu mîneca hainei o sosieră; pe faţa de masă se formă o

pată întinsă, dar se părea că afară de mine nimeni n-a observat nimic.

Cînd ne întorceam acasă era liniște afară și întuneric.

— O educație bună nu te împiedică să verși sosul pe masă, dar te oprește să observi treaba asta atunci cînd o face altul, zise Belokurov oftînd. Da, e o familie minunată, de intelectuali. M-am rupt de lumea bună, da, m-am rupt! Și tot din pricina treburilor, da! Treburi, treburi!

Începu apoi să vorbească despre copleșitoarea muncă pe care ești nevoit s-o desfășori dacă vrei să ai o gospodărie model. Îl ascultam și mă gîndeam: „Ce om greoi și leneș mai e și ăsta! Cînd spune ceva serios, întinde silabele e-e-e, iar de muncit, muncește la fel — încetinel, întîrziind mereu cu lucrul, depășind termenele." Nu mă mai puteam amăgi cu hărnicia lui, de cînd constatasem că pînă și scrisorile ce-i încredințam să le ducă la poștă le uita săptămîni întregi în buzunar.

— Dar ce-i mai greu, bombănea el, mergînd alături de mine, ceea ce te doare mai mult, este că muncești și nu găsești nicăieri înțelegere. Nici un pic de înțelegere!

II

Am început să mă duc pe la familia Volcianinov. Îmi plăcea să mă așez pe treapta de jos a scării ce ducea la terasă; mă năpădeau gîndurile, mă rodea nemulțumirea de mine însumi; îmi era milă de propria mea viață, care se depăna atît de repede și de searbăd, și mă tot gîndeam ce bine ar fi dacă aș putea să-mi smulg din piept inima care devenise atît de grea. Pe terasă se discuta, se auzeau foșnete de rochii, sau se răsfoia vreo carte. În curînd m-am obișnuit cu faptul că în timpul zilei Lida primea bolnavi, împărțea cărți și pleca adeseori în sat, fără pălărie, doar cu umbrela; seara se discuta zgomotos în casă despre zemstvă și școală. De cîte ori începea vreo discuție, această fată zveltă, frumoasă, neînchipuit de severă, îmi spunea scurt cu gura ei, mică, fin conturată:

— Pe dumneata toate astea nu te interesează.

Nu-i eram simpatic. Nu mă iubea pentru că eram peisagist și nu pictam tablouri în care să arăt nevoile poporului ; după părerea ei priveam indiferent tot ceea ce constituia pentru dînsa un crez. Îmi aminteam cum, colindînd odată pe malurile Baikalului, întîlnisem o călăreață, o fată buriată, cu cămașă și pantaloni de pînză albastră ; am întrebat-o dacă n-ar vrea să-mi vîndă pipa ei și, în timp ce-i vorbeam, ea privea cu dispreț haina și mutra mea de european ; după o clipă se sătură să mă privească și, scoțînd un țipăt ascuțit, porni în galop. Lida tot astfel disprețuia la mine ființa străină. Nu exterioriza prin nimic antipatia ce-mi purta, dar o simțeam lămurit și, stînd pe treapta de jos a scării, atîțat, îmi spuneam că a trata pe bolnavi fără a fi doctor nu înseamnă decît să-i înșeli și că este ușor să te ocupi de binefaceri cînd ai două mii de deseatine.

Sora ei, Missius, nu avea nici o preocupare, și petrecea zilele nefăcînd absolut nimic, întocmai ca mine. Se scula de dimineață, lua o carte și citea pe terasă, scufundată într-un fotoliu atît de adînc, că picioruşele ei abia atingeau pămîntul ; alteori se ascundea cu cartea în aleea de tei, sau pleca dincolo de poartă, pe cîmp. Citea zile întregi, devorînd lacom paginile cărții, și numai după privirea pe care i-o întîlneai uneori stinsă și puțin zăpăcită, și după paloarea ce i se așternea pe obraji puteai bănui cît de mult îi obosea creierul atîta citit. Cînd veneam, roșea ușor văzîndu-mă, lăsa cartea și, privindu-mă drept în față cu ochii ei mari, îmi povestea cu vioiciune tot ce se mai întîmplase — bunăoară că în odaia servitorilor s-a aprins funinginea în coș, sau că un lucrător a prins în iaz un pește mare. În zilele de lucru, Missius umbla de obicei într-o bluziță ușoară de culoare deschisă și o fustă albastră. Porneam împreună prin parc, culegeam vișine pentru dulceață, ne plimbam cu barca, și cînd ea sărea să apuce o vișină sau vîsla, prin mînecile largi i se vedeau brațele slăbuțe. Cîteodată schițam cîte un peisaj, iar ea stătea lîngă mine și privea încîntată.

Într-o duminică, spre sfîrșitul lui iulie, m-am dus la Volcianinovi dimineața, pe la orele zece. M-am plimbat prin parc, căutînd ciuperci albe, foarte numeroase în vara aceea, și

puneam semne pentru a culege apoi împreună cu prietena mea. Bătea un vînt cald. Le-am văzut pe Jenia şi pe mama ei, amîndouă în rochii deschise, de sărbătoare, trecînd de la biserică spre casă ; fata îşi ţinea cu mîna pălăria, să nu i-o ia vîntul. Apoi am auzit cum pe terasă se bea ceai.

Pentru mine, om fără griji, care căuta o motivare a lenei sale continui, aceste dimineţi de sărbătoare de vară la conac deveniseră foarte atrăgătoare. Cînd grădina verde, încă umedă de rouă, străluceşte sub razele soarelui şi pare nespus de fericită, cînd lîngă casă pluteşte parfumul de iasomie şi leandri, iar tineretul abia sosit de la biserică bea ceai în grădină şi toţi sînt veseli şi frumos îmbrăcaţi, cînd ştii că aceşti oameni sănătoşi, sătui şi frumoşi nu vor face nimic cît e ziua de mare, simţi că doreşti ca toată viaţa să fie astfel. Şi în duminica aceea gîndeam la fel, şi mă plimbam în grădină bucuros să umblu aşa, fără vreo treabă, fără vreun ţel, toată ziua şi toată vara.

Veni şi Jenia cu un coşuleţ. Expresia feţei ei trăda că ea ştiuse sau presimţise că mă va găsi în grădină. Culegeam ciuperci, sporovăiam şi, de cîte ori ea voia să mă întrebe ceva, îmi venea înainte ca să-mi vadă faţa.

— Ieri, la noi în sat s-a petrecut o minune, povestea ea. Pelagheia cea şchioapă a fost bolnavă un an întreg, şi nici un doctor, nici un leac nu i-au ajutat cu nimic, iar ieri a venit o bătrînă care a descîntat-o şi boala i-a trecut.

— Asta nu-i cine ştie ce, i-am spus. Nu trebuie să cauţi minuni numai lîngă bolnavi şi bătrîne. Sănătatea nu este oare o minune ?

— Şi nu ţi-e teamă de lucruri de neînţeles ?

— Nu. Eu mă apropii cu tot curajul de fenomenele pe care nu le înţeleg şi nu mă las subjugat de misterul lor. Socot că sînt mai presus de ele. Omul trebuie să fie conştient că e superior şi leilor, şi tigrilor, şi stelelor ; el e mai presus de orice în natură, deasupra a tot ce e neînţeles şi pare miraculos, altfel n-ar mai fi om, ci un şoarece, căruia îi e teamă şi de umbra lui.

Jenia îşi închipuia că eu, ca artist, ştiu foarte multe lucruri şi ceea ce nu ştiu pot ghici. Dorea s-o introduc şi pe ea în domeniul eternului şi al frumosului, în acea lume superioară în care, după credinţa ei, mă simţeam în elementul

meu, şi vorbea astfel cu mine despre Dumnezeu, despre viaţa veşnică şi minuni. Iar eu, care nici nu puteam admite gîndul că fiinţa şi imaginaţia mea vor dispare pe veci după moarte, răspundeam : „Da, oamenii sînt nemuritori, da, ne aşteaptă o viaţă veşnică". Ea asculta, credea şi nu cerea dovezi.

În drum spre casă, s-a oprit deodată şi a spus :

— Lida noastră este o fiinţă minunată. Nu-i aşa ? Eu o iubesc foarte mult, aş fi în stare oricînd să-mi dau viaţa pentru ea. Dar spune-mi, te rog, şi Jenia mi-a atins mîna cu degetul, spune-mi, de ce nu te înţelegi cu ea ? De ce vă evitaţi unul pe celălalt ?

— Pentru că ea n-are dreptate.

Jenia a dat din cap în semn că nu mă aprobă şi ochii i s-au umplut de lacrimi.

— Cît e de greu să înţelegi toate acestea ! a oftat ea.

Am găsit-o pe Lida, care abia venise de undeva, stînd în pragul casei, în bătaia soarelui, zveltă, frumoasă, cu o cravaşă în mînă, dînd porunci unui argat. Grăbindu-se şi vorbind tare, a primit două-trei bolnave, apoi, cu o mină preocupată a început să umble prin camere, deschizînd cînd un dulap, cînd altul, şi după asta s-a urcat la mezanin. La ora mesei toţi au chemat-o şi au căutat-o mult timp, dar ea a venit abia după ce sfîrşiserăm de mîncat supa. Toate aceste întîmplări mărunte le ţin minte perfect şi-mi sînt dragi ; deşi în ziua aceea nu s-a petrecut nimic deosebit, mi-o amintesc toată uimitor de clar. După masă, Jenia a citit cufundată în fotoliu, iar eu m-am aşezat pe ultima treaptă a terasei. Tăceam. Cerul s-a acoperit de nori şi o ploaie măruntă a început să picure. Era cald, vîntul se oprise de mult şi se părea că ziua nu se va mai sfîrşi niciodată. Pe terasă a venit şi Ekaterina Pavlovna, somnoroasă, cu evantai în mînă.

— Vai, mamă, i-a spus Jenia, sărutîndu-i mîna, nu-ţi face bine să dormi ziua !

Ele amîndouă se adorau. Cînd una pleca în parc, cealaltă stătea pe terasă şi, privind spre copaci, striga : „A-u-u, Jenia !" sau : „Mămico, unde eşti ?" Îşi făceau rugăciunile împreună, aveau amîndouă aceleaşi păreri şi se înţelegeau de minune, chiar atunci cînd tăceau. Şi cu oamenii ele se

purtau la fel. Ekaterina Pavlovna se obișnuise și ea curînd cu mine ; îi plăceam și dacă nu veneam două-trei zile, trimitea să întrebe de nu sînt cumva bolnav. Îmi privea schițele cu aceeași încîntare ca și Missius și-mi povestea cu aceeași vioiciune și sinceritate toate evenimentele, ba îmi încredința adeseori din tainele casei.

Mama o adora pe fiica ei cea mare. Lida nu se alinta niciodată și vorbea numai despre lucruri serioase ; ea își trăia viața ei separată ; pentru mama și sora ei era o persoană tainică și sacrosanctă, așa cum este pentru mateloți amiralul, care stă mereu încuiat în cabina lui.

— Lida noastră este o ființă minunată ! spunea adeseori mama. Nu-i așa ?

Și în duminica aceea, pe cînd ploaia picura mărunt și rar, noi vorbeam tot despre Lida.

— E o ființă minunată ! și a adăugat cu o voce scăzută de conspirator, privind speriată în jurul ei : O fată ca ea nu găsești nici căutînd ziua cu lumînarea, deși, vorbind drept, am început să mă neliniștesc. Școală, farmacie, cărți — toate astea sînt foarte bune, dar să nu întreacă măsura. Are douăzeci și patru de ani, ar fi timpul să se gîndească și la ea. Tot cu cărți și cu leacuri, nu-ți dai seama cum trece viața... Trebuie să se mărite.

Jenia, palidă din cauza cititului, cu părul zburlit, a ridicat capul și a zis ca pentru sine, privind însă pe mama ei :

— Mămico, totul e în voia Domnului !

Și s-a cufundat din nou în citit.

A venit apoi și Belokurov cu podiovcă pe el, și dedesubt cu o cămașă brodată. Am jucat iarăși crochet și tenis, și pe urmă, cînd s-a lăsat seara, am cinat îndelung, și Lida a vorbit din nou de școli și de Balaghin, cel care ținea în mîna lui tot județul. Plecînd în acea seară de acolo duceam cu mine impresia unei zile lungi, lungi, de totală inactivitate, și convingerea tristă că totul pe lumea asta, oricît de îndelungat ar fi, are un sfîrșit. Pînă la poartă m-a condus Jenia și poate din pricină că petrecusem lîngă ea o zi întreagă, de dimineață pînă seara, am simțit că fără ea mi-e urît, că toată familia ei mi-e dragă și apropiată, și atunci, pentru prima dată în viața mea, am simțit nevoia să pictez.

— Spune-mi, Belokurov, de ce duci o viaţă atît de plicticoasă, de searbădă ? l-am întrebat pe prietenul meu în drum spre casă. Viaţa mea este şi ea plictisitoare, grea şi monotonă, dar din pricină că eu sînt un artist, un om aparte, hărţuit din fragedă tinereţe de invidie, de nemulţumire de mine însumi, ros de neîncredere în tot ce fac ; eu sînt sărac, un hoinar, dar dumneata care eşti un om normal, sănătos, care eşti moşier şi boier, de ce trăieşti atît de puţin interesant, de ce iei atît de puţin de la viaţă ? De ce, de pildă, nu te-ai îndrăgostit pînă acum de Lida sau de Jenia ?

— Dumneata uiţi că iubesc altă femeie, a răspuns Belokurov.

Era vorba de prietena lui, Liubov Ivanovna, cu care locuia împreună. O vedeam în fiecare zi pe această doamnă trupeşă, mîndră, semănînd cu o gîscă îndopată, cum se plimba prin grădină în costum naţional rusesc, cu mărgele şi întotdeauna cu umbrelă, iar servitoarea o chema mereu ba la masă, ba la ceai. Cu vreo trei ani în urmă, ea închiriase un corp de casă, voind să-şi petreacă vara acolo şi pe urmă a rămas să locuiască la Belokurov, poate pentru totdeauna. Era mai în vîrstă decît el cu vreo zece ani şi-l ţinea de scurt : ori de cîte ori pleca omul de acasă, trebuia să-i ceară voie. O auzeam adeseori plîngînd cu bocete groase, bărbăteşti ; trimiteam atunci să i se spună că, dacă nu încetează, mă mut de acolo, şi ea înceta.

Ajungînd acasă, Belokurov s-a aşezat pe divan, îngîndurat şi posomorît, iar eu am început să umblu prin salon, cu acea senzaţie de nelinişte, plină de teamă, a unui îndrăgostit. Simţeam nevoia să vorbesc despre familia Volcianinov.

— Lida ar putea să iubească numai pe cineva care lucrează la zemstvă, pe unul care să fie absorbit ca şi ea de spitale şi şcoli, am spus eu. Dar pentru o asemenea fată, merită nu numai să lucrezi la zemstvă, dar chiar să-ţi tocească, ca în poveste, opincile de fier. Dar Missius ? Ce minunată fată este Missius !

Belokurov, lungind silabele „e-e-e", începu să vorbească despre boala secolului — pesimismul. Vorbea arţăgos, de parcă l-aş fi contrazis. Sute de verste de stepă pustie, monotonă şi arsă de soare, nu te pot plictisi atît cît poate un

om care-ţi stă pe cap şi vorbeşte într-una şi nu ştii cînd va înceta.

— Nu-i vorba nici de pesimism, nici de optimism, m-am răstit enervat, ci de faptul că nouăzeci şi nouă la sută dintre oameni nu au pic de minte !

Belokurov a înţeles că ţinteam în el, s-a supărat şi a plecat.

III

— La Maloziomovo a venit în vizită prinţul şi-ţi transmite complimente, spuse Lida către mamă-sa, întorcîndu-se acasă de undeva şi scoţîndu-şi mănuşile. Ne-a adus la cunoştinţă unele lucruri interesante... A făgăduit să ridice din nou în consiliul gubernial problema punctului sanitar de la Maloziomovo, deşi cred că sînt puţine speranţe. Şi, întorcîndu-se spre mine, adăugă :

— Iartă-mă, tot uit că pe dumneata asta nu te poate interesa.

Asta m-a enervat.

— Dar de ce nu mă poate interesa ? o întrebai, ridicînd din umeri. Dumneata nu ţii să cunoşti părerea mea, dar te asigur că această problemă mă interesează foarte mult.

— Da ?

— Da ! După părerea mea, punctul sanitar din Maloziomovo este absolut inutil.

Enervarea mea i se transmise şi ei ; mă privi printre gene şi întrebă :

— Dar ce este necesar ? Peisajele ?

— Şi peisajele sînt inutile. Acolo nu este nevoie de nimic.

Sfîrşind de scos mănuşile, Lida desfăcu ziarul adus atunci de la poştă ; peste o clipă, rosti cu vocea înadins scăzută :

— Săptămîna trecută a murit în durerile naşterii Anna ; dacă ar fi fost prin apropiere un punct sanitar, femeia ar fi rămas în viaţă. Cred că domnii peisagişti ar trebui să aibă şi ei o părere în această problemă.

— Te asigur că am în această problemă o părere foarte precisă, îi răspunsei, în timp ce Lida se ascunse după ziarul desfăcut, ca şi cum nu voia să mă asculte. După părerea mea, punctele sanitare, şcolile, bibliotecile şi farmaciile nu servesc în condiţiile actuale de trai decît la înrobirea poporului. Poporul e încătuşat în lanţuri grele, iar voi nu numai că nu rupeţi aceste lanţuri, dar le adăugaţi încă o verigă nouă, iată părerea mea.

Lida mă privi zîmbind ironic, iar eu continuai, căutînd să-mi urmez ideea principală.

— Prezintă importanţă nu împrejurarea că Anna a murit născînd, ci faptul că aceste Anna, Maria şi Pelagheia îşi îndoaie spinările, muncind din zori şi pînă-n noapte, sînt bolnave din cauza muncii prea grele pe care o fac, tremură toată viaţa pentru copiii lor becisnici şi flămînzi, le e mereu teamă de boală şi de moarte ; toată viaţa lor se trudesc să-şi vindece bolile, se vestejesc înainte de vreme, îmbătrînesc şi mor în murdărie şi aer puturos. Copiii lor cînd cresc mai mari au parte de aceeaşi viaţă şi aşa trec sute de ani, şi miliarde de oameni trăiesc mai rău decît animalele — pentru ce ? Pentru o bucată de pîine. Viaţa acestor oameni e gîtuită de o continuă teamă. Grozăvia situaţiei lor stă în faptul că ei nu au răgazul necesar să se gîndească la viaţa lor sufletească, nu au timp să-şi amintească că şi ei sînt oameni ; foamea, frigul, teama animalică, munca grea le-au închis ca nişte avalanşe de zăpadă toate căile spre activitatea spirituală, spre ceea ce deosebeşte omul de animal şi constituie singurul lucru pentru care merită să trăieşti. Le veniţi în ajutor cu spitale şi şcoli, dar acestea nu-i eliberează din lanţuri, dimpotrivă, îi înrobesc mai rău, deoarece introduceţi în viaţa lor noi prejudecăţi, sporiţi astfel numărul cerinţelor lor, fără să mai vorbim că pentru cataplasme şi cărţi ei trebuie să plătească la zemstvă şi, prin urmare, să-şi încovoaie şi mai mult spinările.

— Nu vreau să te contrazic, îmi răspunse Lida, lăsînd să-i cadă ziarul. Am mai auzit eu asta, îţi voi spune numai un singur lucru : nu putem sta cu mîinile încrucişate. E adevărat că noi nu salvăm omenirea şi poate că în multe privinţe greşim, dar facem tot ce putem, şi noi sîntem acei care avem dreptate. Cea mai înaltă şi mai sfîntă misiune a omului civilizat este să-şi slujească aproapele şi noi în-

cercăm să-l slujim, așa cum putem. Dumitale nu-ți place munca noastră, dar de, nu poți face pe placul tuturor!

— Ai dreptate, Lida, ai dreptate, zise mama.

În prezența Lidei, ea își pierdea cumpătul și, ori de cîte ori vorbea cu ea, o privea neliniștită, temîndu-se să nu spună ceva ce n-ar trebui; n-o contrazicea niciodată, dimpotrivă, întotdeauna o aproba: „Ai dreptate, Lida, ai dreptate".

— Școlile rurale, replicai îndată, cărticele cu instrucțiuni și glume jalnice, precum și punctele sanitare nu pot micșora nici lipsa de cultură, nici mortalitatea, așa cum lumina din ferestrele voastre n-ar putea lumina acest parc imens. Voi nu le dați nimic acestor oameni și, amestecîndu-vă în viața lor, le creați doar cerințe noi și noi prilejuri de muncă.

— Ah, Doamne, Dumnezeule mare, dar trebuie doar să faci ceva! mă înfruntă Lida cu ciudă, și după tonul ei se vedea bine că soțoțește ideile mele vrednice de dispreț.

— Oamenii trebuie eliberați de munca fizică grea, stăruii eu. Trebuie ușurat jugul, să li se dea tuturor răgazul să mai răsufle puțin, să nu-și mai petreacă toată viața lîngă cuptoare, albii de rufe și pe ogor, ci să aibă destulă vreme să se gîndească și la suflet, la Dumnezeu, să-și poată manifesta și ei aptitudinile lor spirituale. Menirea fiecărui om este să aibă o activitate spirituală, să fie în căutarea permanentă a adevărului și a sensului vieții. Eliberați-i de munca lor brută, animalică, dați-le putința să se simtă liberi și veți vedea atunci că toate cărțile și medicamentele voastre nu sînt decît o bătaie de joc. Dacă omul își dă seama de menirea lui, îl pot satisface numai religia, știința, arta, nicidecum fleacurile acelea.

— Să-i eliberăm de muncă! zîmbi amar Lida. Dar se poate asta?

— Da! Luați asupra voastră o parte din munca lor. Dacă noi toți, locuitori ai satelor și orașelor, toți, fără excepție, am conveni să ne împărțim între noi munca ce trebuie îndeplinită pentru satisfacerea cerințelor fizice ale tuturor, fiecăruia în parte i-ar reveni numai vreo două-trei ore de muncă zilnic. Închipuiți-vă vremea cînd noi toți, bogați și săraci, vom munci numai trei ore pe zi, iar restul de timp vom fi liberi; închipuiți-vă de asemenea că, pentru a de-

pinde şi mai puţin de trupul nostru şi pentru a munci şi mai puţin, vom inventa maşini care să înlocuiască munca manuală şi vom căuta apoi să ne reducem şi cerinţele la minimum. Că vom izbuti să ne călim trupurile noastre şi pe ale copiilor noştri aşa ca să nu ne mai fie teamă de foame şi de frig, atunci n-ar mai tremura de grijă nici Anna, Maria şi Pelagheia. Închipuiţi-vă că nu avem spitale, că nu avem farmacii, nici fabrici de tutun, nici distilerii de spirt — cît timp liber ne-ar rămîne atunci! Şi tot acest timp liber l-am putea consacra ştiinţei şi artei. Aşa cum fac ţăranii care îşi repară cu toţii, laolaltă, şoseaua, aşa şi noi am căuta toţi laolaltă adevărul şi sensul vieţii; şi sînt convins că adevărul ni s-ar dezvălui foarte curînd, şi omul ar scăpa în sfîrşit de continua şi apăsătoarea teamă de moarte, ar scăpa chiar şi de moarte.

— Dar dumneata te contrazici, zise Lida, dumneata pomeneşti mereu de ştiinţă, dar nu recunoşti necesitatea ca toţi oamenii să ştie carte.

— Ştiinţa de carte, aceea care dă omului numai putinţa de a citi firmele cîrciumilor şi uneori, rar, şi cărţi, pe care, de altfel, nu le înţelege, o avem noi încă de pe timpul lui Riurik. Petruşka lui Gogol citeşte de mult, dar cu toate acestea, satul, aşa cum a fost pe timpul lui Riurik, aşa a rămas şi pînă azi. Nu ştiinţă de carte ne trebuie, ci libertate pentru manifestarea aptitudinilor sufleteşti. Nu şcoli primare ne trebuie, ci universităţi.

— Dumneata nu recunoşti ca fiind necesară nici medicina.

— Nu! Medicina ar fi necesară numai pentru studierea bolilor ca fenomene ale naturii, dar nu pentru tratarea lor. Dacă e vorba să lecuim, atunci nu boala, ci cauza bolii. Îndepărtaţi munca fizică — iată răul principal — şi atunci nu vor mai fi nici boli. Eu nu recunosc ştiinţa care tratează boli, continuai înverşunîndu-mă. Adevărata ştiinţă şi adevărata artă nu tind spre ţeluri vremelnice, ci spre cele veşnice şi de ordin general, ele caută adevărul şi sensul vieţii, caută pe Dumnezeu, sufletul, iar atunci cînd le reducem la micile şi meschinele nevoi de toate zilele, la farmacii şi biblioteci, ele îngreuiază şi mai mult viaţa. Doctori, farmacişti şi jurişti avem astăzi berechet, cei care ştiu să scrie şi să citească s-au înmulţit şi ei, dar nu avem mai de loc bio-

logi, matematicieni, filozofi și poeți. Toată gîndirea, toată energia spirituală ne-au fost irosite pentru satisfacerea nevoilor vremelnice, mărunte. Savanții, scriitorii și artiștii muncesc, ce-i drept, din plin și prin buna lor voință viața devine din zi în zi mai comodă, dar și cerințele fizice cresc, în timp ce adevărul încă e departe, și omul continuă să rămînă un animal, cel mai feroce și mai murdar din toate ; pînă la urmă, vom ajunge acolo că majoritatea omenirii va degenera, își va pierde pentru totdeauna vitalitatea. În aceste condiții, pentru un artist viața nu are nici un sens, și cu cît e mai talentat, cu atît rolul lui devine mai nepotrivit și mai greu de înțeles, deoarece, la drept vorbind, el trebuie să muncească pentru amuzamentul unui animal, cum am mai spus, feroce și murdar, sprijinind prin munca lui orînduirea existentă. Eu, însă, nu vreau să muncesc și n-o să muncesc... Nu-mi trebuie nimic ; din partea mea, pămîntul n-are decît să se prăbușească în gheenă !

— Missiuska, ieși din odaie ! porunci Lida surorii sale, socotind pesemne cuvintele mele primejdioase pentru o fată atît de tînără.

Jenia privi cu tristețe spre Lida și spre mama ei, apoi ieși.

— Asemenea lucruri drăguțe le spune cineva de obicei cu scopul de a-și motiva nepăsarea, mi se adresă Lida. E mai ușor să nu recunoști folosul spitalelor și al școlilor decît să vindeci și să înveți.

— Ai dreptate, Lida, ai dreptate ! aprobă mama.

— Dumneata amenințî că nu vei munci, continuă Lida. Probabil că-ți apreciezi munca la o valoare foarte înaltă. Să nu ne mai certăm, noi doi nu vom ajunge niciodată la un acord ; pentru mine, cea mai umilă din farmaciile și bibliotecile de care ai vorbit cu atîta dispreț are o valoare neasemuit mai mare decît toate peisajele din lume, și, întorcîndu-se spre mama ei, spuse cu totul pe alt ton : Prințul a slăbit, s-a schimbat foarte mult de cînd a fost la noi. Doctorii îl trimit la Vichy.

Îi vorbea maică-si despre prinț numai ca să nu mai discute cu mine. Îi ardeau obrajii și, pentru a-și ascunde enervarea, se aplecă deasupra mesei ca o mioapă, prefăcîndu-se că citește ziarul. Prezența mea era neplăcută. Îmi luai rămas bun și plecai.

IV

Afară domnea o liniște deplină ; satul de peste iaz dormea, nu se vedea nicăieri nici o luminiță și doar în apa iazului se oglindeau palid cîteva stele. Lîngă poartă stătea nemișcată Jenia — mă aștepta să mă conducă.

— Toată lumea din sat doarme, spusei, aplecîndu-mă spre ea, căutînd să-i desluşesc trăsăturile în întuneric ; îi zării ochii întunecați și triști, ațintiți asupra mea. Și cîrciumarul, și hoții de cai dorm liniștiți, urmai eu, în timp ce noi, oamenii cumsecade, ne certăm și ne facem rău unul altuia.

Era o noapte tristă de august — tristă pentru că în aer se simțea apropierea toamnei ; acoperită de un nor purpuriu, răsărea luna, luminînd slab drumul și ogoarele întunecate de arături de toamnă. Stelele cădeau des. Jenia mergea lîngă mine, căutînd să nu privească spre cer, ca să nu vadă stelele căzătoare care o speriau.

— Mie mi se pare că ai dreptate, spuse ea, tremurînd din cauza aerului umed al nopții. Dacă oamenii, toți laolaltă, s-ar putea consacra activității spirituale, ei ar afla mai curînd totul.

— Sigur că da ! Noi sîntem ființe superioare și dacă ne-am da cu adevărat seama de forța geniului omenesc și am trăi numai pentru scopuri înalte, am deveni pînă la urmă ca însuși Dumnezeu. Dar la culmea asta n-o să ajungem niciodată — omenirea va degenera, va pieri și din tot geniul omenesc nu va rămîne nici urmă.

Ne îndepărtasem mult de poartă, cînd Jenia se opri și-mi strînse grăbită mîna.

— Noapte bună ! rosti ea, tremurînd ; umerii îi erau acoperiți doar de bluza subțire și ea se ghemuia toată de frig. Să vii și mîine.

Gîndul că voi rămîne singur, iritat, nemulțumit de mine și de oameni, mă îngrozi ; începui și eu să nu mai privesc stelele ce cădeau.

— Mai rămîi puțin, îi spusei fetei. Te rog.

O iubeam pe Jenia. Poate numai pentru că mă întîmpina și mă conducea și pentru că se uita la mine cu duioșie și admirație. Ce minunate îmi păreau fața ei palidă, gîtul

și brațele subțiri, toată făptura ei firavă, inactivitatea ei, patima ei pentru cărți. Dar mintea? Bănuiam că Jenia nu-i proastă și mă încînta orizontul larg al gîndului ei, poate pentru că judeca altfel decît severa și frumoasa Lida, care nu mă suferea. Eu îi plăceam Jeniei ca artist, îi cucerisem inima cu talentul meu și la rîndu-mi doream pătimaș să pictez numai pentru ea; mă gîndeam la ea ca la micuța mea regină, care va stăpîni odată, împreună cu mine, acești copaci, aceste cîmpii, neguri și zări, toată această îmbelșugată și fermecătoare natură, în sînul căreia mă simțeam pînă atunci înfiorător de singur și de inutil.

— Mai rămîi puțin, mă rugai. Te implor!

Îmi scosei paltonul și-i acoperii umerii înfrigurați, dar ea, temîndu-se să nu pară caraghioasă și urîtă cu paltonul bărbătesc, izbucni în rîs și-l aruncă jos; atunci o luai în brațe și începui să-i sărut fața, umerii, brațele...

— Pe mîine! îmi șopti drăgăstos și încet, temîndu-se parcă să nu tulbure liniștea nopții, mă sărută și ea. Noi, acasă, nu avem taine una față de cealaltă, încît trebuie să spun acum totul mamei și sorei mele... Mi-e atît de teamă! Mama e bună, ea te iubește, dar Lida!

Și fugi spre poartă.

— La revedere! îmi strigă de departe.

Încă vreo două minute o mai auzii cum fugea. Nu simțeam nici o dorință să mă duc acasă și nici nu trebuia numaidecît să mă duc. Stătui cîtva timp nehotărît în loc, apoi o luai încet înapoi, ca să mai privesc o dată casa în care locuia Jenia, casa dragă, bătrînă și naivă, care părea că mă privește cu ferestrele mezaninului și înțelege totul. Trecui pe lîngă terasă, mă așezai pe o bancă lîngă terenul de tenis, în umbra unui ulm bătrîn și începui să privesc de acolo casa. La ferestrele camerei de la mezanin, unde dormea Missius, izbucni o lumină puternică, apoi se răspîndi o lumină calmă, verde — lampa fusese acoperită cu un abajur. Umbre începură să se miște iute prin cameră. Mă simțeam pătruns de duioșie, cu sufletul împăcat și mulțumit că am reușit să mă îndrăgostesc, să iubesc, dar mă înfiora totodată un ascuțiș de teamă la gîndul că la cîțiva pași de mine, într-una din camerele acestei case, locuiește Lida, care nu mă iubește și poate chiar mă urăște. Stăteam

și așteptam sperînd că poate va ieși Jenia ; îmi ciuleam urechea și mi se părea că la mezanin se stă de vorbă.

Trecu astfel aproape o oră. Lumina verde se stinse, umbrele se mistuiră. Luna se ridicase sus, deasupra casei, luminînd grădina adormită și aleile. Glicinele și trandafirii din fața casei se vedeau lămurit, dar păreau toate de aceeași culoare. Se făcuse frig. Ieșii din grădină, îmi ridicai din drum paltonul și mă îndreptai încet spre casă.

Cînd a doua zi după prînz mă dusei la Volcianinovi, ușa cu geamuri de la intrare era larg deschisă. Mă așezai pe terasă, așteptînd ca în grădină, sau de după terenul de tenis, sau pe una din alei să apară Jenia, sau să aud vocea ei din casă. Intrai apoi în salon, în sufragerie. Nu era nimeni. Din sufragerie trecui printr-un coridor lung, spre antreu, apoi mă întorsei. În coridor erau cîteva uși și de după una din ele răsună vocea Lidei.

— Jupînul corb, pe creangă cocoțat... spunea ea tare și răspicat, dictînd se vede, ținea în clonț un boț de caș furat... Cine-i acolo ? strigă ea, auzindu-mi pașii.

— Eu sînt.

— A ! Iartă-mă, nu pot ieși acum, fac lecție cu Dașa.

— Ekaterina Pavlovna e în grădină ?

— Nu, a plecat cu sora mea astăzi de dimineață la o mătușă a noastră, în gubernia Penza. Pe iarnă se vor duce, așa e vorba, în străinătate... adăugă apoi după o scurtă tăcere. Jupînul corb, pe creangă cocoțat... Ai scris ?

Ieșii din antreu, fără să mă gîndesc la nimic ; stătui și privii de pe terasă iazul și satul, pe cînd din casă se auzea : „Un boț de caș furat... Ținea în clonț un boț de caș furat.“

Plecai de la conac luînd drumul pe care venisem aci întîia oară, numai că acum îl străbăteam în sensul contrar : din curte în grădină, apoi pe lîngă casă, apoi în aleea de tei... Aici mă ajunse din urmă un băietan și-mi întinse un bilet : „I-am povestit totul sorei mele și ea îmi cere să mă despart de dumneata, citii eu. N-aș fi în stare s-o supăr cu neascultarea mea. Dumnezeu să-ți dea fericire. Iartă-mă. Dacă ai ști cît de amar plîngem, eu și mama !“

Trecui în aleea întunecată de brazi, sării apoi gardul putred... Pe lanul pe care astă-vară înflorea secara și cîntau prepelițele rătăceau acum vacile și cîțiva cai cu piedici la picioare. Ici și colo, pe deal, cîte o pată înverzită : semă-

nături de toamnă. Reveneam la realitate şi mă ruşinam de tot ce vorbisem la Volcianinovi, şi din nou simţii că mi-e urît să trăiesc. Sosind acasă, îmi strînsei bagajul şi plecai la Petersburg.

N-am mai revăzut niciodată familia Volcianinov. De curînd, aflîndu-mă în drum spre Crimeia, l-am întîlnit în tren pe Belokurov. Purta ca şi mai înainte podiovcă şi cămaşă brodată, şi cînd l-am întrebat de sănătate, mi-a răspuns: „Mulţumim dumneavoastră". Am stat de vorbă. El îşi vînduse moşia şi cumpărase alta mai mică, pe numele Liubovei Ivanovna. De Volcianinovi mi-a vorbit puţin. Lida, după spusele lui, locuia tot la Şelkovka şi-i învăţa pe copii la şcoală; treptat-treptat, izbutise să strîngă în jurul ei un cerc de simpatizanţi, formînd astfel un grup puternic, şi la ultimele alegeri „l-au dărîmat" pe Balaghin, cel care ţinea în mînă tot judeţul. Despre Jenia, Belokurov mi-a spus numai atît că nu trăia la moşie; nu ştia unde se află.

Am început să uit casa cu mezanin şi doar cîteodată, cînd pictez sau citesc, mă fulgeră cîte-o amintire; uneori lumina verde din geam, alteori zgomotul paşilor mei în noapte, pe cînd mă întorceam îndrăgostit prin cîmp acasă, frecîndu-mi mîinile reci. Rar, numai în clipele cînd mă chinuieşte singurătatea şi mă doboară tristeţea, amintirile mă împresoară în stoluri, tulburi şi vagi, visez şi încep să cred că şi de mine îşi aminteşte cineva, că sînt aşteptat, că ne vom întîlni într-o zi.

Missius, unde eşti?

1896

Mujicii

I

PE NIKOLAI Cikildeev, lacheu la hotelul „Bazarul slav" din Moscova, îl lovise boala pe neașteptate. Îi amorțeau picioarele, se împleticea în mers, și într-o zi, pe cînd străbătea sala, ducînd o tavă cu jambon pe mazăre, se împiedică și căzu. Fu nevoit să-și părăsească slujba. Puținul ce-l avea el și nevasta îl cheltui pe medicamente, pînă ce rămase lipsit de orice mijloace de trai. Îi era apoi și urît stînd fără treabă, și se gîndi că ar fi mai bine să plece acasă, la țară. Acasă îți vine mai ușor să bolești, apoi și viața e mai ieftină. Și nu e vorbă goală că „acasă și pereții te ajută".

Sosi la Jukovo, satul său natal, în fapt de seară. Ori de cîte ori își amintise zilele copilăriei, Nikolai vedea în fața ochilor un cuib luminos, plăcut, încăpător, dar în seara aceea, intrînd în izbă, după atîția ani trecuți, se înfioră, atît era de întuneric înăuntru, murdar și strîmt. Olga și Sașa, soția și fiica lui, care veniseră cu el, se holbau mirate la cuptorul mare și murdar care umplea aproape ju-

mătate din încăpere, negru tot de funingine și de muște. Vai, ce de-a muște! Cuptorul se aplecase într-o rînă, grinzile din pereți erau strîmbe și ele, și părea că întreaga casă stă gata să se năruie. În colțul de cinste, pe lîngă icoane, erau lipite etichete de la sticle și poze din ziare în loc de tablouri. Sărăcie, cruntă sărăcie! Nimeni din cei mari nu se afla acasă, cu toții erau duși la seceriș. Pe cuptor stătea o fetiță de vreo opt ani, bălăioară, nespălată și nepăsătoare; nici nu întoarse ochii spre cei intrați. Jos, o pisică albă își freca spinarea de muchea cuptorului.

— Pis, pis! o chemă Sașa. Pis!

— Nu aude, zise fetița. A surzit.

— Da de ce?

— Uite-așa, au bătut-o.

Nikolai și Olga înțeleseră de la prima ochire ce viață îi așteaptă aici, dar tăcură mîlc; își lăsară legăturile jos într-un colț și ieșiră în tăcere pe uliță. Izba lor era a treia din capul satului și părea cea mai săracă, cea mai veche; a doua nu era nici ea mult mai bună; cea din capăt însă avea acoperiș de tablă, perdele la ferestre, gard bun și sta oarecum mai la o parte de celelalte. Acolo se afla cîrciuma. Izbele erau clădite numai pe o singură parte a uliței, și întregul sătuc, amuțit și pașnic, cu ulmi înalți, cu tufișuri de soc și scoruș ce năpădeau de prin curți, se înfățișa plăcut ochilor.

Dincolo de casele țărănești începea o pantă repede, povîrnită pieziș spre rîu; din malul de lut ieșeau ici și colo bolovani mari de piatră. Pe lîngă acești bolovani se împleteau poteci și se vedeau gropi săpate de olari și, alături, grămezi de oale sparte, roșii sau cafenii, iar jos, la poalele pantei, se întindea lunca, lată și netedă, de un verde-aprins, cu iarba proaspăt cosită; păștea acolo cirezile satului. Rîul curgea la depărtare de o verstă de sat, șerpuindu-și albia între maluri bogat înverzite, iar dincolo de rîu se întindea o altă luncă verde, cu alte cirezi și cu șiruri lungi de gîște albe, apoi, ca și pe partea aceasta, urma o pantă repede pînă sus, unde se înălța un alt sat, cu o biserică mare cu cinci clopotnițe; ceva mai departe albea curtea boierească.

— Bine-i aici la voi! zise Olga, închinîndu-se spre biserică, și cît loc, cît loc, doamne!

Chiar atunci începu să bată clopotul (era ajun de duminică). Două fetițe mici, care aburcau de jos o căldare cu apă, se întoarseră spre biserică, să asculte dangătele.

— Pe vremea asta la „Bazarul slav" se servește masa... rosti Nikolai, dus pe gînduri.

Stînd pe marginea rîpei, el și Olga priveau cum apune soarele, priveau cerul, vrîstat cu dungi aurii și roșii ca purpura, cum se oglindea în apa rîului, în ferestrele bisericii și în aerul liniștit și nespus de curat, așa cum nu-l afli nicăieri la Moscova. Și cînd soarele scăpătă în zare, trecură cu mugete cirezile de vite, veniră și gîștele de pe malul celălalt, și apoi totul amuți, lumina slabă se destrămă în văzduh și întunericul nopții începu să coboare grăbit.

Acasă veniseră bătrînii, tatăl și mama lui Nikolai, slabi, gîrboviți, știrbi, amîndoi la fel de scunzi. Veniră și femeile — nurorile lor, Maria și Feokla, de la moșia de peste rîu unde munceau. Maria, nevasta lui Kiriak, fratele lui Nikolai, avea șase copii, iar Feokla măritată cu Denis, băiatul plecat la oaste, avea doi. Cînd Nikolai intră din nou în casă și văzu adunată toată liota, ghemul de trupuri mari și mici care se mișcau pe paturi, prin leagăne și prin toate colțurile, și cînd văzu cu cîtă lăcomie hăpăiau bătrînul și femeile pîinea neagră, muind-o în apă, își dădu seama că rău făcuse venind și el aci, bolnav, fără bani, ba și cu nevastă și copil — rău de tot !

— Dar fratele Kiriak unde-i ? întrebă el, după ce dădu bună ziua cu toții.

— E băgat la un negustor, ca paznic, răspunse tatăl, în pădure. Kiriak ar fi băiat bun, dar bea mult.

— Nu-i aducător ! vorbi și bătrîna cu glas plîngăreț. Oamenii noștri, vai de ei, în loc să aducă în casă, duc din casă ; Kiriak bea, unchiașul meu bea și el, ce să-i mai ascundem păcatele, a învățat bine drumul la cîrciumă. S-a mîniat pe noi Maica Domnului.

În cinstea musafirilor au pus să fiarbă samovarul. Ceaiul mirosea a pește, zahărul era ud și mușcat pe la colțuri, pe pîine și vase umblau gîndacii ; îți era scîrbă să bei, și ceea ce se vorbea era la fel de urîcios, numai despre sărăcie și boală. Nu băuseră nici cîte o cană de ceai cînd de afară se auzi un răcnet de om beat :

— Ma-arie !

— Pare-mi-se, vine Kiriak, mormăi bătrînul. Vorbeam de lup şi lupu-i la poartă !

Toţi tăcură. Peste cîteva clipe, aceeaşi voce, brutală şi surdă ca de sub pămînt, icni :

— Ma-arie !...

Nora mai vîrstnică păli, ghemuindu-se pe lîngă cuptor ; te mirai să vezi cum se întipăreşte pe faţa acestei femei puternice, cu spete late, o expresie de teamă. Fiica ei, fetiţa care stătuse pe cuptor şi părea atît de nepăsătoare, izbucni deodată într-un plîns zgomotos.

— Da tu ce urli, holeră ? ţipă la ea Feokla ; aceasta era o femeie frumoasă, zdravăn clădită ca şi Maria, cu umerii tot atît de voinici. Nu te teme, n-o omoară !

De la bătrînul său tată Nikolai află că Mariei îi este frică să locuiască în pădure cu Kiriak, şi el, de fiecare dată cînd se îmbată, vine după ea, face scandal şi o bate fără milă.

— Ma-a-rie ! răsună iarăşi, chiar de după uşă.

— Apăraţi-mă, în numele lui Hristos, dragilor ! bolborosi Maria, suflînd greu, de parcă ar fi scufundat-o cineva în apă foarte rece. Apăraţi-mă, dragilor...

Toţi copiii din casă începură să plîngă ; privindu-i, Saşa pufni şi ea în plîns. Se auzi o tuse de beţivan şi în casă intră un bărbat înalt, cu barbă neagră şi căciulă pe cap. La lumina slabă a lămpii nu i se vedea faţa şi părea cu atît mai fioros. Era Kiriak. Se apropie de nevastă-sa, îşi făcu vînt şi o lovi cu pumnul peste faţă ; femeia, ameţită de lovitură, nici nu crîcni şi se ghemui mai tare pe jos ; din nas începu să-i curgă sîngele.

— Ce ruşine, ce ruşine ! bombăni bătrînul, căţărîndu-se pe cuptor. Faţă de oaspeţi ! Of, of, păcatele mele !

Bătrîna tăcea, mai gîrbovită parcă, şi se gîndea la ceva. Feokla legăna copilul în albie... Dîndu-şi seama că pare tuturor fioros, şi mulţumit de asta, Kiriak o apucă pe Maria de mînă, şi, mormăind ca ursul ca să sporească efectul, o tîrî spre uşă, dar îi văzu deodată pe oaspeţi şi se opri.

— Aha, aţi venit... rînji el dînd drumul nevestei. Frăţiorul cu *famelia*... Se închină la icoane, căscîndu-şi larg

ochii beți și roșii, și dondăni înainte : A venit frățiorul cu *famelia* în casa părintească... de la Moscova adică, Moscova adică e primul oraș de reședință, maica orașelor... Iertați-mă...

Se așeză pe laviță, lîngă samovar, și se puse să bea ceai, sorbind zgomotos din farfurioară, în tăcerea tuturor din jur. Bău așa ca vreo zece pahare, apoi se lăsă moale pe laviță și începu să sforăie.

Se pregătiră toți de culcare. Nikolai, ca bolnav, fu lăsat să se culce cu bătrînul, sus pe cuptor. Saşa se lungi pe jos, iar Olga se duse cu celelalte două femei în magazie.

— I-i, porumbița mea, șușoti ea culcîndu-se în fîn lîngă Maria, lacrimile nu te-ajută cu nimic ! Rabdă, și gata ! În cartea sfîntă stă scris : „Și dacă te lovește cineva pe obrazul drept, să i-l întinzi și pe cel stîng..." I-i-i... porumbița mea !

Apoi, încet, cu glas cîntat, Olga începu să povestească despre Moscova, despre viața ei de pe cînd era fată în casă la camere mobilate.

— Da, la Moscova sînt case mari, de piatră, spunea ea, apoi biserici sînt multe-multe, de patruzeci de ori cîte patruzeci de ori, porumbița mea, iar în case stau numai boieri, și boierii sînt așa de frumoși, așa de educați !

Maria i-a mărturisit că nu numai la Moscova n-a fost, dar nici chiar în capitala județului său de baștină nu s-a dus ; ea era analfabetă, nu știa pe dinafară nici o rugăciune, nici măcar „Tatăl nostru". Și Maria, și cealaltă noră, Feokla, care trăgea cu urechea la vorba lor, erau amîndouă tare înapoiate ; nici una din ele nu-și iubea bărbatul ; Maria se ferea de Kiriak și, cînd rămînea numai cu el, o apuca tremurul și-i venea ameteală din pricina mirosului tare de votcă și tutun. Iar Feokla, la întrebarea Olgăi dacă nu-i este urît fără bărbat, răspunse cu răutate :

— Dă-l încolo !...

Au mai vorbit puțin și au tăcut...

Era răcoare și lîngă magazie țipa cît îl ținea gura un cocoș, împiedicîndu-le să doarmă. Cînd lumina albastră a dimineții începu să pătrundă prin crăpături, Feokla se ridică încet și ieși ; o auziră pe urmă cum fugea undeva, lipăind tare pe pămînt cu tălpile goale.

II

Olga se duse a doua zi la biserică și o luă cu ea și pe Maria. Coborau pe cărare spre luncă, vesele amîndouă. Olgăi îi plăceau zările largi, depărtate, iar Maria simțea în cumnata ei o ființă apropiată și bună. Răsărea soarele. Jos, deasupra luncii, se rotea în văzduh un erete; rîul curgea întunecat, și pe alocuri mai pluteau fîșii de negură, dar pe partea cealaltă, pe deal, geana de lumină se lățise și biserica strălucea aprins; în grădina boierească țipau din răsputeri stăncuțele.

— Bătrînul e cumsecade, spunea Maria, dar baba e rea, una, două, sare la bătaie! Pînea ne-a ajuns numai pînă la lăsata secului, de atunci cumpărăm făină de la cîrciumă, iar ea se supără foc, spune că mîncăm prea mult.

— I-i, puicuțo, rabdă, și gata! Stă scris: „Veniți voi cei trudiți și obidiți..."

Olga vorbea rar, cu glasul cîntat, și mai avea și un mers iute și legănat ca de călugăriță. În fiecare zi deschidea Evanghelia și citea cu voce tare, gros, ca dascălii; nici ea nu înțelegea tot ce citea, dar o mișcau vorbele sfinte pînă la lacrimi, iar vechile cuvinte slavone le rostea cu o tulburare caldă în inimă. Credea în Dumnezeu, în Maica Domnului și în sfinți; știa că nu e voie să superi pe nimeni, nici pe oamenii de rînd, nici pe nemți, nici pe țigani sau pe evrei, că rău va fi de aceia care nu au milă de animale; era încredințată că așa stă scris în cărțile sfinte și de aceea, cînd rostea cuvinte din Scriptură, chiar și din acelea neînțelese, fața ei exprima înduioșare și se lumina toată.

— Tu de unde ești? o întrebă Maria.

— Sînt din Vladimir dar trăiesc la Moscova de mult, de cînd eram de opt anișori.

Se apropiaseră de rîu. Pe malul celălalt, jos lîngă apă, se dezbrăca o femeie.

— Asta-i Feokla noastră, o recunoscu Maria, a fost peste rîu, la curtea boierului. La argați. Focoasă muiere! Dată dracului, ce mai vorbă!

Feokla, cu sprîncenele ei negre și părul despletit și cu trup de fată voinică, se aruncă de pe mal în rîu, izbind apa cu picioarele și împrăștiind valuri în toate părțile.

— Focoasă muiere ! repetă Maria.

Peste rîu erau aruncate punți șubrede de bîrne și sub ele, în apa limpede și curată, forfoteau o sumedenie de cleni cu fruntea lată. Pe tufișurile verzi aplecate spre apă sclipea roua. Soarele începu să încălzească, era o plăcere să mergi ! Ce dimineață minunată ! Și ce viață minunată s-ar putea trăi pe lumea aceasta dacă n-ar fi sărăcia, cumplita sărăcie de care nu poți să fugi și să scapi ! Și era de ajuns pentru Olga să arunce o singură privire îndărăt spre sat, ca să-și amintească limpede ziua de ieri, și tot farmecul clipei de față să dispară dintr-o dată.

Ajunseră la biserică. Maria se opri lîngă ușă ; nu îndrăzni să înainteze pînă în față. Nu îndrăzni nici să se așeze în strană, deși clopotul începu să cheme la slujbă credincioșii abia pe la ora nouă ; astfel, ea rămase tot timpul în picioare.

Pe cînd se citea din Evanghelie, poporul începu să se miște, făcînd loc familiei boierului : intrară două fete tinere, în rochii albe și pălării cu borul lat și un băiețel gras și trandafiriu în costum de marinar. Vederea lor o înduioșă pe Olga ; fu numaidecît sigură că boierii aceștia erau oameni învățați, frumoși și cumsecade. Maria însă îi privea pe sub sprîncene, posomorîtă și tristă, ca și cum n-ar fi intrat în biserică niște oameni, ci o ceată de căpcăuni care ar fi putut s-o strivească, dacă ea nu le-ar fi făcut loc.

Și de cîte ori dascălul dădea răspunsurile cu vocea lui de bas, ei i se părea că se aude strigată : „Ma-a-rie", și tresărea speriată.

III

În sat se aflase de sosirea oaspeților, și după slujbă se adună în izbă o mulțime de lume. Veniră Leonicevii și Matveicevii, și Ilicevii să afle noutăți despre rudele lor din Moscova. Era obiceiul în Jukovo ca toți știutorii de carte să fie duși la Moscova și angajați acolo ca lachei sau băieți de serviciu (așa cum din satul de peste rîu se băgau la

brutării). Obiceiul acesta se statornicise de mult, din timpul iobăgiei, de cînd un iobag din Jukovo, un anume Luka Ivanîci, care ajunsese să țină bufetul la un club din Moscova, primea în serviciu numai consăteni, iar aceștia, după ce se întăreau pe locurile lor, își chemau fiecare rudele și le găseau posturi pe la cîrciumi și restaurante. Nikolai fusese trimis la Moscova de pe cînd avea numai unsprezece ani și plasat în serviciu de Ivan Makarîci, din familia Matveicevilor, care servea atunci la „Ermitaj". Și, vorbind acum cu Matveicevii, Nikolai spunea împieptoșindu-se :

— Ivan Makarîci este binefăcătorul meu ; mă rog lui Dumnezeu zi și noapte pentru sănătatea lui ; el m-a făcut om !

— Tăiculiță dragă, se tîngui o bătrînă înaltă, sora lui Ivan Makarîci, noi nu avem de mult veşti de la el, sufletelul !

— Astă-iarnă a servit la Omon, așa știu, iar pentru sezonul cald auzisem că s-a tocmit undeva la o grădină, afară din oraș... A îmbătrînit și el ! Altădată i se întîmpla să aducă pe timp de vară cîte zece ruble pe zi acasă, dar acuma peste tot afacerile nu mai merg bine, nu mai merg, și se zbate bătrînul.

Babele, ca și femeile tinere se uitau la picioarele lui Nikolai, încălțate cu pîslari, la fața lui trasă, gălbejită, și oftau :

— Nu ești tu om aducător, Nikolai Osipovici, nu ești aducător ! Nu mai ai putere !

Toți o mîngîiau pe Sașa. Deși împlinise zece ani, nu părea să aibă mai mult de șapte, era micuță de statură și foarte slabă. Lîngă celelalte fetițe, arse de soare, tunse ciopîrțit și îmbrăcate în cămăși lungi, ieșite de soare, Sașa, albă, cu ochii mari de culoare închisă, cu panglicuță roșie în păr, părea caraghioasă, ca un mic animal prins în cîmp și adus în casă.

— Știe să citească ! o lăuda Olga, privindu-și cu duioșie fiica. Ia de citește, puiule ! o îndemna ea, luînd dintr-un ungher Evanghelia. Ia de citește și drept-credincioșii au să te asculte.

Evanghelia era veche și grea, legată în piele, cu colțurile zdrelite, și cînd o răsfoiai se răspîndea un miros, de

parcă ar fi intrat în casă niște călugări... Saşa ridică sprîncenele şi începu a citi tare, răspicat, cîntînd uşor :

— După plecarea magilor, iată îngerul Domnului se arată în vis lui Iosif, zicînd : scoală-te, ia pruncul şi pe muma lui...

— Pruncul şi pe muma lui, repetă Olga, roşie toată de emoţie.

— Şi fugi în Egipt... şi stai acolo... pînă ce-ţi voi spune...

La cuvintele „pînă ce", Olga nu se mai putu stăpîni şi începu să plîngă. Privind-o, se porni pe bocit şi Maria, apoi şi sora lui Ivan Makarîci. Bătrînul începu să tuşească şi să se foiască pe loc ; voia să-i dăruiască nepoatei ceva bun, dar negăsind nimic, dădu doar din mînă. Cînd cititul se sfîrşi, vecinii plecară pe la casele lor, foarte înduioşaţi şi mulţumiţi de Olga şi Saşa.

Fiind zi de sărbătoare, familia rămase toată ziua acasă. Bătrîna, pe care şi bărbatul ei, şi nurorile, şi nepoţii o numeau „băbuca", ţinea să trebăluiască singură ; făcea focul în sobă, punea samovarul, ducea chiar şi mîncarea la cîmp, iar pe urmă începea a bombăni mînioasă că a obosit de atîta muncă ; tot timpul la masă urmărea să nu mănînce nici unul o fărîmă mai mult şi, după asta, să nu stea nici o clipă fără treabă unchiaşul şi nurorile. Ba i se părea că gîştele cîrciumarului vin prin spatele casei în grădina de zarzavat, şi atunci ieşea fuga din casă cu un băţ lung în mînă şi ţipa cîte o jumătate de ceas lîngă varza ei zbîrcită ca şi ea însăşi ; ba i se părea că cioara pîndeşte puii şi alerga ocărînd spre cioară. Se supăra şi ocăra astfel de dimineaţă pînă noaptea, şi de multe ori făcea atîta gălăgie şi ţipa atît de tare, că pe uliţă se opreau trecătorii.

Cu unchiaşul ei se purta aspru, fără milă, şi-l numea cînd trîntor, cînd hodorog. Bătrînul era un mujic slab de înger, pe care nu te puteai bizui, şi dacă ea nu l-ar fi muştruluit tot timpul, n-ar mai fi lucrat poate de loc şi şi-ar fi petrecut viaţa stînd pe cuptor şi trîncănind. El îi povesti îndelung fiului său Nikolai despre nişte duşmani ce-i avea, se plînse de nişte nedreptăţi pe care vecinii i le-ar fi făcînd zi de zi, şi vorbea astfel, că ţi-era urît să-l asculţi.

— Da, spunea el cu mîinile-n şolduri. Da, la o săptămînă după înălţarea crucii, am vîndut fînul cu treizeci de

copeici pudul, de bunăvoie... Da... Bine... Şi uite-aşa, duc eu fînul de dimineaţă, de bunăvoie, nu supăr pe nimeni, cînd colo, ce văd — ceasul rău — iese din cîrciumă starostele, Antip Sedelnikov. „Unde duci fînul, aşa şi pe dincolo ?" şi-mi arde una peste urechi.

Pe Kiriak îl durea îngrozitor capul din cauza beţiei din ajun şi-i era ruşine de frate-su.

— Uite ce pocinoguri face votca ! Of, măiculiţă, doamne ! bolborosea el, scuturîndu-şi capul înjunghiat de dureri. Dumneavoastră, frăţioare şi surioară, iertaţi-mă, în numele lui Hristos, că nici eu nu sînt bucuros.

Fiind zi de sărbătoare, au cumpărat de la cîrciumă o scrumbie şi din cap a gătit baba o mîncare cu sos. La amiază toţi s-au aşezat să bea ceai, şi au tot băut, pînă ce au asudat ; după ce şi-au umflat burţile cu ceai, au luat să mănînce capul gătit cu sos, toţi dintr-o singură strachină. Scrumbia însă băbuca a ascuns-o.

Seara un olar a ars oale în rîpă. Jos, în lunca sătucului, s-a jucat hora şi s-a cîntat din gură ; au cîntat şi din armonică. Pe celălalt mal al rîului, ardea şi în lunca de acolo un foc şi cîntau tare fetele ; de departe cîntecul lor răsuna mai armonios şi mai dulce în auz. În cîrciumă, şi pe lîngă cîrciumă, mujicii vorbeau zgomotos sau cîntau cu voci de beţivi, fiecare cum îl tăia capul, şi înjurau atît de urît, încît Olga tresărea şi spunea mustrător :

— Vai, Doamne !

Se îngrozea de atîtea sudălmi care răsunau una după alta şi se mira că mai mult ca toţi înjurau bătrînii, cînd pentru ei venise timpul să se gîndească la moarte. Şi copiii, şi fetele tinere ascultau însă vorbele murdare fără să le pese ; se vedea bine că erau obişnuiţi să le audă din leagăn.

Trecuse de miezul nopţii, focurile olarilor se stinseră şi aici, şi pe malul celălalt, dar jos, în luncă şi-n cîrciumă, tot se mai petrecea. Bătrînul şi Kiriak, beţi turtă amîndoi, ţinîndu-se de mînă şi împingîndu-se unul pe altul, se apropiară de magazia unde dormeau Maria şi Olga.

— Las-o, căuta să-l întoarcă bătrînul, las-o... îi femeie cuminte... Păcat !...

— Ma-arie ! urlă Kiriak.

— Las-o... Faci mare păcat... Îi femeie bună.

Mai stătură puțin lîngă magazie, apoi se întoarseră amîndoi.

Mi-s dragi florile de cîmp...

intonă deodată bătrînul cu o voce subțirică de tenor, apoi scuipă, înjură urît și intră în casă.

IV

Bătrîna o pusese pe Saşa să stea de pază la grădina de zarzavat şi-i poruncise să fie cu ochii în patru, ca nu cumva să intre gîştele. Era o zi caldă de august. Gîştele cîrciumarului ar fi putut veni prin spatele casei, dar deocamdată ele îşi vedeau de lucru ciugulind boabele de ovăz de pe lîngă cîrciumă, numai gînsacul ridica sus capul, vrînd parcă să vadă, nu cumva tabără baba cu băţul ; alte gîşte ar fi putut veni de jos, dar acelea, uite-le, erau departe, dincolo de rîu, formînd un şir lung şi alb pe luncă. Saşa păzi o bucată de vreme, apoi i se făcu urît şi, văzînd că gîştele nu vin, se apropie de rîpă.

Văzu acolo pe fata cea mare a Mariei, Motka ; stătea nemişcată pe un bolovan mare şi privea spre biserică. Maria născuse de treisprezece ori, dar rămăseseră în viaţă doar şase copii, numai fete — şi nici un băiat. Cea mai mare dintre ele, Motka, avea opt ani. Desculţă, îmbrăcată cu o cămaşă lungă, stătea în bătaia soarelui care o ardea drept în creştet : dar ei nu-i păsa şi stătea locului ca împietrită. Saşa se apropie şi-i spuse, privind spre biserică.

— În biserică stă Dumnezeu. Oamenii aprind prin case lămpi şi lumînări, iar la Dumnezeu ard candele roşii, verzi şi albastre, ca nişte ochişori. Noaptea Dumnezeu umblă prin biserică şi cu el vine şi Maica Domnului şi sfîntuleţul Nikolai — tup, tup, tup... şi paznicului îi e frică, tremură de frică ! I-i, drăguţă, adăugă fata imitînd pe maică-sa, dar atunci cînd o să vină sfîrşitul lumii toate bisericile au să zboare în cer.

— Cu clo-po-te-le ? întrebă Motka cu vocea ei groasă, lungind fiecare silabă.

— Cu clopote cu tot ! Şi la sfîrşitul lumii cei buni se vor duce în rai, iar cei răi vor arde în focul veşnic şi nestins, draga mea. Mamei mele şi Mariei la fel Dumnezeu le va spune : „Voi n-aţi supărat pe nimeni şi pentru asta duceţi-vă pe aici, la dreapta, în rai". Iar lui Kiriak şi băbucăi le va spune : „Iar voi treceţi la stînga, în iad". Şi cine a mîncat de frupt în post, acela tot în foc va merge. Saşa privi în sus spre cer, ţinînd ochii mari deschişi, şi şopti : Uită-te în cer şi nu clipi de loc, ai să vezi îngerii.

Motka începu şi ea să privească ţintă cerul şi cîteva clipe trecură în tăcere.

— Vezi ? întrebă încet Saşa.

— Nu se vede nimic, răspunse Motka, tot cu vocea de bas.

— Dar eu văd. Îngeraşi micuţi zboară prin cer şi dau mărunt, mărunt din aripi, ca nişte ţînţăraşi.

Motka stătu un timp pe gînduri, privind în pămînt, şi întrebă :

— Da băbuca o să ardă ?

— O să ardă, draga mea.

De la bolovanul lor şi pînă jos, în luncă, malul se povîrnea lin şi neted acoperit de iarbă moale, de un verde-aprins, care te ispitea s-o atingi cu mîna sau să te culci pe ea. Saşa se culcă şi se dădu de-a dura pînă jos. Motka, încruntîndu-se şi umflîndu-şi obrajii, se culcă şi ea şi se rostogoli repede, iar poalele cămăşii i se ridicară pînă la umeri.

— Tare-mi vine să rîd ! zise Saşa fericită.

Amîndouă se urcară din nou sus, pentru a se rostogoli încă o dată, dar auziră strigăte ; glasul piţigăiat le era bine cunoscut. Au, ce grozăvie ! Băbuca, ştirbă şi cocoşată, cu smocurile ei scurte de păr cărunt în vînt, alunga cu un băţ lung gîştele din grădina de zarzavat şi ţipa :

— Toată varza aţi tocat-o, blestematelor, crăpare-aţi de trei ori, afurisitelor, boalelor, nu poate trăi omul de răul vostru !

Zărind fetiţele, aruncă băţul, luă de jos o varză şi, apucînd-o pe Saşa de gît cu degetele-i tari şi încovoiate, începu s-o bată. Saşa izbucni în plîns de durere şi spaimă,

și atunci gîscanul, legănîndu-se de pe un picior pe altul și întinzîndu-și gîtul, se apropie de bătrînă și-i șuieră ceva, iar cînd se întoarse la cîrd, gîștele-l întîmpinară aprobativ : ga-ga-ga ! Apoi băbuca începu s-o bată pe Motka, și fetei i se ridică din nou cămașa. Disperată, plîngînd în gura mare, Sașa se îndreptă spre casă, vrînd să se jeluie mamei ; după ea venea Motka, hohotind și ea tare și gros, fără să-și șteargă lacrimile, astfel că fața îi era udă leoarcă, de parcă și-ar fi muiat-o în apă.

— Doamne ! strigă Olga tresărind la intrarea fetițelor în izbă. Preasfîntă fecioară !

Sașa începu să povestească, dar în timpul acesta, cu țipete ascuțite și blesteme, intră și băbuca. Feokla se înfurie și ea ; în casă se stîrni gălăgie.

— Nu-i nimic, nu-i nimic ! o liniștea Olga, palidă și disperată, pe micuța Sașa, mîngîind-o pe creștet. E bunică-ta, e păcat să te mînii pe ea. Nu-i nimic, copiliță dragă.

Nikolai, istovit și scos din fire de atîtea țipete, de foame, de fum și putoare, el care ura și disprețuia sărăcia, căruia îi era rușine de tatăl și de mama lui față de soție și fiică, își coborî picioarele de pe cuptor și zise către mamă-sa, repezit, asprindu-și glasul plîngăreț :

— Dumneatale nu ți-e îngăduit s-o bați ! Nu ai nici un drept s-o bați !

— N-ai crăpat acolo pe cuptor, bolindu-te ! țipă la el Feokla cu răutate. V-a adus aici necuratu, trîntorilor !

Și Sașa și Motka, și toate fetițele cîte erau în casă se cățărară pe cuptor, într-un colț, la spatele lui Nikolai, și ascultau de acolo, tăcute și speriate ; se auzea cum băteau inimioarele lor mici. Cînd într-o familie se află un bolnav, care bolește de mult și fără speranță de vindecare, vin unele clipe grele, cînd cei apropiați doresc în taină, în adîncul sufletelor, ca el să moară. Numai copiii se tem de moartea omului apropiat, ei se îngrozesc întotdeauna la gîndul morții. Și acum, oprindu-și respirația, fetițele priveau cu tristețe la Nikolai, se gîndeau că el va muri în curînd, le venea să plîngă și ar fi dorit să-i spună o vorbă bună și duioasă.

Iar el se lipea strîns de Olga, parcă ar fi căutat adăpost lîngă ea și-i spunea încet, cu vocea tremurată :

— Olga, draga mea, nu mai pot sta aici. Nu mai am putere. În numele sfîntului Nikolai, în numele lui Hristos din ceruri, scrie-i sorei tale, Klavdia Abramovna, să vîndă sau să amaneteze tot ce are şi să ne trimită bani, ca să plecăm de aici. Of, Doamne, urmă el disperat, barem cu un ochi să mai văd Moscova ! Barem în vis să mi se arate măicuţa Moscovă !

Cînd veni seara şi în casă se lăsă întunericul, tristeţea din casă crescu într-atît, că-ţi venea greu să şi vorbeşti. Băbuca, supărată, muie în apă nişte coji de pîine de secară şi începu să le sugă, şi le supse mult, un ceas întreg. Maria, după ce mulse afară vaca, intră cu doniţa de lapte şi o puse pe laviţă, apoi băbuca începu să toarne din doniţă în ulcioare, făcînd asta încet, fără grabă, vădit mulţumită că acum, în postul adormirii Maicii Domnului, nimeni nu va mînca lapte şi-l va putea brînzi tot. Turnă numai puţin, un pic, într-o farfurioară, pentru copilul Feoklăi. Cînd băbuca şi Maria plecară să ducă ulcioarele în beci, Motka se înviora deodată, se lăsă să lunece de pe cuptor, şi, apropiindu-se de laviţa pe care stătea cana de lemn cu coji de pîine, vărsă laptele din farfurioară peste coji.

Întorcîndu-se în casă, băbuca începu iar să-şi sugă cojile, iar Saşa şi Motka o priveau de pe cuptor, bucuroase că bunica s-a spurcat de post şi va fi trimisă negreşit în iad. Mîngîindu-se cu gîndul acesta, s-au culcat să doarmă. Aţipind, Saşei i se năzărea Judecata cea de Apoi ; vedea un cuptor mare, cam cît cuptorul olarului, şi alături pe necuratul, cu nişte coarne ca de vacă, negru din cap pînă-n picioare, gonind-o pe băbuca în foc cu un băţ lung, ca acela cu care gonise ea peste zi gîştele.

V

În ziua Adormirii Maicii Domnului, pe la unsprezece noaptea, flăcăii şi fetele care petreceau în luncă începură deodată să ţipe şi fugiră într-o goană învălmăşită spre sat. Cei care se aflau sus, pe malul rîpei, nu-şi putură da seama de la început ce se petrece.

— Foc ! Foc ! răsună de jos un țipăt de groază. Ardem !

Cei ce stăteau sus se întoarseră cu fața spre sat și dinaintea ochilor li se înfățișă o privelişte îngrozitoare, neobișnuită. Pe una din casele mărginașe, din acoperișul ei de paie se ridica o coloană de foc, înaltă de un stînjen, care se învolbura și presăra în toate părțile snopi de scîntei, de parcă ar fi țîșnit foc dintr-o fîntînă arteziană. Curînd, tot acoperișul se învîlvoră într-o singură flacără vie ; se auzea cum trosnește focul.

Lumina lunii păli și satul întreg fu învăluit de o văpaie roșie, tremurătoare. Pe pămînt se mișcau umbre negre și mirosea a ars ; cei ce veneau alergînd de jos, din luncă, gîfîiau atît de tare, că nu puteau nici vorbi ; se înghionteau fugind, cădeau, iar din cauza luminii puternice care-i orbea, nu se mai recunoșteau între ei. Toți priveau îngroziți focul, și spaima lor creștea văzînd cum deasupra flăcărilor, prin fumul învîrtejit, zburau stoluri de porumbei, iar la cîrciumă, unde încă nu se aflase vestea, petrecerea continua și răsuna armonica.

— Arde la unchiul Semion ! strigă cineva.

Maria alerga înnebunită în jurul casei, plîngînd și frîngîndu-și mîinile, cu toate că focul era departe, la capătul celălalt al satului. Ieși afară și Nikolai, cu pîslarii în picioare, apoi veniră în goană și copiii, numai în cămăși. Lîngă casa sotnicului cineva începu să bată darabana într-o placă de tuci. Bam, bam, bam... răsuna în văzduh fără oprire, și la fiecare bătaie inimile tuturor se strîngeau dureros și-i apuca un tremur, ca de frig. Femeile bătrîne ieșiseră cu icoanele în brațe. De prin curți oamenii mînau în goană oile, viteii și vacile, scoteau lăzi cu lucruri, blănurile de oaie și albiile. Un armăsar negru, pe care nu-l lăsau la herghelie pentru că zvîrlea din copite și rănea caii, scăpase din grajd și, bocănind zgomotos pe pietre și nechezînd prelung, trecu în goană prin sat, dădu roata de două ori, apoi se opri lîngă o căruță și începu să arunce în ea cu picioarele.

Clopotele începură să bată la biserica de peste rîu.

Lîngă casa în flăcări se făcuse cald și era atîta lumină, încît se vedea lămurit pe pămînt fiecare fir de iarbă. Pe una din lăzile pe care avuseseră timp să le scoată din casă stătea Semion, un bărbat roșcovan, cu nasul mare, cu

o căciulă înfundată în cap pînă la urechi şi cu haine de oraş ; soţia lui se lungise pe pămînt cu faţa în jos şi gemea în neştire. Un moşneag de vreo optzeci de ani, micuţ de statură, chel şi cu o barbă mare părînd un pitic, care nu era din sat, dar, se vede, venise şi el la foc, umbla de colo-colo, fără şapcă, ţinînd o legăturică albă în mînă ; pe chelie i se oglindea jocul flăcărilor. Starostele, Antip Sedelnikov, smolit la faţă şi cu părul negru ca de ţigan, se apropie de casa învîlvorată cu toporul în mînă şi-i sparse toate geamurile, unul după altul, fără ca nimeni să înţeleagă de ce, apoi se apucă să spargă pragul.

— Femeilor, aduceţi apă ! strigă el. Dă-o încoace. Dă încoace tulumba-a ! Întoarce-te !

Mujicii, care chefuiseră pînă atunci la cîrciumă, tîrau după ei tulumba de stins focul. Erau toţi beţi, se împiedicau, cădeau, în ochi le sclipeau lacrimi şi toţi aveau o înfăţişare jalnică, disperată.

— Fetelor, apă ! striga starostele, cherchelit şi el. Mişcaţi-vă, fetelor !

Fetele şi femeile alergau în vale spre izvor şi de acolo cărau pînă sus căldări şi cofe pline ; după ce le deşertau în tulumbă, fugeau din nou jos. Olga, Maria, Saşa şi Motka cărau cu toatele. Babele şi băietanii pompau apa, furtunul sfîrîia, iar starostele, îndreptîndu-l cînd asupra uşii, cînd în geamuri, oprea o clipă apa cu degetul, făcînd să sfîrîie furtunul şi mai tare.

— Să trăieşti, Antipe ! se auzeau voci de aprobare. Aşa, aşa, dă-ţi toată silinţa !

Iar Antip se băga în flăcări şi urla de acolo :

— Pompează ! Puneţi cu toţii mîna, drept-credincioşilor, la o asemenea întîmplare nenorocită !

Bărbaţii stăteau alături grămadă şi priveau la foc, fără să ajute la stins. Nici unul nu ştia de ce să se apuce, nu se pricepea la nimic, iar de jur împrejur erau căpiţe de grîu, de fîn, magazii şi grămezi de uscături. Erau aici şi Kiriak, şi bătrînul Osip, tatăl lui, amîndoi cherchelţi. Dorind parcă să explice de ce stă cu mîinile încrucişate, bătrînul Osip spunea femeii întinse pe jos :

— Ce te mai zbaţi, cumătră, atîta ! Doar casa-i asigurată, ce mai vrei !

Şi Semion povestea cînd unuia, cînd altuia cum a izbucnit focul.

— Uite, că moşneagul ăsta cu legăturica era de faţă. Pe vremuri a fost năimit la generalul Jukov... Bucătar la generalul nostru, fie-i ţărîna uşoară ! Vine el aseară : „Dă-mi drumu în casă, zice, vreau să dorm la tine..." Ei, bineînţeles că am băut cîte un păhărel, ca tot creştinul... Muierea a început a se foi cu gînd să-l cinstească pe bătrîn cu un ceai, dar, ceasul cel rău, a lăsat samovarul în tindă şi prin coşul lui focul s-a urcat drept în acoperiş, în paie şi iacă, atîta i-a trebuit. Cît pe-aci să ardem şi noi. Şi căciula bătrînului a ars, păcatele mele !

În estimp, băteau într-una în placa de tuci şi sunau clopotele la biserică. Olga, în plină lumină, privea cu răsuflarea tăiată la oile roşii şi la porumbeii trandafirii care zburau prin fum şi alerga cînd jos, cînd sus. I se părea că bătaia clopotelor i se înfige ca un spin în suflet, că focul nu se va stinge niciodată, că a pierdut-o pe undeva pe Saşa. Iar cînd în casă căzu cu mare huier acoperişul, fu sigură că va arde tot satul ; atunci îşi pierdu pe loc puterile, nu mai cără apă şi se aşeză pe marginea rîpei, punînd căldările lîngă ea. Alături şi mai jos, şedeau şi alte femei şi boceau ca la mort.

Dar iată că de pe malul celălalt, de la conacul boieresc, se văzură venind în două căruţe argaţii ; aduceau cu ei o altă tulumbă de stins focul. Veni călare şi un student foarte tînăr, cu tunică albă, descheiată. Argaţii începură să dea cu topoarele, aşezară o scară lungă şi cinci oameni deodată se căţărară pe ea. În frunte urca studentul, roşu la faţă şi ţipînd răguşit porunci, de parcă stingerea unui foc era pentru el un lucru obişnuit. Casa fu desfăcută bîrnă cu bîrnă, ba desfăcură şi grajdul de vite şi stogul apropiat.

— Nu-i lăsa să strice tot, se auzi din mulţime un glas mînios. Nu-i lăsa !

Kiriak se îndreptă cu pas hotărît spre casa în flăcări, ca şi cum ar fi vrut să împiedice dărîmarea ei, dar unul din argaţi îl întoarse înapoi şi-l pocni peste ceafă. Se auziră rîsete, argatul lovi încă o dată, Kiriak căzu şi fugi înapoi în patru labe.

De pe malul celălalt mai veniră apoi două fete tinere, frumoase, cu pălării, surorile studentului. Stăteau mai de-

parte și priveau la foc. Bîrnele aruncate care-ncotro nu mai ardeau, dar fumegau puternic ; studentul, manevrînd furtunul, îndrepta apa cînd pe aceste bîrne, cînd asupra mujicilor privitori, cînd spre femeile care cărau apă.

— Jorj ! îi strigau mustrător surorile îngrijorate. Jorj !

Focul fu stins. Și numai cînd oamenii începură să se împrăștie, băgară de seamă că începea să se crape de ziuă ; toți păreau palizi și cu fețele trase, dar asta se întîmplă întotdeauna în ceața zorilor, cînd pe cer se sting ultimele stele. Împrăștiindu-se, bărbații rîdeau, vorbind de bucătarul generalului Jukov și de căciula lui care a ars ; erau porniți acum să ia totul în glumă, parcă le părea rău că s-a stins focul atît de repede.

— Dumneavoastră, boierule, ați stins foarte bine, îi spuse Olga studentului. Dacă ați veni la noi, la Moscova, acolo ați avea ce stinge, în fiecare zi izbucnește cîte un foc.

— Ce, dumneata ești din Moscova ? întrebă una din cele două fete tinere.

— Chiar așa. Soțul meu a avut serviciu la „Bazarul slav". Asta e fata mea, arătă ea spre Sașa, care înghețase de frig și se lipea de dînsa. Tot din Moscova, da !

Domnișoarele i-au spus ceva în franțuzește studentului, care i-a dat apoi Sașei treizeci de copeici. Osip, unchiașul, văzuse totul și pe fața lui se aprinse deodată o luminiță de nădejde.

— Mulțumim lui Dumnezeu că n-a fost vînt, înălțimea-voastră, spuse el studentului, altfel am fi ars cu toții într-un ceas. Înălțimea-voastră sînteți un boier bun, adăugă el sfios, coborînd vocea, și-i tare rece în zori, ar fi bine să ne putem încălzi... de-o jumătățică... din mila dumneavoastră.

Dar nu i se dădu nimic ; unchiașul tuși amărît și o luă spre casă. Olga, stînd pe marginea rîpei, privi cum cele două căruțe cu argați treceau rîul prin vad și cum boierii mergeau pe jos, prin luncă ; pe malul celălalt îi aștepta o trăsură. Intrînd în casă, ea începu să-i povestească soțului, încîntată :

— Da-s atît de buni ! Da atît de frumoși ! Iar domnișoarele, aidoma heruvimilor !

— Trăsni-i-ar să-i trăsnească ! blestemă somnoroasă Feokla.

VI

Maria se socotea foarte nenorocită ; deseori îşi dorea moartea ; Feoklei însă, dimpotrivă, viaţa ce-o ducea îi era pe plac ; şi sărăcia, şi murdăria, şi veşnicele înjurături. Mînca orice i s-ar fi dat, fără mofturi, dormea unde se nimerea ; lăturile le vărsa chiar lîngă uşă ; le vărsa şi trecea apoi cu picioarele goale prin băltoacă. Din prima zi îi urîse pe Olga şi Nikolai, tocmai pentru că lor nu le plăcea asemenea viaţă.

— Om vedea ce-o să mîncaţi pe iarnă aici, boieri moscoviţi ! spunea ea cu răutate. Om vedea !

Într-o dimineaţă, asta s-a întîmplat pe la începutul lunii septembrie, Feokla aducea din vale două căldări cu apă ; era roşie de frig, sănătoasă, frumoasă ; cînd intră pe uşă, Maria şi Olga şedeau la masă şi beau ceai.

— Ceai cu zahăr ! rînji Feokla. Ce mai cucoane ! adăugă ea, punînd căldările jos. Au făcut modă nouă, să bea ceai în fiecare zi. Vezi să nu vă umflaţi de atîta ceai, urmă ea, privind cu ură la Olga. Ţi-ai îngrăşat la Moscova un bot cît toate zilele, bufleo !

Ridică cobiliţa şi o lovi pe Olga peste umăr ; cele două cumnate abia putură îngîna, plesnindu-şi palmele :

— Maică precistă !

Apoi Feokla plecă la rîu să spele rufele, şi tot drumul înjura atît de tare, că se auzea pînă-n izbă.

Ziua se sfîrşi şi începu seara lungă de toamnă. În casă se depăna mătase, depănau toţi afară de Feokla care plecase peste rîu. Mătasea o luau de la fabrica din apropiere şi, cu toate că muncea toată familia, se cîştiga puţin de tot — vreo douăzeci de copeici pe săptămînă.

— Pe vremea robiei era mai bine, povestea bătrînul, depănînd mătasea. Pe atunci şi mîncarea, şi munca, şi somnul, totul era orînduit la timpul său. La prînz îţi dădea borş şi caşă, seara tot borş şi caşă. Castraveţi şi varză, cît pofteai ! Îmbucai, după voie, cît îţi dorea sufletul. Ce-i drept, erai ţinut mai din scurt, fiecare îşi cunoştea lungul nasului.

Ardea o singură lampă mică ; pîlpîia slab şi scotea fum. Cînd vreunul din casă trecea prin dreptul lămpii, umbra lui mare lăsa să se vadă în fereastră lumina puternică a lunii. Unchiaşul Osip povestea încet, fără grabă, cum se trăia înainte de dezrobire şi cum prin aceste locuri, unde viaţa astăzi este atît de plictisitoare şi lipsită de toate, altădată se făceau vînători cu gonaşi şi cu cîini, şi cum atunci mujicilor li se dădea votcă, şi cum plecau spre Moscova şiruri întregi de căruţe cu păsări tăiate pentru boierii cei tineri, cum ţăranii răi erau pedepsiţi cu biciul sau trimişi la moşia din Tver, şi cum cei buni erau răsplătiţi. Băbuca povesti şi ea ceva. Ea ţinea minte tot, pînă în cele mai mici amănunte. Povesti despre stăpîna ei, o femeie bună, cu frica lui Dumnezeu, al cărei soţ era beţiv şi mujeratic, cum toate fetele stăpînei se măritaseră prost, vai de capul lor ; una a nimerit un beţiv, alta a luat un tîrgoveţ, a treia a fost furată (însăşi baba care era pe atunci fată tînără ajutase la această răpire), şi toate trei au murit curînd de supărare, ca şi mama lor. Aducîndu-şi aminte de ele, băbuca lăcrimă puţin.

Deodată cineva bătu în geam şi toţi tresăriră.

— Tătucă Osip, dă-mi drumul să înnoptez la tălică !

Intră bătrînelul cel chel, bucătarul generalului Jukov, cel căruia îi arsese căciula. Se aşeză pe laviţă, ascultă o bucată de vreme, apoi începu şi el să-şi amintească şi să povestească diferite întîmplări. Stînd pe cuptor, cu picioarele atîrnate, Nikolai îl asculta şi-l întreba mereu despre unele mîncăruri ce se găteau pe timpul boierilor. Pomeniră nume nemaiauzite de fripturi şi de fel de fel de supe şi sosuri, iar bucătarul, care ţinea şi el minte tot, numea tot feluri care astăzi nici nu se mai fac, bunăoară o zeamă ce se gătea din ochi de taur şi se numea „Cînd te scoli de dimineaţă".

— Dar pîrjoale Mareşal se găteau pe atunci ? întrebă Nikolai.

— Nu.

Nikolai dădu din cap a pagubă şi zise :

— Ce ştiţi voi, bucătari de trei parale !

Fetiţele stăteau şi ele pe cuptor şi priveau în jos fără să clipească ; păreau multe, ca un pîlc de heruvimi în nori. Le plăceau povestirile şi, ascultînd, oftau, tresăreau şi păleau

cînd de bucurie, cînd de teamă, iar cînd vorbea băbuca, care povestea mai frumos ca toţi, ascultau cu răsuflarea oprită, temîndu-se să facă o mişcare.

Se culcară apoi în tăcere ; bătrînii, tulburaţi de cele povestite, se gîndeau cît de frumoasă e tinereţea, şi cum după ea, oricum ar fi fost, nu-ţi rămîn decît amintiri, amintiri frumoase, luminoase şi bune, apoi îi săgeta gîndul la moartea care nu mai era departe — cît de groaznică şi de rece-i hîda ! — nu, mai bine să nu te mai gîndeşti la ea ! Lampa se stinse, şi în întuneric cele două ferestre puternic luminate de lună, ca şi liniştea nopţii şi scîrţîitul leagănului aminteau toate că viaţa a trecut şi că n-o mai poţi întoarce cu nici un chip. Abia adormi, şi parcă simţi cum cineva te apucă încet de umăr şi-ţi suflă în obraz ; nu mai ai somn, trupul ţi-e greu, amorţit, iar în cap îţi vin doar gînduri de moarte. Te întorci pe partea cealaltă, parcă ai alunga vedenia rea, dar prin minte încep să-ţi umble gînduri triste, de sărăcie, hrană ; te gîndeşti că făina s-a scumpit şi de la o vreme îţi aminteşti din nou că viaţa trece şi n-o mai poţi întoarce...

— Of, of... Doamne ! oftă bucătarul.

Cineva bătu încet, încetişor în geam. Pesemne se întorsese Feokla. Olga se sculă căscînd ; şoptind o rugăciune, deschise uşa, apoi trase şi zăvorul în tindă. Dar nu intră nimeni, de afară răbufni doar o pală de aer rece şi razele lunii luminară casa. Prin uşa deschisă se vedea şi ulita pustie şi liniştită, şi luna care plutea pe cer.

— Cine-i ? strigă Olga.

— Eu, se auzi răspunsul. Eu sînt.

Lîngă uşă, lipită de zid, stătea Feokla goală puşcă. Tremura de frig, dinţii îi clănţăneau în gură, şi în lumina albă a lunii părea foarte palidă, straniu de frumoasă. În strălucirea lunii, umbrele şi luminile se despărţeau pe trupul ei deosebit de distinct ; se vedeau clar sprîncenele negre şi pieptul alb, tînăr şi frumos.

— Pe malul celălalt m-au dezbrăcat nişte golani, mi-au dat drumul aşa... îngăimă ea. Uite cum am venit, fără cămaşă măcar, aşa cum m-a făcut maica. Adu-mi să mă îmbrac cu ceva.

— Vino în casă, şopti Olga, începînd să tremure şi ea de frig.

— Să nu mă vadă bătrînii cumva.

Şi într-adevăr, băbuca şi începuse să se sucească bombănind, iar unchiaşul întrebă : „Cine-i acolo ?“ Olga îi aduse afară cămaşa şi fusta ei, Feokla se îmbrăcă, apoi, ferindu-se să nu izbească uşile, intrară amîndouă în casă.

— Tu erai, chele netedă ? bombăni supărată băbuca, ghicind că venise nora. Uf, fir-ai să fii, lunatico, nu mai crăpi odată !

— Nu-i nimic, nu-i nimic ! îi şoptea Feoklei Olga, învelind-o. Nu-i nimic, draga mea.

Se făcu linişte din nou. În casă toţi dormeau prost, pe fiecare-l chinuia cîte ceva : pe unchiaş — durerea din spate, pe babă — grijile şi răutatea, pe Maria — frica, pe copii — rîia şi foamea. Şi în noaptea aceea somnul le era zbuciumat ; se răsuceau toţi de pe o parte pe alta, vorbeau în somn, se sculau să bea apă.

Deodată Feokla începu să plîngă în gura mare, cu lehamite groase, dar se stăpîni numaidecît ; suspina numai, din ce în ce mai încet, pînă se opri de tot. Din cînd în cînd, de pe malul opus se auzea cum bate un ceas, dar ceasul bătea ciudat, întîi cinci lovituri, apoi trei.

— Of, Doamne ! ofta bucătarul.

Privind pe geam, era greu de spus dacă se crapă de ziuă sau tot luna luminează. Maria se ridică şi ieşi din casă ; se auzi îndată cum mulge vaca afară şi-i spune : „Sta-ai !“ Ieşi apoi şi băbuca. În casă era încă întuneric, dar începeau să se zărească lucrurile.

Nikolai, care nu dormise toată noaptea, se dădu jos de pe cuptor. Îşi scoase din cufăraşul său verde un frac, îl îmbrăcă şi, apropiindu-se de fereastră, îi netezi mîneca, apoi ridică puţin coada fracului şi zîmbi. După asta îl dezbrăcă cu grijă, îl pături în cufăr şi se culcă din nou.

Maria se întoarse şi începu să aţîţe focul în sobă. Se vedea că nu-şi revenise încă bine din buimăceala somnului şi se trezea abia acum, în mers. Pesemne că visase ceva sau îi umblau prin cap povestirile de cu seară, căci începu să se întindă alene lîngă sobă şi zise :

— Nu, tot mai bună e libertatea !

VII

A venit boierul, aşa îl numeau în sat pe zapciu. Cînd şi pentru ce va veni se ştia cu o săptămînă înainte. În Jukovo nu erau decît patruzeci de gospodării, dar datoriile lor către stat şi către zemstvă, mereu amînate, întreceau suma de două mii de ruble.

Zapciul se opri la cîrciumă, bău acolo două pahare de ceai şi porni apoi pe jos spre casa starostelui, unde îl aştepta afară ceata de datornici. Starostele, Antip Sedelnikov, cu toată tinereţea lui — avea doar cîţiva ani peste treizeci — era sever şi întotdeauna de partea autorităţii, deşi, sărac fiind, îşi plătea şi el neregulat dările. Se vedea că se simte bine ca staroste, îi plăcea senzaţia de putere, pe care, de altfel, nu ştia să şi-o manifeste decît prin severitate. La adunări era temut şi ascultat. Se întîmpla ca pe uliţă sau lîngă cîrciumă să-i căşuneze deodată pe vreun beţiv, atunci îi lega mîinile la spate şi-l închidea la arest ; o dată a închis-o chiar pe băbucă care, venind la adunare în locul lui Osip, începuse să înjure acolo în gura mare ; a ţinut-o închisă o zi şi o noapte. La oraş nu fusese niciodată şi nici cărţi nu citise, dar culesese cine ştie cum o seamă de cuvinte savante şi-i plăcea să le folosească în vorbă ; ţăranii îl respectau şi pentru asta, deşi nu înţelegeau întotdeauna ce spune.

Cînd Osip intră cu cărţulia lui de dări în casa starostelui, zapciul, un bătrîn slăbănog, cu favoriţi lungi şi cărunţi, îmbrăcat cu o haină cenuşie, şedea la masă, în colţul de cinste, şi scria ceva. În casă era curat, pereţii fuseseră împodobiţi cu poze colorate, tăiate din ziare ; la locul cel mai vizibil, lîngă icoane, era pus portretul lui Battenberg, un fost prinţ bulgar. Tot la masă şedea şi Antip Sedelnikov, cu mîinile încrucişate.

— Acesta are o datorie de 119 ruble, rosti el, cînd veni rîndul lui Osip. Cum e drept că a dat o rublă înainte de sfintele sărbători, tot aşa-i de drept că de atunci n-a mai dat nici o para.

Zapciul ridică ochii spre Osip :

— Păi, de ce asta, frăţioare ?

— Faceţi-vă milă şi pomană, înălţimea-voastră, începu Osip tulburat. Daţi-mi voie să vă spun, boierule, greu an, afurisit an ! „Osip, zice el, vinde fînul... Tu, zice, vinde-l." Da de ce ? Am avut o sută de puduri de fîn pentru vînzare... L-au cosit muierile... Ei, m-am învoit... Totul s-a făcut, de bunăvoie...

Se plîngea de staroste şi se întorcea mereu spre ţărani, parcă i-ar fi pus martori ; faţa i se brobonă de sudoare şi se roşi, iar privirea i se făcu ascuţită şi rea.

— Nu înţeleg de ce-mi spui toate astea, zise zapciul. Eu te întreb pe tine, pe tine te întreb, de ce nu plăteşti dările ? Pentru toţi care nu plătiţi, eu trebuie să răspund ?

— Să mă omorîţi, că n-am de unde !

— Aceste cuvinte sînt fără *consicinţe*, înălţimea-voastră, zise starostele, dîndu-şi aere. E adevărat, Cikildeev nu este *solvabel*, dar binevoiţi să întrebaţi şi pe ceilalţi — cauza principală este votca. La băutură şi la tărăboi îs buni, oameni fără nici o înţelegere !

Zapciul scrise ceva şi-i spuse lui Osip tacticos, calm, ca şi cînd i-ar fi cerut un pahar cu apă :

— Ieşi afară !

Curînd după aceea plecă. Se sui tuşind în trăsurica lui ieftină, şi se vedea bine, după spinarea lui lungă şi slabă, că nu-şi mai amintea nici de Osip, nici de staroste, nici de datoriile celor din Jukovo, că se gîndea la cu totul altceva, care-l privea numai pe el. Nici nu se depărtase bine, că Antip Sedelnikov şi scosese din casa lui Cikildeev samovarul ; în urma lui venea băbuca ţipînd ascuţit, încordîndu-şi pieptul :

— Nu ţi-l dau, nu ţi-l dau, afurisitule !

Antip mergea repede, cu paşi mari, iar băbuca fugea mărunt după el, abia trăgîndu-şi răsuflarea, gata să cadă, gîrbovită şi furioasă ; basmaua îi alunecase pe umeri şi părul cărunt, cu luciri verzui, i se zburlise de vînt. Deodată se opri, apoi, ca o adevărată răzvrătită, începu să se lovească cu pumnii în piept, bocindu-se deznădăjduită :

— Săriţi, oameni buni ! Pravoslavnicilor ! Toţi care credeţi în Dumnezeu ! M-au oropsit ! Dragii mei, ajutaţi-mă !

— Băbucă, băbucă, se răsti la ea starostele. n-ai de loc minte în capul tău !

Fără samovar se făcu şi mai urît în casa Cikildeevilor. Era ceva înjositor în această lipsă, ca şi cînd i s-ar fi răpit casei cinstea. Dacă ar fi luat starostele masa, laviţele şi toate oalele, n-ar fi părut atît de pustiu în casă. Băbuca ocăra pe toţi, Maria plîngea, şi fetiţele, privindu-şi mama, plîngeau şi ele. Unchiaşul, simţindu-se vinovat, se pitea trist în vreun ungher şi tăcea. Tăcea şi Nikolai. Băbuca îşi iubea feciorul şi-i era milă de el, dar în supărarea ei uită de milă şi se năpusti asupra lui cu ocări şi învinuiri, băgîndu-i pumnul sub ochi. Ţipa că el este vinovat de toate, păi da, de ce trimitea atît de puţini bani cînd în scrisori se lăuda că la „Bazarul slav" cîştigă cîte cincizeci de ruble pe lună ? De ce a venit aici, ba şi cu familia ? Dacă moare, cu ce bani îl îngroapă ?... Şi-ţi era mai mare mila să te uiţi la Nikolai, la Olga şi la Saşa.

Bătrînul îşi drese glasul cu năduf, îşi luă căciula şi se duse la staroste. Se înnopta. Antip Sedelnikov lipea ceva lîngă cuptor, umflîndu-şi obrajii. În casă mirosea a fum. Copiii lui, slabi, nespălaţi, cu nimic mai arătoşi ca aceia din familia Cikildeev, se jucau pe jos. Nevasta lui Antip, o femeie urîtă, pistruiată, cu burta mare, depăna mătase. O familie nenorocită şi săracă în care numai Antip era chipeş şi voinic. Pe o laviţă stăteau la rînd cinci samovare. Bătrînul îşi făcu cruce la tabloul lui Battenberg şi zise :

— Antip, fă-ţi milă şi pomană, dă-mi înapoi samovarul ! În numele Domnului te rog !

— Adu trei ruble şi ţi-l dau.

— N-am de unde !

Antip îşi umflă obrajii, şi focul dudui, oglindindu-se în samovare. Bătrînul îşi mai mototoli căciula un timp, apoi zise din nou :

— Dă-mi-l !

Oacheşul staroste părea acum negru de tot, semăna cu un vrăjitor. Se întoarse către Osip şi-i spuse repede şi sever :

— Totul este în dependinţă de şeful zemstvei. La adunarea administrativă din data de douăzeci şi şase, poţi reclama motivul nemulţumirii tale, în scris sau verbal.

Osip nu înțelese nimic, dar se mulțumi cu atît și se duse acasă.

Peste vreo zece zile veni din nou zapciul, rămase în sat timp de o oră, apoi plecă din nou. În zilele acelea bătea tare vîntul și era ger. Rîul înghețase de mult, dar zăpada încă nu căzuse, și oamenii se chinuiau pe drumul desfundat. Într-o zi de sărbătoare, spre seară, veniră vecinii lui Osip să mai stea puțin la sfat. Vorbeau pe întuneric ; fiind păcat să lucrezi, nu mai aprinseseră lampa. Noutățile erau destul de neplăcute. Din cîteva gospodării fuseseră luate pentru neplata dărilor cîteva găini și trimise la administrația plășii, unde muriseră, pentru că nimeni nu le-a dat toată ziua de mîncare ; au luat și niște oi, și cum pe drum, în fiecare sat, le tot mutau legate dintr-o căruță în alta, una din oi a murit. Și acum se întrebau : cine e vinovatul ?

— Zemstva ! spunea Osip. Cine altul ?

— Știut că zemstva !

Zemstva era învinuită de toate, și de neplata birurilor, și de asuprire, și de recolta proastă, deși nimeni din ei nu știa bine ce este zemstva. Se auzise atît, că niște mujici bogați, care aveau fabrici, prăvălii și hanuri proprii, fuseseră un timp consilieri la zemstvă, dar au rămas pînă la urmă nemulțumiți și au înjurat apoi zemstva acasă și prin cîrciumi.

Oamenii s-au mai tînguit apoi că Dumnezeu nu trimite zăpadă ; trebuiau să aducă lemne de la pădure, dar pe hîrtoapele înghețate nu poți merge nici cu căruța, nici pe jos. Cu cincisprezece, douăzeci de ani mai înainte, oamenii din Jukovo vorbeau despre lucruri mult mai de seamă. Pe atunci fiecare bătrîn avea o înfățișare de parcă păstra în sufletul lui o taină, parcă știa și aștepta ceva ; băsmuiau despre acte cu pecete de aur, despre împărții noi de pămînt, despre comori, rosteau vorbe cu tîlc, greu de priceput... Acum însă locuitorii din Jukovo nu mai aveau nici o taină, toată viața lor era deschisă, ca-n palmă, în văzul tuturor, și puteai grăi numai de sărăcie, furaje și că nu e zăpadă.

Au mai stat tăcuți, apoi din nou și-au amintit de găini și oi și au început să se întrebe iarăși cine e vinovat.

— Zemstva, repetă trist Osip. Cine altul ?!...

VIII

Biserica parohială se afla la depărtare de şase verste, la Kosogorovo, dar oamenii se duceau acolo numai la nevoie, cînd aveau de slujit un botez, o nuntă sau un prohod ; ca să se roage însă se duceau tot peste rîu. De sărbători, dacă era vreme frumoasă, fetele se găteau şi plecau grămadă la slujbă ; era plăcut să le priveşti cum merg prin luncă în rochiile lor roşii, galbene şi verzi. Cînd era vreme urîtă însă stăteau toţi acasă. Împărtăşania o primeau la biserica parohială. De la cei care nu avuseseră vreme în postul mare să se ducă atît de departe la împărtăşanie, părintele lua cîte 15 copeici atunci cînd venea cu sfeştania pe la casele oamenilor.

Bătrînul Osip nu credea în Dumnezeu şi mai niciodată nu se gîndea la el ; recunoştea totuşi că este ceva ascuns, deasupra înţelegerii, dar îşi zicea că lucrurile acestea privesc doar pe muieri, şi cînd se vorbea faţă de el despre religie sau minuni şi i se puneau întrebări, răspundea fără chef, scărpinîndu-se în creştet :

— Da cine le ştie !

Băbuca credea, dar într-un fel ciudat. În mintea ei totul se învălmăşise ; şi cînd începea să se gîndească la păcate, moarte şi izbăvirea sufletului, nevoile şi grijile îi furau gîndul, şi uita repede la ce se gîndise. Nu mai ţinea minte nici o rugăciune ; seara, înainte de culcare, se oprea în faţa icoanelor şi şoptea :

— Maica domnului din Kazan, maica domnului din Smolensk, maica domnului, sfîntă treime...

Maria şi Feokla se închinau adesea şi se împărtăşeau în fiecare an, dar o făceau din obişnuinţă. Pe copii nimeni nu-i învăţa să se roage, nu le vorbea de Dumnezeu, nu le lămurea nimic, numai că în postul mare erau opriţi să mănînce de frupt. În celelalte case se petrecea cam acelaşi lucru ; puţini credeau, puţini înţelegeau ceva. Toţi însă venerau sfînta scriptură, puneau mare preţ pe ea, dar cărţi nu aveau, sau nu aveau pe nimeni care să le citească şi să le explice, de aceea, pe Olga, care citea cîteodată din evanghelie, o respectau şi-i spuneau şi ei, şi Saşei „dumneavoastră".

Olga pleca deseori în satele vecine de sărbătorile de hram, se ducea şi în capitala de judeţ unde erau două mănăstiri şi douăzeci şi şapte de biserici. Cînd pornea în pelerinajele ei bisericeşti, uita cu desăvîrşire de ai săi, şi numai cînd se întorcea acasă, făcea deodată uimitoarea descoperire că are un soţ şi o fetiţă, şi atunci spunea zîmbind, radiind de fericire :

— Mare-i mila lui Dumnezeu !

Cele ce se petreceau în sat îi păreau respingătoare, o îndurerau profund. De sfîntul Ilie oamenii beau, de Adormirea Maicii Domnului beau, la înălţarea crucii de asemenea. De pocroave la Jukovo se ţinea hram, şi ţăranii au băut trei zile încheiate ; după ce băuseră cincizeci de ruble din banii obştii, au umblat prin case să mai strîngă bani pentru votcă. În prima zi, la Cikildeevi s-a tăiat un berbec şi au mîncat din el dimineaţa, la prînz şi seara ; au mîncat de s-au umflat, iar noaptea copiii se sculau să mai înfulece încă. Toate cele trei zile Kiriak a fost beat mort, şi-a băut tot, pînă şi căciula şi cizmele, şi a bătut-o atît de crunt pe Maria, că a trebuit să i se toarne apă în cap pînă s-o trezească din leşin. Pe urmă tuturor le-a fost ruşine şi lehamite.

La Jukovo a avut loc o dată o adevărată procesiune religioasă. Asta s-a petrecut într-o vară, în august, cînd prin întregul judeţ a fost purtată din sat în sat icoana făcătoare de minuni. În ziua cînd o aşteptau să vină la Jukovo, timpul era liniştit şi înnorat. Încă din zori, fetele plecară să întîmpine icoana, îmbrăcate în rochii de sărbătoare în culori vii, dar au adus-o tocmai spre seară, cu procesiune şi cîntări, pe cînd dincolo de rîu, la biserică, băteau clopotele. Norod mult, localnici şi străini, umpluse şoseaua ; praf, zgomot, îngrămădeală... Iar unchiaşul, băbuca, Kiriak şi toţi ceilalţi întindeau mîinile spre icoană, o priveau lacom şi bîiguiau plîngînd :

— Apărătoarea noastră ! Maica ! Apărătoarea !

Tuturor parcă li se luminau minţile şi înţelegeau că între cer şi pămînt nu e un gol, că nu totul a fost cotropit de cei bogaţi şi puternici, că se mai află o nădejde de scăpare din faţa nedreptăţilor, a robiei, a cumplitei sărăcii şi a rachiului răufăcător.

— Apărătoarea noastră, maica noastră ! plîngea în hohote Maria. Măiculiţă bună !

Dar slujba s-a sfîrşit, icoana a fost dusă mai departe şi totul a rămas ca mai înainte ; din cîrciumă au început să răsune din nou răcnetele beţivilor.

În sat doar mujicii bogaţi se temeau de moarte ; ei credeau prea puţin în Dumnezeu şi în mîntuirea sufletului, dar de teama sfîrşitului aprindeau lumînări şi făceau slujbe. Cei săraci nu se temeau de moarte. Unchiaşului şi băbucăi li se spunea în faţă că au trăit destul, că ar fi timpul să moară, şi ei nu se supărau. Tot aşa, faţă de Nikolai nu se sfiau să-i spună Feoklei că atunci cînd soţul ei Denis va fi eliberat din armată şi se va întoarce acasă, Nikolai va fi mort. Maria, mai mult ca toţi, nu se temea de moarte, ba chiar o dorea şi-i părea rău că nu mai vine, iar cînd îi murea vreun copil se simţea fericită.

Nu se temeau de moarte, în schimb se temeau amarnic de boli. Era destul un fleac de nimic — crampe la stomac, o fierbinţeală uşoară — şi băbuca se culca pe cuptor, se învelea şi se pornea să geamă tare, neîntrerupt : „Mo-o-or !" Unchiaşul dădea fuga la preot, şi îndată o împărtăşeau şi o miruiau pe babă. Se vorbea des prin case de răceli, de limbrici, de gîndaci care umblă prin burtă şi se urcă spre inimă. Mai mult ca de orice se temeau de răceală, de aceea chiar şi vara se îmbrăcau gros şi se încălzeau pe cuptor. Babei îi plăcea să se doftoricească, şi mereu se ducea la spital, unde spunea că are numai cincizeci şi opt de ani, nu şaptezeci, cît avea ; îi intrase în cap că doctorul, dacă va şti adevărata ei vîrstă, n-are s-o mai caute, îi va spune că e vremea să moară, că n-are s-o mai îngrijească ! Pleca de obicei la spital în zori de zi, cărînd după ea două, trei fetiţe şi se întorcea seara, flămîndă şi înfuriată, aducînd o sticluţă cu picături pentru dînsa şi alifii pentru copii. O dată l-a luat cu ea şi pe Nikolai, care pe urmă a băut două săptămîni nişte picături şi se lăuda că-i este mai bine.

Băbuca cunoştea pe toţi doctorii, felcerii şi vracii pe o întindere de treizeci de verste, şi nici unul nu-i era pe plac. De pocroave, atunci cînd preotul merge din casă în casă cu crucea, diaconul i-a spus că în oraş, pe lîngă închisoare, stă un om bătrîn, fost felcer militar, care ştie să lecuiască foarte bine, şi o sfătui să se ducă la el. Băbuca îl ascultă. La prima zăpadă plecă la oraş şi aduse cu ea un bătrînel bărbos, evreu botezat, purtînd caftan lung ; faţa îi era bráz-

dată de vinișoare albastre ; în casă lucrau atunci cu ziua un croitor și doi băieți. Croitorul, bătrîn și cu ochelari mari, croia din vechituri o vestă, iar băieții coseau niște pîslari. Kiriak, care fusese dat afară din serviciu din pricina beției și robotea pe acasă, ședea lîngă croitor și repara hamul. În casă se făcuse prea cald cu atîtia oameni și plutea un miros greu. Botezatul îl cercetă pe Nikolai și spuse că ar trebui să i se pună ventuze.

Puse chiar el ventuzele, pe cînd bătrînul croitor, Kiriak și fetele stăteau și priveau, și li se părea că văd cum iese din Nikolai boala. Nikolai privea și el cum ventuzele, lipite de piept, se umplu treptat cu sînge negru, și simțea că într-adevăr iese din el ceva și zîmbea mulțumit.

— Bine, foarte bine spunea croitorul. Să dea Dumnezeu să-ți ajute.

Botezatul îi puse douăsprezece ventuze, apoi încă douăsprezece, bău ceai și plecă. Nikolai începu să tremure ; fața i se trase și, cum spuneau în urmă femeile, i se strînse ca un pumn, iar degetele i se învinețiră. Se înveli cu plapuma și cu sumanul, dar îi era din ce în ce mai frig. Spre seară se simți rău de tot ; ba cerea să-l pună pe jos, ba îl oprea pe croitor să fumeze, apoi se liniști sub suman, iar spre dimineață muri.

IX

Iarnă ! Iarnă lungă și grea !

Încă de la Crăciun li se isprăvise făina și trebuiau să cumpere de la cîrciumar. Kiriak, care tot fără slujbă era, făcea gălăgie seara, băgîndu-i în groază pe toți, iar dimineața se chinuia de dureri de cap și de rușine, de-ți era milă să-l privești. În grajd mugea tot timpul vaca flămîndă, rupîndu-i sufletul băbucăi și Mariei. Și, ca înadins, era un ger cumplit și viscolul ridica nămeți cît casa. Iarna se prelungi mult ; de Bunavestire bîntui un adevărat viscol de iarnă, iar în săptămîna mare se așternu alt rînd de omăt.

Dar, cu chiu, cu vai, s-a isprăvit și iarna. Primele zile de aprilie au fost calde, numai noaptea geruia, iarna tot nu

voia să se lase alungată, dar în cele din urmă o zi mai caldă a biruit-o, s-au pornit apele și au început să cînte păsările. Toată lunca și tufișurile de pe malul rîului le-a înecat apa ; între Jukovo și malul dimpotrivă se întindea un lac imens pe care zburau ici și colo rațe sălbatice. Apusul primăvăratic, ca o vîlvătaie de flăcări cu nori pufoși, oferea ochilor în fiecare seară un spectacol nou, nemaivăzut, neverosimil ; o priveliște din acelea pe care văzînd-o pictată într-un tablou nu-ți vine să crezi că asemenea culori și asemenea nor se pot alcătui pe cer în realitate.

Cocorii zburau iute-iute și țipau trist, parcă chemînd pe cineva după ei. Stînd pe marginea rîpei, Olga privea îndelung la apele revărsate, la soare, la biserica luminoasă, întinerită parcă ; lacrimile-i curgeau șiroaie și i se îneca răsuflarea în dorința de a pleca mai repede de acolo, oriunde, ori încotro va vedea cu ochii, fie și la capătul lumii. De altfel, era lucru hotărît că ea se va întoarce la Moscova să se angajeze fată în casă și o dată cu ea va merge și Kiriak, să intre ca paznic undeva, sau să-și ia alt serviciu. Ah, de-ar pleca mai repede !

Cînd pămîntul se mai zvîntă și diminețile se făcură calde, Olga și Saşa, gata de drum, amîndouă cu bocceluțe în spate și cu opinci în picioare, au plecat într-o zi, în zori. Maria a ieșit să le petreacă. Kiriak nu se simțea bine ; mai rămînea acasă încă o săptămînă. Olga se închină pentru ultima oară spre biserică, cu gîndul la bărbatul ei, dar nu plînse, doar fața i se zbîrci și se smochini ca la o bătrînă. În iarna aceea slăbise, se urîțise, părul îi albise pe la tîmple și în locul drăgălășeniei și zîmbetului plăcut de odinioară i se așternuse pe chip amintirea tristă și resemnată a suferințelor îndurate ; privirea îi era fixă, inexpresivă, de parcă ar fi fost surdă. Îi părea rău totuși să se despartă de satul acesta și de mujicii lui. Își aminti cum îl duceau pe Nikolai și cum la fiecare casă cereau cîte o slujbă, și cum toți plîngeau de mila ei. În timpul verii și al iernii ce trecuse au fost zile cînd i se părea că acești oameni trăiesc mai rău decît animalele și i se făcea frică de ei. Erau grosolani, murdari, necinstiți, bețivi, trăiau dușmănindu-se, în veșnică ceartă, pentru că nu se respectau, se temeau unul de altul și se bănuiau. Cine ține cîrciumă și îmbată poporul ? Mujicul. Cine cheltuiește și bea banii obștii, ai școlii și ai biseri-

cii ? Mujicul. Cine a furat de la vecini, a pus foc şi a depus mărturie falsă la judecată pentru o sticlă de votcă ? Cine se ridică cel dintîi împotriva mujicilor, la adunările zemstvei ? Mujicul. Da, te apucă teama trăind printre ei, şi totuşi erau oameni, sufereau, plîngeau, şi în vieţile lor nu se întîmpla nimic ce n-ar putea găsi dezvinovăţire : munca istovitoare, din pricina căreia noaptea te doare tot trupul, iernile grele, secerişul sărac, mizeria, zilele cînd aştepţi un ajutor, dar el nu vine de nicăieri şi nici n-ai de unde să-l aştepţi. Acei care au ajuns mai bogaţi şi mai puternici nu-ţi pot ajuta cu nimic, pentru că sînt şi ei grosolani, necinstiţi, beţivi şi înjură tot atît de urît. Cel mai mic funcţionar sau vătaf se poartă cu mujicii, de parcă ei ar fi nişte haimanale şi chiar conducătorilor obştii sau starostelui bisericesc îi spun „tu", şi cred că au tot dreptul să se poarte astfel. Şi poate fi vorba oare de un ajutor sau de o pildă bună de la acei oameni hrăpăreţi, lacomi de bani şi leneşi, care vin prin sate numai pentru a jigni, a jefui şi a-i băga pe toţi în sperieţi ? Olga îşi amintea ce înfăţişare tristă şi umilă aveau bătrînii astăiarnă în ziua cînd Kiriak a fost luat pe sus ca să fie pedepsit cu biciul. Ei îi era milă de toţi oamenii aceia şi, mergînd, se întorcea mereu să privească spre sat.

După ce le petrecu vreo trei verste, Maria îşi luă rămas bun, apoi îngenunche şi începu să bocească, lipindu-şi faţa de pămînt :

— Iar eu rămîn singură, vai de căpuşorul meu, vai de mine, nenorocita !

Şi multă vreme a mai bocit aşa, şi mult timp încă Olga şi Saşa au văzut-o cum sta în genunchi, cum se tot închina, cuprinzîndu-şi apoi capul în mîini, şi cum un cîrd de stăncuţe îşi fîlfîiau aripile deasupra ei.

Soarele se ridică sus şi razele deveniră fierbinţi. Satul rămase departe în urmă. Era plăcut să mergi. Olga şi Saşa uitară în curînd şi de sat, şi de Maria, erau vesele şi tot ce vedeau le bucura. Îşi arătau una alteia ba un gorgan ciudat, ba stîlpii de telegraf, care se perindau în şir lung unul după altul, cu sîrmele vuind tainic, pierzîndu-se în zare fără să poţi şti pînă unde merg ; ba o gospodărie singuratică, înecată în verdeaţă, de unde simţeau că adie o undă de răcoare şi de mireasmă de flori de cînepă şi care le făcea să creadă, fără să ştie de ce, că acolo trăia o familie

fericită ; ba scheletul unui cal care albea stingher pe cîmp. Şi mierlele fluierau fără încetare, prepeliţele se chemau una pe alta, iar glasul cîrsteiului semăna cu zgomotul pe care-l faci hîrşîind o scoabă de fier.

La amiază, Olga şi Saşa intrară într-un sat mare. Pe şoseaua lată întîlniră pe bătrînul bucătar al generalului Jukov. Îi era pe semne cald : chelia lui roşie lucea asudată în soare. El şi Olga s-au privit fără să se recunoască, apoi amîndoi şi-au întors capul şi, în aceeaşi clipă, s-au recunoscut ; fără să-şi spună însă vreo vorbă, au plecat mai departe, fiecare în drumul lui. Olga se opri apoi lîngă o izbă care părea mai bogată şi mai nouă, se închină în faţa ferestrelor deschise şi se rugă cu glas sonor, subţire şi cîntat :

— Creştini drept-credincioşi, faceţi-vă milă şi pomană, daţi în numele Domnului ce vă lasă inima, pentru veşnica pomenire a părinţilor voştri şi viaţa lor veşnică..

— Creştini drept-credincioşi, cîntă mai subţire şi Saşa, daţi de pomană în numele Domnului cît vă lasă inima, pentru veşnica pomenire...

1897

Omul în carapace

NIŞTE vînători, pe care-i apucase noaptea pe cîmp, se hotărîseră să mîie în şura starostelui Prokofi, aflată la marginea satului Mironosiţkoe. Erau numai doi: medicul veterinar Ivan Ivanîci şi profesorul de liceu Burkin. Ivan Ivanîci avea un nume de familie compus, cam fistichiu şi care nu i se potrivea de loc: Cimşa-Himalaiski, de aceea toată gubernia îi spunea pur şi simplu Ivan Ivanîci; locuia la o crescătorie de cai din apropierea oraşului şi plecase la vînătoare ca să mai respire şi el puţin aer curat. Cît despre profesorul Burkin, care era în fiecare vară oaspetele familiei contelui P., se simţea pe meleagurile acelea ca la el acasă.

Nici unul din ei nu dormea. Ivan Ivanîci — un bătrîn înalt şi uscăţiv, cu mustăţi lungi — se aşezase pe prag şi trăgea din lulea; luna îi lumina faţa din plin. Burkin se culcase în fîn, dar în şură era atît de întuneric, încît nici n-ai fi putut deslusi unde anume se cuibărise.

Aşteptînd să li se facă somn, stăteau la taifas. Vorbiră de una şi de alta, apoi veterinarul se minună de Mavra, nevasta starostelui, o femeie zdravănă şi destul de ageră la minte, care nu păşise niciodată afară din satul ei, nu văzuse nici oraş, nici cale ferată, iar în ultimii ani şedea de dimineaţă pînă seara cocoţată pe cuptor şi nu mai ieşea din casă decît pe înnoptat.

— Nu văd nimic extraordinar în asta, spuse Burkin. Întîlneşti pe lume mulţi oameni, ursuzi din fire, care nu au decît un gînd: să se tragă în carapacea lor, ca racul singuratic sau ca melcul. S-ar putea să fie o pornire atavică, o întoarcere a vremurilor străvechi, cînd strămoşul omului nu era încă un animal sociabil şi trăia singur în bîrlogul lui, sau, poate, pur şi simplu, una din nenumăratele manifestări ale firii omeneşti. Cine ştie? Nu sînt naturalist şi nu mă îndeletnicesc cu asemenea probleme; vreau să spun numai că făpturi ca Mavra nu constituie nimic excepţional. Nici nu e nevoie să cauţi prea departe; uite, chiar în oraşul nostru a murit acum două luni un coleg de-al meu, un oarecare Belikov, profesor de limba greacă. Trebuie să fi auzit de el. Îl ştia toată lumea ca pe un cal breaz, fiindcă ieşea întotdeauna, chiar şi pe timpul cel mai frumos, cu galoşi, cu umbrelă şi cu palton. Umbrela şi-o ţinea într-o învelitoare, ceasul îl avea de asemenea într-o învelitoare cenuşie, din piele de căprioară, iar cînd trebuia să-şi ascută creionul, vedeai că şi briceagul şi-l scotea tot dintr-o învelitoare; ai fi zis că pînă şi faţa, mereu ascunsă în gulerul ridicat al paltonului, şi-o ţinea în învelitoare. Purta ochelari fumurii, flanelă, îşi băga vată în urechi şi, cînd se urca într-o birjă, punea să se ridice poclitul. Într-un cuvînt, în omul acesta se vădea o pornire continuă şi nestăvilită de a se ascunde sub un înveliş, de a-şi făuri o carapace, ca să zic aşa, care să-l apere de tot ce ar fi putut veni din afară. Realitatea îl supăra, îl speria, îi provoca o stare de necontenită alarmă, şi poate că de aceea şi proslăvea mereu trecutul şi lucruri care n-au existat niciodată, pentru a-şi justifica teama şi sila faţă de prezent. Pînă şi limbile antice, pe care le preda, reprezentau pentru el tot nişte galoşi şi o umbrelă, care îl fereau de viaţa reală.

— Ce frumos sună, ce minunată este limba greacă! spunea el, şi faţa i se umplea de încîntare; apoi, ca şi

cum ar fi vrut să dovedească temeinicia vorbelor sale, închidea pe jumătate ochii, ridica un deget şi rostea : *Antropos !*

Belikov îşi dădea toată silinţa să-şi ascundă pînă şi gîndurile într-o carapace. Pentru el nu glăsuiau limpede decît circularele şi articolele din ziar care interziceau ceva. Cînd o circulară îi oprea de pildă pe elevi să iasă pe stradă după ora nouă seara, sau un articol de gazetă susţinea că dragostea trupească ar trebui interzisă, totul îi părea limpede şi bine stabilit : e interzis, şi basta ! În schimb, în orice autorizaţie, în orice învoire i se părea că se ascunde întotdeauna ceva suspect, ceva subînţeles şi greu de admis. Cînd autorităţile aprobau înfiinţarea în oraş a unui cerc dramatic sau a unei săli de lectură, sau deschiderea unei noi ceainării, Belikov clătina din cap şi spunea încet :

— Ei da, firește, e foarte bine, foarte frumos, numai să nu iasă din asta vreun bucluc.

Orice încălcare a rînduielilor, orice abatere sau sustragere de la ele îl umpleau de mîhnire, chiar cînd lucrul acesta nu-l privea direct. Dacă vreunul dintre colegii noştri întîrzia la sfeştanie, dacă se răspîndeau zvonuri despre vreo ştrengărie oarecare făptuită de elevi sau dacă vreo pedagogă de la liceul de fete era zărită, seara tîrziu, în tovărăşia unui ofiţer, Belikov se frămînta şi, bineînţeles, spunea : „Să nu iasă vreun bucluc". La consiliile profesorale ne năucea, nu altceva, cu prudenţa lui de ipohondru şi cu ideile lui închistate de om în carapace, repetînd, de pildă, că atît la liceul de băieţi cît şi la cel de fete, tineretul are purtări urîte, că face prea mult zgomot în clasă — vai, să nu afle cumva şefii, vai, să nu iasă vreun bucluc — şi că ar fi bine dacă din clasa a doua l-am elimina pe Petrov, şi din clasa a patra, pe Egorov. Şi ce crezi ? Cu oftaturile şi cu văicărelile lui, cu ochelarii fumurii de pe mutra lui mică şi gălbejită — ştii, avea un cap mic, ca de dihor — ne exaspera pe toţi. Nu se lăsa pînă nu ne dădeam bătuţi ; scădeam nota la purtare lui Petrov şi lui Egorov, îi băgam la arest şi, în cele din urmă, îi eliminam pe amîndoi. Avea un obicei ciudat : să ne facă vizite acasă. Cînd venea la vreunul din noi, se aşeza pe scaun şi tăcea, ca şi cum ne-ar fi iscodit. Stătea aşa, aproape fără să scoată o vorbă, un ceas, două, apoi pleca. Asta se chema la el „a întreţine

bunele raporturi cu colegii". Era vădit că aceste vizite prelungite îi erau nesuferite şi lui ; ni le făcea numai fiindcă le socotea o datorie de coleg. Noi, profesorii, ne temeam de el. Pînă şi directorul se temea. Lucru ciudat, colegii noştri erau cu toţii oameni inteligenţi, respectabili, crescuţi în tradiţiile lui Turgheniev şi ale lui Şcedrin. Totuşi, omul acesta, care umbla întotdeauna cu galoşi şi cu umbrelă, a terorizat întreg liceul timp de cincisprezece ani ! Da parcă numai liceul ? Oraşul întreg ! Cucoanele nu mai organizau sîmbăta spectacole de amatori pe la casele lor, temîndu-se să nu afle el ; popii se fereau să mănînce în faţa lui mîncăruri de frupt şi să joace cărţi. Din pricina unor oameni de soiul lui Belikov în ultimii zece, cincisprezece ani, orăşenii noştri au început să se teamă de orice : să vorbească tare, să scrie scrisori, să facă cunoştinţe noi, să citească, să ajute pe săraci şi să-i înveţe carte...

Ivan Ivanîci îşi drese glasul, voind să spună ceva, dar mai întîi îşi aprinse luleaua, privi la lună, şi numai după aceea rosti rar, cu pauze între cuvinte :

— Da... Oamenii inteligenţi, respectabili, îl citesc pe Şcedrin, pe Turgheniev, pe Buckle şi pe alţii, şi totuşi şi-au plecat capul, l-au răbdat... Asta e !

— Belikov locuia în aceeaşi casă cu mine, continuă Burkin, la acelaşi etaj, uşă-n uşă ; ne vedeam des şi ştiam ce fel de viaţă duce. Acasă era aceeaşi poveste ; halat, scufă, obloane, zăvoare, o serie întreagă de oprelişti şi îngrădiri şi aceleaşi vorbe : vai, să nu iasă vreun bucluc ! Mîncarea de post nu-i sănătoasă, iar să mănînci de frupt nu se poate, fiindcă lumea ar putea spune că Belikov nu ţine posturile, astfel că mînca şalău, gătit cu unt, mîncare care nu e de post, dar despre care nici nu s-ar putea susţine că ar fi de frupt. Nu ţinea servitoare, de frică să nu-i scoată lumea vorbe, şi tocmise un bucătar pe un oarecare Afanasi, un moşneag de vreo şaizeci de ani, beţiv şi cam scrîntit, care fusese cîndva ordonanţă şi învăţase, de bine de rău, să gătească. Acest Afanasi stătea de obicei lîngă uşă, cu braţele încrucişate, ofta adînc şi mormăia mereu acelaşi lucru :

— Tare s-au mai înmulţit ăştia în ziua de azi !

Belikov avea un iatac mic, ca o cuşcă, şi pat cu polog. Cînd se culca, se învelea pînă peste cap ; căldura era

înăbuşitoare, vîntul lovea în uşile încuiate, vuia în sobă şi dinspre bucătărie veneau oftaturi care te băgau în sperieţi...

Stînd aşa sub plapumă, pe Belikov îl apuca frica. Se temea să nu iasă vreun bucluc, să nu-l înjunghie Afanasi, să nu se furişeze la el hoţii, şi toată noaptea era chinuit de visuri de groază, iar dimineaţa, cînd porneam împreună spre liceu, era morocănos, galben la faţă şi se vedea limpede că liceul plin de oameni spre care se îndrepta îi umplea întreaga fiinţă de groază şi scîrbă, şi că acestui om singuratic din fire îi venea greu pînă şi să meargă alături de mine.

— La noi în clasă e prea multă larmă, spunea el, ca şi cum s-ar fi silit să găsească o justificare apăsătoarei lui stări de spirit. E scandalos!

Şi închipuieşte-ţi că acest profesor de limba greacă, acest om în carapace a fost la un pas de însurătoare!

Ivan Ivanîci aruncă o privire spre şură şi spuse:

— Glumeşti!

— De loc; oricît de ciudat ţi s-ar părea, era cît pe-aci să se însoare. La noi fusese numit un nou profesor de istorie şi geografie, un oarecare Mihail Savvici Kovalenko, un ucrainean. Nu venise singur, ci cu soră-sa, Varenka. Era tînăr, înalt, brun, cu nişte mîini uriaşe, şi era de ajuns să-i vezi faţa că să ghiceşti că are o voce groasă, de bas. Într-adevăr, glasul lui răsuna ca dintr-un butoi: bu-bu-bu... Soră-sa nu mai era chiar aşa tînără — să tot fi avut treizeci de ani, dar era înaltă, zveltă, cu sprîncene negre şi obraji rumeni; într-un cuvînt, o bomboană de fată, vioaie, veselă, cînta într-una romanţe ucrainene şi rîdea cu hohote. Pentru cel mai mic lucru, se pornea pe un rîs răsunător: ha-ha-ha! Mi-aduc aminte că i-am cunoscut mai îndeaproape pe fraţii Kovalenko în casa directorului, cu prilejul zilei onomastice a acestuia. Printre belferii severi, politicoşi şi plini de ei, care chiar la sărbătorirea unui coleg veneau numai din obligaţie, am văzut deodată născîndu-se parcă din spuma mării o nouă Afrodită: se plimba cu mîinile în şold, rîdea cu hohote, cînta şi dansa... Ne-a cîntat cu mult sentiment *Bate vîntul*, apoi încă o romanţă, şi încă una, şi ne-a vrăjit pe toţi, chiar şi pe Belikov, care s-a aşezat lîngă ea şi i-a spus cu un zîmbet dulce:

— Prin gingăşia şi sonoritatea ei plăcută, limba ucraineană aminteşte de greaca antică.

Măgulită, Varenka i-a povestit cu multă duioşie şi putere de convingere că are un mic conac în judeţul Gadiaci, că la acel conac locuieşte mămica ei, şi că acolo cresc nişte pere, nişte zămoşi şi nişte lubeniţe, o frumuseţe! Că ce-i la noi harbuz la ei e lubeniţă, iar harbuzul lor e bostan toată ziua, că ucrainenii fac din pătlăgele vinete şi roşii un borş aşa de gustos, aşa de gustos — o grozăvie!

Şi cum o ascultam, ne-a venit dintr-o dată la toţi acelaşi gînd.

— Ce-ar fi să-i căsătorim? mi-a şoptit nevasta directorului.

Nu ştiu de ce, ne-am adus cu toţii aminte că Belikov al nostru nu era însurat, şi, deodată, ni s-a părut ciudat că pînă atunci nu luasem în seamă, scăpasem cu totul din vedere un amănunt atît de important din viaţa lui. Am început să ne întrebăm cum o fi privind el femeia, cum o fi rezolvat el această problemă atît de însemnată? Pînă atunci, acest lucru nu ne interesase de loc; poate că nici nu concepeam măcar că un om care ieşea pe timp oricît de frumos neapărat cu galoşi şi dormea sub polog ar putea să iubească.

— El e de mult trecut de patruzeci de ani, iar ea are treizeci... îşi precizase nevasta directorului gîndul. Cred că l-ar lua.

Cîte nu se pun la cale la noi în provincie, din plictiseală, cîte lucruri inutile, absurde! Şi aceasta, fiindcă nu se face tocmai ceea ce ar trebui făcut. Iată, de pildă, ce nevoie am simţit noi deodată să-l însurăm pe acest Belikov, pe care nimeni nu şi-l putea închipui însurat? Nevasta directorului, nevasta inspectorului şi toate cucoanele liceului nostru au prins parcă viaţă, s-au făcut chiar mai frumoase, ca şi cum ar fi descoperit deodată un ţel în viaţă. Cînd nevasta directorului mergea acum la teatru, o vedeam în loja ei pe Varenka, strălucind de fericire, cu un evantai cît o coadă de curcan, iar alături de ea pe Belikov, mic, sfrijit, ca şi cum ar fi fost scos de acasă cu cleştele. Cînd dădeam o serată, doamnele îmi cereau să-i poftesc neapărat pe Belikov şi pe Varenka. Pe scurt, maşina se pusese în mişcare. Am aflat curînd că Varenka nu avea nimic îm-

potriva căsătoriei. Traiul în casa fratelui ei nu prea era vesel ; toată ziua se certau și se ocărau. Să-ți povestesc, bunăoară, o scenă : Kovalenko, o matahală de om, înalt zdravăn, cu cămașă brodată și cu un moț de păr ieșindu-i de sub șapcă, mergea pe stradă, ținînd într-o mînă un pachet cu cărți și în cealaltă o bîtă noduroasă. În spatele lui venea Varenka, ducînd și ea niște cărți.

— Mihailik, tu nici nu le-ai citit ! îl dojenea ea cu glas tare. Eu știu ce spun ! Pot să jur că n-ai citit nimic din toate astea.

— Și eu îți spun că am citit ! țipa Kovalenko, lovind cu bîta în trotuar.

— Of, Doamne Dumnezeule, Mincik ! De ce te superi ? Discutăm doar în principiu.

— Dar dacă îți spun că le-am citit ! țipa și mai tare Kovalenko.

Acasă la ei, cum intra cineva străin, începea cearta. Se vedea că-i era și ei leahamite de așa viață, îi era dor de un colț al ei ; unde mai pui că se gîndea și la vîrstă ; nu mai avea vreme să aleagă, trebuia să se mărite cu oricine, chiar și cu un profesor de limba greacă. La drept vorbind, celor mai multe dintre doamnele noastre le era totuna cu cine se măritau, numai nemăritate să nu rămînă. Oricum, Varenka începuse să-i arate lui Belikov al nostru o bunăvoință deosebită.

Dar Belikov ? Îi făcea vizite lui Kovalenko, ca și nouă. Venea, se așeza pe scaun și tăcea. Tăcea chitic, iar Varenka îi cînta *Bate vîntul*, îl privea gînditoare, cu ochii ei întunecați, sau se pornea deodată pe hohote de rîs : ha-ha-ha !

În dragoste, și mai ales în căsnicie sugestia joacă un rol de căpetenie. Toți — și colegii și cucoanele — începuseră să-l asigure pe Belikov că trebuie să se însoare, că era singurul lucru care-i mai rămăsese de făcut în viață ; toți îl felicitau și-i spuneau cu un aer solemn că însurătoarea este un pas serios... și tot soiul de alte banalități. Unde mai pui că Varenka era frumușică, atrăgătoare, fată de consilier de stat, avea și un conac, dar mai ales era prima femeie care se purta cu el prietenește, cu căldură. Astfel că, în cele din urmă, Belikov își pierduse capul și se convinsese că trebuie într-adevăr să se însoare.

— Era momentul potrivit să i se ia galoşii şi umbrela, spuse Ivan Ivanîci.

— Închipuieşte-ţi că lucrul acesta s-a dovedit cu neputinţă. Acasă, avea fotografia Varenkăi pe masă ; de cîte ori venea la mine îmi vorbea de ea, de viaţa de familie, de faptul că însurătoarea e un pas serios ; toată ziua îl găseai la Kovalenko, dar felul de viaţă nu şi-l schimba întru nimic. Dimpotrivă, hotărîrea de a se însura îi dăduse un fel de stare bolnăvicioasă... slăbise, se gălbejise şi se ascunsese parcă şi mai mult în carapacea lui.

— Varvara Savvişna îmi place, îmi spunea el cu un zîmbet sfios, strîmb, şi ştiu că orice om trebuie neapărat să se însoare, dar... totul s-a întîmplat cam prea dintr-o dată... Trebuie să mă mai gîndesc.

— Ce să te mai gîndeşti ? îi răspundeam eu. Însoară-te, şi gata !

— Nu, însurătoarea este un pas serios, mai întîi trebuie bine cîntărite îndatoririle viitoare, răspunderea... ca să nu iasă pe urmă vreun bucluc... Chestiunea asta mă nelinişteşte mult, nu mai dorm noaptea de loc. Şi mărturisesc că mă cam tem : şi ea, şi fratele ei au un fel cu totul neobişnuit de a gîndi ; amîndoi raţionează în mod foarte ciudat. Nu mai vorbesc de firea ei : e atît de aprigă ! Te pomeneşti că după însurătoare dau de vreo belea.

Şi azi aşa, mîine aşa, îşi tot întîrzia cererea în căsătorie, o amîna, spre marea nemulţumire a nevestei directorului şi a tuturor cucoanelor noastre ; nu mai sfîrşea cu cîntărirea îndatoririlor şi răspunderilor viitoare. În schimb, se plimba aproape zilnic cu Varenka, socotind, poate, că aşa se cade în situaţia lui, apoi venea la mine să vorbească despre viaţa de familie. Cred însă că, pînă la urmă, ar fi cerut-o şi astfel s-ar fi înfăptuit una din acele căsătorii stupide şi fără rost, cum se fac la noi cu miile din plictiseală, din lipsă de altă îndeletnicire, dacă nu s-ar fi iscat ca din senin un *kolossaler Skandal*. Trebuie să-ţi spun că lui Kovalenko Belikov îi fusese antipatic încă din prima zi şi nu putea să-l sufere.

— Nu înţeleg, ne spunea el, dînd din umeri, nu înţeleg cum îl puteţi înghiţi pe delatorul ăsta, cu mutra lui scîrboasă ! Şi apoi, cum puteţi trăi aici, domnilor ? Atmosfera e înăbuşitoare, otrăvită. Vă credeţi pedagogi, profesori ?

Nu sînteţi decît niște birocraţi ; liceul vostru nu e un templu al ştiinţei, ci o direcţiune a bunei-cuviinţe ; miroase a acru, ca la un comisariat de poliţie. Nu, fraţilor, nu mai zăbovesc decît puţină vreme printre voi ; plec, mă duc acasă, să prind raci şi să-i învăţ carte pe puii de ucraineni. Da, plec, iar pe voi vă priveşte, n-aveţi decît să rămîneţi aici cu Iuda al vostru pînă ce-o crăpa !

Alteori îl apuca rîsul şi rîdea cu hohote, pînă la lacrimi, cu glasul lui cînd gros ca de bas, cînd subţire şi ascuţit. După ce se mai potolea, mă întreba, făcînd un gest de nedumerire cu braţele :

— De ce tot vine pe capul meu ? Ce vrea ? Stă, tace şi se uită.

Îl poreclise pe Belikov, „păianjenul la pîndă". Bineînţeles că noi ne feream să-i vorbim despre intenţia surorii sale de a se mărita cu „păianjenul la pîndă". Cînd într-o zi nevasta directorului i-a dat a înţelege că ar fi bine ca Varenka să-şi facă un rost în viaţă, alături de un om atît de serios, atît de unanim stimat ca Belikov, Kovalenko s-a încruntat şi a mîrîit :

— Nu-i treaba mea. N-are decît să se mărite cu cine o vrea, fie şi o năpîrcă ; eu nu mă amestec în treburile altora.

Ascultă mai departe ! Un poznaş a făcut o caricatură : Belikov, cu galoşi, pantaloni suflecaţi şi umbrelă deschisă, la braţ cu Varenka, iar jos era scris : „Antroposul amorezat". Expresia era prinsă uimitor de bine. Se vede că artistul lucrase multe nopţi la rînd, deoarece toţi profesorii liceului de băieţi, ai liceului de fete şi ai seminarului, precum şi funcţionarii au primit cîte un exemplar. Belikov de asemenea. Caricatura i-a făcut o impresie zdrobitoare.

Duminica următoare era tocmai întîi mai, şi noi toţi, profesori şi elevi, hotărîsem să ne adunăm la liceu pentru a merge împreună la iarbă verde, afară din oraş. Am ieşit din casă o dată cu Belikov ; era galben la faţă şi mai întunecat ca oricînd.

— Ce oameni răi, plini de ură, sînt pe lumea asta ! mi-a spus el, şi buzele au început să-i tremure.

Mi s-a făcut milă de el. Cum mergeam aşa pe stradă, ce crezi ? Ne-a ajuns din urmă, pe bicicletă, Kovalenko, urmat de Varenka, şi ea tot pe bicicletă, roşie la faţă, obosită, dar veselă, bucuroasă.

— Noi o luăm înainte ! ne-a strigat ea. Vremea e atît de frumoasă, atît de frumoasă — o grozăvie !

Şi pe aci le-a fost drumul la amîndoi. Din galben ce era, Belikov al meu s-a făcut alb şi a rămas locului ca trăsnit.

— Dă-mi voie, te rog, ce înseamnă asta ? m-a întrebat el, privindu-mă stăruitor. Sau poate mă înşală vederea ? Se cade oare ca profesorii de liceu şi femeile să se plimbe cu bicicleta ?

— Şi de ce nu ? Doar nu-i ceva necuviincios, i-am răspuns eu. N-au decît să se plimbe.

— Ce tot vorbeşti ! a strigat el, uimit de seninătatea mea. Se poate una ca asta ? !

Era atît de indignat, încît nici n-a mai vrut să meargă cu noi şi s-a întors acasă.

A doua zi îşi freca într-una mîinile, nervos ; tresărea mereu şi se cunoştea după faţă că nu-i în apele lui. A plecat chiar de la lecţii, ceea ce i se întîmpla pentru întîia dată în viaţă. Nici de mîncat n-a mîncat. Spre seară s-a îmbrăcat cît mai gros, cu toate că era cald ca vara, şi s-a dus la Kovalenko. Varenka nu era acasă ; nu l-a găsit decît pe fratele ei.

— Ia loc, te rog, i-a spus Kovalenko rece, încruntîndu-se ; avea ochii cîrpiţi de somn — dormise după amiază şi nu era în apele lui.

Belikov a stat vreo zece minute fără să scoată o vorbă, apoi a început :

— Am venit la dumneata să-mi uşurez sufletul. Ceva mă apasă greu, foarte greu. Un măscărici m-a desenat cu o înfăţişare ridicolă, pe mine şi pe o altă persoană, care ne este apropiată amîndurora. Socotesc de datoria mea să te asigur că n-am nici o vină în această întîmplare... N-am oferit nici un prilej pentru o asemenea batjocură, dimpotrivă, m-am purtat întotdeauna cît se poate de corect.

Kovalenko şedea morocănos şi tăcea. Belikov a aşteptat cîteva clipe un răspuns, apoi a continuat încet, cu glas trist.

— Şi încă ceva voiam să-ţi mai spun. Sînt de mult în învăţămînt, iar dumneata abia îţi începi apostolatul, aşa că, în calitate de coleg mai bătrîn, socotesc de datoria mea să te feresc de anumite greşeli. Dumneata te plimbi cu bici-

cleta, şi această îndeletnicire este cu totul nepotrivită pentru un educator al tineretului.

— Şi de ce ? l-a întrebat Kovalenko cu glasul său de bas.

— Mai e nevoie să lămuresc acest lucru, Mihail Savvici ? Nu se înţelege de la sine ? Ce să mai facă elevii, dacă profesorii se plimbă cu bicicleta ? Nu le mai rămîne decît să umble cu capul în jos şi cu picioarele în sus ! Şi apoi, dacă lucrul acesta nu este autorizat prin circulară, înseamnă că este oprit. Ieri m-am îngrozit ! Cînd am văzut-o pe surioara dumitale, mi s-a făcut negru înaintea ochilor. O femeie sau o fată pe bicicletă ! E ceva îngrozitor !

— Şi, la urma urmei, dumneata ce doreşti ?

— Nu doresc decît un singur lucru, să te previn, Mihail Savvici. Eşti tînăr, ai înaintea dumitale tot viitorul ; trebuie să te porţi foarte, foarte prudent, iar dumneata nu ţii socoteală de nimic, de nimic ! Porţi cămăşi brodate, te plimbi mereu pe stradă cu mai ştiu eu ce cărţi, şi acum văd că umbli şi pe bicicletă. Vrei să afle directorul că dumneata şi cu sora dumitale vă plimbaţi cu bicicleta, şi să ajungă la cunoştinţa epitropului ?... La ce bun ?

— Faptul că eu şi cu sora mea ne plimbăm cu bicicleta nu priveşte pe nimeni ! i-a răspuns Kovalenko, făcîndu-se stacojiu. Iar dacă îndrăzneşte cineva să se amestece în treburile mele casnice sau de familie, îl trimit la toţi dracii.

Belikov a pălit şi s-a ridicat.

— Dacă-mi vorbeşti pe un asemenea ton, nu pot să continui, a spus el. În prezenţa mea, te rog să nu-ţi îngădui să te exprimi astfel despre superiori. Trebuie să ai respect faţă de autorităţi.

— Am spus eu ceva rău despre autorităţi ? l-a întrebat Kovalenko, privindu-l cu ură. Şi, la urma urmelor, te poftesc să mă laşi în pace ! Sînt un om cinstit şi nu vreau să stau de vorbă cu dumneata. Nu-mi plac delatorii.

Cuprins de un tremur nervos, Belikov a început să se îmbrace în grabă. I se citea pe faţă groaza. Pentru prima dată în viaţa lui îi era dat să audă asemenea grosolănii.

— Poţi să spui ce vrei, a bolborosit el, ieşind din vestibul şi oprindu-se în capul scării. Trebuie, însă, să te previn : s-ar putea să ne fi auzit cineva ; de aceea mă văd nevoit să raportez domnului director discuţia noastră... în linii ge-

nerale, pentru ca această discuție să nu fie răstălmăcită și să nu iasă vreun bucluc. Sînt dator s-o fac.

— Să raportezi ? Du-te și raportează sănătos !

Kovalenko l-a apucat de guler, i-a făcut vînt, și Belikov s-a rostogolit pe scară, bocănind înfundat cu galoșii. Cu toate că scara era înaltă și repede, a ajuns cu bine jos, unde s-a ridicat în picioare, pipăindu-și nasul, ca să vadă dacă nu i se spărseseră ochelarii. Dar tocmai în clipa în care se ducea de-a berbeleacul, Varenka intra în casă, însoțită de două doamne ; tustrele s-au oprit la intrare, contemplîndu-i căderea, ceea ce pentru Belikov a fost mai îngrozitor ca orice. Ar fi preferat să-și rupă gîtul și amîndouă picioarele decît să ajungă de rîsul lumii ; acum, pățania lui avea să fie aflată de tot orașul, avea să ajungă pînă la urechile directorului și ale epitropului — vai, de n-ar ieși vreun bucluc ! Îl aștepta desigur o nouă caricatură și toate aveau să se termine cu ordinul de a-și da demisia...

Cînd s-a ridicat în picioare, Varenka l-a recunoscut ; văzîndu-i mutra caraghioasă, paltonul mototolit, galoșii, și neînțelegînd ce se petrecuse, crezînd pesemne că Belikov se împiedicase și căzuse din întîmplare, n-a putut să se stăpînească și s-a pornit pe un rîs cu hohote, care a răsunat prin toată casa :

— Ha-ha-ha !

Cu acest „ha-ha-ha", răsunător, prelung, s-au sfîrșit toate ; și cererea în căsătorie, și existența pămîntească a lui Belikov. N-a mai ascultat ce-i spunea Varenka și nici n-a mai văzut nimic. Întors acasă, primul lucru pe care l-a făcut a fost să ia de pe masă fotografia ei, apoi s-a culcat și nu s-a mai dat jos din pat.

Peste trei zile m-am pomenit cu Afanasi, care venea să mă întrebe dacă n-ar fi bine să se ducă după doctor, deoarece cu stăpînul său nu e lucru curat. Am intrat la Belikov. Stătea lungit sub polog, acoperit cu plapuma și tăcea ; la toate întrebările mele n-a răspuns decît prin da sau nu, și atît. În jurul lui, Afanasi umbla de colo-colo, întunecat, încruntat și oftînd adînc ; mirosea a votcă ca într-o cîrciumă.

Peste o lună, Belikov a murit. L-am dus la groapă cu toții, adică amîndouă liceele și seminarul. Așa cum stătea

întins în coşciug avea o expresie blîndă, plăcută, veselă chiar, ca şi cum s-ar fi bucurat că nimerise în sfîrşit într-o carapace din care nu avea să mai iasă niciodată. Da, îşi atinsese idealul ! Şi parcă în cinstea lui, tot timpul înmormîntării vremea a fost posomorîtă, ploioasă, şi noi toţi eram cu galoşi şi umbrele. Varenka a asistat şi ea la înmormîntare, şi la coborîrea sicriului în groapă a izbucnit în plîns. Am constatat că ucrainencele nu ştiu decît să plîngă sau să rîdă ; ele nu cunosc o stare sufletească intermediară.

Mărturisesc că e o adevărată plăcere să înmormîntezi oameni ca Belikov. Întorcîndu-ne de la cimitir, eram toţi, chipurile, amărîţi, pleoştiţi ; nici unul nu îndrăznea să-şi manifeste simţămîntul ascuns de plăcere, simţămînt asemănător celui pe care-l încercam pe timpuri, în copilărie, cînd cei mari plecau de acasă, iar noi puteam alerga în voie, un ceas sau două, prin grădină, îmbătîndu-ne de o deplină libertate. Ah, libertatea, libertatea ! Chiar numai o aluzie, o licărire de nădejde de a dobîndi vreodată dă aripi sufletului, nu-i aşa ?

Ne-am întors de la cimitir bine dispuşi. Dar nici n-a trecut bine o săptămînă şi viaţa a început să curgă iarăşi ca mai înainte, la fel de aspră, obositoare, fără rost, neinterzisă prin vreo circulară, dar nici autorizată pe deplin ; nu se simţea nici o îmbunătăţire. Şi într-adevăr, pe Belikov îl înmormîntasem, dar cîţi oameni ca el, în carapace, nu rămăseseră şi cîţi nu vor mai fi ?

— Da, asta-i ! spuse Ivan Ivanîci, aprinzîndu-şi luleaua.

— Cîţi nu vor mai fi ? repetă Burkin.

Profesorul de liceu ieşi din şură. Era un om scund, gras, cu desăvîrşire chel, cu o barbă neagră, lungă, care mai-mai să-i ajungă pînă la brîu ; o dată cu el ieşiră şi doi cîini.

— Ce lună minunată ! spuse el, privind spre cer.

Se făcuse miezul nopţii. Spre dreapta se vedea tot satul ; uliţa lungă se întindea departe, pe vreo cinci verste. Totul era cufundat într-un somn liniştit, adînc ; nici o mişcare, nici un sunet — cu greu îţi venea să crezi că în natură poate fi atîta linişte. Cînd priveşti pe o noapte cu lună o uliţă largă de sat, cu casele, cu stogurile, cu sălciile ei adormite, pieptul ţi se umple de atîta tihnă ! Ascunzîndu-se în umbrele nopţii, de trudă, de griji şi de mîhniri, sufletul e gingaş, năpădit de tristeţi, minunat. Ţi se pare că şi ste-

lele îl privesc cu dragoste și înduioșare, că nimic rău nu mai dăinuie pe pămînt și că peste tot domnește fericirea... În stînga, chiar de la marginea satului, începea cîmpul ; îl vedeai așternîndu-se departe, pînă în zare, și pe tot întinsul lui, scăldat în lumina lunii, domnea aceeași nemișcare, aceeași tăcere.

— Da, asta-i ! spuse iarăși Ivan Ivanîci. Dar faptul că trăim la oraș, înghesuiți într-o atmosferă înăbușitoare, că scriem hîrtii de prisos și jucăm wint, nu este oare și asta un fel de carapace ? Și faptul că ne petrecem toată viața în mijlocul unor trîndavi, unor pisălogi, unor femei toante și leneșe, că spunem și ascultăm fel de fel de fleacuri nu este oare tot un fel de carapace ? Dacă vrei, am să-ți povestesc și eu o întîmplare foarte instructivă.

— Nu, s-a făcut tîrziu ; trebuie să ne culcăm, spuse Burkin. S-o lăsăm pe mîine.

Intrară în șură și se întinseră în fîn. Abia se cuibăriseră și aținiseră, cînd deodată auziră pași ușori : tup, tup... Cineva umbla în apropierea șurii ; făcea cîțiva pași, după o clipă se oprea, apoi se auzea din nou : tup, tup... Cîinii începură să mîrîie.

— E Mavra, spuse Burkin.

Pașii încetară.

— Să-i vezi și să-i auzi pe toți cum mint, își continuă Ivan Ivanîci gîndul cu glas tare, întorcîndu-se pe partea cealaltă, și cum, după aceea, tot pe tine te socotesc tîmpit că le rabzi minciuna ; să înduri jigniri, înjosiri, să nu îndrăznești să declari pe față că ești de partea oamenilor cinstiți, liberi, să minți și tu cu zîmbetul pe buze, și toate astea pentru o bucată de pîine, pentru un colțișor cald, pentru un nenorocit de grad care nu face doi bani — nu, așa nu se mai poate trăi !

— Ei, asta-i altă poveste, Ivan Ivanîci ! spuse profesorul. Hai să dormim !

Peste zece minute Burkin dormea dus. Ivan Ivanîci se tot răsucea, oftînd, cînd pe o parte, cînd pe cealaltă. După o vreme se sculă, ieși din nou afară și, așezîndu-se pe prag, își aprinse luleaua.

1898

Agrișul

ÎNCĂ din faptul zilei cerul se acoperise de nori vineți ; era liniște și arșiță nu prea dogoritoare ; o vreme urîtă, ca în atîtea zile posomorîte, cînd deasupra stepei s-au strîns de mult norii, aștepți ploaia, dar ploaia nu vine. Medicul veterinar Ivan Ivanîci și profesorul de liceu Burkin obosiseră umblînd pe stepa ce li se părea fără capăt. Departe, în fața ochilor, se zăreau morile de vînt ale satului Mironosițkoe, spre dreapta se ridica un șir de dealuri mici, pierdute în spatele satului ; știau amîndoi că acolo curge rîul și sînt lunci cu sălcii verzi, este și un conac, iar dacă privești de pe muchea dealului, vezi un cîmp tot pe atît de întins, cu stîlpi de telegraf mărginind calea ferată ; trenul, cînd trece, seamănă de departe cu o omidă : în zilele senine zărești de acolo chiar și orașul. Acum, în liniștea din jurul lor, cînd întreaga natură părea supusă și îngîndurată, Ivan Ivanîci și Burkin își simțeau sufletele pline de dragoste pentru

această stepă, şi amîndoi se gîndeau cît de nemărginit de mare şi de minunată este ţara lor.

— Data trecută cînd ne-am întîlnit în magazia lui Prokofi, starostele, vorbi Burkin, ai început să spui o poveste.

— Da, am vrut să povestesc ceva despre fratele meu.

Ivan Ivanîci oftă din adîncul pieptului şi-şi aprinse luleaua, ca să înceapă a povesti, dar deodată se porni ploaia. După cinci minute turna ca din găleată şi era greu să-ţi dai seama cînd va înceta ropotul. Ivan Ivanîci şi Burkin se opriră nehotărîţi ; cîinii, muraţi de ploaie, îi priveau rugător, stînd cu coada între picioare.

— Trebuie să ne adăpostim undeva, hotărî Burkin. Hai să mergem la Aleohin. E aproape de aici.

— Să mergem.

Cotiră din şosea şi o luară prin mirişte, cînd drept înainte, cînd oblicînd spre dreapta, pînă dădură de un drumeag. În curînd se ivi un şir de plopi mărginind o grădină, apoi acoperişurile roşii ale hambarelor ; sclipiră apele rîului şi se deschise ochilor privelişte a unei proprietăţi întinse, avînd pe ea şi o moară cu scăldătoare alături. Era moşia Sofino, unde-şi făcea veacul Aleohin.

Moara duduia, acoperind răpăitul ploii ; podina ei tremura uşor. Lîngă căruţe, caii uzi îşi aplecau capetele şi oamenii umblau acoperiţi cu saci. Era umezeală, noroi şi atît de urît totul, încît şi apa din zăgaz părea rece şi neprietenoasă. Ivan Ivanîci şi Burkin se simţeau murdari, hainele ude le încurcau mişcările, picioarele le erau grele din pricina noroiului cleios ; trecură podeţul în tăcere şi, tot tăcînd începură să urce spre hambarele boiereşti ; ai fi zis că sînt supăraţi unul pe altul.

Într-un hambar vuia o treierătoare ; prin uşa deschisă năvălea afară pleava. În prag stătea Aleohin, un bărbat de vreo patruzeci de ani, înalt, gras, cu părul lung, părînd mai mult un profesor sau un pictor decît moşier. Avea o cămaşă de pînză albă, nespălată de mult, strînsă la brîu cu un capăt de sfoară, şi drept pantaloni purta o pereche de izmene ; pe cizme i se lipiseră stolovane de noroi cu paie. Nasul şi obrajii i se înnegriseră de praf. Recunoscînd pe Ivan Ivanîci şi pe Burkin, se văzu bine că venirea lor îi făcea plăcere.

— Poftiţi în casă, domnilor, îi întîmpină el zîmbind, vin şi eu numaidecît.

Casa era mare, cu etaj. Aleohin îşi oprise jos, la parter, două camere boltite, cu ferestrele mici — le locuiseră mai înainte vătafii ; erau mobilate simplu şi mirosea a pîine de secară, a votcă ieftină şi hamuri. Sus, în camerele de primire, el se urca rar, numai cînd veneau musafiri ; Ivan Ivanîci şi Burkin fură întîmpinaţi în casă de o slujnică tînără şi atît de frumoasă, că amîndoi, deodată, se opriră, întorcîndu-şi ochii unul spre celălalt.

— Nici nu vă puteţi închipui cît de fericit sînt că vă văd, spunea Aleohin, venind în urma lor. Nici nu mă aşteptam ! Pelagheia, se adresă el servitoarei, dă, te rog, oaspeţilor haine de schimb şi scoate-mi şi mie, că o să mă schimb şi eu. Numai că ar trebui mai întîi să mă spăl, mi se pare că nu m-am mai spălat de astă-primăvară. Nu vreţi şi dumneavoastră să mergeţi o dată cu mine să ne îmbăiem ? Pînă ne întoarcem, o să ne pregătească Pelagheia tot ce trebuie.

Frumoasa Pelagheia, o femeie subţirică, delicată, le aduse săpun şi cearceafuri. Aleohin şi oaspeţii plecară la baie.

— Da, de mult nu m-am mai spălat, spunea el, dezbrăcîndu-se. Cabina, după cum vedeţi, e bună, tatăl meu a clădit-o, dar nu ştiu cum, nu prea am vreme să mă scald.

Aşezat pe trepte, îşi săpunea părul lung şi apa din jur se făcea treptat castanie.

— Da, se cunoaşte... spuse Ivan Ivanîci, privind semnificativ spre el.

— De mult nu m-am mai spălat... repetă stingherit Aleohin, şi se săpuni încă o dată, iar apa de pe lîngă el se făcu de astă dată albastră, ca cerneala.

Ivan Ivanîci ieşi afară, se aruncă în rîu şi începu să înoate sub ploaie, dînd tare din mîini ; din jurul lui porneau valuri, iar pe valuri se legănau nuferi albi. Înotă pînă la jumătatea apei îngrădite de stăvilar, se scufundă şi peste un minut se ivi în alt loc şi începu să înoate din nou, scufundîndu-se iarăşi şi încercînd să dea de fund. „Ah, doamne, îngîna el mereu, în extaz, ah, doamne !“... Înotă aşa pînă la moară, vorbi ceva acolo cu ţăranii şi porni înapoi. La jumătatea apei îngrădite se întoarse cu faţa în sus, lăsîndu-se biciuit de ploaie. Burkin şi Aleohin se îmbrăcaseră

şi se pregăteau să plece, iar el nu mai isprăvea înotînd şi scufundîndu-se.

— Ah, doamne !... repeta în neştire. Ah, doamne, miluieşte-mă !

— Hai, ajunge ! strigă spre el Burkin.

Se întoarseră în casă. Şi abia după ce li s-a aprins lampa în salonul cel mare de la etaj, după ce Burkin şi Ivan Ivanîci, în halate de mătase şi papuci calzi, s-au cuibărit în fotolii, iar Aleohin, spălat şi pieptănat, umbla în haine noi prin salon, fericit de senzaţia ce i-o da căldura, curăţenia, îmbrăcămintea uscată şi încălţămintea uşoară, şi după ce frumoasa Pelagheia, păşind fără zgomot pe covor şi zîmbind liniştit, le-a servit ceaiul şi dulceaţa, numai atunci Ivan Ivanîci începu să povestească ; părea că-l ascultă nu numai Burkin şi Aleohin, dar şi doamnele bătrîne, şi cele tinere, şi militarii care priveau liniştit şi sever din ramele aurite.

— Noi sîntem doi fraţi, începu el, eu, Ivan Ivanîci, şi altul mai tînăr cu vreo doi ani, Nikolai Ivanîci. Eu am învăţat mai multă carte şi am devenit doctor veterinar, iar Nikolai şi-a luat încă de la vîrsta de şaptesprezece ani un serviciu la stat. Tatăl nostru, Cimşa-Himalaiski, era copil de trupă ; cu timpul, a căpătat grad de ofiţer şi ne-a lăsat moştenire titlul de noblеţe şi o moşioară. După moartea lui, moşioara ne-a fost luată pentru datorii, dar, oricum, toată copilăria ne-am trăit-o la ţară, în libertate. Ca şi copiii de ţărani, ne petreceam toată ziua, uneori şi noaptea, pe cîmp sau în pădure ; păzeam caii, scoteam coaja de la trunchiurile teilor, prindeam peşti, ne găseam şi alte îndeletniciri asemănătoare... ei, şi cred că ştiţi că acela care barem o dată în viaţă a prins un ghigorţ, sau a privit sturzii zburînd în stoluri line deasupra satului în aerul rece şi limpede de toamnă, acela nu mai poate trăi cu plăcere la oraş, pînă la moarte îl vor atrage zările întinse ale satului. Fratele meu se plictisea la serviciu. Treceau anii şi el înţepenise pe acelaşi scaun, scriind aceleaşi hîrtii ; nu se gîndea decît cum s-ar putea întoarce din nou la ţară. Nostalgia i s-a cristalizat treptat într-o dorinţă, în visul de a-şi cumpăra un conac undeva, pe malul vreunui rîu sau iaz.

Era un om blînd, bun, iubit de toţi, dar nu i-am înţeles niciodată dorinţa de a se închide pentru toată viaţa într-un

conac. E o vorbă veche că omului nu-i trebuie la urma urmei decît trei coți de pămînt. Dar cei trei coți ajung unui cadavru, nu unui om. Pe mulți îi auzi acum preamărind pe acei intelectuali care se simt atrași de țarină și tind să viețuiască la conace. Dar conacele nu sînt nici ele altceva decît aceiași trei coți de pămînt. Să pleci din oraș, să abandonezi lupta și freamătul vieții, să pleci să te ascunzi într-un conac — asta nu mai e trai, este expresia egoismului, a lenei, e un fel de călugărie fără eroism. Omului nu-i trebuie trei coți de pămînt, nu-i trebuie conace, ci tot globul pămîntesc, natura toată, pentru a-și putea manifesta nestingherit toate însușirile și particularitățile spiritului său liber.

Stînd și scriind la birou, fratele meu Nikolai visa cum va mînca acasă la el ciorbă gătită cu varză sădită de el, a cărei mireasmă plăcută va umple întreaga curte, cum va prînzi la iarbă verde, va dormi în soare, va sta ore întregi pe banca din poartă, privind cîmpiile și pădurea. Cărțile de agricultură și obișnuitele sfaturi de prin calendare constituiau o adevărată bucurie pentru el, erau hrana lui sufletească preferată ; își cumpăra și ziare, dar căuta în ele numai anunțurile care vesteau că se vînd atîtea și atîtea deseatine de pămînt arabil, cu pășune, conac, rîu, livadă, moară și iaz. Citind, i se conturau în minte potecile din livadă, florile, fructele, graurii din colivie, caracuda din iaz, tot lucruri de felul acesta. Tablourile și le imagina de fiecare dată altfel, potrivit cu cuprinsul anunțurilor ce-i cădeau sub ochi, dar, nu știu de ce, în nici unul din ele nu lipsea agrișul. Cu timpul nu-și mai putu imagina un conac, un colțișor poetic, fără tufe de agriș.

„Viața la țară are plăcerile ei, spunea adesea fratele meu. Stai pe terasă, bei ceai, pe iaz înoată rățuștele tale, tufele de agriș cresc alături... și totul în jur miroase atît de frumos !“

Schița planul moșiei viitoare, și de fiecare dată nota pe plan aceleași puncte : a) casa boierească, b) dependințele pentru argați, c) grădina de zarzavat, d) agrișul. Trăia cu zgîrcenie ; niciodată nu mînca și nu bea îndestul, purta haine ca vai de lume, drept ca un cerșetor, și așa strîngea ban peste ban și-i depunea la bancă. Mă durea sufletul privindu-l și totodată îi dădeam ceva și-i trimiteam de sărbători, dar el punea și banii ăștia deoparte. Unor oameni

cînd le intră o idee în cap, s-a isprăvit, nu le-o mai poți scoate.

Cu vremea a fost mutat într-un alt județ. Trecuse de patruzeci de ani, dar tot așa citea anunțurile în ziare și făcea economii. Am aflat apoi că s-a însurat. Tot în scopul de a-și cumpăra un conac cu agriș, luase o văduvă bătrînă și urîtă, fără s-o iubească, numai pentru că avea ceva bani. Însurat, ducea un trai tot atît de cărpănos, își ținea nevasta mai mult flămîndă, iar banii de zestre i-a depus tot la bancă, pe numele lui. Văduva fusese căsătorită cu un diriginte de poștă și era obișnuită cu mîncăruri bune, cu plăcinte și vișinată, dar la al doilea bărbat nici pîine neagră nu mînca pe săturate ; de inimă rea a început să slăbească și peste vreo trei ani și-a dat duhul. Bineînțeles că fratelui meu nu i-a dat prin gînd niciodată că el este vinovat de moartea soției. Banii sucesc mintea oamenilor, întocmai ca votca. În orașul nostru a murit mai demult un negustor bogat, care înainte de moarte a cerut să i se aducă o farfurie cu miere și și-a mîncat una cîte una toate bancnotele, ba și biletele de loterie, unse cu miere, ca să nu aibă nimeni parte de ele. Odată, controlam într-o gară cirezile de vite, cînd un misit a nimerit sub locomotivă și roțile i-au tăiat un picior. L-au dus mai mulți spre clădirea gării, sîngele îi curgea gîrlă din coapsă — era ceva groaznic — iar el ne ruga plîngînd să-i găsim piciorul tăiat și ne destăinui că în cizma de pe piciorul acela ascunsese douăzeci de ruble și-i era teamă să nu se piardă cumva.

— Dar asta-i altă poveste, îl întrerupse Burkin.

— În urma morții soției, continuă Ivan Ivanîci, după ce stătu puțin pe gînduri, fratele meu a început să caute cu tot dinadinsul o moșie de vînzare. Bineînțeles că poți să cauți și să alegi cinci ani în șir, și în cele din urmă să te înșeli și să-ți cumperi cu totul altceva decît ți-ai propus. Prin mijlocirea unui misit și prin transcrierea unei datorii, fratele meu și-a cumpărat douăzeci de deseatine cu casă boierească, dependințe pentru argați și parc, dar fără livadă, fără agrișe și fără iazul cu rățuște ; era acolo un rîu, dar apa din el avea culoarea cafelei, din pricină că într-o latură a moșiei se afla o fabrică de cărămizi, iar în cealaltă latură se ridicase o uzină de prelucrare a oaselor. Dar lui Nikolai Ivanîci al meu nu i-a păsat ; a comandat două-

zeci de tufişuri de agriş, le-a plantat şi a început să trăiască viaţa de moşier.

Anul trecut m-am abătut pe la el, să-l văd. „Ia să mă duc, m-am gîndit, să aflu şi eu cum şi ce fel e pe-acolo". În scrisorile sale, fratele meu îşi numea moşia „Conacul Crumbarokl", zis şi „Pămîntul lui Himalaiski". M-am dus, aşadar, într-o după-amiază să văd „Pămîntul lui Himalaiski". Era cald. Peste tot se întretăiau şanţuri, garduri, ziduri, şiruri de brazi, de nici nu mai ştiai cum să intri în curte, unde să-ţi laşi caii. M-am îndreptat spre casă şi în cale mi-a ieşit un cîine roşcat, gras, semănînd cu un porc. Ar fi vrut parcă să latre, dar îi era lene. Dintr-o cuhnie s-a ivit bucătăreasa descultă, grasă, semănînd şi ea cu un porc ; mi-a spus că boierul se odihneşte după-masă. Am intrat înăuntru. Fratele meu stătea culcat în pat, cu o plapumă pe genunchi. Îmbătrînise, se îngrăşase, se îngreuiase ; obrajii, nasul şi buzele îi ieşeau mult în afară — te aşteptai să-l auzi dintr-o clipă într-alta grohăind acolo sub plapumă.

Ne-am îmbrăţişat şi am plîns un pic, de bucurie şi de tristeţe că am fost odată tineri, iar acum am încărunţit amîndoi şi că ne călătorim pesemne spre cele veşnice. S-a sculat, s-a îmbrăcat şi m-a luat să-mi arate moşia.

— Ei, cum te simţi la ţară ? l-am întrebat.

— Slavă domnului, trăiesc bine !

Nu mai era funcţionarul sărăntoc şi sfios de odinioară, ci un adevărat moşier, un boier. Se obişnuise, ba chiar prinsese gustul noii vieţi ; mînca mult, se ducea să se spele în feredeu ; se îngrăşa, avea procese cu cele două fabrici şi se supăra rău cînd ţăranii nu-i spuneau „înălţimea-voastră." Şi de sufletul lui avea grijă, aşa cum se cuvine unui boier, iar faptele bune nu le făcea simplu şi firesc, ci tot boiereşte, cu ifose. Ce fapte bune ? Îngrijea pe ţăranii bolnavi, dîndu-le neschimbat pentru toate bolile bicarbonat şi unt de ricină, iar de ziua lui onomastică, după tedeumul oficiat la biserică, punea oamenilor o jumătate de vadră de votcă, fiindcă aşa credea el că trebuie. Of, blestemata asta de votcă ! Azi, moşierul grăsan îi tîrăşte pe ţărani la judecată, cerînd să fie amendaţi, iar mîine, fiindcă-i sărbătoare, le dă jumătate de vadră de votcă, şi ţăranii beau, strigă „trăiască !", şi, beţi criţă, i se închină pînă la pămînt. Traiul dus în îmbuibare şi trîndăvie dezvoltă în om îngîmfarea

cea mai nerușinată. Nikolai Ivanîci care altădată, la slujbă, se temea să aibă chiar în sinea lui păreri personale, nu vorbea acum decît în maxime și cugetări, dîndu-și aere, de parcă ar fi fost ministru : „Învățămîntul este necesar, dar pentru popor e prematur ; pedepsele corporale sînt în genere dăunătoare, dar în unele cazuri folosesc, ba chiar sînt de neînlocuit..."

— Îi cunosc bine pe țărani și știu să mă port cu ei, îmi spunea el. Țăranii mă iubesc. Numai un semn să le fac și s-ar da peste cap pentru mine !

Și toate prostiile astea, luați seama, le rostea cu un zîmbet de om bun și deștept. A repetat de vreo duăzeci de ori : „Noi, nobilii ; eu, ca nobil". Nu-și mai amintea, se vede, că bunicul nostru a fost simplu țăran, iar tata, copil de trupă. Chiar și numele nostru, care în fond are o rezonanță cam caraghioasă, îi părea acum cît se poate de distins și nobil.

Vreau să vă povestesc nu atît despre el cît despre mine însumi, de schimbarea ce s-a petrecut în mine în cele cîteva ore cît am stat la conac. Seara, cînd beam ceai, bucătăreasa a pus pe o masă o farfurie plină de agrișe. Nu erau agrișe cumpărate, ci culese din livadă, era prima recoltă a tufelor plantate. Nikolai Ivanîci a rîs fericit și cîteva clipe a privit agrișele, fără să spună nimic, cu lacrimi în ochi, nici nu putea vorbi de emoție. Apoi a luat în gură o boabă, s-a uitat la mine triumfător, ca un copil care, în sfîrșit, a căpătat jucăria mult dorită, și a zis :

— O bunătate ! Mînca lacom și repeta într-una : O bunătate ! Ia gustă și tu !

Agrișele erau acre și-ți făceau gura pungă, dar, după cum a spus Pușkin : *„Decît meschine adevăruri, mai bună-i amăgirea ce ne-nalță"*. În fața mea vedeam un om cu adevărat fericit, care își împlinise visul ; un om care a obținut ceea ce-și dorise și era mulțumit de soarta lui și de sine însuși. Ori de cîte ori mă purtasem cu gîndul la fericirea umană, mă învăluia o undă de amărăciune, dar atunci, în fața acestui om fericit, m-a cuprins fără veste un val de dezgust, asemănător cu disperarea. Mai cu seamă mi-a venit greu noaptea. Mi se făcuse patul în camera învecinată cu dormitorul fratelui meu și-l auzeam cum nu poate dormi, cum se scoală mereu din pat, se apropie de farfuria cu

agrişe şi ia cîte o boabă. „Şi totuşi, cît de mulţi oameni mulţumiţi şi fericiţi ca el sînt pe lume! mă gîndeam eu. Ce forţă covîrşitoare îi apără!" Priviţi puţin viaţa: nerușinarea şi trîndăvia celor puternici, lipsa de cultură şi îndobitocirea celor slabi; peste tot sărăcie de nedescris, beţie, minciună, ipocrizie... Cu toate acestea, în toate casele şi pe străzi domneşte liniştea şi pacea. Din cincizeci de mii de locuitori ai oraşului nu se găseşte unul care să ridice glasul, să se revolte. Îi vedem pe cei care se duc zilnic în piaţă după cumpărături; ziua mănîncă, noaptea dorm, vorbesc vrute şi nevrute, se însoară, îmbătrînesc şi îşi duc cu smerenie morţii la cimitir, dar nu-i vedem, nu-i auzim pe cei care suferă. Toate nedreptăţile şi grozăviile vieţii se petrec undeva în culise. Peste tot e linişte şi nu protestează decît statistica mută: atîţia au înnebunit, au fost băute atîtea vedre, atîţia copii au murit din cauza subalimentaţiei... Probabil că rînduiala aceasta este necesară, probabil că puţinii fericiţi se simt bine tocmai pentru că mulţimile de oropsiţi îşi duc crucea în tăcere, şi fără tăcerea lor fericirea celorlalţi n-ar fi cu putinţă. Este o hipnoză generală. Ar trebui ca după uşa fiecărui om fericit să stea cineva cu un ciocan şi să-l ciocănească tot timpul, amintindu-i astfel că, oricît ar fi el de fericit, mai devreme sau mai tîrziu viaţa îi va arăta ghearele şi se va întîmpla o nenorocire — boală, sărăcie, pierderi — şi atunci nimeni nu-l va vedea şi nu-l va auzi, aşa cum nici el astăzi nu vede şi nu aude pe alţii. Dar nu se iveşte acel cineva cu ciocanul şi, astfel, fericiţii vieţii trăiesc, micile griji de toate zilele îi ating în treacăt, aşa cum atinge vîntul frunza unui plop, şi totu-i cum nu se poate mai bine!

În noaptea aceea am înţeles că şi eu fusesem unul din acei mulţumiţi şi fericiţi, urmă Ivan Ivanîci, ridicîndu-se. Şi eu învăţam pe alţii, la mese şi la vînători, cum trebuie să trăiască, să creadă şi să conducă omenirea! Şi eu spuneam că învăţătura aduce lumină, că este absolut necesar să te instruieşti, dar că oamenilor simpli le e destul deocamdată să ştie să scrie şi să citească! „Libertatea este un bun, cuvîntam eu, fără de care nu se poate trăi, cum nu se poate trăi fără aer, totuşi, trebuie să mai aşteptăm!" Da, spuneam toate acestea, dar acuma întreb: pentru ce să mai aşteptăm? şi Ivan Ivanîci privi ţintă la Burkin. Pentru ce să mai aşteptăm, vă întreb? În numele căror consideraţii? Aud spu-

nîndu-se că nu se poate face totul dintr-o dată, că fiecare idee se transpune în viață treptat, la timpul ei. Dar cine sînt cei care vorbesc astfel ? Ce-mi dovedește că au dreptate ? Ei motivează totul prin rînduiala firească a lucrurilor, prin legea evoluției fenomenelor, dar ce lege, ce rînduială poate fi în faptul că eu, un om viu, care gîndesc, mă aflu, iată, pe marginea unui șanț și aștept pînă ce vegetația sau sedimentele îl vor umple, cînd îmi dau seama că aș putea să sar peste el, sau să-mi întocmesc un pod. Și, repet încă o dată, pentru ce să aștepți, cînd nu mai ai putere să trăiești, dar să trăiești trebuie și vrei atît de mult să trăiești ?

Am plecat în dimineața următoare de la fratele meu, și de atunci orașul mi-a devenit de nesuferit. Mă copleșește liniștea și pacea și mi-e teamă să privesc spre ferestre, căci pentru mine nu există azi priveliște mai tristă decît o familie fericită, stînd în jurul unei mese și bînd ceai. Eu sînt bătrîn acum și nu mă mai simt apt pentru luptă, nu sînt în stare nici să urăsc cel puțin. Nu pot decît să sufăr, să mă enervez și să mă înciudez ; noaptea mă apucă durerea de cap de atîtea gînduri și nu pot dormi... Ehei, de-aș fi tînăr ! Emoționat, Ivan Ivanîci străbătu dintr-un colț într-altul odaia și repetă : De-aș fi tînăr ! Deodată se apropie de Aleohin și, strîngîndu-i cînd o mînă, cînd cealaltă, spuse cu glas rugător : Pavel Konstantinîci, fii mereu treaz, nu te lăsa adormit ! Pînă mai ești tînăr, puternic, plin de vigoare, nu pregeta să faci cît mai mult bine ! Fericirea nu există și nici nu trebuie să existe, și dacă viața are un sens și un țel, ele nu stau în propria noastră fericire, ci în ceva mult mai măreț și mai înțelept. Faceți toți cît mai mult bine !

Vorbele acestea Ivan Ivanîci le rosti cu un zîmbet jalnic, rugător, ca și cum ar fi cerut ceva pentru sine.

Pe urmă toți trei au rămas tăcuți în fotoliile lor, fiecare în alt colț al odăii. Povestirea lui Ivan Ivanîci nu le plăcuse, nici lui Burkin, nici lui Aleohin. Nu avea nici un haz să asculți ce i s-a întîmplat unui funcționar sărac (căruia îi plăceau agrișe), atunci cînd din ramele aurite te priveau generali și doamne mari, care în penumbră păreau vii. Ar fi dorit să vorbească și să asculte vorbindu-se despre oameni subțiri, eleganți, despre femei frumoase, și simplul fapt că se aflau în salonul vast, în care totul — și lustra învelită în husă, și fotoliile, și covoarele de sub picioare — amintea

că pe aici au păşit, au stat şi au băut altădată ceai umbrele care priveau acum din cadrul ramelor, precum şi faptul că în clipa aceea frumoasă Pelagheia umbla din nou fără zgomot pe lîngă ei — ceea ce era mai frumos decît orice poveste...

Aleohin pica de somn ; se sculase devreme, pe la trei dimineaţa, şi acum i se lipeau pleoapele, dar se temea să nu discute cumva oaspeţii în lipsa lui ceva interesant şi nu pleca. Nu se obosea să înţeleagă dacă tot ce spusese Ivan Ivanîci avea miez şi temei ; oaspeţii nu vorbeau de făină, de fîn sau de catran ci despre ceva ce nu venea în atingere directă cu viaţa lui, aşa că era bucuros să asculte şi ar fi dorit ca ei să continue.

— E timpul să ne culcăm, zise Burkin, ridicîndu-se din fotoliu. Permiteţi-mi să vă urez noapte bună.

Aleohin îşi luă rămas bun şi coborî scările, iar oaspeţii rămaseră sus. Li se dăduse o cameră mare cu două paturi din lemn sculptat ; într-un colţ atîrna un Hrist răstignit din fildeş. Paturile mari şi răcoroase, aşternute de frumoasa Pelagheia, miroseau plăcut a rufărie curată.

Ivan Ivanîci se dezbrăcă în tăcere şi se culcă.

— Doamne, iartă-ne pe noi păcătoşii ! şopti el, învelindu-se pînă peste cap.

Pipa pe care şi-o lăsase pe masă duhnea amarnic a tutun, şi Burkin nu putu mult timp să adoarmă, neînţelegînd de unde venea acel miros greu.

Ploaia a răpăit în geamuri toată noaptea.

1898

Ionîci

I

CÎND noii sosiți în S., capitală de gubernie, se plîngeau de urîtul și de monotonia vieții din acel oraș, localnicii, căutînd parcă să se dezvinovățească, spuneau că, dimpotrivă, la S. e foarte bine: există bibliotecă, teatru, club, se dau baluri, întîlnești familii culte, interesante, plăcute cu care poți face cunoștință. Familia Turkin era citată ca una dintre cele mai culte și mai talentate.

Această familie locuia pe strada principală, lîngă guvernator, în casă proprie. Ivan Petrovici Turkin, un om voinic, chipeș, cu păr castaniu și favoriți, organiza spectacole de amatori în scop de binefacere. La aceste spectacole el juca roluri de generali bătrîni, cu care prilej tușea într-un chip foarte hazliu. Știa o mulțime de anecdote, de șarade și de zicători, și îi plăcea să glumească și să spună vorbe de duh cu un aer care te făcea să nu știi niciodată dacă glumea sau vorbea serios. Nevastă-sa, Vera Iosifovna, o doamnă slăbuță, drăgălașă, cu *pince-nez*, scria nuvele și romane pe

care nu se lăsa mult rugată să le citească musafirilor. Fiica loc, Ekaterina Ivanovna, cînta la pian. Într-un cuvînt, fiecare membru al familiei era înzestrat de natură. Turkinii erau foarte primitori şi îşi arătau talentele cu simplitate şi cu multă voie bună. Impunătoare, zidită în piatră, casa lor spaţioasă era foarte răcoroasă în timpul verii : jumătate din ferestre dădeau într-o grădină cu copaci bătrîni şi umbroşi, în care primăvara cîntau privighetorile ; cînd în casă erau musafiri, în bucătărie zăngăneau cuţitele, iar în curte mirosea a ceapă prăjită, ceea ce prevestea întotdeauna o cină îmbelşugată şi gustoasă.

Îndată ce doctorul Starţev Dmitri Ionîci fu numit medic al zemstvei şi se stabili la Dialij, la nouă verste de S., i se spuse că el, ca intelectual, trebuie neapărat să facă cunoştinţă cu Turkinii. Într-una din zilele acelei ierni, cineva îl prezentă pe stradă lui Ivan Petrovici ; după ce vorbiră despre vreme, despre teatru, despre holeră, acesta îl pofti să vină pe la el pe acasă. Sosi primăvara şi într-o zi de sărbătoare — era chiar de înălţare — după ce sfîrşi cu vizita bolnavilor, Starţev plecă la oraş să se mai vînture puţin şi cu acest prilej să-şi facă şi ceva cumpărături. Mergea pe jos, agale (încă n-avea cai şi trăsură), fredonînd :

Pe-atunci din cupa vieţii eu lacrimi nu sorbisem încă..

În oraş prînzi, se plimbă prin grădina publică, apoi, aducîndu-şi deodată aminte de invitaţia lui Ivan Petrovici, se hotărî să se ducă la Turkini, să vadă ce fel de oameni sînt.

— Bună ziua, vă rog ! îi spuse Ivan Petrovici, ieşindu-i în întîmpinare la scară. Sînt foarte bucuros să am un musafir atît de plăcut... Vino să te prezint consoartei mele, urmă el, şi îl conduse pe medic în casă. Verocika, îi spuneam doctorului că n-are nici un drept roman să se zăvorască la el în spital şi că trebuie să-şi dăruiască societăţii clipele dumisale libere. N-am dreptate, sufleţelule ?

— Ia loc aici, şi Vera Iosifovna îl pofti pe musafir să se aşeze lîngă ea. Poţi chiar să-mi faci curte. Bărbatul meu e gelos ca un Othello, dar o să căutăm să facem aşa fel, încît să nu observe nimic.

— Of, puișorule, răsfățato... mormăi drăgăstos Ivan Petrovici și o sărută pe frunte. Ai nimerit tocmai bine, se adresă el din nou musafirului, consoarta mea a scris un roman mărișor, din care tocmai intenționează să ne citească astăzi ceva.

— Jancik, spuse Vera Iosifovna bărbatului ei, *dites que l'on nous donne du thé !* [1]

Starțev fu prezentat apoi Ekaterinei Ivanovna, o fată de optsprezece ani, leit mamă-sa : tot atît de firavă și de drăgălașă. Avea încă o expresie de copil și mijlocul subțire, gingaș, iar pieptul ei feciorelnic amintea primăvara. Luară ceaiul cu dulceață, miere, bomboane și prăjiturele de casă, foarte gustoase, care se topeau în gură. Pe măsură ce se înserа, numărul musafirilor creștea și el, iar Ivan Petrovici îl întîmpina pe fiecare cu ochii lui plini de zîmbet, spunînd :

— Bună ziua, vă rog.

Apoi trecură cu toții în salon și se așezară cu toții foarte gravi. Vera Iosifovna purcese la lectura romanului său, care începea astfel : „Gerul se înteția..."

Ferestrele erau larg deschise ; de la bucătărie venea zăngănit de cuțite și miros de ceapă prăjită. Fotoliile erau moi, adînci și odihnitoare, luminile pîlpîiau prietenos în penumbră... În seara aceea de primăvară, cînd pe stradă se auzeau glasuri vesele și rîsete, și cînd din grădină adiau miresme de liliac, îți venea greu să-ți închipui cum se înteția gerul și cum soarele, în asfințit, lumina cu razele sale reci cîmpia înzăpezită pe care rătăcea un drumeț singuratic... Vera Iosifovna citea cum o contesă tînără și frumoasă ridicase în satul de pe moșia ei școli, biblioteci și spitale, și cum se îndrăgostise de un pictor hoinar ; citea despre lucruri care nu se întîmplă niciodată în viață și pe care totuși era plăcut să le asculți. Prin minte îți treceau gînduri bune, tihnite și nu-ți mai venea să te scoli din fotoliu.

— Bunișoruț... rosti încet Ivan Petrovici.

Iar unul din musafiri, care asculta cu gîndul departe de tot, spuse aproape în șoaptă :

— Da... da... nu-i rău de loc.

Trecu un ceas, trecură două... În grădina publică din apropiere cînta o fanfară și un cor. Cînd Vera Iosifovna își

[1] Spune să ni se aducă ceaiul (franc.).

închise caietul, toți tăcură preț de vreo cinci minute, ascultînd *Lucinușka*, cîntat de cor ; cîntecul vorbea de ceea ce nu exista în romanul Verei Iosifovna, dar exista în viață.

— Vă publicați operele la vreo revistă ? o întrebă Starțev pe Vera Iosifovna.

— Nu, răspunse ea, nu le public nicăieri. După ce le scriu, le pun în sertar. Pentru ce să le public ? Doar avem cu ce trăi.

Și toți oftară, fără să știe lămurit de ce.

— Acum e rîndul tău, Kotik, cîntă-ne ceva, spuse Ivan Petrovici fiicei sale.

Capacul pianului fu ridicat, notele dinainte pregătite fură deschise. Ekaterina Ivanovna se așeză și lovi cu amîndouă mîinile în clape ; apoi lovi iar cu toată puterea, o dată și încă o dată ; continuă să lovească cu îndîrjire, mereu în același loc ; umerii și pieptul i se cutremurau, și, văzînd-o, ai fi zis că își pusese în gînd să nu se oprească, pînă ce nu va fi înfundat cu tot dinadinsul clapele în adîncul pianului. Salonul se umplu de tunet ; totul bubuia : și podeaua, și tavanul, și mobila... Ekaterina Ivanovna cînta o bucată grea, interesantă tocmai prin greutatea ei, lungă și monotonă și, ascultînd-o, lui Starțev i se părea că vede niște bolovani rostogolindu-se într-una de pe un munte înalt. Ar fi vrut ca rostogolirea lor să înceteze cît mai curînd, deși Ekaterina Ivanovna, așa cum era, îmbujorată de efort, energică, cu o șuviță de păr căzîndu-i pe frunte, îi plăcea mult. După o iarnă întreagă petrecută la Dialij, printre bolnavi și mujici, era atît de bine să stai într-un salon, să privești o făptură tînără, grațioasă și neprihănită, și să asculți aceste sunete zgomotoase, plicticoase, dar care însemnau totuși artă.

— Ah, Kotik, astăzi ai cîntat ca niciodată ! spuse Ivan Petrovici cu lacrimi în ochi, cînd fiică-sa isprăvi și se ridică de la pian. Orice ai face, Denis, mai bine tot n-ai să compui, vorba ceea...

Toți făcură cerc în jurul ei, toți o felicitară, arătîndu-se uimiți și căutînd s-o convingă că de mult nu auziseră o muzică atît de frumoasă. Fata îi asculta fără să spună o vorbă, zîmbind ușor, și toată înfățișarea ei trăda un sentiment de triumf.

— Minunat ! Superb !

— Superb ! spuse şi Starţev, lăsîndu-se furat de entuziasmul general. Unde ai studiat muzica ? o întrebă el apoi pe Ekaterina Ivanovna. La conservator ?

— Nu, abia acum am de gînd să urmez conservatorul ; deocamdată am studiat aici, cu doamna Zavlovskaia.

— Ai urmat liceul în localitate ?

— O, nu ! răspunse în locul ei Vera Iosifovna. I-am adus profesori acasă ; cred că vei admite şi dumneata că la liceu sau la pension ar fi putut suferi influenţe rele ; în perioada de creştere, o fată trebuie să se afle numai sub influenţa mamei.

— Şi totuşi am să mă duc la conservator ! spuse Ekaterina Ivanovna.

— Nu, Kotik îşi iubeşte mama. Kotik n-o să-şi supere tăticul şi mămica !

— Ba ai să vezi că am să mă duc ! Am să mă duc ! stărui Ekaterina Ivanovna, mai mult în glumă şi bătu răsfăţată din picioruş.

În timpul cinei, veni rîndul lui Ivan Petrovici să-şi arate talentele. Rîzînd numai din ochi, povesti anecdote, spuse vorbe de duh, şarade hazlii, pe care tot el le dezlega, vorbind tot timpul în limbajul lui neobişnuit, caraghios, alcătuit anume printr-o îndelungată practică a ghiduşiilor şi care-i intrase acum în obicei ; „mărişoruţ, bumişoruţ, mulţumesc multos..."

Dar nici asta nu fu totul. În vestibul, musafirii, sătui şi mulţumiţi, erau ajutaţi să-şi pună paltoanele şi să-şi caute bastoanele de către un fecior, Pavluşa, sau, cum i se spunea în casă, Pava, un băiat de vreo paisprezece ani, cu părul tuns scurt cu obraji bucălaţi.

— Pava, ia dă-ne o reprezentaţie ! îi spuse Ivan Petrovici.

Pava luă o poziţie de actor, ridică o mînă în sus şi rosti pe un ton tragic :

— Să mori, nenorocito !

Toţi se porniră pe hohote de rîs.

„Nostim", gîndi Starţev, ieşind în stradă.

Mai trecu pe la restaurant să bea o bere, apoi o luă pe jos spre casă, spre Dialij. Tot drumul fredonă :

Pentru mine, glasul tău e şi dezmierdător, şi galeş...

Culcîndu-se, nu simţi pic de oboseală, deşi străbătuse nouă verste ; dimpotrivă, i se părea că ar mai face cu plăcere încă douăzeci.

„Bunişoruţ..." îşi aduse el aminte prin toropeala care începea să-l cuprindă şi începu să rîdă.

II

Starţev îşi punea mereu în gînd să se mai ducă pe la Turkin, dar la spital avea mult de lucru şi nu putu să găsească o clipă liberă. Trecu astfel, în muncă şi singurătate, mai bine de un an şi iată că, într-o zi, i se aduse din oraş o scrisoare într-un plic albastru..

Vera Iosifovna suferea de mult de dureri de cap, dar în ultima vreme, de cînd Kotik o speria zilnic, spunîndu-i că pleacă la conservator, migrenele începuseră s-o supere mai des. Toţi medicii din oraş se perindaseră pe la Turkini şi acum venise şi rîndul medicului zemstvei. Vera Iosifovna îi trimitea o scrisoare mişcătoare, prin care îl ruga să treacă s-o vadă şi să-i aline suferinţele. Starţev îi îndeplini rugămintea şi de atunci începu să se ducă la Turkini des, foarte des... Ce-i drept, îndreptă întrucîtva starea Verei Iosifovna, care le spusese tuturor cunoscuţilor că-i un medic extraordinar, nemaipomenit. Dar nu din pricina migrenelor Verei Iosifovna se ducea el acum atît de des la Turkini...

Era zi de sărbătoare. După ce Ekaterina Ivanovna îşi isprăvi lungile şi chinuitoarele exerciţii la pian, trecură cu toţii în sufragerie, unde şezură o bună bucată de timp, bînd ceai şi ascultîndu-l pe Ivan Petrovici care le povestea ceva hazliu. Deodată se auzi soneria. Turkin se duse în antreu să-l întîmpine pe noul venit. Folosindu-se de neatenţia celorlalţi, Starţev îi şopti Ekaterinei Ivanovna foarte tulburat :

— Pentru dumnezeu, nu mă chinui ! Să ieşim puţin în grădină ; te rog din suflet !

Ekaterina Ivanovna ridică din umeri, ca şi cum ar fi fost nedumerită şi n-ar fi înţeles ce aştepta de la ea, dar se ridică totuşi şi se îndreptă spre grădină.

— Cînți cîte trei, patru ceasuri la pian, spuse el urmînd-o, după aceea te așezi lîngă mama dumitale și nu-i chip să mai stau de vorbă cu dumneata. Acordă-mi măcar un sfert de oră, te rog din suflet.

Se apropia toamna ; peste bătrîna livadă cufundată în somn se lăsase parcă un văl de tristețe ; pe alei zăceau mormane de frunze întunecate ; înserarea se lăsa devreme.

— Nu te-am văzut de o săptămînă încheiată, continuă Starțev, dacă ai ști ce chin înseamnă asta pentru mine ! Să stăm o clipă. Ascultă-mă.

Își aveau locul lor preferat ; o bancă sub un arțar bătrîn, cu ramuri bogate. Se așezară și acum tot acolo.

— Ce dorești ? îl întrebă Ekaterina Ivanovna rece, pe un ton oficial.

— Nu te-am văzut de o săptămînă întreagă, n-am mai stat de vorbă nici nu mai țin minte de cînd ! Simt o dorință fierbinte să-ți aud glasul, mi-e sete de el. Vorbește.

Îl încînta prospețimea ei, expresia nevinovată a ochilor și a obrajilor ei. Chiar în felul în care cădea rochia pe ea, Starțev vedea ceva neobișnuit de drăgălaș, de mișcător, plin de grație simplă și naivă. În ciuda acestei naivități, Kotik i se părea foarte deșteaptă și foarte matură pentru vîrsta ei. Puteai discuta cu ea despre literatură, despre artă, despre orice ; putea să i se plîngă de viață, de oameni, cu toate că se mai întîmpla ca în timpul unei discuții serioase, Kotik să înceapă să rîdă fără rost, sau să fugă în casă. Ekaterina Ivanovna, ca aproape toate fetele din S., citea mult (spre deosebire de ceilalți locuitori ai orașului care citeau foarte puțin, ceea ce și făcuse pe unii să spună că, dacă n-ar fi fost fetele și tinerii evrei, biblioteca ar fi putut să-și închidă porțile), și lucrul acesta îi plăcea nespus lui Starțev, care o întreba întotdeauna, emoționat, ce a citit în ultimele zile și o asculta fermecat cînd ea începea să-i povestească.

— Ce-ai mai citit săptămîna asta în care nu ne-am văzut ? o întrebă el și acum. Spune-mi, te rog.

— Am citit din Pisemski.

— Ce anume ?

— O *mie de suflete*, răspunse Kotik. Ce nume caraghios avea Pisemski : Alexei Feofilaktîci !

— Unde te duci ? se sperie Starțev, văzînd-o că se ridică deodată și se îndreaptă spre casă. Trebuie neapărat să-ți vor-

besc, am atîtea lucruri să-ţi spun... Mai rămîi cu mine măcar cinci minute ! Te implor !

Kotik se opri, vrînd parcă să-i spună ceva, apoi îi strecură cu stîngăcie un bileţel în mînă şi fugi în casă, unde se aşeză din nou la pian.

„Diseară la ora unsprezece, citi Starţev, la cimitir, lîngă monumentul Demetti".

„Asta chiar că n-are nici un haz, îşi spuse el, revenindu-şi în fire. Ce rost are la cimitir ? Pentru ce ?"

Era limpede. Lui Kotik îi ardea de ştrengării. Într-adevăr, cui putea să-i treacă prin minte să-şi dea întîlnire noaptea, departe, afară din oraş, la cimitir, cînd lucrul acesta se putea face foarte simplu pe stradă sau în grădina publică ? Frumos îi şedea lui, medic de zemstvă, om deştept şi serios, să ofteze, să primească bileţele, să hoinărească prin cimitire, să facă prostii de care în ziua de astăzi rîd chiar şi liceenii ! Unde avea să ducă acest roman ? Ce-ar spune colegii lui dacă ar afla ? Aşa gîndea Starţev, plimbîndu-se la club în jurul meselor, dar la ora zece şi jumătate se hotărî deodată şi plecă spre cimitir.

Avea acum cai şi trăsuri, şi vizitiul său, Panteleimon, era îmbrăcat cu jiletcă de catifea. Luna lumina ca ziua. Noaptea era liniştită şi caldă, cum poate fi o noapte de toamnă. Într-o mahala, lîngă abator, urlau cîinii. Starţev îşi lăsă trăsura la marginea tîrgului, într-o ulicioară, şi porni spre cimitir pe jos. „Fiecare are ciudăţeniile sale, îşi spunea el. Kotik e şi ea ciudată şi — cine ştie ? — poate că nu glumeşte, poate că o să vină", şi Starţev se lăsă pradă acestei speranţe care, slabă şi deşartă, îl îmbătă totuşi.

Cam o jumătate de verstă merse pe cîmp. Cimitirul se zărea tulbure în depărtare, ca o dungă întunecată, ca o pădure sau un parc mai mare. Se desluşi apoi împrejmuirea de piatră albă şi poarta. La lumina lunii se putea citi pe poartă : „Va veni ceasul în care..." Starţev intră pe portiţă şi primul lucru care-l izbi fură crucile albe şi monumentele ce se înşirau de amîndouă părţile aleii largi şi umbrele aruncate de ele şi de plopi ; de jur împrejur, pînă departe, nu se vedea decît alb şi negru, şi pe acest fond alb se deslueau crengile aplecate ale copacilor somnoroşi. În cimitir părea să fie mai multă lumină decît pe cîmp ; frunzele crestate ale arţarilor, ca nişte palme cu degetele res-

firate, se desenau limpede pe nisipul galben al aleilor şi pe lespezi, iar inscripţiile de pe monumente se puteau citi uşor.

Din prima clipă, Starţev fu adînc impresionat de privelişte aceasta ce i se înfăţişa pentru prima oară în viaţă şi pe care, probabil, nu avea să-i mai fie dat să o vadă; o lume ce nu semăna cu nici o alta, o lume în care lumina lunii era atît de frumoasă şi de blîndă, încît ai fi zis că leagănul ei se află acolo, o lume în care nu era viaţă, nu, nu era, dar unde în fiecare plop întunecat, în fiecare mormînt se simţea prezenţa unei taine ce făgăduia o viaţă tihnită, minunată, veşnică. De la lespezi şi de la florile veştejite venea, o dată cu mireasma de toamnă a frunzelor moarte, o adiere de împăcare, de jale şi de odihnă.

De jur împrejur — tăcere; stelele priveau de pe cer cu adîncă smerenie şi paşii lui Starţev răsunau brutal şi nelalocul lor. Cînd ceasul bisericii începu să bată şi Starţev se închipui pe el însuşi mort, îngropat pe vecie, i se păru că cineva îl priveşte, şi timp de o clipă îşi dădu seama că ceea ce domnea acolo nu era odihnă şi linişte, ci jalea surdă a nefiinţei, o deznădejde copleşitoare...

Monumentul Demetti era o capelă cu un înger în vîrf; pe timpuri trecuse în turneu prin S. o trupă de operă italiană; una din cîntăreţe murise, fusese înmormîntată în cimitirul oraşului şi i se ridicase acest monument. În oraş, nimeni nu-şi mai aducea aminte de ea, dar candela de deasupra intrării oglindea lumina lunii şi părea că arde.

Lîngă monument nu era nimeni. Cine era să vină acolo la miezul nopţii? Starţev continua să aştepte şi parcă lumina lunii îi înflăcăra şi mai mult dragostea; se gîndea cu înfrigurare la îmbrăţişările şi sărutările ce aveau să urmeze. Stătu vreo jumătate de oră lîngă monument, apoi se plimbă prin aleile lăturalnice, cu pălăria în mînă, aşteptînd mereu şi gîndindu-se cît de multe femei şi fete erau îngropate acolo, în mormintele acelea, femei şi fete ce fuseseră cîndva frumoase, fermecătoare, care iubiseră, care fuseseră mistuite de patimi şi se dăruiseră dezmierdărilor nopţi de-a rîndul. La drept vorbind, ce cumplit îşi bate joc natura-mamă de om şi ce dureros e să-ţi dai seama de acest lucru! Aşa gîndea Starţev şi, totuşi îi venea să strige că vrea, că aşteaptă cu orice preţ dragostea; ceea ce albea în jurul lui nu mai erau lespezi de piatră, ci trupuri minunate,

goliciuni care se ascundeau ruşinate în umbra copacilor ; i se părea că simte căldura lor şi nostalgia lui se făcea tot mai apăsătoare.

Ca şi cum s-ar fi lăsat o cortină, luna se ascunse în nori, şi deodată totul se întunecă. Starţev abia nimeri poarta, apoi rătăci vreun ceas şi jumătate, căutînd ulicioara în care îşi lăsase trăsura.

— Am obosit, abia mă mai ţin picioarele, îi spuse el lui Panteleimon.

Şi, aşezîndu-se cu o adevărată încîntare pe pernele trăsurii, se gîndi :

„N-ar trebui să mă mai îngraş !"

III

A doua zi spre seară, Starţev se duse la Turkini, hotărît s-o ceară pe Ekaterina Ivanovna în căsătorie. Lucrul nu se dovedi însă uşor, deoarece Kotik se afla în odaia ei — venise coaforul — şi se pregătea pentru o serată dansantă la club.

Fu din nou nevoit să stea o eternitate în sufragerie şi să bea ceai. Văzînd că musafirul e dus pe gînduri şi preocupat, Ivan Petrovici scoase din buzunarul vestei nişte fituici şi citi scrisoarea hazlie a unui vechi neamţ, care se plîngea că la moşie s-au stricat toate *încheieturile* şi s-a *isprăvit profizia de far.*

„Cu siguranţă că-i vor da o zestre bună", se gîndea Starţev, ascultînd distrat.

După o noapte nedormită, era buimăcit, ca şi cum ar fi băut ceva dulce şi adormitor ; simţea în suflet un fel de ceaţă, amestecată însă cu bucurie şi căldură ; o părticică rece şi apăsătoare din creierul lui mai raţiona totuşi :

„Opreşte-te cît mai e vreme ! Kotik nu-i de tine ! E răsfăţată, capricioasă, doarme pînă la ora două, iar tu eşti fiu de ţîrcovnic şi medic de zemstvă..."

„Ei şi ? îşi răspundea tot el. Ce-are a face ?"

„Apoi, dacă o iei de nevastă, stăruia părticica lucidă din creier, rudele ei te vor sili să-ţi părăseşti serviciul la zemstvă şi să stai în oraş".

„Ei şi ? răspundea el iarăşi. Dacă-i vorba de oraş, hai şi la oraş. O să capete zestre, ne vom înjgheba un cămin..."

Ekaterina Ivanovna intră, în sfîrşit, în rochie de bal, decoltată, drăguţă, proaspătă ; Starţev nu-şi mai putea lua ochii de la ea şi era atît de răpit, încît nu mai fu în stare să rostească o vorbă ; nu făcea decît să privească şi să zîmbească.

Ekaterina Ivanovna începu să-şi ia rămas bun, iar el, neavînd pentru ce să mai rămînă, se ridică, spunînd că trebuie să se întoarcă acasă, unde îl aşteptau bolnavii.

— Dacă-i aşa, n-am ce face, spuse Ivan Petrovici, te las să pleci, dar cu condiţia s-o duci pe Kotik pînă la club.

Afară se cernea o burniţă mărunţă, era întuneric beznă şi numai după tusea răguşită a lui Panteleimon se putea ghici unde e trăsura. Poclitul trăsurii fu ridicat.

— Ţin-te de capră şi vezi să nu te-mpungă, spuse Ivan Petrovici, aşezîndu-şi fiica în trăsură, şi apoi strigă : Daţi-i drumul ! La revedere, vă rog !

Plecară.

— Am fost aseară la cimitir, începu Starţev. Nu-i de loc generos, e chiar nemilos din partea dumitale...

— Ai fost la cimitir ?

— Da, am fost, şi te-am aşteptat pînă aproape de ora două .Am suferit...

— N-ai decît să suferi, dacă nu înţelegi de glumă.

Mulţumită că jucase îndrăgostitului o festă atît de reuşită şi că era iubită cu atîta înfocare, Ekaterina Ivanovna începu să rîdă cu hohote, dar, deodată, scoase un ţipăt de spaimă, deoarece caii cotiseră brusc pe poarta clubului şi trăsura se aplecase într-o parte. Starţev o cuprinse de mijloc ; ea se lipi speriată de el, iar doctorul, nemaiputîndu-se stăpîni, o sărută cu patimă pe buze, pe bărbie, strîngînd-o şi mai puternic cu braţul.

— Ajunge, spuse ea scurt.

În clipa următoare nu mai era în trăsură, iar sergentul de stradă de lîngă scara luminată îi striga cu glas încleiat lui Panteleimon :

— Ce stai, gură-cască ! Ia-o din loc !

Starțev se duse acasă, unde nu rămăsese însă mult. La miezul nopții — îmbrăcat într-un frac împrumutat, cu o cravată albă, tare, care naiba știe de ce, se bățoșa mereu, alunecînd de pe guler, — doctorul se afla la club și-i vorbea Ekaterinei Ivanovna plin de înflăcărare :

— O, cît de puțin știu cei ce n-au iubit niciodată ! Mi se pare că nimeni n-a descris încă exact iubirea și nici nu cred că acest sentiment gingaș, plin de încîntare și totuși chinuitor, să poată fi descris ; cine l-a cunoscut măcar o dată, nu va încerca să-l redea în cuvinte. La ce bun introducerile și descrierile ? La ce bun toată această vorbărie ? Dragostea mea n-are margini... Te rog, te rog din suflet, spuse în sfîrșit Starțev, fii nevasta mea !

— Dmitri Ionîci, răspunse după cîteva clipe de gîndire Ekaterina Ivanovna, cu un aer grav. Dmitri Ionîci, îți mulțumesc pentru cinstea pe care mi-o faci... te prețuiesc, dar... se ridică și continuă în picioare, dar, iartă-mă, nu pot să fiu nevasta dumitale. Să vorbim serios. Știi, Dmitri Ionîci, că iubesc arta mai mult decît orice pe lume ; o iubesc la nebunie și m-am hotărît să-i închin muzicii toată viața mea. Vreau să fiu artistă, vreau libertate, glorie, triumf, iar dumneata vrei să rămîn în acest oraș, să duc mai departe această viață searbădă, fără nici un rost, care mi-a ajuns de nesuferit. Să devin soție... O, nu, iartă-mă ! Omul trebuie să năzuiască spre ceva mai înalt, mai măreț, iar viața de familie m-ar încătușa pentru totdeauna. Dmitri Ionîci (zîmbi ușor, deoarece spunînd „Dmitri Ionîci" își aduse aminte de „Alexei Feofilaktîci"), Dmitri Ionîci, ești un om bun, un om deștept, ești o fire aleasă, mai presus de toți... în ochi i se iviră lacrimi, te înțeleg din tot sufletul, dar... trebuie să mă înțelegi și dumneata...

Și pentru a nu izbucni în plîns, întoarse capul și ieși din salon.

Inima lui Starțev încetă să mai bată nebunește. Primul lui gest, ieșind din club, fu să-și smulgă de la gît cravata tare și să răsufle adînc, umplîndu-și pieptul cu aerul nopții. Îi era rușine, se simțea jignit — nu se așteptase la un refuz — și nu-i venea să creadă că toate visurile, toate chinurile lui ajunseseră la un sfîrșit atît de prostesc, ca într-o melodramă, jucată la un spectacol de amatori. Îi părea rău de dragostea lui, atît de rău, încît mai-mai că-i

venea să izbucnească în hohote de plîns sau să croiască din toate puterile cu umbrela spinarea lată a lui Panteleimon.

Vreo trei zile nu fu bun de nimic, nu mîncă, nu dormi, dar cînd ajunse pînă la el zvonul că Ekaterina Ivanovna plecase la Moscova pentru a urma conservatorul, se liniști și își reluă viața de mai înainte.

Mai tîrziu, aducîndu-și din cînd în cînd aminte cum hoinărise prin cimitir sau cum colindase tot orașul în căutarea unui frac, își întindea alene mădularele și spunea:

— Cînd te gîndești cîtă bătaie de cap!

IV

Trecură patru ani, Starțev avea în oraș o clientelă numeroasă. În fiecare dimineață, se grăbea să-și vadă bolnavii de la Dialij, apoi pleca la cei din oraș, și nu într-o trăsură cu doi cai, ca mai înainte, ci într-una cu trei cai, cu zurgălăi. Nu se întorcea acasă decît noaptea tîrziu. Se îngrășase, se buhăise și nu-i mai plăcea să umble pe jos, deoarece obosea repede. Panteleimon se îngrășase și el, și cu cît creștea mai mult în lățime, cu atît ofta mai jalnic și se tînguia de soarta lui amară spunînd că drumurile l-au dat gata.

Starțev se ducea în multe case și întîlnea multă lume, dar nu se împrietenise cu nimeni. Localnicii îl scoteau din fire cu discuțiile, cu felul lor de a privi viața și chiar cu înfățișarea lor. Experiența îl învățase, încetul cu încetul, că atîta timp cît joci cărți sau iei aperitivul cu un localnic acesta se arată om pașnic, blajin și nu prea prost, dar cum aduci vorba despre ceva mai greu de mistuit, bunăoară despre politică sau știință, omul sau rămîne nedumerit, sau începe să-ți facă niște teorii atît de fistichii și de neroade, încît ți se face lehamite și te lași păgubaș. Cînd Starțev încerca să pornească vreo discuție cu un localnic — fie el și cu vederi liberale — și îi spunea, bunăoară, că omenirea

merge înainte şi că lumea se va putea lipsi, cu timpul, de buletine de identitate şi de pedeapsa cu moartea, acesta îl privea chiorîş şi cu neîncredere şi îl întreba : „Înseamnă că fiecare va putea înjunghia pe stradă pe oricine ?" Iar cînd într-o societate, la o cină sau la un ceai, Starţev spunea că omul trebuie să muncească, că nu se poate trăi fără muncă, fiecare lua această afirmaţie drept o aluzie, se supăra, şi se porneau discuţii cumplit de plicticoase. Unde mai pui că aceşti oameni nu făceau nimic, dar absolut nimic, şi nici nu se interesau de nimic, astfel că era foarte greu să găseşti un subiect de discuţie cu ei. De aceea Starţev ocolea discuţiile, mulţumindu-se să ia aperitive şi să joace wint, iar cînd nimerea într-o casă la vreo sărbătoare de familie şi era poftit să rămînă la masă, se aşeza şi mînca fără să scoată o vorbă, privind în farfurie ; tot ce se spunea în timpul mesei era greşit, lipsit de interes şi cu totul stupid. Starţev îşi simţea enervarea sporind, se mînia, dar tăcea. Fiindcă luase obiceiul să se închidă în această muţenie posacă şi să nu-şi mai ridice ochii din farfurie, fu poreclit în oraş „polonezul îngîmfat", cu toate că nu avea nici un dram de sînge polonez.

Se ferea de distracţii, nu se ducea nici la teatru, nici la concerte, în schimb în fiecare seară juca wint, timp de două, trei ceasuri, ceea ce îi făcea multă plăcere. Mai avea o îndeletnicire cu care se obişnuise şi care începuse, încetul cu încetul, să-i placă : să scoată seara din buzunare bancnotele şi să numere banii cîştigaţi cu consultaţiile în timpul zilei. Deseori se întîmpla ca toate aceste hîrtiuţe — de o rublă sau de trei ruble — mirosind a parfum, a oţet, a tămîie sau a untură de peşte, pe care le vîra mototol în toate buzunarele — să ajungă la suma de şaptezeci de ruble ; cînd se adunau astfel cîteva sute, le ducea la Societatea de credit mutual, unde le depunea la contul lui curent.

În răstimpul celor patru ani, care se scurseseră de la plecarea Ekaterinei Ivanovna, doctorul fusese numai de două ori la Turkini, şi atunci chemat de Vera Iosifovna care tot mai suferea de migrene. În fiecare vară, Ekaterina Ivanovna venea să-şi vadă părinţii, dar Starţev nu avusese niciodată ocazia s-o întîlnească.

Iată însă, că după patru ani, într-o dimineaţă liniştită şi caldă, i se aduse la spital o scrisoare. Vera Iosifovna îi

scria lui Dmitri Ionîci că i se făcuse tare dor de el, că-l ruga să vină neapărat să-i aline suferinţele şi că astăzi, de altfel, era şi ziua ei de naştere. La sfîrşitul scrisorii era un adaus: „Mă asociez şi eu la rugămintea mamei. K."

Starţev şovăi, dar seara se duse totuşi la Turkini.

— A, bună seara, vă rog! îl întîmpina Ivan Petrovici, zîmbind numai din ochi. Fiţi bonjurat.

Vera Iosifovna, mult îmbătrînită, încărunţită, îi strînse mîna, oftă afectat şi-i spuse:

— Dumneata, doctore, nu vrei să-mi faci curte, nu vii niciodată la noi; sînt prea bătrînă pentru dumneata. Dar iată că a venit una tînără, poate că ea va avea mai mult noroc.

Şi Kotik? Slăbise, pălise, se făcuse mai frumoasă, mai zveltă; dar acum era Ekaterina Ivanovna, şi nu Kotik; nu mai avea prospeţimea dinainte şi nici acea expresie de nevinovăţie copilărească. Atît în privire, cît şi în felul ei de a se purta era ceva nou, sfios şi vinovat, ca şi cum aici, în casa Turkinilor, nu s-ar mai fi simţit acasă.

— Nu ne-am văzut de-un car de ani! spuse ea, întinzîndu-i mîna, şi se cunoştea că inima îi bătea tare; apoi, continuă, privindu-l ţintă, cu vădită curiozitate: Cum te-ai îngrăşat! Eşti ars de soare, te-ai maturizat... totuşi nu te-ai schimbat prea mult.

Îl tulbura şi acum, îl tulbura mult, dar ceva lipsea în ea, sau poate era de prisos — nici el n-ar fi putut să spună ce anume — ceva care îl împiedica să simtă ca înainte. Nu-i plăcea paloarea ei, noua expresie a feţei, zîmbetul şters, glasul ei, şi după cîteva clipe nu-i mai plăcu nici rochia, nici fotoliul în care şedea; îl nemulţumea amintirea trecutului, gîndul că fusese cît pe ce să se însoare cu ea. Îşi aduse aminte de dragostea lui, de visurile şi de speranţele care-l frămîntaseră cu patru ani în urmă, şi se simţi stînjenit.

Se bău ceai cu plăcintă. Apoi Vera Iosifovna citi cu glas tare un roman, în care era vorba de lucruri care nu se întîmplă niciodată în viaţă, iar Starţev asculta, privind capul ei frumos, cărunt, şi aşteptînd să sfîrşească.

„Lipsit de talent nu-i acel ce nu ştie să scrie, îşi spuse el, ci cel ce scrie şi nu ştie să ascundă c-o face".

— Bunişoruţ, spuse Ivan Petrovici.

După aceea, Ekaterina Ivanovna cîntă îndelung şi zgomotos la pian şi, după ce isprăvi, musafirii îi mulţumiră şi se extaziară îndelung.

„Ce bine că nu m-am însurat cu ea!" îşi spuse Starţev.

Ekaterina Ivanovna îl privea, aşteptînd, pesemne, ca el să-i propună să se ducă în grădină, dar doctorul tăcea.

— Hai să stăm de vorbă, spuse ea în cele din urmă, apropiindu-se. Cum o duci? Ce mai e pe la dumneata? Ce faci? Zilele astea m-am gîndit tot timpul la dumneata, continuă ea cu oarecare nervozitate, voiam să-ţi trimit o scrisoare, voiam să vin chiar eu să te văd la Dialij; eram hotărîtă să vin, dar după aceea m-am răzgîndit, fiindcă nu ştiam cum mă priveşti acum. Nu ştii cu ce emoţie te-am aşteptat astăzi. Pentru dumnezeu, hai să mergem în grădină.

Se duseră în grădină şi se aşezară pe bancă, întocmai ca acum patru ani, sub bătrînul arţar. Era întuneric.

— Ce mai faci? îl întrebă Ekaterina Ivanovna.

— Binişor; o ducem şi noi cum putem, răspunse Starţev.

Şi nu mai găsi nimic altceva. Tăcură un timp.

— Sînt emoţionată, spuse Ekaterina Ivanovna, acoperindu-şi faţa cu mîinile, dar nu lua în seamă. Mă simt aşa de bine acasă, sînt atît de bucuroasă că-i văd pe toţi, încît nu-mi vine să cred. Cîte amintiri! Credeam că n-o să mai isprăvim cu ele pînă dimineaţa.

Acum îi vedea de aproape faţa, ochii strălucitori, şi aici, în întuneric, părea mai tînără decît în casă; parcă-şi recăpătase chiar expresia copilărească de odinioară. Şi într-adevăr îl privea cu o curiozitate naivă, ca şi cum ar fi vrut să-l pătrundă, să-l cunoască mai de aproape pe cel care pe timpuri o iubise cu atîta duioşie, cu atîta patimă şi care fusese atît de nefericit; privirea ei îi mulţumea pentru această dragoste. Îşi aduse şi el aminte de tot ce fusese, de cele mai mici amănunte, cum rătăcise prin cimitir, cum după aceea, spre ziuă, se întorsese acasă ostenit... Şi deodată fu cuprins de un sentiment de tristeţe: îi păru rău de trecut. În suflet i se aprinse o mică flacără.

— Îţi aduci aminte cum te-am condus la club, la serată? spuse el. În seara aceea ploua, era întuneric.

Flacăra ce i se aprinsese în suflet creştea din ce în ce, şi, dintr-o dată, simţi nevoia să vorbească, să se plîngă de viaţă...

— Ei ! oftă el. Dumneata mă întrebi cum o mai duc. Cum s-o ducem aici ? Nici într-un fel. Îmbătrînim, ne îngrăşăm, decădem. Trece ziua, trece noaptea, viaţa se scurge ştearsă, fără impresii, fără preocupări... Ziua munceşti, seara te duci la club, stai într-o societate de cartofori, de alcoolici, de bîrfitori pe care nu-i poţi suferi. Vezi ceva bun în toate astea ?

— Dar ai munca dumitale, ai un scop nobil în viaţă. Îţi plăcea atît de mult să vorbeşti de spital. Pe atunci eram tare naivă : îmi închipuiam că sînt o mare pianistă. Acum toate domnişoarele cîntă la pian ; cîntam şi eu, ca toate celelalte, şi n-aveam nimic deosebit în mine ; sînt tot atît de pianistă cum e mama scriitoare. Pe atunci nu te înţelegeam, firește, dar la Moscova m-am gîndit deseori la dumneata. Ce fericire să fii medic de zemstvă, să ajuţi pe cei care suferă, să slujeşti poporul. Ce fericire ! repetă Ekaterina Ivanovna cu căldură. La Moscova, cînd mă gîndeam la dumneata, îmi apăreai atît de ideal, atît de superior...

Starţev îşi aduse aminte de rublele pe care le număra cu atîta plăcere seara şi mica flacără din suflet i se stinse.

Se ridică pentru a se întoarce în casă. Ekaterina Ivanovna îl luă de braţ.

— Eşti omul cel mai de preţ pe care l-am cunoscut în viaţa mea, continuă ea. O să ne vedem şi o să mai discutăm, nu-i aşa ? Făgăduieşte-mi. Nu sînt pianistă, nu-mi mai fac iluzii în ceea ce mă priveşte, iar în prezenţa dumitale n-am să mai cînt, nici n-am să mai vorbesc de muzică.

Cînd intrară în casă şi Starţev îi văzu la lumina lămpilor faţa şi ochii trişti, recunoscători, cercetători, îndreptaţi asupra lui, încercă un sentiment de neliniște şi se gîndi din nou : „Ce bine că nu m-am însurat cu ea !"

Începu să-şi ia rămas bun.

— N-ai nici un drept roman să pleci fără a fi cinat, îi spuse Ivan Petrovici, petrecîndu-l. Asta-i foarte *perpendicular* din partea dumitale. Hai, dă-ne o reprezentaţie, îi spuse el lui Pava, în vestibul.

Pava, care nu mai era un băieţandru, ci un tînăr cu mustaţă, luă o poză de actor, ridică o mînă sus şi rosti pe un ton tragic :

— Să mori, nenorocito !

Toate acestea îl enervau acum pe Starţev. Urcîndu-se în trăsură şi privind casa întunecată şi grădina, care îi fuseseră atît de dragi odinioară, îşi reaminti dintr-o dată şi romanele Verei Iosifovna, şi felul zgomotos al răsfăţatei Kotik de a cînta la pian, şi ghiduşiile lui Ivan Petrovici, şi poza tragică a lui Pava.

„Dacă oamenii cei mai talentaţi din tot oraşul sînt atît de lipsiţi de talent, ce să mai vorbim de ceilalţi!" se gîndi Starţev.

Peste trei zile, Pava îi aduse o scrisoare de la Ekaterina Ivanovna.

„Nu ai venit pe la noi. De ce? scria ea. Mă tem că ţi-ai schimbat sentimentele faţă de noi; mă tem, şi gîndul acesta mă îngrozeşte. Linişteşte-mă, vino şi spune-mi că totul e bine.

Trebuie neapărat să stau de vorbă cu dumneata. A dumitale E. T."

Starţev citi scrisoarea, se gîndi o clipă şi-i spuse lui Pava:

— Comunică-le, te rog, că astăzi nu pot să vin, deoarece sînt foarte ocupat. Am să vin peste vreo trei zile.

Dar se scurseră trei zile, o săptămînă, şi Starţev nu se arătă. Într-o zi, trecînd prin faţa casei Turkinilor, îşi aduse aminte că ar fi trebuit să intre, măcar pentru cîteva clipe, dar se răzgîndi.

Şi nu mai călcă niciodată pe la ei.

V

S-au mai scurs cîţiva ani, Starţev s-a îngrăşat şi mai mult, l-a năpădit grăsimea, răsuflă greu şi umblă cu capul dat pe spate. Acum cînd trecea, puhav şi stacojiu, cu trăsura lui cu trei cai, cu zurgălăi, şi cu Panteleimon pe capră — care e şi el puhav, stacojiu, şi strigă „Ţineţi drreap-taa!" stînd cu braţele întinse înainte, de parcă ar fi de lemn, spectacolul e impunător şi ai zice că nu trece un om, ci un zeu păgîn. Are în oraş o clientelă atît de mare, încît nu mai

găsește o clipă să răsufle. Și-a cumpărat o moșie și două case în oraș și umblă să-și mai cumpere și o a treia, bineînțeles dacă găsește un chilipir. Cînd i se vorbește la Societatea de credit mutual de vreo casă care urmează să fie vîndută la licitație, se duce cu neobrăzare s-o viziteze și, trecînd prin toate odăile, fără să se sinchisească de femeile și copiii pe jumătate dezbrăcați, care îl privesc cu uimire și teamă, împunge cu bastonul în toate ușile și întreabă :

— Asta-i biroul ? Asta-i dormitorul ? Dar aici ce-i ?

Vorbește suflînd greu și ștergîndu-și mereu nădușeala de pe frunte.

Are multe angarale, totuși nu-și lasă serviciul de la zemstvă ; l-a biruit lăcomia, vrea să facă și slujbă și afaceri. Atît la Dialij cît și în oraș i se spune acum pur și simplu „Ionîci". „Unde s-o fi ducînd Ionîci ?" sau „Ce ar fi să-l chemăm la consult pe Ionîci ?"

Se vede că din pricina obezității, glasul i s-a schimbat, i s-a făcut pițigăiat și ascuțit. I s-a schimbat și caracterul, e ursuz și supărăcios. Cînd are consultații, își iese într-una din sărite, bate nerăbdător cu bastonul în podea și țipă cu glasul lui neplăcut :

— Te rog să nu răspunzi decît la întrebări ! Nu discuta !

Trăiește singur. Duce o viață plictăcoasă. Nimic nu-l interesează.

De cînd se află la Dialij, dragostea pentru Kotik a fost singura și desigur ultima sa bucurie. Seara joacă wint la club, iar după aceea se așază singur la o masă și cinează. Îl servește Ivan, cel mai bătrîn și respectabil dintre feciorii clubului, care îi aduce, fără să mai întrebe, o sticlă de Lafitte nr. 17. Toți — și intendentul clubului, și bucătarul, și feciorul — știu ce-i place și ce nu-i place și se silesc din răsputeri să-l mulțumească, fiindcă altfel se supără și numai ce-l vezi că începe să bată cu bastonul în podea.

În timp ce cinează, întoarce din cînd în cînd capul și se amestecă în convorbirile de la mesele vecine.

— Despre ce vorbești ? Cum ? Despre cine ?

Și cînd i se întîmplă ca la una din mese să se vorbească de Turkini, întreabă :

— Despre care Turkini vorbiți ? Despre ăia a căror fată cîntă la pian ?

— Asta-i tot ce se poate spune despre el.

Şi Turkinii ? Ivan Petrovici n-a îmbătrînit, nu s-a schimbat de loc ; face mereu glume sau povesteşte anecdote ; Vera Iosifovna continuă, ca şi înainte, să le citească musafirilor, cu aceeaşi plăcere şi simplitate, romanele sale. Iar Kotik cîntă zilnic vreo patru ceasuri la pian. S-a ofilit mult, tînjeşte şi în fiecare toamnă pleacă cu mama ei în Crimeea. Ivan Petrovici le însoţeşte la gară şi, cînd porneşte trenul, îşi şterge lacrimile şi le strigă :

— La revedere, vă rog !

Şi îşi flutură batista.

1898

Un caz din practică

PROFESORUL primi o telegramă, prin care era rugat să vină cît mai grabnic la fabrica Lialikov. Se îmbolnăvise fiica unei oarecare Lialikova, pesemne, stăpîna fabricii ; mai mult nu se putea desluși din telegrama lungă, alcătuită anapoda. Profesoul nu plecă, ci-l trimise în loc pe asistentul său, Koroliov.

De la Moscova, trebuia să mergi două stații cu trenul, apoi să faci vreo patru kilometri cu trăsura. La gară venise să-l aștepte pe Koroliov o trăsură cu patru cai ; vizitiul purta pălărie cu pană de păun și la orice întrebare răspundea ostășește, cu glas tare : „Nu, să trăiți ! Da, să trăiți !" Era sîmbătă seara. Soarele scăpăta. Muncitorii se îndreptau în pîlcuri numeroase de la fabrică spre gară și salutau trăsura care-l ducea pe Koroliov. Tînărul medic privea plin de încîntare înserarea, conacele și vilele din dreapta și din stînga șoselei, mestecenii și întreaga tihnă din jur. În ajunul acela de sărbătoare s-ar fi zis că, o dată

cu oamenii, se pregăteau de odihnă și cîmpul, și pădurea, și soarele — de odihnă și, poate, de rugăciune...

Născut și crescut la Moscova, Koroliov nu cunoștea viața de la țară, nu se interesase niciodată de fabrici și nu vizitase încă nici una. Citise numai întîmplător despre ele, vorbise cu unii fabricanți, ba fusese chiar poftit acasă la cîte unul din ei ; de cîte ori zărea, de departe sau de aproape, vreo fabrică, se gîndea că pe dinafară totul pare bine orînduit și tihnit, dar că înăuntru trebuie să domnească, pe lîngă egoismul mărginit al stăpînilor, cea mai neagră înapoiere, munca anostă și nesănătoasă pentru muncitori, bîrfeli, votcă și insecte. Și acum, cînd muncitorii se dădeau respectuos și plini de sfială în lături dinaintea trăsurii, Koroliov ghicea după fețele, șepcile și felul lor de a umbla, mizeria, îndîrjirea și buimăceala în care trăiau.

Trăsura intră pe poarta fabricii. În dreapta și în stînga se iveau, apoi rămîneau în urmă, căsuțe de muncitori, chipuri de femei, rufe și plăpumi întinse în cerdacuri. „Păzea !" striga vizitiul, fără să încetinească goana cailor. Iată curtea întinsă, fără iarbă, iar de jur împrejur și la oarecare distanță unele de altele cinci corpuri mari de clădiri cu coșuri, depozite de mărfuri, barăci. Peste toate se depusese un strat cenușiu de praf. Ici-colo, asemenea unor oaze în pustiu, se vedeau grădinițe sărăcăcioase și acoperișurile verzi sau roșii ale caselor în care locuiau funcționarii administrației. Vizitiul struni deodată caii și trăsura se opri în fața unei clădiri, vopsită proaspăt în cenușiu și înconjurată de o grădiniță cu liliac, acoperit și el cu praf ; cerdacul galben mirosea tare a vopsea.

— Poftiți, domnule doctor, se auziră în coridor și în antreu glasuri de femei. Poftiți, de cînd vă așteptăm... șopteau și oftau glasurile. Curată nenorocire... Poftiți pe aici.

Stăpîna, o doamnă grasă trecută, în rochie neagră de mătase cu mîneci la modă, dar judecînd după fața ei o femeie simplă, fără prea multă carte, se uita neliniștită la doctor și nu se hotăra să-i dea mîna — nu îndrăznea. Alături de ea stătea o femeie uscățivă, mai în vîrstă, cu părul tăiat scurt, cu pince-nez, și îmbrăcată cu o bluză înflorată. Servitorii îi spuneau Kristina Dmitrievna, și Koroliov ghici că trebuie să fie guvernanta. Se vede că, fiind socotită cea mai cultă din casă, i se dăduse ei însărcinarea să iasă în

întîmpinarea doctorului și să-l primească. Într-adevăr, de cum îl văzu, începu să-i povestească în pripă, cu amănunte plicticoase, de prisos, manifestările bolii, fără să spună însă cine era bolnav și ce se întîmplase.

Luară amîndoi loc și începură să vorbească, în timp ce gazda rămase nemișcată în picioare, lîngă ușă, așteptînd. Koroliov înțelese din spusele guvernantei că persoana bolnavă era Liza — o fată de douăzeci de ani — singura fiică a doamnei Lialikova și moștenitoarea ei ; era de mult suferindă și fusese tratată de numeroși medici ; în ultima noapte, avusese palpitații atît de puternice, încît nimeni nu dormise în casă : se temeau să nu moară.

— Încă din copilărie a fost cam șubredă, ca să zic așa, spuse Kristina Dmitrievna cu glas alintat, ștergîndu-și mereu buzele cu mîna. Doctorii spun că e din cauza nervilor, dar tot ei au băgat-o în scrofuloză cînd era mică, și cred că de aici vin toate.

Intrară la bolnavă. Tînără, destul de voinică, cu trupul bine împlinit, dar urîtă, semănînd cu mamă-sa, cu ochii la fel de mici și cu fălci mari și late, nepieptănată și cu plapuma trasă pînă peste bărbie, fata îi făcu în prima clipă lui Koroliov impresia unei ființe oropsite, sărmane, oplosite și îngrijite din milă. Nu-i venea să creadă că ea era moștenitoarea celor cinci mari corpuri de clădiri.

— Am venit la dumneata, începu Koroliov, să te îngrijim. Bună ziua !

Își spuse numele și îi strînse mîna, o mînă mare, rece, urîtă. Bolnava se așeză în capul oaselor, și, obișnuită pesemne de mult cu doctorii, se lăsă ascultată, fără a se sinchisi că umerii și pieptul îi erau descoperiți.

— Am palpitații, spuse ea. Toată noaptea am avut o senzație cumplită, de groază... Era să mor de groază ! Dați-mi ceva.

— Am să-ți dau, am să-ți dau, liniștește-te !

Koroliov o examină și ridică din umeri.

— Inima e normală, spuse el, totu-i bine, totu-i în regulă. Se vede că nervii au cam luat-o razna, dar nu-i nimic îngrijorător. Cred că accesul a trecut. Culcă-te liniștită.

În clipa aceea cineva intră în iatac cu o lampă. Bolnava închise ochii pe jumătate, ferindu-i de lumină, și cu-

prinzîndu-şi capul cu mîinile, începu să plîngă cu hohote. Impresia că avea în faţa lui o biată fiinţă urîtă şi oropsită se şterse deodată. Koroliov uită şi de ochii ei mici, şi de faţa ei lătăreaţă şi, înduioşat de expresia de blîndeţe, de cuminţenie şi de suferinţă care se citea pe chipul fetei, aceasta i se păru deodată graţioasă, proaspătă, plină de feminitate. Nu cu medicamente ar fi vrut să-i redea liniştea, nu cu sfaturi, ci cu o vorbă bună, prietenească. Mama cuprinse cu braţele capul copilei şi-l strînse la piept. Cîtă durere, cîtă deznădejde se citea pe faţa bătrînei! Îşi crescuse şi îngrijise fiica, nu precupeţise nimic, îşi jertfise toată viaţa ca s-o înveţe franţuzeşte, dansul, muzica, îi adusese cei mai buni medici, o duzină de profesori, angajase o guvernantă... şi acum nu pricepea de ce varsă atîtea lacrimi, pentru ce se chinuie atîta; nu pricepea şi simţea că îşi pierde capul. Avea o expresie vinovată, speriată, deznădăjduită, ca şi cum ar fi scăpat din vedere ceva foarte important, n-ar fi făcut tot ce se putea face, ca şi cum ar fi trebuit să mai aducă pe cineva, dar nu ştia nici ea pe cine.

— Lizanka, iarăşi... iarăşi, Lizanka! spuse ea, strîngîndu-şi fiica la piept. Draga mea, scumpa mea, fetiţa mea, ce-i cu tine? Fie-ţi milă de mine, spune-mi...

Plîngeau amîndouă amarnic. Koroliov se aşează pe marginea patului şi o luă pe Liza de mînă.

— Ei, haide, linişteşte-te! zise el prietenos. Se poate să plîngi aşa?! Gîndeşte-te că nu există nimic pe lumea asta care să merite aceste lacrimi. Hai, nu mai plînge; nu trebuie...

Iar în sinea lui îşi spuse:

„I-a venit vremea să se mărite..."

— Doctorul nostru, al fabricii, îi dădea bromură de potasiu, spuse guvernanta, dar am observat că-i face mai rău. După părerea mea, dacă-i vorba de inimă, mai bine să i se dea... sînt nişte picături... Am uitat cum le spune... Picături de lăcrămioară, pare-mi-se.

Şi iar se pierdu în tot soiul de amănunte. Îi tăia vorba doctorului, îl împiedica să vorbească şi se arăta plină de rîvnă; ştiindu-se femeia cea mai luminată la minte din casă, se simţea obligată să discute într-una cu medicul şi neapărat despre medicină.

Koroliov se plictisi.

— Nu găsesc nimic deosebit, se adresă el mamei, ieşind din iatac. Dacă pe fiica dumitale a îngrijit-o doctorul fabricii, poate s-o îngrijească şi de aci înainte. Tratamentul aplicat de el pînă acum a fost foarte indicat, şi nu văd nici o nevoie să-l schimbaţi. Pentru ce să-l schimbaţi ? Boala e din cele mai obişnuite, nimic grav....

Vorbea pe îndelete, punîndu-şi mănuşile, în timp ce doamna Lialikova stătea nemişcată, privindu-l cu ochii plînşi.

— Pînă la trenul de zece nu mai e decît o jumătate de oră, spuse el, sper să-l mai prind.

— N-aţi putea să mai rămîneţi la noi ? îl întrebă stăpîna casei, şi lacrimile începură să-i şiroiască din nou pe obraji. Mi-e ruşine că vă necăjesc, dar fiţi atît de bun... vă rog din suflet stărui ea aproape în şoaptă, uitîndu-se spre uşă. Staţi noaptea asta la noi. N-o am decît pe ea... e singurul meu copil... M-a speriat noaptea trecută, nu pot să-mi viu în fire... Nu plecaţi, vă rog...

Koroliov ar fi vrut să-i spună că avea multă treabă la Moscova şi că era aşteptat acasă de ai săi ; îi venea greu să rămînă, fără nici un rost, toată seara şi toată noaptea într-o casă străină, dar, văzînd chipul ei chinuit, oftă şi, fără să mai spună o vorbă, începu să-şi scoată mănuşile.

În salonul cel mare şi în salonaş fură aprinse în cinstea lui toate lămpile şi toate lumînările. Koroliov se aşeză la pian şi începu să răsfoiască notele, apoi cercetă tablourile şi portretele de pe pereţi. Tablourile, pictate în ulei, în rame aurite, reprezentau privelişti din Crimeia, o corabie pe o mare furtunoasă, un călugăr catolic cu un păhăruţ în mînă... totul plat, banal, executat fără pic de talent. Portretele nu înfăţişau nici o singură figură mai arătoasă, mai interesantă, numai fălci late şi ochi nedumeriţi. Lialikov, tatăl Lizei, avea o frunte îngustă, şi mulţumirea de sine i se citea pe chip cît de colo ; tunica spînzura ca un sac pe trupul lui mătăhălos ; pe piept avea o decoraţie şi insigna Crucii Roşii. În acest salon totul dovedea o spoială de cultură, un lux întîmplător, lipsit de gust, greoi ca şi uniforma omului din portret. Podelele te supărau prin luciul lor, supărător era şi policandrul şi, fără să ştii de ce, îţi venea în minte povestea negustorului care intra în baie cu decoraţia la gît...

Din vestibul se auzeau şoapte ; cineva sforăia uşor. Deodată, în curte răsunară lovituri metalice, aspre, scurte, cum nu mai auzise Koroliov niciodată, pe care nu le înţelese şi care îi trezîră o senzaţie ciudată, neplăcută.

„Cred că pentru nimic în lume n-aş sta aici..." gîndi el şi începu din nou să răsfoiască notele de pe pian.

— Poftiţi la o gustare, doctore ! îl chemă cu jumătate de glas guvernanta.

Se duse să cineze. Masa era mare, încărcată cu gustări şi vinuri, dar la cină fură numai doi : el şi Kristina Dmitrievna. Guvernanta bea maderă, mînca repede şi povestea, privindu-l prin pince-nez :

— Muncitorii sînt foarte mulţumiţi la noi. În fiecare iarnă avem la fabrică spectacole de amatori, date chiar de ei ; lecturi, însoţite de proiecţii cu lanterna magică, o ceainărie minunată şi cîte altele. Ne sînt foarte devotaţi ; cînd au aflat că Lizanka se simte mai rău, au rînduit slujbă la biserică. Sînt inculţi, dar îşi au şi ei sensibilitatea lor.

— Mi se pare că n-aveţi nici un bărbat în casă ? spuse Koroliov.

— Nici unul. Piotr Nikanorîci a murit acum un an şi jumătate, şi am rămas noi trei singure. Vara stăm aici, şi iarna la Moscova, pe strada Polianka. Sînt de unsprezece ani în această casă. Am ajuns să fiu privită ca o rudă.

La masă se aduse cegă, chiftele de pasăre şi compot ; vinurile erau scumpe, franţuzeşti.

— Vă rog, doctore, nu vă sfiiţi, serviţi-vă, spuse Kristina Dmitrievna, mîncînd şi ştergîndu-şi gura cu mîna ei micuţă, făcută pumn. Se cunoştea că era pe deplin mulţumită de traiul pe care-l ducea.

După cină, doctorul fu condus în odaia în care i se pregătise un pat. Dar nu-i era somn, în casă era cald şi mirosea a vopsea ; îşi puse paltonul şi ieşi.

Afară era răcoare ; noaptea era luminoasă şi prin aerul umed cele cinci corpuri de clădiri cu coşurile înalte, barăcile şi magaziile se desluşeau nespus de limpede. A doua zi, fiind duminică, nu se lucra ; ferestrele erau întunecate şi numai într-unul din corpurile de clădiri mai ardea un furnal ; două ferestre erau purpurii şi pe coş, o dată cu fumul, ţîşnea din cînd în cînd o vîlvătaie. Dincolo de curte, în depărtare, orăcăiau broaştele şi cînta o privighetoare.

Uitîndu-se la corpurile de clădiri şi la barăcile în care dormeau muncitorii, doctorului îi veniră din nou în minte gîndurile pe care i le trezea întotdeauna vederea unei fabrici. Cu toate spectacolele pentru muncitori şi proiecţii cu lanterna magică, medicii şi fel de fel de îmbunătăţiri, muncitorii pe care îi întîlnise astăzi pe drumul gării nu se deosebeau întru nimic prin înfăţişarea lor de muncitorii pe care îi văzuse, demult, în copilărie, cînd nu se pomenea încă de spectacole şi de îmbunătăţiri. El, care ca medic, cunoştea atît de bine suferinţele cronice, a căror cauză principală rămînea de neînţeles şi pentru care părea că nu există vindecare, privea şi fabricile drept o absurditate, a cărei cauză era la fel de necunoscută şi de neînlăturat, şi, fără să socotească de prisos îmbunătăţirile aduse traiului celor ce munceau în ele, le asemuia cu tratamentul aplicat bolilor fără leac.

„Firește, e la mijloc o neînțelegere... gîndea el, privind ferestrele purpurii. O mie cinci sute sau două mii de muncitori trudesc fără odihnă, într-un aer insalubru, produc o stambă de proastă calitate, duc o viaţă de mizerie şi nu se trezesc din acest vis urît decît din cînd în cînd, la cîrciumă ; vreo sută de inşi supraveghează munca, şi toată viaţa lor această sută de inşi nu face altceva decît să toarne amenzi şi ocări şi să comită tot felul de nedreptăţi ; şi numai doi, trei oameni, aşa-zişii stăpîni, trag foloasele, cu toate că nu muncesc de loc şi dispreţuiesc stamba de proastă calitate. Dar care sînt acele foloase, cum se bucură de ele ? Lialikova şi fiica ei sînt nenorocite, de ţi-e mai mare mila ; singura pe deplin mulţumită de traiul ei este Kristina Dmitrievna, o fată bătrînă, proastă şi cu pince-nez. Rezultatul este deci că în toate aceste cinci corpuri de clădiri se munceşte, iar pe pieţele din răsărit se vinde stambă numai pentru ca Kristina Dmitrievna să poată mînca cegă şi să bea maderă !“

Deodată răsunară aceleaşi lovituri ciudate, pe care Koroliov le auzise şi înainte de cină. Lîngă unul din corpurile de clădiri cineva bătea într-o bucată de fier, bătea şi se oprea, astfel că sunetele erau scurte, aspre, lipsite de sonoritate : un soi de : „der... der... der...“ Urmară cîteva clipe de linişte apoi, de lîngă un alt corp de clădiri, se auziră lovituri tot atît de seci şi neplăcute, de data aceasta

mai joase, ca de bas : „drîn... drîn... drîn..." De unsprezece ori. Pesemne că paznici băteau ora unsprezece.

Lîngă un al treilea corp de clădiri se auzi : „jac... jac... jac..." Acelaşi lucru se repetă şi lîngă celelalte clădiri, apoi dincolo de barăci şi la poartă. Ai fi zis că sunetele acestea erau scoase în liniştea nopţii de însăşi dihania cu ochii de foc, de însuşi diavolul, care îi stăpînea aici atît pe patroni cît şi pe muncitori, înşelîndu-i şi pe unii, şi pe alţii.

Koroliov ieşi din curte.

— Cine-i ? îl strigă lîngă poartă un glas grosolan.

„Ca la închisoare..." se gîndi Koroliov şi nu răspunse.

În plin cîmp privighetorile şi broaştele se auzeau mai limpede şi se simţea noaptea de mai. De la gară venea duduitul unui tren ; undeva cîntau nişte cocoşi somnoroşi, totuşi noaptea era plină de tihnă şi întreaga fire dormea liniştită. În apropierea fabricii se afla un şopron sub care se adunau materialele de construcţie. Koroliov se aşeză pe nişte scînduri şi continuă să se gîndească.

„Numai guvernanta se simte bine aici, iar fabrica lucrează pentru a-i asigura ei un trai bun. Dar şi asta e numai o aparenţă, fiindcă Kristina Dmitrievna nu-i decît un om de paie. Personajul principal, pentru care se face totul aici, este diavolul."

Se gîndea la diavol, în care nu credea, şi se uita la cele două ferestre luminate, şi i se părea că de acolo îl priveşte cu ochi de foc însăşi satana, acea putere nevăzută care statornicise rînduielile dintre cei tari şi cei slabi, săvîrşind cumplita greşeală, pe care nimeni şi nimic n-o mai putea îndrepta. Trebuia neapărat ca cel puternic să-l împiedice pe cel slab să trăiască. Asta e legea firii ; dar lucrul acesta nu e de înţeles şi nu se aşază lesne în minte decît în articolele de ziar sau în manuale, pe cînd în harababura traiului de fiecare zi, în haosul lucrurilor mărunte din care sînt ţesute relaţiile dintre oameni, cînd şi cel puternic, şi cel slab cad deopotrivă jertfă relaţiilor lor reciproce, supunîndu-se fără voia lor unei forţe conducătoare, necunoscute, aflate în afara vieţii şi străină omului, aceasta nu mai e o lege, ci o aberaţie. Astfel gîndea Koroliov, stînd pe stiva de scînduri şi încet-încet îl cuprinse simţămîntul că acea forţă necunoscută, tainică era într-adevăr pe aproape şi îl privea. Spre răsărit cerul se făcea tot mai palid ; timpul se scurgea repede.

Acum, cînd în jur nu era ţipenie, cînd totul murise parcă, cele cinci corpuri de clădiri, cu coşurile lor ce se profilau pe fondul cenuşiu al zorilor, aveau o înfăţişare deosebită, alta decît în timpul zilei ; Koroliov uitase cu desăvîrşire că în dosul zidurilor acelora se găseau maşini cu aburi, electricitate, telefoane. Fără să ştie bine de ce, se gîndea mereu la aşezările lacustre, la epoca de piatră, şi simţea prezenţa unei forţe brutale oarbe.

Din nou se auzi :

„Der-der... der... der..."

De douăsprezece ori. Apoi linişte, o linişte de cîteva clipe şi — din celălalt capăt al curţii porni acelaşi :

„Drîn... drîn... drîn..."

„Groaznic !" gîndi Koroliov.

„Jac... jac..." ţîşni dintr-un al treilea colţ, scurt, aspru, cu ciudă parcă, „jac... jac..."

Pentru a vesti miezul nopţii trebuiră vreo patru minute. În cele din urmă se făcu linişte ; şi din nou doctorul avu impresia că totul murise în jur.

Mai stătu un timp locului, apoi se întoarse în casă, dar nu se culcă. Încă multă vreme prin odăile vecine s-au auzit şoapte, lipăit de papuci şi de picioare goale.

„Nu cumva o fi avînd din nou un acces ?" se întrebă Koroliov într-un tîrziu.

Ieşi din odaie să vadă ce face bolnava. Prin camere se luminase acum de-a binelea, şi din salonul cel mare razele soarelui ce străbăteau sfioase prin pîcla dimineţii tremurau pe perete şi pe podea. Uşa ce dădea în odaia Lizei era deschisă ; Liza şedea lîngă pat, într-un fotoliu ; era în capot, nepieptănată şi îmbrobodită cu un şal. La ferestre, storurile erau lăsate.

— Cum te mai simţi ? întrebă Koroliov.

— Mulţumesc !

Îi pipăi pulsul, apoi îi ridică părul căzut pe frunte.

— Văd că nu dormi, spuse el. Afară e o vreme minunată, e primăvară, cîntă privighetorile, şi dumneata stai aici în întuneric cu gîndurile dumitale.

Liza îl asculta, privindu-l drept în faţă, ochii ei erau trişti, inteligenţi şi se vedea că vrea să-i spună ceva.

— Ai des astfel de crize ? o întrebă el.

Buzele fetei tremurară uşor înainte de a răspunde.

— Da, des. Aproape în fiecare noapte simt ca o apăsare...

În chiar acea clipă paznicii începură să bată în curte ceasurile două. Se auzi : „der... der..." și Liza tresări.

— Te neliniștesc aceste bătăi ? întrebă medicul.

— Nu știu. Totul mă neliniștește aici, răspunse fata pe gînduri. Da, totul. Deslușesc în glasul dumitale un sentiment de simpatie : nu știu de ce, dar de cum te-am văzut, mi s-a părut că se poate vorbi cu dumneata despre orice...

— Vorbește, te rog.

— Vreau să-ți spun părerea mea. Eu cred că nu sînt bolnavă, dar mă apasă o neliniște și o teamă neîncetată, fiindcă așa trebuie să fie și nu poate fi altfel. Chiar omul cel mai sănătos nu poate să nu se neliniștească cînd știe că, bunăoară, pe sub fereastra lui umblă un tîlhar. Sînt mereu supusă la tot felul de tratamente medicale, continuă ea, privindu-și genunchii și zîmbind sfios. Firește sînt foarte recunoscătoare și nu tăgăduiesc folosul tratamentelor, dar aș vrea să stau de vorbă nu cu un medic, ci cu o ființă apropiată, cu un prieten, care să mă înțeleagă, care să mă convingă, să-mi spună dacă am dreptate sau nu.

— Nu ai prieteni ? întrebă Koroliov.

— Nu. Sînt foarte singură. E adevărat, o am pe mama, pe care o iubesc, și, totuși, sînt foarte singură. Așa mi-a fost dat... Cei care sînt din fire singuratici citesc mult, dar sînt scumpi la vorbă, nu prea află multe și viața pentru ei e plină de taine ; sînt mistici și adesea îl văd pe diavol acolo unde nu-i. Tamara lui Lermontov era și ea o singuratică și îl vedea pe diavol.

— Dumneata citești mult ?

— Da, mult. Gîndește-te că tot timpul mi-e liber, de dimineață pînă seara. Ziua citesc, iar noaptea capul mi-e gol ; în loc de gînduri am un fel de umbre.

— Vezi ceva ? o întrebă Koroliov.

— Nu, dar simt...

Zîmbi din nou, ridică ochii și-i aruncă o privire tristă și inteligentă. Koroliov simți că i-a cîștigat încrederea, că fata vrea să-i vorbească deschis și că în adîncul ei gîndește la fel cu el. Dar Liza tăcu, așteptînd, poate, să înceapă dînsul.

Doctorul știa ce-ar fi trebuit să-i spună ; își dădea limpede seama că pentru Liza ar fi fost bine să lase cît mai ourînd cele cinci corpuri de clădiri și milionul — dacă-l avea — și să fugă de diavolul acela care pîndea în timpul nopții. Tot atît de limpede își dădea seama că și ea gîndea la fel și că nu aștepta decît un lucru : ca cineva, în care să aibă încredere, să-i risipească șovăielile.

Nu știa însă cum să-i spună toate acestea. Da, cum ? Pe un ocnaș te sfiești să-l întrebi de ce a fost osîndit, la fel de neplăcut îți este să-i întrebi pe niște oameni foarte bogați pentru ce au nevoie de atîția bani, de ce își folosesc atît de stupid bogăția și de ce n-o părăsesc ‹ici chiar atunci cînd văd că ea este pricina nenorocirii lor ; iar dacă începi o discuție pe această temă, e aproape întotdeauna lungă, penibilă și parcă te simți rușinat.

„Cum să-i spun ? se frămîntă Koroliov. Și oare e nevoie să-i spun ?“

Totuși izbuti să-i explice ceea ce credea el ; nu de-a dreptul, ci pe ocolite.

— Ești nemulțumită de situația dumitale de proprietară de fabrică și de moștenitoare bogată, nu crezi în dreptul dumitale și de aceea nu dormi ; firește, așta-i mai frumos decît dacă ai fi mulțumită, ai dormi liniștită și ai crede că totul este așa cum se cuvine. Suferi de o insomnie explicabilă ; oricum, e un semn bun. Pentru părinții noștri o discuție ca cea pe care o avem noi acum ar fi de neconceput ; noaptea ei nu discutau, ci dormeau adînc ; noi însă, generația noastră, dormim prost, ne frămîntăm, discutăm mult și căutăm mereu să stabilim dacă avem sau nu dreptate. Pentru copiii sau nepoții noștri, această problemă va fi de mult dezlegată. Ei vor vedea mai limpede ca noi. Ce frumoasă o să fie viața peste vreo cincizeci de ani, și ce păcat că noi n-o s-o mai apucăm ! Ar fi atît de interesant !....

— Dar ce vor face oare copiii și nepoții noștri ? întrebă Liza.

— Nu știu... presupun că vor părăsi totul și vor pleca.

— Unde să plece ?

— Unde ?... Oriunde ! spuse Koroliov și începu să rîdă. Un om deștept și curat la inimă poate să se ducă oriunde ! Se uită la ceas. Soarele a și răsărit, spuse el. E timpul să

te culci. Dezbracă-te și dormi liniștită. Sînt foarte bucuros că te-am cunoscut, continuă el, strîngîndu-i mîna.. Ești o ființă simpatică și interesantă. Noapte bună !

Se duse în odaia lui și se culcă.

A doua zi dimineață, cînd trăsura trase la scară, toți cei din casă ieșiră în pridvor să-l petreacă. Liza era îmbrăcată de sărbătoare, într-o rochie albă, cu o floare în păr ; era palidă și visătoare ; îl privea ca și în ajun, cu ochi triști și inteligenți, zîmbea, vorbea și avea aceeași expresie, de parcă ar fi vrut să-i spună ceva deosebit, ceva important, dar numai lui. Se auzeau cîntînd ciocîrliile, și la biserică sunau clopotele. Ferestrele clădirilor fabricii străluceau vesel și, străbătînd în trăsură curtea, apoi drumul spre gară, Koroliov nu-și mai aduse aminte nici de muncitori, nici de așezările lacustre, nici de diavol, ci se gîndi la vremea, poate apropiată, cînd viața avea să fie tot atît de luminoasă și plină de bucurie ca dimineața aceasta tihnită de duminică. Într-adevăr, cît de plăcut era să mergi pe o asemenea dimineață de primăvară, într-o trăsură bună, trasă de trei cai, sub mîngîierea caldă a soarelui.

1898

Doamna cu căţelul

I

SE RĂSPÎNDISE zvonul că pe chei a apărut un personaj nou : o doamnă cu un căţel. Dmitri Dmitrici Gurov, care venise la Ialta de două săptămîni şi se obişnuise cu viaţa de aici, începuse şi el să se intereseze de vizitatorii nouveniţi. Stînd în pavilion la Verné, văzu trecînd pe chei o femeie, tînără, blondă, de statură mijlocie, cu beretă pe cap ; în urma ei alerga un spiţ alb.

După aceea o întîlnea mereu în grădina publică şi în scuar, de cîteva ori pe zi. Tînăra femeie se plimba singură, întotdeauna cu aceeaşi beretă pe cap şi cu spiţul alb după ea. Nimeni nu ştia cine este, era numită scurt : doamna cu căţelul.

„Se pare că a venit aici fără soţ şi fără prieteni, aşa că n-ar fi rău să fac cunoştinţă cu ea", îşi zicea Gurov.

Era un bărbat de mai puţin de patruzeci de ani, dar avea o fiică de doisprezece ani şi doi băieţi — liceeni. Îl însuraseră de tînăr, de pe cînd era numai în anul al doilea la facultate,

şi acum soţia lui părea mult mai în vîrstă ca el. Era o femeie înaltă, cu sprîncene negre, dreaptă, serioasă, cu o ţinută mîndră şi, cum ea însăşi spunea, era o cugetătoare. Citise foarte mult, în scrisori scria fără semnul tare şi pe soţ îl striga Dimitri în loc de Dmitri — el, însă, o socotea în sinea lui proastă, mărginită şi lipsită de graţie, se temea de ea şi nu-i plăcea să stea acasă. Începuse de mult s-o înşele şi o înşela destul de des, din care cauză îşi făcuse o idee foarte proastă despre femei, şi cînd se vorbea în prezenţa lui despre ele le numea : „Rasă inferioară !"

I se părea că trista lui experienţă îi dă dreptul să le numească oricum, totuşi, fără această „rasă inferioară" nu putea trăi nici două zile. În societatea bărbaţilor se simţea stînjenit şi se plictisea, era tăcut şi rezervat, dar cînd se afla printre femei era la largul lui, ştia să le vorbească, ştia cum să se poarte, şi chiar să tacă îi venea lîngă ele mai uşor. În înfăţişarea, în firea şi în întreaga lui făptură era ceva învăluitor, un farmec nelămurit, care atrăgea femeile ; el ştia asta şi la rîndu-i se simţea atras spre ele ca de o forţă nevăzută.

Numeroasele şi tristele lui experienţe îl învăţaseră de mult că orice legătură, care la început înfrumuseţează atît de plăcut viaţa şi pare o aventură uşoară şi trecătoare, se transformă fără greş într-o problemă extrem de complicată şi, în cele din urmă, devine greu de suportat la oamenii cinstiţi şi cu deosebire la moscoviţi, firi mai greoaie şi nehotărîte. Dar, la fiecare nouă întîlnire cu o femeie frumoasă, acest bagaj de experienţă dispărea ca prin farmec din gînd, îi era sete de viaţă şi totul îi părea iarăşi simplu şi amuzant.

Într-o zi, spre seară, în timp ce-şi lua masa în grădină, doamna cu bereta trecu prin faţa lui, fără grabă, şi ocupă masa vecină. Ţinuta ei, mersul, rochia şi pieptănătura îi spuneau că face parte din societate bună, că e măritată, că vine pentru prima dată la Ialta, că e singură şi se plictiseşte aici... Despre uşurinţa moravurilor locale se scorneau multe. Gurov nu lua în seamă toate aceste poveşti, convins fiind că cea mai mare parte din ele sînt născocite de către oameni care ar fi păcătuit cu plăcere dacă ar fi ştiut cum. Dar, în clipa cînd doamna se aşeză la măsuţa vecină, la trei paşi de el, Gurov îşi aminti tot ce a auzit povestindu-se

despre cuceriri ușoare, plimbări în munți, și, deodată, gîndul ademenitor al unei aventuri vremelnice cu o femeie necunoscută, pe care nici nu știa cum o cheamă, puse stăpînire pe el.

Chemă blînd cățelul, iar cînd acesta se apropie, îl amenință cu degetul. Spițul începu să mîrîie. Gurov îl amenință din nou. Doamna îl privi și coborî imediat ochii.

— Nu mușcă, zise ea și roși.

— Pot să-i dau un os? și cînd dînsa încuviință cu o ușoară înclinare a capului, el o întrebă amabil: Ați venit de mult la Ialta?

— De vreo cinci zile.

— Eu mă aflu aici de aproape două săptămîni.

Tăcură cîtva timp.

— Vremea trece repede, cu toate că e mare plictiseală aici, spuse ea, fără să-l privească.

— Așa s-a obișnuit lumea să spună, că aici, la Ialta, e plictiseală. Vine cîte unul de pe la Belevo sau Jizdra și începe: „Ah, mă plictisesc, ah, ce praf!" Parcă ar fi descins de-a dreptul din Grenada.

Ea începu să rîdă. Apoi și-au văzut amîndoi de mîncare, în tăcere, ca doi străini. După masă, însă, au plecat împreună și s-a înfiripat între ei o discuție ușoară și glumeață, ca între doi oameni liberi, mulțumiți, cărora le este totuna unde merg și despre ce vorbesc. Se plimbau și vorbeau de coloritul ciudat al mării. Apa avea tonuri viorii, calde, catifelate, pe a cărei întindere lumina lunii săpase o brazdă de aur. Vorbiră despre zăpușeală care se lăsa după o zi toridă... Gurov povesti că el e din Moscova, că a făcut studii de filologie, dar acum e funcționar la o bancă; cîndva își pusese în gînd să cînte într-o trupă particulară de operă, dar pînă la urmă se lăsase păgubaș, că are la Moscova două rînduri de case... De la ea a aflat că e de fel din Petersburg, dar de doi ani, de cînd s-a măritat, locuiește în orașul S., că va rămîne la Ialta încă o lună și adăugă apoi că soțul ei, care are și el nevoie să se odihnească, va veni după ea. Nu izbutea să explice unde face soțul serviciul — la administrația gubernială sau la consiliul gubernial de zemstvă — și asta îi stîrni rîsul. Gurov mai află că o cheamă Anna Sergheevna.

Seara, în camera lui de hotel, se gîndea la ea și la întîlnirea lor probabilă de a doua zi. Desigur că aveau să

se întîlnească. Culcîndu-se, își spunea că nu de mult ea era încă o elevă, învăța ca fiica lui acum, și își aminti cîtă timiditate și stîngăcie de școlăriță erau încă în rîsul ei și în felul cum intrase în vorbă cu un om pe care nu-l cunoștea; pesemne că pentru prima dată în viață se afla singură într-un mediu ca acesta, unde bărbații roiesc în jurul femeilor, le studiază și leagă conversații cu acel unic și tainic scop, de care nu se poate să nu-și fi dat și ea seama. Își aminti gîtul ei gingaș, zvelt, și ochii frumoși, cenușii.

„E ceva trist în ea, totuși", gîndi el, începînd să adoarmă.

II

Trecu o săptămînă de cînd făcuseră cunoștință. Era o zi de sărbătoare. Din cameră te gonea zăpușeala, iar pe străzi vîntul stîrnea nori groși de praf și îți smulgea pălăria din cap. Toată ziua i-a chinuit setea: Gurov intra mereu în pavilion și îi oferea Annei Sergheevna ba apă minerală cu sirop, ba înghețată. Nu știai ce să mai faci de plictiseală.

Seara, cînd vîntul se mai domoli, merseră la debarcader să vadă venind vaporul. La debarcader era lume multă, pregătită pare-se să întîmpine pe cineva; luară și ei bucheţele de flori. Mulțimea adunată te izbea mai cu seamă prin cele două particularități ale lumii elegante din Ialta: multe femei în vîrstă, îmbrăcate ca și cele tinere, și mulți generali.

Din cauza mării neliniștite, vaporul veni tîrziu, cînd soarele scăpăta; înainte de acostare se învîrti în loc multă vreme. Anna Sergheevna, cu lornion la ochi, cercetă vaporul și pasagerii, vrînd parcă să descopere vreo persoană cunoscută, iar cînd își întoarse fața spre Gurov ochii îi străluceau. Vorbea mult, punea întrebări scurte, repezi, ca numaidecît să uite ce întrebase; apoi își pierdu în înghesuială lornionul.

Mulțimea pestriță și elegantă începu să se împrăștie. Vîntul se potolise, se lăsase întunericul, și fețele oamenilor

abia se mai desluşeau. Gurov şi Anna Sergheevna zăboveau însă locului, aşteptînd parcă să mai coboare cineva. Anna Sergheevna tăcea şi mirosea florile, fără să-l privească pe Gurov.

— S-a mai îndreptat vremea, zise el. Unde să mergem acum ? Ce-ar fi să plecăm undeva cu trăsura ?

Ea nu-i răspunse.

Atunci el o privi ţintă, şi deodată o strînse în braţe şi o sărută pe gură. Simţi mirosul proaspăt şi umed de flori, şi îndată începu să privească speriat în jur... oare nu-l văzuse cineva ?

— Să mergem la dumneata... murmură el.

Şi plecară amîndoi cu pas grăbit.

În camera ei stăruia zăpuşeala şi mirosea a parfum — şi-l cumpărase ea dintr-o prăvălie japoneză. Privind-o, Gurov se gîndea : „Ce întîlniri îţi rezervă viaţa !" Din trecut păstrase amintirea cîtorva femei lipsite de griji şi dornice de dragoste, care-i fuseseră recunoscătoare pentru fericirea ce el le-o dăduse, fie şi de scurtă durată. Îşi mai amintea şi de unele femei în genul soţiei sale, care iubeau fără sinceritate, vorbeau prea mult, afectat şi isteric, cu o expresie, de parcă n-ar fi fost vorba de dragoste, de pasiune, ci de ceva mult mai de seamă ; mai cunoscuse şi două, trei femei, foarte frumoase, reci, căror faţă trăda în răstimpuri o nepotolită sete de plăceri, dorinţa încăpăţînată de a lua, de a smulge de la viaţă mai mult decît ea le poate da ; acestea erau trecute toate de prima tinereţe, firi capricioase, fără judecată, autoritare, mărginite, şi cînd patima lui Gurov pentru ele se stingea, frumuseţea lor îi stîrnea în suflet ură, dantela rufăriei lor îi amintea solzii de şarpe.

De data asta însă erau vădite nesiguranţa şi stîngăcia tinereţii lipsite de experienţă, acel soi de stînjeneală, de teamă, ca atunci cînd cineva bate fără veste la uşă. Anna Sergheevna, această „doamnă cu căţel", privea ceea ce se întîmplase într-un fel cu totul aparte, nespus de serios, ca şi cum ar fi fost vorba de definitiva ei prăbuşire — şi asta era ciudat şi nepotrivit. Trăsăturile feţei îşi pierduseră strălucirea, părul îi curgea trist pe umeri, şi ea toată, dusă pe gînduri, îţi evoca o pictură veche, înfăţişînd femeia căzută în păcat.

— N-am făcut bine, spuse ea. Chiar dumneata vei fi cel dintîi care n-ai să mă mai respecţi.

Pe masa din odaie era un pepene început. Gurov își tăie o felie și începu să mănînce încet, fără grabă. Trecu cel puțin o jumătate de oră în tăcere.

Anna Sergheevna te emoționa; ghiceai că e o ființă cu suflet curat, naiv, o femeie care nu cunoștea încă viața. Pe masă ardea o singură lumînare abia deslușindu-i chipul, totuși se vedea bine cît suferă.

— De ce să nu te respect? întrebă Gurov. Nici nu știi ce vorbești.

— Să mă ierte Dumnezeu! zise ea și ochii i se umplură de lacrimi. E înfrogzitor.

— Parcă ai căuta să te dezvinovățești.

— Aș putea oare sa mă dezvinovățesc? Sînt o femeie păcătoasă, josnică, mă disprețuiesc și nici nu încerc să-mi micșorez vina! Nu l-am înșelat pe bărbatul meu, ci pe mine însămi. Și nu numai acum, ci de multă vreme mă înșel singură. Soțul meu este poate un om cinstit și bun, dar e o slugă. Eu nu știu ce face și ce serviciu îndeplinește, știu numai că e o slugă. Cînd m-am măritat cu el, n-aveam nici douăzeci de ani; mă chinuia curiozitatea și-mi dorisem ceva mai bun decît aveam; îmi spuneam că există o viață mai bună decît era a mea. Doream să trăiesc! Să trăiesc, să trăiesc! Curiozitatea îmi ardea sufletul, dumneata nu poți să înțelegi asta, dar îți jur pe Dumnezeul meu, că nu mai eram în stare să mă stăpînesc, se petrecea ceva cu mine și nimic nu mai putea să mă oprească! I-am spus soțului că sînt bolnavă și am venit aici. Iar aici am umblat mereu ca într-o ceață, ca o nebună, și iată că am devenit o femeie josnică, stricată, pe care oricine are dreptul s-o disprețuiască.

Gurov se plictisi ascultînd-o. Tonul ei naiv și făptura ei însăși, ca și mărturisirile atît de neașteptate și nelalocul lor îl enervau; dacă nu i-ar fi fost ochii plini de lacrimi, ar fi putut crede că glumește sau joacă teatru.

— Nu înțeleg, zise el încet, ce vrei tu, de fapt?

Ea își ascunse fața la pieptul lui și se strînse lîngă el.

— Crede-mă, crede-mă, te implor... murmura ea. Îmi place viața curată, cinstită și păcatul mi-e nesuferit. N-am știut ce fac. Oamenii din popor spun că îi împinge necuratul. Aș putea spune și eu acum că m-a împins necuratul.

— Liniștește-te, liniștește-te... îngăima el.

îi privea ochii nemișcați, speriați, o săruta, îi vorbea încet, drăgăstos, și ea se liniști treptat, apoi se înveseli chiar. Începură din nou să rîdă și să glumească.

Pe chei nu se mai vedea nimeni cînd ieșiră din casă. Orașul, cu chiparoșii lui, era adormit, mort, dar marea tot mai vuia și valurile se izbeau de țărm. Pe un barcaz, legănat pe apă, clipea somnoros un felinar.

Găsiră o trăsură și plecară la Oreanda.

— Jos, în holul hotelului, zise Gurov, am aflat numele tău : pe tăbliță e scris von Diederitz. Soțul tău este neamț ?

— Mi se pare că bunicul lui a fost neamț, el însă e de religie ortodoxă.

La Oreanda se așezară pe o bancă, în apropierea bisericii, și priveau tăcuți jos, la mare. Ialta abia se contura prin ceața dimineții ; nori albi, nemișcați, învăluiau crestele munților. Nici o frunză nu se clintea ; greierii țîrîiau pătrunzător, iar de jos răzbătea vuietul monoton și surd al mării, parcă amintind pacea și somnul veșnic ce-i așteaptă pe oameni. Același vuiet răsuna aici și pe vremea cînd nu existau încă Ialta și Oreanda ; la fel vuiește și acum, la fel va vui, nepăsător și înăbușit, și atunci cînd noi nu vom mai fi. În această statornicie și în nepăsarea totală a naturii față de viața și de moartea oamenilor stă poate zălogul salvării noastre a tuturor, al necontenitei mișcări a vieții pe pămînt, al necontenitei perfecționări. Stînd lîngă tînăra femeie, atît de frumoasă și de liniștită în lumina zorilor, fermecat de această ambianță de basm — marea, norii și cerul nemărginit — Gurov se gîndea că dacă adîncești bine lucrurile, totul pe lumea aceasta este minunat, totul, afară de ceea ce gîndim și facem noi, oamenii, cînd uităm de țelurile supreme ale vieții, cînd uităm de demnitatea noastră de om.

Cineva se apropie — era poate paznicul — îi privi, apoi se depărtă. Și acest amănunt i se păru lui Gurov plin de taină și chiar de frumusețe. Văzură apoi venind vaporul din Feodosia, cu luminile stinse, mîngîiat de zorii trandafirii.

— Uite roua pe iarbă, arătă Anna Sergheevna, curmînd tăcerea.

— Da. E timpul să mergem acasă.

Se înapoiară în oraș.

De atunci se întîlneau mereu la amiază, pe chei, prînzeau împreună, se plimbau, admirau marea. Ea se plîngea

că doarme prost și are bătăi de inimă ; punea mereu aceleași întrebări, tulburată cînd de gelozie, cînd de teamă că el n-o respectă îndeajuns ; adeseori, fie în parc, fie în grădină, cînd în apropierea lor nu se afla nimeni, el o îmbrățișa pe neașteptate și o săruta pătimaș. Totala lor inactivitate, aceste sărutări ziua-n amiaza mare, cu priviri îngrijorate în jur și cu teama de a nu fi văzuți de cineva, apoi căldura toropitoare, mirosul îmbălsămat al mării și prezența permanentă în jurul lor a atîtor oameni trîndavi, luxoși și sătui, îl făceau pe Gurov să se simtă cu totul altul. Îi repeta mereu Annei Sergheevna cît e de frumoasă și de fermecătoare, era nerăbdător în patima lui, nu se depărta nici cu un pas de ea ; totuși, Anna rămînea adesea pe gînduri, alteori îl ruga să-i mărturisească, să-i spună deschis, că n-o respectă, că n-o iubește de loc și nu vede în ea decît o femeie decăzută. Aproape în fiecare seară plecau împreună undeva afară din oraș, la Oreanda, sau pînă la cascadă, și plimbările lor erau pline de farmec — se întorceau de fiecare dată încîntați, cu impresii mărețe.

Se așteptau mereu să sosească soțul Annei. Dar, pînă la urmă, veni o scrisoare, prin care el o anunța că-l dor ochii și o implora să vină cît mai repede acasă. Anna Sergheevna începu să se pregătească de drum.

— E mai bine că plec, îi spuse ea lui Gurov. Soarta însăși a hotărît, probabil.

Tocmi o trăsură pînă la gară și el o însoți. Au mers alături o zi întreagă. În clipa cînd trebui să se urce în vagon, după cel de al doilea semnal, ea îi șopti ;

— Să-ți mai văd o dată fața... să te mai privesc o dată. Așa.

Nu plîngea, dar era tristă, parcă ar fi fost bolnavă, și-i tremurau obrajii.

— O să mă gîndesc la dumneata, o să-mi aduc aminte, spunea ea. Rămîi sănătos, Dumnezeu să te aibă în pază ! Nu-mi păstra o amintire rea. Ne despărțim acum pentru totdeauna, așa trebuie, pentru că ar fi fost mai bine să nu ne fi întîlnit de loc. Dumnezeu să te aibă în pază !

Trenul plecă repede, luminile lui se pierdură în noapte, peste cîteva clipe nu se mai auzi nici păcănitul roților, ca și cum totul ar fi complotat să curme odată acea dulce uitare de sine, acea nebunie a inimii. Singur pe peron, cu

privirile ațintite pe dunga întunecată a zării, Gurov asculta țîrîitul greierilor și zumzetul de telegraf, cu senzația că atunci s-a trezit din somn. Iată, în viața lui a mai fost o întîmplare, o aventură, care și ea s-a sfîrșit și i-a lăsat doar amintirea! Era emoționat, trist și simțea o ușoară remușcare, dîndu-și seama că tînăra și frumoasa femeie cu care nu se va mai întîlni niciodată n-a fost fericită cu el. Oricît de prietenos și de cald s-a purtat cu ea, totuși atitudinea lui, vorbele și mîngîierile lui trădau acea ușoară ironie și îngîmfare a bărbatului fericit, care, pe lîngă toate, mai era și aproape de două ori mai în vîrstă decît femeia. Anna Sergheevna îi spunea mereu că el are suflet bun, că e un om superior, fără pereche; îl vedea așadar mai bun decît era în realitate, prin urmare a înșelat-o, deși fără voie...

În gară mirosea a toamnă și sufla un vînt rece.

„E timpul să plec și eu spre nord, se gîndi Gurov, părăsind peronul. E timpul!"

III

Acasă, la Moscova, începuse iarna. Focul duduia în sobe, iar diminețile, cînd copiii se pregăteau să plece la școală și-și beau ceaiul, era încă întuneric, așa că dădaca aprindea lampa. Se lăsă apoi gerul. Cînd cade prima zăpadă, sau cînd te urci întîia oară în sanie, e o plăcere să privești străzile albe și acoperișurile albe, îți simți respirația ușoară, adîncă, și-ți amintești fără să vrei de anii tinereții. Teii și mestecenii, înveșmîntați în promoroacă, îi simți mai apropiați, imaginea lor e mai plăcută inimii decît chiparoșii și palmierii, și în preajma lor nu-ți mai vine să te gîndești la munți și la mare.

Gurov era moscovit de baștină și se întorsese la Moscova într-o zi senină, cu ger. Cînd își puse blana și mănușile calde și făcu o plimbare la Petrovka, și cînd sîmbătă seara auzi dangătul clopotelor, voiajul la Ialta și locurile pe care le colindase își pierdură pentru el orice farmec. Treptat se cufundă în viața Moscovei. Citea cu lăcomie

cîte trei ziare pe zi, spunînd totodată că nu citeşte ziarele moscovite din principiu ; îl atrăgeau iarăşi restaurantele, clubul, recepţiile, jubileele şi se simţea măgulit cînd îl vizitau avocaţi şi artişti cu renume şi cînd juca cărţi la clubul medicilor cu cîte un profesor. Şi putea din nou să-şi comande o porţie de peşte la tavă.

I se părea că va mai trece o lună şi amintirea Annei Sergheevna o va şterge uitarea şi doar din cînd în cînd o va visa, zîmbind, aşa cum visa uneori şi la alte femei. Dar se scurse mai mult de o lună, veni iarna grea, şi Gurov îşi dădu seama că în amintire totul îi rămăsese limpede şi viu, ca şi cînd s-ar fi despărţit de Anna Sergheevna abia în ajun. Ba mai mult chiar, pe zi ce trecea, amintirile deveneau şi mai vii. Fie că auzea seara în liniştea biroului său vocile copiilor, învăţîndu-şi lecţiile, fie că asculta o romanţă sau mînca în vreun restaurant, fie că urla viscolul în cămin, în minte îi reînvia deodată totul : debarcaderul, ceaţa şi zorile mijind de după munte, vaporul din Feodosia, sărutările pătimaşe. Umbla atunci prin cameră multă vreme, zîmbind amintirilor, apoi amintirile se preschimbau în visuri, şi tot ce a fost se împletea în gînd cu tot ce ar putea să fie. Anna Sergheevna nu-i apărea în vis, ci îl însoţea peste tot ca o umbră, urmărindu-l. Cînd închidea ochii, o vedea aievea, şi-i părea atunci mai frumoasă, mai copilă, mai gingaşă decît era în realitate, şi el însuşi se vedea mai bun decît fusese atunci la Ialta. Seara, chipul ei îl privea din dulapul cu cărţi, din cămin, din unghere, îi auzea respiraţia şi foşnetul uşor al rochiei. Pe stradă, urmărea cu privirea femeile, căutînd una care să-i semene.

Îl chinuia dorinţa de a împărtăşi cuiva amintirile sale. Dar acasă nu putea vorbi despre dragostea lui, iar în afara casei, n-avea cu cine. Doar nu era să se destăinuiască vecinilor sau colegilor de la bancă ?!... Şi ce să le spună ? Parcă atunci o iubise ? Parcă fusese ceva deosebit de frumos, de poetic şi nou sau măcar interesant în relaţiile lui cu Anna Sergheevna ? Şi se vedea nevoit să vorbească în general despre dragoste, despre femei, şi nimeni nu-şi dădea seama ce taine ascund vorbele lui. Doar nevastă-sa îşi mişca mirată sprîncenele negre şi-i spunea :

— Ţie, Dimitri, nu ţi se potriveşte de loc rolul de fante.

Într-o noapte, pe cînd ieşea din clubul medicilor cu partenerul său de joc, un funcţionar, scăpă vorba deodată, nemaiputîndu-se stăpîni :

— Dacă aţi şti ce femeie adorabilă am cunoscut la Ialta !

Funcţionarul se urcă tăcut în sanie şi era gata să plece, cînd deodată se întoarse şi-l strigă :

— Dmitri Dmitrici !

— Ce e ?

— Adineauri ai avut dreptate : nisetrul parcă mirosea puţin !

Aceste cuvinte, atît de banale, l-au indignat pe Gurov, i s-au părut umilitoare, josnice chiar. Ce moravuri sălbatice, ce oameni ! Cîte nopţi irosite, ce zile serbede, cenuşii. Veşnicele jocuri de cărţi, ghiftuire, beţii şi mereu aceleaşi discuţii răsuflate. Treburile neînsemnate şi vorbăria goală îţi acaparează timpul, energia şi, în cele din urmă, îţi lasă o viaţă mărunţă, meschină, fără sens, şi nu ai nici măcar putinţa să fugi, să evadezi, de parcă ai fi închis într-o casă de nebuni, sau într-un arest !

Revoltat, Gurov n-a dormit toată noaptea, iar în ziua următoare l-a durut capul şi noaptea iarăşi a dormit prost ; se gîndea mereu, fie că sta în pat, fie că se plimba dintr-un colţ al odăii într-altul. Copiii îl plictiseau, banca îl plictisea, n-avea chef să se ducă nicăieri, nici să stea de vorbă cu nimeni.

În decembrie, în timpul sărbătorilor, se pregăti de drum ; îi spuse soţiei că pleacă la Petersburg să intervină pentru numirea unui tînăr, şi plecă la S. De ce ? Nu ştia nici el prea bine de ce. Dorea s-o revadă pe Anna Sergheevna, să-i vorbească şi, dacă se va putea să aibă o întîlnire cu ea.

Sosi la S. dimineaţa şi reţinu cea mai bună cameră la hotel. Podeaua era acoperită cu un postav cenuşiu, soldăţesc ; pe masă era o călimară, cenuşie de praf, cu un călăreţ fără cap, care-şi ţinea pălăria în mîna dreaptă ridicată în sus. Portarul îi dădu toate lămuririle : von Diederitz locuia în strada Staro-Gonciarnaia, în casa lui proprie, nu departe de hotel. Trăieşte bine, e om bogat, are trăsură, toată lumea din oraş îl cunoaşte. Portarul spunea tot timpul Drîdîriţ.

Gurov merse încet, fără să se grăbească, pînă în strada Staro-Gonciarnaia și găsi casa. Peste drum se întindea un gard cenușiu și lung, cu un rînd de cuie în vîrf.

„Fie și numai din pricina gardului acesta și ți-ai lua lumea-n cap", scrîșni Gurov, privind cînd spre ferestre, cînd peste drum.

Se gîndea: Astăzi nu se lucrează, soțul este desigur acasă. Și oricum, ar fi o lipsă de tact să dau buzna înăuntru și s-o pun într-o situație neplăcută. Dacă trimit un bilețel, s-ar putea să cadă în mîinile soțului, și atunci totul va fi compromis. Mai bine să mă las în voia întîmplării..." Și continua să se plimbe pe lîngă gard, așteptînd această întîmplare. Văzu cum în curte intră un cerșetor și cum cîinii se năpustiră la el; peste vreun ceas auzi cîntîndu-se la pian, ale cărui sunete abia ajungeau pînă la el slabe, nelămurite. Cînta desigur Anna Sergheevna. Deodată, ușa de la intrare se deschise: ieși o bătrînică, cu spițul alb bine cunoscut alergînd în urma ei. Gurov voi să cheme cîinele, dar inima începuse să-i bată nebunește și de emoție nu-și putu reaminti numele lui.

Tot umbla de-a lungul gardului cenușiu, simțind cum îl urăște din ce în ce mai mult; apoi îl săgetă gîndul că Anna Sergheevna l-a uitat și s-o fi distrînd acum cu altul — era ceva firesc pentru o femeie căreia îi sta în ochi de dimineață pînă seara acest gard blestemat. Se înapoie în camera lui de la hotel și stătu mult timp pe divan, neștiind ce să facă. Apoi prînzi și după masă dormi ore în șir.

„Cît de stupid și fără rost a trecut ziua, se gîndea el, trezindu-se și privind ferestrele întunecate — se lăsase seara. De ce-oi fi dormit atîta? Ce-o să mai fac la noapte?"

Stătea pe patul acoperit cu pătura ieftină, cenușie, ca de spital, și, înciudat, își bătea joc de sine însuși.

„Poftim doamnă cu cățel... Poftim aventură galantă... Poftim de stai și așteaptă."

Încă de dimineață, la gară, îi atrăsese privirea un afiș scris cu litere uriașe: se reprezenta în premieră *Gheișa*. Își aduse aminte și plecă la teatru.

„Cred că la premiere se duce și ea", gîndea el.

Teatrul era plin. Ca în toate teatrele de provincie plutea și aici o negură mai sus de candelabru, iar la ga-

lerie era mare larmă. În faţa primului rînd de fotolii stăteau în picioare filfizonii oraşului, cu mîinile la spate; în loja guvernatorului, pe un fotoliu în faţă, era fiica lui, cu un boa la gît, iar guvernatorul, modest, se aşezase mai în fund, după portieră, şi nu i se vedeau decît mîinile. Cortina se învolbura şi orchestra îşi acordă îndelung instrumentele. Tot timpul cît publicul a intrat şi s-a foit ocupîndu-şi locurile, Gurov a cercetat sala cu atenţia încordată.

Veni şi Anna Sergheevna. Se aşeză în rîndul al treilea de fotolii, şi cînd Gurov o văzu, inima i se strînse şi el înţelese într-o fulgerare că pentru el nu există în toată lumea o fiinţă mai dragă, mai apropiată şi mai necesară. Această femeie micuţă, pierdută în tumultul provincial, nedeosebindu-se prin nimic de ceilalţi, ţinînd un lornion obişnuit în mînă, îi umplea toată viaţa, reprezenta pentru el bucuria şi durerea, unica fericire pe care şi-o dorea. În sunetele orchestrei mediocre, a viorilor scîrţîitoare, el se gîndea numai cît e ea de minunată. Se gîndea şi visa.

Împreună cu Anna Sergheevna intrase şi se aşezase lîngă ea un tînăr cu favoriţi, foarte înalt şi puţin adus din spate. La fiecare pas clătina capul, părînd că salută mereu pe cineva. Acesta era desigur soţul, pe care atunci, la Ialta, într-o pornire de amărăciune, ea îl numise slugă. Într-adevăr, în făptura lui deşirată, în favoriţii şi în rotocolul de chelie de pe cap era ceva de valet. Zîmbea dulceag, şi la butonieră îi lucea o insignă, ca un număr de lacheu de hotel.

În prima pauză soţul plecă să fumeze, în timp ce ea rămase în fotoliu. Gurov, care avea şi el loc la parter, se apropie şi rosti cu un tremur în glas, zîmbind silit:

— Bună seara!

Ea întoarse capul spre el şi păli brusc, apoi îl privi încă o dată, cu groază, necrezîndu-şi ochilor, şi strînse cu putere în mîini evantaiul şi lornionul laolaltă, parcă luptînd din răsputeri să nu leşine. Amîndoi tăceau. Ea şedea în fotoliu, el rămase în picioare speriat de emoţia ei şi neîndrăznind să se aşeze alături. Cei din orchestră îşi acordau instrumentele — scîrţîiau viorile, răsună flautul şi celor doi li se făcu teamă, ca şi cum din toate lojile lumea i-ar fi privit. Deodată ea se sculă şi se îndreptă repede spre ieşire, el o urmă şi astfel merseră amîndoi fără rost prin mai multe săli, pe scări, urcîndu-le şi coborîndu-le, în timp

ce prin fața ochilor lor se perindau fel de fel de oameni, în uniforme sau nu, judecători, profesori și funcționari, și toți aveau la butonieră cîte o insignă. Se perindau femei, haine de blană atîrnate în cuiere; era curent și mirosea a fum de țigară. Iar Gurov, cu inima bătînd nebunește, se gîndea: „O, Doamne, ce rost are toată lumea asta, teatrul, orchestra ?...“

Își aduse deodată aminte că în seara cînd a condus-o pe Anna Sergheevna la gară, își spusese că totul s-a sfîrșit, că desigur ei doi nu se vor mai vedea niciodată. Dar cît de departe era dragostea lor de sfîrșit !

Pe scărița îngustă și întunecoasă, pe care scria „intrarea spre amfiteatru“, ea se opri.

— Cum m-ai speriat ! îi spuse respirînd greu, încă palidă și zăpăcită. O, cum m-ai speriat ! Tremur și acum. De ce ai venit ? De ce ?...

— Dar înțelege, Anna, înțelege-mă, îngăimă el în șoaptă, grăbit, te implor, înțelege-mă...

Anna îl privea și în privirea ei era teamă, rugă, dragoste; îl privea lacom ca să-și întipărească mai bine în minte trăsăturile lui.

— Sufăr nespus de mult... urmă ea fără să-l asculte. M-am gîndit tot timpul numai la dumneata, am trăit doar cu gîndul acesta. Aș fi vrut să uit, să uit, dar de ce, de ce ai venit ?

La capătul scării, doi liceeni fumau și priveau spre ei, dar lui Gurov îi era totuna — o trase pe Anna Sergheevna spre el și începu să-i acopere cu sărutări fața, obrajii, mîinile.

— Ce faci, ce faci ? repeta ea îngrozită, căutînd să-l îndepărteze. Am înnebunit amîndoi. Pleacă chiar astăzi, pleacă acum... Te implor în numele tuturor sfinților, te implor ! Vine cineva !...

Un om urca în adevăr scara, apoi dispăru.

— Trebuie să pleci... urmă Anna Sergheevna în șoaptă, mă auzi, Dmitri Dmitrici ? Voi veni eu să te întîlnesc la Moscova. Dragul meu, n-am fost niciodată fericită, dar acum sînt profund nefericită și niciodată n-am să cunosc fericirea. Niciodată ! Nu mă face să sufăr și mai mult ! Jur că o să vin la Moscova. Dar acum să ne despărțim ! Dragul meu, bunul meu, scumpul meu, să ne despărțim !

Îi strînse mîna şi începu să coboare repede scara, privind mereu înapoi, spre el, şi în ochi i se putea citi că era într-adevăr nefericită... Gurov rămase pe loc, ascultă atent sunetul paşilor ei, apoi, cînd totul se linişti, îşi luă paltonul de la garderobă şi părăsi teatrul.

IV

Anna Sergheevna începu să vină la el, la Moscova. O dată la două sau la trei luni, pleca din S., spunîndu-i soţului că se duce să consulte un profesor în privinţa bolii sale femeieşti, şi soţul credea şi nu credea... La Moscova, se oprea la „Bazarul slav" şi trimitea îndată un comisionar la Gurov. Acesta venea la hotel şi nimeni din oraş nu bănuia nimic.

Într-o dimineaţă de iarnă mergea astfel la dînsa (comisionarul care venise de cu seară nu-l găsise acasă). O luase cu el şi pe fiică-sa, cu gîndul s-o conducă pînă la liceul de fete ce era chiar în drumul lui. Ningea cu fulgi mari, apoşi.

— Sînt trei grade deasupra lui zero şi totuşi ninge, spunea Gurov fiicei sale. Dar căldura aceasta o aflăm numai la suprafaţa solului ; în straturile superioare ale atmosferei temperatura e mult mai scăzută.

— Tată, dar de ce iarna nu tună ?

Îi explică şi asta. Vorbea şi se gîndea că merge la o întîlnire, şi nici un suflet de om nu are ştiinţă despre aceasta şi nici nu va avea vreodată. El trăia două vieţi : una oficială, pe care o vedeau şi o cunoşteau toţi cei doritori să i-o cunoască, plină de adevăruri şi de minciuni convenţionale, asemenea vieţii cunoscuţilor şi prietenilor săi, şi o a doua viaţă, pe care o trăia în taină. Printr-o ciudată potrivire de împrejurări, poate cu totul întîmplătoare, tot ce era pentru el mai însemnat, interesant şi necesar, în ce era sincer şi nu se mintea pe sine însuşi, tot ce constituia, de fapt, esenţa vieţii sale, era o taină pentru alţii, iar tot ce era minciună şi formă, un văl care ascun-

dea adevărul, cum erau bunăoară serviciul la bancă, discuţiile de la club, „rasa inferioară", prezenţa lui cu soţia la recepţii, toate acestea se desfăşurau în văzul tuturor. Şi după viaţa lui o judeca şi pe a altora, nu credea în ceea ce vedea în jur, îşi spunea mereu că viaţa adevărată a fiecărui om se desfăşoară sub mantia tainei, asemenea mantiei protectoare a nopţii. Viaţa adevărată a fiecărui individ e o taină, şi poate de aceea oamenii civilizaţi se îngrijesc cu atîta înfrigurare de respectarea secretelor personale.

După ce-şi conduse fiica pînă la liceu, Gurov se îndreptă spre „Bazarul slav". Îşi lăsă jos blana, urcă scările şi bătu încet la uşă. Anna Sergheevna, într-o rochie cenuşie, rochia lui preferată, îl întîmpină, obosită de drum şi de aşteptare, căci îl aştepta din ajun. Palidă, îl privi fără să zîmbească şi, îndată ce intră în odaie, îi căzu la piept. Sărutarea fu lungă, de parcă nu s-ar fi văzut de ani întregi.

— Cum o mai duci tu acolo? întrebă el. Ce mai e nou?

— Aşteaptă, o să-ţi spun îndată... nu pot acum.

Nu era în stare să vorbească — o înecau lacrimile. Se întoarse cu spatele, apăsîndu-şi batista pe ochi.

„S-o las să plîngă puţin", se gîndi el, aşezîndu-se într-un fotoliu.

Apoi sună şi porunci să i se aducă un ceai. Cît timp îl bău, ea rămase cu faţa spre geam. Plîngea tulburată, apăsată de gîndul că viaţa lor e atît de tristă: să te vezi numai în taină, să te fereşti de oameni, ca hoţii. O viaţă zdrobită pentru totdeauna!

— Ei, haide, ajunge! zise Gurov.

Pentru el era limpede că dragostea lor nu se va sfîrşi atît de repede, poate chiar nu se va sfîrşi niciodată. Anna Sergheevna îl iubea din ce în ce mai mult, îl adora şi i-ar fi fost cu neputinţă să-i spună că toate trebuie să aibă odată un sfîrşit; şi chiar dacă i-ar fi spus, ea tot nu l-ar fi crezut.

Se apropie de ea, o luă de umeri, începu s-o mîngîie, să glumească şi, deodată, se văzu în oglindă.

Părul începea să-i încărunţească. I se păru ciudat că în ultimii ani a îmbătrînit şi s-a urîţit atît. Umerii pe care i se odihneau mîinile erau calzi şi tresăreau. Îl cuprinse mila de această viaţă atît de caldă şi de frumoasă încă, de care, totuşi, nu era departe timpul cînd va începe să

se ofilească, pierzîndu-şi din strălucirea tinereţii, aşa cum se întîmplase şi cu viaţa lui. Pentru ce îl iubea ea atît? Femeile l-au văzut întotdeauna altfel decît era în realitate şi, de fapt, iubindu-l, nu-l iubeau pe el, ci plăsmuirea propriei lor închipuiri, imaginea bărbatului pe care-l căutau cu lăcomie în viaţă. Mai tîrziu, cînd îşi dădeau seama că s-au înşelat, continuau totuşi să-l iubească. Şi nici una n-a fost fericită cu el. Treceau anii, el făcea cunoştinţe noi, înjgheba alte legături, le rupea apoi, dar de iubit n-a iubit niciodată; în viaţa lui a fost tot ce vrei, afară de dragoste.

Şi abia acum, cînd părul i-a încărunţit, iubeşte cu adevărat, pentru prima oară.

Anna Sergheevna şi el se iubeau ca două fiinţe foarte apropiate, ca soţ şi soţie, ca doi prieteni buni şi afectuoşi. Li se părea că însăşi soarta i-a predestinat unul pentru altul, şi era de neînţeles de ce el e căsătorit şi ea e măritată. Erau ca două păsări călătoare, bărbătuş şi femela, care au fost prinse în laţ şi silite să trăiască în două colivii diferite. Ei îşi iertaseră unul altuia trecutul, pentru care le era ruşine, îşi iertau totul în prezent şi simţeau amîndoi cît de mult i-a schimbat dragostea.

Înainte, în clipele de tristeţe, Gurov se liniştea cu tot felul de raţionamente, cu tot felul de teorii, acum, însă, nu-i mai ardea de teorii, era torturat de o profundă compasiune şi voia din toată inima să fie sincer, bun, drăgăstos.

— Încetează, iubito, stărui el, ai plîns puţin, dar gata, ajunge... Hai să stăm de vorbă, poate găsim vreo soluţie.

După aceea se sfătuiră îndelung, chibzuind cum ar putea să scape de situaţia nenorocită care-i silea să se ascundă mereu, să mintă, să trăiască în oraşe diferite şi să se vadă atît de rar. Cum să scape de grelele şi nesuferitele lor lanţuri?

— Cum? Cum? întreba el, luîndu-şi capul în mîini. Cum?

Şi li se părea că nu mai e mult pînă vor găsi o ieşire, şi atunci vor începe o viaţă nouă, minunată. Şi amîndoi îşi dădeau limpede seama că se află abia la începutul drumului, un drum atît de lung şi de greu.

1899

În rîpă

I

SATUL Ukleievo era aşezat într-o rîpă, astfel că din depărtare, de pe şosea sau de la gară, nu se zăreau decît clopotniţa bisericii şi coşurile fabricilor de stambă. Cînd vreun drumeţ întreba ce sat este acela, i se răspundea întotdeauna :

— Ia, satul cu dascălul care a mîncat toate icrele la o pomană...

Şi drept este că la un parastas, la fabricantul Kostiukov, bătrînul dascăl al satului, ochind printre gustările de pe masă un castron cu icre moi, se năpustise asupra lor şi începuse să le înfulece cu lăcomie. Cei ce se îmbulzeau în jurul mesei îl înghionteau, îl trăgeau de mînecă, dar el — nimic ; îi dădea înainte, nu auzea, nu vedea, pînă ce ajunsese la fundul castronului, care avea aproape două ocale. S-a scurs multă vreme de atunci. Dascălul s-a stins şi el de mult. Dar oamenii tot nu uită povestea cu icrele. Să fi fost oare atît de săracă în întîmplări viaţa de toate

zilele din satul acela ? Sau oamenii nu ştiuseră să ia seama decît la acea măruntă întîmplare petrecută cu zece ani în urmă ? Fapt e că despre Ukleievo nu se povestea nimic altceva.

Satul era mereu bîntuit de friguri, şi noroiul nu se zbicea nici în timpul verii, întinzîndu-se în smîrcuri mocirloase, mai ales pe sub zăplazurile peste care se aplecau bătrînele sălcii pletoase ce aşterneau sub ele umbră deasă. Pretutindeni plutea mirosul greu de scursori de fabrică şi de acid acetic. Acidul era folosit la colorarea stămburilor. Fabricile — trei ţesătorii şi o tăbăcărie — nu se aflau chiar în sat, ci la marginea lui, mai la o patre. Nu erau tocmai din cele mari : toate la un loc să tot fi avut patru sute de muncitori. Din pricina tăbăcăriei, apa rîului se umplea de miasmele scursorilor, fîneţele se stricau, iar vitele satului se îmbolnăveau de dalac. De aceea şi venise ordin ca fabrica să fie închisă. Şi închisă a rămas. Dar numai pe hîrtie. Ea a continuat să lucreze în ascuns, însă cu buna ştiinţă a zapciului şi a medicului de judeţ, cărora fabricantul le plătea cîte zece ruble pe lună ca să închidă ochii. În tot satul nu erau decît două case mai arătoase, de piatră, şi acoperite cu tablă. Într-una din ele se afla administraţia plăşii. În cealaltă, cu etaj, aşezată drept în faţa bisericii, locuia Grigori Petrovici Ţîbukin, tîrgoveţ pripăşit de prin Epifanskoe.

Grigori ţinea o băcănie. Dar asta numai de ochii lumii, fiindcă adevărata lui îndeletnicire era negustoria cu votcă, cu vite, cu piei, cu cereale, cu porci şi cu tot ce se nimerea. Grigori Petrovici era gata să facă negustorie cu orice. Aşa, bunăoară, dacă se cereau la export coţofene pentru pălării de damă, făcea ce făcea şi cîştiga treizeci de copeici la pereche. Lua păduri în exploatare, dădea bani cu dobîndă, pe scurt : bătrînul ştia să se chivernisească.

Grigori Petrovici Ţîbukin avea doi feciori. Cel mai mare, Anisim, era agent secret la poliţie şi nu dădea decît arareori pe acasă. Cel mai mic, Stepan, se apucase de negoţ şi-l ajuta pe taică-său. Adică vorba vine, fiindcă prea mare ajutor nimeni nu aştepta de la el — avea o sănătate cam şubredă şi pe deasupra era şi surd. În schimb, Axinia, nevasta lui, era o femeie falnică, frumoasă, care în zilele de

sărbătoare ieşea la plimbare cu pălărie şi umbreluţă. Se scula devreme, se culca tîrziu, şi toată ziulica o vedeai alergînd, ţinîndu-şi poalele şi zornăindu-şi cheile, cînd la hambar, cînd la beci, cînd în dugheană. Iar bătrînului Ţîbukin îi creştea inima privind-o ; ochii îi rîdeau de bucurie şi îi părea rău că nu e nevasta feciorului său mai mare, ci a celui mic, a surdului, care, fără doar şi poate, nu prea ştia să preţuiască frumuseţea femeiască.

Bătrînului îi plăcuse totdeauna viaţa de familie şi-i iubea pe ai săi mai mult decît orice pe lume. Mai ales pe fiul cel mare — agentul — şi pe noră-sa. De cum îl luase pe surd, Axinia şi începuse să dea dovadă de un pătrunzător simţ practic ; de pildă, ştia cui putea să-i dea pe datorie şi cui nu. Nu se despărţea nici o clipă de chei (pe care nu le încredinţa nici bărbatului ei) ; de dimineaţa pînă seara socotea la abac, cunoştea caii după dinţi mai bine decît un geambaş, şi era tot timpul veselă, cu rîsul pe buze, atunci cînd nu ocăra. Dar orice făcea sau spunea ea, bătrînul era mulţumit şi şoptea înduioşat ;

— Aşa noră mai zic şi eu ! Maică, ce frumuseţe de femeie !...

Bătrînul rămăsese văduv, însă, la un an după nunta feciorului său, n-a mai răbdat şi s-a însurat şi el. I-au găsit la vreo treizeci de verste de Ukleievo o fată de familie mai răsărită, cam tomnatică, dar frumoasă şi trupeşă, pe nume Varvara Nikolaevna. Îndată ce a adus-o în odăiţa de sus, totul s-a luminat în casă, ca şi cum la ferestre s-ar fi pus geamuri noi. În unghere s-au aprins candele, mesele s-au acoperit cu feţe albe ca zăpada, la ferestre şi în grădiniţa din faţa casei au răsărit flori care deschideau ochişori roşii ; iar la masă nu mai mîncau cu toţii dintr-o strachină, ci se punea o farfurie în faţa fiecăruia. Varvara Nikolaevna zîmbea plăcut şi dulce, şi totul în casă părea că se veseleşte. În curte au început să se strecoare cerşetori, drumeţi fără căpătîi, femei în drum spre mînăstiri — ceea ce mai înainte nici nu se pomenea — iar pe sub ferestre se auzeau acum glasurile plîngăreţe ale femeilor din Ukleievo şi tusea sfioasă, vinovată parcă, a beţivanilor slabi şi prăpădiţi, daţi afară de la fabrică. Varvara îi ajuta cu bani, le dădea pîine, haine vechi şi, pe măsură ce deprindea treburile casei, începuse să le dea chiar mărunţişuri

luate pe furiș din dugheană. O dată, surdul o văzuse luînd două pachețele de ceai. Lucrul acesta îl puse în mare încurcătură.

— Mămica a luat două pachete de ceai, îi spusese el mai tîrziu tatălui său. Unde să le trec ?

Bătrînul nu răspunse nimic. Stătuse locului dus pe gînduri, mișcînd din sprîncene. Apoi se dusese sus la nevastă.

— Varvaruṣka, îi spusese el plin de înduioșare, dacă ai nevoie de ceva din prăvălie, ia, maică, ia tot ce vrei, nu te sfii !

A doua zi, surdul, trecînd în fugă prin curte, îi strigase :

— Mămico, dacă ai nevoie de ceva din dugheană, ia, ia tot ce vrei !

Faptul că în casa lui Ţîbukin se făcea milostenie era ceva nou, luminos, care-ți bucura sufletul, întocmai ca și candelele și florile roșii. Astfel, atunci cînd de lăsata secului stau la hramul bisericii, care ținea trei zile în șir, li se vindea țăranilor slănină rîncedă și cu miros atît de greu, că nici nu puteai sta lîngă butoi, cînd se luau zălog de la beţivi coase, șepci și basmalele nevestelor, cînd muncitorii de la fabrică se tăvăleau prin noroi cu mințile furate de votca falsificată și cînd părea că păcatul, închegîndu-se, plutea ca o ceață înnăbușitoare deasupra capetelor, erai parcă ușurat la gîndul că acolo, în casă, se află o femeie liniștită, curată și care nu are nimic de-a face nici cu slănina rîncedă, nici cu votca ; în zilele acelea apăsătoare, învăluite în neguri, milostenia ei era ca supapa de siguranță a unei mașini.

În casa lui Ţîbukin timpul trecea, fără ca treburile să mai contenească. Nici nu răsărea bine soarele și o auzeai pe Axinia spălîndu-se zgomotos în tindă. Samovarul fierbea în bucătărie și scîncea, cobind a rău. Bătrînul Grigori Petrovici, îmbrăcat cu o haină lungă, neagră, cu pantaloni de doc, cu cizme lustruite, se plimba prin odăi, curățel și mărunțel, bocănind din tocuri ca tata-socru cel din cîntec.

Se deschidea dugheana. Cînd se făcea ziuă, se trăgea la scară bihunca, și bătrînul sărea pe ea voinicește, înfundîndu-și șapca pînă peste urechi. Văzîndu-l, nimeni nu ar fi crezut că are cincizeci și șase de ani. Nevasta și noră-sa îl petreceau întotdeauna. În clipa aceea, cînd se știa cu o haină bună și curată pe el și la bihuncă cu un falnic armă-

sar negru, care îl ținea trei sute de ruble, bătrînului nu-i plăcea să se apropie de el mujicii, cu veșnicele lor tînguiri și milogeli. Lui Grigori Petrovici îi era scîrbă de ei, îi ura ; dacă vedea pe cîte unul pîndindu-l în poartă, îi striga mînios :

— Ei, ce stai acolo ? Cată-ți de drum !

Iar dacă era un cerșetor, se răstea :

— Să-ți mai dea și dumnezeu !

Pleca după treburi. Îmbrăcată într-o rochie de culoare închisă, cu șorț negru pe dinainte, nevastă-sa deretica odăile sau ajuta la bucătărie. Axinia sta în dugheană, la tejghea, și toată curtea răsuna de zăngănitul banilor și al sticlelor, de rîsetele sau ocările ei ; uneori, chiar de ocările mușteriilor, pe care îi cam ciupea la socoteli ; toată zarva aceasta dovedea că vînzarea clandestină de votcă era în toi. Surdul stătea și el în dugheană, dar de cele mai multe ori se plimba pe uliță, fără șapcă, cu mîinile în buzunare, uitîndu-se buimac cînd la casele oamenilor, cînd la cer. În casa lui Țîbukin se bea ceai de vreo șase ori pe zi. Și de vreo patru ori se mînca de-a binelea. Seara făceau socoteala cîștigului, treceau totul în catastif, apoi se culcau și dormeau duși.

La Ukleievo, cele trei fabrici de stambă și locuințele proprietarilor lor, Hrîmin-tatăl, Hrîmin-fiii și Kostiukov, erau legate prin telefon. Se instalase telefon și la administrația plășii, dar acolo încetase curînd să mai funcționeze, fiindcă se cuibăriseră în el plosnițe și gîndaci roșii. Starostele era cam certat cu știința de carte și, cînd întocmea vreo hîrtie oficială, scria fiecare cuvînt cu literă mare, ceea ce nu-l împiedicase să spună cînd întepenise telefonul :

— Acu o să ne fie cam greu fără telefon !

Firma Hrîmin-tatăl se judeca necontenit cu firma Hrîmin-fiii ; cîteodată, aceștia din urmă se certau și ei între ei și între ei și porneau pe la judecăți ; fabrica rămînea atunci închisă o lună, două, pînă cînd se împăcau. Satul se bucura de aceste gîlcevi, cu prilejul cărora se răspîndeau tot felul de vorbe și de clevetiri. În zilele de sărbătoare, Kostiukov și Hrîmin-fiii plecau la plimbare cu trăsura, trecînd în goana cailor pe ulițele satului și călcînd viteii. Gătită, foșnindu-și fustele scrobite, Axinia ieșea să se plimbe prin fața dughenii ; Hrîmin-fiii se aplecau și o urcau în

trăsură, luînd-o cu dînşii, ca şi cum ar fi voit s-o răpească. Atunci ieşea şi bătrînul Ţîbukin, ca să-şi arate calul cel nou, şi o lua şi pe Varvara cu el.

Seara, după plimbare, cînd toţi se duceau să se culce, în curte la Hrîmin-fiii se auzea pînă tîrziu o armonică, din acelea care costă o groază de bani. Dacă era lună, sunetele ei trezeau în suflete o zvîcnire de bucurie înfiorată. Şi, pentru o clipă. Ukleievo înceta să mai fie o văgăună.

II

Anisim, fiul cel mare al lui Grigori Petrovici, dădea rar pe acasă, numai în sărbătorile mari. În schimb, trimitea deseori prin oameni din Ukleievo, veniţi cu diferite treburi la oraş, mici daruri, însoţite de răvaşe scrise de o mînă străină, tare meşteră în mînuirea condeiului, şi, întotdeauna pe o coală ministerială, astfel că răvaşul aducea mai mult a jalbă. Scrisorile erau împestriţate cu expresii pe care Anisim nu le folosea niciodată în vorbirea sa obişnuită: „Iubite tată şi iubită mamă, scria el bunăoară vă trimit o jumătate de oca de floare de ceai pentru îndestularea nevoilor dumneavoastră fizice".

În josul hîrtiei era parcă zgîriat cu o peniţă stricată numele lui: „Anisim Ţibukin". Iar dedesubt, din nou cu slova măiestrită, cu care era scris răvaşul, era adăugat: „Agent".

Scrisorile se citeau cu glas tare, de multe ori, şi bătrînul, înduioşat şi roşu de emoţie, spunea:

— Ce vreţi! N-a vrut să rămînă aici, la noi. S-a dus printre cărturari. Fie şi aşa! Fiecare cu ale lui...

Într-o zi, înainte de cîşlegi, se porni dintr-o dată o ploaie mare cu măzăriche; bătrînul şi Varvara se apropiară de fereastră să privească, şi iată că îl văzură pe Anisim, care tocmai venea cu sania de la gară. Nu se aşteptau să sosească. Intră în casă neliniştit, ros parcă de un gînd ascuns, şi rămase tot timpul astfel. În toată purtarea lui era ceva sfidător. Acum nu mai părea de loc grăbit, ca altă-

dată, să se întoarcă la oraș ; s-ar fi putut bănui că fusese dat afară din slujbă. Varvara era însă bucuroasă de sosirea lui. Îl învăluia cu o privire șireată, ofta și clătina din cap :

— Oare cum vine asta, maică ? se minuna ea. Flăcău de douăzeci și șapte de ani și tot neînsurat umblă. Ț-ț-ț...

În odaia vecină, din vorba ei liniștită, domoală, nu se auzea decît ț-ț-ț. Începu să se sfătuiască în șoaptă cu bătrînul și cu Axinia, ale căror fețe căpătară și ele o înfățișare șireată și tainică, de oameni care pun ceva la cale. Hotărîră să-l însoare pe Anisim.

— Ț-ț-ț-ț !... Frate-tu cel mic s-a însurat de mult, îl lua la zor Varvara, iar tu ești tot stingher. Parcă ai fi un cocoș la iarmaroc. Spune și tu, cum vine asta ? Ai să te-nsori, cu voia domnului. Pe urmă faci ce vrei. Tu te-ntorci la slujbă și nevastă-ta rămîne acasă, să ne dea o mînă de ajutor. Prea trăiești fără rost, băiete ! După cum se vede, ai cam uitat rînduielile. Apoi nici așa nu se poate... Ț-ț-ț-ț... Cu voi, ăștia de la oraș, e o adevărată pacoste.

Cînd se însurau, Țîbukinilor li se alegeau fetele cele mai frumoase, ca unor bogătași ce erau. Se găsi, așadar, și pentru Anisim o asemenea fată. El însă nu avea nimic atrăgător în înfățișarea lui mai mult ștearsă. Slab, sfrijit, mic de statură, avea niște obraji rotunzi, de parcă i-ar fi umflat mereu, și ochi pătrunzători care nu clipeau. Barba îi era roșietică și rară și, cînd se gîndea mai mult la ceva, și-o tot vîra în gură, morfolind-o. Pe deasupra îi mai și plăcea să tragă la măsea, ceea ce se și ghicea după fața și mersul lui. Aceasta nu-l împiedică, bineînțeles, să spună cînd veniră să-l vestească că i se găsise o logodnică foarte frumoasă :

— Foarte bine, că doar nici eu nu-s de lepădat ! Se știe doar că noi, Țîbukinii, sîntem oameni arătoși.

În imediata apropiere a orașului se afla satul Torguevo. O parte din el fusese de curînd înglobată în oraș, iar cealaltă rămăsese sat. În jumătatea ajunsă oraș, trăia în căsuța ei o văduvă, care avea o soră foarte săracă, muncitoare cu ziua, iar aceasta din urmă avea o fată, Lipa, care lucra și ea tot cu ziua. Despre frumusețea Lipei începuse să se vorbească încă mai demult la Torguevo și numai sărăcia ei lucie făcuse pe fiecare să-și ia gîndul de la ea. Lumea

spunea că doar vreun bărbat mai în vîrstă sau un văduv s-ar putea căsători cu ea. Sau, poate, o va lua la dînsul, doar „așa", și astfel, pe lîngă ea, va avea și mama ei ce să mănînce. Aflînd de la peţitoare despre Lipa, Varvara plecase în grabă la Torguevo.

În scurt timp o vedere fu pusă la cale în casa mătușii, o vedere în toată regula, cu gustări și cu băutură. Lipa era îmbrăcată într-o rochie roz, anume făcută pentru această ocazie. O panglică roșie se împletea ca o flacără în părul ei. Era subțire, palidă, plăpîndă, cu trăsături gingașe, pîrguite de munca în aer liber. Un surîs sfielnic și trist îi lumina necontenit fața, și ochii ei priveau copilărește, plini de încredere și de curiozitate.

Era foarte tînără, aproape o fetiță, cu sînii abia mijind. Dar de cununat se putea cununa, fiindcă avea vîrsta. Era într-adevăr frumoasă. În toată înfățișarea ei un singur lucru putea să nu-ți placă : mîinile ei mari, bărbătești, care acum atîrnau stîngace de-a lungul trupului, ca niște cleşti uriași de rac.

— Nouă nu ne pasă că n-are zestre, îi spunea bătrînul Ţîbukin mătușii ei. Și pentru fiul nostru, Stepan, tot o nevastă săracă am ales, și acum nu știm cum s-o mai lăudăm. Are mîini de aur și în gospodărie, și în negustorie.

Lipa stătea lîngă ușă și parcă voia să spună : „Faceți cu mine ce vreți, mă las în voia voastră", iar mama ei, Praskovia, muncitoare cu ziua, stă pitită în bucătărie și murea de frică. Odată, de mult, un negustor la care freca scîndurile se mîniase pe ea și-i bătuse din picior. Ea se speriase atît de rău, încît încremenise, și de atunci rămăsese cu această necontenită spaimă în ea. Pentru o nimica toată îi tremura mîinile și picioarele. Și obrajii îi tremurau. Acum stătea în bucătărie, trăgea cu urechea, silindu-se să audă ce vorbesc musafirii, și își tot făcea semnul crucii, lipind degetele de frunte și cătînd la icoană. Puţin afumat, Anisim deschidea din cînd în cînd ușa de la bucătărie și-i spunea cu un zîmbet obraznic :

— Ce stai aci, scumpă mamă ? Ni-i tare urît fără mata !

Iar Praskovia, fîstîcită, lipindu-și mîinile de pieptul ei uscăţiv, răspundea :

— Vai de mine... lăsați... Vă mulţumesc frumos.

După vedere, hotărîră și ziua nunții. Acasă Anisim se plimba fără rost prin odăi, fluierînd; deodată își amintea de ceva și rămînea nemișcat, dus pe gînduri, cu ochii pironiți în podea, de parcă ar fi vrut s-o sfredelească, să vadă adînc în pămînt. Nu arăta nici o mulțumire la gîndul că se va însura curînd, în duminica Tomii, și nici dorința de a-și vedea logodnica. Stătea numai și fluiera. Se vedea cît de colo că nu se însura decît fiindcă așa voiau tatăl și mamă-sa vitregă, și fiindcă așa era obiceiul în sat: fiul să se însoare, ca să aducă un ajutor în casă. Dar nici de plecat nu era grăbit să plece, și în tot felul lui de a se purta acum era ceva neobișnuit: îndruga vrute și nevrute și era din cale-afară de sfidător.

III

În satul Șikalovo trăiau două croitorese, două surori, aparținînd sectei religioase a hliștilor. Lor li se comandaseră rochiile de nuntă, așa că veneau deseori la încercat. Încercau și nu mai sfîrșeau cu băutul ceaiului. Varvara își alesese o rochie cafenie, cu dantele negre și jeuri, iar Axinia — o rochie verde-deschis, cu trenă și cu partea din față a corsajului galbenă. Cînd croitoresele fură gata, Țîbukin, în loc să le plătească în bani, le plăti în marfă din dugheană, și ele plecară înciudate, ducîndu-și boccelele cu stearină și cu cutii de sardele, de care nu aveau nici o nevoie. La ieșirea din sat se așezară pe un dîmb și începură să plîngă.

Anisim se întoarse de la oraș cu trei zile înainte de nuntă, îmbrăcat din cap pînă în picioare cu lucruri noi. Purta galoși strălucitori de cauciuc, un șnur roșu cu canafuri în loc de cravată și un palton nou, aruncat pe umeri.

După ce se închină cu evlavie la icoane, dădu bună ziua tatălui său și îi dărui zece ruble de argint și zece monede de cincizeci de copeici; Varvarei îi dărui tot atîta, iar Axintei douăzeci de monede de douăzeci și cinci

de copeici. Farmecul lor deosebit era că toate străluceau, de parcă ar fi fost nou-nouțe, anume alese. Silindu-se să pară așezat și serios. Anisim își încorda mușchii feței și își umfla obrajii. Dar de duhnit, tot duhnea a băutură. Se vede treaba că în fiecare gară se abătuse pe la bufet. Și din nou te izbea la el aceeași atitudine sfidătoare. Anisim și bătrînul se așezară la ceai, iar Varvara își resfiră în palmă monedele strălucitoare și începu să întrebe de consătenii care trăiau acum la oraș.

— Slavă domnului, o duc destul de bine! spuse Anisim. Atît doar că în familia lui Ivan Egorov s-a petrecut un fapt deosebit: a murit bătrîna Sofia Nikiforovna. De oftică. Masa pentru praznicul de înmormîntare a fost comandată la cofetar și a costat două ruble și jumătate de cap de om. S-a dat și vin. Și pentru musafirii de-aici, din sat, tot două ruble și jumătate s-a plătit. Pe degeaba. Fiindcă n-au mîncat nimic. Parcă știe țiganul ce-i șofranul!...

— Două ruble și jumătate? spuse bătrînul și clătină din cap.

— D-apăi cum! Doar acolo nu ești la țară. Bunăoară, intri seara într-un restaurant să mănînci ceva; și nici nu știi cînd te apucă zorile. Atunci să te știi: plătești ca nimica trei, patru ruble de om. Cînd sînt cu Samorodov, costă și mai mult. Aluia îi place să bea la sfîrșit cafea cu coniac. Și coniacul e 60 de copeici păhărutul!

— Se laudă, se laudă! izbucni încîntat bătrînul. Zău că se laudă!

— În ultima vreme umblu mereu cu Samorodov. El vă scrie scrisorile mele. Tare frumos mai scrie! Și dacă v-aș povesti, mămico, continuă vesel Anisim, întorcîndu-se spre Varvara, ce fel de om e Samorodov ăsta, n-ați crede. Îi spunem cu toții Muhtar, fiindcă are o mutră de armean — e negru tuci. Parcă îi citesc în suflet, îl cunosc, cum îmi cunosc cele cinci degete de la mînă. El simte asta și se ține scai de mine, nu mă lasă nici un pas. Sîntem prieteni la cataramă! Se cam teme de mine, ce-i drept, dar nici fără mine nu poate. Unde merg eu, hop și el. Eu, mămico, am un ochi care nu se înșală. La bîlci, bunăoară, unu vinde o cămașă. „Stai, cămașa e furată!" și așa și este.

— Da de unde știi? întrebă Varvara.

— De nicăieri. Am eu un ochi așa... Nu știu ce fel de cămașă e, dar parcă mă atrage ceva și-mi spune: e furată. Asta e! La noi, la serviciu, se spune: „Anisim s-a dus să vîneze sitari!" Asta înseamnă că am plecat să dibuiesc lucruri de furat. De furat, oricine poate fura. Dar cum să ții furătura? Este el mare pămîntul, dar lucrul de furat nu-l poți ascunde cu una, cu două.

— La noi în sat i s-a furat, săptămîna trecută, lui Gunțoriov un berbec și două oi, spuse Varvara, oftînd, și nu are cine să le caute, ț-ț-ț...

— De ce nu? Aș putea să le caut eu. Sigur că da...

Sosi ziua nunții. Era o zi de aprilie răcoroasă, dar senină și veselă. Încă din zori, ulițele din Ukleievo răsunau de zvon și zurgălăi. Căruțe cu doi sau trei cai, cu panglici colorate fluturînd pe cercurile atelajelor și în coamele cailor, treceau în sus și în jos. Prin sălcii, stoluri de stăncuțe cîrîiau speriate de atîta zarvă, iar graurii ciripeau, parcă s-ar fi bucurat și ei că la Tîbukini este nuntă.

În casă mesele erau întinse și încărcate cu tot felul de bunătăți: pești lungi, afumături, păsări umplute, cutii de sardele, fel de fel de sărături și marinate, și puzderie de sticle de vin și de votcă; mirosea a cîrnat afumat și a homar nu tocmai proaspăt. Bocănind din tocuri, bătrînul se foia în jurul meselor, ascuțind cuțitele unele de altele. Varvara nu mai știa unde i-e capul; toată lumea trăgea de ea, întrebînd-o sau cerîndu-i cîte ceva; sufIînd greu, cu privirea rătăcită, dădea mereu fuga la cuhnie, unde din zorii zilei bucătarul Kostiukov și bucătăreasa Hrîminilor-fiii nu mai pridideau. Cu părul numai cîrlionți, fără rochie, în corset și ghete noi cu scîrț, Axinia trecea ca o vijelie prin curte și abia i se zăreau, în treacăt, genunchii și pieptul gol. Toată casa era plină de freamăt; se auzeau exclamații, ocări; trecătorii se opreau în fața porții larg deschise, și totul lăsa să se vadă că se pregătește ceva neobișnuit.

— Au plecat să aducă mireasa!

Clinchetul năvalnic al zurgălăilor se îndrepta, pierzîndu-se încet, încet, dincolo de sat... Pe la ceasurile trei, lumea începu din nou să alerge, să iasă pe la porți. Zurgălăii se auzeau iar. Venea mireasa. Biserica era înțesată de lume. Policandrul era aprins, iar corul, la cererea bătrînului Țîbukin, cînta după note. Strălucirea luminilor și a rochiilor de culori

vii îi lua Lipei ochii. I se părea că glasurile sonore ale cîntăreților din cor îi lovesc tîmplele ca niște ciocane ; corsetul pe care îl pusese pentru prima oară în viața ei o strîngea, ghetele la fel, și Lipa arătă, de parcă abia s-ar fi trezit dintr-un leșin. Privea în jurul ei și părea că nu înțelege nimic. Îmbrăcat într-o redingotă neagră, cu același șnur roșu cu canafuri în loc de cravată, Anisim era dus pe gînduri. Se uita într-un singur punct, iar cînd corul cînta mai tare, tresărea și își făcea repede semnul crucii. Era foarte tulburat și îi venea să plîngă. Biserica îi era cunoscută din frageda copilărie. Pe vremuri, răposata mamă-sa îl aducea aici să-l împărtășească ; mai tîrziu, cînta cu băieții în cor ; cunoștea fiecare colțișor, fiecare icoană. Și iată că acum se cununa ! Se însura, fiindcă așa se cădea, pentru buna rînduială. La drept vorbind nici nu se mai gîndea la asta, parcă-ar fi uitat cu totul de cununie. Lacrimile îi împăienjeneau ochii, îl împiedicau să vadă limpede icoanele, o greutate îl apăsa pe inimă. Se ruga și îi cerea lui dumnezeu ca nenorocirile de neînlăturat, care dintr-o clipă în alta avea să se dezlănțuie asupra capului său, să-l ocolească într-un fel sau altul, așa cum, pe vreme de secetă, norii amenințători de furtună ocolesc pînă la urmă satul, fără să lase un singur strop de ploaie. Și, doamne, cîte păcate se adunaseră de-a lungul anilor, cîte păcate ! Și nu mai era nimic de făcut, nu se mai putea îndrepta nimic, aproape că i se părea nefiresc să se mai roage de iertare. Și totuși, își cerea iertare, ba îi scăpă și un sughet de plîns, pe care însă nimeni nu-l luă în seamă, fiindcă toți îl credeau beat.

Deodată se auzi un scîncet speriat de copil :

— Mamă, mămico, haidem de aici !

— Liniște ! strigă preotul.

Nuntașii ieșiră apoi din biserică și se îndreptară spre casă, cu tot alaiul. Oamenii se îmbulzeau. În fața dughenii, la poartă, în curte, sub ferestre, se adunase de asemenea mulțime mare. Femeile satului veniseră la urări, așa cum cereau datinile. Îndată ce tinerii pășiră peste prag, corul, care-i aștepta în tindă, cu notele în mîini, izbucni deodată cu toată puterea. În același timp începu să cînte și orchestra, adusă anume de la oraș. Se servi șampanie de Don în pahare cu picior. Antreprenorul-dulgher Elizarov, un bătrîn înalt

și uscățiv, cu sprîncene atît de stufoase, încît abia i se mai zăreau ochii de sub ele, ridică paharul, și se adresă tinerilor :

— Anisim, și tu, fetițo, să vă iubiți unul pe altul, să trăiți în frica lui dumnezeu, copilașii mei, și maica precista să vă aibă în pază ! Se sprijini apoi de umărul bătrînului Tîbukin și trase un hohot de plîns : Grigori Petrovici, să plîngem, să plîngem de bucurie ! spuse el cu glas pițigăiat, apoi izbucni în rîs și continuă cu voce de bas : Ha-ha-ha ! Și nora asta a ta tot frumoasă e ! Totu-i la ea cum se cuvine. Totul merge lin, nimic nu scîrțîie, mașinăria e în regulă și șurubăria e faină !

Eliazarov era din județul Egorievsk, dar încă din tinerețe lucra la Ukleievo, atît pentru fabrici cît și pentru satele din împrejurimi ; se obișnuise aici. Lumea însă parcă tot bătrîn îl apucase, tot lung și uscățiv, și de mult nu-i mai spunea nimeni altfel decît Cîrjă. Poate fiindcă de peste patruzeci de ani se îndeletnicea numai cu reparații prin fabrici, Elizarov judeca totul, oameni și lucruri, numai din punctul de vedere al rezistenței. Nu cumva are nevoie de reparație ? Și de data aceasta, înainte de a se așeza la masă, încercase cîteva scaune, ba pipăise și peștele cu degetul.

După șampanie, porniseră cu toții să se așeze la masă. Musafirii vorbeau tare, își trăgeau scaunele cu zgomot. În tindă se auzea muzica, în timp ce, în curte, femeile se întreceau să aducă tradiționalele laude mirilor. Era un amestec sălbatic de sunete și de zgomote care te zăpăceau.

Cîrjă se sucea și se răsucea pe scaunul lui, își împingea vecinii cu coatele, nu-i lăsa să vorbească și aci plîngea, aci rîdea cu hohote.

— Puișorii mei, puișorii mei, puișorii mei... bolborosea el într-una. Axiniușka maică, Varvarușka, să trăim cu toții în pace și înțelegere, dragii mei...

Nu prea era obișnuit să bea, și de la primul păhărel de rachiu englezesc se făcu turtă. Rachiul acela păcătos, fabricat dumnezeu știe din ce, îi amețea pe toți cei care-l dădea pe gît, de parcă îi trăsnea. Curînd, limbile începură să se împleticească.

Fuseseră poftiți preoții, administratorii fabricilor, cu soțiile lor, și numeroși negustori și cîrciumari de prin satele vecine. Starostele și pisarul plăștii, care de paisprezece ani făceau slujbă împreună și care în tot acest răstimp nu iscă-

liseră hîrtie şi nu lăsaseră să plece om de la administraţie fără să-l jecmănească sau să-l repeadă, şedeau şi aci la masă tot unul lîngă altul. Graşi, bine hrăniţi, păreau amîndoi atît de pătrunşi de tertipuri încît parcă şi pielea de pe faţa lor căpătase o înfăţişare deosebită, coţcărească. Nevasta pisarului, o femeie uscată şi şaşie, îşi adusese şi copiii ; întocmai ca o pasăre de pradă, pîndea cu priviri piezişe farfuriile şi, cu mîini dibace, culegea tot ce îi era la îndemînă, umplîndu-şi buzunarele ei şi pe ale plozilor.

Lipa şedea împietrită, cu aceeaşi expresie pe care o avusese şi în biserică. De cînd făcuseră cunoştinţă, Anisim nu schimbase nici un cuvînt cu ea. Aproape că nici nu-i ştia vocea. Şi acum, stînd alături de ea, continua să tacă şi să bea într-una rachiu englezesc. Cînd se îmbătă de-a binelea, începu să-i povestească mătuşii care şedea în faţa lui :

— Am un prieten ; îl cheamă Samorodov. E un om de seamă, are diplomă de cetăţean de onoare şi ştie grozav să vorbească. Da eu, mătuşico, îl am în mînă. Şi el ştie asta. Dă-mi voie, mătuşico dragă, să beau cu dumneata un pahar, în sănătatea lui Samorodov !

Varvara alerga în jurul meselor, servind şi îmbiind musafirii ; era ostenită şi zăpăcită, dar încîntată că erau atît de multe mîncăruri şi totul arăta atît de bogat ; nimeni nu-i va putea vorbi de rău. Soarele apusese şi masa tot nu se sfîrşise. Nici unul nu mai ştia ce mănîncă şi ce bea ; nu se mai înţelegea nimic din tot ce se vorbea, doar în răstimpuri, cînd muzica tăcea pentru o clipă se auzea limpede glasul unei bătrîne care striga de pe uliţă :

— Ne-aţi supt sîngele, nemernicilor ! Cum de vă mai rabdă pămîntul ?!

Seara se dansă în sunetele orchestrei aduse de la oraş. Sosiră şi Hrimin-fiii cu vinul lor. În timpul dansului, unul din ei luă în fiecare mînă cîte un clondri şi în gură un pahar, ceea ce îi înveseli foarte mult pe nuntaşi. În mijlocul cadrilului, cîte unul îi trăgea deodată o căzăceasca îndrăcită. Axinia se învîrtea în rochia ei verde cu trenă, făcînd să se învolbure în urma ei o adiere de vînt. Cineva o călcă pe trenă şi-i rupse o bucăţică de voal. Cîrjă strigă numaidecît :

— Uite că i-au rupt pervazul ! Măi, puişorilor !

Axinia avea ochi brumării, naivi, care clipeau foarte rar, şi un zîmbet copilăresc îi juca mereu pe buze ; ochii aceia neclintiţi, capul mic deasupra gîtului lung, şi toată zvelteţea ei aveau ceva de şarpe ; în rochia ei verde cu pieptul galben, cu zîmbetul ei, aducea grozav cu o viperă ce se înalţă primăvara din secara tînără şi priveşte la trecători. Hrîminii se purtau cu ea foarte liber, şi era vădit că cel mai mare se afla de mult cu ea în relaţii intime. Surdul nu vedea nimic, nici nu se uita măcar la ea. Stătea picior peste picior şi mînca nuci, pe care le spărgea în măsele cu atîta zgomot, de-ai fi zis că trage cineva cu pistolul.

Dar iată că bătrînul Ţîbukin păşi şi el în mijlocul încăperii ; flutură din batistă, făcînd semn că vrea să joace căzăceasca ; un murmur de admiraţie se auzi prin casă şi prin curte :

— Joacă stăpînul !

De jucat, juca Varvara, bătrînul flutura doar din batistă şi tropăia din călcîie. Cei din curte însă, care se uitau pe fereastră, spînzuraţi unii de alţii, erau încîntaţi şi o clipă îi iertă totul : şi bogăţia şi fărădelegile.

— Bravo, Grigori Petrovici ! se auzea din mulţime. Aşa, aşa, dă-i înainte, dă-i cu foc ! Vezi că mai poate să joace ? Ha-ha-ha !

Nunta se sfîrşi tîrziu, abia după unu noaptea. Cînd petrecerea se încheie, Anisim trecu clătinîndu-se printre corişti şi printre muzicanţii din orchestră şi le dădu la fiecare cîte o monedă de cincizeci de copeici, iar bătrînul, fără să se clatine, dar sprijinindu-se parcă numai într-un picior, îşi duse pe rînd musafirii pînă la uşă, şoptindu-i fiecăruia :

— Două mii de ruble mă ţine nunta asta !

În învălmăşeala plecării, cineva luă din greşeală haina cîrciumarului din Şikalovo, haină bună, lăsînd în loc una veche. Auzind de această poveste, Anisim se mînie dintr-o dată şi începu să strige :

— Staţi ! O găsesc pe loc ! Ştiu cine a furat-o !

Ieşi în goană pe uliţă, luîndu-se după unul din nuntaşi. Dar ceilalţi îl ajunseră din urmă, îl prinseră, îl luară de subsuori şi îl duseră, beat turtă, roşi de mînie şi leoarcă de sudoare, pînă în iatac, unde mătuşa şi începuse s-o dezbrace pe Lipa.

IV

Trecură cinci zile, Anisim, care se pregătea de plecare, se duse sus să-şi ia rămas bun de la Varvara. În camera ei ardeau toate candelele şi mirosea a tămîie, iar ea stătea lîngă fereastră şi împletea un ciorap de lînă roşie.

— N-ai prea stat mult cu noi! îi spuse ea. Se vede că ţi s-a urît aici, ţ-ţ-ţ... Drept că noi trăim bine, avem de toate, ţi-am făcut o nuntă aşa cum se cuvine; mi-a spus bătrînul că a costat două mii de ruble... Ce să mai vorbesc, trăim negustoreşte! Numai că, vezi, în toată asta e o bubă: tare mai năpăstuim poporul. Mi se rupe inima, dragul meu, de cum îl năpăstuim, doamne, dumnezeule! Fie că schimbăm un cal, fie că ne cumpărăm ceva, fie că tocmim un muncitor, mereu înşelăm pe cîte cineva. Înşelăciune şi iar înşelăciune! Undelemnul din dugheană este atît de rînced şi de amar, încît pînă şi catranul cu care îşi ung oamenii căruţele ţi se pare mai bun la gust. Da, ia spune-mi, rogu-te: nu se poate face negustorie şi cu undelemn bun?

— Fiecare cu ale lui, mămico!

— Bine, bine, dar într-o zi o să ne ducem pe lumea cealaltă, şi atunci... Ţ-ţ-ţ-ţ... Eu cred că ar fi bine să vorbeşti odată cu tatăl tău în privinţa asta...

— N-ar fi mai bine să vorbeşti dumneata?

— Ei, na-ţi-o! Eu orice-i spun, el îmi răspunde ca şi tine: fiecare cu ale lui. Pe lumea cealaltă oare tot aşa o să fim judecaţi?

— Lasă, că n-o să ne mai judece nimeni! răspunse Anisim cu un oftat. Tot nu este dumnezeu. Cine să mai judece?

Varvara se uită la el cu uimire. Apoi izbucni în rîs şi bătu din palme, atît i se păruse de caraghioasă vorba lui Anisim. Acesta, văzînd-o aşa de uimită şi uitîndu-se la el ca la o comedie, se descumpăni.

— La urma urmei, poate să şi fie, în schimb nu este credinţă, urmă el. În timpul cununiei, nu m-am simţit de loc în apele mele. Aşa cum auzi ţipînd puişorul în găoacea oului pe care-l iei de sub cloşcă, tot aşa a ţipat dintr-o dată conştiinţa în mine, atunci. Şi cît a ţinut cununia m-am tot gîndit: „Sigur să este dumnezeu!“ Dar acum am ieşit din

biserică, iar nimic ! Şi apoi, de unde să pot şti eu dacă e sau nu e ? Ne-a vorbit nouă cineva despre asta cînd eram copii ? De cînd suge la pieptul mamei, copilului i se spune mereu acelaşi lucru : fiecare cu ale lui ! Nici tata nu crede în dumnezeu. Mi-a spus deunăzi că lui Guntoriov i s-au furat nişte oi... Le-am găsit. Le-a furat un mujic din Sikalov. De furat, el le-a furat, dar pieile sînt la tata. Poftim credinţă ! Anisim clipi din ochi şi clătină din cap : Nici starostele plăşii, nici pisarul nu cred în dumnezeu, şi nici dascălul. Ei se duc la biserică şi ţin posturile numai de ochii lumii, ca să nu le scoată vorbe urîte. Şi numai ca să fie la adăpost pentru cazul că s-ar putea totuşi să vie şi o judecată de apoi. Acum merge vorba că s-ar apropia sfîrşitul lumii, fiindcă poporul nu mai e credincios, nu-şi mai respectă părinţii şi cîte altele. Astea sînt fleacuri. Eu aşa socotesc, mămico : toată nenorocirea vine de acolo că oamenii au prea puţină ruşine. Ţi-am spus că eu citesc în sufletele oamenilor şi înţeleg multe. Dacă omul are o cămaşă furată, eu văd că e furată. Stă un om în ceainărie şi ţi se pare că bea ceai, şi atîta tot ; ei bine, ceaiu-i ceai, dar eu mai văd că el n-are ruşine. Umbli o zi întreagă şi nu întîlneşti un singur om cu ruşine. Şi toată pricina e că oamenii nu ştiu dacă este sau nu dumnezeu... Şi acum, mămico, la buna vedere ! Rămîi sănătoasă şi nu mă mai pomeni de rău ! Anisim făcu o plecăciune adîncă în faţa Varvarei. Îţi mulţumesc pentru toate, mămico ! Familia noastră a avut mare noroc cu dumneata. Eşti o femeie foarte cumsecade şi sînt foarte mulţumit că te ştiu aici. Înduioşat, Anisim ieşi. După o clipă, se întoarse din nou şi îi spuse : Samorodov m-a încurcat într-o treabă. Sau mă îmbogăţesc, sau mă curăţ. Dacă se întîmplă ceva rău cu mine, te rog, mămico, să ai grijă de tata.

— Ei, nu mai vorbi aşa ! Ţ-ţ-ţ-ţ... Dumnezeu e milostiv ! Dar ştii, Anisim, ar fi bine să-ţi mai dezmierzi nitel nevasta, ţ-ţ-ţ... Vă uitaţi unul la altul parcă aţi fi supăraţi ; măcar o dată să văd şi eu că vă zîmbiţi, zău aşa !

— E şi ea tare nu ştiu cum... răspunse Anisim oftînd. Nu pricepe nimic. Tace mereu. Poate unde e prea tînără. Las-o să mai crească.

La scară aştepta un armăsar alb, falnic, bine hrănit, înhămat la o şarabană.

Bătrînul Ţîbukin sări voinicește în ea și luă hățurile. Anisim o îmbrățișă pe Varvara, pe Axinia și pe fratele său. Ieși și Lipa în pridvor. Stătea nemișcată, uitîndu-se într-o parte, de parcă nici n-ar fi ieșit să petreacă pe cineva, ci numai așa, într-o doară. Anisim se apropie de ea și abia îi atinse obrazul cu buzele.

— Rămîi cu bine ! spuse el.

Ea zîmbi straniu, fără să-l privească ; fața începu să-i tremure, și, fără să știe de ce, tuturor li se făcu milă de ea. Anisim sări și el voinicește în șarabană și, cum se socotea bărbat frumos, se îndreptă mîndru din șale, proptindu-și mîna în șold.

În timp ce se urcă din rîpă spre deal, Anisim se uita mereu în urmă, spre sat. Era o zi caldă, senină. Se scoseseră pentru prima oară vitele la pășune, și fete și neveste, îmbrăcate în straie de sărbătoare, mergeau pe lîngă cireadă. Un taur roșu-cafeniu boncăluia bucuros că se vede în libertate și scormonea țărîna cu copitele dinainte. Pretutindeni, în văzduh și în frunzișuri, cîntau ciocîrliile. Anisim se uită la biserica albă, frumoasă, văruită de curînd, și își aminti că acum cinci zile se rugase în ea. Văzu apoi școala, cu acoperișul ei verde, pîrăul, în care se scălda și prindea pește pe vremuri... O bucurie caldă îi umplu pieptul și, dintr-o dată, își dori din tot sufletul să vadă răsărind, ca din pămînt, înaintea lui, un zid înalt, care să nu-i îngăduie să plece mai departe, ca să rămînă numai cu trecutul.

La gară, intrară în bufet și băură cîte un pahar de Xeres. Bătrînul bagă mîna în buzunar ca să scoată punga.

— Eu fac cinste ! îl opri Anisim.

Înduioșat, bătrînul Ţîbukin îl bătu pe umăr și îi făcu bufetierului cu ochiul, vrînd parcă să spună :

„Uite ce băiat am !"

— Hei, să fi rămas tu acasă, Anisim, la negustoria noastră ! spuse el. Mare preț ar fi avut ! Te-aș fi acoperit cu aur din cap pînă-n picioare !

— N-a fost să fie, tată !

Xeresul era acrișor și parcă mirosea a ceară roșie. Totuși mai dădură pe gît cîte un pahar.

Cînd bătrînul se întoarse de la gară, mai-mai să nu-și recunoască nora cea mică. Nici nu-i plecase bine bărbatul din casă și Lipa se schimbase cu totul, se înveseli dintr-o

dată ; desculță, într-o fustă veche, ruptă, cu mînecile suflecate pînă la umăr, spăla scara de la intrare, cîntînd cu glas subțirel, argintiu. Iar cînd se ducea să deșarte găleata cu apă se uita la soare cu zîmbetul ei copilăresc și ți se părea că e și ea o ciocîrlie.

Un bătrîn lucrător, care trecea prin fața casei, clătină din cap și strigă :

— Frumoase nurori mai ai, Grigori Petrovici ! Dumnezeu ți le-a trimis. Adevărate comori, nu alta...

V

În ziua de opt iulie, într-o vineri, Elizarov, poreclit Cîrjă, și cu Lipa se întorceau din satul Kazanskoe, unde fuseseră să se închine la hramul maicii domnului din Kazan. Mult în urma lor venea și Parskovia, mama Lipei, care rămînea tot mai în urmă — fiind bolnavă, se înneca de năduf. Era pe înserate.

— Zău ? se minuna Cîrjă de cele povestite de Lipa. O-o-o !

— Mie tare-mi place dulceața, Ilia Makarîci, spunea ea. Cîteodată, mă așez într-un colț, beau liniștită ceai și mănînc dulceață. Alteori, bem amîndouă, Varvara Nikolaevna și cu mine. Ea povestește ceva duios și eu ascult. Au multă dulceață. Patru borcane. „Mănîncă, Lipa, nu te sfii", îmi spune ea.

— Zău ? Patru borcane ?

— Trăiesc din belșug. Franzelă albă la ceai și carne, cîtă vrei. Belșug, nu glumă ! Numai că vezi, Ilia Makarîci, mi-e frică la ei. Nici nu pot să-ți spun ce frică mi-e !

— Și de ce ți-e frică, fetițo ? o întrebă Cîrjă și se uită înapoi, să vadă dacă Praskovia nu rămăsese prea departe.

— La început, cînd am făcut nunta, mi-era frică de Anisim Grigorîci. Drept să spun, nu era rău, dar cum se apropia de mine înghețam ; simțeam cum mă ai cu frig, cum îmi îngheață parcă oasele. Cît a stat cu mine, n-am dormit o singură noapte. Tremuram și mă rugam lui dum-

nezeu. Acum mi-e frică de Axinia, Ilia Makarîci. N-am ce zice, ea tot cu zîmbetul pe buze umblă, numai că uneori o vezi uitîndu-se pe fereastră, şi ochii i se fac răi şi scapără scîntei verzi, ca ochii oilor în întunericul staulului. O scot Hrîmin-fiii din minţi. „Socrul dumitale, îi spun ei, are la Butiokino o moşioară de vreo patruzeci de deseatine. Bună moşioară, cu nisip şi apă ! Aşa că dumneata, Axiuşa, să ridici acolo o fabrică de cărămizi, şi, după aceea, intrăm şi noi în *combenaţie*". Cărămida costă acum douăzeci de ruble mia. Socoteala nu e rea. Ieri, la masă, Axinina i-a şi spus bătrînului. „Vreau să fac la Butiokino o cărămidărie. Mă fac eu singură negustoreasă". Apoi a rîs. Dar Grigori Petrovici s-a întunecat la faţă : se vede că nu i-a plăcut treaba asta. „Cît timp trăiesc eu, a spus el, nu ne împărţim. Rămînem toţi laolaltă." Axinia l-a fulgerat din ochi şi a scrîşnit din dinţi. S-au adus la masă clătite şi nici nu s-a atins de ele !

— O-o-o ! se miră Cîrjă. Nu s-a atins de ele ?

— Şi zău, mă-ntreb, cînd o fi dormind ? continuă Lipa. Abia aţipeşte cîte o jumătate de ceas, apoi sare ca arsă şi începe să umble prin casă, cu ochii pe la ferestre, să nu dea oamenii cumva foc la ceva, să nu fure... Tare mi-e frică de ea, Ilia Makarîci ! După nuntă, Hrîmin-fiii nici nu s-au culcat. S-au dus de-a dreptul la oraş, să se judece. Şi lumea vorbeşte că tot Axinia i-a învrăjbit. Doi dintre fraţi i-au făgăduit să-i zidească fabrica, iar cel de-al treilea s-a supărat, şi fabrica lor n-a mers vreo lună. Din pricina asta unchiul meu, Prohor, a rămas fără lucru. A hoinărit pe la curţi, cerînd cîte un colţ de pîine. „Unchiule, i-am spus eu, de ce nu te duci să ari ori să tai lemne ? De ce te faci de ruşine ? „Am pierdut, zice, obiceiul să mai muncesc ca tot creştinul. Nu mai ştiu să fac nimic, Lipînka !

Se opriră lîngă o pădurice de plopi tineri să se odihnească şi s-o aştepte pe Praskovia. Elizarov era de mult antreprenor de dulgherie, dar cal nu avea. Colinda pe jos tot judeţul, ducînd-şi pe umăr desaga, în care avea pîine şi ceapă. Mergea cu paşi mari, bălăbănind braţele, şi nu era chiar atît de uşor să te ţii de el.

La marginea păduricii era un stîlp de hotar. Elizorov îl pipăi să vadă dacă-i zdravăn. Îi ajunse din urmă şi Praskovia, suflînd din greu. Faţa ei zbîrcită, mereu speriată, strălucea de bucurie : astăzi fusese şi ea la biserică, ca tot

omul ; se plimbase prin iarmaroc, băuse cvas de pere ! Asta i se întîmpla rar. Ba i se părea chiar că pentru prima oară în viaţa ei îşi făcuse toate poftele inimii. După ce se odihniră, porniră toţi trei mai departe. Soarele apunea şi razele lui, strecurîndu-se pe sub frunzişuri, luminau trunchiurile copacilor. Păduricea răsuna de glasuri vesele. Erau nişte fete din Ukleievo, care le-o luaseră cu mult înainte, dar care întîrziaseră în desiş. Se vede că se apucaseră să culeagă ciuperci.

— Hei, fetelor, hei, frumoaselor ! le strigă Elizarov.

Drept răspuns, păduricea răsună de rîsete.

— Băgaţi de seamă, vine Cîrjă ! Cîrjă, hodorog bătrîn !

Şi ecoul parcă rîdea şi el. Rămase şi păduricea în urmă. Curînd începură să se zărească vîrfurile coşurilor de la fabrici, apoi crucea de pe turla bisericii străluci în soare : nu mai era mult pînă-n sat, pînă-n satul cu „dascălul care mîncase toate icrele la un parastas". Ajunseră aproape de casă. Mai aveau de coborît în rîpă. Lipa şi Praskovia, care mergeau desculţe, se aşezară în iarbă să se încalţe. Cîrjă se aşeză şi el alături. Privi de acolo de sus, Ukleievo, cu biserica lui albă, cu sălciile şi cu gîrla lui, părea frumos şi liniştit. Numai acoperişurile fabricilor, vopsite din economie într-o culoare închisă, mohorîtă, supărau ochiul. Pe celălalt mal al rîpei se întindea lanuri de secară : căpiţe, snopi răzleţi, împrăştiaţi parcă de furtună, şi grămezi de paie abia secerate. Ovăzul era şi el în pîrg şi strălucea sidefiu la soare. Secerişul era în toi. În ziua aceea fusese sărbătoare. A doua zi, sîmbătă, avea să se strîngă secara, să se care fînul, apoi venea duminica şi era iarăşi sărbătoare. În fiecare zi tunetul cutremura zările împînzite de dogoare ; adieri umede, aburite, vesteau ploaie ; privind cerul, fiecare se ruga să dea domnul să aibă timp să-şi strîngă bucatele, şi în suflete bucuria norodului se împletea cu îngrijorarea.

— Secerătorii s-au scumpit ! rosti Praskovia. O rublă şi patruzeci pe zi !

Pe drum treceau mereu oameni, întorcîndu-se de la iarmarocul din Kazanskoe : femei, muncitori din fabrici cu şepci noi, copii, cerşetori... Într-un nor de praf trecea cîte o teleagă, în urma căreia alerga un cal ce nu fusese vîndut şi care parcă se bucura că se întoarce din nou în grajdul lui. Venea apoi un om, trăgînd de funie o vacă legată de coarne, care se lăsa dusă anevoie, aproape tîrîtă. Şi din nou se ridica

un nor de praf și trecea hurducîndu-se altă teleagă plină cu țărani beți, care-și bălăbăneau picioarele printre loitre. O bătrînă ducea în mînă un băiețaș, cu o căciulă mare, încălțat cu niște cizme prea înalte pentru el. Băiețașul nu mai putea de cald și abia își tîra picioarele din pricina cizmelor care-l împiedicau să-și îndoaie genunchii, dar nu se lăsa și sufla într-una, din răsputeri, într-o trîmbiță. Bătrîna și copilul coborîră în rîpă și curînd nu se mai văzură. Trîmbița însă tot se mai auzea.

— Care va să zică, fabricanților noștri iar nu li-s boii acasă... spuse într-un tîrziu Elizarov. Mare belea cu ei! Kostiukov e supărat pe mine. „Prea mult lemn ai băgat în streașină", mi-a spus el, deunăzi, înciudat. „Cum mult, Vasili Danilîci? i-am răspuns eu. Am băgat atîta cît trebuie. Doar nu mănînc lemnul!" Foc s-a făcut! „Cum îndrăznești să vorbești așa cu mine, dobitocule? mi-a spus el. Uiți cu cine ai de-a face? Eu te-am făcut antreprenor!" „Ei, mare pricopseală! i-am răspuns eu. Și cînd nu eram antreprenor, tot beam ceai în fiecare zi." S-a supărat și mai rău. „Sînteți toți niște pungași!" a strigat el. Am tăcut. Lasă, nu face nimic: noi sîntem pungași pe lumea asta și voi o să fiți pe lumea cealaltă! m-am gîndit eu. Ha-ha-ha! A doua zi s-a mai muiat. „Să nu fii supărat, Makarîci, pentru vorbele pe care ți le-am spus ieri, chiar dacă au fost cam grele. Eu, vezi, sînt negustor din ghilda întîi, sînt mai mare decît tine și tu trebuie să taci." Eu tot nu m-am lăsat: „Dumneavoastră sînteți negustor din ghilda întîi, iar eu nu sînt decît dulgher. Asta așa e. Numai că și sfîntul Iosif tot dulgher a fost. Meseria noastră e cinstită, pe placul lui dumnezeu. Dar dacă dumneavoastră vă place să fiți mai mare decît mine, apoi voia dumneavoastră, Visili Danilîci". Vorba e că, după asta, am intrat la gînduri: oare cine să fie cu adevărat mai mare? Un negustor din ghilda întîi sau un dulgher? Să știți, puișorilor, că tot dulgherul este mai mare. Cîrjă se gîndi nițel, apoi adăugă: Da, da, puișorilor, așa e! Cine trudește, cine pătimește, ăla e mai mare!

Soarele apusese și deasupra gîrlei; din curtea bisericii și de pe maidanele din jurul fabricilor se ridica o ceață deasă, lăptoasă. În întunericul care se lăsa acum repede, luminițele începură să se aprindă devale, și uneori ți se părea că ceața ascunde un abis fără fund. În clipa aceea, Lipa și

mama ei, care se născuseră sărace lipite pămîntului şi care erau în stare să trăiască astfel pînă la sfîrşitul vieţii, dînd totul celorlalţi, afară de sufletul lor blînd şi sfios, fură cuprinse de un simţămînt ciudat. Pentru prima oară li se părea că sînt şi ele mai mari decît alţii, că înseamnă şi ele ceva în lumea aceasta uriaşă şi tainică, în şirul nesfîrşit al vieţilor omeneşti. Se simţeau bine stînd acolo sus, pe culmea dealului ; zîmbeau fericite şi parcă uitaseră că pînă la urmă tot vor trebui să coboare, să se întoarcă în vale.

În sfîrşit, ajunseră acasă. La poartă şi în faţa dughenii mulţime de cosaşi şedeau pe pămînt. Cei din Ukleievo nu se duceau să muncească la Tîbukin, şi aceştia erau siliţi să tocmească oameni de prin alte sate. În întuneric toţi păreau acum să aibă bărbi mari, negre. Dugheana era deschisă şi prin uşă se vedea cum surdul juca dame cu un băieţandru. Nişte cosaşi cîntau încet, aproape în şoaptă, iar alţii cereau zgomotos să li se plătească ziua de lucru din ajun. Nu li se plătea însă, ca nu cumva să nu mai vină la lucru a doua zi. În curte, sub un mesteacăn, bătrînul Tîbukin, fără surtuc, numai în jiletcă, bea ceai cu Axinia. Pe masă ardea o lampă.

— Moşule-e-e ! striga de după zăplaz un cosaş, ca să-l necăjească. Plăteşte-ne măcar jumătate ! Moşule-e-e !

În întuneric izbucneau rîsete. Apoi se auzea iarăşi cîntecul, îngînat aproape în şoaptă. Se aşeză şi Cîrjă la masa lor, să bea ceai.

— Care va să zică, am fost şi noi la iarmaroc ! începu el să povestească. Se cheamă că am petrecut şi noi, puişorilor ! Şi am petrecut chiar de minune, slavă ţie, doamne ! Numai că s-a întîmplat o daraveră cam urîtă : Saşka, fierarul, a cumpărat nişte tutun. Şi a dat omul o băncuţă de cincizeci de copeici. Dar să vezi drăcie : băncuţa era falsă ! Şi Cîrjă se uită cu grijă în jurul lui. Ar fi vrut să n-audă nimeni ce spunea. Continuă să povestească, dar, crezînd că vorbeşte în şoaptă, vorbea numai răguşit, şi tocmai bine îl auzea toată lumea. Care va să zică, băncuţa era falsă. Firește, l-au întrebat de unde o are. „Mi-a dat-o Anisim Ţîbukin, a spus el, cînd am petrecut la el la nuntă". Au chemat jandarmul şi l-au ridicat. Ia vezi, Grigori Petrovici, să nu iasă vreo vorbă...

— Moşule-e-e ! se auzi iarăşi acelaşi glas şugubăţ de după zăplaz. Moşule-e-e !

Se făcu tăcere.

— Ei, puişorilor, puişorilor ! mormăi repede Cîrjă şi se ridică în picioare. Pica de somn. Mulţumesc pentru ceai şi pentru zahăr, puişorilor. E timpul să mă duc la culcare. M-au cam lăsat balamalele. Au început să putrezească grinzile... ha-ha-ha ! Şi, plecînd, adăugă : Se vede treaba că mi-a venit şi mie vremea să mor !

Şi scoase un sughiţ de plîns. Bătrînul Ţîbukin nu-şi mai isprăvi ceaiul ; rămase pe gînduri, nemişcat, părînd să asculte paşii lui Cîrjă, care se depărta pe uliţă.

— Poate că Saşka-fierarul a minţit ! spuse atunci Axinia, ghicindu-i gîndul.

Ţîbukin intră în casă şi, după un timp, se întoarse cu un fişic în mînă, îl desfăcu şi pe masă străluciră monedele nou-nouţe. Luă una şi o încercă în dinţi, apoi o aruncă pe tava cu ceşti. Mai încercă încă una şi o aruncă.

— Da, e adevărat : sînt false... Ridică ochii spre Axinia, neştiind parcă ce să creadă. Apoi adăugă : Ştii ce monede sînt astea ?... Le-a adus Anisim atunci... Darul lui ! După o clipă, se aplecă spre ea şi, băgîndu-i fişicul în mînă, îi şopti : Ia-le, fetiţ-o, şi aruncă-le în puţ. Dracu să le ia !... Dar bagă de seamă să nu prindă careva de veste, să mai iasă vreun bucluc. Ia samovarul, stinge lumina...

Lipa şi Praskovia, care stăteau în şură, văzură luminile stingîndu-se una după alta. Numai sus, la Varvara, pîlpîiau mai departe candelele albastre şi roşii, şi o adiere de linişte, de împăcare, de neştiutoare seninătate venea dintr-acolo. Praskovia nu putea de loc să se obişnuiască cu gîndul că fata ei s-a măritat cu un om bogat şi, de cîte ori venea la Ţîbukin, rămînea sfioasă în tindă, cu zîmbetul ei umil ; îi trimitea acolo ceai şi zahăr. Nici Lipa nu putea să se obişnuiască şi, după plecarea lui Anisim, nu mai dormea în patul ei, ci pe unde apuca, în bucătărie sau în şură. În fiecare zi spăla duşumelele sau rufele şi i se părea că nimic nu s-a schimbat, că munceşte ca şi mai înainte, cu ziua. Şi de data aceasta, cînd se întoarseră la Kazanskoe, Lipa şi Praskovia băură ceaiul în cuhnie, cu bucătăreasa, apoi se duseră în şură şi se culcară pe jos, între sanie şi zid. Era întuneric şi mirosea a hamuri. Afară, pe lîngă

case, se stinseseră toate luminile. Se auzi cum surdul închidea dugheana şi cum cosaşii îşi căutau un loc de dormit prin curte ; departe, la Hrîmin-fiii în grădină, cînta armonica cea scumpă. Praskovia şi Lipa aţipiră.

Cînd le trezi un zgomot de paşi, lumina lunii înălbise totul afară. Axinia stătea în prag, cu aşternutul în braţe.

— Poate că aici e mai răcoare... spuse ea. Apoi intră şi se culcă aproape de prag. Luna o lumina toată.

Axinia nu putea să adoarmă. Răsufla greu, se răsucea de căldură în aşternut, aruncînd aproape totul de pe ea. Şi ce frumoasă şi falnică părea în lumina feerică a lunii ! După un timp se auziră din nou paşi. În uşa şurii se arătă bătrînul, alb şi el de lună.

— Axinia ! strigă el ! Aicea eşti ?

— Da, şi ? răspunse ea înciudată.

— Ţi-am spus adineauri să arunci banii în puţ. I-ai aruncat ?

— De ce să-i arunc ? I-am dat cosaşilor...

— Doamne sfinte ! izbucni bătrînul înmărmurit şi îngrozit. Buclucaşă femeie mai eşti ! Doamne, dumnezeule !

Şi plecă, bodogănind şi frîngîndu-şi mîinile. Puţin după aceea, Axinia se aşeză în capul oaselor şi ofta din greu, cu ciudă, apoi se ridică, îşi adună în grabă aşternutul şi plecă şi ea.

— De ce m-ai dat la ăştia, mamă ? spuse Lipa.

— Ei, fetiţo, trebuia şi tu să te măriţi. Aşa ne e scris la toţi.

O deznădejde amară era gata să le cuprindă pe amîndouă. Dintr-o dată însă li se păru că nu sînt chiar atît de părăsite, că cineva se uită la ele din înaltul, din albastrul cerului, de acolo unde scînteiază stelele, cineva care stă de strajă, care vede tot ce se petrece în Ukleievo. Simţeau că oricît de adîncă ar fi fost suferinţa, noaptea rămînea aceeaşi, liniştită şi minunat de frumoasă, şi că în lume există şi va exista de-a pururi un adevăr tot atît de frumos şi de minunat, cu care totul pe pămînt abia aşteaptă să se contopească, aşa cum lumina lunii se contopea cu noaptea.

Şi potolite, alinate, se ghemuiră amîndouă una în alta şi adormiră.

VI

Sosise de mult știrea că Anisim fusese băgat la închisoare pentru falsificare de bani și punere în circulație de monede false. De atunci trecuseră luni, mai bine de o jumătate de an ; se sfîrșise iarna lungă, venise primăvara, și atît cei din casă cît și cei din sat se obișnuiseră cu gîndul că Anisim este la închisoare. Mulți chiar îl și uitaseră. Doar cînd cineva trecea noaptea prin fața casei sau a dughenii, își aducea dintr-o dată aminte că feciorul lui Țîbukin era întemnițat, iar cînd clopotele sunau la cimitir, oamenii își aminteau că Anisim stă la închisoare și își așteaptă judecata.

O umbră parcă se întinsese peste curte. Casa se posomorîse, acoperișul se acoperi de rugină, ușa de la dugheană, grea, îmbrăcată în tablă, vopsită în verde, se spălăcise, „se cătrănise", cum spunea surdul ; însuși bătrînul se întunecase parcă. Nu-și mai tunsese de mult barba și părul, umbla ca un sălbatic. Cînd se urca pe bihuncă, nu mai sărea voinicește ca altădată și nu se mai răstea la cerșetorii de la poartă : „Să vă mai dea și dumnezeu !" Se vedea cît de colo că puterile începură să-l lase. Oamenii îi știau mai puțin de frică. Ba uriadnicul îndrăznise chiar să vină să încheie un proces-verbal de contravenție, pe loc, în dugheană, deși își primea peșcheșul de la bătrîn ca și mai înainte. De trei ori îl chemară la oraș pe Țîbukin, ca să-l judece pentru comerț clandestin cu băuturi spirtoase, dar procesul se tot amîna, pentru neprezentare de martori. Bătrînul era tot mai sleit de puteri.

Se ducea deseori să-și vadă feciorul, tocmea pe cîte cineva să-l apere, scria cîte o jalbă ; dăruise un prapur la o biserică, iar directorului închisorii îi dăduse un zarf de argint, pe care era scris cu litere smălțuite : „Sufletul își cunoaște măsura", și o linguriță cu coadă lungă.

— Nu are cine să vorbească unde trebuie și cum trebuie ! spunea Varvara. Ț-ț-ț !... Ar trebui să ne rugăm de vreun boier, să umble la mărimi... Să-i dea drumul măcar pînă la judecată !... De ce să se chinuie bietul băiat ?!

Necăjită era și ea de bună seamă, dar tot mai plinuță la trup și mai albă la piele. Aprindea ca și mai înainte

candelele la ea în iatac și îngrijea ca totul să fie curat în casă, cinstind musafirii, ca și altă dată, cu dulceață și pistil de mere. Surdul și Axinia vedeau de dugheană. Se mai apucaseră și de o treabă nouă : fabrica de cărămizi de la Butiokino, unde Axinia se ducea aproape zilnic cu căruța. Mîna singură calul și, cînd întîlnea cunoscuți pe drum, lungea gîtul întocmai ca vipera din secara tînără și zîmbea nevinovat și enigmatic. Cît despre Lipa, se juca toată vremea cu pruncul pe care-l născuse înainte de postul cel mare. Era un plod atît de micuț și de firav, că îți făcea milă și te prindea mirarea că privește și țipă, că este socotit și el o făptură omenească, ba că îl mai cheamă și Nikifor. Copilul stătea în leagăn, iar Lipa se dădea doi pași înapoi, făcea o plecăciune și îi spunea :

— Bună ziua, Nikifor Anisimîci !

Se repezea la el și îl săruta cu foc. Apoi iarăși se dădea înapoi, spre ușă, făcea o plecăciune și îi spunea :

— Bună ziua, Nikifor Anisimîci !

Iar plodul dădea din picioruşele lui roșii, și plînsul lui se făcea hohot de rîs, cum i se întîmpla și dulgherului Elizarov.

Se soroci și ziua judecății. Bătrînul plecă cu vreo cinci zile înainte. Se auzi apoi că fuseseră luați și duși la oraș toți cei chemați ca martori. O dată cu ei plecase și un bătrîn lucrător, care primise și el citație.

Judecata avu loc într-o joi, dar trecu și o duminică, și bătrînul tot nu se întoarse, și la Ukleievo nu veni nici o veste. Marți, către seară, Varvara stătea la fereastra deschisă și asculta : nu cumva vine bătrînul ? În camera de alături Lipa se juca cu copilul. Îl arunca în sus, îl prindea în brațe și îi spunea veselă :

— Ai să te faci ma-are, ma-a-are, ai să ajungi și tu bărbat și o să mergem împreună să muncim cu ziua ! O să mergem să muncim cu ziua !

— Ei asta e ! se supăra Varvara. Cum o să munciți cu ziua, prostuțo ? O să-l facem negustor !

Lipa începu să îngîne un cîntec, dar după cîteva clipe uită de spusele Varvarei și începu iarăși :

— Ai să te faci ma-are, mare, ai să fii bărbat și o să mergem să muncim cu ziua !

— Ei, tu una și bună știi ! rîse Varvara.

Lipa apăru în prag cu Nikifor în braţe şi o întrebă:

— Mămico, de ce-l iubesc eu atîta? De ce mi-e aşa milă de el?

Glasul i se frînse deodată şi ochii i se umplură de lacrimi. Cine e el? continuă ea. Ce înseamnă el pe lume? E uşurel ca un fulg, ca o scamă, dar mie mi-e drag, parcă-ar fi un om mare! Uite, nu poate face nimic, nici de vorbit nu poate să vorbească, dar eu înţeleg tot ce vrea să spună cu ochişorii lui mici.

Varvara ciuli urechea. În depărtare se auzea fluierînd trenul de seară care se apropia de staţie. N-o fi venit cumva bătrînul? Varvara nu mai asculta ce spunea Lipa. Nici nu mai ştia dacă timpul merge înainte sau dacă nu cumva s-a oprit. Tremura toată, dar nu de teamă, ci de aşteptare înfrigurată. O căruţă plină de oameni din sat trecu repede, huruind prin faţa porţii. Erau martorii care veneau de la gară. În timp ce căruţa trecea prin faţa dughenii, sări din ea bătrînul lucrător, care intră în curte. Se auzi cum un om de-al curţii îi da bună seara şi îl întreba ceva.

— I-au ridicat drepturile şi toată averea, spuse el, şi l-au trimis în Siberia la muncă silnică, pe şase ani.

În clipa aceea Axinia ieşi din dugheană prin uşa din dos. Tocmai vînduse nişte gaz şi ţinea într-o mînă o sticlă şi în cealaltă, pîlnia, iar în dinţi nişte bani de argint.

— Şi tăticu unde a rămas? întrebă ea, peltică din pricina arginţilor din dinţi.

— La gară, răspunse lucrătorul. A spus că o să vină cînd s-o mai înnopta.

În toată curtea se răspîndi repede vestea că Anisim fusese condamnat la muncă silnică. Socotind că aşa se cuvine, bucătăreasa ieşi în prag şi începu să jelească, întocmai ca după mort:

— Cui ne-ai lăsat, Anisim Grigorîci, şoimul nostru mîndru? Cui ne-ai lăsat?...

Speriaţi, cîinii începură să latre. Varvara se repezi din nou la fereastră şi, stăpînindu-şi durerea ce o cuprinsese, strigă bucătăresei din toate puterile:

— Ajunge, Stepanida, ajunge, nu ne mai chinui, pentru numele lui Hristos!

Pînă şi de samovar uitară în seara aceea. Nimeni nu mai era în stare să se gîndească la ceva. Numai Lipa nu

înţelegea despre ce e vorba şi continua să se joace cu copilul.

Cînd veni şi bătrînul de la gară, nu-l mai întrebă nimeni nimic. Le dădu bună seara, apoi începu să se plimbe în tăcere prin toate încăperile ; de mîncare nici nu se atinse.

— N-a fost cine să pună o vorbă bună... spuse din nou Varvara, cînd rămaseră numai ei doi. Spuneam eu că trebuie umblat pe la oameni cu trecere, dar nu m-ai ascultat. Trebuia făcută o jalbă...

— Am făcut tot ce am putut, răspunse bătrînul cu un gest de oboseală. După ce l-au condamnat pe Anisim, m-am dus la boierul acela care îl apărase. „Nu se mai poate face nimic, mi-a spus el. E prea tîrziu." Chiar Anisim îmi spusese : „ E prea tîrziu..." Totuşi, cînd am ieşit de la tribunal, am vorbit cu un avocat. I-am dat şi arvună. Am să mai aştept o săptămînă şi o să mă duc din nou. Cum o vrea dumnezeu ! Bătrînul trecu iarăşi prin toate odăile şi cînd se întoarse la Varvara, îi spuse : Se vede că nu mi-e bine. Am aşa un fel de ceaţă în cap. Parcă mi se întunecă gîndurile. Închise uşa ca să nu audă Lipa, şi şopti : Cu banii nu e lucru curat. Ţi-aduci aminte că înainte de nuntă, Anisim mi-a adus nişte ruble şi nişte băncuţe noi de cincizeci de copeici. Un fişic l-am ascuns şi l-am ţinut deoparte. Dar celelalte băncuţe le-am amestecat cu banii mei... Pe vremuri, cînd trăia încă unchi-meu, Dmitri Filatîci, dumnezeu să-l ierte, tot pleca după marfă, cînd la Moscova, cînd în Crimeia. Avea nevastă tînără, şi în timp ce el umbla după marfă, nevastă-sa umbla cu alţii. Au avut şase copii şi, cînd unchiului i se întîmpla să bea ceva mai mult, numai ce îl auzeai spunînd : „Nu mă pot dumiri de loc, care sînt copiii mei şi care sînt ai altora. Mereu mă încurc." Fire fericită, cum s-ar spune. Tot aşa şi eu : nu mă pot dumiri care sînt banii mei cei adevăraţi şi care sînt cei falşi, şi mereu mi se pare că toţi sînt falşi.

— Ei, ce dumnezeu !

— Uite, la gară, cînd am cumpărat biletul, am dat trei ruble. Şi mereu mi se păreau că sînt false. Tare mi-a fost frică... Se vede că nu mi-e bine de loc.

— Da, toţi sîntem în puterea lui dumnezeu ! spuse Varvara şi clătină din cap. Trebuie să te gîndeşti şi la asta,

Petrovici... Nu știe omul ce-l așteaptă mîine. Nu mai ești om tînăr. Doamne ferește, mori, și ce-o să se facă atunci nepoțelul fără tine ? Tare mi-e teamă că o să-l năpăstuiască toți pe bietul Nikifor ! Tatăl, ca și cum n-ar fi. Mama e prea tînără, prostuță... Ce-ar fi să pui pe numele băiatului măcar pămîntul, adică Butiokino. Zău, Petrovici, gîndește-te ! Băiețelul e așa de drăgălaș, păcat de el ! Ia du-te chiar mîine și fă-i o hîrtie, ce să mai aștepți ?

— Chiar și uitasem de el, răspunse Țîbukin. Să-i dau și lui bună seara. Zici că-i drăgălaș băiatul ? Să dea dumnezeu să crească sănătos. Deschise ușa și îi făcu Lipei semn cu degetul. Ea se apropie cu copilul în brațe. Ascultă, Lipînka, dacă ai nevoie de ceva, spune-ne fetițo, nu te sfii ! o îndemnă el. Dacă vrei să mănînci ceva, mănîncă tot ce-ți poftește inima, nouă nu ne pare rău. Numai sănătoasă să fii... Făcu semnul crucii peste copil. Și îngrijește bine de nepoțel. Nu mai am fecior, atîta mi-a rămas : nepoțelul.

Îl podidi plînsul și începură să-i curgă lacrimi pe obraz. Scoase un sughiț ușor și se depărtă. După aceea se culcă și adormi buștean, după șase nopți nedormite.

VII

Bătrînul se mai duse la oraș, dar nu zăbovi mult acolo. Curînd după întoarcerea lui, cineva îi șopti Axiniei că Țîbukin fusese la notar să-și facă testamentul și că Butiokino, unde ea făcea cărămidă, fusese pus pe numele nepotului Nikifor. Vestea aceasta îi fu adusă dimineața, cînd bătrînul și Varvara își beau ceaiul în fața casei, la umbra mesteacănului. Axinia încuie amîndouă ușile dughenei, și pe cea care dădea în uliță, și pe cea care dădea în curte, adună toate cheile pe care le ținea la ea și le azvîrli la picioarele bătrînului.

— Nu vreau să mai muncesc pentru voi ! țipă ea, izbucnind dintr-o dată în hohote de plîns. Eu nu sînt o noră pentru voi, ci o slujnică ! Toată lumea rîde de mine : „Ia uitați-vă ce mai slujnică și-au găsit Țîbukinii !“ Nu m-am

tocmit la voi! Nu sînt o cerşetoare, o lepădătură! Am şi eu tată şi mamă.

Fără să se sinchisească de lacrimile care îi curgeau şiroaie, îl fulgeră pe bătrîn cu ochii ei răi, care priveau saşiu de mînie, iar faţa şi gîtul i se încordaseră şi i se făcură stacojii. Continuă să strige din răsputeri:

— Nu vreau să mai fiu slugă la voi! M-am omorît muncind. Să stau toată ziulica în dugheană şi noaptea să mă furişez după votcă, pentru asta sînt bună! Dar cînd e vorba de pămînt, pentru asta e bună nevasta ocnaşului, cu lepădătura ei de copil! Ea e stăpînă aici, boieroaica, iar eu sînt sluga ei! Daţi-i totul, băgaţi-i totul pe gît muierii puşcăriaşului, pînă s-o îneca. Eu plec acasă. Să vă găsiţi o altă proastă, fire-aţi blestemaţi!

Niciodată în viaţa lui bătrînul nu-şi certase sau pedepsise copiii, şi nu putea să admită nici gîndul măcar că cineva dintre ai lui ar putea să-i spună în faţă vreo vorbă urîtă, sau să aibă o purtare necuviincioasă. Înspăimîntat de această dezlănţuire de furie, fugi în casă şi se ascunse după un dulap. Iar Varvara, de uluită ce era, nici nu putu să se scoale de pe scaun; dădea numai din mîini, ca şi cum s-ar fi apărat de o viespe.

— Ce-i asta, maică? bîiguia ea, îngrozită. De ce strigi aşa? Ţ-ţ-ţ!... Ne aude lumea... Mai încet! Mai încet!

— Aţi dat Butiokino nevestei ocnaşului, continuă să zbiere Axinia. Puteţi să-i daţi totul. Nu mai vreau nimic de la voi. Să vă înghită pămîntul! Sînteţi cu toţii o bandă de borfaşi! Am văzut destule! Ajunge! N-a trecut un om pe aici fără să-l jefuiţi, hoţilor! Aţi jefuit bătrîni şi copii! Cine a vîndut votcă fără brevet? Şi banii falşi? V-aţi umplut cuferele cu bani falşi, şi acum nu mai aveţi nevoie de mine!

În faţa porţii se şi adunase lumea şi se uita în curte.

— Foarte bine, să se uite lumea! ţipa Axinia. Am să vă fac de rîs! Să vă crape obrazul de ruşine! Să vă văd tîrîndu-vă la picioarele mele. Ei, Stepane, îl chemă ea pe surd, haide, plecăm numaidecît acasă, la tata şi la mama. Nu vreau să mai stau la un loc cu puşcăriaşii!... Hai repede, pregăteşte-te!...

În curte atîrnau rufe la uscat; Axinia începu să smulgă fustele şi bluzele ei încă ude şi să le zvîrle în braţele sur-

dului. Apoi, turbată, alergînd de colo-colo, trase pe rînd albiturile, le trînti pe jos, şi călca în picioare tot ce nu era al ei.

— Maică, linişteşti-o, maică ! gemea Varvara. Ce-i cu ea, ce vrea ? Daţi-i Butiokino, daţi-i-l, pentru numele lui Hristos !

— Ia te uită ce muiere ! spuneau cei de la poartă. Şi-a dat poalele peste cap ! A dracului muiere !

Axinia intră în goană în cuhnie, unde tocmai se spălau rufe. Lipa rămase singură. Bucătăreasa se dusese la gîrlă să limpezească. Din albie şi din cazanul de lîngă plită se ridicau aburi înăbuşitori şi se vedea ca prin ceaţă. Pe podea mai era un maldăr de rufe murdare şi, lîngă maldăr, ca să nu se lovească dacă cumva s-ar fi întîmplat să cadă, era culcat pe o bancă Nikifor, care se juca cu picioruşele lui roşii. În clipa în care intră Axinia, Lipa tocmai luase din maldăr o cămaşă a cumnatei şi o pusese în albie, întinzînd mîna spre cofa cu apă clocotită care se afla pe masă.

— Dă-o încoace ! se răsti Axinia, aruncîndu-i o privire plină de ură, şi îşi luă cămaşa din albie. Nu e treaba ta să te atingi de rufele mele ! ţipă ea iarăşi. Eşti nevastă de ocnaş şi trebuie să-ţi cunoşti lungul nasului, să ştii cine eşti !

Lipa se uită la ea înlemnită, fără să înţeleagă ceva. Dar, dintr-o dată, prinse privirea pe care Axinia o aruncă copilului şi se îngrozi...

— Mi-ai luat pămîntul. Ei bine, na !

Zicînd aceasta, Axinia puse mîna pe cofa cu apă clocotită şi o deşertă pe Nikifor.

Atunci se auzi un ţipăt cum nu se mai auzise niciodată în Ukleievo, şi nu-ţi venea să crezi că o făptură atît de firavă, de puţintică la trup ca Lipa, este în stare să scoată un asemenea ţipăt. În curte să făcu dintr-o dată tăcere. Axinia intră în casă fără un cuvînt, cu obişnuitul ei surîs nevinovat, pe buze. Surdul tot se mai plimba prin ogradă, năuc, cu rufele în braţe. Apoi începu să le întindă la loc pe frînghie, fără să rostească un cuvînt şi fără să se grăbească. Şi, pînă cînd se întoarse bucătăreasa de la gîrlă, nimeni nu îndrăzni să intre în bucătărie, să vadă ce se întîmplase acolo

VIII

Nikifor fu dus la spitalul zemstvei și spre seară muri. Lipa nu așteptă să vină cineva s-o ia. Înveli micul cadavru într-o pătură și o porni spre casă.

Spitalul, o clădire nouă, cu ferestre mari, terminată de curînd, se afla pe creasta unui deal. Scăldat în razele asfințitului, părea că arde pe dinăuntru. La poalele dealului se afla un cătun. Lipa coborî și, înainte de-a intra în cătun, se așeză pe malul unui iaz mic. O femeie își aduse calul la adăpat. Dar calul nu voia să bea.

— Ce ți-e, de ce nu bei? bodogăni femeia mirată.

Un băiețaș în rubașcă roșie spăla în apa iazului cizmele tatălui său. Altă făptură omenească nu se mai vedea, nici în cătun, nici pe deal.

— Nu vrea să bea... murmură Lipa, uitîndu-se năucă la cal.

Femeia și băiețașul cu cizmele au plecat pînă la urmă, și ea a rămas singură. Soarele s-a culcat și el, învelindu-se în purpura de aur, și nori prelungi, trandafirii și liliachii, s-au răsfirat pe cer, parcă de strajă. Undeva, departe, cine știe unde, un buhai de baltă mugea surd și trist, ca o vacă închisă în staul. Strigătul păsării tainice se auzea în fiecare primăvară, dar nimeni nu știa cum arată, unde se aciuiase. Sus pe deal, în jurul spitalului și în tufișurile dimprejurul iazului, dincolo de cătun și pe tot întinsul cîmpului cîntau privighetorile. Un cuc număra anii cuiva și, tot încurcîndu-se la număroare, o lua mereu de la început. În iaz broaștele se chemau una pe alta, mînioase parcă, îngînîndu-se care mai de care; și, ascultîndu-le, ți se părea că deslușești în strigătul lor: „Așa fac! Așa fac!" Cîtă larmă! Ai fi zis că toate vietățile țipau și cîntau înadins, ca nimeni să nu doarmă în seara aceea de primăvară, ca tuturora, chiar și broaștelor mîniate, să le fie dragă fiecare clipă și să se bucure de ea, fiindcă viața nu ți-e hărăzită decît o singură dată!

Un firicel de lună argintie lumina sfios cerul plin de stele. Lipa nu-și dădea seama cît timp stătuse lîngă iaz, dar cînd se ridică și porni din nou, toată lumea dormea în cătun. Nu se vedea nici o lumină. Pînă acasă erau de bună

seamă vreo douăsprezece verste, dar puterile o părăsiseră și nu mai știa bine drumul ! Luna trecea cînd în stînga, cînd în dreapta șoselei. Și același cuc, al cărui glas răgușise, cînta mereu, parcă făcîndu-i în ciudă. Lipa mergea repede și nici nu băga de seamă că-și pierduse năframa de pe cap. Se uita mereu la cer și se întreba unde o fi acum sufletul copilului ei. Mergea oare în urma ei, sau zbura undeva acolo sus, printre stele, și nu se mai gîndea la mama lui ? Ce singur te simți noaptea pe cîmp cînd ești înconjurat de cîntece și ție nu-ți arde de cîntat, cînd de pretutindeni se înalță strigăte de bucurie și cînd numai tu nu te poți bucura, cînd de pe cer te privește luna singuratică și ea, fără să-i pese dacă pe pămînt este primăvară sau iarnă, dacă oamenii sînt vii sau morți... Cînd o jale mare îți apasă sufletul, ți-e greu fără oameni. Dacă măcar ar fi fost cu ea mama-sa, Praskovia, Cîrpă, bucătăreasa sau oricare om din sat.

— Bu-hu ! striga buhaiul de baltă. Bu-hu !

Și, dintr-o dată, se auzi răsunînd limpede un glas omenesc :

— Înhamă, Vavila !

În față, chiar lîngă drum, ardea un foc. Flăcările se potoliră, scînteia doar jarul roșu. Se auzeau caii rupînd iarba. În întuneric se deslușeau două căruțe, una mare, cu un butoi, alta mai joasă, încărcată cu saci. Cu ele erau doi oameni : unul ducea de căpăstru un cal să-l înhame, celălalt stătea nemișcat lîngă foc, cu mîinile la spate. Un cîine începu să mîrîie lîngă una din căruțe. Omul care ducea calul se opri și spuse :

— Parcă vine cineva pe drum.

— Taci, Șarik ! strigă celălalt cîinelui.

După glas, se putea desluși că omul care potolise cîinele era bătrîn. Lipa se opri și spuse :

— Dumnezeu să vă ajute !

Bătrînul se apropie de ea și, după o clipă de îndoială, răspunse :

— Seară bună !

— Nu mă muscă cîinele, moșule ?

— Nu, fii liniștită !

— Am fost la spital, spuse Lipa după o scurtă tăcere. Mi-a murit copilașul. Îl duc acum acasă.

Se vede că bătrînului nu-i fu tocmai pe plac treaba asta, fiindcă se dădu un pas înapoi și spuse repede :

— Ce să-i faci, fata mea ! Dacă așa a fost voia lui dumnezeu... Apoi, întorcîndu-se către tovarășul lui de drum : Prea mult te mocoșești, băiete. Dă-i zor !

— Nu găsesc cercul calului dumitale. Nu-l văd nicăieri.

— Tare de cap mai ești, Vavila !

Bătrînul se aplecă, luă un tăciune și suflă în el. I se luminară numai ochii și nasul. După ce găsi cercul, se apropie cu tăciunile de Lipa și se uită lung la ea. Ochii lui erau plini de milă și înțelegere.

— Ești mamă, spuse el. Oricărei mame îi pare rău după copilul ei.

Oftă și clătină din cap. Vavila aruncă ceva peste jăratic, ca să-l stingă. Strivi apoi cu călcîiul tăciunii și, dintr-o dată, se făcu întuneric. Ai fi zis că oamenii și căruța nu fuseseră decît o vedenie ce pierise și că acum rămăsese numai cîmpul gol, cerul cu stelele și larma păsărilor care se împiedicau una pe alta să doarmă. Un cîrstei se tînguia și parcă răsărise chiar acolo unde fusese focul.

Dar după o clipă, cînd ochii Lipei se obișnuiră iar cu întunericul, îl văzu din nou pe bătrîn, pe lunganul de Vavila, și căruțele. Acestea scîrțîiră din toate închieturile, încercînd să iasă la drum.

— Sînteți sfinți ! îl întrebă Lipa pe bătrîn.

— Nu, sîntem din Firsanovo.

— Cînd te-ai uitat adineauri la mine, mi s-a muiat inima. Și dumnealui pare un băiat liniștit. Așa că m-am gîndit că poate sînteți sfinți.

— Te duci departe ?

— La Ukleievo.

— Suie în căruță. Te ducem pînă la Kuzmenki. De acolo ții drumul drept înainte. Noi o luăm la stînga.

Vavila se urcă în căruța cu butoiul, și bătrînul cu Lipa în cealaltă. Porniră la pas. Vavila mergea în față.

— Copilașul meu s-a chinuit toată ziua, spuse Lipa. Se uita, se uita mereu cu ochișorii lui la mine și tăcea, voia să spună ceva și nu putea. Doamne, dumnezeule, maică precistă ! De atîta durere, nici eu nu mai răbdam ! Tot timpul mă culegeau de pe podea. Stăteam lîngă pat și mă

pomeneam pe jos. Ia spune-mi dumneata, moşule, de ce să se chinuiască atîta un copil înainte să moară ? Cînd se chinuieşte un om în toată firea, bărbat sau femeie, i se iartă păcatele, dar de ce să se chinuiască un copil, care n-are păcate ? De ce ?

— Cine ştie ? răspunse bătrînul.

Vreo jumătate de ceas merseră în tăcere.

— Nu le poţi şti pe toate, rosti într-un tîrziu bătrînul. De ce e aşa şi nu altfel. Vezi, păsării i s-au dat două aripi, nu patru, pentru că poate zboară şi cu două. Tot aşa şi cu omul : nu-i e dat să ştie totul, ci numai cîte o jumătate sau cîte un sfert. Nu ştie decît atît cît îi trebuie ca să trăiască.

— Moşule, parcă mi-e mai uşor să merg pe jos. Nu ştiu cum, dar îmi zvîcneşte inima aşa de tare...

— Nu-i nimic. Stai liniştită. Bătrînul căscă şi-şi făcu semnul crucii peste gură. Nu-i nimic.... repetă el. Durerea ta e numai jumătate de durere. Viaţa e lungă, o să mai ai parte de multe. Şi de bune, şi de rele. Mare este maica Rusie ! spuse el, privind spre zările cufundate în noapte. Prin toată Rusia am fost şi toate le-am văzut. Să ai încredere în vorba mea, fetiţo. O să ai parte în viaţă şi de bune, şi de rele. Am străbătut cu piciorul Siberia, am fost pe malurile Amurului şi m-am căţărat pe Altai. În Siberia am trăit chiar. Lucram pămîntul acolo, dar m-a apucat dorul de maica Rusie şi m-am întors în satul meu. Tot pe jos m-am înapoiat. Uite, îmi aduc aminte ca acum : treceam un rîu pe un pod plutitor. Eram slab, slab, în zdrenţe, desculţ, zgribulit şi sugeam o coajă de pîine. Pe pod se afla şi un tîrgoveţ, dacă o fi murit, dumnezeu să-l ierte ! Se uita la mine plin de milă şi dintr-o dată i-au dat lacrimile : „Arăcan de tine, mi-a zis el, neagră ţi-i pîinea, negre-ţi sînt zilele !“ Ei, şi cînd am ajuns acasă, nici tu casă, nici tu nevastă, că pe a mea o îngropasem în Siberia. Acum muncesc ca argat şi, drept să-ţi spun, am avut parte şi de rele, dar şi de bune. Şi tot n-am nici un chef să mor, fetico ! Aş vrea să mai trăiesc încă vreo douăzeci de anişori. Asta înseamnă că mi-a fost mai mult bine decît rău. Mare, mare este maica Rusie ! spuse el din nou, privind spre zările cufundate în noapte.

Moşule, întrebă Lipa, cînd moare omul, cîte zile după aceea rătăceşte sufletul lui pe pămînt ?

— Da cine ştie ! Ia să-l întrebăm pe Vavila. El a umblat la şcoală. Acolo înveţi de toate. Vavila ! strigă bătrînul.

— Ei ?

— Vavila, cînd moare omul, cîte zile mai umblă sufletul lui pe pămînt ?

Vavila opri calul şi numai după aceea răspunse :

— Nouă zile. Cînd a murit unchiul Kirill, sufletul lui a stat treisprezece zile în izba noastră.

— De unde ştii ?

— Treisprezece zile s-a tot auzit bătînd în vatră.

— Bine, bine, lasă... Dă-i drumul !

Se vedea că nu crede nimic din toate astea.

În apropiere de Kuzmenki, căruţele apucară pe şosea, iar Lipa ţinu drumul drept înainte. Se lumina de ziuă. Cînd coborî în rîpă, casele şi biserica din Ukleievo erau pitulate în ceaţă. Era frig şi i se părea că tot acelaşi cuc cînta şi aici.

Cînd ajunse acasă, nu se scoseseră încă vitele la păşune. Toţi dormeau. Se aşeză pe treptele pridvorului şi aşteptă. Cel dintîi se arătă bătrînul : pricepu de la prima privire ce se întîmplase, şi mult timp nu putu să rostească un singur cuvînt. Doar ţocăia din buze.

— Lipa, Lipa, spuse el într-un tîrziu, n-ai ştiut să-mi păzeşti nepoţelul...

O sculară pe Varvara, care începu să-şi frîngă mîinile şi izbucni în hohote de plîns. Apoi se apucară să pregătească de înmormîntare.

— Şi ce frumuşel mai era copilul, doamne ! se tot tînguia ea. Un singur copil ai avut şi nici pe acela n-ai ştiut să-l păzeşti, prostuţo !

Veniră popii şi făcură slujbă şi dimineaţa şi seara. A doua zi copilul fu îngropat. După înmormîntare, musafirii şi popii se îndopară cu atîta lăcomie, de parcă n-ar fi mîncat de cine ştie cîtă vreme. Lipa servea la masă, şi unul din popi îi spuse, gesticulînd cu furculiţa în care era înfiptă o ciupercă murată :

— Nu plînge după copil. A lor este împărăţia cerurilor !

Abia după ce plecă toată lumea, Lipa pricepu cu adevărat că Nikifor nu mai este şi că nu va mai fi. Şi abia

atunci izbucni în hohote de plîns. Nu ştia în ce odaie să se ducă să plîngă în voie, fiindcă simţea că, după moartea copilului, locul ei nu mai era în casa aceea, că nu mai avea ce să caute acolo, că era de prisos. Şi ceilalţi simţeau la fel.

— Ce urli aşa? strigă dintr-o dată Axinia, arătîndu-se în uşă. Taci odată!

De înmormîntare se îmbrăcase cu o rochie nou-nouţă şi se pudrase.

Lipa ar fi vrut să tacă, dar nu putu să-şi oprească plînsul. Izbucni în hohote şi mai deznădăjduite.

— Auzi? strigă Axinia şi bătu mîniată din picior. Cu cine vorbesc eu? Pleacă din casa asta şi să nu te mai prind că pui piciorul pe aici, muiere de ocnaş! Afară!

— Ei, lasă! se amestecă bătrînul. Linişteşte-te, Axiuta, maică... Plînge femeia. Ce să facă? Doar i-a murit copilul...

— Ce să facă? îl îngînă Axinia. Poate să mai rămînă noaptea asta, dar mîine să n-o mai văd. Ce să facă? îl îngînă din nou Axinia şi, izbucnind în rîs, se îndreptă spre dugheană.

A doua zi, dis de dimineaţă, Lipa plecă la Torguevo la mama ei.

IX

Proaspăt vopsite, acoperişul şi uşa dughenii strălucesc ca noi. În ferestre înfloresc ca mai înainte muşcate vesele, şi tot ce s-a petrecut acum trei ani în casa şi curtea Ţîbukinilor a fost uitat.

Bătrînul Ţîbukin e socotit şi acum drept stăpînul casei; dar, de fapt, totul a trecut în mîna Axiniei. Ea vinde, ea cumpără, şi nimic nu se face fără ştirea sau voia ei. Fabrica de cărămizi merge bine; fiind mare cerere de cărămidă la drumul de fier, preţul s-a ridicat la douăzeci şi patru de ruble mia. Femeile şi fetele din sat duc cărămida la gară şi o încarcă în vagoane, primind pentru asta cîte douăzeci şi cinci de copeici pe zi.

Axinia a intrat în asociație cu Hrîmin-fiii și fabrica lor se numește: „Hrimin-fiii et co". Lîngă gară au deschis o cîrciumă, și armonica cea scumpă nu se mai aude acum cîntînd în curtea fabricii, ci la cîrciumă, unde vin adesea șeful gării și dirigintele poștei, care a înjghebat și el un negoț. Hrîmin-fiii i-au dăruit lui Stepan surdul un ceas de aur și el mereu îl scoate și îl duce la ureche.

În sat se spune că Axinia a ajuns cineva. Și, într-adevăr, cînd pleacă dimineața la fabrica ei, cu zîmbetul acela nevinovat, frumoasă, fericită, și cînd dă ordine în fabrică, se simte în ea o mare tărie. Toți se tem de ea: acasă, în sat și la fabrică. Cînd intră la poștă, dirigintele sare în picioare și îi spune:

— Luați loc, vă rog, Xenia Abramovna!

Un moșier sclivisit, dar cam tomnatic, care umblă îmbrăcat într-o haină de postav fin și poartă cizme de lac, a fost atît de fermecat de felul ei de a se purta cînd i-a vîndut un cal, încît i-a dat calul cu cît a vrut ea. A ținut-o lung de mînă și, uitîndu-se în ochii ei veseli, șireți, dar cu o căutătură tot atît de nevinovată, i-a spus:

— Pentru o femeie ca dumneata, Xenia Abramovna, sînt gata să fac orice! Spune-mi numai cînd ne putem vedea, fără să ne tulbure nimeni.

— Cînd doriți dumneavoastră!

Și de atunci moșierul cel tomnatic vine aproape în fiecare zi în dugheană să bea bere. Berea e rea, amară ca pelinul. Moșierul se strîmbă, dar bea.

Bătrînul Țîbukin nu se amestecă în treburi și nu ține bani la dînsul, fiindcă i se pare că nu mai poate să deosebească monedele false de cele adevărate; dar tace și nu pomenește nimănui de această slăbiciune. A ajuns tare uituc; pînă și de mîncare uită; dacă nu i se dă, el singur nu cere. Cei din casă s-au și obișnuit să mănînce fără el și nu odată o auzi pe Varvara spunînd:

— Aseară bătrînul iar s-a culcat nemîncat.

Și spune lucrul acesta cu nepăsare, pentru că s-a obișnuit. Fie iarnă, fie vară, moșneagul umblă îmbrăcat cu șubă, și în zilele prea călduroase stă în casă și nu iese de loc. De obicei, înfofolit în șuba lui și cu gulerul ridicat, se plimbă prin sat sau pe drumul care duce la gară. Deseori însă stă de dimineață pînă seara nemișcat, pe banca din

poarta bisericii. Trecătorii îl salută, dar el nu le răspunde, fiindcă și acum, ca și înainte, nu-i poate suferi pe mujici. Cînd cineva îl întreabă, el răspunde cuviincios și cuminte, dar scurt.

În sat umblă zvonul că noră-sa, Axinia, l-ar fi alungat din propria lui casă, că nu-i dă de mîncare și că bătrînul trăiește din milostenie. Unii se bucură, alții îi plîng de milă.

Varvara s-a făcut și mai plinuță, pielea i s-a albit și mai mult; face milostenii ca și mai înainte, și Axinia o lasă în pace. În casă este acum atît de multă dulceață, că nici nu are cine s-o mănînce pînă la noua recoltă. Se zahariseşte în borcane, și Varvara mai că plînge, neștiind ce să facă cu ea.

Pe Anisim lumea începe să-l uite. A venit o dată o scrisoare de la el, scrisă în versuri, pe o coală mare de hîrtie, în chip de jalbă, și cu același scris minunat. Se vede că prietenul său, Samorodov, își ispășea pedeapsa laolaltă cu el. Sub versuri era zmîngălit, cu obișnuitul lui scris urît și necitet de totdeauna, un singur rînd: „Eu tot bolesc pe aici; mi-e greu, tare greu, ajutați-mă, pentru Hristos!"

Într-o după-amiază senină de toamnă, bătrînul Țîbukin ședea pe banca din fața bisericii, cu gulerul șubei ridicat, de nu i se vedeau decît nasul și cozorocul șepcii. La celălalt capăt al băncii lungi ședea antreprenorul Elizarov și cu paznicul școlii, Iakov, un bătrîn de vreo șaptezeci de ani, fără dinți. Paznicul îi spunea lui Cîrjă:

— Copiii trebuie să îngrijească de părinți. Asta e! Cinstește pe tatăl și pe mama ta. Cînd colo, ce să vezi, ea, noră-sa, l-a dat afară din casă! Bătrînul n-are ce mînca și ce bea. Unde să se ducă? N-a mîncat de trei zile.

— De trei zile? se miră Cîrjă.

— Da; uite-l, stă așa și tace. Nu vezi cum a slăbit? Da de ce să tacă? Să fi dat o jalbă la judecător. Judecătorul nu poate să-i dea ei dreptate.

— Cui i-a dat dreptate? întrebă Cîrjă, care nu prea auzea bine.

— Ce?

— Nimic de zis, e o femeie care știe să se descurce! Ce vrei, în negustoria lor nu pot s-o scoată altfel la capăt... fără păcat, adică.

— Auzi, să-l alunge din casa lui! reluă Iakox supărat. Fă-ți întîi casa și pe urmă gonește pe cine vrei. Auzi vorbă!... Scîrba!

Țîbukin asculta și nu se mișca.

— Ce mi-e casa mea și ce mi-e o casă străină, tot aia e! Numai cald să fie și să nu te ocărască muierile! zise Cîrjă rîzînd. Cînd eram tînăr, tare mult o iubeam pe Nastasia mea. Era o femeiușcă tare blîndă; îmi tot spunea: „Cumpără-ți o casă, Makarîci, cumpără-ți un cal"; pînă și pe patul morții m-a rugat: „Cumpără-ți o bihuncă, Makarîci, să nu mai umbli pe jos". Dar eu îi cumpăram numai turtă dulce, nimic altceva.

— Bărbatul îi e surd și tont, continuă Iakov, fără să-l asculte pe Cîrjă. Dobitoc în toate legea! E ca un gînsac. Ce poate el să priceapă? Dă-i gînsacului cu bîta în cap, și tot n-o să priceapă.

Cîrjă se sculă să se ducă acasă, la fabrică; Iakov se ridică și el, și plecară împreună, continuînd să vorbească. După ce se îndepărtară cam la vreo cincizeci de pași, bătrînul Țîbukin se sculă și el și porni în urma lor, pășind șovăitor, ca pe gheață.

Satul începea să se cufunde în umbrele asfințitului, și soarele nu mai lumina decît coama povîrnișului rîpei, de unde drumul cobora șerpuit. Bătrîne și copii se întorceau din pădure, purtînd coșuri cu ciuperci. Iar dinspre gară venea un cîrd de fete și femei care încărcaseră cărămidă în vagoane; nasul și umerii obrajilor le erau mînjiți de praf roșu de cărămidă. Toate cîntau. În fruntea lor merge Lipa. Și ea cînta, cu glasul ei subțire, și privea spre cer, cu un simțămînt de bucurie, de izbîndă chiar, la gîndul că, slavă domnului, ziua se sfîrșise și putea să se odihnească. În mulțime se vedea și mama ei, Praskovia, muncitoare cu ziua, care ducea o legăturică în mînă, și, ca totdeauna, sufla greu.

— Bună seara, Makarîci! spuse Lipa, văzîndu-l pe Cîrjă. Bună seara, moșule!

— Bună seara, Lipînka! se bucură Cîrjă. Fetițe, fetițele mele dragi, vreți să-l iubiți pe duigherul cel bogat? Ha-ha-ha! Puișorii mei, puișori, se înduioșă el dintr-o dată, scoțînd un sughiț de plîns, lăcrămioarele mele!

Cîrjă și Iakov trecură înainte, vorbind între ei. Cîrdul de femei și fete se întîlni apoi cu bătrînul Țîbukin și din-

tr-o dată se făcu o tăcere adîncă. Lipa și Praskovia rămaseră mai în urmă. Cînd bătrînul ajunse în dreptul lor, Lipa făcu o plecăciune adîncă în fața lui și îi spuse :

— Să trăiești, Grigori Petrovici !

Mama ei se înclină și ea. Bătrînul se opri și se uită lung la amîndouă, fără să scoată un cuvînt ; buzele îi tremurau și ochii îi erau plini de lacrimi. Lipa scoase din legătura mamei o bucată de plăcintă cu hrișcă și i-o întinse. Bătrînul o luă și începu să mănînce.

Soarele apuse. Strălucirea lui se stinse și acolo, sus, pe deal. Se lăsa noaptea și începea să fie frig. Lipa și Praskovia porniră mai departe, făcîndu-și de mai multe ori semnul crucii.

1900

SUMAR

MOARTEA UNUI SLUJBAŞ . 5
Traducere de *Anda Boldur*

GRASUL ŞI SLABUL 9
Traducere de *Anda Boldur*

CHIRURGIA 12
Traducere de *Anda Boldur* şi *T. Solescu*

CAMELEONUL 17
Traducere de *Anda Boldur* şi *T. Solescu*

NUNTA CU GENERAL . . . 21
Traducere de *Anda Boldur* şi *T. Solescu*

ULTIMA MOHICANĂ 27
Traducere de *Anda Boldur* şi *T. Solescu*

MAJURUL PRIŞIBEEV . . . 33
Traducere de *Anda Boldur* şi *T. Solescu*

COPIII 38
Traducere de *Otilia Cazimir* şi *Nicolae Guma*

VANKA 44
Traducere de *Otilia Cazimir* şi *Nicolae Guma*

O FIINŢĂ FĂRĂ APĂRARE 49
Traducere de *Xenia Stroe*

FUGARUL 55
Traducere de *Otilia Cazimir* şi *Nicolae Guma*

KAŞTANKA. Povestire 63
Traducere de *Otilia Cazimir* şi *Nicolae Guma*

STEPA. Povestea unei călătorii . . . 85
Traducere de *Otilia Cazimir* şi *Nicolae Guma*

ZVAPAIATA 185
Traducere de *Otilia Cazimir* și *Nicolae Guma*

SALONUL NR. 6 212
Traducere de *Otilia Cazimir* și *Nicolae Guma*

PROFESORUL DE LITERATURĂ . 271
Traducere de *Anda Boldur*

ORDINUL ANNA 296
Traducere de *Ștefana Velisar-Teodoreanu* și *Tia Mureș*

CASA CU MEZANIN. Povestirea unui pictor . 310
Traducere de *Alice Gabrielescu* și *Tatiana Panaitescu*

MUJICII 329
Traducere de *Alice Gabrielescu* și *Tatiana Panaitescu*

OMUL ÎN CARAPACE 362
Traducere de *Anda Boldur*

AGRIȘUL 376
Traducere de *Alice Gabrielescu* și *Tatiana Panaitescu*

IONÎCI 387
Traducere de *Anda Boldur*

UN CAZ DIN PRACTICĂ . 407
În românește de *Anda Boldur*

DOAMNA CU CĂȚELUL 419
Traducere de *Alice Gabrielescu* și *Tatiana Panaitescu*

ÎN RÎPĂ 436
Traducere de *Anda Boldur*

Redactor: NATALIA RADOVICI
Tehnoredactor: DECEBAL ENESCU

Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918„
Coli tipo: 30 Comanda 1900

...Schiţele lui Cehov sînt de o fantezie aristofanescă, de un comic dureros şi mai ales de o îndrăzneală uimitoare.

G. Călinescu

Lei 13,50

Editura Univers